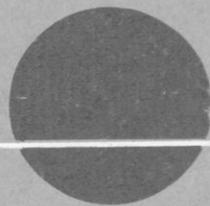


Δ. ΒΡΑΝΟΥΣΗ - Β. ΣΦΥΡΟΕΡΑ
Γ. ΚΑΛΑΜΑΤΙΑΝΟΥ - Κ. ΡΩΜΑΙΟΥ - Π. ΠΑΡΡΗ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ
ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ



Συμνασιου

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΑΘΗΝΑΙ 1974

19860

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

ΔΩΡΕΑΝ

ΑΓΑΠΗ ΤΗΝ ΠΑΤΡΙΔΑ

ΔΕΥΤΕΡΗ

Α'. ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΖΩΗ



1. ΟΝΕΙΡΕΜΕΝΗ ΠΡΟΣΕΥΧΗ

Χριστέ μου, κράτα με μακριά άπ' τις κακίες τουῦ κόσμου,
στή Φάτνη βρέφος, ὅσο ζῶ, νά Σε λατρεύω δῶς' μου!

Κι ὅταν θά 'ρθῆ ἀπό Σε σταλτός ὁ Χάρος νά μέ πάρη,
κάμε σά βρέφος νά σταθῶ μπροστά στή θεία Σου χάρη.

Χριστέ μου, δῶς' μου στους σεισμούς, στις τρικυμίες τουῦ κόσμου,
πάντα νά στέκω ἀτράνταχτος, καί νά εἶναι ὁ λογισμός μου

τὸ φῶς ἀπό τὸ μυστικὸ πού χύνονταν ἀστέρι,
ὅταν γιὰ Σένα στή Βηθλεὲμ τοὺς Μάγους εἶχε φέρει.

Καί κάμε λόγια κι ἔργα μου σάν τῶν ἀγρῶν τὰ κρίνα,
προφητικά, φεγγόβολα κάμε τα σάν ἐκείνα

τῆς νύχτας τῶν ἀπλῶν βοσκῶν. Γεννιόσουν καί γροικοῦσαν
τοὺς οὐρανοὺς ὀλάνοιχτους πού Σε δοξολογοῦσαν.

«Περάσματα καὶ Χαιρετισμοὶ» *Κωστής Παλαμᾶς*

2. ΣΤΟΥΣ ΑΓΙΟΥΣ ΤΟΠΟΥΣ

Έχω ταξιδέψει στη ζωή μου σε πολλά από τα μέρη εκείνα όπου αποδημεί πάντα με λαχτάρα ή ανθρώπινη φαντασία. Χώρες της Όμορφιάς ή πατρίδες της Ιστορίας, καθένα τους ήταν και μιὰ καινούρια χαρά για τὴν ψυχή μου, κι ἕνας καινούριος πλουτισμὸς για τὸ πνεῦμα μου. Κανένα ὡστόσο δὲ μοῦ ἔδωσε τὴ γοητεία καὶ τὴ συγκίνηση πὺ ἐνίωσα στοὺς Ἀγίους Τόπους. Ὁ καιρὸς μπορεῖ νὰ κάνει ὅλο καὶ πιὸ ἀχνὲς μέσα στὴ μνήμη μου τὶς φωτεινὲς καὶ γλυκύτατες εἰκόνας πὺ τῆς ἀποτυπώθηκαν, ἐνῶ τὰ βήματά μου ἀκολουθοῦσαν τ' ἀρχαῖα ἀχνάρια τῶν βημάτων τοῦ Ἰησοῦ ἀπὸ τὴν αὐστηρὴ Ἱερουσαλήμ ὡς τὴν εἰρηνικὴ Τιβεριάδα, κι ἀπὸ τὴν τρυφερὴ Βηθλέεμ ὡς τὴ δραματικὴ Ἔρημο πὺ φέρνει στὶς ὄχθες τοῦ Ἰορδάνη: Ἡ συγκίνηση καὶ ἡ γοητεία, πὺ μὲ εἶχαν τότε πλημμυρίσει, παραμένον ἀέραιες πάντα μέσα μου.

Κι ὁμως δὲν εἶχα πάει στοὺς Ἀγίους Τόπους μὲ τὴ βαθιὰ ἐκείνη πίστη τῶν προσκυνητῶν, πὺ ἡ Ἱερουσαλήμ εἶναι γι' αὐτοὺς ὁ μαγνητικὸς πόλος τῆς ψυχῆς τους καὶ πὺ ὄνειρεύονται τὸ ταξίδι στοὺς Ἀγίους Τόπους σὰν κάτι τὸ ἱερό, τὸ μοναδικὸ καὶ τὸ μέγα, πὺ ὕστερ' ἀπ' αὐτὸ δὲν ἔχει πιά νὰ ἐπιθυμῆσει κανεὶς τίποτ' ἄλλο στὴ ζωὴ του.

Ὅταν πρωταντίκρισα ἀπὸ μακριά, στὸ ὕψος ἐνὸς λόφου πὺ χρησιμεύει γιὰ βᾶθρο τῆς, τὴν Ἱερὴ Πόλη τῶν λογισμῶν καὶ τῆς λατρείας ἀναρίθμητων ἀνθρώπων, δὲ γονάτισα μὲ κλάματα εὐτυχίας νὰ προσευχηθῶ, ὅπως ἔκαναν οἱ τραχιοὶ πολεμικοὶ Σταυροφόροι.

Ἀντικρίζει κανεὶς, ἐξάλλου, στὴν Παλαιστίνη πολλὰ πράματα πὺ δὲν τὰ περιμένει, πὺ δὲ σκέφτηκε πῶς μπορούσε νὰ τὰ δῇ ἐκεῖ, καὶ πὺ εἶναι ἡ μεγάλης πλερωματιῆς στὴν εἰκόνα τῆς, τὴν εἰκόνα πὺ ἔχει πλάσει ἡ φαντασία μας ἀπὸ τὴν ἀνάγνωση τῶν Εὐαγγελίων: στὸ Ὄρος τῶν Ἐλαιῶν δὲν ὑπάρχουν πιά ἐλιές, γιὰτὶ οἱ Τοῦρκοι τὶς ἔκοψαν στὸν πόλεμο, γιὰ νὰ τροφοδοτήσουν μὲ ξύλα τὶς ἀμαξοστοιχίες τους· ὁ κήπος τῆς Γεθσημανῆ ἔχει ἐξαφανιστῆ κάτω ἀπὸ μιὰ τεράστια—καὶ τερατώδη—ἐκκλησία πὺ ἔχουν χτίσει οἱ Ρῶσοι· τὴν Ἔρημο, ὅπου ὁ Χριστὸς νήστεψε καὶ προσευχήθηκε, τὴ διασχίζει ἕνας πλατὺς ἀσφαλτοστρωμένος δρόμος, ὅπου πηγαينوέρχονται τουριστικὰ αὐτοκίνητα· πολισμάνοι* κανονίζουν τὴν κυκλοφορία

στους δρόμους τῆς Ἱερουσαλήμ, καί στή Βηθλεέμ οἱ τοῖχοι τῶν σπιτιῶν εἶναι γεμάτοι πολύχρωμες ρεκλάμες, πού ἐξυμνοῦν φαρμακευτικές σπεσιαλιτέ ἢ τίς ραπτομηχανές Σίγγερ. . .

Ἄν, παρ' ὅλα αὐτά, οἱ Ἅγιοι Τόποι μὲ συγκίνησαν καί μὲ γοήτεψαν, εἶναι γιατί εἶναι ἐμποτισμένοι ἀπὸ τὴν ποιητικὴ ὑπόσταση τοῦ Ἰησοῦ, τὴ διάχυτη, σὰ φῶς καί σὰν ἄρωμα μαζί, στὴν ἀτμόσφαιρά τους.

Ἄληθινά, κι ἂν ἀκόμα δὲ φέρη κανεὶς τὸ Χριστὸ μέσα του, εἶναι ἀδύνατο, φτάνοντας στους Ἅγίους Τόπους, νὰ μὴν Τὸν βρῆ ἐκεῖ, νὰ μὴ νιώσῃ, στὰ μέρη αὐτὰ ὅπου ἔζησε καί δίδαξε, τὴν αὐτὴ παντοῦ παρουσία Του. Ἡ ἀτμόσφαιρα τῆς Παλαιστίνης εἶναι ἡ ἀτμόσφαιρα τῶν Εὐαγγελίων. Τὰ τοπία της κι οἱ σκηνές τοῦ ὑπαίθρου της εἶναι σὰ μιὰ εἰκονογράφηση τῶν σελίδων του.

Στὴ Ναζαρέτ, τὴ γλυκιὰ ὥρα πού ὁ ἥλιος βασιλεύοντας ροδίζει ἀπαλὰ τους εἰρηνικούς της ἐλαιολόφους, μπορεῖτε ἀκόμα καί σήμερα νὰ ταυτίσετε τὴν Παναγία μὲ μιὰν ἀπὸ τίς γυναῖκες μὲ τὸ φαρυδ μαῦρο χιτῶνα καί τὸ μακρὸ μαῦρο πέπλο, πού γυρνοῦν ἀπὸ τὴ βρύση μὲ βῆμα ἀργό, μὲ τὰ μάτια χαμηλωμένα στὸ χῶμα καί μὲ μιὰ κόκκινη πῆλινη στάμνα ὄρθια στὸ κεφάλι τους· στὴ γαλήνια λίμνη τῆς Τιβεριάδας ὑπάρχουν πάντα οἱ φτωχοὶ ψαράδες, σὰν ἐκείνους πού συντρόφευε ὁ Ἰησοῦς στὸ νυχτερινό τους ψάρεμα· ὁ ἄγριος καί κουρελιάρης βεδουίνος μὲ τὸ σκελετωμένο κορμί, τὸ μελαψὸ πρόσωπο, τὰ κατὰμαυρα γένια καί τὴν αὐστηρὴ ἔκφραση στὰ μάτια του τὰ λαμπερὰ σὰν τὸ κάρβουνο, πού τὸν εἶδα κατάμονο κι ἀκίνητο μέσα στὴν ἔρημο, ὅταν τὴν περνοῦσα πηγαίνοντας στὸν Ἰορδάνη ποταμό, ἦταν ἴδιος ὁ Ἰωάννης ὁ Βαπτιστὴς τῶν βυζαντινῶν ἀγιογραφιῶν· τὸ πηγάδι, ἀπ' ὅπου ἔβγαλε νερὸ ἡ Σαμαρεῖτις γιὰ τὸ διψασμένο Ἰησοῦ, μὲ ξεδίψασε κι ἐμένα,—ὕστερ' ἀπὸ χίλια ἐννιακόσια χρόνια· τους Φαρισαίους τους εἶδα στὴν Ἱερουσαλήμ: μόνο πῶς δὲν εἶχαν πιά τὴν ἀρχαία τους οἴηση*, ἀλλὰ θρηνοῦσαν μπροστὰ στὰ ἐρείπια τοῦ ναοῦ τοῦ Σολομῶντος τὴ χαμένη δόξα τοῦ Ἰσραὴλ· εἶδα, πάνω στὶς καμῆλες τους, τους Μάγους· εἶχαν τὸ ἴδιο ντύσιμο καί τὴν ἴδια μεγαλοπρέπεια, ἀδιάφορο ἂν ἀντὶ γιὰ σμύρνα καί λίβανο μεταφέρανε ντενεκέδες βενζίνας· εἶδα τὸν ἀγαθὸ Ἰωσήφ νὰ γυρνᾷ ἀπὸ τ' ἀμπέλι του στὴ Ναζαρέτ: τὰ πόδια του κρέμονταν κάτω ἀπὸ τὰ γόνατα τοῦ

τεφροῦ γαϊδουριοῦ του (τοῦ ἴδιου ἐκείνου τῆς Φυγῆς γιὰ τὴν Αἴγυπτο)· εἶδα ἀκόμα τοὺς εὐαγγελικοὺς βοσκοὺς τῆς Βηθλεέμ... Κι ἂν δὲν εἶδα τὴν ἀνάερη σιλουέτα* τοῦ ἴδιου τοῦ Ἰησοῦ, μὲ τὸ μακρὺ ἄσπρο χιτῶνα, τοὺς ξανθοὺς βοστρύχους, τὸ ἀραιὸ ξανθὸ γένι καὶ τὰ γαλανὰ Του μάτια τῆς καλοσύνης, τοῦ ρεμβασμοῦ καὶ τῆς ἀγάπης, ὅλα ὡστόσο μοῦ μιλοῦσαν γι' Αὐτόν, ὅλα θύμιζαν Αὐτόν, ὅλα χάρη σ' Αὐτὸν ἐπαιρναν ἀξία καὶ μετουσιώνονταν...

Ναί. Ἄν τὰ μακρινὰ ὄρη τοῦ Μοάβ* φαίνονταν τόσο ὠραία μέσα στὴ μαβιὰν ἄχνα τοῦ δειλινοῦ, ἦταν γιὰτί τόσες φορές εἶχε ἀναπαύσει πάνω σ' αὐτὰ τὸ βλέμμα Του· ἂν οἱ λόφοι τῆς Ναζαρέτ ἦταν τόσο γλυκοί, ἦταν γιὰτί εἶχε παίξει σ' αὐτοὺς ὅταν ἦταν ἓνα ἀφρόντιστο ξανθὸ παιδάκι· ἂν ὁ Ἰορδάνης δὲ μοῦ φάνηκε ἓνα κοινὸ βουρκομένο ποτάμι, ἦταν γιὰτί εἶχε λουστῆ στὰ ἕνερά του· ἂν τὰ στάχια τῶν χωραφιῶν τῆς Καπερναοῦμ μοῦ ἔδωσαν τόση συγκίνηση, ἦταν γιὰτί τὸ χέρι Του τὰ ἔχε χαϊδέψει κάποτε, καθὼς περνοῦσε ἀνάμεσά τους στοὺς μοναχικοὺς ρεμβασμοὺς Του. Κι ἂν στὴν Παλαιστίνη, ὅσο πουθενὰ ἄλλοῦ στὸν κόσμο, ἡ ἀτμόσφαιρα ἦταν τόσο καθάρια κι ἡ εἰρήνη τόσο φωτεινὴ κι ἀπόλυτη, ἂν μιὰ ἀπερίγραπτη γλυκύτητα χάιδευε τὰ πάντα καὶ τὴν ψυχὴ μου, ἂν καθετὶ τὸ ἀνθρώπινο καὶ τὸ πρόσκαιρο χανόταν μέσα σ' ἓνα συναίσθημα αἰωνιότητος, πού ὕψωνε τὴν ψυχὴ καὶ τὴ γέμιζε σοβαρὴ χαρὰ, ἦταν χάρη στὴ μαγεῖα τῶν λόγων τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἀγάπης, πού τὰ χεῖλια Του εἶχαν προφέρει ἐκεῖ πρὶν ἀπὸ χίλια ἐνιακόσια χρόνια—πρῶτα καὶ μόνον αὐτὰ σ' ὅλη τὴ Γῆ...

Ἔτσι, γιὰ μένα, τὸ ταξίδι τῆς Παλαιστίνης ἦταν σὰ μιὰ ἐπίσκεψη στὸ ἀπλό, εἰρηνικὸ καὶ φωτεινὸ σπίτι τοῦ Ἰησοῦ. Μοῦ ἔδωσε τὴν ἐντύπωση ὅτι ὁ γλυκὸς Ραβὶ μὲ δέχτηκε μὲ καλοσύνη στὴν αὐλή Του, ὅτι κάθισε πλάι μου σ' ἓνα πεζούλι μὲ λουλούδια, κάτω ἀπὸ μιὰ σκιερὴ περιπλοκάδα, κι ὅτι Αὐτός, πού εἶχε κηρῦξει γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καὶ γιὰ ὅλους τοὺς αἰῶνες, μίλησε λίγη ὥρα, ἀργὰ καὶ σιγανὰ, μόνο σὲ μένα, μόνο γιὰ μένα...

«Γλαυκοὶ Δρόμοι», 1947, σ. 203-208

Κώστας Ουράνης

3. Η ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ

Πόσο παράξενα θ' αντιλαλήση αυτές τις μέρες το τραγούδι τῶν Ἀγγέλων, τὸ τραγούδι τῆς Γεννήσεως «ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία»! Αἵματα, ποτάμια, ποτίζουν τὴ χιλιοπαιδεμένη φλούδα τῆς Γῆς. Κι ὁ κόσμος, λαχταρισμένος, κρατεῖ τὴν ἀνάσα του στὴν προσημονή κάποιας ἀπροσμέτρητης καταστροφῆς. Οἱ Ἀντίχριστοι ἔχουνε ξαπολύσει κατὰ τοῦ ἀνθρώπου κάτι ἄπειρα πιὸ φοβερὸ κι ἀπὸ τὴ φωτιά κι ἀπὸ τὸ σίδηρο κι ἀπ' ὅλες τὶς μηχανὲς τῆς Κολάσεως: Τὸ μίσος τὸ ἀστόμωτο*, τὸ μίσος τὸ ἀχόρταγο, δράκοντα μὲ πύρινη ἀνάσα. . .

Μέσα στὶς στυγερὲς πανδαισίες πού ὀργανώνουν οἱ σκοτεινοὶ μάγειροι τοῦ μίσους καὶ πού μπροστά τους τὰ ὄργια τοῦ ρωμαϊκοῦ ξεπεσμοῦ μοιάζουν ἀθῶα παραπατήματα παιδιῶν, τὸ Θεῖο μήνυμα τῆς Βηθλεὲμ ξαναπαίρνει τὴν πρωταρχικὴ του δύναμη καὶ τὴν ἔννοιά του. Ποτὲ ἄλλοτε δὲν ἔγινε πιὸ βαθιὰ αἴσθητή στὴν ἀνθρωπότητα ἢ ἀλήθεια, ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς ὄχι μόνον δὲν εἶναι θρησκεία ξεπερασμένη, ἀλλὰ δὲν ἔχει κἀν ἀρχίσει νὰ γίνεταί ζωή, ὅτι θὰ χρειαστοῦν ἀγῶνες μακροὶ καὶ σειρὰ ἴσως νέων μαρτύρων, πού στὸ τέλος τοῦ μίσους θ' ἀντιτάξουν τὸ Νόμο τῆς Ἀγάπης καὶ θὰ τὸν στήσουν κυβερνήτη μᾶς νέας ἀνθρωπότητας.

Μὲ καρδιά γεμάτη εὐλάβεια κι ἐλπίδα θερμὴ ἄς στρέψουμε τὴ ματιὰ κατὰ τὸ μέγα φῶς πού ὑψώνεται ἀπὸ τὴν ταπεινὴ φάτνη, ὅπου συντελεῖται τὸ βαθύ μυστήριον τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ. Εἶναι τὸ μυστήριον τῆς ἀπεριόριστης ἀγάπης στὸν ἄνθρωπο. Μέσα σὲ μιὰ σπηλιά ντύνεται ὁ Παντοδύναμος τὴν ἀνθρώπινη σάρκα, γιὰ νὰ θυμίση στὴν ἀνθρωπότητα τὸ ἀθῶο ξεκίνημα τῶν πρωτοπλάστων. Τ' ἄχυρα τῆς τροφῆς καὶ τῆς στρωμνῆς τῶν ζώων παίρνει γιὰ πορφύρα Του ὁ Βασιλιάς τοῦ Κόσμου. Καὶ τὰ σουραύλια τῶν τσοπάνηδων εἶναι ἡ μουσικὴ πού διαλαλεῖ τὸν ἐρχομὸ Του. Ἔρχεται ἀνάμεσα στοὺς ποιμένες, γιὰτὶ κι Αὐτὸς ἓνας ποιμένας εἶναι—ποιμένας ψυχῶν, πρὸς τὴν ἀφήση τὸ ποίμνιον γιὰ νὰ τρέξη νὰ φέρη στὴν ὀλόθερμη ἀγκαλιά Του τὸ «ἀπολωλὸς πρόβατο». Γιὰτὶ ἔρχεται νὰ λυτρώσῃ τὸν ἄνθρωπο μὲ τὴ μετάνοια, τὴν ἀγάπη καὶ τὴ συχώρεση.

Ἄς γυρίσουμε τὰ μάτια, τὴ δραματικὴ τούτη ὥρα, κατὰ τὴ σπηλιά τῆς Βηθλεὲμ. Ἄς ἀτενίσουμε τὸ θαῦμα τῆς ἐνανθρωπήσεως: Ὁ Θεὸς δὲν ντύνεται μονάχα τὴ σάρκα, μὰ καὶ τὴ βαριὰ μοίρα τῶν ἀνθρώ-

πων. Ἔρχεται νὰ τὴν ὑποστῇ ὁ ἴδιος: νὰ ζήσει τὴ φτώχεια καὶ τὸν πόνο, τὴν παραγνώριση καὶ τὴν πίκρα, τὴν ἀδικία καὶ τὸν κατατρεγμὸ—αὐτὸν τὸ θάνατο, ποὺ δὲν εἶναι στὴ φύση Του, ὀλότελα ξένος γι' αὐτόν. Ἔρχεται νὰ λυγίσῃ σὰν ἄνθρωπος τὴν τραγικὴ, τὴν κρίσιμη στιγμή τοῦ Ὄρους τῶν Ἐλαιῶν—«παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο!»— νὰ νιώσῃ, στὸ ζύγωμα τοῦ θανάτου, τὴν ἀφατηθλίψη τοῦ ἀποχαιρετισμοῦ τῆς ζωῆς: καὶ ἡ νύχτα ν' ἀκούσῃ, καταπληκτικῶς, τὰ θεῖα χεῖλη νὰ ψιθυρίζουν: «περίλυτός ἐστιν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου»!

Οἱ λαοὶ ποὺ κάθονται στὸ σκοτάδι, ποὺ παραδέρνουν στὸ σίφουνα τοῦ μίσους, ἄς ἀντικρίσουν σήμερα τὸ μέγα φῶς ποὺ ὑψώνεται μεσοοὐρανο ἀπὸ τὴν ταπεινὴ σπηλιά: Ὁ Ἄναρχος, ἀπὸ τὸν ὑψιστὸ θρόνο Του, κατεβαίνει νὰ ντύσῃ τὴν τελειότητά Του μὲ τὸ σχῆμα τῆς ἀνθρώπινης ἀδυναμίας. Τὴν αἰωνιότητα καὶ τὴν ἀφθαρτὴ οὐσία Του ἔρχεται νὰ φυλακίσῃ—σ' ἓνα κίνημα ὑπέρτατης ἀγάπης—μέσα στὰ στενὰ κι ἐφήμερα ὅρια τῆς ἀνθρώπινης ὑπάρξεως. Κατεβαίνει νὰ δώσῃ τὸ παράδειγμα τῆς ἀδελφοσύνης, νὰ ἐξισωθῇ μὲ τὰ πλάσματά Του.

Αὐτὸ τὸ παράδειγμα τῆς ὑπέρτατης καλοσύνης, τῆς θείας αὐταπαρνήσεως, δείχνει τὸν πάμφωτο δρόμο τῆς σωτηρίας. Μωροὶ καὶ τυφλοὶ ὅσοι πίστεψαν ὅτι ἀλλαγὴ τῶν ὑλικῶν ὄρων τῆς ζωῆς μπορεῖ νὰ φέρῃ τὴ θεραπεία τῆς βαριάς ἀρρώστιας ποὺ δέρνει τὴν ἀνθρωπότητα. Οἱ αἰῶνες ποὺ πέρασαν ἀπὸ τὴν ἡμέρα ποὺ συντελέστηκε τὸ μυστήριον τῆς ἐνανθρωπήσεως, δείχνουν ξάστερα πῶς ὅλα τὰ δεινὰ ποὺ ἀποκορυφώνονται σήμερα στὴν παγκόσμια ἀγωνία, εἶναι τὰ πικρὰ προϊόντα τῆς θεμελιακῆς αὐτῆς πλάνης, νὰ ζητοῦμε ἀπ' ἔξω ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, στὶς συνθηκῆς τῆς ὑλικῆς τοῦ βίου, τὴ σωτηρία. Δείχνουν ἀκόμα ὅτι ὅλα τὰ καλὰ, ὅλα τὰ βήματα τῆς ἀληθινῆς, τῆς ἠθικῆς προόδου στὴν ἀνθρώπινη ζωὴ, ἔρχονται ἀπὸ μέσα: Ἀπὸ τὴ συνείδηση. Καὶ σ' αὐτῇ, ποὺ εἶναι τὸ ἴδιο φύσημα τοῦ Θεοῦ, ἀπευθύνεται τὸ θαῦμα τῆς ἐνανθρωπήσεως: «Κοίταξε—λέει στὸν ἄνθρωπο— πῶς γιὰ τὴν ἀγάπη σου δέχομαι ν' ἀποβάλω τὴν παντοδυναμία μου· πῶς ντύνομαι τὴν ἀδυναμία σου· πῶς δέχομαι τὰ βάσανά σου, πῶς γίνομαι μαζί σου ἓνα, νὰ περπατήσω στὸ δρόμο σου, νὰ μοιρασθῶ τὴ θλίψη σου, νὰ σταρωθῶ καὶ νὰ πεθάνω γιὰ σένα».

Ἡ ἐνανθρώπησις τοῦ Σωτῆρος εἶναι ἀπὸ τὰ βαθύτερα μυστήρια.

Ντυμένος τήν ἀνθρώπινη σάρκα σ' ὅλη της τήν πραγματικότητα ἔρχεται νά δώσει μέ τή γήινη ζωή Του τὸ πρότυπο τῆς ζωντανῆς ἀληθείας, ὅτι μέσα στοῦ φθαρτοῦ κι ἐφήμερο σκῆνωμα μπορεῖ νά κατοικήσῃ ἡ Ἀπόλυτη Ἀγάπη. Γιὰ νά φτάσῃ ὁ ἄνθρωπος τὸν ὑψηλὸ αὐτὸ καὶ σωτήριο τύπο ζωῆς, πού ὁ Θεὸς μᾶς ἔδωσε μέ τὴν ἐνανθρώπησή του, πρέπει νά νικήσῃ μέσα του ὅλα τὰ κατώτερα ἐνστικτα, τὰ πάθη, τὶς ματαιότητες, τοὺς ἐγωισμούς, τὴν τάση πρὸς τὶς ἐφήμερες ἀπολαύσεις, τὶς μικρόχαρες ἐπιδιώξεις, τὶς ἐγκόσμιες φιλοδοξίες, ὅ,τι τὸν χωρίζει ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ἀπὸ τὸν πλησίον, ν' ἀπαρηνηθῇ τὸν ἑαυτοῦ, νά τὰ χάσῃ ὅλα, γιὰ νά κερδίσῃ τὸ ἕνα, τὸν ἐξαγνισμό, τὴν ἐσωτερικὴ του ἀνύψωση, τὴ χάρη τῆς ἀγάπης.

Ἡ θεία τούτη διδαχὴ, πού ποτὲ δὲν ἔπαψε νά εἶναι ἐπικαίρη, σήμε-
ρα εἶναι περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη φορὰ σωτήρια. Ποῦ φέρνουν τὰ κηρύγματα τοῦ μίσους, πού ἴσπειραν στὸν κόσμον οἱ Ἀντίχριστοι, πού ὀδηγοῦν ἢ ἀπιστία κι ἢ ὑλοφροσύνη, τὰ πάθη καὶ οἱ ἐγωισμοί, τῆς ἀπληστίας ὁ σάρακας, ἡ μέθη τῶν αἱμάτων καὶ τῶν φόνων, τὸ βλέπει ὁ καθένας τόσο καλά, πού κάθε λόγος περισσεύει. Ἡ ἀνθρω-
πότητα σφαδάζει* μέ μπηγμένο στὰ σπλάχνα της τὸ ἀκονισμένο σίδερο. Κανένας δὲν μπορεῖ νά εἶναι βέβαιος γιὰ τὴν αὖριο. Κι αὐτοὶ ἀκόμα οἱ δάσκαλοι τοῦ μίσους κάθονται πάνω στὸν κρατήρα τοῦ ἠ-
φαιστείου πού οἱ ἴδιοι παραγέμισαν μ' ἐκρηκτικὲς ὕλες. Μάταια ζη-
τᾶνε μέ τὸν φρενιασμένο πολλαπλασιασμό τῶν μέσων τῆς καταστρο-
φῆς τὴ σιγουριὰ τῆς κυριαρχίας. Ἄμα οἱ δυνάμεις τῆς κολάσεως ξαπο-
λυθοῦν πάνω στὸν πλανήτη, κανένας δὲ θὰ μπορέσῃ νά τις διευθύνῃ
κατὰ τοὺς δικούς του σκοπούς. Κανένας δὲν κατέχει τὶς μαγικὲς λέξεις
πού τις βάζουνε σὲ πειθαρχία. Κανένας δὲν μπορεῖ νά ξέρῃ κατὰ ποῦ
θὰ στραφοῦν τελικὰ οἱ τόσο σοφὰ ἐτοιμασμένες μηχανὲς τοῦ ὀλέθρου.

Ἀπὸ τὴ σπηλιὰ τῆς Βηθλεὲμ, ἀπὸ τὴν ταπεινὴ φάτνη πού διά-
λεξε γιὰ λίκνο του τὸ θεῖο βρέφος καλεῖ τὴν ξεστρατισμένη ἀνθρω-
πότητα στοῦ δρόμο τοῦ λυτρωμοῦ. Καλεῖ τὸν θνητό, πού ἔχει πνίξει
στὰ στήθια του κάθε ἀνθρώπινο αἶσθημα, νά γυρίσῃ στοῦ δρόμο τῆς
πραότητος καὶ τῆς συμπόνιας, τῆς καλοσύνης καὶ τῆς ἀγάπης. Αὐτὸ
τὸ κήρυγμα τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Θεοῦ πρέπει νά γίνῃ τὸ θεμέλιο
τῆς σωτηρίας. Ἡ ἀνάπλαση τῆς ἀνθρωπότητας εἶναι ζήτημα ἐσω-
τερικῆς καθάρσεως. Ἡ ἀμφίβολη σοφία τῆς κοσμικῆς ἡγεσίας ἔχει

χρεοκοπήσει. Τὸ θέαμα τοῦ σημερινοῦ κόσμου, ποὺ πορεύεται στὸ γκρεμό, εἶναι ἡ δραματικὴ βεβαίωση αὐτῆς τῆς χρεοκοπίας. Δείχνει ξάστερα ὅτι μ' ὄλες τὶς κολοσσιαῖες προόδους τοῦ ὑλικοῦ πολιτισμοῦ, ὁ ἠθικός μας πολιτισμὸς εἶναι τιποτένιος.

Οὔτε ἡ φιλοσοφία, οὔτε ἡ ἐπιστῆμη μπόρεσαν νὰ δώσουν στὸν ξεστρατισμένο ἄνθρωπο κανόνα ζωῆς. Μέσα στους σκολιούς * δρόμους ποὺ τὸν ἔφερε ἡ ὑπεροψία τοῦ λογικοῦ, ἔχασε τ' ἀχνάρια τοῦ Κυρίου. Καὶ ἡ συγχυσμένη ἀπὸ τὸν πάταγο τῆς ψευτοπροόδου ἀκοή του δὲν μπορεῖ πιά νὰ συλλάβῃ τὴ φωνὴ Του. Τὸ μεγάλο καὶ χαρμόσυνο ἄγγελμα τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ ἐγινε μιὰ νεκρὴ χρονολογία στὴν ἱστορία. Ἡ γέννηση τοῦ Λυτρωτῆ ἀκόμα δὲν πραγματοποιήθηκε μέσα μας. Καὶ τὸ Θεῖο παράδειγμα μένει μετέωρο, σὰν κάτι ἀπρόσιτο κι ἄγνοο.

«Ὅμως ποτὲ δὲν εἶναι ἀργὰ γιὰ τὴν ἀληθινὴ μετάνοια. Κι ἔχει ση-
μάνει ἀπὸ πολὺν καιρὸ ἡ ὥρα της. Ἡ σοφία πρέπει νὰ λυγίσῃ ταπει-
νωμένη τὰ γόνατα μπροστὰ στὸ Σωτήρα. Πρέπει νὰ πιστέψῃ τὸ
μυστήριο τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ, σὰν τὴν πιὸ ἀπλὴ καρδιὰ
τοῦ πρώτου χριστιανοῦ. Πρέπει αὐτὸς ὁ ψευτομορφωμένος, ποὺ
πῆγε κι ἔσκισε μὲ τὸ παγερὸ λεπίδι τῆς κριτικῆς αὐτὸ τὸν πυρήνα
τῆς ἠθικῆς ἀναγεννήσεως τοῦ κόσμου, ποὺ ἀρνήθηκε αὐτὸ τὸ θεμέλιο
τῆς πίστεως, μὲ δάκρυα ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν πλάνη του. Νὰ βρῆ τὸ
δρόμο πρὸς τὴ Δαμασκό. Καί, σὰν τὸν Παῦλο, νὰ γυρίσῃ μὲ τὴ φλόγα
τῆς πίστεως στὴν καρδιὰ καὶ τὴ δάδα τοῦ ἀποστόλου στὸ χέρι. Γιατὶ
ἄλλο σύνθημα λυτρωμοῦ δὲν ὑπάρχει ἀπ' αὐτὸ ποὺ ῥιξε ὁ ἴδιος ὁ
Θεὸς ντυμένος τὴν ἀνθρώπινη σάρκα: Αὐταπάρνηση, ταπείνωση,
ἀγάπη. Εἶναι ἡ θρησκεία τῶν θρησκειῶν, ἡ μόνη ποὺ μπορεῖ ν' ἀντι-
ταχθῆ στὸ μανιασμένο ξέσπασμα τοῦ μίσους ποὺ φοβερίζει τὴν
ἀνθρωπότητα μὲ ἀφανισμό. Μονάχα μὲ μιὰ ἡγεσία πραγματικῶν
χριστιανῶν μπορεῖ ν' ἀνατείλῃ φῶς γιὰ τοὺς λαοὺς ποὺ κείτονται
σήμερα στὸν ἴσκιο τοῦ θανάτου.»

«Ἑλληνικὴ Δημιουργία» τ. Στ' (1950), σ. 885 ἐξ. *Σπύρος Μελάς*

4. ΤΟ ΑΣΤΕΡΙ ΤΩΝ ΜΑΓΩΝ

Ἡ γέννησή Σου τὸ ἅγιασε τὸ καθετὶ στὴ φάτνη,
τ' ἄψυχα καὶ τὰ ζωντανά. Μουκανητὰ σκορπίζουν
τὰ βόδια, καὶ τ' ἀλόγατα μ' ἀγάπη χλιμιντρίζουν...
Ἡ γέννησή Σου τὸ ἅγιασε τὸ καθετὶ στὴ φάτνη.

Καὶ τὸ Ἄστρο, ποὺ δὲ θὰ φανῆ ποτὲ στὸν κόσμον πιά,
ἀπὸ τοῦ Στερεώματος τ' ἀμέτρητα τὰ βάρη
ἦρθε, κι ἀπὸ τὴ φάτνη Σου, Χριστέ μου, ἐπάνω ἐστάθη·
τὸ Ἄστέρι, ποὺ δὲ θὰ φανῆ ποτὲ στὸν κόσμον πιά.

Τὸ Ἄστέρι αὐτό, ποὺ ὁδήγησε τοὺς Μάγους νὰ σὲ βροῦνε,
κάθε πιστὸς μὲ τῆς ψυχῆς τὰ μάτια τὸ θωρεῖ.
Τὸ Ἄστέρι αὐτό στὴ φάτνη Σου κι ἐμένα μ' ὁδηγεῖ,
τὸ Ἄστέρι αὐτό, ποὺ ὁδήγησε τοὺς Μάγους νὰ σὲ βροῦνε...

«Κασταλία Κρήνη», 1950, σ. 183

Σωτήρης Σκίπης

5. ΔΙΠΛΟ ΟΡΑΜΑ

—Σοῦ ἔταξα αὐτὸ τὸ χαρτάκι. Διάβασέ το! μοῦ εἶπε ὁ γερο-Κορφιάτης τὴν ἡμέρα τῆς περιφορᾶς τοῦ Ἁγίου Σπυριδωνοῦ στὴν Κέρκυρα, 15 Αὐγούστου. Καὶ μοῦ ἔδειχνε ἓνα κομμάτι χαρτὶ ζαρωμένο καὶ κιτρινωμένο ἀπ' τὸν καιρὸ.

—Πῶς τὸ ἔχω στὰ χέρια μου μὴ ρωτᾶς. Διάβασέ το!
Καὶ διάβασα πέντε γραμμὲς μὲ γράμματα μισοσβησμένα, ἀκανόνιστα καὶ ἀνορθόγραφα:

«Ὀркиζούμαστε στὴ μεγάλη του Χάρη, ἐμεῖς Διάκος Συμεών, σκευοφύλακας τοῦ Παναγίου Ναοῦ του, καὶ Χαράλαμπος Καμπονέρης, ἐκκλησιάρχης, πῶς τὰ μεσάνυκτα κι ἔπειτα — δὲ θυμούμαστε καλὰ — δεκαπέντε μὲ δεκάξι, Αὐγουστο μῆνα τοῦ 1716, ὁ Ἅγιος ἄφησε τὸ κουβούκλι του γιὰ μιὰ-δυὸ ὥρες, κι ὕστερις βρέθηκε πάλι μέσα. Ἐτοῦτο γιὰ κειοὺς ποὺ δὲν τὸ πιστεύουνε».

—Σοῦ ἔταξα πῶς θὰ στὸ δείξω, ἐξακολούθησε νὰ μοῦ λέγῃ ὁ γέρος· μὰ κι ἐσύ θὰ γράψῃς τὰ ὅσα σοῦ ἔπα ὅπως τ' ἄκουα ἀπ' τὸν πατέρα

14
μου, κι έκειός άπ' τόν έδικό τουνε, όπως τά' μαθε άπ' τή μάνα του, κι εκείνη πρίν παλαιόθεν, κι έτσι ίσαμε πέντε γενεές πού φτάνει στο στόμα του ίδιου του Χαράλαμπου.

Του ύποσχέθηκα του γέρου· και τὰ γράφω.

Μερώνυχτα τὰ κανόνια όλόγυρα στην πόλη· ό Βενετός Ναύαρχος είχε μαζευτή κάτω άπό τὰ τείχη κι άφησε τó στόλο τών άπίστων ν' άράξη στον ήσυχο γιαλό του Ήφου και τούς Γονιούς τόν Αύγουστο του 1716. Ήταν ή δεύτερη φορά πού οί Τουρκοί πατοΰσαν τήν Κέρκυρα.

Μέσα στην πόλη φόβος και τρόμος. Έτρεξαν στο Παλαιό Φρούριο, σήκωσαν τó γεφύρι, κι άφέθηκαν στο έλεος του Θεού.

Μόνο ό στρατάρχης άτρομος, ψύχραιμος, άεικίνητος, μάζεψε τή λίγη φρουρά άπό Ένετούς, Σάξονες και Έλληνες, έπηρε και μερικά παλικάρια άπ' τήν πόλη, έκλεισε τήν Πύλη του Παλαιού Φρουρίου, και άνάγκασε τόν κόσμο, τούς νέους νά όπλιστούν, τούς γέρους, τὰ παιδιά και τίς γυναίκες νά κουβαλοΰν χώμα, νά βοηθοΰν στους προμαχώνες, νά περιποιοΰνται τούς πληγωμένους.

Ό κόσμος πήρε θάρρος· σιγά-σιγά συνήθισε· και κάθε δειλινό μαζεΰοταν μπροστά στη μικρή πλατεία του Άγιου, και όλοι, όρθόδοξοι και λατίνοι, εμπαιναν άπ' τή μιá πόρτα, προσκυνοΰσαν, και έβγαιναν με πιό θάρρος άπ' τήν άλλη.

Ό Χαράλαμπος Καμπονέρης, εκκλησιάρης, μαζί με τó διάκο Συμεών, έκαναν νυχτέρι κάθε βράδυ, φύλακες άγρυπνοι μέσα στο Ναό· έτοιμοι με τήν πρώτη προσταγή νά κατεβάσουν τόν Άγιο με τή λάρνακα μέσα στην καταπαχτή πού 'χαν άνοιξει μυστικά στο πλάι τής Άγίας Τραπέζης, για νά τόν γλιτώσουν άπ' τὰ χέρια τών άπίστων. Κι αυτό ήταν πού τόν πείραζε περισσότερο τόν άγαθό και άπλοϊκό χωριάτη, πού τριάντα χρόνια είχε στην ύπηρεσία του Άγιου. Πώς θα τόν έξευτέλιζαν έτσι τόν Άγιο! Τόν Άγιο, πού τόν έβλεπε τόσα χρόνια νά κάνη χάρες, νά σώξη κόσμο, νά 'χη τόση δύναμη!

Και κάθε βράδυ, σά γύριζε στην εκκλησία, πήγαινε κουνώντας τὰ χέρια καταπάνω στο φοβισμένο Συμεών και του 'λεγε:

—Θά τó δης πού δέ θα γίνη αυτό! Δέ θενά μπή εκεί μέσα! Όχι! Θά τὰ διώξη τὰ παλιόσκυλα. Μωρέ, θα τὰ διώξη, σου λέω! όπως τοι άλλες έδιωξε και τήν πανούκλα!

Κι ἔπειτα γύριζε κατὰ τὸν Ἅγιο, κλεισμένο στὴν ἀσημένια του λάρνακα, καὶ τὰ χεῖλια του ἄρχιζαν νὰ κινοῦνται καὶ νὰ ψιθυρίζουν σιγὰ-σιγὰ.

Τί ἔλεγε; Ὁ διάκος δὲν ἄκουγε. Μόνο τὸν ἔβλεπε ὕστερ' ἀπ' τὸ σταυρό του νὰ κἀν χειρονομίες καὶ νοήματα κοιτάζοντας κατὰ πρόσωπο τὸν Ἅγιο σὰν νὰ τοῦ ἔλεγε: «Σύμφωνοι εἴμαστε». Ἐπειτα σήκωνε τοὺς ὤμους καὶ τραβοῦσε στὸ στασίδι του, πού κάθε νύχτα μισαγρυπνοῦσε γιὰ νὰ ἔναι πάντα ἔτοιμος.

Ἦταν κοντὰ μεσάνυχτα: Τῆς Παναγίας, δεκαπενταύγουστο, στὰ 1716.

Ἦσυχη ἢ βραδιά. Νύχτα καλοκαιρινή μὲ φεγγάρι σὰν ἀσημένιο δίσκο πού ἄλαμπε καὶ φώτιζε ὅλη τὴν ὁμορφὴ φύση τῆς Κέρκυρας. Μακριὰ στοὺς προμαχώνες, στὸν Ἄι—Ἀντώνη, ἀπ' τὸν Ἄι—Θανάση καὶ τὴν Πούντα, ἀκούονταν μαζὶ μὲ τὸ μονότονο τραγούδι τοῦ γρύλου τὰ «Γρηγορεῖτε...» ν' ἀντηχοῦν σὲ διάφορες γλῶσσες. Οὔτε μιὰ κανονιά ἐκείνη τῆ βραδιά. Γαλήνη καὶ στοὺς μαχητὲς καὶ στὴ φύση. Μιὰ βουβὴ ἡσυχία ἀπ' ἐκείνες πού γίνονται πρὶν ἔρθῃ ἡ μεγάλη τρικυμία...

Στὸν Ἅγιο οἱ πόρτες εἶχαν κλείσει ἀπὸ νωρίς. Δυὸ τρεῖς καντήλες τρεμόσβηναν· ἐμπρὸς στὴν Παναγιά ἢ μιὰ· στὴ θύρα τοῦ τέμπλου ἢ ἄλλη. Κι ἡ τρίτη, μεγάλη, ἀτόφια ἀσημένια, μπρὸς στὴν ὀρθὴ λάρνακα μὲ τ' ἅγιο λείψανο, ἄλιωτο κι ἀκέραιο στοὺς αἰῶνες.

Ὁ Χαράλαμπος ἀπ' τὸ πρῶτο στασίδι, μὲ τὸ κεφάλι ἀκουμπισμένο στὴν παλάμη, ἀντίκριζε μὲ μισοκλεισμένα μάτια κατὰ πρόσωπο τὸν Ἅγιο, ἐκεῖ στὴ δεξιὰ πύλη· καί, καθὼς τὸ φῶς τῆς καντήλας τρεμόσβηνε, τοῦ φαινόταν πὼς ἐκείνο τὸ μελαφὸ προσωπάκι μέσα ἀπὸ τὸ τζάμι κουνιόταν, τοῦ ἔκανε νοήματα· κι αὐτὸς ἄρχιζε τότε τὰ παρακάλια καὶ ψιθύριζε:

—Διῶξε τους, Ἄγιε μου! Διῶξε τους!

Ἐξαφνα, μέσα στὴν ἀπέραντη ἐκείνη γαλήνη, ἀντήχησε ἡ πρώτη κανονιά. Ἀμέσως ἄρχισαν ἀπ' ὅλες τὶς μεριές. Τὰ τζάμια τῆς ἐκκλησίας ἔτριζαν. Κάτω μακριὰ, ἀκούονταν οἱ ἀλαλαγοὶ τῶν ἀπίστων, πού σὲ μιὰ τελευταία ξαφνικὴ ἔφοδο μὲ τὰ κεφάλια σκυμμένα κάτω ὀρμοῦσαν γιὰ νὰ τελειώσουν μιὰ ὥρα ἀρχύτερα.

Πάτησαν τὸν πρῶτο προμαχῶνα. Τοὺς ζεμάτιζαν ἀπὸ πάνω

μέ λαδί· τούς κεραύνωναν ἀπὸ τὰ τείχη. Αὐτοὶ ἔμεναν θηρία, ἀτάραχοι. Πήδησαν στὴν τάφρο· ἔβαλαν σκάλες· ἄνοιγαν τὶς πόρτες. Μέσα στὴν πόλη οἱ φωνές, τὰ κλάματα τῶν μικρῶν, παράπονα, παρακλήσεις. Τὰ οὐρλιάσματα τῶν σκύλων· λαλήματα πετεινῶν· οἱ καμπάνες ποὺ σήμαιναν ἀκανόνιστα, φοβισμένα, παραλλαγμένα. Ὅλα μαζί σὰ μιὰ μυρισότομη κραυγή ἀνέβαιναν ψηλὰ στὸν οὐρανό, πού, τόσο πρὶν ὀλοφέγγαρος καὶ κατακάθαρος, ἄρχιζε τώρα νὰ σκοτεινιάζει ἀπὸ βαριὰ σύννεφα ποὺ μαζεύονταν καὶ κατέβαιναν τόσο χαμηλά, ποὺ περνοῦσαν ἀπάνω στὶς στέγες τῶν ψηλῶν σπιτιῶν.

Ἄστραπές καὶ ἀστροπελέκια ἔσκιζαν ποῦ καὶ ποῦ ἓνα βαθὺ σκοτάδι μέσα στὰ στενά καντούνια, ὅπου παράδερνε πλῆθος ἔτοιμο γιὰ σφαγή, παιδιὰ γιὰ ἀλλαξοπιστία.

Ἐκεῖ ἀκίνητοι ἀπὸ τὸ φόβο, κοκαλωμένοι, πτώματα ὄρθια ἐπάνω στὰ στασίδια οἱ δύο φύλακες, ὁ ἓνας λαϊκὸς ὁ ἄλλος κληρικὸς, γύρισαν, κοιτάχτηκαν καὶ εἶπαν μὲ τὰ μάτια:

— ὦρα εἶναι!

Ἐτοίμασαν τὸ γερὸ σκοινί, σήκωσαν τὴν πλάκα, κοίταξαν τὸ βαθὺ ἄνοιγμα, καὶ πρὶν ἀρχίσουν ἔπεσαν καὶ οἱ δυὸ μὲ τὸ μέτωπο στὶς πλάκες μπροστὰ στὴ λάρνακα, γιὰ νὰ τὸν προσκυνήσουν γιὰ τελευταία φορά.

Πότε-πότε σήκωναν τὸ κεφάλι, κάρφωναν τὰ μάτια στὸ τζάμι, καὶ τὰ χεῖλια τους ψιθύριζαν σιγὰ-σιγὰ· ἔπειτα ἔσκυψαν πάλι στὸ κρῦο μάρμαρο. Οἱ βροντές ἔκαναν τὸ πλακόστρωτο νὰ τρέμη. Τὸ τέμπλο φωτιζόταν ποῦ καὶ ποῦ ἀπὸ τὶς ἀστραπές· οἱ καντῆλες μὲ τὶς χρυσές ἀλυσίδες τους χοροπηδοῦσαν σὲ κάθε βροντῆ ποὺ ἔπνιγε καὶ φωνές καὶ ἀλαλαγμούς καὶ κανονιές.

Γεμάτοι ἀπὸ κατάνυξη, ἔτοιμοι γιὰ τὴν τελευταία τους ὥρα, ἔδιναν κι οἱ δυὸ τὴν ψυχὴ τους ὅλη ἐκείνη τὴ στιγμή, καὶ εἶχαν λησμονήσει τὴ δουλειά τους καὶ τὸν ἅγιο σκοπὸ τους. Μόνον, σὰ μέσα σὲ ὄνειρο, σὰ νὰ ἔρχονταν ἀπὸ ἄλλον κόσμον, ἄκουαν ἀόριστες, συγκεχυμένες ὁμιλίες, φωνές σπαραχτικές, γόους γερόντων, γυναικῶν καὶ παιδιῶν: «Σῶσε μας, Ἄγιε μας! . . . Διῶξε τς ἄπιστους! . . . Μανουῖα!»

Οἱ καντῆλες ἔπαιζαν· τὸ φῶς τρεμόσβηνε. Μιὰ ἀστραπὴ γέμισε μὲ φῶς τυφλωτικὸ κι ἔλαμψαν ὅλα: εἰκόνες καὶ μανουῖα καὶ καντῆλες. Καὶ ἀστραψε ὅλη ἡ λάρνακα. Καὶ μὲ τὸν κρότο τῆς βροντῆς, βροντῆς

μεγάλης που κράτησε ώρα πολλή, τὰ τζάμια μπροστά ἀπ' τὴν ὀρθή θήκη — θρόνο ἀτίμητο — ἀνοιξαν διάπλατα καὶ μιὰ ἀνέκφραστη εὐωδία πλημμύρισε τὸ Ναό.

Τὰ μάτια τοῦ διακού καὶ τοῦ ἐκκλησιάρη ἔκθαμβα, ἐστατικά, μυστικοπαθῆ ἀπ' τοὺς κόσμους ὅπου ταξίδευαν τόσην ώρα, καρφώθηκαν ἐκεῖ στὰ σκαλιά τοῦ τέμπλου.

Ἔνα γεροντάκι μελαψό, καμπουριασμένο, μὲ τὸ κεφάλι γειρτὸ στὰ πλάγια, ἀκουμπώντας τὸ δεξι χέρι στὴν πατερίτσα, ντυμένο στὴ χρυσοποίκιλτη πορφύρα, μὲ τὶς χρυσὲς παντοῦφλες, κατέβαινε σιγὰ-σιγὰ τὰ σκαλοπάτια, ἔσχισε τὴν ἐκκλησιὰ ἀπ' τὴν μιὰν ἄκρια ὡς τὴν ἄλλη, καὶ μὲ βῆμα συρτό, ἤσυχο, σχεδὸν ἑναέριο, χάθηκε ἐκεῖ στὰ σκοτεινὰ βάθη τοῦ ναοῦ. Οἱ εἰκόνες ἔτριζαν, τὸ τέμπλο σειόταν, οἱ καντῆλες ἔσβησαν καὶ σκοτάδι βαθὺ χύθηκε τριγύρω.

Πόσην ώρα ἔμειναν ἐκεῖ στὶς πλάκες δὲν τὸ κατάλαβαν ποτέ τους. Ὅταν συνῆλθαν καὶ κατέβηκαν ἀπ' τοὺς κόσμους τοὺς μυστικούς, ἔνα θαμπό-θαμπό φῶς ἔμπαινε ἀπ' τὰ ψηλά καὶ στενὰ παράθυρα. Οἱ καντῆλες ἄρχισαν νὰ χλωμιάζουν στὸ φῶς τῆς ἡμέρας. Ἡ λάρνακα ὀρθία στὴ δεξιὰ πύλη. Τὰ τζάμια κλειστά. Κι ἀπὸ μέσα τὸ μελαψὸ προσωπάκι γερμένο κι ἀκουμπισμένο στὸ πλάι, ἴδιο κι ἀπαράλλαχτο.

Μόνο τοὺς φάνηκε πῶς ἔνα θεῖο χαμόγελο ἀνοῦσε στὰ ξερά, σφιγμένα χεῖλη του. Γύρισε ὁ ἕνας στὸν ἄλλο καὶ ρώτησε:

— Εἶδες, Χαράλαμπε;

— Εἶδα, διάκο! Τό 'δες καὶ σύ;

— Ναί. Μπὰς κι ἦταν ὄνειρο;

— Τότες πῶς τό 'δαμε κι οἱ δυὸ μαζί;

— Δίκιο ἔχεις.

Δὲν εἶπαν τίποτ' ἄλλο. Ἄκουσαν θόρυβο ἔξω, ἀλλιώτικο τώρα. Ἦταν φωνὲς χαρᾶς κι ἐνθουσιασμοῦ τρελοῦ. Ὑστερ' ἀπὸ λίγο χτυποῦσαν δυνατὰ τὶς πόρτες τοῦ ναοῦ.

Ἄνοιξαν. Καὶ ὄρμηξε μέσα πλῆθος: γέροι καὶ νέοι στρατιῶτες καὶ πολίτες καὶ χωρικοί· ὀρθόδοξοι καὶ λατίνοι. Ἄλλοι γονάτιζαν, ἄλλοι ἔπεφταν κάτω.

Κι οἱ δυὸ πιστοὶ ὑπηρετές τοῦ Ἁγίου ἄκουσαν ἀνάμεσα στὶς

προσευχές, στὰ γονατίσματα καὶ στὶς εὐχαριστίες, ἀπὸ στόμα σὲ στόμα νὰ διαδίδεται, νὰ τρέχει, νὰ μεγαλώνη τὸ θαῦμα ποὺ ἔκανε πτερὰ καὶ γύρισε ὅλη τὴν πόλη σὲ μιὰ στιγμή.

Τὸ πρωὶ—ἔλεγαν—ἀνάμεσα στ' ἀστροπελέκια, στὶς ἀστραπές καὶ τὸ χαλασμό, οἱ Τοῦρκοι πάτησαν πιά, εἶχαν ἀνοίξει κι ἄρχισαν νὰ μπαίνουν ἀπὸ τὴν πύλη τῆ μεγάλης. Οἱ δικοὶ μας τ' ἄφησαν ὅλα, καὶ κανόνια καὶ προμαχώνες, καὶ σκόρπισαν στὴν πόλη. "Ἐξαφνα—ἔλεγαν—ἐκεῖ στὸν ψηλότερο προμαχῶνα· ἀντίκρισαν ἕναν καλόγερο γίγαντα. Κρατοῦσε μὲ τὸ ἓνα χέρι τὸ σπαθί, καὶ μὲ τ' ἄλλο ἕναν πελώριο Σταυρὸ ποὺ ἔφτανε ὡς τὰ σύννεφα.

Κι ἦταν ἔτοιμος νὰ ὀρμήη. Κι ἦτανε τόσο φοβερὸς κι ἀγριεμένος, ποὺ οἱ Τοῦρκοι σάστισαν, τὰ ἔχασαν, γύρισαν πίσω. "Ἐπειτα, σὰν τρελοὶ ἄρχισαν νὰ φεύγουν, νὰ τρέχουν, νὰ χάνωνται. 'Ο οὐρανὸς ἔριχνε ποτάμια ἀπὸ πάνω. 'Ο Σταυρὸς ἔλαμπε κάθε φορὰ ἀπ' τὰ σύννεφα ὡς κάτω σὰν κεραυνός. Τὸ σπαθὶ ἔβγαζε ἀστραπές... Τώρα μπῆκαν στὰ καράβια τους καὶ πᾶν στὴν κατάρρα. "Ἐλεγαν κι ἄλλα πολλὰ ποὺ ὁ Χαράλαμπος δὲν τ' ἄκουσε.

Μόλις γύρισε καὶ εἶδε τὸ διάκο, τοῦ εἶπε :

—Τὸ εἶπα, διάκο. Τὸ εἶπα πῶς δὲν τὸ δεχότουνα αὐτό! νὰ μπῆ ἐκεῖ μέσα! Τὸν εἶδες, μωρέ, τὸν εἶδες; "Ἐ το ποῦ πήγαινε ἐκεῖα τὴν ὥρα!

Κι ἀφοῦ βοήθησε τὸ διάκο κι ἔριξαν τὴν πλάκα, ἔφυγε τρεχάτος, ἀνέβηκε τρία-τρία τὰ σκαλοπάτια, ἔφτασε ψηλὰ στὸ καμπαναριό, ἄρπαξε μὲ τὸ δεξιὸ χέρι τὸ γλωσσίδι τῆς μεγάλης καμπάνας καὶ μὲ τ' ἄριστερό τὰ μικρά, κι ἄρχισε νὰ σημαίνει ἀκούραστα, ἐπίμονα, ἕνα τρελὸ καὶ χαρούμενο καμπάνισμα.

Τριγύρω οἱ ἄλλες ἐκκλησίες ἀπαντοῦσαν· οἱ πετεινοὶ ἄρχισαν νὰ λαλοῦν χαρούμενα κι αὐτοί. Κι ὁ ἥλιος, λαμπερὸς—λαμπερὸς καὶ καθάριος ὕστερ' ἀπὸ τὴν καταιγίδα, ἔλαμψε καὶ φώτισε καὶ χρύσισε ὅλους τοὺς σταυροὺς στὶς κορυφές τῶν καμπαναριῶν.

'Απὸ τὴν κορυφὴ τοῦ δικοῦ του, τοῦ πιὸ ψηλοῦ, ὁ Χαράλαμπος ἀγνάντευε μακριὰ κεῖ πέρα, στὸ Βίδο, πανιὰ ἀτέλειωτα σὰν κοπάδι ἀπὸ γλάρους ποὺ ἔφευγαν ἄταχτα καὶ βιαστικά.

N. Πετιμεζᾶς Λαύρας

6. ΕΣΠΕΡΙΝΟΣ

Βουβές ψυχές, θλιμμένες! Και τ' απόβραδο
προσμένουν τὸ Χριστό μας ἀπὸ πέρα,
ποιός ξέρει; ἀπὸ μακριά. Κι Ἐκεῖνος ἔρχεται
μὲς στὸ ἄθολο τοῦ φθινοπώρου ἀγέρα.

Μὲ τ' ἅγιο φῶς ἀχνόφεγγο στεφάνι Του,
μὲ τὰ θεϊκὰ χαμηλωμένα μάτια,
μόνος. Καὶ τὰ ξερόφυλλα Τοῦ στρώνουνε
χρυσὰ χαλιὰ στὰ ἔρμα μονοπάτια.

Τοῦ κάμπου τὰ στρουθιά καὶ τὰ πετούμενα,
πού στὶς φωλιές κοπαδιαστὰ γυρίζουν,
ἅμα Τὸν δοῦνε χαμηλώνουν πρόσχαρα,
χαμοπετοῦν καὶ τὸν καλωσορίζουν.

Ἄνάριο τὸ σκοτάδι, μισοδιάφανο,
μόλις πού Τὸν σκεπάζει στὴν καπνιά του,
καὶ τὰ γυμνὰ κλαριά σὰ χέρια ὑψώνονται
καὶ δέονται στὸ ἄυλο πέρασμά Του.

Δέονται σιωπηλά... Κι Ἐκεῖνος ἔρχεται
καὶ σκύβει στὶς ψυχές πού Τὸν προσμένουν
σιγά... πονετικά. Κι ἄργα τὰ σήμαντρα
πονετικά κι αὐτὰ σιγοσημαίνουν.

« Σ κ ι ἐ ς »

Λάμπρος Πορφύρας

7. ΛΑΜΠΡΙΑΤΙΚΟΣ ΨΑΛΤΗΣ

Εἰς τὸν πρόλογον τοῦ διηγήματος ὁ συγγραφεὺς δικαιολογεῖ τὴν συνήθειάν του νὰ δημοσιεῖη κατ' ἑτος Χριστουγεννιάτικα καὶ Πασχαλινὰ διηγήματα, καταλήγων μὲ τὴν κατωτέρω παράγραφον, ἡ ὁποία χαρακτηρίζει τὴν διηγηματογραφίαν του:

« Τὸ ἐπ' ἐμοί, ἐν ὄσφ ζῶ καὶ ἀναπνέω καὶ σωφρονῶ, δὲν θὰ παύσω πάντοτε, ἰδίως δὲ κατὰ τὰς πανεκλάμπρους ταῦτα ἡμέρας, νὰ ὑμῶ μετὰ λατρείας τὸν Χριστὸν μου, νὰ περιγράψω μετ' ἔρωτος τὴν φύσιν, καὶ νὰ ζωγραφῶ μετὰ στοργῆς τὰ γνήσια Ἑλληνικὰ ἔθνη. — Ἐὰν ἐπιλάβωμαί σου, Ἱερουσαλήμ, ἐπιλησθείη ἡ δεξιὰ μου, κολληθείη ἡ γλῶσσά μου τῷ λάρυγγί μου, ἐὰν οὐ μὴ σου μνησθῶ ».

Ὁ κὺρ Κωνσταντὸς ὁ Ζ' μαροχάφτης, τρίτος πάρεδρος, ὑπόσχεται εἰς τὸν παπα-Διανέλον νὰ τὸν συνοδεύσῃ ὡς ψάλτης εἰς τὸ παρεκκλήσιον τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου, τρεῖς ὥρας μακρὰν τῆς πόλεως, ὅπου προσεκλήθη ὑπὸ τῶν ποιμένων διὰ τὴν λειτουργίαν τῆς Ἀναστάσεως. Ὁ ἱερεὺς μετὰ τῶν δύο θυγατέρων του καὶ τινων ἄλλων γυναικῶν μεταβαίνουν ἀπὸ πρωίας τοῦ Μεγάλου Σαββάτου καὶ εὐτρεπίζουσι τὸ ἐγκαταλειμμένον παρεκκλήσιον. Ὁ κὺρ Κωνσταντὸς ἐπρόκειτο νὰ φθάσῃ τὴν ἐσπέραν.

Τὸ δειλινὸν ἐφάνησαν μακρόθεν νὰ καταβαίνωσι τὴν ράχιν, ἐρχόμενοι αἱ καλυβιώτισσαι γυναῖκες, αἱ ποιμενίδες καὶ βοσκίδες τῶν ἀγροτικῶν συνοικιῶν. Ἦλθαν φέρουσαι πελωρίους κοφίνους, γεμάτους ἄνθη, λαμπάδας, κηρία καὶ ἀγγεῖα μὲ ἔλαιον καὶ πρόσφορα καὶ μικρὰς φιαλίδας μὲ «νᾶμα», ἡ ὀδηγοῦσαι ὄνάρια μὲ τὰ σάγματα ἐπεστρωμένα διὰ κιλιμίων καὶ χραμίων, φορτωμένα τορβάδες καὶ δισάκια μὲ φλάσκας οἴνου, μὲ τυρία νωπὰ ἢ ζυματισμένα καὶ κόκκινα αὐγά.

Κατόπιν ἐφάνησαν σφυρίζοντες ἀλλοκότως δύο ἢ τρεῖς βοσκοὶ μὲ τὰς ἀγέλας των, τὰς ὁποίας ὠδήγησαν παρὰ τὸν ἀπότομον κρημνὸν πρὸς τὴν θάλασσαν. Οἱ τράγοι ἐπήδων ἀπὸ βράχον εἰς βράχον, ἀπὸ ὄχθον εἰς ὄχθον, ἀπὸ κοιλώματος εἰς κοίλωμα, ἐνῶ τὰ ἐρίφια, χαριέντως σκιρτῶντα, ἔτρεχον κατόπιν τῶν αἰγῶν βελάζοντα, ἀγαλλόμενα πρὸς τὴν νέαν δι' αὐτὰ ἀπόλαυσιν τοῦ ἀγνώστου τούτου πράγματος τῆς ζωῆς, ἐκθέτοντα εἰς τὸν ἥλιον τὰ στακτερὰ ἢ στικτὰ καὶ λευκὰ καὶ μαῦρα τριχώματά των, ἐνῶ οἱ βοσκοί, ὑψηλοί, ρωμαλέοι, τραχεῖς, φριξότριχοι, ἠλιοκαεῖς τὴν ὄψιν, ἔτρεχον ἐμπρὸς καὶ ὀπίσω μὲ τὰς μακράς, ἴσας μὲ τὸ ἀνάστημά των, καμπύλας τὴν λαβήν,

ράβδους των, σοβοῦντες* μετὰ πολυήχου συριγμοῦ τὴν δυσάγωγον καὶ σκιρικτὴν ἀγέλην.

Τελευταῖοι ἐφθασαν οἱ ποιμένες, ἄνευ τῶν ἀμνάδων των, τὰς ὁποίας εἶχον ἀφήσει ὀπίσω εἰς τὰς μάνδρας, κομίσαντες μόνον δύο ἄρνια σφαγμένα. Ἐφθασαν συγυρισμένοι, ἀλλαγμένοι, στολισμένοι ὄλοι ἴων, μὲ καθαρὸς χιτῶνας, κοντὰ βρακία καὶ ὑψηλὲς βλαχόκαλτσες, μὲ πλατέα ζωνάρια, κίτρινα ἢ κόκκινα, ξυραφισμένοι, καὶ μὲ τοὺς λινόχρους ἢ καστανοὺς μύστακας ἀγκιστροειδεῖς.

Ταχέως ἐκκλινεν ἡ ἡμέρα καὶ ὁ ἥλιος ἔδυσεν εἰς μίαν ράχιν τοῦ Πηλίου, ἀντικρὺ, ἀφοῦ ἐπὶ πέντε λεπτὰ τῆς ὥρας εἶχε μείνει στεφανωμένος μὲ κυάνεια καὶ περιπόρφυρα χρυσαυγῆ νέφη, ἀντιλαμπάνων ὁ ἴδιος ὄσην ἀπέδιδε δόξαν καὶ λάμπιν, καὶ ἐπὶ δέκα λεπτὰ ἀκόμη, ἀφοῦ ἐβασίλευσεν, αἱ ἀκτῖνες τῆς στέψεώς του ἔμειναν χρυσοφαεῖς, πορφυρίζουσαι, κυανίζουσαι, βάπτουσαι τὸ βουνὸν μὲ ἰῶδες χρῶμα.

Εἶτα κατῆλθεν ἡρέμα ἐπὶ τοῦ ὄρους ἡ νύξ, σπείρουσα παντοῦ τὸ βαθὺ καὶ ἄρρητον μυστήριόν της, καὶ οἱ ἔμψυχοι κρότοι καὶ ψίθυροι τῆς φύσεως ἐξηγέρθησαν εἰς τὰς ράχεις, εἰς τοὺς λόγγους, εἰς τὰς φάραγγας, καὶ ἡ ὄφρυς τοῦ βουνοῦ ἠτμίσθη καὶ συνεστάλη ὑγρὰ καὶ τὸ βλέφαρον τοῦ λόφου κατῆλθε, καὶ ἐκλείσθη εἰς ἓν βουνὸν ρεματιὰ καὶ κάμπος. Καὶ ὁ μπαρμπα - Κωνσταντὸς ὁ Ζ' μαροχάφτης, τρίτος πάρεδρος τοῦ χωρίου τοῦ δήμου Λίτης, δὲν ἐφάνη οὐδαμῶθεν νὰ ἔρχεται.

Ἦτο δὲ ἀνήσυχος ὁ ἱερεὺς, καὶ φόβος ἦτο νὰ μείνωσι χωρὶς Ἀνάστασιν καὶ λειτουργίαν. Διότι εὐλόγως δὲν ἠδύνατο ἄνευ βοηθοῦ νὰ ἱεροπρακτῆσθαι. Λειτουργία χωρὶς ἓνα τοῦλάχιστον ψάλτην ἢ ἀναγνώστην δὲν γίνεται. Οἱ ποιμένες καὶ οἱ βοσκοὶ ἦσαν ὄλοι, ὡς εἰκός, οὐ μόνον ἀγράμματοι, ἀλλὰ καὶ ἀλιβάνιστοι*, οἱ κακόμοιροι, πολλοὶ τούτων.

—Τώρα, τί νὰ κάνουμε ; . . . Ὅριστε, σοῦ ὑπόσχονται σίγουρα μὴ δουλειά, κι ὕστερα σ' ἀφήνουν μὲς στὴ μέση! « Ἀνθρώπους καὶ κτήνη σώσεις, Κύριε! ».

Ἦλπιζεν ἓν τούτοις ἀκόμη ὅτι ὁ μπαρμπα-Κωνσταντὸς θὰ ἦρχετο. Ἄρροστολίστος ἦτο πάντοτε, τὸν ἤξευρεν. Ἄλλὰ τώρα ἦτο σκοτεινὴ ἀκόμη νύξ καὶ μόνον τὰ ἄστρα ἔλαμπαν ἄνω. Ὀλίγῳ ὕστερα ἀνέτειλεν ἡ σελήνη, καὶ τότε ἐλπὶς ἦτο νὰ ἔλθῃ.

Παρήλθον δύο ὥραι καὶ ἡ σελήνη ἀνέτειλε κολοβὴ ἀπὸ τὸ σκο-

τινὸν βουνὸν ἄνω, ἀνερχομένη βραδέως εἰς τὸ στερέωμα, καὶ αἱ τάξιες τῶν ἄστρον ἠραιώθησαν ἐπ' ἄπειρον καὶ σχεδὸν ἡμαυρώθησαν εἰς τὴν διάβασιν τῆς. Παρήλθεν ἀκόμη μία ὥρα. Ὁ μπαρμπτα-Κωνσταντὸς δὲν ἐφάνη.

Ὁ ἱερεὺς ἤρχισε ν' ἀγανακτῆ.

—Ὁ ἄσυνειδητος! ὁ μωρός... Ἡμαρτον, Κύριε! « Ἀνθρώπους καὶ κτήνη... »

Ἦθελε νὰ στείλῃ ἓνα τῶν ποιμένων εἰς τὴν πολίχνην, ὅπως ζήτησῃ καὶ εὕρῃ ἓνα συλλειτουργὸν νὰ τοῦ φέρῃ. Ἄλλ' οἱ ποιμένες καὶ οἱ βοσκοὶ ὅλοι ἔρρεγγον* ἐξηπλωμένοι μεταξὺ τῶν σχοίνων καὶ τῶν κομαρεῶν, τυλιγμένοι εἰς τὰς κάπας των, εὐχαριστημένοι ὅτι ἐπανήλθεν ἡ ἀνοιξὶς καὶ εὕρισκαν ὀλιγώτερον παγερὰν τῆς γῆς τὴν ὑγρασίαν. Καὶ αἱ γυναῖκες των, πλαγιασμένοι καὶ αὐταί, ὑπνωττον ὀλιγώτερον ἀκουστῶς ὀπισθεν τοῦ Ἱεροῦ Βήματος, τυλιγμένοι μὲ τὰ χράμια καὶ τὰ κιλίμια, τὰ ὅποια εἶχον φέρει ἐπεστρωμένα ἐπὶ τῶν σαγμάτων τῶν ὄνων. Καὶ αἱ ἐκ τῆς πολίχνης ἐλθοῦσαι γυναῖκες, κύπτουσαι ἐπὶ τῶν καλαθίων των, ἐξω τῆς θύρας τοῦ ναοῦ, ὑπὸ τὸν ἐστεγασμένον πρόναον καὶ ἐντὸς τῆς ξυλίνης κιγκλίδος, ἐλαγοκοιμῶντο καὶ αὐταί. Μόνον ὁ ἱερεὺς ἀνησύχει καὶ ἦτο ἄγρυπνος.

—Τὰ ξέρω ἐγὼ ἀπ' ὄξου τὰ πλιότερα τὰ γράμματα, παπά, τοῦ ἔλεγεν ἡ θειά τὸ Μαθηνῶ, διὰ νὰ τοῦ δώσῃ θάρρος· τὰ κανοναρχῶ κειδὰ στ' αὐτὶ τοῦ γερο-Φιλιππῆ, κι ὁ γερο-Φιλιππῆς, ὅπου' ν' θεοφοβούμενος ἄνθρωπος, θὰ τὰ λήη κειδὰ ὅπως-ὅπως...

—Νὰ δὰ ἡ ὥρα νὰ σὲ κάμουμε καὶ ψάλτη, Μαθηνῶ! ἀπήντησε γελάσας ὁ ἱερεὺς.

—Ψάλτης δὲ θὰ γίνω, μόνε κανονάρχος. Μοναχοὶ μας θὰ ἴμαστε. Κανένας γραμματισμένος δὲν εἶναι γιὰ νὰ μᾶς γελάσῃ... Ἡ ἀγιοσύνη σ' βρίσκεις τὸν ἦχο τοῦ μπαρμπτα-Φιλιππῆ, κι ἐγὼ τοῦ λέω τὰ λόγια, ὅσα θυμοῦμαι. Νὰ ἔξερὰ ἀπὸ μέσα ἀπ' τὸ χαρτὶ νὰ διαβάσω, θαρρῶ πῶς δὲν θὰ ἦτον ἁμαρτία νὰ ψάλω καὶ μοναχὴ μου.

Ὡστόσοσον ἐπλησίαζε μεσονύκτιον, καὶ δὲν ἦτον ἐλπίς νὰ ἔλθῃ πλέον ὁ μπαρμπτα-Κωνσταντὸς, ὁ τρίτος πάρεδρος. Ὁ ἱερεὺς δὲν ἀπεφάσισε νὰ ἐξυπνήσῃ κανένα ἐκ τῶν βοσκῶν καὶ τὸν στείλῃ εἰς τὴν πόλιν, ὡς ἐσκέφθη κατ' ἀρχάς, διότι ἐλογάριασεν ὅτι τόσαι ὀλίγα ὥραι ἔμενον ἕως νὰ ξημερώσῃ, ὥστε μέχρις οὗ ὑπάγῃ ὁ ἀποσταλησόμενος εἰς τὴν πόλιν, ζητήσῃ καὶ κατορθώσῃ νὰ εὕρῃ ψάλτην, ἕως ὅτου πείσῃ

καὶ φέρῃ αὐτὸν καὶ φθάσωσιν ὁμοῦ εἰς τὸν Ἅγιον Ἰωάννην, θὰ ἦτο ἀκριβῶς δύο ὥρες ἡμέρα... καὶ ἡ Ἀνάστασις ἐπρόκειτο νὰ γίνη τὰ μεσάνυκτα ἢ καὶ βραδύτερον τι.

Ὁ παπα-Διανέλος ἐσηκώθη στενάζων, εἰσῆλθεν εἰς τὸν ναὸν καὶ προσεκύνησεν εἰς τὰς βαθμίδας τοῦ Ἱεροῦ Βήματος. Εὐθὺς κατόπιεν τοῦ ἔτρεξαν ἢ γριὰ Μαθητῶν καὶ ἡ θεῖα τὸ Σειραϊνῶ, ἡ σηματοφόρος τῶν πανηγύρεων. Αἱ δύο γυναῖκες ἤρχισαν νὰ ἀναζωπυρῶσι τὰ φυτίλια, νὰ ρίπτωσιν ἔλαιον εἰς τὰς κανδήλας καὶ νὰ κάμνωσιν ἐγκαρδίους σταυρούς. Ἦσθάνοντο ἀνέκφραστον χαρὰν καὶ γλύκαν εἰς τὰ σωθικά των. Ἦτον Ἀνάστασις. Ἀνάστασις! Τὸ πρόσωπον τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ ἔλαμπε μὲ ἅγιον φῶς, δεξιᾶ τῆς Ἱερᾶς Πύλης. Ἡ μορφή τῆς Δεσποίνης Θεοτόκου ἤστραπτεν ἐξ ἀπάτου χαρᾶς, ἀριστερόθεν, κρατούσης τὸ θεῖον βρέφος τῆς. Ἡ ὄψις τοῦ τιμίου Προδρόμου, μὲ ἕνα βόστρυχον τῆς κόμης φρίττοντα πρὸς τὰ ἄνω, ὡς νὰ ἔμενεν ἀνωρθωμένος ἀπὸ τὴν πρόψιν ψαυσιν τοῦ θηριώδους δημίου, τοῦ ἀποκόψαντος τὴν σεβάσμιον κάραν τοῦ μείζονος ἐξ ὧσιν ἐγέννησαν κατὰ φύσιν αἱ γυναῖκες τῶν ἀνδρῶν, ἐσελαγίζετο ἐκ μυστικῆς εὐφροσύνης παραπλεύρως ἐκείνου, οὗ τὴν φρικτὴν κορυφὴν ἠξιώθη νὰ χειροθετήσῃ.

Καὶ ὁ ἡγαπημένος μαθητὴς ἦτο ἀκόμη ἐκεῖ, καὶ συνέχαιρεν ἐπὶ τῇ Ἀναστάσει, ἃν καὶ πτυχή τις μερίμνης συνέστελλε τὸ ὑψηλὸν μέτωπόν του, προβλέποντος, ὅτι θρασὺς ἱερόσυλος ἐμελλε μετ' οὐ πολὺ νὰ τὸν ἀρπάσῃ ἐκ τῆς κέγχης του, διὰ νὰ τὸν μεταφέρῃ εἰς Ἀθήνας καὶ τὸν καθιδρῦσῃ ὄχι εἰς ναὸν καὶ ὀλοκαύτωμα καὶ θυσιαστήριον, ὄχι εἰς τόπον τοῦ καρπῶσαι, ἀλλ' εἰς μουσεῖον, Ὑψιστε Θεέ! εἰς μουσεῖον, ὡς νὰ εἶχε παύσει ν' ἀσκήται εἰς τὸν τόπον τοῦτον ἢ χριστιανικὴ λατρεία, καὶ τὰ σκεύη αὐτῆς ν' ἀνῆκον εἰς θαμμένον παρελθόν, καὶ νὰ ἦσαν ἀντικείμενον περιεργείας!... Ἰλεως γενοῦ αὐτοῖς, Κύριε!

Τέλος δὲν ἦτο ἐλπίς νὰ ἔλθῃ ὁ κυρ-Κωνσταντὸς, καὶ ὄφειλον ἐκ τῶν ἐνόνητων νὰ ψάλωσι τὴν ἀκολουθίαν. Αἱ ἐκ τῆς πόλεως γυναῖκες ἢ μία μετὰ τὴν ἄλλην, ἀποτινάξασαι τὴν ὑπνώδη νάρκη, εἰσῆλθον εἰς τὸν ναῖσκον. Αἱ ἐκ τῶν ἀγρῶν ποιμενίδες δὲν ἤργησαν νὰ ἐξυπνήσωσι, ὁ δὲ παπα-Διανέλος ἐξῆλθε πρὸς στιγμὴν, καὶ λαβὼν τεμάχιον παλαιᾶς σανίδος καὶ σφυροειδὲς ξύλον, κατεσκεύασεν αὐτοσχέδιον σήμαντρον, διότι φεῦ! δὲν ὑπῆρχε πρὸ πολλοῦ κώδων, ὅστις νὰ ἐξυπνᾷ τοὺς πρὸ αἰῶνων κοιμηθέντας καὶ νὰ συγκινή τὴν κόνιν τῶν ἀπὸ γενεῶν κοιμηθέντων κατοίκων τῆς πάλαι ποτὲ ὑπαρξάσης πόλεως

Διὰ τοῦ σημάντρου τούτου ἤρχισε νὰ κρούη ὁ ἱερεὺς εἰς τροχάιους πρῶτον (τὸν ἀδάμ, ἀδάμ, ἀδάμ), εἶτα εἰς ἰάμβους (τὸ τάλαντον, τὸ τάλαντον), καὶ νὰ ἐξυπνῆ τὰς μεσονυκτίους ἡχοῦς. Οἱ βοσκοί, ἐνωτισθέντες τὸν μονότονον ἦχον, ἐτινάχθησαν διὰ μιᾶς ἐπάνω, ἐπέταξαν τὰς κάπας των, ἐνίφθησαν καὶ ἔτρεξαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν κρατοῦντες τὰς λαμπάδας των.

Ὁ ἱερεὺς ἔβαλεν εὐλογητόν, ἔψαλε μόνος του τὴν παννυχίδα, ὅλον τὸ «Κύματι θαλάσσης», ἐθυμίασεν, ἔκαμεν ἀπόλυσιν, εἶτα, φορέσας ἐπιτραχήλιον καὶ φελόνιον, ἤναψε μεγάλην λαμπάδα, καὶ βαστάζων αὐτὴν ἐξῆλθεν εἰς τὰ βημόθυρα, καὶ ἤρχισε νὰ ψάλλῃ μεγαλοφώνως τὸ «Δεῦτε λάβετε φῶς». Οἱ βοσκοὶ ἤναψαν τὰς λαμπάδας των, ὁμοίως καὶ αἱ γυναῖκες, κι ἐξῆλθον ὅλοι εἰς τὸ προαύλιον, τοῦ ἱερέως κρατοῦντος τὴν Ἄνάστασιν καὶ τὸ Εὐαγγέλιον μετὰ τοῦ θυμιατοῦ καὶ ψάλλοντος «τὴν Ἄνάστασίν σου, Χριστὲ Σωτήρ». Εἶτα ἡ ἱερὰ εἰκὼν καὶ τὸ Εὐαγγέλιον ἀπετέθησαν ἐπὶ τῆς πεζούλας, ἐκπληρώσεως χρῆθι τρισκελίου, ἐφ' ἧς αἱ γυναῖκες εἶχον στρώσει μεταξοῦφες μακρὸν προσόπιον. Ὁ ἱερεὺς ἀνέγνω ἄργα τὸ κατὰ Μάρκον «Διαγενομένου τοῦ Σαββάτου», εἶτα θυμίασας καὶ ἐκφωνήσας τὸ «Δόξα τῇ ὁμοουσίῳ», ἤρχισε νὰ ψάλλῃ λαμπρᾶ τῇ φωνῇ τὸ «Χριστὸς ἀνέστη». Ἀφοῦ τὸ ἔψαλε τρίς ὁ ἴδιος, καὶ ἀνὰ ἅπασ ἢ δις δύο τῶν βοσκῶν, οἵτινες δὲν ἦσαν μὲν πλέον γραμματισμένοι ἀπὸ τοὺς λοιποὺς, ἀλλὰ εἶχον ὀλιγώτερον τραχεῖαν τὴν προφορὰν κι «ἐγύριζε κάπως ἡ γλῶσσα των», ἔλαβε θάρρος καὶ ἡ θεῖα Μαθηνῶ καὶ τὸ ἔψαλεν ἅπαξ, ὁμοίως καὶ ἡ θεῖα τὸ Σεραϊνῶ.

Τελευταῖον εἰς ἐπισφράγισιν τὸ ἔψαλε πάλιν ὁ ἱερεὺς, καὶ εἶτα εἶπε τὰ Εἰρηνικά. Μεθ' ὃ, ἀναλαβὼν τὴν Ἄνάστασιν καὶ τὸ Εὐαγγέλιον, εἰσῆλθεν εἰς τὸν ναόν, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Ἐψαλε τὸ «Ἀναστάσεως ἡμέρα» καὶ τὰ δύο τροπάρια τῆς πρώτης ὥδης, ἀκολουθῶς εἰσῆλθεν εἰς τὸ Ἱερόν, καὶ ἐξελθὼν πάλιν, «ἔλαβε καιρὸν» καὶ πάλιν εἰσῆλθε καὶ ἤρχισε νὰ φορῆ ὄλην τὴν ἱερὰν στολὴν του. Ἡ ψαλμωδία εἶχε διακοπὴν ἐξ ἀνάγκης. Ἡ θεῖα τὸ Μαθηνῶ ἐπλησίασεν εἰς τὸν γερο-Φιλιππῆν, πρωτοκάθεδρον τῆς τάξεως τῶν ποιμένων, καὶ ἔδοκίμασε νὰ κανοναρχήσῃ πρὸς αὐτόν.

—Ψάλε, γερο-Φιλιππῆ, «καθαρθῶμεν τὰς αἰσθήσεις».

Ἄλλὰ τοῦ γερο-Φιλιππῆ δὲν ἐγύριζεν ἡ γλῶσσα του νὰ εἴπῃ «καθαρθῶμεν τὰς αἰσθήσεις».

Τότε ἡ θειά τὸ Μαθηνῶ ἤρχισε σιγὰ-σιγὰ νὰ ψάλλῃ: «Καθαρθῶμεν τὰς αἰσθήσεις καὶ ὀψόμεθα τῷ ἀπροσίτῳ φωτὶ τῆς Ἀναστάσεως κτλ.».

Εἶναι ἀληθές, ὅτι ἡ ἀκριβὴς προφορὰ εἰς τὸ στόμα τῆς ἦτο: «καθαρθῶμεν τὰς ἡσθήσεις κι οὐψόμεθα...».

—Αὐτὸ τὸ εἶπαμε, βλοημένη, ἔκραξεν ὁ ἱερεὺς ἀπὸ τοῦ Ἱεροῦ Βήματος. «Δεῦτε πόμα πίνωμεν καινόν», εἶναι τώρα.

—Ἄ! ναί, ἔκαμεν ἡ θειά Μαθηνῶ καὶ ἤρχισεν: «Δεῦτε πόμα πίνωμεν καινόν...».

Ἄλλ' ὁ ἱερεὺς, ὅστις ἐξηκολούθει νὰ ἐνδύηται, ἐνόησεν, ὅτι ἡ τὴν προσκομιδὴν ἔπρεπε ν' ἀναβάλλῃ ἢ τὴν ἀκολουθίαν νὰ διακόψῃ.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐπεδέχοντο οἰκονομίαν, ἀλλὰ δὲν ἔβλεπε πῶς θὰ τὰ ἐκάταφερναν εἰς τὴν λειτουργίαν.

Ἐφόρει ἐν ἑκάστον τῶν ἀμφίων κι ἐπιθύριζε τὰ διατεταγμένα λόγια:

«Ἀγαλλιάσεται ἡ ψυχὴ μου ἐπὶ τῷ Κυρίῳ· ἐνέδυσεν γάρ με ἱμάτιον σωτηρίου καὶ χιτῶνα εὐφροσύνης περιέβαλέ με. Ὡς νυμφίον περιέβαλέ με μίτραν, καὶ ὡς νύμφην κατεκόσμησέ με κόσμῳ».

Εἶτα ἤρχισε νὰ ψάλλῃ τὰ τροπάρια τοῦ Κανόνος:

«Νῦν πάντα πεπλήρωται φωτός, οὐρανός τε καὶ γῆ καὶ τὰ καταχθόνια».

Εἶτα πάλιν, φορῶν τὸ ἐπιτραχήλιον, ὑπεπιθύριζεν:

«Εὐλογητὸς ὁ Θεός, ὁ ἐκχέων τὴν χάριν αὐτοῦ ἐπὶ τοὺς ἱερεῖς αὐτοῦ, ὡς μύρον ἐπὶ κεφαλῆς τὸ καταβαΐνον ἐπὶ πώγωνα...».

Καὶ πάλιν ἔψαλλε:

«Χθὲς συναπαττόμην σοι, Χριστέ, συνεγείρομαι σήμερον ἀναστάντι σοι...».

Εἶτα φορῶν τὸ περιζώνιον, ἔλεγεν:

«Εὐλογητὸς ὁ Θεός, ὁ περιζωννύων με δύναμιν, καὶ ἔθετο ἄμωμον τὴν ὁδὸν μου».

Ἦ, περνῶν τὸ ἐν ἐπιμάνικον, ἀπήγγελλεν:

«Ἡ δεξιὰ σου χεῖρ, Κύριε, δεδόξασται ἐν ἰσχύ...».

Καὶ διακόπτων τοῦτο ἔψαλλε τὴν καταβασίαν:

«Δεῦτε πόμα πίνωμεν καινόν, οὐκ ἐκ πέτρας ἀγόνου...».

Ἀφοῦ ὁμως ἐνεδύθη τὴν ἱερατικὴν στολὴν ὄλην, ἐξῆλθεν ἔξω κι ἐχοροστάτησε κι ἔψαλεν ὁ ἴδιος ὅλον τὸν Κανόνα, ἔμελλε δὲ νὰ με-

ταβῆ εἰς τοὺς «Αἶνους» καὶ ν' ἀρχίσῃ τὸν «'Ασπασμόν», ὅταν εἰς τῶν βοσκῶν, ὅστις εἶχεν ἐξέλθει διὰ νὰ ἰδῆ πῶς εἶχον αἱ αἶγες του, ἐπανῆλθεν εἰς τὸν ναῖσκον καὶ ἀνήγγειλεν ὅτι κάποιος φωνάζει βοήθειαν μέσα ἀπ' τοῦ Χαιρημονᾶ τὸ ρέμα καὶ ὅτι εἶναι βαθιὰ κάτω καὶ δὲν τὸν εἶδε, μόνον τὴν φωνὴν του ἤκουσεν.

Ὁ ἱερεὺς ἐστράφη:

—Τί ἰρέχει;

—Δὲν ξέρω τί νὰ εἶναι, εἶπεν ὁ βοσκός. . . βαθιὰ κάτ' χουγιάζει. . . «ποῦ εἴσαστε, ποῦ εἴσαστε;». Νὰ πάρου μιὰ λαμπάδα νὰ πάου νὰ ἰδῶ;

—Νὰ πᾶς. . .

Δύο ἢ τρεῖς ἄλλοι νεαροὶ βοσκοὶ καὶ ποιμένες ἔλαβον ἀμέσως τὰς λαμπάδας των κι ἔτρεξαν ἔξω.

Ὁ κύρ Κωνσταντὸς ἐβράδυνε πολὺ νὰ φθάσῃ λόγῳ ἀπροόπτων ἐμποδίων καὶ διότι εἰς τὸ τέλος ἠκολούθησεν ἐσφαλμένην ὁδὸν καταλήξας εἰς μίαν ρεματιάν. Τότε ἠναγκάσθη νὰ φωνάξῃ. Οἱ βοσκοὶ τὸν εὔρον καὶ τὸν ὠδήγησαν εἰς τὸν ἀνόν, ὅπου ἔψαλε τὴν λειτουργίαν. Κατόπιν ὁ ἱερεὺς καὶ ὅλοι οἱ συνεκκλησιασθέντες ἔστρωσαν ἔξω τοῦ ἐξωκκλησίου κοινὴν Πισσαλινὴν τράπεζαν.

«Ἄπαντα», τ. Β'.

Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης.

8. Η ΗΜΕΡΑ ΤΗΣ ΛΑΜΠΡΗΣ

Καθαρότατον ήλιο έπρομηνοῦσε
 τῆς αὐγῆς τὸ δροσάτο ὕστερο ἀστέρι,
 σύγνεφο, καταχινιά, δὲν ἀπερνοῦσε
 τ' οὐρανοῦ σὲ κανένα ἀπὸ τὰ μέρη·
 καὶ ἀπὸ κεῖ κινημένο ἀργοφουσοῦσε
 τόσο γλυκὸ στὸ πρόσωπο τ' ἀέρι,
 πού λές καὶ λέει μὲς στῆς καρδιᾶς τὰ φύλλα·
 Γλυκιά ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος μαυρίλα.

Χριστὸς ἀνέστη! Νέοι, γέροι καὶ κόρες,
 ὄλοι, μικροί, μεγάλοι, ἐτοιμαστῆτε·
 μέσα στὲς ἐκκλησιᾶς τὲς δαφνοφόρες
 μὲ τὸ φῶς τῆς χαρᾶς συμμαζωχτῆτε·
 ἀνοίξετε ἀγκαλιᾶς εἰρηνοφόρες
 ὀμπροστὰ στοὺς Ἁγίους καὶ φιληθῆτε·
 φιληθῆτε γλυκὰ χεῖλη μὲ χεῖλη,
 πέστε «Χριστὸς ἀνέστη» ἔχθροὶ καὶ φίλοι.

Δάφνες εἰς κάθε πλάκα ἔχουν οἱ τάφοι,
 καὶ βρέφη ὠραῖα στὴν ἀγκαλιά οἱ μανάδες·
 γλυκόφωνα, κοιτώντας τὲς ζωγραφι-
 σμένες εἰκόνες, ψάλλουνε οἱ ψαλτάδες·
 λάμπει τὸ ἀσήμι, λάμπει τὸ χρυσάφι,
 ἀπὸ τὸ φῶς πού χύνουνε οἱ λαμπάδες·
 κάθε πρόσωπο λάμπει ἀπ' τ' ἀγιοκέρι
 ὅπου κρατοῦνε οἱ Χριστιανοὶ στὸ χέρι.

Ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸν « Λ ἄ μ π ρ ο »

Διονύσιος Σολωμὸς

Β'. ΕΘΝΙΚΗ ΖΩΗ

1. ΣΤΙΣ ΘΕΡΜΟΠΥΛΕΣ

Στις Θερμοπύλες ό Λεωνίδας.
Θεοί κυβερνήτες μέσ στην καρδιά του
δίδυμοι, λάτρεμα τής πατρίδας
και καταφρόνηση τοῦ θανάτου.

Ἡρώας ὑψώθη μεγαλομάρτυς.
Γιά κείνον ἔγραψες, Ἱστορία,
τ' ὄνομα ὀλόχρυσο και τής Σπάρτης
πλάι στῆς Ἀθήνας τήν πολιτεία.

Μ' αὐτόν τρακόσοι κι ἄλλοι Λεωνίδες,
λεβεντιά, νιάτα, καρπερά χρόνια,
μάχονται, γέρνουν οἱ Διγενῆδες
στά μαρμαρένια τὸ Χάρο ἀλώνια.

Χορὸς ὁ δρόμος τους, πανηγύρι,
νά λάμψη κάνουν ἢ Ἀχερουσία,*
γιὰ νά ξεφύγουν τοῦ ἡλιοῦ τήν πύρη,
βρίσκουν, και ἰσκιώνει τους, τὴ θυσία.

Ἀκόμα ἀπόμεινε στὸν ἀέρα
βούισμα, χρυσάετοι σὰ νά κλαγγάζουν,
κι οἱ κορφές γύρω και πέρα ὡς πέρα
τὸ ἀντιλαλοῦνε και τὸ χιλιάζουν:

« Ζῆσε, πατρίδα μας δοξασμένη.
Ξένε, ἂν πατήσης τὰ χώματά της,
πές της πὼς μένουμ' ἐδῶ πεσμένοι,
πιστοὶ και πάντα στὸ πρόσταγμα της ».

2. ΓΕΝΙΚΑΙ ΣΚΕΨΕΙΣ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

...Τοιουτοτρόπως ἔπεσον ὑπὸ τὴν ρωμαϊκὴν κυριαρχίαν, τὸ ἐν κατόπιν τοῦ ἄλλου, ἅπαντα τὰ ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἑλληνικὰ κράτη. Ἄλλ' ἂν ὁ ἀνατολικὸς Ἑλληνισμὸς ἀπέβαλεν οὕτω, κατὰ τὴν πρώτην π.Χ. ἑκατονταετηρίδα, τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ ὑπαρξιν, ὁ ἔθνικὸς αὐτοῦ βίος δὲν κατεβλήθη ὑπὸ τῆς ξενικῆς ἐκείνης δυναστείας. Ἄν εἰς τὰ πεδία τῆς μάχης ἠττήθη πολλάκις ὑπὸ τῶν ρωμαϊκῶν λεγεῶνων, ἐπὶ τοῦ ἠθικοῦ πεδίου τῆς κοινωνικῆς ἐνεργείας δὲν ἔπαυσεν ἀναδεικνύμενος νικηφόρος εἰς τὰς ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων ἐξελληνισθείσας χώρας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τῆς Συρίας, τῆς Αἰγύπτου. Ὁ Ρωμαϊσμός οὐδέποτε κατώρθωσεν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὅ,τι εἶχε κατορθώσει ὁ Ἑλληνισμὸς· οὐδέποτε εἰσέδυσσε μέχρι τῶν σπλάγχων τῶν λαῶν τούτων, ἵνα μεταδώσῃ εἰς αὐτοὺς τὴν γλῶσσαν, τὰ ἦθη, τὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ. Ἐν τῇ Ἀνατολῇ μόνη ἡ κυβέρνησις ὑπῆρξε λατινικὴ, καὶ αὕτη δὲ ἡ κυβέρνησις ἐξελληνίσθη ἐπὶ τέλους, ἐπὶ δὲ τῶν ἐρειπίων τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους ἠγέρθη κατὰ μικρὸν κράτος ἕτερον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου πάντες, νόμοι, ἄρχοντες, βασιλεῖς, καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον οἱ ὑπήκοοι, τὴν ἑλληνικὴν ἐλάλησαν γλῶσσαν.

Αὕτη δὲ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἡ ἀναβίωσις συνέβη πρὸ πάντων, διότι ὁ μετ' ὀλίγον προκύψας εἰς μέσον Χριστιανισμὸς ἐταύτισε τὴν τύχην αὐτοῦ μετὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ καθ' ὅλην τὴν Ἀνατολήν, ὅπερ πάλιν ὀφείλεται κυρίως εἰς τὸ μέγα γεγονός, τοῦ ὁποίου ἐν τῷ παρόντι βιβλίῳ παρηκολουθήσαμεν τὰς περιπετείας, ἦτοι εἰς τὴν κατὰ τὴν Ἀνατολήν διάδοσιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Διὰ τῶν κτισμάτων καὶ τῶν θεσμοθετημάτων τῶν διαδόχων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἐπεκράτησεν ἡ γλῶσσα ἡ ἑλληνικὴ ὡς γλῶσσα τῆς κυβερνήσεως, τῶν γραμμάτων, τοῦ ἐμπορίου, ὄλων ἐν γένει τῶν ὑψηλοτέρων καὶ εὐγενεστέρων κοινωνικῶν σχέσεων· ὥστε παρεσκευάσθη τοιουτοτρόπως τὸ ὄργανον, δι' οὗ μετ' οὐ πολὺ ἐκηρύχθη τὸ Εὐαγγέλιον, ἔγραφαν καὶ ἐλάλησαν οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ πατέρες τῆς ἐκκλησίας, ἐνομοθέτησαν δὲ αἱ οἰκουμενικαὶ σύνοδοι, τὸ ὄργανον ἐνὶ λόγῳ δι' οὗ ἀπεκαλύφθη, ἡρμηνεύθη καὶ ἐκανονίσθη τὸ θεόσδοτον τοῦ Χριστιανισμοῦ θρησκευμα.

Καὶ λέγοντες ὅτι ταῦτα τὰ θαυμάσια παρήγαγεν ὁ Ἑλληνισμὸς δὲν ὑπονοοῦμεν ὅτι καὶ παρήγαγε τὸν Χριστιανισμὸν. Ἡ μὲν ἀποκαλυ-

πηροποιήθηκε ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

φθείσα ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος ἀλήθεια εἶναι ἔργον ὑπεράνθρωπον, ὁ δὲ διαδοθεὶς κατὰ τὴν Ἀνατολὴν Ἑλληνισμός, διὰ τῆς θρησκευτικῆς συγχωνεύσεως καὶ συνθέσεως, ἦν πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐπήγαγεν, ὑπεβοήθησεν ἀπλῶς τὸ ἔργον τῆς Θείας Προνοίας, παρασκευάσας τὰ πλήθη εἰς τὴν παραδοχὴν καὶ τὴν κατάληψιν τοῦ μετ' οὐ πολὺ ὑπὸ τοῦ Εὐαγγελίου κηρυχθέντος ἑνὸς καὶ μόνου ἀληθινοῦ Θεοῦ. Ἐπὶ τούτῳ δὲ προηγήθη ἡ τοῦ Ἑλληνισμοῦ διάδοσις.

Δὲν ἀρνούμεθα βεβαίως τὴν μεγαλοφυΐαν τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τὴν ἐπιτηδειότητα καὶ τὴν ἐπιμονὴν τῶν διαδόχων αὐτοῦ. Ἄλλ' ὁ Ἀλέξανδρος καὶ οἱ διάδοχοι ἐξεπλήρωσαν προδήλως ἐντολὴν ἀνωθεν αὐτοῖς τεταγμένην, οὐδὲ εἶναι δυνατὸν νὰ ἐρμηνευθῶσιν ἄλλως ἅπασαι τοῦ ἱστορικοῦ τούτου δράματος αἱ περιπέτειαι. Ὁ Ἀλέξανδρος ἀποθνήσκει προσχεδιάσας μᾶλλον ἢ ἐπιτελέσας τὸ βούλευμα αὐτοῦ· καὶ ἐν τῷ ἅμα ἐπέρχεται δεινοτάτη πραγμάτων, προσώπων, χωρῶν, συμφερόντων, περιστάσεων ἀναστάσις καὶ σύγκρουσις. Οὐδὲν ἤττον καὶ ἀνὰ μέσον ἀπάσης τῆς φοβερᾶς ἐκείνης ἀνωμαλίας τὸ ἔργον τῆς διαδόσεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ δὲν παύει ἐπὶ πολλὰς ἑκατονταετηρίδας διεξαγόμενον. Ἡ Εὐρώπη χωρίζεται ἀπὸ τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Αἰγύπτου· ἡ Μακεδονία διατελεῖ εἰς πολεμίας σχέσεις πρὸς τὰ ὑπ' αὐτῆς δημιουργηθέντα κράτη. Αὐτὰ ταῦτα τὰ κράτη ἀντιπαράσσονται κατ' ἀλλήλων· οἱ Πτολεμαῖοι πολεμοῦσι τοὺς Σελευκίδας, οἱ δὲ Σελευκίδαι τοὺς δυνάστας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας· τινὲς τῶν δυναστῶν τούτων οὐδὲ ἑλληνικῆς καταγωγῆς εἶναι, ἀλλὰ βαρβάρου καὶ ἰθαγενεοῦς. Τὸ ἔργον τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου φαίνεται καταλυθέν. Ἄλλ' ἐν τῷ φαινομένῳ τούτῳ ναυαγίῳ ἐξακολουθεῖ ἐπιπλέουσα, ἐπιμένει θριαμβεύουσα καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς βαρβάροις δυνάσταίς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἡ ἰδέα τῆς τοῦ Ἑλληνισμοῦ διαδόσεως. Πῶς ἄρα νὰ μὴ ἴδῃ τις τὸν δάκτυλον τῆς Προνοίας ἐν ταῖς περιπετείαις ταύταις, καὶ μάλιστα ὅταν ἀποβλέψῃ πρὸς τὰ ἀποτελέσματα αὐτῶν;

Φαντασθῶμεν τῷ ὄντι, ἄνευ τῆς ἐγκαίρου ταύτης τοῦ Ἑλληνισμοῦ διαδόσεως, οἷας ἤθελε συναντήσῃ δυσχερείας ἢ τοῦ Χριστιανισμοῦ διάδοσις. Τὸ Εὐαγγέλιον ἤθελε κηρυχθῆ εἰς τὴν ἑβραϊκὴν· οὐ μόνον δὲ ἡ ἑβραϊκὴ ἦτο ἀκατάληπτος εἰς τοὺς πολλοὺς ἐκτὸς τῆς Ἰουδαίας, ἀλλ' εἰς τὴν Συρίαν, τὴν Μεσοποταμίαν, τὴν Αἰγύπτου, τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, τὴν Θράκην, τὴν Ἑλλάδα ποικίλαι ἐπεκράτουν ἐπιχώρια διάλεκτοι, εἰς ἃς ἔδει νὰ μεταφρασθῇ τοσαυτάκις ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος.

Καὶ οὐδὲ τοῦτο ἤρκει. Τὸ Εὐαγγέλιον ἔχρηζεν οὐ μόνον κηρύγματος, ἀλλὰ καὶ ἔρμηνεϊας· ἔχρηζε γλώσσης ἐπιτηδεΐας νὰ ἐξηγήσῃ καὶ ἀναπτύξῃ τὰς ὑψηλὰς ἀληθείας καὶ ἐννοίας τοῦ νέου θρησκευματος, γλώσσης τελειοτάτης, τεχνικωτάτης, φιλολογικωτάτης, ἧς ἄνευ δὲν ἐννοεῖ τις πῶς ἤθελε κατορθωθῆ ἢ τοσοῦτον θαυμασιά αὐτοῦ ἐπικράτησις· ὥστε ἡ τοῦ Ἑλληνισμοῦ διάδοσις δὲν παρεσκεύασε μόνον εἰς τὸ νέον θρησκεῦμα τὴν ἀπαραίτητον πρὸς ἐπιτυχίαν αὐτοῦ ἐνότητά γλώσσης, ἀλλὰ παρέσχεν αὐτῷ καὶ τὸ τελειότατον τῶν γλωσσικῶν ὀργάνων, ἅφ' ὅσα ποτὲ ὁ Θεὸς ἐδωρήσατο εἰς τὸν ἄνθρωπον.

Ἴσως εἶπη τις ὅτι ὁ βραδύτερον ἐπελθὼν εἰς τὴν Ἀνατολὴν Ρωμαϊσμός ἤθελεν ἀναπληρῶσαι κατὰ τοῦτο τὸ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἔργον. Ἀλλὰ, καθὼς παρετηρήσαμεν ἤδη, ὁ Ρωμαϊσμός οὐδέποτε κατώρθωσε νὰ μεταδώσῃ τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ εἰς τὰς χώρας ταύτας. Καὶ ἂν ὑποτεθῆ ὅτι ἀπέτυχε, διότι δὲν εἶχε νὰ παλαίσῃ πρὸς τὰ ἰθαγενῆ στοιχεῖα, ἀλλὰ πρὸς τὴν κατισχύσασαν ἤδη αὐτῶν ἀκαταγώνιστον τοῦ Ἑλληνισμοῦ δύναμιν καὶ ἄνευ τούτου ἤθελεν ἐπικρατήσῃ τῶν ἄλλων γλωσσῶν καὶ τῶν ἐθνοτήτων τῆς Ἀνατολῆς, μὴ λησμονήσωμεν πρῶτον ὁπόσον βραδέως ἐπεξέτεινεν ἡ Ρώμη τὴν ὀριστικὴν αὐτῆς κυριαρχίαν μέχρι τῆς Ἀσίας. Ἄν ἐχρειάσθησαν τρεῖς ἑκατονταετηρίδες, ἵνα παραχθῶσιν οἱ καρποὶ τῆς ἐγκεντρίσεως τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων γενομένης, ὁ ἐπὶ τῆς κηρύξεως σχεδὸν τοῦ Εὐαγγελίου καταλαβὼν τὴν Ἀσίαν λατινισμός δὲν ἤθελε βεβαίως ἀπαιτήσῃ ὀλιγώτερον πρὸς τὸν ἐνοφθαλμισμὸν αὐτοῦ χρόνον. Τίς δὲ ἤθελεν ἀποβῆ ἔν τῷ μεταξύ ἡ τοῦ Χριστιανισμοῦ τύχη; Καὶ ἔπειτα ὁπόσον οἰκτρὰ δὲν ἤθελε καταντήσῃ διὰ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἡ τοιαύτη τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν τῇ Ἀνατολῇ διάδοσις!

Τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος δὲν διεσώθη, τοῦλάχιστον δὲν διέσωσε τὴν ἱστορικὴν αὐτοῦ ἀξίαν, εἰμὴ διὰ τῆς μετὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ συμμαχίας. Ἀλλὰ, ἂν ὑπηρετήσῃ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, πολλαπλασίονα ἀπήλαυσε παρ' αὐτοῦ, ἕνεκα τῆς διακονίας ἐκείνης, τὴν ἀνταμοιβήν· διότι δι' αὐτοῦ ἐπρωταγωνίστησεν ἐν τῷ μέσῳ αἰῶνι καὶ δι' αὐτοῦ ἰδίως ἀνεκαινίσθη ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις. Μέγα λοιπὸν καὶ ὑπὸ τῆς Προνοίας αὐτῆς θαυματουργηθὲν μᾶλλον ἢ ὑπὸ ἀνθρώπων διαπραχθὲν γεγονός ἐστίν ἡ τοῦ Ἑλληνισμοῦ κατὰ τὴν Ἀνατολὴν διάδοσις· μέγα διὰ τὴν ὅλην τῆς ἀνθρωπότητος ἱστορίαν· μέγα διὰ τὴν ὅλην τῆς ἑλληνικῆς ἐθνότητος τύχην, διότι ἅπανα ἡμῶν ἢ μετέπειτα

κοινωνική, ήθική, διανοητική κατάσταση, τοῦ γεγονότος ἐκείνου ἐστὶν ἀπόρροια. Τούτου δ' ἕνεκα ἐξεθέσαμεν ὅπως οὖν λεπτομερῶς ἐνταῦθα τὰς ποικίλας αὐτοῦ περιπετείας.

«Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐθνους» Κωνσταντῖνος Παπαρηγόπουλος

3. Η ΝΑΥΣ ΤΟΥ ΦΑΨΥΛΛΟΥ

Οἱ Ἀθηναῖοι ἀναμένοντες τὴν Περσικὴν ἐπίθεσιν, ἐζήτησαν βοήθειαν ἀπὸ τοῦ Ἑλληνος τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος (κάτω Ἰταλίας καὶ Σικελίας), οἱ ὅποιοι φοβούμενοι καὶ αὐτοὶ ἐπίθεσιν τῶν Καρχηδονίων καὶ ἀνταγωνιζόμενοι πρὸς ἀλλήλους δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀνταποκριθῶν εἰς τὴν ἐκκλήσιν τῶν ὁμοιωθῶν των. Μόνον εἰς εὐπατρίδης νέος ἐκ Κρότωνος, ὁ Φάυλλος, μετέσχε τῆς ναυμαχίας τῆς Σαλαμῖνος μετὰ τῆς τριήρους του, τὴν ὁποίαν ἐξώπλισε μὲ μυριάς δυσκολίας καὶ μόνον χάρις εἰς τὸν πατέρα του καὶ τὴν μνηστὴν του, ἀφοσιωθέντας ὀλοφύχως εἰς τὸν εὐγενῆ σκοπὸν του. Ὁ πατήρ του Εὐβουλος προσφέρει ὅλην τὴν περιουσίαν του καὶ ἡ μνηστὴ του Ἀριστονίκη πηγαίνει γυμνόπους εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἥρας, ἐπὶ τοῦ ἀποτόμου ὄρους Λακινίου, διὰ νὰ δεηθῆ εἰς τὴν θεὰν νὰ βοηθήσῃ τὸν Φάυλλον.

Ὁ γέρον Εὐβουλος κατάκοπος ἐκ τῆς τόσης ἐργασίας, ἀδιάθετος ἀπὸ τινων ἡμερῶν, δὲν ἠδυνήθη νὰ παραστῆ εἰς τὴν καθέλκυσιν, εἰς τὸ βάπτισμα, ὡς θὰ ἐλέγομεν ἡμεῖς, τοῦ νέου τούτου τέκνου του· ἀλλ' ἄραγε κατεβλήθη ὑπὸ σωματικῶν μόνον πόνων;

Ὁ Φάυλλος δὲν βραδύνει νὰ διακρίνη, ὅτι ἡ κόπωση αὕτη δὲν εἶναι ἐπὶ πλῶς σωματικὴ. Ἠθικὴ τις ὀδύνη κατατρῶγει τὸν γέροντα. Ἐχει ἀπολέσει τὴν συνήθη του εὐθυμίαν. Ὁ Φάυλλος κατορθώνει νὰ τὸν κάνῃ νὰ ὁμιλήσῃ τέλος.

Τὸ βαλλάντιον εἶναι κενόν. Ἰδοῦ. Δὲν ὑπάρχουν πλέον τὰ μέσα τοῦ πολέμου. Ἦλπιζε νὰ διορθώσῃ τὰ πράγματα· αἱ ἐλπίδες του διεψεύσθησαν ἐφ' ὅλης τῆς γραμμῆς. Αὐτὸ τὸ ἄφλαστον*, τὰ ἀσκόματα*, ὅλα τὰ κρεμαστὰ σκευῆ, τὰ ἀντλητήρια*, αἱ κλίμακες, οἱ φανοί, αἱ ἄγκυραι, ἡ περίνεως, αἱ ἐφεδροὶ δηλαδὴ κῶπαι, καὶ ὅλος ὁ ἐφεδρος ὀπλισμὸς χρεωστοῦνται. Τὰ ἰστία μάχης καὶ τὰ ἰστία πλοῦ δὲν ἐστάθη δυνατὸν νὰ παραγγελθοῦν ἀκόμη, καὶ τὸ πάντων χεῖριστον δὲν ὑπάρχουν τὰ χρήματα τῆς συντηρήσεως τοῦ πληρώματος τῆς μακρᾶς ἐκστρατείας. Χρειάζονται πολλοί, πολλοὶ χιλιάδες δραχμῶν ἀκόμη. Λόγω τῆς δυσμενείας τῶν περιστάσεων, τῆς δειλίας τῶν τραπε-

διδάκται, εἰς ἃς ἐκείναι ἀποκαταστάθησαν, ἀπὸ τοῦ Θεοῦ λόγου.

ζιτών, τῆς δολιότητος ἄλλων, τὰ ὑποθηκευθέντα δὲν ἀπέφεραν ὅ,τι ἔπρεπε νὰ δώσουν. Ἡ ἀποστολὴ ἐνὸς φίλου εἰς Συρακούσας ἐντελῶς ἀπέτυχεν. Οἱ Σικελιώται δὲν βοηθοῦν εἰμὴ τοὺς στρατεύοντας κατὰ τῶν Καρχηδονίων. Ἔχουν καταληφθῆ ὑπὸ ἐνὸς εἴδους πανικοῦ. Τὸ γράμμα του θὰ σοῦ τὰ εἶπῃ καλύτερα. Ἴδου! Ἀνάγνωσέ το. Ἄλλως πανταχόθεν πολέμου ἐπικειμένου, οἱ πλοῦσιοι κρύπτουν βαθιὰ τοὺς θησαυροὺς των. Οἱ ἄρχοντες τῆς Κρότωνος ἀφ' ἐτέρου, δὲν δύνανται ἢ δὲν θέλουν νὰ βοηθήσουν ἰδιωτικὸν ἐφοπλισμόν. Καὶ εἰς μάτην ἐξην-τλήθη ὅλη ἡ εὐγλωττία τοῦ κοσμητοῦ* Ἰάδμονος, ὅστις εἰλικρινῶς ἀγαπᾷ τὸν Φάυλλον. Ἄ! μὰ τοὺς Θεοὺς, δὲν μένει ἄλλο ἢ νὰ πωλή-σωμεν τὸ σκάφος μας εἰς τοὺς Ἐπιζευφύριους Λοκρούς.

Ὁ Φάυλλος οὐδέποτε εἶχεν ἰδεῖ τὸν πατέρα του τόσον ἀποθεθα-ρρημένον. Ἐκείνην τὴν νύκτα δὲν ἠδυνήθη νὰ κλείσῃ τοὺς ὀφθαλμούς. Ὅλα τὰ σχέδια γυρίζουν εἰς τὸ κεφάλι του. Σκέπτεται νὰ ἀναλάβῃ τὴν στρατείαν ἐταιρικῶς ἐπὶ τῇ βάσει τῆς διανομῆς τῶν λειῶν μετὰ τοῦ πληρώματος. Ἀλλὰ τότε πῶς ἤθελε συγκρατήσῃ τὴν πειθαρχίαν, μετεβάλλετο δὲ σχεδὸν καὶ εἰς πειρατὴν, καὶ ὑπὸ τοιοῦτους ὄρους οἱ ὀπλίται Ἀχαιοὶ καὶ εὐγενεῖς δὲν θὰ τὸν ἠκολούθουν. Δὲν ἤξεύρει τί νὰ κάμῃ· ἀπερίγραπτος εἶναι ἡ ἀμηχανία του. Περιφέρεται μελαγχολικὸς ἔξω τῆς πόλεως· μάτην ἡ Ἀριστονίκη τὸν ζητεῖ πανταχοῦ. Φεύγει μακρὰν τοῦ νεωρίου· θὰ ἔλεγέ τις ὅτι φοβεῖται νὰ τὸ πλησιάσῃ, διὰ νὰ μὴ ἴδῃ τὰς ἐργασίας χαλαρωθείσας. Ἐν τούτοις ἡ ὥρα τοῦ ἀπόπλου θὰ ἔλθῃ. Τὸ πρᾶγμα δὲν θὰ ἐδέχετο ἀναβολήν. Κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τῶν κυβερνητῶν τῶν ἐμπορικῶν ὀλκάδων, οἱ ὅποιοι προσφάτως κατέπλευσαν ἐξ Ἑλλάδος, οἱ ἐχθρικοὶ στόλοι θὰ εὐρίσκοντο ἤδη ἐν τῷ Θερμαϊκῷ, ὃ δ' Ἑλληνικὸς συγκεντροῦται περὶ τὸ Ἀρτεμίσιον. Καὶ αὐτὸς ἀντὶ ἔκπλου θὰ ἴδῃ μετ' ὀλίγας ἡμέρας τὸ ὠραῖον του πλήρωμα διαλυόμενον. Οἱ ὀπλίται συντηροῦνται ἀφ' ἑαυτῶν, ἀλλ' οἱ πτωχοὶ ἐρέται; Ὁ γέρον Εὐβουλος δὲν ἔχει πλέον νὰ στείλῃ οὔτε ὀβολούς, οὔτε ἄλφιστα*. Ὁ δυστυχὴς Φάυλλος ἐκινδύνευε νὰ τρελλαθῆ. . .

Ἡ νύξ δὲν εἶχεν ἀκόμη ἐντελῶς ἀποσούρει τὴν πτέρυγάν της ἀπὸ τὴν πόλιν τῆς Κρότωνος. Τὰ πάντα ἦσαν ἀκόμη βυθισμένα εἰς τὴν σιγήν, ὅταν ἡ βαρεῖα αὐλεις θύρα τῆς οἰκίας τοῦ Ἰάδμονος, τρίξασα ἐλαφρὰ ἐπάνω εἰς τοὺς στρόφιγγάς της, ἀφῆκε κάποιον, λευκὴν τινα

ὄπτασίαν, νὰ διολισθήσῃ εἰς τὴν ὁδόν. Ἦτο ἡ Ἀριστονίκη. Καθ' ὄλην τὴν νύκτα ὁ ὕπνος δὲν εἶχε καθίσει εἰς τὰ βλέφαρά της. Ἐγνωρίζεν ὅτι τὸ σχέδιόν της ἔπρεπε νὰ ἐκτελεσθῇ κρυφά, νὰ φύγῃ πρὸ τοῦ πρώτου χαράγματος, χωρὶς κανεὶς νὰ τὴν ἐννοήσῃ. Τίς ἤθελε τὴν ἀφήσει, τῇ ἀληθείᾳ, νὰ κάμῃ τοιαύτην τρέλλαν; Κρατοῦσα τὴν ἀναπνοὴν της διήλθεν ὡς σκιά διὰ τοῦ δωματίου τῆς πιστῆς τροφοῦ Λυκάστης καὶ διὰ τινος διαδρόμου ἔφθασεν εἰς τὸ πρόστοον. Ἐδῶ ἐστάθη διστάζουσα ὑπὸ τὸ ὠχρὸν φῶς τῆς ἀπὸ τῆς ὀροφῆς κρεμαμένης λυχνίας, τὸ ὁποῖον πίπτον ἐπὶ τῆς λευκῆς ἐσθῆτός της ἀνεδείκνυε τὸ κομψὸν αὐτῆς ἀνάστημα· αἴφνης μὲ ἓν νευρικὸν κίνημα ἀποφασιστικότητος καὶ μὲ τὴν χάριν καὶ δεξιότητα τῶν ὠραίων γυναικῶν ἀναδένει ταχέως τὴν ἄφθονον κόμην, ἡ ὁποία λυθεῖσα πρὸς στιγμὴν καὶ χυμένη περὶ τοὺς ὤμους σύρεται σχεδὸν μέχρι τοῦ μαρμαρίνου δαπέδου. Μὲ πολλὴν προσοχὴν κατόπιν συγκρατεῖ μίαν πελωρίαν δέσμην ῥόδων ἐκ τῶν ὑπὸ τὸ πρόστοον μεγάλων ἀνθοδοχείων, τὰ ὁποῖα εἶχε φροντίσει ἀπὸ ἐνωρὶς νὰ ὀπλίσῃ. Ρίψασα τότε ἀκόμη μίαν φορὰν γύρω τὸ βλέμμα καὶ πεισθεῖσα ὅτι οὐδεὶς τὴν εἶδεν, οὐδεὶς τὴν ἐνόησεν, ἐξέρχεται τοῦ προστόου καὶ σύρει σιγὰ-σιγὰ τὸν βαρῦν τῆς θύρας μοχλόν.

Μὲ τὰ ἄνθη της εἰς τὴν ἀγκάλην τροχάζει τώρα ἐλαφρὰ καὶ θαρραλέα μὲ γυμνοὺς τοὺς ἀριστοκρατικούς της πόδας ἐπὶ τοῦ λείου λιθοστρώτου τῶν ὁδῶν τῆς Κρότωνος. Ὁ πρωῖνὸς αὐτὸς περίπατος δὲν εἶναι πολὺ δυσάρεστος. Ἐν μειδιάματι διαγράφεται ἐπὶ τῶν χειλέων τῆς Ἀριστονίκης, ὅταν γοργὰ βαίνουσα συλλογίζεται τὴν εὐχάριστον ἔκπληξιν, τὴν ὁποῖαν θὰ προξενήσῃ εἰς τὸν Φάυλλον, ὅταν ἡ σεπτὴ Ἥρα τοῦ στειλῆ, χάρις εἰς τὰς δεήσεις της, πᾶν ὅ,τι τοῦ χρειάζεται διὰ τὸ μέγα πλοῖον του. Ἀλλὰ διέβη ἤδη ἡ ἀφελὴς κορασις τὰς πύλας τῆς Κρότωνος. Ἐδῶ δὲν ὑπάρχει πλέον πλακόστρωτον. Οἱ μικροὶ λίθοι, ἀπὸ τοὺς ὁποίους εἶναι κατεσπαρμένη ἡ ὁδός, ἀρχίζουν νὰ γίνωνται ἐνοχλητικοί· ἀνακόπτουν βαθμηδὸν τὸ τάχος τοῦ δρόμου. Ἀλλ' ἡ Ἀριστονίκη βαδίζει πάντοτε ἐμπρὸς καὶ βαδίζει γενναίως. Παρακάτω εἰς τὴν καμπὴν τῆς ὁδοῦ ἐν τούτοις τὰ χαλίκια καταντοῦν κάποτε ἀληθινὰ μάχαιραι καὶ ἤδη ἡ ὠραία ὀδοιπόρος μασ βαδίζει βραδύτερον. Ὀλίγον μετὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου ἀρχίζει ἐν καῦμα ἀφόρητον· ὁ ζέφυρος ἔχει σχεδὸν καταπέσει· δὲν ἀργεῖ ἐν τούτοις νὰ τὸν διαδεχθῇ ὁ πρωῖνὸς βορρᾶς. Ἡ πτωχὴ Ἀριστονίκη

ἀναπνέει τουλάχιστον. Ὀλίγον ὅμως κατ' ὀλίγον ὁ βορρᾶς αὐτὸς καθίσταται ψυχρότατος καὶ αἱ ὠμοπλάται της εἶναι κἀθιδροί. Ρίγη διατρέχουν ὅλον αὐτῆς τὸ σῶμα. Ἡ ὁδὸς τώρα εἶναι ἀνηφορική, ἢ πορεία καθίσταται βραδυτέρα, καὶ εἶναι δρόμος καὶ δρόμος ἀκόμη. Οἱ βράχοι ἀρχίζουν. Αἱ αἰχμηραὶ ἀκωκαί* των κατασχίζουν τὰ ἀβρὰ πέλματα τῶν ποδῶν της. Θὰ φθάση ἄραγε ποτέ; Ἄλλ' ὁ Φάυλλος τότε, ἢ ναῦς, τί θὰ ἀπογίνουν! Προχωρεῖ, ἀλλὰ τὸ βῆμά της δὲν εἶναι πλέον σταθερόν· συχνὰ σκοντάπτει καὶ γονατίζει· ἐγείρεται βοηθουμένη διὰ τῶν χειρῶν. Τὰ ἄνθη της σκορπίζονται κατὰ γῆς καὶ τὰ μαζεύει εἰς τὸ φόρεμά της μὲ κλαυθμηρισμούς μικροῦ παιδίου. Τόσον πονεῖ. Τεράστιον καὶ ἀπότομον τὸ βραχῶδες βουνὸν ὑψοῦται ἐνώπιόν της, πολὺ μεγαλύτερον παρ' ὅταν τὸ ἀνήρχετο ἐπὶ τοῦ φορείου, βασταζομένου ὑπὸ τῶν δούλων! ὦ! Δὲν θὰ φθάση ποτέ εἰς τὸ Λακίνιον. Ὑπερέτιμῃσε λίαν τὰς δυνάμεις της. Κάθετα ἢ μᾶλλον καταπίπτει ἀπηλπισμένη καὶ κατάκοπος· ἀλλ' ἔξαφνα τὴν καταλαμβάνει ὁ φόβος. Δὲν τὸ εἶχε συλλογισθῆ τοῦτο· μόνη εἰς αὐτὴν τὴν ἔρημον! Πρέπει νὰ βαδίσῃ ἐμπρός, πρέπει νὰ βαδίσῃ πρὸς τὸ ἱερόν.

Στρέφει ὅλον τὸν νοῦν της πρὸς τὴν Ἥραν, ἀνακαλεῖ ὅλην της τὴν δύναμιν καὶ βαδίζει καὶ πάλιν, ὅταν δὲν ἀναρριχᾶται ἐπὶ τῶν βράχων. Ἡ ἀλγηδὼν τῶν ποδῶν της εἶναι φρικώδης· προστίθεται τώρα καὶ ἡ τῶν χειρῶν, αἴτινες καὶ ἐκεῖναι κατακόπτονται. Ἄλλ' ἤδη ἀνήλθεν ἀρκετὰ ὑψηλά· βλέπει τὴν Κρότωνα πολὺ μακρὰν ἐκεῖ κάτω καὶ ὑπολογίζει ὅτι θὰ ἔκαμε περισσότερον ἀπὸ τὸ ἥμισυ τοῦ δρόμου. Τοῦτο τὴν ἐνθαρρύνει ὀλίγον. Ἦδη πρέπει νὰ διέλθῃ μακρὰν στενωπὸν καὶ σύρεται πλέον δι' αὐτῆς, στηριζομένη ἐπὶ τῶν βραχῶδων πλευρῶν της. Ἄλλ' ἡ ὁδὸς εἶναι ὀπωσδήποτε ὁμαλὴ ἐδῶ. Νὰ μὴ εἶχε τουλάχιστον ἀκάνθας! Ἡ δίψα ἐν τῷ μεταξύ καθίσταται πλέον ἀφόρητος· ἀρχίζει νὰ φλογίζει τὸ στήθος της· τὸ στόμα της ξηραίνεται· ἤδη δὲ αἰσθάνεται καὶ λίαν βαρεῖαν τὴν κεφαλὴν της· τ' ἀντικείμενα ἀρχίζουν νὰ στροβιλίζουν γύρω της· τὸ βλέπει ὅτι δὲν θὰ βραδύνη νὰ πέσῃ λιπόθυμος. . . Ἄλλ' ἡ στενωπὸς ἐτελείωσε καὶ εἰς τὴν πρώτην τῆς ὁδοῦ καμπὴν τὸ ποθητὸν ἱερόν ἐπιφαίνεται ἔξαφνα λευκόν, περικαλλές, ἀπαστρέπτον.

Λησμονεῖ τότε ὅλους της τοὺς πόνους, πίπτει εἰς τὰ γόνατα, ὑψώνει τὰς χεῖρας πρὸς τὸν μεγαλοπρεπεῖν ναόν, ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι πλέον μακρὰν. Διακρίνει αὐτοὺς τοὺς ἱεροὺς ταῶς, οἵτινες περιφέρονται

ἐν τῷ περιβολίῳ τοῦ ναοῦ καμαρώνοντες καὶ ριπιδουῖντες τὰς μακρὰς οὐράς των. Τὴν χωρίζει ἀκόμη ἀπὸ τοῦ ναοῦ εὐρεία χαράδρα. Ἐδῶ τοῦλάχιστον ἐπὶ τῶν πλευρῶν τῆς ἡ προνοητικῆς χεῖρ τῶν ἱερέων εἶχε χαράξει εὐεργετικὰς τινὰς ἀτραπούς. Ἄλλως ἡ Ἄριστονίκη λησμονεῖ τώρα τοὺς πόνους· αἰσθάνεται ἐπάνω τῆς τὴν προστάτιδα χεῖρα τῆς μεγάλης θεᾶς καὶ δὲν βαδίζει πλέον, πετᾷ πρὸς τὸ Ἑραῖον! Ἄλλ' ὑπολείπεται εἰς ἀνήφορος ἀκόμη.

Ἐπάνω εἰς τὸν μαῦρον ἵππον τοῦ ὁμοῖος μὲ τὸν Βορέαν, ἐξώρμησεν ὁ Φάυλλος ἐκ τῆς μεσημβρινῆς πύλης τῆς Κρότωνος. Καταρᾶται τὴν ὥραν καὶ τὴν στιγμήν, κατὰ τὴν ὁποῖαν συνέλαβε τοιαῦτα παράβολα σχέδια. Συνέτριψε μὲ τὰς φαντασιοπληξίας του τὸν πατέρα του· φονεύει τώρα τὴν μνηστὴν του. Ἄλλὰ ποῦ νὰ φαντασθῆ! ὦ, ἂν ἠδύνατο τοῦλάχιστον νὰ προλάβῃ τὴν ἀνοησίαν αὐτὴν. Γνωρίζει καλῶς τί εἶναι αὐτὴ ἡ πορεία τῶν γυμνοπόδων παρθένων εἰς τὸ Λακίνιον. Τὸ εἶπεν· ἀλλὰ τίς θὰ τὴν ἐπίστευεν. Πῶς εἶναι δυνατόν ν' ἀνθέξη μία τόσον ἀβρὰ κορασίς εἰς αὐτὸ τὸ ἄγριον μαρτύριον! Εἶναι βέβαια τώρα πολὺ ἄργά. Ἄ! αὐτὸ τὸ ὑπναλέον κνώδαλον* ἡ Λυκάστη, ἡ νωθρὰ καὶ βαρεῖα Λυκάστη. Νὰ μὴ πάρῃ εἶδησιν. ὦ! τῆ ἀληθεία εἰς ὥραϊαν ἀκόλουθον ὁ Ἰάδμων ἐνεπιστεύθη τὴν κόρην του. Ἄχ, ἂν ἠδύνατο τοῦλάχιστον νὰ τὴν προφθάσῃ εἰς τὸ μέσον τῆς ὁδοῦ. Θὰ τὴν εὖρη ζῶσαν ἢ θὰ τὴν εὖρη νεκρὰν εἰς τὸ βουνὸν αὐτό, τὸ ὁποῖον γέμει σκορπίων καὶ ὄφρων!

Μὲ τῆς ἀστραπῆς τὸ τάχος φέρεται πρὸς τὰ ὑψώματα τὰ χωρίζοντα τὸ Λακίνιον ἀπὸ τὴν Κρότων· ταχέως ὅμως τὸ δύσβατον καὶ διακεκομμένον τοῦ ἐδάφους ἀνακόπτει τὴν ὁρμὴν του. Μαστίζει ἀνηλεῶς τὸν ἵππον, τὸν κεντᾷ, τὸν ὠθεῖ ὡς μαινόμενος ἀνάμεσα εἰς τοὺς βράχους. Ὁ θυμοειδὴς κέλῃς κατατρώγει τὰς πέτρας μὲ τὰς ὀπλάς του, ἀλλ' οὐχὶ ἅπαξ ὀλισθαίνει καὶ πίπτει. Τὸν ἀνεγείρει σύρων τὰς ἡνίας διὰ σιδηρᾶς χειρός. Τέλος ἀνέρχονται ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων. Ὁ Φάυλλος στρέφει γύρω τὸ βλέμμα του· ἀλλ' οὐδαμοῦ διακρίνει ψυχὴν ζῶσαν. Ἄν συνητηθῆ ὑπὸ κακοποιῶν! Αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς του ὀρθοῦνται. Ὁρᾷ πρὸς τὸ Ἑραῖον, κεντρίζων σκληρῶς τὸν ἵππον του. Ἄφροκοποῦν τὰ πλευρὰ τοῦ δυστυχοῦς ζῶου. Μετ' ὀλίγον εὐρίσκεται ἐπὶ τῆς τελευταίας ἀνωφερείας, τὴν ὁποῖαν ὅμως οὐδὲ σικελικὴ ἡμίονος θὰ ἠδύνατο νὰ ἀναβῆ. Ὁ ταλαίπωρος ἵππος

κατακυλινδείται εις τὴν χαράδραν, ἐνῶς ὁ Φάυλλος μόλις προφθάνει νὰ ἐξολισθήσῃ ἀπὸ τῆς ράχεώς του εις τοὺς βράχους, χωρὶς νὰ γυρίσῃ κἀν νὰ ἴδῃ τί γίνεται ὀπισθέν του, καὶ ἐξακολουθεῖ τὸν δρόμον του, πηδῶν ἀπὸ βράχου εἰς βράχον ὡς αἶγαγρος φεύγων τὸ βέλος δεξιῶν κυνηγῶν. Εἰς ὀλίγας στιγμὰς ὁ φοβερὸς νικητὴς τοῦ ἄλματος εἰς τὰ Πύθια εὐρίσκεται ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄροπεδίου, τοῦ βαστάζοντος τὸν περίφημον ναὸν τῆς Ἥρας.

Πλησιάζων αὐτὸν βραδύνει ἐξ εὐλαβείας τὸ βῆμα. Ἀνέρχεται μετὰ σεβασμοῦ τὰς βαθμίδας. Προχωρεῖ σχεδὸν τρέμων. Εἰσέρχεται. Δὲν ζητεῖ ἄλλο ἀπὸ τὴν θεὰν ἢ τὴν Ἀριστονίκην. Νὰ εἶναι ἐντὸς τοῦ ναοῦ; Εἶναι δυνατὸν νὰ ἔφθασέ ποτε, νὰ διήνυσέ ποτε τὸν φοβερὸν αὐτὸν δρόμον; Μήπως περιεπλανήθη, μήπως κατέπεσεν εἰς τινα χαράδραν, ἢ περιέπεσεν εἰς χεῖρας Τυρρηνῶν ληστῶν; Ψυχρὸς ἰδρῶς τὸν περιρρέει. Εἰσδύει εἰς τὸν σηκὸν καὶ ὑψώνει, ζαλισμένος ἀκόμη ἀπὸ τὸ πολὺ ἕξω φῶς, τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὴν εὐσπλαγχνικὴν δέσποιναν. Εἰς τὸ σκίῳφωσ τοῦ σηκοῦ τὸ χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τῆς Ἥρας ὑψοῦται κολοσσιαῖον ἐπὶ τοῦ ὀγκώδους βάθρου του. Ἡ ὑπερήφανος θεὰ κάθηται ἐπὶ λαμπροῦ θρόνου. Ἀπερίγραπτος εἶναι ἡ καλλονὴ της. Κρατεῖ τὸ σκῆπτρον διὰ τῆς ἀριστερᾶς καὶ ἐκτείνει τὴν δεξιὰν ὡσεὶ εὐλογοῦσα, ὡσεὶ προσαγορεύουσα τοὺς προσερχομένους. Παρὰ τοὺς πόδας τοῦ θρόνου της ὁ κατάχρυσος ταῶς καὶ ἡ Ἴρις ἀναμένουσι τὰς διαταγὰς της. Τὸ χρυσελεφάντινον διάδημα κοσμεῖ τὴν θαυμασίαν κόμην, τῆς ὁποίας «βοστρύχων ἕλικες πυκνοὶ ἐπὶ τῶν ὤμων της ἐξολισθαίνουν». Τὸ αὐστηρὸν τοῦ βλέμματος μετριάξει ἢ ἐπὶ τῆς περικαλοῦς μορφῆς διακεχυμένη ἰλαρότης. Χρυσῆ ἔσθῃς τυλίσσει τὴν ὀσφύν αὐτῆς.

Ὁ Φάυλλος ἀνατείνει ἱκετευτικῶς τὰς χεῖρας πρὸς τὴν κραταιὰν θεὰν καὶ πίπτει εἰς τὰ γόνατα κλίνων τὴν κεφαλὴν καὶ ταπεινῶν τὸ βλέμμα. Τότε μόνον διακρίνει ἐκεῖ παρὰ τὸ μέγα βάθρον, σχεδὸν ὑπτίαν, ὠχρὰν ὡς τὸν θάνατον τὴν Ἀριστονίκην μὲ τὰ ἄνθη της σκορπισμένα γύρω αὐτῆς, μὲ τὴν κόμην χυμένην εἰς τὸ μαρμάρινον δάπεδον, μὲ τὰς χεῖρας, τοὺς πόδας, τὴν κατάλευκον ἔσθητα κατάστικτα ἀπὸ αἶμα. Ἄναυδος, συντετριμμένος σύρεται πρὸς αὐτήν.

Ταυτοχρόνως σχεδὸν ὁ ναὸς γεμίξει ἀπὸ τὰς ἀφωσιωμένας εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Θεᾶς παρθένους· ὁ σεβάσμιος ἱερεὺς τῆς Ἥρας ἀφήσας τὸν ὀπισθόδομον ἐπιφαίνεται καὶ αὐτός. Ὁ ναὸς τότε ἀντηχεῖ

ἐκ τοῦ μέλους, τὸ ὁποῖον ἀνακρούεται εἰς δόξαν τῆς θεᾶς. Ὁ Φάυλλος μὲ ραγισμένην τὴν καρδίαν ἐκ τῆς ὀδύνης, νομίζει ὅτι εὐρίσκεται ἐν ὄραματι μᾶλλον ἢ ἐν τῇ ζωῇ. . . Αἱ ἱέρειαι διακόψασαι αἴφνης τὸ ἄσμα κυκλοῦσιν αὐτούς, ἐπιδαφιλεύουσι ἀπείρους περιποιήσεις εἰς τὴν Ἀριστονίκην, ἣτις συνέρχεται εἰς τὰς αἰσθήσεις της. Ὁ ἱερεὺς ἐγείρει τὸν Φάυλλον βεβαιῶν ὅτι ἡ ἰκέτις οὐδένα διατρέχει κίνδυνον, ὅτι ἡ ρωμαλέα αὐτῆς φύσις καὶ τῆς θεᾶς ἡ προστασία θὰ τὴν βοηθήσουν ν' ἀναλάβῃ ταχέως.

Μεταφερθεῖσα εἰς τὸ ἐγγὺς Ἀσκληπιεῖον ἡ Ἀριστονίκη ὑποφέρει ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἀκόμη, ἀλλὰ τέλος αἱ πληγαὶ ἐπουλοῦνται, αἱ λιποψυχίαι παρέρχονται, ἡ ὑγεία ἀνακτᾶται πλήρης. Ὅλοι οἱ οἰκεῖοί της εἶναι ἤδη πλησίον της, ὅλοι αἱ φίλοι της ἔρχονται νὰ τὴν θαυμάσουν.

Ἡ Ὀλη ἡ Κρότων ὁμιλεῖ δι' αὐτὴν, πάντες ἐπαινοῦν τὴν ἀφοσίωσιν της, τὴν βαθεῖαν πίστιν της, πάντες ἐκφράζουν τὴν συμπάθειάν των πρὸς τὸ νεαρὸν ζεῦγος. Ἡ τριήρης τοῦ Φαύλλου εἶναι τὸ ζήτημα τῆς ἡμέρας. Ὅσοι δὲν εἶδον ἀκόμη τὴν « Ἀριστονίκην » τρέχουν εἰς τὸ νεώριον νὰ τὴν ἴδουν. ὦ! τὸ θαυμάσιον πλοῖον, ὦ! τὸ ἰσχυρὸν σκάφος, τὸ ὁποῖον θὰ δοξάσῃ τὴν Κρότωνα. Πρέπει νὰ ὀπλισθῇ καὶ παρασκευασθῇ ταχέως καὶ λαμπρῶς, ἐὰν θέλωμεν νὰ προλάβωμεν φοβερὰν τινα ἔκρηξιν τῆς ὀργῆς τῆς Ἥρας. Οἱ ἄρχοντες βλέπουν ὅτι πρέπει νὰ ἀφήσουν ἀνοικτὰς τὰς ἀποθήκας τοῦ ναυστάθμου διὰ τὸν πλήρη ἐξοπλισμὸν τοῦ πλοίου τοῦ Φαύλλου καὶ ἐν μόνον εὐχονται, ν' ἀποπλεύσῃ τὸ ταχύτερον ἢ « Ἀριστονίκη ». Τὰ μέσα παρέχονται πανταχόθεν τόσον ἄφθονα, ὥστε οὐχὶ μίαν, ἀλλὰ πέντε τριήρεις θὰ ἠδύνατο νὰ ἐξοπλίσῃ ὁ γέρον Εὐβουλος. Ἡ τριήρης « Ἀριστονίκη » ἐθεωρήθη σχεδὸν ἱερὰ. Ὅλοι τρέχουν νὰ βοηθήσουν εἰς ὅ,τι δύνανται τὸ ἔργον τοῦ Φαύλλου, διὰ νὰ τύχουν τῆς εὐνοίας τῆς θεᾶς.

Τὴν ἡμέραν τοῦ ἀπόπλου ἡ περικαλλὴς ναῦς ἐξελθοῦσα τοῦ λιμένος πλέει πρὸς τὴν Λακινίαν ἄκραν. Ὄταν δὲν ὑπολείπεται ἡ ἐν τρίτον ἀκόμη μιλίου μέχρι τῆς ἱερᾶς προκουμαίας, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ Ἀριστονίκη κατῆλθεν ἐκ τοῦ ναοῦ μὲ τοὺς ἰδικούς της, ὁ Φάυλλος ἀπὸ τοῦ ὑψηλοῦ τριηραρχικοῦ ἐδωλίου του παραγγέλλει εἰς τὸν κυβερνήτην νὰ ἀφήσῃ τὴν κωπηλασίαν μάχης, μὲ τὰ ἐννέα της μίλια, διὰ τὸ λεγόμενον «ρόθιον»*, τὴν εἰρεσίαν* τῶν παρατάξεων καὶ τῶν ἐπιδείξεων. Αἱ πρότερον βαθεῶς τέμνουσαι τὸ ὕδωρ κῶπαι ψαύουν τώρα

μόλις τὸ κύμα, θορυβωδῶς ἀφροκοποῦσαι. Τὸ θέαμα εἶναι γραφικώτατον. Ἡ τριήρης πλέει τοιουτοτρόπως, μέχρις οὗ παρακάμψασα τὸ κρηπίδωμα ἀνακρούει πρύμναν καὶ ὀπισθοδρομεῖ πρὸς αὐτό, ποντίζουσα μίαν τῶν ἀγκυρῶν τῆς καὶ ρίπτουσα εἰς τὴν γῆν τὰ πρυμνήσια* τῆς ἐν μέσῳ τῶν ἐπευφημιῶν τῶν ἐπὶ τῆς προκυμίας. Ἄλλ' ὁ χρόνος ἐπείγει· μετὰ τοὺς ἀποχαιρετισμούς τῶν οἰκείων τὸ πλήρωμα τίθεται ἀμέσως εἰς τάξιν ἐπάρσεως. Τότε διὰ τῆς σάλπιγγος σιωπὴ ὑποσημαίνεται καὶ ὁ ἱερεὺς τῆς Ἡρας ἀναπέμπει τὰς πρὸ τοῦ ἀπόπλου νομιζομένας εὐχάς. Ὁ δὲ Φάυλλος κεράσας τὸν κρατῆρα σπένδει. Συνεπεύχεται δὲ καὶ ὁ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς πολυπληθὴς ὄμιλος. Παιανίσαντες τότε οἱ ἐν τῇ τριήρει καὶ λύσαντες τὰ πρυμνήσια ἀνάγονται.

Ἐνῶ ἡ ναῦς μακρύνεται τῆς ἀκτῆς πλέουσα κατ' εὐθείαν πρὸς τὴν Ἰαπυγίαν* ἄκραν καὶ τὸ Ἴόνιον, ὁ ἥλιος κατέρχεται βραδέως ὀπίσω τῆς Λακινίας ἄκρας, τῆς ὁποίας ἡ σκιὰ ὀλονέν ἐξαπλοῦται ἐπὶ τῶν ὑδάτων· οἱ ἐπὶ τοῦ προβλήτου ἀποσύρονται ὁ εἰς κατόπιν τοῦ ἄλλου πρὸς τὸν ναὸν καὶ πρὸς τὴν πόλιν.

Ἐκεῖ ἐν τούτοις εἰς τὴν ἄκραν τῆς ἀκτῆς παραμένουσιν ἀκόμη, μέσα εἰς τὴν κατερχομένην ὀλονέν σκοτίαν, δύο μόλις διακρινόμεναι σκιαί. Εἶναι ὁ γέρων Εὐβουλος καὶ ἡ Ἀριστονίκη, με τοὺς ὀφθαλμούς καρφωμένους εἰς τὸ μακρυνόμενον σκάφος, τὸ ἀπαύστως εἰς τὴν σκιάν τῆς νυκτὸς βυθιζόμενον, τὸ ὁποῖον δὲν διακρίνουν σχεδὸν πλέον ἢ ἐκ μικροῦ πρυμναίου φανοῦ. Τότε ἐπέρχεται εἰς αὐτοὺς ἡ ἰδέα ν' ἀνάψουν ἓνα μέγαν πυρσὸν καὶ τὸν πυρσὸν αὐτὸν θέλουσι τὸν ἀνάπτει καὶ τὸν διατηρεῖ ὅλας τὰς νύκτας μέχρι τῆς ἐπιστροφῆς τῆς «Ἀριστονίκης», ὅπως ὀδηγῆ καὶ σώζῃ τοὺς ναυτιλλομένους καὶ φέρῃ καλὸν εἰς τὸν Φάυλλον. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἐπιστροφήν ὁ φανὸς διετηρήθη εἰς δόξαν τῶν νικητῶν καὶ ἐφώτιζεν ἐφ' ὅσον ἡ Κρότων ὑπῆρχε. Σήμερον εἰς τὴν θέσιν του εἰς ἰσχυρὸς φανὸς ὀδηγεῖ τοὺς ναυτιλλομένους εἰς τὰς τρικυμιώδεις πολλακίς ἐκείνας ἀκτάς.

«Ναυτικὰ Διηγήματα»

Κωνσταντῖνος Ράδος

4. ΝΑΥΣΙΚΑ

Ἐσθλαῖες ἢ δυνατές, ὄ,τι κι ἂν εἴστε,
 γυναῖκες, πού σᾶς τό ᾽γραφεν ἡ Μοῖρα
 νά σᾶς δοξάση ἐνός ᾽Ομήρου ἡ λύρα,
 ἡ Ναυσικᾶ περνάει. Παραμερίστε!

Περνάει, χαμοθωρεῖ κι ἀναθαρρεύει,
 γιατί εἶν' αὐτή ἡ ἀληθινή και ἡ μόνη
 γυναῖκα πού τὸ φθόνο ἀποστομώνει,
 κι ἐπαίνους δὲν ψηφᾷ μήτε γυρεύει.

Μόνο τὸ λύχνο τῆς ἐστίας φροντίζει
 νά τὸν κρατῆ ἀναμμένο νύχτα μέρα·
 ὑπομονετική και χρυσοχέρα
 μὲ προκοπῆς ἰδρώτα τὸν ποτίζει.

Τὸ σπίτι ἀπὸ τὰ θέμελα ὡς τῆ στέγη
 τὴν καθρεφτίζει κι ὅταν λείπη ἀκόμη.
 Δὲν ἔχει γνώμη, μὰ ἡ δική της γνώμη
 τὸ διαφεντεύει. Ὅπου τὸ χέρι ὀρέγει,

μοσχοβολάει ἀπ' τὸ γλυκὸ ἄρωμά της·
 ἀντιλαλεῖ ἡ φωνή της κι ἂν σωπαίνει
 ἔξω ἀπ' τὸ σπίτι ἀδιάφορη διαβαίνει,
 τόσο, πού λησμονεῖ και τ' ὄνομά της.

Κόρη γλυκιὰ τῆς μάνας της ἐλπίδα
 και τοῦ πατέρα της κρυφὸ καμάρι·
 γυναῖκα—εὐτυχισμένος πού τὴν πάρη·
 μητέρα—τὴν εὐγνωμονεῖ ἡ πατρίδα.

«Ἐσπερινός»

Ἰωάννης Πολέμης

5. Ο ΕΡΜΗΣ ΤΟΥ ΠΡΑΞΙΤΕΛΟΥΣ

Τῆς ώριμους τέχνης τοῦ Πραξιτέλους καὶ ἔργων τῶν ἰδίων χειρῶν του βεβαίως εἶναι τὸ εἰς τὴν Ὀλυμπίαν ἀνακαλυφθὲν μαρμάρι-



νον ἀγαλμα τοῦ Ἑρμοῦ, φέροντος τὸν νεογέννητον Διόνυσον εἰς τὰς Νύμφας, αἱ ὅποιαι ἔμελλον νὰ τὸν ἀναθρέψουν. Καθ' ὁδὸν ὁ θεὸς ἔσταμάτησε, διὰ ν' ἀναπαυθῆ καὶ ἀκούμβησεν εἰς κορμὸν δένδρου, παίζων δ' ἐπεδείκνυε σταφυλὴν πιθωνώτατα, πρὸς τὴν ὁποίαν τείνει ὁ Διόνυσος τὰς χεῖρας. Ἡ αὔξησις τοῦ θεοῦ βρέφους δὲν εἶναι βραδεῖα, ὅπως ἡ τῶν τέκνων τῶν θνητῶν.

Ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς μόνον ὁ Πασανίας ἀναφέρει τὸ σύμπλεγμα τοῦτο, καὶ αὐτὸς μὲ ὀλίγας ξηρὰς λέξεις, διότι προφανῶς δὲν ἦτο ἀπὸ τὰ διασημότερα δημιουργήματα τοῦ καλλιτέχνου. Ἡμεῖς ὁμως δὲν ἔχομεν ἴσως κανὲν ἄλλο ἔργον, τὸ ὁποῖον ν' ἀναπαριστάνη τόσον ἐναργῶς τὴν μορφικὴν ἀγλαίαν τῶν Ὀλυμπίων θεῶν, ὅπως θὰ τὴν ἔβλεπον εἰς τὰ δράματά των οἱ μεγάλοι πλάσται καὶ ζωγράφοι τῆς ἀρχαιότητος. Τὸ σῶμα τοῦ

Ἑρμοῦ εἶναι εὐρωστον, ἀλλὰ συνάμα καὶ ἀνθηρὸν καὶ ἀβρόν, καὶ λεπταὶ μεταβάσεις συνάπτουν τὴν μίαν ἐπιφάνειαν μὲ τὴν ἄλλην. Εἶναι ἀβρόν, διότι τὴν εὐρωστίαν του χρεωστεῖ ὁ Ἑρμῆς ὄχι εἰς ἐπιπόνους ἀσκήσεις, ἀλλ' εἰς τὴν θεῖαν του φύσιν, τὸ περικαλλὲς δὲ

πρόσωπον με τὸ ἀρρενωπὸν μέτωπον ἀπαυγάζει ὅλην τὴν εὐμενῆ καὶ φαιδρὰν διάθεσιν αὐτοῦ.

Ἄλλ' αἱ σκέψεις τοῦ νεανικοῦ θεοῦ δὲν δύνανται νὰ περιορισθοῦν εἰς τὸ παιδίον—ὅπως ἡ Εἰρήνη μετὰ τὴν μητρικὴν τῆς στοργῆν φαίνεται ἀποκλειστικῶς ἀφωσιωμένη εἰς τὸν Πλοῦτον¹—καὶ τὸ βλέμμα του πλανᾶται μακρὰν εἰς ἀόριστους ρεμβασμούς. Γραφικὴν δ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν λειότητα τῆς ἐπιδερμίδος τοῦ σώματος ἀποτελοῦν ἡ κόμη καὶ ἡ χλαμὺς τοῦ θεοῦ. Ἡ ἐργασία τῆς κόμης φαίνεται ἀμελής καὶ συνοπτικὴ, ἀκριβῶς ὅμως διὰ τοῦτο ἀποδίδει καλῶτερα τὴν ἐντύπωσιν ἰούλων* χαλαρῶν μαλλιῶν, ἀξιοθαύμαστος δὲ εἶναι ἡ φυσικότης τῆς χλαμύδος μετὰ τὴν τραχεῖαν ἐπιφάνειάν της καὶ μετὰ τὰ μικρὰ ζαρῶματα μεταξὺ τῶν μεγάλων πτυχῶν.

Τὴν γραφικότητα τοῦ ἔργου ἐνίσχουν καὶ οἱ χρωματισμοί, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ Πραξιτέλης ἀπέδιδε μεγάλην σημασίαν, λέγεται, διότι συνεργάτην εἶχεν εἰς αὐτοὺς ἓνα ὀνομαστὸν ζωγράφον, τὸν Νικίαν.

«Ἱστορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Τέχνης» Χρῆστος Τσοῦνας

6. ΕΠΙΤΥΜΒΙΑ ΑΝΑΓΛΥΦΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ

(Αἱ στήλαι τοῦ Δεξίλεω καὶ τῆς Ἥγησοῦς)

Α'.

Τὸ ἀνάγλυφον τοῦ Δεξίλεω* εἰκονίζει τὸν νεαρὸν ἵππέα ἐπελαύνοντα ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν καὶ ἀνατρέποντα ἓνα ὀπλίτην, τὸν ὁποῖον ἐτοιμάζεται νὰ διατρυπήσῃ μετὰ τὴν λόγχην. Τὴν σφοδρότητα τῆς ὀρμῆς αὐτοῦ φανερῶναι σαφῶς ἡ χλαμὺς, τὴν ὁποῖαν φορεῖ ἐπὶ τοῦ χιτῶνος καὶ ἣτις ἀνεμίζεται πρὸς τὰ ὀπίσω εἰς ὠραίας πτυχάς, ἡ λόγχη δέ, τὴν ὁποῖαν ἐκράτει εἰς τὴν ὑψωμένην δεξιὰν χεῖρα, ἐδηλώνετο διὰ χρώματος.

Ὁ ἀντίπαλος τοῦ Δεξίλεω ἔφερεν εἰς τὴν ἀριστερὰν χεῖρα τὴν ἀσπίδα καὶ εἰς τὴν ἄλλην τὸ ξίφος, μετὰ τὸ ὁποῖον προσπαθεῖ ν' ἀμυνθῆ, ἀλλὰ ματαίως. Ὁ θάνατός του εἶναι ἀναπόφευκτος. Ὅτι καὶ ὁ νικητὴς ἔπεσε κατὰ τὴν ἐφοδὸν ταύτην ἢ ὀλίγον ὑστερώτερον, τὸ λέ-

1. Ἔργον τοῦ γλύπτου Κηφισοδότου, εἰκονίζον τὴν θεὰν Εἰρήνην φέρουσαν τὸν παῖδά της Πλοῦτον.

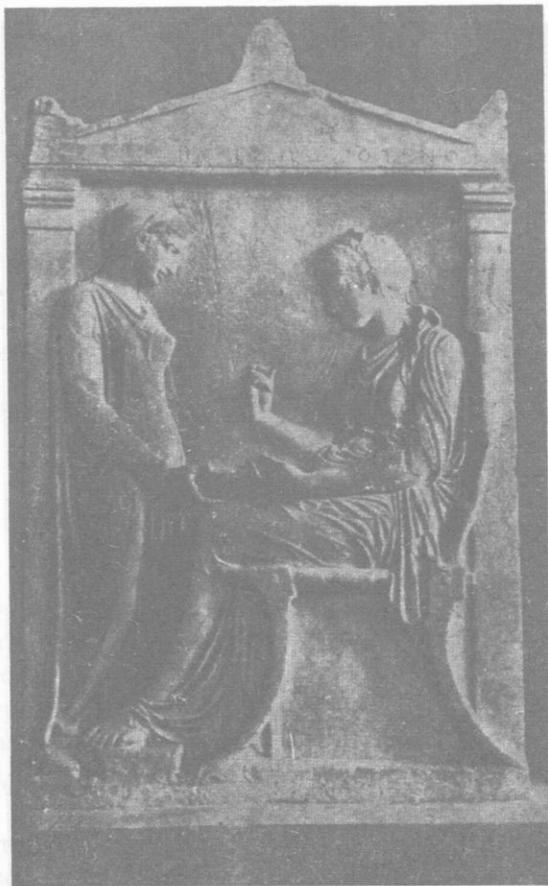
γει ἡ ἐπιγραφή, ἡ ὁποία εἶναι χαραγμένη εἰς τὸ κάτω ἄκρον τῆς στήλης, τὸ ἔμαρτύρει δὲ καὶ ὁ τόπος, ὅπου ἡ στήλη ἐστέκετο. Ὁ καλλιτέχνης ὅμως, ὅστις ἐλάξευσεν αὐτήν, ἀπέφυγε νὰ παραστήσῃ τὸν Δεξιλέων τραυματιζόμενον ἢ ἀποθνήσκοντα. Αὐτὸς ἤθελε νὰ παραδώσῃ



εἰς τοὺς μεταγενεστέρους εἰκόνα τοῦ ὠραίου ἐφήβου, ὄχι κατὰ τὰς στιγμὰς τῆς ἀδυναμίας του, ἀλλ' ἰσχυροῦ καὶ ἀκμαίου ὡς ἡμιθέου ἥρωος, μόνον δὲ διὰ τῆς ἐλαφρῶς θλιβεραῖς ἐκφράσεως, τὴν ὁποίαν προσέδωκεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, ὑπηνίχθη τὸ ἔνδοξον τέλος του.

B'.

Ἡ Ἑγησώ εἰκονίζεται καθήμενη ἐντὸς τοῦ οἴκου της ἐπὶ ἔδρας καὶ φοροῦσα πλούσια ἐνδύματα, πρὸ αὐτῆς δὲ κρατεῖ μία δούλη ἄνοι-



κτὴν πυξίδα, ἐκ τῆς ὁποίας ἔλαβεν ἡ νεαρά γυνὴ ἓν περιδέριον καὶ φαίνεται νὰ τὸ παρατηρῇ μὲ προσοχήν¹. Τὸ βλέμμα της ὁμως δὲν

1. Τὸ περιδέριον τῆς Ἑγησοῦς δὲν διακρίνεται σήμερον ἐπὶ τοῦ μαρμαροῦ, διότι ὅπως τὰ ἦνια τοῦ ἵππου καὶ τὸ ἀκόντιον τοῦ Δεξιλεῶ. ἦτο ἀπλῶς ἐζωγραφημένον.

είναι βλέμμα χαρᾶς καὶ εὐχαριστήσεως διὰ τὸ ὠραῖον κόσμημα.

Ἡ μελαγχολία, ἣτις σκιάζει καὶ αὐτῆς τὸ γλυκὺ πρόσωπον μὲ τὰ λεπτὰ χαρακτηριστικά, δεικνύει σαφῶς ὅτι πρόκειται περὶ χωρισμοῦ, περὶ τοῦ αἰωνίου χωρισμοῦ, τὸν ὁποῖον προξενεῖ ὁ θάνατος. Τὸ περιδέραϊον εἶναι σύμβολον ὄλων τῶν ἀγαπητῶν πραγμάτων τοῦ κόσμου τούτου καὶ ὄλων τῶν ἀθῶων αὐτῶν ἀπολαύσεων, τὰς ὁποίας ἀποχαιρεῖ διὰ παντὸς ἡ Ἥγησώ εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς ἡλικίας της.

Ἐὰν εἰς τὴν στήλην τοῦ Δεξιλέω εὕρομεν θαυμασίαν παράστασιν τοῦ ἥρωικοῦ στρατιώτου, ὅστις ἀποθνήσκει διὰ τὴν πατρίδα του, εἰς ταύτην ἔχομεν τὴν σιγκινητικωτέραν ἔκφρασιν τοῦ τόσο ἀνθρωπίνου συναισθήματος τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν ζωὴν καὶ τὰς χαρὰς αὐτῆς.

Λύπη καὶ πένθος κατέχει τὴν Ἥγησώ διὰ τὴν στέρησιν αὐτῶν. Ἄλλὰ δὲν ἐκδηλῶνει τὸ συναίσθημά της μὲ βιαίας ἐκρήξεις πάθους, μὲ θρήνους καὶ ὀδυρμοὺς. Συγκρατεῖται εὐγενῶς καὶ σωφρόνως, ἡ ἐγκαρτέρησις δ' αὐτῆ καὶ ὑποταγὴ εἰς τὸ πεπρωμένον αὐξάνει τὴν βαθεῖαν συμπάθειαν, τὴν ὁποίαν αἰσθάνεται ὁ θεατῆς, καὶ χωρὶς νὰ θέλη, πρὸ τῆς εἰκόνας τῆς κόρης τοῦ Προξένου.

Γ'.

Τὰ δύο αὐτὰ παραδείγματα ὑποδεικνύουν εἰς ἡμᾶς τὸ πνεῦμα, ὅπερ διήκει εἰς τὰς παραστάσεις τῶν ἀρχαίων ἐπιθυμβίων ἀναγλύφων. Τὸ πνεῦμα τοῦτο θὰ κατανοήσωμεν καλύτερον, ἐὰν ἐνθυμηθῶμεν δημοτικὰ τινὰ ἄσματα ἡμῶν. Διότι, ὅπως καὶ εἰς αὐτὰ ὁ κλέφτης παραγγέλλει εἰς τοὺς συντρόφους του ν' ἀφήσουν εἰς τὸν τάφον του ἔν παράθυρον, διὰ νὰ βλέπη τὴν ἀνοιξιν ἀνθοῦσαν καὶ ν' ἀκούη τὸν κρότον τῶν τουφεκιῶν, οὕτω καὶ τὰ ἀρχαῖα ἀνάγλυφα τῶν τάφων δεικνύουν βαθὺ αἶσθημα πρὸς τὸν κόσμον τοῦτον.

Ὁ ἄνθρωπος ἀπερχόμενος εἰς τὸν Ἄδην στρέφεται καὶ ρίπτει βλέμμα μελαγχολικὸν πρὸς πᾶν ὅ,τι εἶναι ἠναγκασμένος νὰ καταλίπη. Ἡ ἀσπίς καὶ τὸ δόρυ ἐλκύουν τὸν ἄνδρα, ὅπως τὸ βουνὸν καὶ τὸ καριοφίλι τὸν κλέφτην. Ἡ γυνὴ ἐπιθυμεῖ νὰ μείνη ἀκόμη ἐδῶ ἐπάνω καὶ νὰ χαρῆ τὰ τέκνα της (ὅπως ἀπεικονίζονται ταῦτα εἰς ἄλλας ἐπιθυμβίους στήλας) καὶ τὰ κοσμήματά της. Τὰ αἰσθήματα ταῦτα εἶναι ἀνθρώπινα καὶ ποτὲ δὲν ἐφαντάσθησαν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες.

νά τ' ἀποκρύψουν. Ἄντὶ ὅμως νὰ παριστάνουν εἰς τὰ ἐπιτύμβια ἀνάγλυφα τοὺς φόβους καὶ τὴν θλίψιν των διὰ τὸν θάνατον, παρίστανον τὴν χαρὰν τῆς ἐδῶ ζωῆς. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι τὸ αὐτό. Ὁ θεατῆς, βλέπων τὸν Δεξιλέων ἀγωνιζόμενον κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἢ τὴν Ἥγησῶ κοσμουμένην, αἰσθάνεται οἶκτον πρὸς τὰς νεαρὰς αὐτὰς ὑπάρξεις καὶ λυπεῖται διὰ τὸ προῶρως κοπῆν νῆμα τῆς ζωῆς των, ἥτις ἔρρει μεταξὺ τόσων γενναίων πράξεων ἢ ἀθῶων ἡδονῶν.

Ἐὰν τὰ πρόσωπα ταῦτα εἰκονίζοντο κοπτόμενα καὶ ὀδυρόμενα διὰ τὸν θάνατόν των, δὲν θὰ τὸν συνεκίνουν πλεῖοτερον, ἴσως μάλιστα θὰ τοῦ ἐνέπνεον καὶ ἀποστροφὴν.

«*Ἱστορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Τέχνης*» *Χρῖστος Τσοῦντας*

7. ΤΟ ΑΝΑΓΛΥΦΟ ΤΟΥ ΔΕΞΙΛΕΩ

Ἐμὲ Δεξιλέω μὲ λέν, παιδὶ εἶμαι τῆς Ἀθήνας,
πολέμησα καὶ νίκησα κι ἐγὼ γιὰ τὴν πατρίδα.
Σὲ λίγος ὁ θάνατος ὀρμάει κι ἀλύπητα κι ἐμένα
μὲ παίρνει ἀπὸ τὴ γῆν αὐτῆ, μὲ φέρνει σ' ἄλλο κόσμον.
Δὲ μ' ἔριξε στὰ Τάρταρα, δὲ μ' ἄφησε στὸν Ἄδη,
μακαρισμένο, ἀθάνατο, μ' ἀνάστησε γιὰ πάντα
στὰ μαρμαρένια Ἥλύσια, στὰ Ἥλύσια τῆς Τέχνης.
Ὁ χρόνος φεύγει, ἀλλάζει ἡ γῆ, περνοῦν λαοὶ καὶ κόσμοι
καὶ πέφτουν καὶ μαραίνονται σὰ φθινοπώρου φύλλα.
Κι ἐγὼ ἐδῶ πέρα ἀσάλευτος κι ἀμάραντος προβάλλω
καὶ τῆς πατρίδας τὸν ἐχθρὸ στὰ πόδια μου τὸν ἔχω.
Ὦ χάρη, ὦ νίκη τῆς ζωῆς, ἀνήκουστη εὐτυχία,
στὰ μαρμαρένια Ἥλύσια, στὰ Ἥλύσια τῆς Τέχνης!

«*Τὰ μάτια τῆς ψυχῆς μου*»

Κωστῆς Παλαμᾶς

8. ΚΕΡΑΜΕΙΚΟΣ

Ὅχι, ὅπως λέν, ὅτι δὲ ζοῦν οἱ τόσο ἀγαπημένες
οἱ ἀρχαῖες οἱ Ἀττικὲς μορφές στ' ἀνάγλυφα ἐκεῖ πέρα
τοῦ λιόχαρου Κεραμεικοῦ: νιοί, γέροι, νιές παρθένες,
ὄλοι τους ζοῦν καὶ χαίρονται τὸ φῶς καὶ τὸν ἀγέρα.

Τὸ ξέρω· ἡ γῆ τοὺς ἔλιωσε, πᾶνε καιροὶ καὶ χρόνια,
ἀλλὰ οἱ λευκὲς τους οἱ ψυχὲς κάτω ἀπ' τὸν Ἄδη ἀγάλι
ξεφύγαν, καὶ στὰ πέτρινα κορμιά τους καὶ τὰ αἰώνια,
ἐδῶ πού ζοῦσαν, φώλιασαν καὶ ζοῦν μαζί μας πάλι.

ὦ! ζοῦνε. Ἡ κόρη μὲ σκυφτὰ τὰ μάτια τὰ μεγάλα
κοιτάει τ' ἀνάλαφρο πουλί, πού κάτου σὲ μιὰ κόχη,
στή γούβα τοῦ μαρμάρου τῆς, πῆγε νὰ πιῆ μιὰ στάλα
ἀπ' τὸ νεράκι π' ἄφησεν ἐκεῖ τὸ πρωτοβρόχι.

Πιὸ πέρα ὁ γέρος ἄρχοντας στὸ χέρι του ἔχει κλείσει
τοῦ γιοῦ του, τοῦ μικροῦ του γιοῦ, τ' ἀγνό, τ' ἄθῶο τὸ χέρι·
εἶν' ἀνοιξη· κι ἀκούει κοντὰ τῆ λεύκα, πού ἔχει ἀρχίσει
νὰ τραγουδάη στ' ὀλόδροσο τοῦ Μάρτη μεσημέρι.

Κι ὕστερ' ἀκόμα ὁ μορφονιὸς στὸ κυπαρίσσι πλάι,
αὐτὸς μέσα στ' ἀτέλειωτο τὸ γαλανὸ τοῦ Ἀπείρου,
γιά κοίτα! ἀνέβη στ' ἄτι του καὶ πάει κι ὄλο πάει
στὸ δρόμο τὸν ἀξένοιαστο τῆς νιότης καὶ τοῦ ὄνειρου.

(Σ κ ι ε ς)

Λάμπρος Πορφύρας

9. Η ΠΡΩΤΗ ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ ΕΙΣ ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ

Τὴν 1ην Σεπτεμβρίου ἤρχιζε τὸ νέον ἔτος καὶ ἠλλασσεν αὐξανο-
μένη κατὰ ἓν ἔτος ἡ χρονολογία, ἀλλὰ οὐδεὶς ἰδιαιτέρος ἑορτασμὸς
ἐγίνετο. Οὔτε ὁ Πορφυρογέννητος ἀναφέρει τίποτε, οὔτε ἄλλα κεί-
μενα. Ἄλλὰ καὶ ἡ πρώτη Ἰανουαρίου δὲν εἶχεν ἰδιαιτέραν σημασίαν.

Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία ἐώρταζε τὴν ἡμέραν αὐτὴν τὴν μνήμην τοῦ Ἁγίου Βασιλείου.

Εἰς τὸν περίβολον τοῦ Παλατίου ὑπῆρχε ναὸς ἀφιερωμένος εἰς τὴν μνήμην τοῦ περιφήμου ἐπισκόπου Καισαρείας, διὰ τοῦτο ἡ ἑορτὴ τῆς μνήμης αὐτοῦ εἶχε καὶ χαρακτηριστὴν αὐλικόν. Τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὁ αὐτοκράτωρ μὲ τὴν συνήθη ἀκολουθίαν αὐτοῦ μετέβαινε εἰς τὸν ναὸν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τοῦ Φάρου καὶ κατόπιν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Βασιλείου.

Ἐπειτα ὁ Αὐτοκράτωρ ἐπιστρέφει εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς ὑποδοχῆς. Περιβάλλεται τὴν χλαμύδα καὶ τὸ στέμμα καὶ κάθεται ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ. Διὰ νεύματος τοῦ πραιποζίτου εἰσάγει ὁ ὀστιάριος (εἶναι οὔτοι αὐλικοὶ θεράποντες) κατὰ βῆμα, ἤτοι κατὰ τάξιν ἱεραρχίας, τοὺς ἀνωτάτους λειτουργοὺς τοῦ κράτους (τοὺς μαγίστρος, τοὺς πατρικίους, τοὺς συγκλητικούς). Ἡ ὑποδοχὴ αὕτη εἶναι ἡ πάντοτε τελουμένη κατὰ πᾶσαν ἀξιωμαθόνητον ἑορτὴν. Τὸ μόνον ἰδιάζον εἶναι ὅτι κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην τοῦ Ἁγίου Βασιλείου γίνονται δεκτοὶ ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος ὁ ἄρχων τῆς Ἀρμενίας καὶ ἄλλοι ξένοι, οἱ ὁποῖοι προσφέρουν εἰς αὐτὸν δῶρα.

Ἐπειτα παρετίθετο εἰς τοὺς λειτουργοὺς τοῦ Κράτους καὶ εἰς ἀντιπροσωπείας τῶν διαφόρων κοινωνικῶν τάξεων τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ εἰς τοὺς πένητας τὸ καθιερωμένον γεῦμα, τὸ ὁποῖον παρετίθετο καθ' ὅλας τὰς ἡμέρας τοῦ Δωδεκαημέρου, ἀπὸ τὴν ἡμέραν τῶν Χριστουγέννων ἕως τὴν ἡμέραν τῶν Θεοφανείων.

Τοιοιουτρόπως ἐτελείωνεν ἡ ἡμέρα τῆς πρώτης Ἰανουαρίου καὶ ἑορτὴ τοῦ Ἁγίου Βασιλείου, χωρὶς τίποτε τὸ ἐξαιρετικόν, τὸ ὁποῖον νὰ δεικνύη ἑορτασμὸν νέου ἔτους.

Καθ' ὃν χρόνον ἐτελοῦντο εἰς τὸ Ἱερὸν Παλάτιον αἱ σεμναὶ αὗται ἑορταὶ — ἐπίσημος μετάβασις τοῦ Αὐτοκράτορος εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν ἢ καὶ ἄλλους ναοὺς, δεξιώσεις εἰς τὸ Παλάτιον, εὐωχίαι* καθ' ἐκάστην καὶ συνεστίασις τοῦ βασιλέως μὲ τοὺς ἄρχοντας — κατὰ τὸν ἴδιον χρόνον διεσκέδαζεν ὁ λαὸς κατ' ἄλλον τρόπον, κατὰ τρόπον θορυβώδη.

Αἱ λαϊκαὶ αὗται ἑορταὶ ἦσαν μεταμφιέσεις καὶ πότοι καὶ χοροὶ καὶ παντοῖαι ἄλλαι διασκεδάσεις, εἶχον δηλαδὴ ὅλως διόλου διάφορον χαρακτήρα ἀπὸ τὰς ἑορτὰς τὰς τελουμένας εἰς τὸ Παλάτιον. Εἶναι πολὺ περιέργον ὅτι ὄχι μόνον ἡ Ἐκκλησία ἠγνόησε καὶ ἀφώρισε μά-

λιστα τὰς ὀργιαστικὰς ταύτας ἑορτάς, ἀλλ' ἀκόμη καὶ ἡ ἐπίσημος Χριστιανικὴ Πολιτεία ἔμεινε μακρὰν ἀπὸ αὐτάς. Πόθεν ἡ μεγάλη αὐτὴ ἀπόστασις τῶν ἑορτῶν τοῦ Παλατίου, εἰς τὰς ὁποίας ἄλλωστε συμμετεῖχε καὶ μέρος τοῦ λαοῦ, ἀπὸ τὰς ἐντελῶς λαϊκὰς συνηθείας; Αἱ μὲν λαϊκαὶ ἑορταὶ τοῦ Δωδεκαήμερου ἦσαν κατ' εὐθειαν ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν μεταδοθεῖσαι εἰδωλολατρικαὶ συνήθειαι. Αἱ ἑορταὶ ὅμως τοῦ Παλατίου ἦσαν συνήθειαι προελθοῦσαι ἀπὸ τὴν νέαν θριαμβεύσασαν ἰδέαν τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ δι' τῆς Ὁρθοδοξίας.

Μόνον μία ἀμυδρὰ ἀνάμνησις τῶν θορυβωδῶν ἑορτῶν τοῦ λαοῦ παρέμεινε εἰς τὸ Ἱερὸν Παλάτιον καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ Δωδεκαήμερου. Κατὰ τὴν ἐνάτην ἡμέραν, κατὰ τὸ ἐπίσημον δεῖπνον, τὸ ὁποῖον ὁ Αὐτοκράτωρ παραθέτει εἰς τοὺς ἄρχοντας καὶ τὸν λαόν, παρέχει εἰς αὐτοὺς καὶ ἐν διασκεδαστικὸν παίγιον, τὸ ὁποῖον ἐλέγετο γοθικόν*. Ἦτο πολεμικὸς χορὸς μετημφισμένων εἰς πολεμιστὰς Γόθους, ὑπενθυμίζων τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ Βυζαντίου ὅτε πλείστοι Γόθθοι, πολεμισταὶ καὶ ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ, διέμενον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὁ Πορφυρογέννητος ἀφιέρωσεν εἰς τὴν « Ἐκθεσιν Βασιλείου Τάξεως » ἰδιαίτερον κεφάλαιον εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ « Γοθικοῦ ». Παραθέτομεν ἐνταῦθα σύντομον περιγραφὴν.

Εἰς τὴν λαμπροτάτην καὶ μεγίστην αἴθουσαν τῶν δεκαεννέα ἀκουβίτων, δηλαδὴ τὴν αἴθουσαν τῶν ἐπισήμων γευμάτων, οἱ ἄρχοντες, ἀντιπροσωπία τοῦ λαοῦ καὶ πένητες ἤρχισαν ἤδη τὴν « λαμπρὰν συνεστίασιν » μετὰ τοῦ Αὐτοκράτορος καὶ τῶν πορφυρογεννήτων. Εἰς ὠρισμένην στιγμήν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ συμποσίου ἀνοίγονται δύο θύραι τῆς αἰθούσης ἀπέναντι ἀλλήλων καὶ εἰσάγονται οἱ « μέλλοντες παίξαι τὸ Γοθικόν ». Ἰστανται ἀνὰ δύο Γόθθοι εἰς ἑκατέραν θύραν. Πλησίον αὐτῶν ἴστανται εἰς μὲν τὸ ἀριστερὸν μέρος « ὁ μαίστωρ τοῦ μέρους τῶν Βενέτων », εἰς δὲ τὸ δεξιὸν « ὁ μαίστωρ τοῦ μέρους τῶν Πρασίνων » μὲ τὰς ἀντιπροσωπίας τῶν δήμων, οἱ ὁποῖοι ἔχουσι καὶ τὰ ὄργανα. Οἱ Γόθθοι εἶναι μετημφισμένοι, φοροῦν γούνας « ἐξ ἀντιστρόφου » καὶ προσωπεῖα διαφόρων εἰδῶν, βασταάζουν εἰς μὲν τὴν ἀριστερὰν χεῖρα σκουτάρια, δηλαδὴ μικρὰς ἀσπίδας, εἰς δὲ τὴν δεξιὰν βέργας. Ὄταν δοθῇ τὸ σύνθημα, οἱ Γόθθοι τρέχουν πρὸς τὴν « βασιλικὴν τράπεζαν », κτυπῶντες διαρκῶς τὰς βέργας ἐπὶ τῶν ἀσπίδων καὶ κραυγάζοντες « τούλ, τούλ ». Εἰς μικρὸν διάστημα ἀπὸ τῆς βασιλι-

κῆς τραπέζης ἴστανται οἱ Γότθοι καὶ τῶν δύο μερῶν, συμπλέκονται πρὸς ἀλλήλους, κάμνουν κύκλους, οἱ μὲν εἰς τὸ μέσον, οἱ δὲ ἄλλοι περικυκλοῦσιν ἔξωθεν (δηλαδή ἐκτελοῦν χορόν). Τοῦτο πράττουν τρεῖς φορές, ἔπειτα χωρίζονται καὶ ἐπιστρέφουν εἰς τὰς θέσεις των. Τότε ἀρχίζουν νὰ λέγουν τὰ «Γοθτικά» καὶ οἱ κράκται καὶ τὰ ὄργανα συμπληροῦν τὸ οἰκεῖον μέλος. Ἀφοῦ τελειώσουν τὰ ἄσματα, οἱ Γότθοι ἐπαναλαμβάνουν τὸν χορόν, τύπτοντες μὲ τὰς βέργας τὰς ἀσπίδας καὶ λέγοντες «τούλ, τούλ». Ἐκτελοῦντες τὸν χορόν των περικυκλώνουν καὶ τοὺς μαῖστορας, πάλιν πηγαίνουν πρὸς τὴν βασιλικὴν τράπεζαν, πάλιν ἐπανερχονται εἰς τὰς θέσεις των, τέλος «τύπτοντες μετὰ τῶν βεργίων τὰ σκουτάρια καὶ λέγοντες συνεχῶς τ ο ὑ λ, τ ο ὑ λ πρέχοντες ἐξέρχονται».

Τὰ «Γοθτικά», τὰ ὁποῖα ψάλλουν οἱ παριστάνοντες Γότθους εἶναι ἀκατάληπτα: «Γαύζας, βόνας, βακιδίας». Τὰ ἄσματα τῶν δῆμων, τὰ ὁποῖα συμπληρώνουν τὰ Γοθτικά, εἶναι παρόμοια μὲ τὰ συνήθως ὑπ' αὐτῶν ᾄδόμενα εἰς ἐπευφημίαν τῶν βασιλέων: «Ἀητήτω Θεοῦ παλάμη ἐστέφητε, δεσπότηι, οὐρανόθεν. Βραβεῖον νίκης ὤφθητε, κοσμοπόθητοι εὐεργεταί. Γενναῖοι ὤφθητε τοῖς ἐναντίοις δωρούμενοι τοῖς Ρωμαίοις ζωηφόρους εὐεργεσίας».

Τοῦτο τὸ «Γοθτικόν» ἦτο τὸ μόνον διασκεδαστικὸν παίγνιον, τὸ ὁποῖον ἐπαίζετο ὡς μικρὰ ἀναψυχή τοῦ βασιλέως καὶ τῶν ἀρχόντων κατὰ τὴν μακρὰν καὶ μονότονον διαδοχὴν τῶν ἐπισήμων ἑορτῶν τοῦ Δωδεκαήμερου εἰς τὸ Βυζαντινὸν Παλάτιον. Ἐξω ἀπὸ τὸ Παλάτιον, εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, εἰς τὰς οἰκίας τῶν ἀστῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ, διεξήγοντο θορυβῶδεις ἑορταὶ τοῦ Δωδεκαήμερου, γεμᾶται ζωῆν καὶ χαρὰν. Ὁ «Περιοῦσιος λαὸς» διεσκέδαζε μὲ μεταμφιέσεις, χορούς καὶ πότους καὶ συμπόσια, μὲ δῶρα πρὸς ἀλλήλους καὶ μὲ τυχηρὰ παιγνίδια. Αἱ ἑορταὶ αὗται δὲν ἦσαν, ἐπαναλαμβάνων, ἑορταὶ τοῦ νέου ἔτους εἰς τὸ Βυζάντιον. Ἄλλ' ἦσαν ἐπιβίωσις παλαιῶν, πατροπαραδότων, «ἐκ μακρᾶς συνθηθείας» εἰδωλολατρικῶν ἑορτῶν, τὰς ὁποίας ἐθεώρησε πάντοτε ξένας πρὸς αὐτὴν ἡ ἐπίσημος Βυζαντινὴ πολιτεία.

Ἐφημερὶς «Ἔθνος» 2 Ἰανουαρίου 1937

Ἀδαμάντιος Ἀδαμαντίου

10. Η ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

“Όπως αί πολυπαθείς ιστορικοί τύχαι τῆς Θεσσαλονίκης δίδουν ἰδέαν τῆς πολυταράχου ἱστορίας ἔλου τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ, καθ’ ὅμοιον τρόπον καὶ ὁ κοινωνικὸς βίος τῆς πόλεως παρέχει πιστὴν εἰκόνα τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας κατὰ τὸν μεσαιῶνα, τοῦ ἀληθοῦς ιδεώδους τῆς κοινωνίας ἐκείνης εἰς τὰ γράμματα, εἰς τὴν τέχνην, εἰς τὸν ὄλον βίον.

Τὰς σπουδαιότερας εἰδήσεις τοῦ εἰρηνικοῦ βίου τῆς πόλεως ἀρυόμεθα* ἰδίως ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς ἐκείνους, οἵτινες μᾶς ἀφηγήθησαν τὰς τραγικὰς αὐτῆς συμφορὰς καὶ ἀπὸ ὅσους ἔγραψαν ἐγκώμια πρὸς τὴν πόλιν. Ἀπὸ τὰς εἰδήσεις αὐτὰς καὶ ἄλλας σκορπισμένας εἰς διαφόρους βυζαντινοὺς ἱστορικοὺς δυνάμεθα ν’ ἀναπαραστήσωμεν τὸν ἐσωτερικὸν βίον τῆς Θεσσαλονίκης, τὸν βίον αὐτῆς κατὰ τὰς ἐποχὰς τῆς γαλήνης καὶ ἡσυχίας, τῶν ἀγώνων καὶ τῶν πολέμων.

Ἐκ τῆς ἐξόχως εὐνοϊκῆς θέσεως ἀπὸ παλαιῶν χρόνων ἡ Θεσσαλονίκη ὑπῆρξε διεθνῆς σημαντικωτάτη ἐμπορικὴ πόλις, ἀληθὴς μεγαλόπολις. Οἱ κάτοικοί της ὑπερέβαινον τὸν δέκατον αἰῶνα τὰς διακοσίας χιλιάδας. Κόσμος πολυάριθμος ἐμπορευομένων ἐγχωρίων καὶ ξένων ἐγέμιζε τὰς ὁδοὺς, τὰς πλατείας καὶ τὰς ἀγορὰς. Τὰ ἐμπορεύματα ἔφθανον ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου διὰ θαλάσσης μὲ πλοῖα, διὰ ξηρᾶς μὲ καραβάνια. Ἡ Σερβία, ἡ Βουλγαρία, ἡ Μακεδονία, ἡ Θεσσαλία, ἐκόμιζον εἰς τὴν Θεσσαλονικὴν τὰ προϊόντα των, τὰ πλοῖα τὰ παρελάμβανον καὶ τὰ μετέφερον μακράν. Μὲ μίαν λέξιν εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου ἐπήγαινον ἐμπορεύματα καὶ ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου ἤρχοντο εἰς τὴν πόλιν πολυπληθῆ τὰ ἐμπορεύματα καὶ συνέρρεον ἀμέτρητοι οἱ ξένοι.

Ἡ συρροὴ τῶν ξένων καὶ ἡ συνάθροισις ἐμπορευμάτων ηὔξανε τὰς ἐποχὰς τῶν διαφόρων ἐμπορικῶν πανηγύρων. Ἀλλ’ ἡ πανηγυρις τοῦ Ἀγίου Δημητρίου, τὴν ἑορτὴν τοῦ πολιούχου, ἡ ὁποία διήρκει πολλὰς ἡμέρας, ἐπροκάλει τὸν θαυμασμὸν διὰ τὸν πλοῦτον καὶ τὸ μέγεθος αὐτῆς. Ἦσαν τὰ Παναθήναια τῶν μεσαιωνικῶν Ἀθηῶν. Ἡ πανηγυρις ἐγένετο εἰς τὴν πεδιάδα μεταξὺ τῶν τειχῶν καὶ τοῦ πο-

ταμοῦ Ἄξιου. Ἄπειροι σκηναὶ μετέβαλλον τὴν πεδιάδα εἰς πόλιν. Τὸ πᾶν ἠδύνασο νὰ εὕρης ἐκεῖ καὶ νὰ θαυμάσης: πλοῦσια ὑφάσματα, προϊόντα ποικιλώτατα, γεωργικά, βιομηχανικά, ἔργα παμποίκιλα τέχνης. Πλήθος ἄπειρον ἀνθρώπων, ἐγχωρίων, ξένων ἐμπόρων προσέτρεχεν ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος, ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου, ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Συρίαν, ἀπὸ τὸν Δούναβιν καὶ τὴν Ρωσίαν, ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Ἰσπανίαν, εἰς τὴν μεγάλην πανήγυριν.

Κατὰ πᾶσαν ὁμως ἐποχὴν ἡ πόλις τῆς Θεσσαλονίκης ἦτο πλήρης λαοῦ ἐμπορευομένου. Εὐκολώτερον, λέγουν οἱ συγγραφεῖς, ἦτο νὰ μετρήσης τὴν ἄμμον τῆς θαλάσσης παρὰ τοὺς συνωστιζομένους εἰς τὰς ἀγορὰς δι' ἐμπορικὰς πράξεις.

Ἡ ξηρὰ ἀπὸ τὸ ἓν μέρος παρῆχε πλοῦσια τὰ δῶρα τῆς γεωργίας, ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἡ θάλασσα τὰ δῶρα τοῦ ἐμπορίου. Ἄκομη καὶ αἱ βιομηχανικαὶ τέχναι ἤκμαζον, τὰ ἐργοστάσια τοῦ χαλκοῦ, τοῦ σιδήρου, τοῦ κασσιτέρου, τοῦ μολύβδου ἦσαν πολυάριθμα. Τὰ μεταξωτὰ ὑφάσματα ἦσαν τόσον κοινὰ, ὅσον ἀλλοῦ τὰ ἐξ ἐρίου ὑφάσματα. Καὶ συνηθροίζοντο εἰς τὴν πόλιν πολυπληθεῖς θησαυροὶ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου καὶ πολυτίμων λίθων. Πολλοὶ ἐκ τῶν κατοίκων εἶχον μεγάλα πλοῦτη, καὶ ἔζων πολυτελῶς, οἱ περισσότεροὶ ἔζων ἐν εὐμαρείᾳ καὶ εὐζωίᾳ, ὅλοι εὕρισκον εὐκόλως ἐργασίαν διὰ νὰ ζοῦν καλῶς. Καὶ διασκεδάσεις εὕρισκον ὁ λαὸς προσιτὰς εἰς αὐτόν: εἰς τὰς ἀγορὰς, εἰς τὰς πλατείας, θέατρα, διάφορα θεάματα, μῖμοι καὶ σχοινοβάται καὶ γελωτοποιοὶ διεσκέδαζον τὸν ὄχλον τῆς Θεσσαλονίκης.

Τὴν ὑλικὴν ταύτην εὐμαρείαν τῆς μεγάλης πόλεως παρηκολούθει ἡ πνευματικὴ ἐκδήλωσις τῆς εὐσεβείας πρὸς τοὺς ἀγίους, ἡ πνευματικὴ κίνησις τῶν φιλοσόφων, τῶν ρητόρων καὶ τῶν λογίων. Κατανυκτικώτατον ἦτο τὸ θέαμα καὶ γλυκύτατον τὸ ἄκουσμα κατὰ τὰς ἱεροτελεστίας εἰς τὰς μεγαλοπρεπεῖς καὶ πολυάριθμους ἐκκλησίας. Λαμπρότατον ἦτο τὸ θέαμα τῶν ἐκκλησιαστικῶν πανηγύρεων, εἰς τὰς ὁποίας ἤκουες τόσον μελωδικὰς τὰς ψαλμωδίας, ὥστε νὰ νομίζης ὅτι εὕρισκεις ἐν μέσῳ ἀγγέλων ἑορταζόντων. Μεγαλοπρεπέσταται δὲ ἦσαν αἱ ἐκκλησιαστικαὶ πομπαὶ καὶ μάλιστα, τὴν μεγάλην ἑορτὴν τοῦ Καλλιμάρτυρος, « ἡ σεμνὴ καθ' ὅλην τὴν νύκτα φωταγωγία », ἡ ἐπιβάλλουσα τελετὴ καὶ λιτανεῖα μὲ τὴν θαυμαστὴν μελωδίαν ἠδυνῶνων ψαλτῶν, μὲ τὰ φῶτα τῶν λαμπάδων καὶ τοὺς ἤχους τῶν σαλ-

πίγγων καὶ τῶν ἄλλων μουσικῶν ὀργάνων, μὲ τὸν ἀρχιεπίσκοπον, τὸν αὐτοκράτορα, τὴν βασιλικὴν αὐλὴν, τοὺς ἄρχοντας, οἵτινες ἐφόρουν ἀπαστραπτούσας στολὰς καὶ ἐπέβαινον ἐπὶ λαμπροτάτων ἵππων.

Ἐπισημάνωμεν ἡμεῖς ἵνα μὴ ἀπολείψωμεν τὴν ἐκπαίδευσιν τῆς πόλεως. Ὑπερήφανος ἦτο ἡ Θεσσαλονίκη διὰ τοὺς λογίους αὐτῆς, διὰ τὰ ὀνόμαστα σχολεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐφοίτων σπουδασταὶ ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης. Ρήτορες, φιλόσοφοι, γραμματικοί, καλλιτέχναι συνέρρεον εἰς τὴν πόλιν. Μαθήματα παντοῖα, λόγοι, διαλέξεις τῶν καθηγητῶν ἐδίδοντο εἰς μεγάλας αἰθούσας, αἵτινες ἐλέγοντο στοαί, θέατρα, μουσεῖα. Εἰς ἀνωτέρας σχολὰς εἰδικοί καθηγηταὶ ἐδίδασκον τὴν φιλοσοφίαν, τὴν ρητορικὴν, τὰ μαθηματικά, τὴν νομικὴν. Σοβαραὶ συζητήσεις, ἔρευναι θεολογικαὶ καὶ φιλοσοφικαὶ συχνὰ ἐγίνοντο, καὶ μάλιστα δημοσίαι, μεταξὺ τῶν Θεσσαλονικέων διδασκάλων καὶ ἄλλων λογίων, οἵτινες ἤρχοντο ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐφάμιλλος τῆς Βασιλευούσης κατὰ τὴν λαμπρότητα τοῦ κοινωνικοῦ βίου, ὑπερέβαλλε πᾶσαν ἄλλην πόλιν κατὰ τὴν σοφίαν καὶ ἀνεδείχθη ἡ Θεσσαλονίκη αἰ Ἀθηναί τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ἡ κοινωνία ἐκείνη τῆς Θεσσαλονίκης εἶχε μὲν ἰσχυρὰ ὑπερέτερα, ἐξηγουεῖσθαι τὰ ἥθη καὶ λεπτὸν τὸ αἶσθημα. Ἐκ τῆς εὐλαβείας, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἀγάπης πρὸς τὸ καλὸν καὶ τὴν τέχνην, ἐστόλισαν καθ' ὅλους τοὺς αἰῶνας οἱ Θεσσαλονικεῖς τὴν πόλιν τῶν μὲ τὰ θαυμάσια ἐκεῖνα μνημεῖα τέχνης, ὁποῖα εἶναι οἱ μεγαλοπρεπεῖς ναοί, μὲ μοναστήρια πολυάριθμα, μὲ ἄλλα καλλιπρεπεῖ καὶ μεγάλα οἰκοδομήματα. Καὶ τὸ αἶσθημα τῆς ἀλληλοβοηθείας ἦτο τόσον ἀνεπτυγμένον, ὥστε ἡ πόλις εἶχεν ἀνεγείρει διάφορα ἀγαθοεργὰ ἰδρύματα, βρεφοκομεῖα, ὄρφανοτροφεῖα, ξενοδοχεῖα διὰ τοὺς ἀσθενεῖς, τοὺς ξένους, τοὺς ταξιδιώτας. Τάξις καὶ εὐνομία ἐπεκράτει εἰς τὴν πόλιν.

Τὴν εἰς τὰ ἥθη καὶ τὴν μὲν ἰσχυρὰ ὑπεροχὴν τῆς κοινωνίας ἐκείνης διάφοροι περιστάσεις ἠνύνησαν. Ἡ εὐκολία καὶ ἡ εὐμάρεια τοῦ βίου ἢ ἀπὸ παλαιοῦ καὶ ἐπὶ μακρὸν διαμονὴ εἰς τὴν πόλιν Ἀυτοκρατόρων καὶ τῆς βασιλικῆς αὐλῆς, ὡς καὶ ἡ συρροὴ ἀπὸ πᾶσαν χώραν ξένων, οἵτινες ἤρχοντο ἄλλοι δι' ἐμπορίαν, ἄλλοι διὰ νὰ προσκυνήσουν εἰς τὴν ἁγίαν σορὸν τοῦ Μεγαλομάρτυρος, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ Ἀυτοκράτορες προσέτρεχον. Ἡ γειτνίασις τόπου ἱερωτάτου, τοῦ Ἁγίου Ὁρους, βεβαίως συνέτεινεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν βίου φιλοθρήσκου, λογίου καὶ φιλοτέχνου, ἰδιαίτερος δὲ τὸ βαθὺ ἐκεῖνο κατανα-

κτικόν αἴσθημα ἀπεράντου εὐλαβείας πρὸς τὸν Ἅγιον Δημήτριον. αἴσθημα, τὸ ὁποῖον ὑπῆρξεν αὐτὸ τὸ θεμέλιον τοῦ ὅλου κοινωνικοῦ βίου τῆς πόλεως.

Εἰς τὴν μεγάλην πόλιν, εἰς τὴν ὁποῖαν ἤνθιζον ὅλα τὰ ἄνθη πολιτισμοῦ ὑπερέτρου, ἐν μέσῳ τῆς μεγαλοπρεπείας τῶν μνημείων τῆς τέχνης, τῆς λάμπσεως ἐκείνης τῶν λογίων καὶ τῶν φιλολογικῶν συζητήσεων, ἐν μέσῳ « τοῦ κήπου ἐκείνου τῶν Μουσῶν καὶ τῶν Χαρίτων », ἐν μέσῳ τῶν ποικίλων πανηγύρεων καὶ τῶν καταναυκτικῶν ἐκκλησιαστικῶν τελετῶν, διήρχετο ὁ βίος ἐν εὐδαιμονίᾳ, λέγουσι οἱ παλαιοί, καὶ παρεῖχεν « ἀνεκλάλητον εὐφροσύνην καὶ πνευματικὴν χαρὰν ». Ἡ πόλις εἶλκεν εἰς ἑαυτὴν ὡς μαγνήτης τοὺς ἀνθρώπους ἅπαντας καὶ τοὺς ἔκαμνε νὰ λησμονοῦν τὴν πατρίδα των, « ἐκοίμιζε τὰς λύπας », ἦτο « κοινὴ παρηγορία », ἦτο μὲ τὰ ἀγαθὰ τῆς « παράδεισος εὐδαιμονίας ».

Καὶ μάλιστα κατὰ τοὺς χρόνους, κατὰ τοὺς ὁποίους ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία καταρρέει καὶ ἡ Βασιλεύουσα πίπτει, ἡ Θεσσαλονικὴ ἐξυψώνεται καὶ φαίνεται ὡς νὰ φωτίζεται ἀπὸ ὅλην τὴν λάμπην τοῦ δύνοντος Μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ, καὶ ὡς νὰ προσπαθῆ νὰ περισυγκεντρώσῃ τὰς ἀναγεννωμένους δυνάμεις ἐνὸς νέου Ἑλληνισμοῦ καὶ νὰ ἀναδειχθῆ πρωτεύουσα ἐνὸς νέου Ἑλληνικοῦ κράτους.

Τὸ ἀειθαλὲς πνεῦμα, τὸ αἰώνιως δροσερὸν πνεῦμα τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, πνέει καὶ πάλιν ζωογόνον, καὶ δίδει δυνάμεις εἰς τὸν ἐκπνέοντα μεσαιωνικὸν καὶ παρασκευάζει τὴν γένεσιν τοῦ νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ. Ἡ νέα ζωὴ αὕτη γεννᾶται ἀπὸ τὴν μελέτην τῶν ἀθανάτων ἀρχαίων συγγραφέων καὶ τοῦ ἀνεφίκτου εἰς τὴν τελειότητα ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ κόσμου.

« Ἡ Βυζαντινὴ Θεσσαλονικὴ »

Ἄδαμάντιος Ἄδαμαντίου

11. ΤΑ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Ὡς πρὸς τὸ ποσὸν τῶν εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον εἰσερχομένων φόνων ἠμποροῦμεν θαρρύντως νὰ εἴπωμεν ὅτι ὀλίγα ἐπὶ γῆς κράτη ἐπέτυχον τοσοῦτον θαυμάσια ἀποτελέσματα, ὅσον τὸ ἡμέτερον μεσαιωνικόν. Ἄχρι τοῦδε δὲν ἐκρίναμεν περὶ τούτου εἰμὴ ἔκ τινων μερικῶν πληροφοριῶν, οἷον τῶν εἰσπράξεων τῆς Κωνσταντινουπόλεως,

τῶν ἀποταμιευμάτων διαφόρων βασιλείων καὶ ἄλλων τοιούτων εἰδήσεων· ἀλλ' ἤδη θέλομεν φέρει τεκμήριον τι περὶ τῆς ὅλης ἐτήσιας τοῦ Κράτους εἰσπράξεως.

Ὅτε κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς 13ης ἑκατονταετηρίδος οἱ δυτικοὶ ἔκυριεύσαν τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐρρήθη ὑπ' αὐτῶν ὅτι ὁ Βαλδουῖνος, ὁ προχειρισθεὶς αὐτοκράτωρ τῆς Ἀνατολῆς, εἶχεν ἡμερησίαν πρόσοδον 30.000 χρυσῶν. Ὁ Χόφφ*, ὑπολαμβάνων τὸ ποσὸν τοῦτο ὡς ἀνακτομισθίαν, νομίζει τὸ πρᾶγμα ὅλως ἀπίθανον· ἀλλ' εἶναι πιρόδηλον ὅτι δὲν προέκειτο περὶ ἀνακτομισθίας, διότι 30.000 χρυσᾶ καθ' ἡμέραν φέρουσιν 160 περίπου ἑκατομμύρια δρ. κατ' ἔτος. Μὴ προκειμένου δὲ περὶ ἀνακτομισθίας, τὸ πιθανώτερον εἶναι ὅτι ὁ λόγος ἦτο περὶ τῶν ἐτήσιων προσόδων τοῦ βασιλέως Βαλδουίνου· πάλιν δὲ ὄχι βεβαίως περὶ τῶν προσόδων, ὅσας πραγματικῶς εἰσέπραττον ὁ τε Βαλδουῖνος καὶ οἱ διάδοχοι αὐτοῦ, διότι διὰ τὴν ἀλλόκοτον ἀνεπιτηδεϊότητα, ἣν ἔδειξαν πάντες οὗτοι, αἱ δημόσιαι αὐτῶν εἰσπράξεις περιορίσθησαν ἀμέσως εἰς ἐλάχιστα ποσά, καὶ μετ' οὐ πολὺ ἠλαττώθησαν τοσοῦτον, ὥστε οἱ διάδοχοι ἐκεῖνοι τῶν Ἰουστινιανῶν, τῶν Βασιλείων καὶ τῶν Κομνηνῶν κατήντησαν νὰ στερηθῶσι καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐπιουσίου ἄρτου.

Ἡ εἶδησις λοιπὸν ἐκείνη δὲν ἠνίττετο βεβαίως εἰμὴ τὰ ὑπὸ τῶν ἡμετέρων ἄλλοτε εἰσπραττόμενα ἀπὸ τῶν χωρῶν, ὅσαι ἤδη καθυπεβλήθησαν εἰς τὴν τοῦ Βαλδουίνου κυριαρχίαν, ταύτας δὲ τὰς εἰσπράξεις ἠδύνατο οἱ δυτικοὶ κάλλιστα νὰ γνωρίσωσιν ἐκ τῶν λογιστικῶν βιβλίων τοῦ γενικοῦ λογοθέτου, τὰ ὅποια εὔρον, γενόμενοι κύριοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ φυσικῶ τῷ λόγῳ συμβουλευθήσαν πρὸς ὀδηγίαν αὐτῶν. Ἀλλ' ἅμα παραδεχθῶμεν τὴν ἐρμηγείαν ταύτην, καὶ ἐν ἐλλείψει πάσης ἄλλης νύξεως ἐπὶ τοῦ σπουδαίου τούτου ἀντικειμένου ἀνάγκη νὰ παραδεχθῶμεν αὐτὴν, δυνάμεθα μέχρι τινὸς νὰ προσδιορίσωμεν τὸ ὅλον ποσὸν τῆς εἰσπράξεως τοῦ κράτους. Εἶπομεν ὅτι 30.000 χρυσᾶ καθ' ἡμέραν φέρουσι 160 ἑκατομμύρια περίπου δραχμῶν κατ' ἔτος· ἀλλ' εἰς τὸν Βαλδουῖνον δὲν ἀπεδόθη εἰμὴ τὸ τέταρτον τῶν εἰσπράξεων τοῦ κράτους· ἄρα τὸ ὅλον ποσὸν τῶν εἰσπράξεων τοῦ κράτους τούτου δύναται νὰ ὑπολογισθῇ κατὰ προσεγγισμὸν εἰς 640.000.000 περίπου δραχμῶν.

Τὸ ποσὸν τοῦτο φαίνεται τῇ ἀληθείᾳ, ἐκ πρώτης ὄψεως, ὑπέρογκον, μάλιστα ἐὰν ἀναλογισθῶμεν τὴν πολὺ μείζονα σχετικὴν τοῦ νο-

μίσματος άξίαν κατά τούς χρόνους εκείνους, ώς έκ τής όποίας τά 640 έκεινα έκατομμύρια ήθελον έχει σήμερα άξίαν ίσην πρός 3.000. Τοιούτους έτησίους πόρους δέν έχουσιν ούτε ή 'Αγγλία, ούτε ή Γαλλία, ούτε ή Βόρειος 'Αμερική έν αύτοίς τοίς καθ' ήμάς χρόνοις, ότε τοσοϋτον έπολλαπλασιάσθη ή κοινή εύπορία και τοσοϋτον έτελειώθη ή οικονομική διαχείρισις. Πλήν τούτου ή πληροφορία, έπί τή βάσει τής όποίας ώρίσαμεν τό ποσόν εκείνο, άνήκει εις τήν άρχήν τής 13ης έκατονταετηρίδος. 'Αλλά κατά τούς χρόνους τούτους τό κράτος δέν είχε, πολλοϋ γε δεϊ, τήν έκτασιν τής 9ης και τής 10ης έκατονταετηρίδος. Τό πλείστον τής Μικράς 'Ασίας είχε καταληφθή υπό τών Μωαμεθανών, ή κάτω 'Ιταλία είχε κυριευθή υπό τών Νορμαντών, αί σταυροφορίαί είχαν έπαγάγει μεγάλας συμφοράς, αίτινες δέν ήδύναντο ειμή νά έπενεργήσωσιν εις τήν έλάττωσιν τών δημοσίων προσόδων, και, τό σπουδαιότερον έπί τοϋ προκειμένου, αί έν Κωνσταντινουπόλει και άλλαχοϋ ιδρυθείσαι άποικίαί τών Ένετών, τών Γενουαίων και τών Πισατών έλαβον τοσαϋτα προνόμια άσυδοσίας ή έλαττώσεως φόρων, ώστε και ώς έκ τούτου περιωρίσθησαν άναγκαιώς αί δημόσιαί τοϋ κράτους εισπράξεις και μάλιστα αί τελωνειακάί. 'Εάν λοιπόν ήθέλομεν παραδεχθή ότι έν τή 12η έκατονταετηρίδι, ότε τοσαϋται έπήλθον άφορμαί μειώσεως εισπράξεων, αύται συνεποσοϋντο εις 600 και έπέκεινα έκατομμύρια δραχμών τοϋ τότε νομίσματος, πρέπει νά υποθέσωμεν, ότι τά έν τή 9η και τή 10η εισοδήματα ήσαν άσυγκρίτως πλείοτερα, έξ οϋ όμως καθίσταται όλως άκατάληπτον τό οικονομικόν τοϋτο φαινόμενον.

Τό μάλλον πιθανόν είναι ότι οί Φράγκοι περί τήν έκτίμησιν τών εισοδημάτων συνεβουλεύθησαν τά λογιστικά βιβλία οϋχι τών τελευταίων χρόνων αλλά τών άρχαιοτέρων. Τοϋτο δέ είναι τόσω μάλλον πιθανόν, όσω οί κατακτηταί εκείνοι, ήξιοϋν νά άνακτήσωσιν όλην τήν Μικράν 'Ασίαν και όλην τήν Συρίαν. 'Αλλά και τούτου τεθέντος, ότι δηλαδή τό ποσόν τών 640 έκατομμυρίων ήτο τό έτήσιον εισόδημα τοϋ κράτους έν τή άκμή τής 9ης και τής 10ης έκατονταετηρίδος, πάλιν μένει δυσκατανόητον έκ πρώτης όψεως πώς τό κράτος τοϋτο ήδύνατο νά έχη όποτεδήποτε πόρους πλείονας τών πόρων, όσους έχουσιν οί ήγέται τοϋ καθ' ήμάς πολιτισμοϋ.

'Εν τούτοις, πᾶσαι αί μερικαί πληροφορίαί, τās όποίας έχομεν περί τών πόρων τοϋ ανατολικοϋ κράτους, έπιτρέπουσι κατά τό μάλλον

ἢ ἦπτον τὴν παραδοχὴν τοῦ ὀλικοῦ ἐκείνου ποσοῦ, ὅσον ὑπέρογκον καὶ ἂν φαίνεται. Ἐλάβομεν ἤδη ἀφορμὴν νὰ ἀναφέρωμεν τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἰουδαίου Βενιαμὶν Τουδέλα* περὶ τῶν εισοδημάτων, τὰ ὁποῖα παρῆχεν εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον μόνῃ ἡ Κωνσταντινούπολις ἐν τῇ 12ῃ ἑκατονταετηρίδι. Ὁ Βενιαμὶν Τουδέλας, ὅστις ἐπεσκέφθη τὸ ἀνατολικὸν κράτος ἐπὶ τοῦ βασιλέως Μανουὴλ Κομνηνοῦ, ἀποθαυμάσας ἰδίως τὴν πολυτέλειαν καὶ μεγαλοπρέπειαν τῆς Βασιλευούσης, βεβαίωσι ὅτι, καθ' ἃς ἔλαβε πληροφορίας, ἡ πόλις αὕτη ἐπλήρωρε καθ' ἐκάστην εἰς τὸν βασιλέα 20.000 χρυσῶν, εἰσπραττομένων ἀπὸ τῶν ἐργαστηρίων, τῶν καπηλείων, τῶν ἀγορῶν καὶ τῶν πολυαριθμῶν ἐμπόρων, ὅσοι συνέρρεον εἰς αὐτὴν διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης, ἐκ Βαγδατίου, Μεσοποταμίας, Μηδίας, Περσίας, Αἰγύπτου, Παλαιστίνης, Ρωσίας, Οὐγγαρίας, τῆς χώρας τῶν Πετσενέγων, Ἰταλίας καὶ Ἰσπανίας· 20.000 χρυσᾶ καθ' ἡμέραν φέρουσιν 106 περίπου ἑκατομμύρια δραχμῶν κατ' ἔτος. Δὲν εἶναι λοιπὸν ἀδύνατον, ἀφοῦ μόνῃ ἡ πρωτεύουσα ἔδιδε τόσα, νὰ δίδῃ τὸ λοιπὸν ὅλον κράτος ἄλλα 500.000.000 μάλιστα ἐν τῇ 10ῃ ἑκατονταετηρίδι.

Ἡ Κωνσταντινούπολις ἦτο μὲν ἡ πλουσιωτέρα καὶ ἐμπορικωτέρα τοῦ κράτους πόλις ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἡ μόνῃ πλουσία καὶ ἐμπορικὴ. Ἐκ τοῦ ἐπισήμου καταλόγου τῶν πόλεων, εἰς τὰς ὁποίας οἱ Κομνηνοὶ ἐπέτρεψαν βραδύτερον εἰς τοὺς Ἐνετοὺς νὰ ἰδρῦσωσιν ἀποικίας ἐμπορικὰς, συνάγεται ὅτι παρεκτὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπῆρχον τότε ἐν τῷ κράτει αἱ ἀκόλουθοι ἀξιόλογοι ἐμπορικαὶ πόλεις. Ἐν Ἀσίᾳ μὲν Λαοδίκεια, Ἀντιόχεια, Μάμιστρα, Ἄδανα, Ταρσός, Ἀττάλεια, Στρόβιλος, Χίος, Θεολόγος, Φώκαια. Ἐν τῇ Εὐρώπῃ δὲ Δυρράχιον, Αὐλών, Κέρκυρα, Βόνιτσα, Μεθώνη, Κορώνη, Ναύπλιον, Κόρινθος, Θῆβαι, Ἀθῆναι, Εὐβοία, Δημητριάς, Θεσσαλονίκη, Χρυσόπολις, Περιθεώριον, Ἄβυδος, Ραιδεστός, Ἀδριανούπολις, Ἄπρος, Ἡράκλεια καὶ Σηλυβρία. Καὶ σημειωτέον ὅτι ἐναυῦθα δὲν ἀναφέρονται εἰμὴ τὰ ἐμπορεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα οἱ Ἐνετοὶ ἰδρυσαν ἀποικίας ἐμπορικὰς. Ἄλλ' εἶναι γνωστὸν ὅτι ὑπῆρχον ἐν τῷ κράτει καὶ ἄλλαι πολλαὶ καὶ ἀξιόλογοι ἐμπορικαὶ πόλεις ἰδίως εἰς τὰ παράλια τοῦ Εὐξείνου πόντου, ἐν Κύπρῳ καὶ ἐν Κρήτῃ.

Ἐκ τῶν πόλεων τούτων καὶ νήσων ἡ μὲν Κέρκυρα κατέβαλλεν ἐν τῇ 12ῃ ἑκατονταετηρίδι κατ' ἔτος εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον 1.650.000 περίπου δραχμῶν, ἦτοι περὶ τὰ 9 περίπου ἑκατομμύρια τοῦ σημερινοῦ

νομίσματος· πλειότερα δηλαδή τῶν ὅσα εἰσπράττει τὸ βασιλείον τῆς Ἑλλάδος νῦν ἀπὸ ὅλης τῆς Ἑπτανήσου. Αἱ Ἀθηναὶ καὶ αἱ Θήβαι ἦσαν πόλεις τοσοῦτω πλούσιαι, ὥστε μετ' ὀλίγον οἱ δοῦκες τῶν Ἀθηνῶν, τῶν ὁποίων τὸ κρατίδιον δὲν περιελάμβανεν εἰμὴ μόνον τὴν Ἀττικὴν καὶ τὴν Βοιωτίαν, ἠδυνήθησαν νὰ συντηρῶσι μίαν τῶν πολυτελεστέρων καὶ μεγαλοπρεπεστέρων αὐλῶν τῆς τότε Εὐρώπης. Οὐδὲν ἤττον δὲ λαμπροὶ ὑπῆρξαν καὶ οἱ πρίγκιπες τοῦ Μορέως, χάρις εἰς τὴν ἐμπορίαν καὶ εὐπορίαν τοῦ Ναυπλίου, τῆς Κορίνθου, τῶν Πατρῶν, τῆς Κορώνης, τῆς Μεθώνης, τῆς Λακεδαίμονος καὶ ἄλλων πολλῶν τῆς χερσονήσου πόλεων. Ἐλάχιστον περὶ τὴν Νίκαιαν τμήμα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας οὐ μόνον ἀπετέλεσεν ἐν τῶν ἰσχυροτάτων τῆς Ἀνατολῆς κρατῶν ὑπὸ τὸν Λάσκαριν καὶ τὸν Βατάτσην, ἀλλὰ καὶ κατῶρθωσε μετ' οὐ πολὺ νὰ ἀνακτήσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἡ Κρήτη, ἡ Κύπρος, ἡ Χίος, ἡ Ρόδος, ἡ Λέσβος, ἡ Νάξος ἀπετέλεσαν ἡγεμονίας φραγκικὰς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἤττον αὐτοτελεῖς, ἀπάσας δὲ φημιζομένας ἐπὶ τε τῷ πλούτῳ αὐτῶν καὶ τῇ δυνάμει. Ἐν Ἠπείρῳ, Θεσσαλίᾳ, Ἀκαρνανίᾳ καὶ Αἰτωλίᾳ ὁ Μιχαὴλ Ἀγγελος Κομνηνός, ὁ δεσπότης Ἑλλάδος καλούμενος, ἵδρυσεν κράτος, τὸ ὁποῖον κατῶρθωσε νὰ ἀντισταθμίσῃ ἐπὶ μακρὸν χρόνον πᾶσαν τὴν δύναμιν τῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ φραγκοκρατίας.

Τί λοιπὸν παράδοξον, ἂν πᾶσαι αὗται αἱ χῶραι ἦνωμένοι ὁμοῦ ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τῶν βασιλέων τοῦ Βυζαντίου κατῶρθουν νὰ παρέχωσιν εἰς τὸν γενικὸν αὐτοῦ λογοθέτην τὸ προσημειωθὲν μέγα ἐτήσιον εἰσόδημα; Καὶ ἔπειτα πῶς ἄλλως θέλουσιν ἐξηγηθῆ τὰ ὑπέρογκο περισεύματα, τὰ ὁποῖα τινὲς τῶν βασιλέων τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους ἠδυνήθησαν νὰ ἀποταμιέωσιν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, ἀφοῦ ἐπήρκεσαν εἰς ὅλα τὰ ἔξοδα τῆς ἐσωτερικῆς διοικήσεως, τῶν ἐξωτερικῶν πολέμων καὶ πολλῶν καὶ πολυτελεστάτων οἰκοδομῶν; Ὁ Θεόφιλος καὶ ἡ σύζυγος αὐτοῦ Θεοδώρα ἀπεθησαύρισαν 1090 κεντηνάρια* χρυσοῦ καὶ 3000 ἀργύρου, ἤτοι περὶ τὰ 140 ἑκατομμύρια δραχμῶν τοῦ τότε νομίσματος, αἵτινες ἰσοδυναμοῦσι σήμερον πρὸς 700.000.000 καὶ ἐπέκεινα. Ὁ δὲ Βασίλειος ὁ Βουλγαροκτόνος 250.000.000 δραχμῶν, ἰσοδυναμοῦντα σήμερον πρὸς 1.250.000.000 καὶ ἐπέκεινα. Περὶ τῶν ἀποταμιευμάτων τούτων δυσκόλως δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἀμφιβολία τις, διότι μαρτυροῦνται ὑπὸ πολλῶν συγχρόνων συγγραφέων· τούτου δὲ τεθέντος, δὲν ἤθελεν εἶναι δυνατὸν νὰ

ἐννοήσωμεν πῶς ἐγίνοντο τοιαῦται οἰκονομῖαι, ἐὰν συγχρόνως δὲν παρεδεχόμεθα ὅτι αἱ ἐτήσια εἰσπράξεις ἦσαν τρσαῦται, ὁποῖας ἀνωτέρω ὑπελογίσασαμεν αὐτάς.

Ἄλλὰ καὶ ἄλλα τινὰ γεγονότα συντελοῦσιν εἰς τὸ νὰ ἐξηγήσωσι τὸ ὑπέρογκον ἐκεῖνο ποσὸν τῶν ἐτησίων εἰσπράξεων. Τὸ ἀνατολικὸν κράτος, μάλιστα μέχρι τῆς 11ης ἑκατονταετηρίδος, εἶχε λόγῳ βιομηχανίας καὶ ἐμπορίας ὡς πρὸς τὴν λοιπὴν Εὐρώπην καὶ μέγα μέρος τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς, οὐχὶ ὅπως ἔχουσι σήμερον πρὸς τὸν ἐπίλοιπον κόσμον ἢ Ἀγγλία, ἢ ἡ Γαλλία, ἢ ἡ Γερμανία, ἢ ἡ Βόρειος Ἀμερική, κατ' ἰδίαν ἐκάστη λαμβανομένη, ἀλλ' ὅπως ἔχουσι συνάμα λαμβανόμεναι πᾶσαι ὁμοῦ αἱ βιομηχανικώταται αὐταὶ καὶ ἐμπορικώταται τῶν σημερινῶν τῆς γῆς χωρῶν.

Τῷ ὄντι τότε ἐν μόνῳ τῷ ἀνατολικῷ κράτει κατεσκευάζοντο τὰ πλεῖστα τῶν ἀντικειμένων τοῦ πολυτελοῦς ἢ καὶ ἀπλῶς ἀνέτου βίου, ὅσων εἶχεν ὁ κόσμος χρεῖαν, καὶ πολλὰ ἐκ τῶν πρώτων ὑλῶν, ὅσαι ἦσαν ἀναγκαῖαι πρὸς κατασκευὴν τῶν ἀντικειμένων ἐκείνων, ἐνταῦθα μόνον ἐκαλλιεργοῦντο ἢ παρήγοντο. Ὁ ἀναγνώστης ἐνθυμεῖται βεβαίως τὰ πορφυρᾶ, τὰ μεταξωτά, τὰ λινᾶ, τὰ βαμβακερά, τὰ μάλλινα παντὸς εἴδους ὑφάσματα, τῶν ὁποίων τοσοῦτ' ἄρα λαμπρὰ δείγματα εἶδομεν ἐν τῇ 9ῃ ἑκατονταετηρίδι στελλόμενα ἐκ τῆς ἐνταῦθα Ἑλλάδος εἰς Κωνσταντινούπολιν ὑπὸ τῆς ἐκ Πατρῶν πλουσίας χήρας Δανιηλίδος, καὶ τὰ ὅποια ἐν τούτοις δὲν κατεσκευάζοντο ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι μόνον ἀλλὰ καὶ πολλαχοῦ τοῦ κράτους. Πλὴν τούτων ἐν αὐτῷ ἐτεχνουργοῦντο τὰ χρυσαῖα, τὰ ἀργυρᾶ, τὰ χάλκινα, τὰ πηλῖνα, τὰ ξύλινα, τὰ ἐκ πολυτίμων λίθων, οἶον ἐξ ὄνυχος, ἐξ ἀλαβάστρου, ἐκ κρυστάλλου, ἔτι δὲ ἐξ ὑέλου καὶ πάσης ἄλλης ὕλης παντοειδῆ σκευή, τὰ ὅποια ἐκόσμουσαν τὰς οἰκίας τῶν μεγιστάνων καὶ τὰς ἐκκλησίας, ἢ ἐχρησίμευον εἰς τὰς κοινοτέρας χρεῖας τῶν εὐπορούντων ὁπωσοῦν ἀνθρώπων πρὸς βορρᾶν, πρὸς ἀνατολὰς, πρὸς μεσημβρίαν καὶ μάλιστα πρὸς δυσμὰς τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους, ἐν τῇ μέσῃ καὶ ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ.

Ταῦτα δὲ πάντα, ἢ τοῦλάχιστον τὰ πλεῖστα τούτων, πολλαχοῦ τῆς τότε γνωστῆς οἰκουμένης ἐντεῦθεν ἀποστελλόμενα, προεκάλουν φυσικῶς τῷ λόγῳ τὴν ἐν τῷ κράτει συρροὴν χρηματικῶν κεφαλαίων ἀνυπολογίστων, ὡς ἐκ τῶν ὁποίων αἱ δημόσια καὶ ἰδιωτικὰ αὐτοῦ πρόσοδοι ἀνεβιβάζοντο εἰς ποσὰ δυνάμενα μὲν σήμερον νὰ φαίνωνται

μυθώδη αλλά μη ὄντα ἀνεξήγητα, ὅταν ἀναλογισθῶμεν τὴν κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον ὅλως ἐξαιρετικὴν ἐν τῷ κόσμῳ θέσιν τοῦ κράτους τούτου.

«Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους», τ. Δ' *Κωνσταντῖνος Παπαρηγόπουλος*

12. ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΑ

Οἱ Βυζαντινοὶ πρόγονοι ἡμῶν συχνὰ ἀνὰ τὰς ρύμας καὶ τὰς πλατείας διεσκέδαζον, παρακολουθοῦντες τὸ θέαμα τῆς διαπομπέυσεως. Οἱ κλέπται, οἱ δειλοὶ, οἱ μέθυσοι, οἱ ἀντάρται, ἐξέχοντα πολλάκις πρόσωπα, πατριάρχαι καὶ βασιλεῖς, ὑφίσταντο τότε τὴν ἀτιμωτικὴν περιαγωγὴν. Πόσον συνήθης κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους ἦτο ἡ διαπομπέυσις δεικνύει πλήθος νεοελληνικῶν φράσεων, αἱ ὅποια νοοῦνται, μόνον ὅταν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν τί ἐγένετο τότε, προκειμένου νὰ διαπομπευθῇ τις.

Ὁ μέλλων λοιπὸν νὰ ὑποστῇ τὴν διαπομπέυσιν, ἐν πρώτοις ἐκουρεύετο. Σήμερον ἡ κουρὰ τῆς κόμης δὲν ἔχει τι τὸ προσβλητικόν, τότε ὅμως, ὅτε οἱ πολῖται, πλήν τῶν μοναχῶν καὶ τοῦ κλήρου, ἔφερον μακρὰν κόμην, τὸ νὰ ἐμφανισθῇ τις κουρευμένος ἦτο μεγάλη προσβολή. Πλήν τῶν πενθούντων, μόνον οἱ ὑποπεσόντες εἰς παράπτωμα καὶ καταδικασθέντες ἐκουρεύοντο· συχνὰ εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους ἀπαντᾷ ἡ φράσις: «(ὁ δεῖνα) τυπτόμενος καὶ κουρευόμενος, ἐξοριζέσθω».

Ταῦτα λαμβάνων τις ὑπ' ὄψιν, θὰ νοήσῃ τὰς σημερινὰς φράσεις: ἄντε νὰ κουρεύεσαι ἢ κουρέματά σου, ἦτοι τόσον φαῦλος εἶσαι, ὥστε ἀξίζεις νὰ κουρευθῇς.

Οἱ διαπομπέυοντες, ἴνα προκαλέσωσι τὸν γέλωτα τῶν θεατῶν, ἤλειπον τὸ πρόσωπον τοῦ διαπομπευθησομένου δι' ἀσβόλης, ἦτοι καπνιάς, ἢ ἐπίχρισις δ' αὕτη ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὰς σημερινὰς φράσεις: ἀποσβολώθηκα ἢ: ἔμεινα ἀποσβολωμένος, αἴτινες σημαίνουν: ἠσχύνθην τόσον, ὅσον ὁ δι' ἀσβόλης χρισθεὶς καὶ μέλλων νὰ διαπομπευθῇ. Τὸ ρῆμα δηλαδὴ εἶναι ἀντίστοιχον πρὸς τὸ ἀρχαῖον π ρ ο π η λ α κ ῖ ζ ω*.

Ἡ ἀσβόλη τότε ἐλέγετο καὶ μ ο υ τ ζ α (= μουντὸν χρῶμα), ἐν-
 τεῦθεν δ' ἔλαβον τὴν ἀρχὴν των τό τε σημερινὸν ρῆμα μ ο υ τ ζ ὶ ν ω
 ἢ μ ο υ τ ζ ο υ ρ ὶ ν ω, ὡς καὶ αἱ φράσεις: ἔ φ υ γ α μ ο υ τ ζ ὶ ν ω
 μ ἔ ν ο ς, ἥτοι κατησχυμμένος, κ ο ί τ α ξ ε ν ἄ μ ἢ μ ἔ μ ο υ τ ζ ο υ ρ
 ὶ σ η ς, ἥτοι νὰ μὴ μὲ προσβάλῃς, ἔ ν ν ο ι ἄ σ ο υ κ ι ἔ γ ὼ σ ἔ
 β ἄ φ ω, θὰ σὲ τιμωρήσω δηλαδῆ. Ἐπειδὴ δέ, ἵνα διὰ μούτζης
 ἀλείψωσι τὸ πρόσωπον τοῦ περιεγομένου, ἤπλωνον ἐπὶ τῆς αἰθά-
 λης τὴν παλάμην τῆς χειρὸς διαστέλλοντες τοὺς δακτύλους, διὰ τοῦτο
 τὸ ὑβριστικὸν σχῆμα, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖται ἐκ τῆς τοιαύτης τῆς
 ἄκρας χειρὸς διαθέσεως, ἐκλήθη μ ο υ τ ζ α καὶ τὸ ρῆμα μ ο υ τ ζ ὶ ν
 ω.

Ὁ ἐξετασθεὶς καὶ ἀθῶος ἀποδειχθεὶς ἐννοεῖται ὅτι παρουσιάζεται
 εἰς τὴν κοινωνίαν μὲ λευκὸν πρόσωπον, ὡς ἀντιστρόφως ὁ ἔνοχος
 καὶ μέλλων νὰ περιαχθῆ μαυροπρόσωπος. Δι' αὐτὸ λέγομεν σήμερον:
 β γ ἦ κ ε ἄ σ π ρ ο π ρ ὶ σ ω π ο ς.

* *

Κατὰ τοὺς πολέμους, οἵτινες ἐγίνοντο κατὰ τὴν Βυζαντινὴν ἐπο-
 χήν, συχνὰ οἱ αἰχμαλωτιζόμενοι ἀπήγοντο εἰς μακρινοὺς τόπους,
 ὅπου διῆγον βίον οἰκτρὸν. Μία τῶν πρώτων ἀξιώσεων τῶν ἄλλο-
 πίστων ἦτο ν' ἀλλαξοπιστήσωσιν οἱ αἰχμαλωτισθέντες. Πολλοί,
 ἐμμένοντες εἰς τὴν πίστιν τῶν πατέρων των, ἀντεῖχον εἰς τὰς βασά-
 νους, εὐρίσκοντες ἐν τέλει τὸν μαρτυρικὸν θάνατον, ὑπῆρχον ὅμως
 καὶ οἱ ὀλιγόπιστοι, οἵτινες, μὴ ἀντέχοντες εἰς τὰ βασανιστήρια καὶ
 τοὺς δαρμούς, ἀπηρνοῦντο τὴν πίστιν των.

Ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου ἔχει τὴν ἀρχὴν ἡ σημερινὴ παροιμιώ-
 δης φράσις: τ ο ὕ ἄ λ λ α ξ α ν τ ἡ ν π ί σ τ η σ τ ὸ ξ ὺ λ ο.

* *

Οἱ κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους λουόμενοι εἰς τὰ λουτρά, τὰ
 ὁποῖα ἦσαν ἀτμόλουτρα, ἵνα μὴ ἀποτόμως εἰσέλθωσιν εἰς τὸν ἐσώ-
 τατον καὶ λίαν θερμὸν χῶρον καὶ ἀποτόμως πάλιν, μετὰ τὴν λοῦσιν,
 ἐξέλθωσι, διήρχοντο διὰ τριῶν διαμερισμάτων, κατὰ Ρωμαϊκὴν πα-
 ράδοσιν, τὰ ὁποῖα ὁ Γαληνὸς καλεῖ ο ἴ κ ο υ ς καὶ τὰ ὁποῖα εἶχον
 θερμανθῆ ἀνίσως. Τὸ πρῶτον μετὰ τὴν ἀπόδυσιν διαμέρισμα ἔκα-

λεῖτο ψυχρολούσιον ἢ κρίον, διότι ὁ ἐν αὐτῷ ἀτμοσφαιρικός ἀήρ ἦτο ψυχρός. Μετὰ μικρὰν ἐν αὐτῷ παραμονήν, προὔχωρον οἱ μέλλοντες νὰ λουσθῶσιν εἰς τὸ δεύτερον, ὅπερ ἐκαλεῖτο χλιαροψύχριον, διὰ τὸν ἐν αὐτῷ χλιαρὸν ἀέρα, ὅπου καὶ ἠλείφοντο μὲ διαφόρους ἀλοιφὰς πρὸς τριχόπτωσιν ἢ προφύλαξιν τοῦ δέρματος καὶ ἀποφυγὴν ἐξανθημάτων, τέλος δ' εἰσῆρχοντο εἰς τὸν ἐσώτατον χῶρον, τὸ θερμόν, ὅπου ἐγένετο ἡ ἐφίδρωσις καὶ ἐντριβή.

Τώρα, ὁσάκις τις, μεταβαίνων ἵνα λουσθῇ καὶ εὕρισκόμενος εἰς τὸ κρίον, δι' οἰονδήποτε λόγον, σεισμόν φέρ' εἰπεῖν, ἐπιδρομὴν ἐχθρῶν, δυσάρεστον εἶδησιν, δὲν προὔχῳρει εἰς τὰ ἄλλα διαμερίσματα, ἀλλ' ἀπεχῳρει, φυσικὰ ἢ λοῦσις του διεκόπτετο καὶ ὁ σκοπὸς δι' ὃν μετέβη εἰς τὸ λουτρὸν δὲν ἐξεπληροῦτο.

Διὰ τοῦτο σήμερον, δι' ἓνα τοῦ ὁποῖου οἱ σκοποὶ ἔμειναν ἀνεκπληρωτοί, λέγομεν ὅτι: *ἔμεινε στὰ κρία τοῦ λουτροῦ.*

«Βυζαντινῶν Βίος καὶ Πολιτισμός», τ. Ε', 1952

Φαίδων Κουκουλές

13. Ο ΔΙΚΕΦΑΛΟΣ

Στὴν πόρτα τῆς Ἁγία - Σοφιάς, πού σφάλισεν
ἐνὸς Ἀγγέλου χέρι,
διπλοσφαγμένος ἔπεσ' ὁ Δικέφαλος
ἀπ' τ' ἄπιστο μαχαίρι.

Στὴν πόρτα τῆς Ἁγία - Σοφιάς, σπαράζοντας,
μὲ ματωμένα στήθη,
τὶς δυὸ φτεροῦγες ἀπλωσ' ὁ Δικέφαλος
καὶ πάλι ὀρθὸς ἐστήθη.

Καὶ στοίχειωσε, καὶ θέριεψε, καὶ πλήθυνεν
ὁ νεκραναστημένος,
κι ἔγιν' ὁ ἓνας μύριοι Ἄιτοὶ Δικέφαλοι
στὸ δουλωμένο Γένος,

καί πέταξε στὰ πέρατα καί φώλιασεν
 ὅπου σκεπή τὸν κρύβει:
 Σὲ μοναστήρι, σ' ἐκκλησιά, καί σ' ἄρχοντα
 καί σὲ φτωχοῦ καλύβι.

Στὴν πλάκα τοῦ μοναστηριοῦ τὸν σκάλισε
 καλόγερος τεχνίτης,
 ἢ καλομάνια φυλαχτὸ τὸν φόρεσε
 στ' ἀνήμπορο παιδί της,
 στὸν ἀργαλειό της καθιστῆ μερόνυχτα
 τὸν ὕφαν' ἢ βοσκούλα,
 περήφανος ὁ ἄρχοντας τὸν ἔδεσε
 στὸ δαχτυλίδι βούλα,
 κρεμάστηκε ἀπ' τὰ νύχια του τ' ἀκόιμητο
 τῆς Παναγιᾶς καντήλι,
 κι ἄγιασε στοῦ Χριστοῦ τὸ Τετραβάγγελο
 γραμμένος μὲ κοντύλι.

Τέσσερα μαῦρα ἀτέλειωτα ἑκατόχρονα,
 βουβὸς κι ἀποκρυμμένος
 κλωσοῦσε τὴν ἐκδίκηση ὁ Δικέφαλος
 στὸ δουλωμένο Γένος·

ξάφνω μιὰ μέρα βρόντησ' ὁ ἀντίλαλος:
 «Ὡς πότε, παλικάρια!»
 Καὶ μύριοι Ἄιτοὶ Δικέφαλοι φτερούγισαν
 ἀπὸ σπαθιῶν θηκάρια.

«Πύρινη Ρομφαία» *Γεώργιος Δροσίνης*

14. ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ

α) Ὁ Διγενής

(Μεσσαρά τῆς Κρήτης)

Ὁ δυνατότερος ἀπὸ ὅλους τοὺς Σαραντάπηχους* ἦτονε ὁ Διγενής, πού τὸν ἔλεγαν ἔτσι, γιατί ἐζήσε δύο γενεές. Αὐτὸς ἔριχνε τοὺς μεγάλους βράχους μακριὰ γιὰ παιγνίδι σὰν κότσια*, καὶ φαίνονται πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ὡς τὰ σήμερα.

Κοντὰ στὶς Καμάρες εἶναι ἡ σέλα τοῦ Διγενῆ· καὶ αὐτὴ εἶναι ἕνα αὐλάκι στὴν κορφή τοῦ βουνοῦ, πού ἐγινε ἀπὸ τὸ βᾶρος του, πού καρβαλίκευε τὸ βουνὸ καὶ καθόντανε. Καὶ παρακάτω στὴ ράχη εἶναι ἡ πατιά του, ἕνα βαθούλωμα μεγάλο. Γιατί ὄντας ἐδιφοῦσε, ἐπατοῦσε ἐκεῖ τὸ ἕνα του πόδι καὶ τ' ἄλλο στ' ἀντικρινὸ βουνό, κι ἔσκυβε κι ἔπινε νερὸ ἀπὸ τὸ ποτάμι ὀπότερχε κάτω ἀπὸ τὰ σκέλια του. Καὶ μὲ τὰ γένια του ἔφραζε τὸ ποτάμι καὶ ξεχειλίζε καὶ πλημμυροῦσε τὸν κάμφο τῆς Μεσσαρᾶς.

Ὄντας ἀπέθανε ὁ Διγενής, τὸν ἔθαψαν σ' ἕνα ψήλωμα κοντὰ στὴ Γέργερη. Ἀλλὰ τὸ σῶμα του ἦταν πολὺ μακρὺ καὶ δὲ χωροῦσε νὰ τὸ θάψουν στὸ ἀπλωμα ἐκεῖ ἀπάνω, γι' αὐτὸ ἀναγκαστήκανε νὰ τὸ κόψουνε ἐφτὰ κομμάτια, κι ἔτσι μπόρεσαν τὸ ἔχωσαν.

β) Τὰ λιγγρία τοῦ Διγενῆ

(Κύπρος)

Εἰς τὴν Κύπρον ὑπάρχουσι δύο λιθάρια μεγάλα μασουρωτά, καὶ τὰ λέγουν λιγγρία τοῦ Διγενῆ. Ὁ Διγενής αὐτὸς εἶχε πελώριο ἀνάστημα καὶ χέρια δυνατά, γιὰ τοῦτο καὶ σήμερα ἀκόμη, ὅταν θέλουν νὰ εἶπουν γιὰ κανένα πῶς εἶναι ἀνδρειωμένος, τὸν λέγουν Διγενῆ. Ἐκεῖνα τὰ λιθάρια λέν πῶς ὁ Διγενής τὰ ἔριξε μιὰ φορὰ μὲ τὸ μικρὸ του δάχτυλο ἀπὸ ἕνα μέρος εἰς ἕνα ἄλλο, πού ἦτον ὦρες μακριὰ, καθὼς τὰ παιδιὰ ρίχτουν ξύλα εἰς τὸ παιγνίδι, ὅπου λέγεται λιγγρία. Καὶ ὅσα ἄλλα λιθάρια ὅμοια εὐρίσκονται εἰς τὴν Κύπρον τὰ ὀνομάζουσι τὸ ἴδιο, λιγγρία τοῦ Διγενῆ.

Ν. Γ. Πολίτου, « Π α ρ α δ ὅ σ ε ι ς »

15. Ο ΔΙΓΕΝΗΣ ΚΙ Ο ΧΑΡΟΝΤΑΣ

Καβάλα πάει ὁ Χάροντας
τὸ Διγενὴ στὸν Ἄδη,
κι ἄλλους μαζί... Κλαίει, δέρνεται
τ' ἀνθρώπινο κοπάδι.

Καὶ τοὺς κρατεῖ στοῦ ἀλόγου του
δεμένους τὰ καπούλια,
τῆς λεβεντιᾶς τὸν ἄνεμο,
τῆς ὁμορφιάς τὴν πούλια.

Καὶ σὰ νὰ μὴν τὸν πάτησε
τοῦ Χάρου τὸ ποδάρι,
ὁ Ἄκρίτας μόνο ἀτάραχτα
κοιτάει τὸν καβαλάρη.

—Ὁ Ἄκρίτας εἶμαι, Χάροντα,
δὲν περνῶ μὲ τὰ χρόνια,
μ' ἄγγιξες καὶ δὲ μ' ἐνιωσες
στὰ μαρμαρένια ἄλώνια.

Εἶμ' ἐγὼ ἡ ἀκατάλυτη
ψυχὴ τῶν Σαλαμίνων.
Στὴν Ἐφτάλοφην ἔφερα
τὸ σπαθὶ τῶν Ἑλλήνων.

Δὲ χάνομαι στὰ Τάρταρα,
μονάχα ξαποσταίνω.
Στὴ ζωὴ ξαναφαίνομαι
καὶ λαοὺς ἀνασταίνω.

« Ἰαμβοὶ καὶ Ἀνάπαιστοι »

Κωστής Παλαμῆς

16. ΤΟ ΠΑΙΔΟΜΑΖΩΜΑ

Οί σημερινοί γονεῖς, πού σφίγγουν τὰ παιδάκια των στήν ἀγκαλιά των καί λησμονοῦν τὰς πικρίας τῆς ζωῆς, πρέπει νά γνωρίζουν καλά τήν μαύρην αὐτὴν σελίδα τῆς Ἱστορίας μας. Πρέπει νά μὴ παύσουν ἀκούοντας τοὺς μητρικούς θρήνους τῆς Τουρκοκρατίας, ὅταν ἠρπάζοντο τὰ παιδιὰ τῶν Ἑλλήνων, διὰ νὰ διδαχθοῦν νά φοβεύουν τοὺς ἀδελφούς των...

Ἡ ἀρπαγὴ εἶχε κανονισθῆ μεθοδικῶς, διὰ νὰ μὴ παραβλάπτεται ἡ παραγωγή: Κάθε τέσσαρα ἔτη 10 τοῖς 100 ἐκ τῶν παιδιῶν κάθε μέρους καὶ ἀπὸ ἓνα παιδί ἐκάστης οἰκογενείας. Εἰς τὰ τέσσαρα αὐτὰ ἔτη ἄλλα θὰ ἐγεννῶντο καὶ ἄλλα θὰ ἐμεγάλωναν, διότι κατὰ κανόνα ἔπρεπε νὰ εἶναι δέκα περίπου ἐτῶν καὶ ἄρτια τὸ σῶμα, προτιμωμένων τῶν εὐπορωτέρων.

Κανεὶς ὅμως κανὼν ἀπὸ αὐτοῦ δὲν ἐτηρεῖτο. Ἡ δωροδοκία ἔκαμνε τὸ μικρὸν παιδάκι μεγάλο, ἀσθενικὸν τὸ ὑγιές καὶ τάνάπαλιν. Ἄλλας οἰκογενείας ἐλησμόνουν καὶ ἄλλων ἐπαίρναν ὅλα τὰ παιδιὰ! Τὸν ἀριθμὸν δὲ τῶν ἀρπαζομένων ἐπηύξανον μὲ τὰ «τυχερά». Δηλαδὴ μὲ τὴν ἀρπαγὴν ὅσων ἀπαντοῦσαν εἰς τὸν δρόμον των!...

Ὁ Τουρνατζίμπασης ἐγκαθίστατο εἰς ἓνα σπίτι καὶ ἐκεῖ προσεκάλει τοὺς δημογέροντας καὶ τοὺς ἱερεῖς νὰ τοῦ φέρουν τὰ παιδιὰ. Ἄλλοιμονον εἰς ἐκείνους πού παρήκουον ἢ ἀπέκρυπτον ἢ ἐφυγάδεον τὰ παιδιὰ των.

Εἰς παλαιὰς ἀθηναϊκὰς «ἐνθυμήσεις»* ἀναγινώσκομεν:

«Εἰς τοὺς Ἰξιά, Ἰουλίου πρώτη (=1 Ἰουλίου 1552) ἐπῆραν τὰ παιδιὰ ἀπὸ τὴν Ἀθήνα...».

«Εἰς τοὺς Ἰξε, Ἰουνίου ιη' (=18 Ἰουνίου 1556), ἡμέρα Παρασκευῆ, ἐσέβη ὁ Σκλάβος εἰς τοῦ Ζώη τὸ σπίτι καὶ ἐπῆρε τὰ παιδιὰ...».

Ὁ Σκλάβος αὐτὸς ἦτο ὁ ἐπὶ τοῦ Παιδομαζώματος ὑπάλληλος, ὁ Τουρνατζίμπασης.

Ἡ ὥρα κατὰ τὴν ὁποίαν ἐφευγεν ἡ συνοδεία, ἔχουσα εἰς τὸ μέσον τὰ ἀπαγόμενα παιδάκια κλαίοντα, ἀκολουθοῦντων ἀπὸ μακρὰν τῶν γονέων ὀδυρομένων, εἶναι πολλὰ χρόνια πού περιμένει τὸν ζωγράφον της, ἀπησχολημένον εἰς τὰ αἰώνια τοπία καὶ εἰς πεινυχρὰς σκηνὰς συνήθους βίου.

Εἰς τὴν Ἠπειρον, τὴν πρώτην Κυριακὴν μετὰ τὴν ἀρπαγὴν τῶν παιδιῶν, προσήρχοντο εἰς τὴν ἐκκλησίαν μαυροφορεμένοι οἱ γονεῖς ἐκεῖνοι, πού τοὺς ἐπῆραν τὰ παιδιὰ τῶν. Μὲ ἔκπληξιν τοῦ ὀ ξένος ἤκουεν ἀντὶ τῆς συνήθους λειτουργίας τὴν νεκρώσιμον ἀκολουθίαν καὶ ἐκφωνούμενα τὰ ὀνόματα τῶν ἀρπαγέντων παιδιῶν, ὡς ὀνόματα νεκρῶν.

Οἱ γονεῖς τῶν τὰ ἔχασαν. Ἡ Θρησκεία καὶ ἡ Πατρὶς τὰ ἔχασαν. Ἦσαν ἀληθῶς νεκρά...

«Ὁ Ἀναδρομάρης»

Δημήτριος Γρ. Καμπούρογλου

17. ΓΙΑ ΤΟ ΠΑΙΔΟΜΑΖΩΜΑ

Ἀνάθεμά σε, βασιλιά*, καὶ τρισανάθεμά σε,
 μέ τὸ κακὸν ὀπόκαμες, μέ τὸ κακὸ πού κάνεις!
 Στέλνεις, τραβᾷς τοὺς γέροντες, τοὺς πρώτους, τοὺς παπάδες,
 νὰ μάσης παιδομάζωμα, νὰ κάνης γενιτσάρους.
 Κλαῖν οἱ μανάδες τὰ παιδιὰ κι οἱ ἀδερφές τ' ἀδέρφια,
 κλαίγω κι ἐγὼ καὶ καίγομαι κι ὅσο νὰ ζῶ θὰ κλαίγω·
 πέρσι πῆραν τὸ γιόκα μου, φέτο τὸν ἀδερφό μου...

Π. Ἀραβαντινοῦ: «Συλλογὴ Δημοτικῶν Ἀσμάτων τῆς Ἠπέιρου», 1880

—Ἄσπρε σταυραῖτέ καὶ μπύρμπιλε πετρίτη,
 τ' εἶδες, τί ἔμαθες, τόσο καιρὸ πού λείπεις;

—Εἶδα θάλασσες, καράβια ἀρματωμένα,
 καὶ τὸν Τάταρη μ' ἔννια ἀδερφούλια ἀντάμα,
 μ' ἕναν ἄλυσσο καὶ τὰ ἔννια δεμένα,
 κι ἡ μανούλα τους κοντὰ παρακαλώντας:

«Ἀφέντη Τάταρη κι ἀφέντη τῶν παιδιῶν μου,
 δῶσ' μου ἕνα παιδί, ἀφέντη, ὅποιο θέλεις!...

Ἀ. Ταρσοῦλη: «Μοραϊτικὰ Τραγούδια», 1944

18. Η ΜΑΝΑ ΤΟΥ ΓΡΙΖΑ

Ήταν έρημιά κείνη τή νύχτα στην παραλία. Είχε βρέξει τὸ πρωί καὶ εἶχε γίνει ὁ καιρὸς ὑγρὸς καὶ ψυχρὸς. Κάτι σύννεφα μαύρα εἶχανε σταθῆ πέρα στὸν ὀρίζοντα καὶ φαινότανε σὰ νὰ ἔτανε ἡ προφυλακὴ τοῦ χειμῶνα. Τὰ φῶτα τῆς πλατείας φωτίζανε μόνο τὸ ἄσπρο χῶμα τῆς. Οἱ καρέκλες, ποὺ ἄλλοτε σκεπάζανε τὴ γῆ σὲ μεγάλη ἀπόσταση, εἶχανε σαρωθῆ καὶ μόνο σὲ μιὰ γωνιά, κοντὰ στοὺς τοίχους τοῦ μεγάλου καφενεῖου, εἶχανε μαζευτῆ λίγοι ἀπὸ τοὺς τόσους περιπαιτητὲς τῆς πλατείας. Πέρα στὸ μεγάλο δρόμο, ποὺ ἔφερνε στὴν πόλη, τὰ περισσότερα καταστήματα ἦτανε σκοτεινά, καὶ μόνο σ' ἓνα ὑπῆρχε φῶς καὶ ἀπὸ κεῖ ἔρχόντανε φωνὲς ὄργάνου καὶ τραγούδια.

Καθισμένοι στὴν ταρατσα τοῦ μικροῦ ξενοδοχείου μιλούσανε. Στηριγμένοι στὸ πεζούλι τῆς ταρατσας, δὲν ἄκουα τί λέγανε. Κοίταζα τὴν ἔρημη πλατεία καὶ ἄκουα, ἔτσι χωρὶς νὰ θέλω, τὸν κρότο τοῦ ὄργάνου ποὺ ἔπαιζε στὸ μεγάλο δρόμο.

Ξαφνικὰ ἄκουσα τὴ φωνὴ τοῦ γερο-Φουλαρᾶ νὰ λήη κάτι, ποὺ μοῦ κίνησε τὴν περιέργεια καὶ μ' ἔκανε νὰ προσέξω.

— Αὐτὴ τὴν ἱστορία ποὺ θὰ σᾶς πῶ, ὅλοι τὴ γνωρίζουνε στὸν τόπο μας, ἀλλὰ πολλοὶ φοβοῦνται νὰ τὴν ποῦνε, γιατί λένε πῶς ἡ γριά, ἡ μάνα τοῦ Γρίζα, βγαίνει καὶ φωνάζει τὴ νύχτα μεταμορφωμένη σὲ νυχτοπούλι, πάνω ἀπ' τὰ σπῆτια ἐκείνων ποὺ τὰ διηγούνται.

Ήτανε παλιὰ καὶ δυνατὴ ἡ οἰκογένεια τοῦ Γρίζα μέσα στὴν ἐπαρχία μας. Εἶχε, λένε, ἴσαμε ὀγδόντα τουφέκια συγγενικά, ἀδελφοξάδελφα, γαμπροί, κουνιάδοι. Ἄλλὰ τώρα, πάει, πάει. Ξεκλήρηστηκε. Καὶ οὔτε ἓνας πιά δὲ φέρνει αὐτὸ τὸ ἐπώνυμο. Σὰ νὰ εἶχε πέσει κατάρρα. Ἀπ' τὴν ἡμέρα ποὺ ἔφυγε καὶ χάθηκε ἓνα παιδί του, ἴσαμε δεκαεφτά, δεκαοχτῶ χρονῶν, ἀπ' τὴν ἡμέρα ἐκείνη πιά καλὰ δὲν ἐπῆγε κείνο τὸ σπῆτι!... Τὸ πιστεύετε;... Πῶς; Ἐδῶ εἶναι μυστήριο! Λοιπόν... Ὁ καπετάν Γρίζας σκοτώθηκε λίγα χρόνια μετὰ τὸ χαμὸ τοῦ γιοῦ του, κατὰ λάθος, λένε, σ' ἓνα πανηγύρι. Οἱ δύο του ἄλλοι γιοὶ σκοτώθηκαν ἀπ' τοὺς Τούρκους λίγες μέρες πρὶν ἀρχίσῃ τὸ τουφέκι.

Μετὰ τὸ φόνο τῶν παιδιῶν—καὶ αὐτὸ ἦτανε μιὰ αἰτία ποὺ ξέσπασε στὴν ἐπαρχία μας πρὶν τῆς ὥρας τῆς ἡ ἐπανάστασι—τὰ

βουνά γεμίσανε από πολεμιστές και κάθε τόσο άκουόταν ο κρότος του τουφεκιοῦ. Και άρχίσανε πάλι οί νύχτες νά φωτίζωνται συχνά, από πυρκαϊές χωριῶν, έλαιώνων!... Ἄ! ο πόλεμος είναι κακός, κακός! Ἄλλά όταν πρόκειται για έλευθερία, όλα, όλα, στάχτη νά γίνωνται, στάχτη!... Και δέν υπήρχε έλεος σέ κανέναν αίχμαλώτω!

Ένα πρωί ο καπετάν Ἀντώνακας, συγγενής του Γρίζα και ξακουστός πολέμαρχος, άνέβηκε πάνω στο σπίτι του καπετάν Γρίζα. Τά ξημερώματα είχε έρθει στο χωριό μ' ένα σωρό αίχμαλώτους.

Ἡ γριά του Γρίζα καθότανε με τρεις άλλες γυναίκες σκοτωμένων στον πόλεμο κοντά στο παράθυρο που έβλεπε πέρα την άγριεμένη θάλασσα. Μένανε σιωπηλές σχεδόν. Κάτι λόγια φεύγανε κάποτε άπ' το στόμα τους και ευθύς τά χείλη των κλεινότανε πάλι και ο νοῦς των βυθιζότανε στη λύπη. Ἔτσι έμεναν, όταν φάνηκε ο καπετάν Ἀντώνακας με βγαλμένο το σκούφο του χωρίς νά το θέλει και αυτός.

Μιλήσανε λίγο. Κάτι τους είπε αυτός για την πατρίδα, για την έλευθερία, και οί γυναίκες, άφου στενάξανε, σκύψανε το κεφάλι χωρίς λέξη νά ποῦνε. Ὁ καπετάν Ἀντώνακας στεκότανε ὀρθιος και φαινότανε κάποια στενοχώρια νά τον βασάνιζε πολύ. Ἔβηξε, ξανάβηξε, και το μέτωπό του βράχηκε από ιδρώτα. Ἐπιτέλους ὀρθωσε το κορμί του και είπε στη γριά πώς κάτι θέλει νά τῆς πῆ.

Οί τρεις γυναίκες σηκωθήκανε και φύγανε σαν άκούσανε έτσι, και ο καπετάν Ἀντώνακας άρχιησε νά τῆς λέη για τί είχε πάει εκεί. Τῆς είπε οτι μέσα στους αίχμαλώτους που είχανε φέρει ἦτανε κάποιος που έμοιαζε πολύ, μά πολύ, άπ' το σόι των, από το σόι του Γρίζα, και προπάντων με το παιδι το χαμένο!... Τῆς είπε οτι εκανε αυτός, ο Ἀντώνακας, νά του πάρη λόγια, αλλά ο αίχμαλώτος του μίλησε τούρκικα. Ἔκανε πώς δέν ἤξερε τάχα άλλη γλώσσα.

Ἡ γριά είχε γίνει κίτρινη-κίτρινη, και έτρεμε ὄλη, αλλά κρατήθηκε:

—Παιδι δικό μου!... παιδι του Γρίζα Τουρκος!... Τί λές; Μουράλθηκες, καπετάν Ἀντώνακα;

Κάνει ο καπετάν Ἀντώνακας νά τῆς πῆ τί άλλο ἠθελε, μά ποῦ

ν' άκούση αυτή! Δέ δεχότανε ούτε λόγο. 'Ο 'Αντώνιακας όμως, άντι νά φύγη, έπέμενε. 'Ο πολεμιστής ό άγριος, πού δέ λυπότανε καιένα, είχε γίνει εκεί καλός και γλυκός σαν άγια γυναίκα. Και τής έλεγε με γλυκά λόγια ότι δέν έφταιγε αυτός, αλλά ή μεγάλη όμοιότητα πού είχε ό αίχμάλωτος με τόν παιδί πού χάθηκε, και ότι κι αυτούνού ήτανε άνιφι και γι' αυτό έκανε έτσι, και φρόντιζε μήν πάρη στήν ψυχή του αίμα συγγενικό.

Και με τά λόγια αυτά και άλλα τήν κατάφερε νά κατεβή νά τόν δή.

— Γιά κοίτα και σύ. Μάνα είσαι!... Κι άν είναι, νά τόν αφήσω νά φύγη. Ζέρω γώ πώς... Κι άς πάη όπου ό Θεός τόν φωτίση!... Θέλει Τουρκος νά μένη, θέλει Έβραϊός νά γενή!...

Έτσι τής μίλησε.

Τό μέρος πού είχανε τούς αίχμαλώτους ήτανε δίπλα στό σπίτι της, σ' ένα χαμηλό σπιτάκι έρημο, του 'Αντώνιακα. Και από μια πορτούλα, πού συγκοινωνούσε τό σπίτι του Γρίζα με του 'Αντώνιακα, μπήκανε στή μάντρα του και πλησιάσανε κάτι καμαράκια, πού μέσα ήτανε οί αίχμάλωτοι.

Μόλις όμως πλησιάσανε, ή γριά δέ θέλησε νά μπή μέσα.

— Κάλλιο νά κοιτάξω από τό παράθυρο.

— Όπως θέλεις! τής είπε ό 'Αντώνιακας.

Ήτανε ένα παράθυρο μεγάλο σιδερόφραχτο, με κάγκελα.

Ή γριά ζύγωσε κίτρινη-κίτρινη και κοίταξε.

Οί αίχμάλωτοι ήτανε δεμένοι και καθισμένοι καταγής. Τά μάτια τής γριάς στυλωθήκανε σ' έναν αίχμάλωτο με μαύρα γενάκια, μελαχρινό και με σμιχτά φρύδια, πού τής θύμιζε τή μορφή του άντρός της, όταν ήτανε νέος. Αυτός έμενε με τά μάτια καρφωμένα στή γή. Φαινότανε νά σκέπτεται. Ξαφνικά όμως σήκωσε τό κεφάλι, και τά μάτια του πέσανε στό παράθυρο πού στεκότανε ή γριά. Τήν είδε καλά κι έκανε νά τιναχτή σά νά ήθελε νά φύγη, μα τό σκοινί τόν κράτησε και τόν έριξε κει κοντά στή γή. Σήκωσε μόνο τά μάτια πάλι στό παράθυρο, όπου άντίκρισε τά σκοτεινά μάτια τής γριάς και τή χλωμιασμένη μορφή της.

— Έ; τής έκανε ό καπετάν 'Αντώνιακας.

Ή γριά, χωρίς νά γυρίση τό κεφάλι από κει άπ' τή θέση της, του λέει:

— Τί λές, καπετάν Άντώνακα; ... Παιδι δικό μου, στο είπα, Τούρκος δέ γίνεται!... Παιδι του Γρίζα!... Έκείνο πάει, χάθηκε!...

Και αφήνοντας τὸ παράθυρο ἔφυγε γρήγορα γιὰ τὸ σπίτι της, ἐνῶ πίσω της ὁ καπετάν Άντώνακας ἔλεγε, ἐπιμένοντας ἀκόμα μὲ μανία:

— Έγὼ ὅμως δὲν τὸ πιστεύω, δὲν τὸ πιστεύω. Τί μὲ μέλει ὅμως ἐμένα; ... Μιὰ καὶ ἡ μάνα του τὸν διώχνει, κι ἔχει δίκιο, καὶ δίκιο ἔκατο φορὲς, χίλιες ἔχω γώ!...

Ἡ γριά κατὰ τὰ ξημερώματα ἀνέβηκε πάνω στο δῶμα. Τὰ ἄστρα εἶχανε χαθῆ καὶ ἓνα μόνο φαίνότανε κοντὰ στὴν κορυφὴ ἐνὸς βουνοῦ νὰ λάμπη.

Ἄκουσε κάτω, δίπλα, τὶς πόρτες ν' ἀνοίγουνε καὶ περπατησιὲς πολλὲς στο δρόμο.

Πέρασε ἀκόμα λίγη ὥρα.

Μιὰ ψυχρὴ πνοὴ τῆς ἔφερε σύγκρυο στο κορμί της, ἔπειτα ἄκουσε τὸν πετεινὸ τοῦ σπιτιοῦ νὰ λαλή, ὅπως λαλοῦσε μιὰ φορὰ κι ἓναν καιρὸ, στὶς εὐτυχισμένες ἡμέρες.

Ἐνα μοιρολόι θλιβερὸ-θλιβερὸ ἀνέβηκε στὰ χεῖλια της, κι ἄρχισε σιγά-σιγά νὰ τὸ τραγουδῆ...

Δὲν ἔκλαιε τὸν ἄντρα της μ' αὐτό, οὔτε τὰ δύο της παιδιὰ πού μαζί εἶχανε βρεῖ τὸ θάνατο. Ἐκλαιε γιὰ μιὰν ἄλλη μεγάλη συμφορὰ καὶ μοιρολογοῦσε γιὰ κάποιον δικό της, πού δὲν ἦτανε δικὸς της...

Τὸν ἔβλεπε μικρὸ-μικρὸ, ἔπειτα παιδι χαριτωμένο, καὶ ὕστερα λεβέντη νὰ στολίζη τὸ σπίτι καὶ πολλὰ του λόγια, πού θυμότανε, περνοῦσαν ἀπ' τὸ μοιρολόι, γιὰ νὰ νιώσῃ τὴ φωτιὰ τοῦ πόνου πιὸ βαθιά!...

Ἐνας κρότος πυροβολισμοῦ ἀκούστηκε πέρα, μακριὰ λίγο. Καὶ τὰ βράχια τὸν ξαναεῖπαν. Ἄλλος ἔπειτα, ἄλλος!...

Ὅλος ὁ τόπος γύρω-γύρω ἀντιτάλησε τὴν ἐκδίκηση πού γινότανε!

Ὅταν ὅμως ζητήσανε τὴ γριά τοῦ Γρίζα, τὴ βρήκανε ἀκίνητη, νεκρὴ πάνω στο χῶμα.

Και την ιστορία αυτή όλοι την ξέρουνε στὸν τόπο, όλοι, ἀλλὰ φοβοῦνται νὰ τὴν ποῦνε, γιατί ἡ γριά τοῦ Γρίζα γίνεται νυχτοπούλι καὶ φωνάζει τὴ νύχτα πάνω στὰ κεραμίδια τῶν σπιτιῶν ἐκείνων ποὺ τὴ διηγοῦνται!...

Δημοσθένης Βουτυράς

19. ΗΡΩΩΝ ΚΑΙ ΜΑΡΤΥΡΩΝ ΑΙΜΑ

Στὸ βιβλίο του μὲ τὸν τίτλο «Ἡρώων καὶ μαρτύρων αἷμα» ὁ Ἴων Δραγούμης περιγράφει περιστατικά ποὺ σχετίζονται μὲ τὴ Μακεδονία τῶν ἐτῶν 1902 - 1904. Ἀπὸ τὸ 1902 ὁ Δραγούμης εἶχε διοριστῆ στὸ Τουρκικὸ Προξενεῖο Μοναστηριοῦ, καὶ τὸ 1904 σκοτώθηκε ὁ Παῦλος Μελάς. Στὸ πιὸ κάτω ἀπόσπασμα περιγράφεται πῶς ὁ Παῦλος Μελάς ἐπὶ κεφαλῆς ἐθελοντῶν πέρασε τὰ σύνορα, μπῆκε στὴ Μακεδονία καὶ ἄρχισε τὴν ἐθνικὴ του δράση.

Φεύγοντας ἀπὸ τὰ σύνορα ἔγραφε στὴ γυναίκα του:

«Ἀναλαμβάνω αὐτὸν τὸν ἀγῶνα μὲ ὄλην μου τὴν ψυχὴν καὶ μὲ τὴν ἰδέαν ὅτι εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ τὸν ἀναλάβω».

Ἄλλοτε ὅμως τὸν συνέπαιρνε ἡ ἰδιαίτερη τρυφερότητα τῆς ἀγάπης του γιὰ τὴ γυναίκα καὶ τὰ παιδιὰ του. «Κλαίω ἀκόμη καμιά φορά, ἀλλὰ μὴν ἀνησυχῆς, θὰ περάση γρήγορα καὶ αὐτό... Ὅλους τοὺς πόνους θὰ τοὺς συνηθίσω πρὶν φθάσω ἐκεῖ... Διὰ σὲ καὶ τὰ παιδιὰ μου αἰσθάνομαι τρυφερότητα, τὴν ὁποῖαν δὲν μπορῶ νὰ περιγράψω». Καὶ πάλι ἔγραφε: «Ποῦ καὶ ποῦ κανένα δάκρυ, καὶ ἀμέσως μιὰ Μεγάλῃ Ἰδέα καὶ ἔτσι στεγνώνει τὸ δάκρυ».

Μιὰ μέρα κοντὰ στὰ σύνορα φόρεσε καὶ τὰ ροῦχα καὶ τὰ ὄπλα τοῦ πολέμου καὶ πρώτη φορά φανερώθηκε καπετάνιος στὰ παλικάρια του, ὁ Μίκης Ζέζας¹. Τοὺς κάλεσε καὶ τοὺς εἶπε λόγια ζεστὰ καὶ φωτεινὰ γιὰ τοὺς Μακεδόνες ποὺ ὑποφέρουν τόσο ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους καὶ γιὰ τὸ τί πρέπει νὰ κάμουν νὰ τοὺς σώσουν ἀπὸ τὰ βάσανα: τοὺς ἐξήγησε καὶ πῶς θέλει νὰ φέρωνται μαζί του καὶ ἀναμεταξὺ τους. Ἐνθουσιάστηκαν, πολλοὶ δάκρυσαν καὶ ὅλοι φώναξαν «ζήτω!».

1. Μὲ αὐτὸ τὸ ψευδώνυμο παρουσιαζόταν στὴ Μακεδονία ὁ Παῦλος Μελάς.

Ἄμέσως πρόσταξε τὸν ὁδηγὸ¹ νὰ πάη μπροστά· αὐτὸς τὸν ἀκολούθησε καὶ οἱ ἄντρες ἔρχονταν ἀπὸ κοντά.

Πῆγαν ἔτσι ὡς τῆ γραμμῆ κι ἐκεῖ περίμεναν τὴν νύχτα· ἅμα ἦρθε, ἔκαμαν τὸ σταυρὸ τους καὶ πέρασαν τὰ σύνορα. Σκοτάδι φοβερὸ καὶ ἀνήφορος, δάση καὶ λαγκάδια καὶ ρεματιές θεοσκότεινα, καὶ ἔπειτα κατήφορος φοβερός· τρεῖς ὥρες πῆγαιναν ἔτσι, καὶ ὕστερα ἀπὸ ἄλλες τόσες δρόμο, κατὰ τὸ πρωί, βρέθηκαν ἀντίκρου σ' ἓναν τούρκικο σταθμὸ πάλι στὰ σύνορα. Κρύβονται τὴν ἡμέρα καὶ τὴ νύχτα ξεκινοῦν πάλι. Τὰ μέρη εἶναι δύσκολα, γεμάτα δάση πυκνὰ καὶ πέτρες ποῦ κατακόβουν τὰ πόδια. Ὁ ἓνας ὁδηγὸς μιὰ μέρα φεύγει κρυφά· ὁ ἄλλος δὲν ξέρει τὸ δρόμο· καὶ ὁ τρίτος εἶχε ἀρρωστήσει πρὶν ξεκινήσουν. Ἀπαντοῦν Βλάχους, κι ἄλλους μὲ τὸ καλὸ, ἄλλους μὲ τὸ κακὸ, τοὺς βάζει ὁ ἀρχηγὸς καὶ ὁδηγοῦν τὸ σῶμα. Βλέπει πῶς οἱ ἄντρες του ἀρχίζουν νὰ κουράζονται· οὔτε μιὰν ὥρα δὲν περπάτησαν σὲ δρόμο πατημένο καὶ ὅλο περνοῦσαν ἀπάτητα βουνά, ρεματιές, λαγκάδια καὶ δάση τὰ δάχτυλα τῶν ποδαριῶν, ἀπὸ τὴν κακοτοπιά, καὶ τὰ γόνατά τους φριχτὰ πονοῦσαν, καὶ ὁ ὁδηγὸς δὲν ἤξερε· οὔτε κὰν τὴ δημοσιὰ ποῦ πάει στὴ Σαμαρίνα· μερικοί, ἀπὸ τὴ θέρμη, μόλις μποροῦσαν ν' ἀκολουθήσουν· ἓναν τὸν ἄφησαν σ' ἑνὸς Βλάχου στάνη νὰ γιατρευτῆ. Ψωμί καὶ γάλα καὶ κρέας μὲ τὴ βία σχεδὸν ἔπαιρναν ἀπὸ τὶς στάνες, καὶ συχνὰ ἔμεναν χωρὶς ψωμί· ἄλλοτε πάλι ὥρες πολὺς ἔμεναν δίχως νερό.

Κάποτε τοὺς ἔλεγε λίγα λόγια ὁ Παῦλος ποῦ τοὺς ἐγκαρδίωναν πάντα· μερικοὶ τοῦ ἀποκρίθηκαν μιὰ φορὰ πῶς τὰ βάσανά τους δὲν τοὺς πειράζουν, μόνο συλλογίζονται αὐτόν· τότε ὁ γερο-Ἄντρουλῆς γυρίζει καὶ λέει: « Ὁ καπετάνιος μας, βρὲ παιδιά, μπορεῖ νὰ μὴν ἔχη τὶς δυνάμεις μας, μὰ ἔχει ψυχὴ πιὸ δυνατὴ ἀπὸ μᾶς· αὐτὴ τὸν βαστᾷ ».

Ὅ,τι δὴ τοῦ θυμίζει πάντα τὸ σπίτι καὶ τὰ παιδιά του. Ἐνας βοσκὸς ποῦ πῆραν γιὰ ὁδηγὸ τοὺς εἶπε νὰ κόψουν δαδι ἀπὸ ἓνα πεῦκο καὶ ν' ἀνάψουν δαυλιά· πῆρε καὶ ὁ Παῦλος ἓνα καὶ τοῦ ἦρθε μονομιᾶς στὸ νοῦ ἓνας περίπατος στὴν Κηφισιά μὲ τὰ παιδιά του μιὰ μέρα ποῦ μάζεψαν μαζὶ δαδι σ' ἓνα κομμένο πεῦκο. Καὶ ρωτᾷ ἡ πονεμένη του ψυχὴ ἂν θὰ ξαναδῆ ποτὲ τέτοιες εὐτυχισμένες μέρες.

1. Οἱ μακεδονομάχοι ἔπαιρναν ντόπιους γιὰ νὰ τοὺς ὁδηγοῦν μέσα στοὺς ἀγνωστούς τόπους.

“Όλη τή νύχτα περπατοῦν στο βουνό, καί ἅμα κατὰ τὸ πρωὶ ἔφτασαν στὴν κορυφή, ἔπεσαν κατακομμένοι χάμου καί κοιμήθηκαν, μ’ ἓνα κρῦο δυνατό. Μόλις ξύπνησε ὁ ἀρχηγός, τοῦ εἶπαν πῶς ἓνα ἀπὸ τὰ καλὰ παιδιά του ἔλειπε· ἔστειλε ἄλλους νὰ τὸ γυρέσουν, ἀλλὰ δὲν τὸ ἤβραν καί προχώρησαν. Τὴν ἄλλη νύχτα ἀρχίζει ἡ βροχὴ ποὺ βαστᾶ μέρες καί μέρες· περπατοῦν, κοιμοῦνται, σηκώνονται, καί ἡ βροχὴ πάντα πέφτει παγωμένη καί οἱ πέτρες τοῦ βουνοῦ γλιστροῦν περισσότερο.” Ἐλειψε καί τὸ ψωμί, ἀλλὰ ἡ πείνα δουλεύει χωρὶς νὰ λείψῃ τὸ θάρρος. «Ὡς πρόγευμα ἔχω ἓνα μικρὸν τεμάχιον ἄρτου, τὸ ὅποιον μᾶλλον μοῦ ἀνοίγει τὴν ὄρεξιν. Ὁ Ἄντρουλῆς μὲ ἐρωτᾷ μήπως θέλει ἀκόμη ὀλίγον ἄλλας τὸ φαγητόν μου». Μερικὲς φορές κόντεψαν νὰ πέσουν στὰ χέρια τῶν Τούρκων. Ἄλλες φορές ἀκοῦν σκυλιῶν γαυγίσματα καί ἄνθρωποι ξετρυπώνουν ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὰ κλαριά, ποὺ τοὺς βλέπουν.

Προβαίνουν ἔτσι κατὰ τὴ μέση τῆς Μακεδονίας, ἐκεῖ ποὺ πλάκωσαν οἱ πολλοὶ Βούλγαροι.

“Ὑστερα ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους ἦρθαν ἐκεῖνοι, ποὺ ὁ λαὸς τοὺς πρόσμενε μὲ λαχτᾶρα. Ὑστερα ἀπὸ τὴν ἀγριάδα τῶν Βουλγάρων φάνηκε τῶν Ἑλλήνων ἡ γλύκα, ἐκείνη ποὺ δὲ δέρνει, δὲ σφάζει, δὲ βασανίζει οὐδὲ φαρμακᾶνει, ἐκείνη ποὺ καί τὴ φοβέρα δὲ θέλει νὰ ξεστομίζη, ἐκείνη ποὺ μ’ ἓναν καλὸ λόγο μαγεύει καί φωτίζει, καί τὴ φεγγοβολὴ τῆς ἀκολουθοῦν καί σκοτώνονται γ’ αὐτὴν οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ λατρεία.

“Ἐρχονται ἀπὸ τὰ χωριά ἄντρες ποὺ θέλουν νὰ τὸν βοηθήσουν· ἄλλοι ὅμως φοβοῦνται ἀκόμα μὴν ἐκδικηθοῦν ἔπειτα οἱ Βούλγαροι· τόσες φορές τοὺς ἄφησαν στὴ μέση οἱ Ἕλληνες. Διψοῦσαν καλοσύνη καί ἀγάπη καί ἡσυχία, μὰ χαμήλωναν ἀπὸ προφύλαξη τὰ μάτια, νὰ μὴ δοῦν, καί σφαλοῦσαν τὴν καρδιά νὰ μὴν ἀκούσουν τὸν καλὸ λόγο, νὰ μὴ νιώσουν τὴ γλύκα, νὰ μὴν ἀκολουθήσουν. Καί σὰ νὰ τρόμαξε τὸ παλικᾶρι, ὅταν εἶδε πῶς μόνο μὲ τὸν τρόπο θὰ μπορούσε νὰ τοὺς ξετρομάξῃ ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους. Δὲν ἤξερε πῶς θανατώουν, αὐτὸς ποὺ πονοῦσε κι ἓνα μαμούνι νὰ ἔβλεπε νὰ σκοτώνων, κι ἓνα σκύλο νὰ χτυποῦσαν. Καί τυραννιέται, γιατί πρέπει νὰ σκοτώσῃ· θυμᾶται πῶς ὁ ἴδιος εἶναι πατέρας καί συλλογίζεται τὰ παιδιά ἐκείνων ποὺ πρέπει νὰ σκοτώσῃ. «Τρέμω, ἀλλ’ ἀνυπομονῶ νὰ τὸ κάμω», γράφει τῆς γυναικὸς του. Δὲν ἤξερε νὰ ἐκδικηθῇ σὲ ἄλλους ἐπάνω γιὰ

άλλων ανθρώπων κρίματα, αλλά και σωστή νά ήταν ή τιμωρία και δίκια, τοῦ φαινόταν ἄσκημη, γιατί δέν ἤξερε ἂν εἶχε δικαίωμα αὐτὸς νά τιμωρήσῃ· γιὰ τέτοια δουλειὰ δέν ἦταν καμωμένος· δέν ἦταν δήμιος. Καί ὁμως εἶπε: Γιὰ τὴν Πατρίδα μου καί αὐτὸ θὰ τὸ κάμω.

Στὴ ράχη ἑνὸς βουνοῦ φανερώθηκε τὴ χαραυγὴ ὁ Ζήσης¹ μὲ τὰ ἐννιά παλικάρια του, ποὺ ὡς τὴν ὥρα ἐκεῖνη ἔμενε κρυμμένος στοῦ χωριὸ ἀπὸ τὸ φόβο τῶν Βουλγάρων· γιατί ὕστερα ἀπὸ τὸν καπετὰν Βαγγέλη οἱ Βούλγαροι αὐτὸν ἤθελαν νά ξεπαστρέψουν. Ἄμα εἶδε τὸν Παῦλο, τοὺς ὀδήγησε ὅλους ἀμέσως στοῦ λημέρι, σ' ἕνα δάσος ἀπὸ ὄξυες κοντὰ στοῦ χωριὸ του. Τυλίχτηκαν στὶς κάπες τους, ποὺ εἶχαν γίνει μολύβι ἀπὸ τὴ βροχή, καί πλάγιασαν στὴ λάσπη, ἐνῶ ἔβρεχε δυνατά. Ὑστερα ἀπὸ τρεῖς ὥρες ξύπνησαν κατακομμένοι καί μὲ πονεμένα πόδια, παγωμένα ἀπὸ τὸ νερὸ ποὺ ἦταν στὰ τσαρούχια τους μέσα. Ἐφαγαν λίγο ψωμί σὰ λάσπη γενωμένο ἀπὸ τὴ βροχή, ὥσπου νά στείλῃ ὁ Ζήσης στοῦ χωριὸ νά φέρουν ψωμί, ἐλιές, κρεμμύδια καί κρασί· τοὺς ἄφησε καί ἀναψαν μεγάλη φωτιά, γιατί ἡ πυκνὴ καταχνιὰ ἔκρυβε τὸν καπνὸ· αὐτὴ ἡ φωτιά ἦταν ἡ μεγαλύτερη χαρὰ ἀφ' οὗτου ἔφυγαν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Ἐκεῖ ἔρχονται ὅλοι οἱ πρῶτοι τοῦ χωριοῦ καί τοὺς φιλοῦν σὰ σωτῆρες.

Φεύγουν νύχτα καί πηγαίνουν σ' ἄλλο χωριὸ, ὅπου ἔπρεπε νά βροῦν καί νά σκοτώσουν τοὺς δολοφόνους ἑνὸς παπαῦ· καί πάλι γράφει στὴ γυναίκα του ὁ Παῦλος: « Δέν θὰ λησμονήσω ποτὲ πόσον ὑπέφερα σήμερον τὸ ἀπόγευμα. Διαρκῶς ἠρώτων τὸν ἑαυτὸν μου, ἐὰν εἶχον δικαίωμα νά συλλάβω οἰονδήποτε ἄνθρωπον, ὅσονδήποτε κακοῦργος καί ἂν εἶναι, νά τὸν τραβήξω ἀπὸ τὴν οἰκογένειάν του καί νά τὸν φονεύσω. Καί διαρκῶς ἀπήντων: ὄχι, ὄχι!... Μὰ τὴν ἀλήθειαν πολὺ θὰ ἀγαπῶ καί τὴν Πατρίδα καί τὸ Γένος, διότι, ἂν καί ὑποφέρω, ἂν καί κλαίω, θὰ ἀφήσω νά γίνῃ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἀπεφασίσθη ». Ἄλλὰ κείνη τὴ φορά δέν ἔγινε ἡ τιμωρία, γιατί ὁ χειρότερος ἀπὸ τοὺς κακούργους εἶχε ξεφύγει. Καί τὸ παλικάρι χαίρεται σχεδὸν καί ἀνασαίνει· καλεῖ μπροστά του τοὺς ἄλλους δυὸ δολοφόνους σ' ἕνα σπίτι μαζί μὲ τοὺς δημογέροντες. Πρῶτα μιλεῖ γλυκὰ σὰ χρι-

1. Δημοουλὸς Ζήσης, ὄπλαρχηγὸς ἀπὸ τὸ Λέχοβο τῆς Καστοριάς, ἄσπονδος ἐχθρὸς τῶν Βουλγάρων. Ὁ Παῦλος Μελάς γράφει γι' αὐτὸν στὴ γυναίκα του ὅτι ἦταν συμπαθέστατος καί σώφρων.

στιανός στους χωριανούς και τους ονομάζει αδελφούς και τους λέγει για την Έκκλησία και τον Πατριάρχη, για την Πατρίδα και για τους Βουλγάρους δολοφόνους. "Όλοι συγκινήθηκαν και δάκρυσαν. Ύστερα άλλαξε απότομα και τόνο και ὄψη, και με πάθος φοβέριζι τους δυό δολοφόνους και τους δηλώνει ότι εκείνο τὸ βράδυ ἦταν νὰ διαταχθῆ και νὰ ἐκτελεσθῆ ὁ θάνατός τους, ἀλλὰ ὅτι ἀνάβαλε τὴν τιμωρία γιὰ νὰ τους δώση καιρὸ νὰ μετανιώσουν. Κι ἀγάλι - ἀγάλι ἔπειτα ἐλαττώνοντας τὴν ὀρμή, τοὺς συμβούλεψε και αὐτοὺς σὰν ἀδελφοὺς και τοὺς εἶπε πὼς εἶναι ἐλεύθεροι νὰ λέγωνται ὅπως θέλουν, ἀλλ' ἂν μάθῃ ποτὲ πὼς ἐξακολουθοῦν τὴ φριχτὴ δουλειὰ πού ἔμαθαν στὴν Βουλγαρία, νὰ ξέρουν πὼς θὰ τοὺς θανατώση ἀλύπτητα. Και οἱ δυὸ με κλάματα τοῦ φιλοῦσαν ἀπὸ εὐγνωμοσύνη τὰ χέρια και διαμαρτυρήθηκαν πὼς με τὴ βία τοὺς ἀνάγκασαν οἱ Βούλγαροι νὰ σκοτώσουν. Προτοῦ φύγη ἔδωσε στους δημογέροντες χρήματα νὰ μοιραστοῦν στὴ φτωχολογιά τοῦ χωριοῦ και γιατρικὰ γιὰ μερικοὺς ἀρρώστους.

Ἀπὸ χωριὸ σὲ χωριὸ πήγαινε καὶ ὀρμήνευε τοὺς χωριανούς και φοβέριζε ἄλλους, κι ἔδινε ὅπλα σ' ἐκείνους πούμποροῦσαν νὰ τὰ βαστάσουν και νὰ τὰ φυλάξουν, και ξεδιάλεγε ἀνθρώπους χωριστὰ γιὰ κάθε δουλειὰ, και διάταξε νὰ ξεπαστρεύουν κακοὺς Βουλγάρους. Ὁ ἴδιος ποτὲ δὲν ἔβαλε χέρι σὲ κανένα φόνου.

Ἐναν καπετάνιο του, τὸν Εὐθύμη¹, με εἴκοσι παιδιὰ τὸν ἔστειλε ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά τοῦ βουνοῦ γιὰ νὰ κάμῃ τὰ ἴδια· και πιάστηκε ὁ Εὐθύμης μιὰ μέρα με ὀγδόντα Βουλγάρους, σκότωσε πέντε και πλήγωσε δεκαπέντε, χωρὶς νὰ πάθῃ κανεὶς τίποτε ἀπὸ τοὺς εἴκοσι δικούς του. Ἐφευγαν κρυφά, γιὰ νὰ γλιτώσουν κάποιοι δάσκαλοι Βούλγαροι πού ἄκουαν τί γινόταν τριγύρω τους. Ὅμως ἀκόμα φοβοῦνταν τοὺς Βουλγάρους τὰ κακότυχα τὰ χωριά.

« Ἡρώων και Μαρτύρων Αἴμα »

Ἰων Δραγοῦμης

1. Εὐθύμιος Κασούδης, ἀπὸ τὴν Κρήτη.

20. ΠΑΥΛΟΣ ΜΕΛΑΣ

Σὲ κλαίει λαός. Πάντα χλωρὸ νὰ σειέται τὸ χορτάρι
 στὸν τόπο πού σὲ πλάγιασε τὸ βόλι, ὦ παλικάρι.
 Πανάλαφρος ὁ ὕπνος σου· τοῦ Ἀπρίλη τὰ πουλιά
 σὰν τοῦ σπιτιοῦ σου νὰ τ' ἀκοῦς λογάκια καὶ φιλιὰ,
 καὶ νὰ σοῦ φτάνουν τοῦ σκληροῦ χειμῶνα οἱ καταρράχτες
 σὰν τουφεκιοῦ ἀστραπόβροντα καὶ σὰν πολέμου κράχτες.
 Πλατιά τοῦ ὄνειρου μας ἡ γῆ καὶ ἀπόμακρη. Καὶ γέρνεις
 ἐκεῖ καὶ σβεῖς γοργά.
 Ἐρὴ στιγμή. Σὰν πρὶο πλατιά τὴ δείχνεις, καὶ τὴ φέρνεις
 σὰν πρὶο κοντά!

« Πολιτεία καὶ Μοναξιά »

Κωστῆς Παλαμᾶς

21. Η ΣΟΥΛΙΩΤΟΠΟΥΛΑ

Στῆς μάχης τὸν καπνὸ, πού πνίγει τὸ λαγκάδι, ὁ Σουλιώτης
 ὅλα τὰ ἔχει λησμονήσει, πείνα καὶ δίψα. Καὶ τὸ Σούλι πέφτει ξέμα-
 κρα, καὶ σὰ λησμονημένο εἶναι κι ἐκεῖνο, τ' ἄχαρο.

Κι ἐκεῖ πού πολεμάει τὸ παλικάρι, ἀγλύκαντο, μέρα καὶ νύχτα,
 ἀκούει μιὰ γνώριμη φωνὴ πού τὸν ξυπνάει.

— Λοιπὸν τὸ Σούλι δὲ χάθηκε, καὶ ζῆ;

Κι ἦταν ἡ Λάμπη, ἡ ἀδερφή τοῦ νιοῦ.

— Τί καλὰ μοῦ φέρνεις, ὀρὴ Λάμπη;

— Ζεστή κουλούρα, ὀρ' ἀδερφέ, πού σοῦ τὴ ζύμωσα μὲ τὰ χερά-
 κια μου, κι ἡ μάνα τὴν ἔψησε στὴν ἀθρακιά, μονάχη. Ἔλα νὰ φᾶς
 μιὰ ψίχα καὶ νὰ ξαποστάσης.

— Δὲν μπορῶ, καημένη, νὰ παρατήσω τὸ τουφέκι...

— Αὐτὸ εἶν' ἡ συλλογὴ σου, Νάση; Ἔρχομαι γὰρ καὶ σοῦ κρατῶ
 τὸν τόπο σου... Νά, σοῦ ἔστρωσα! Καὶ δῶσ' μου τὸ τουφέκι.

Χαμογελαίει ὁ ἀδερφός, ὁ καπνισμένος. Καὶ δὲν ἔχει ἀνάγκη νὰ
 μάθη τὴν κορασιά πῶς πιάνουν τὸ τουφέκι. Ὁ πόλεμος βαστοῦσε
 πάντα. Μὲ χέρι σταθερὸ γέμιζ' ἐκείνη καὶ σημάδευε. Κι ὁ ἀδερφός της
 παραπέρα ἔτρωγε ἤσυχος, καὶ μοναχὰ τὴν πείνα του ἄκουε τὴ θε-
 ριεμένη μέσα του.

Κι ὁ πόλεμος βαστοῦσε. Κι ἐκεῖ, ἓνα βόλι ἦρθε καὶ πέτυχε κατὰ-
στηθα τὴν κορασιά. Μὰ αὐτὴ ἔκανε καρδιά καὶ δὲ μιλοῦσε. Τὸ αἷμα
πλημμύριζε τὸν κόρφο τῆς. Ἡ Λάμπη σημάδευε καὶ τουφεκοῦσε.

—Ἐφαγες, Νάση;

—Κοντεῦω, ἀκόμα λίγο, Λάμπη.

Ἡ κόρη ξαναρώτησε δεύτερα καὶ τρίτα. Καὶ τότε μ' ἓνα πήδημα
τὸ παλικάρι βρέθηκε κοντὰ τῆς. Ἄρπαξε τὸ τουφέκι κι ἤσυχο, καθῶς
εἶχε τραβηχτῆ, ξανάρχισε τὸν πόλεμο.

Ἄμιλητη ἢ Σουλιωτοπούλα πῆγε παραπίσω κι ἔπεσε.

Κι ὁ πόλεμος βαστοῦσε.

«Μεγάλα Χρόνια»

Γιάννης Βλαχογιάννης

22. Ο ΓΕΡΟΣΟΥΛΙΩΤΗΣ

Ὁ Γεροσουλιώτης μάζευε τὸν πόνο του πολὺν καιρό. Σὲ κανέναν
ὅμως δὲν ξεμολογίontan τὸ σκοπὸ του. Χρόνια ἦταν περασμένα, πού
τοὺς ξέρασε τὸ κύμα τ' ἄδικο τῆς μοίρας τῆς σκληρῆς στὸ πράσινο
ἀκρογιάλι τῶν Κορφῶν. Κι ἐνῶ βρῖσκane κάποια παρηγοριά στὰ
κάλχη τοῦ φιλόξενου νησιοῦ, ὁ Γεροσουλιώτης εἶχε ἄλλου τὸ νοῦ του.
Ὅλημερὶς ἀγνάντευε τὰ ξεροβούνια τ' ἀντικρινά. Κι ὄλονυχτις ὁ πό-
θος του εἶχε μαζί του ἄγριο πόλεμο.

Κάποτε, ἓνα βράδυ, γύρισε στὸ σπιτί χτυπημένος σάν ἀπὸ και-
νούρια συμφορά.

—Ὁ ἄμοιρος ἐγώ, εἶπε, τί κατάρρα μ' ἦβρε. ! Ὁ Θεὸς μ' ὀργίστηκε!

Ἔκαμε τοὺς ἄλλους νὰ τρομάξουν. Παιδιά κι ἐγγόνια τὸν τριγύ-
ρισαν. Ὁ γέρος κτύπαε τὰ στήθια του.

—Πάει τὸ Σούλι, φώναξε, Πάει πιά!

Ἐκλαψε, κι ὕστερα σώπησε βλοσυρός. Στὰ φιλικὰ τὰ λόγια οὔτε
καὶ πρόσεξε. Οἱ Σουλιῶτες οἱ ἄμοιροι συνήθιζαν μὲ τῆς πατρίδας
τὸ χαμό. Ἡ ἔλπιδα μοναχὰ τοὺς ἔμεινε ἀπ' τὰ περασμένα. Ὁ γέρος
ἔδειξε πῶς ὕστερα νὰ μαλακῶνῃ. Ἐφαγε γελαστός καὶ πλάγιασε. Καὶ
τὴν αὐγὴ δὲ βρέθηκε στὸ στρῶμα του.

Μὲ ψαροκάικο εἶχε περάσει στ' ἀκρογιάλι τὸ στεριανό. Βαστοῦσε
τ' ἄρματά του, σὰ γιὰ πόλεμο. Ἄδειος ἀπὸ κάθε ἄλλο φόρτωμα, νη-

στικός, ποιός ξέρει πόσο πλανήθηκε και ποῦ. Κάποτε νύχτωσε ἔξω ἀπὸ τὸ Σούλι. Καὶ μπῆκε στὸ χωριὸ ἀθώρητος, ἀν ὑπάρχει κι ἄλλη ἐκεῖ ζωὴ. Χαιρετάει τὸ Σούλι ὁ γέρος καὶ δὲν ἀντιχαιρετιέται. Νὰ τὰ σπίτια τῶρα τὰ γειτονικά, ὅλα βουβά. Κι ἄδεια καὶ νεκρικά. Γυμνὲς χάσκουν οἱ θύρες τους καὶ τὰ παράθυρα.

Μισόπνοος καὶ ζαλισμένος ἀπ' τὴν κούραση ὁ Γεροσουλιώτης θαρρεῖ πὼς βρίσκεται σ' ἄλλο κανένα Σούλι, φανταστικό. Στέκεται καὶ φωνάζει κάποιον γείτονά του.

— Γειά, χαρά σου, καπετὰν Λαμπρούση. Καλῶς σὰς ἦβρα κι ὅλους σας!

Ἄποκριση καμιά! . . . Νὰ καὶ τὸ σπίτι τὸ δικό του . . . Νὰ τος κι ὁ γεροπρίναρος ὁ φουντωτός, νὰ καὶ τὸ ξεροπήγαδο στὴν πέτρινη αὐλὴ. Ὅμως ἡ θύρα εἶναι κλεισμένη . . . Ἀνοίγει, βλέπει στὴ γωνιὰ φωτιὰ ζωντανεμένη. Σὰ νὰ ἔχασε τὸ νοῦ του, μόνο μιὰ στιγμή. Ἐπειτα ὅλα φανήκανε νὰ ξαστερώνουν. Καὶ τὸ ξαστέρωμα ἦταν ἡ τρέλα τοῦ Γεροσουλιώτη. Μ' ἀνοιχτόκαρδη ματιὰ κοιτάζει γύρω. Στρωμένο τὸ παραγώνι κι ἡ φωτιὰ λαμπερὴ τὸν κρᾶζουν. Κι ἔτοιμο τὸ τραπέζι τὸ φτωχικό. Κάθεται σταυροπόδι καὶ τοιμάζεται νὰ πέσει στὸ φαί, σὰ θεριὸ ὀλονήστικο. Καὶ τότε θόρυβος ἀκούεται ἀπὸ τὴν αὐλὴ. Τρεῖς Ἄρβανίτες μπαίνουνε στὸ σπίτι. Στέκονται ξαφνισμένοι. Καὶ κρατοῦνε στὰ χέρια τ' ἄρματα.

— Τ' εἶσατε σεῖς; ρωτᾷ ὁ γέρος ἤσυχα.

Δὲ συλλογιέται τίποτε κακό. Κι ἄξαφνα ὅλα τὰ φαντάζεται. Κι ὀρθὸς καὶ φοβερὸς σὰ σκιάχτρο, καθὼς εἶχε γίνει ἀπὸ τοὺς κόπους κι ἀπὸ τοῦ νοῦ του τὸν παραδαρμό, κρᾶζει στοὺς Ἄρβανίτες:

— Ὅρέ, τί θέλετέ στὸ Σούλι ἐσεῖς, σκυλιά; Τὸ Σούλι ψέματα εἶναι πὼς τὸ πήρατε! Τὸ Σούλι ζῆ!

Κι ὡς νὰ τραβήξη τὸ σπαθὶ ὁ Γεροσουλιώτης, ἔπεσε νεκρός.

« Μ ε γ ἄ λ α Χ ρ ὶ ν ι α »

Γιάννης Βλαχογιάννης

23. ΤΗΣ ΛΕΝΩΣ ΤΟΥ ΜΠΟΤΣΑΡΗ

“Όλες οί καπετάνισσες ἀπὸ τὸ Κακοσοῦλι,
 ὅλες τὴν Ἄρτα πέρασαν, στὰ Γιάννινα τὶς πᾶνε,
 σκλαβώθηκαν οἱ ἀρφανές, σκλαβώθηκαν οἱ μαῦρες,
 κι ἡ Λένω δὲν ἐπέρασε, δὲν τὴν ἐπῆραν σκλάβα.
 Μόν’ πῆρε δίπλα τὰ βουνά, δίπλα τὰ κορφοβούνια,
 σέρνει τουφέκι σισανὲ κι ἐγγλέζικα κουμπούρια,
 ἔχει καὶ στὴ μεσούλα τῆς σπαθὶ μαλαματένιο.
 Πέντε Τοῦρκοι τὴν κυνηγοῦν, πέντε τζοχανταραῖοι.
 —Τοῦρκοι, γιὰ μὴν παιδεύεστε, μὴν ἔρχεστε σιμά μου,
 σέρνω φουσέκια στὴν ποδιὰ καὶ βόλια στὶς μπαλάσκες.
 —Κόρη, γιὰ ρίξε τ’ ἄρματα, γλίτωσε τὴ ζωὴ σου.
 —Τί λέτε, μωρ’ παλιότουρκοι καὶ σεῖς παλιοζαγάρια;
 Ἐγὼ εἶμαι ἡ Λένω Μπότσαρη, ἡ ἀδερφή τοῦ Γιάννη,
 καὶ ζωντανὴ δὲν πιάνουμαι εἰς τῶν Τουρκῶν τὰ χέρια.

Ν. Γ. Πολίτου, «Ἐκλογαὶ»

Δημοτικὸ

24. Ο ΕΚΔΙΚΗΤΗΣ

—Εἶμαστε ἄντρες ἡμεῖς· ὁ,τι καὶ νὰ πῆς εἶμαστε ἄντρες! εἶπε ὁ ὑποναύ-
 κληρος καθισμένος ἀνάμεσα στὸ πλήρωμα. Ἕλληνας! σοῦ λείει ὁ ἄλλος·
 δὲν εἶναι παῖξε-γέλασε. Ἐχουμε τὰ κακὰ μας— δὲ λέω· πήραμε δρόμο
 στραβό, σὰν τὸ κακοκυβερνημένο πλεούμενο, μὰ δὲν εἶμαστε καὶ γιὰ πέ-
 τάμα. Καὶ νὰ εἶμαστε γιὰ πέταμα, πάλι δὲ θὰ χαθοῦμε. Θέλουμε δὲ θέ-
 λουμε, θὰ ζήσουμε. Θὰ ζήσουμε καὶ θὰ θεριέψουμε καὶ θὰ δοξαστοῦμε,
 ὅπως καὶ πρῶτα. Τὸ σιδερόξυλο, σιδερόξυλο εἶναι, ὅσο κι ἂν τὸ
 κουτσουρέψης· ὅσο κι ἂν τοῦ μαδήσης τὴν κορυφή, ἂν τοῦ ζηματίσης
 τὰ φύλλα, ἂν τοῦ πριονίσης τὰ κλαδιά. Ὁ λέοντας, λέοντας λέγεται,
 ὅσο κι ἂν τοῦ ψαλιδίσης τὴ χαιτή, ἂν τοῦ κόψης τὴν οὐρά, ἂν τοῦ
 βγάλῃς τὰ νύχια, ἂν τοῦ ξεριζώσης τὰ δόντια. Φτάνει τὸ βρούχημά
 του νὰ σὲ πάη ριπιτί*. Τὸ ἔχει τὸ σκαρί μας, ναί· τὸ θέλ’ ἡ τύχη μας νὰ
 εἶμαστε πάντα μεγάλοι. Ὅπου κι ἂν γυρίσης, σὲ στεριές καὶ θάλασ-
 σες, σὲ νότο καὶ βοριά, σ’ ἀνατολὴ καὶ δύση θὰ τὸ δῆς γραμμένο.
 Καὶ γραμμένο ὄχι μὲ ἀνθρώπινο κοντύλι, ἀλλὰ μὲ τὸ ἴδιο χέρι, τὸ
 παντοδύναμο χέρι τοῦ Δημιουργοῦ. Εἶμαστε ἄντρες, σοῦ λέω!

Νά, κοίταξε στὴν Ἀνατολή. Ἐκεῖ βγαίνει ὁ ἥλιος, ἥλιος λαμπρὸς

καὶ ἀβασίλευτος—ὁ ἥλιος τοῦ Γένους μας. Ὅποιος δὲν ἔχει μάτια, ἐκεῖνος δὲ βλέπει τὴ χαραυγὴ· ἔθνικὴ χαραυγὴ, πόθος καὶ καημὸς αἰώνων ὄλων, ὄχι κουραφέξαλα.

Κοίταξε γύρω μας: Θάλασσα φουρτουνιασμένη, οὐρανὸς κατασκότεινος, στεριῆς σκουντουφλιασμένες, φορτωμένες δάκρυα καὶ φαρμάκι. Θεριὰ τὰ κύματα χτυπᾶνε τὸ καράβι μας. Λύσσα καὶ χολὴ μᾶς πολεμᾷ. Τὸ νερὸ δέρνει τὴ στεριά, τὴν τρώει, τὴν ξεσχίζει, τὴν πετοκόβει ἄπουνα, ὅσο νὰ κάμη τὰ πάντα θάλασσα καὶ ν' ἀπλωθῆ ἀχόρταγος ρούφουλας* στὸν παράνομο κόσμο.

Μὰ γύρισε κατὰ τὴν Ἡρακλεία*. Καιρὸς διαμάντι· νερὸ τρισάγιο. Τὸ μάτι τοῦ Θεοῦ ἐκεῖ ἔπεσε. Ἔχεις ἀρρώστια; πῆγαινε νὰ γιαιτρευτῆς. Ἔχεις πονόματο; ἄλειψε τὰ ματόφυλλά σου ν' ἀγναντέψης κόσμους. Εἶσαι κουφός; θ' ἀκούσης ἀρμονίες.

Βερέμης* εἶσαι; Διγενὴς ἔγινης. Ἡ κολυμπήθρα τοῦ Σιλωᾶμ ἐκεῖ βρίσκεται γιὰ μᾶς. Κολυμπήθρα σωματικὴ, κολυμπήθρα ψυχικὴ, ἔθνικὴ πρῶτ' ἀπ' ὅλα. Εἶναι ἡ Ἄγια Τράπεζα τῆς Ἄγια-Σοφίας, τὸ προσκυνητᾶρι τοῦ Γένους μας.

Τὴν ἀπαρτη Πόλη μας ξένου πόδι τὴν πάτησε—ποδᾶρι Βενετσάνου. Ὁ τυφλὸς Δάνδολος* μάρανε τὰ ρόδα τοῦ προσώπου της· ρούφηξε τὸ τρισάγιο αἶμα της. Ἐννιακοσίων χρόνων ἔνδοξη ζωὴ τὴν ἔσβησε. Ὁ Λάσκαρης*, φαρμακωμένης ὥρας βασιλιάς, φεύγει μακριὰ συνεπαίρνοντας τοῦ Γένους τὴν ἐλπίδα, πὼς θὰ γυρίση πάλι μιὰ μέρα θεριεμένος ἐκδικητής. Καὶ ὁ καταχτητής, Φράγκοι καὶ Βενετσάνοι καὶ Γερμανοὶ ἀδέσποτοι, σὰν τὸ ἄψυ πουλᾶρι, πού τσαλαπατεῖ μὲ τὰ πέταλά του τ' ἄβρα λούλουδα, χύνονται ἀπάνω τῆς ἀχόρταγοι. Μὲ τὸ σταυρὸ τους συντρίβουν τὸ σταυρὸ μας· μὲ τὴ θρησκεία τους πελεκοῦν τὴ θρησκεία μας. Γκρεμίζουν ἐκκλησιῆς, ποδοπατοῦν καλλιτεχνήματα, μολί·νουν ἀγιάσματα, ἀποτεφρώνουν πνευματικὰ ἀριστουργήματα. Καὶ σφάζουν γέροντες, πατοῦν ἀρχόντων μέγαρα, ξαπλώνονται σὲ βασιλικά κλινάρια· νεκροὺς γυμνώνουν ἔνδοξος, ποδοκυλοῦνε στέμματα θαυμαστά. Στενάζει ἡ Βασιλεύουσα· μοιρολογᾷ ἡ Σιών μας! Καὶ ὁ Δάνδολος, γιὸς κουρσάρων, δὲ λησμονεῖ τὴν τέχνη τῶν πατέρων του. Κουρσεύει καὶ θέλει μὲ ξένα καὶ ἀταίριαστα στολίδια νὰ στολίση τὴ λιμνογέννητη πατρίδα του.

Γαλῆρες φεύγουν καὶ γαλῆρες ἔρχονται. Παίρνουν τὸν πλοῦτο μας

τόν άδαπάνητο, τή δόξα μας τήν άβασίλευτη, τή λάμψη, τή σοφία, τά ιερά μας. Ή Βενετιά τά δέχεται περίχαρη, στολίζεται καί καμαρώνει σάν ξιπασμένη καί άμυαλη τσιγγάνα. Ζώνεται τó σπαθί τοῦ Κωνσταντίνου μας τó βλογημένο, πού έχει στό θηκάρι του τόν οὐρανó με τά άστρα, τή θάλασσα με τά καράβια, τή γή με τά κάστρα τής — ιστορία χρυσόγλυπτη τοῦ άπέραντου Κράτους μας. Παίρνει τήν κολυμπήθρα, πού τόσοι βαφτιστήκαν πορφυρογέννητοι, καί βαφτίζει μέσα τῶν εμπόρων τά παιδιά. Με τίς χρυσόπορτες τοῦ ναοῦ μας στολίζει τόν Άγιο Πέτρο τής· στήνει στους πύργους τής τó Ρολόγι, θαῦμα τοῦ κόσμου, με τούς Μάγους πού χαιρετοῦν ταπεινοί τοῦ Χριστοῦ μας τή Γέννηση· στήνει στις πλατείες τής τ' άλογα τ' άνεμοπόδαρα, άκράτητου λαοῦ συμβολική παράσταση.

Γαλέρες φεύγουν καί γαλέρες έρχονται. Παίρνουν τά πλούτη μας, τή δόξα, τά ιερά μας. Άλλοῦ τά πᾶνε, στή Δύση τήν τρισβάρβαρη, νά ήμερέσουν κι εκείνους τούς λαούς, νά δοξάσουν κι εκείνης τά χώματα.

Ή Άγιοστράπεζα όμως δέν ακολουθεΐ. Ή πλάκα ή πολύτιμη, πού τήν έστησε ó Ίουστινιανός στή μέση τοῦ Ναοῦ, λαμπρό ζαφεΐρι στή χρυσή σφεντόνα του· ή πλάκα πού άκουσε τόσα Νικητήρια καί θυσίασε επάνω τής ó Φώτιος, δέν πάει νά κλειστή σκλάβα στα δολερά τεΐχη, στ' άρπαχτικά χέρια τοῦ Ίννοκέντιου. "Όχι· δέν πάει. Άνοιξε ή καρίνα στα δυό καί γλίστρησε ή Άγιαστράπεζα στα νερά τοῦ Μαρμαρά. Ó βοῦρκος έφυγε από κοντά τής, όπως φεύγει ή άμαρτία τó Σταυρό, καί ó χρυσός άμμος στρώθηκε, κλίνη πάναγνη από κάτω τής. Καί τοῦ Θεοῦ τó μάτι, τοῦ δικαιοκρίτη καί παντοδύναμου, στάθηκε επάνω τής άγρυπνο, όπως μάνας μάτι στήν κούνια τοῦ μονάκριβου παιδιοῦ τής.

Καί από τότε εΐναι εκεί καιρός διαμάντι, ήλιος κατάργυρος, νερό τρισάγιο. Μύρο άνεβαίνει από τó βυθó καί άπλώνεται στο πρόσωπο τής θάλασσας καί κάθεται χρίσμα σωματικό, χρίσμα ψυχικό, έθνικό πρῶτ' άπ' όλα! Όπως από τó Δισκοπότηρο βγαίνει ή σωτηρία τοῦ χριστιανοῦ, θά έβγη από κεΐ καί ή δική μας άπολύτρωση. Ή χαραγή τοῦ Γένους μας εκεί θ' άνατεΐλη· ναι, εκεί θ' άνατεΐλη. Προβαίνει όλοένα ή Άγιαστράπεζα καί βούλεται νά πιάση τή στερία. Άργά ή γρήγορα θά τήν πιάση τή στερία. Καί τότε σ' όλη τήν έλληνική γή από άκρη σ' άκρη, από νότο καί βοριά, χαρούμενος ó ήλιος θά πυ-

ρώση τούς δούλους, καμπάνα θά σημάνη σέ κάθε μιναρὲ καὶ τὰ τζαμιά θά ἠχολογήσουν τὴ χριστιανική, τὴν ἔθνική μας λειτουργία. Καὶ τότε πάλε ἡ Χρυσόπορτα θά στολίση Ἑλλήνων βασιλιάδων τὰ τρόπαια.

Τότε θά πάρουμε καὶ τὰ κουρσεμένα πίσω. Τὰ πλούτη μας, τὶς δόξες, τὰ ἱερά μας. Θά πάρουμε τὸ σπαθὶ τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τὴν κολυμπήθρα τοῦ Πορφυρογέννητου· τὶς πόρτες τοῦ Ναοῦ μας, τὸ Ρολόγι τῶν Μάγων, τ' ἄλλα τ' ἀράθυμα. Καὶ θά μείνη πάλι φτωχὴ καὶ ταπεινὴ ψαρούδισσα ἡ Βενετία, καὶ ἡ Πόλη μας θά γίνη καύχημα καὶ στολίδι τῆς Οἰκουμένης, ὅπως ἦταν πρὶν τὴ μαράνη τοῦ Βε-
 νετσάνου τὸ ἀγκάλιασμα καὶ τὸ βάρβαρο ποδάρι τοῦ Τούρκου.

Ναί· θά ζήσουμε καὶ θά θεριέψουμε καὶ θά δοξαστοῦμε πάλι. Εἴ-
 μαστε ἄντρες ἐμεῖς· μωρ' εἴμαστε Ἑλληνες!...

Καὶ ὀρθὸς τώρα ἔριξε τὰ μάτια φλογερὰ στὶς σκοτεινὲς στεριές, σὰν προφήτης τοῦ Ἰσραήλ, ὑμνώντας τὴ Γῆ τῆς Ἐπαγγελίας, ὁ ὑπόναύκληρος. Καὶ δὲν ἦταν, ὄχι, ὁ ναύτης ὁ ταπεινός. Ἦταν ὁ Ἑλ-
 ληνισμὸς ὀλόκληρος, μὲ τὴν ἀκλόνητη πίστη στὶς παραδόσεις καὶ τοὺς θρύλους του.

« Λόγια τῆς Πλώρης »

Ἀνδρέας Καρκαβίτσας

25. Ο ΔΗΜΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΚΑΡΙΟΦΙΛΙ ΤΟΥ

Ἐγέρασα, μωρὲς παιδιά. Πενήντα χρόνους κλέφτης
 τὸν ὕπνο δὲν ἐχόρτασα, καὶ τώρα' ἀποσταμένος
 θέλω νὰ πάω νὰ κοιμηθῶ. Ἐστρέφει' ἡ καρδιά μου.
 Βρύση τὸ αἷμα τὸ ἔχουσα, σταλαματιὰ δὲ μένει.

Θέλω νὰ πάω νὰ κοιμηθῶ. Κόψτε κλαρί ἄπ' τὸ λόγγο,
 νὰ ἔναι χλωρὸ καὶ δροσερό, νὰ ἔναι ἀνθοὺς γεμάτο,
 καὶ στρῶστε τὸ κρεβάτι μου καὶ βάλτε με νὰ πέσω.

Ποιὸς ξέρει ἄπ' τὸ μνημα μου τί δέντρο θά φυτρώση!
 Κι ἂν ξεφυτρώση πλάτανος, στὸν ἴσκιο του ἀποκάτω
 θά ἔρχωνται τὰ κλεφτόπουλα τ' ἄρματα νὰ κρεμᾶνε.
 Νὰ τραγουδοῦν τὰ νιάτα μου καὶ τὴν παλικάριά μου.

Κι ἂν κυπαρίσσι ὄμορφο καὶ μαυροφορεμένο,
θὰ ἔρχονται τὰ κλεφτόπουλα τὰ μῆλα μου νὰ παίρνουν,
νὰ πλένουν τὲς λαβωματιές, τὸ Δῆμο νὰ σχωρᾶνε.

Ἔφαγ' ἡ φλόγα τ' ἄρματα, οἱ χρόνοι τὴν ἀνδρεία μου.
Ἦρθε κι ἐμένα ἡ ὥρα μου. Παιδιά μου, μὴ μὲ κλάψτε.
Τ' ἀντρειωμένου ὁ θάνατος δίνει ζωὴ στὴ νιότη.
Σταθῆτε ἐδῶ τριγύρω μου, σταθῆτ' ἐδῶ σιμά μου,
τὰ μάτια νὰ μοῦ κλείσετε, νὰ πάρτε τὴν εὐχή μου.

Κι ἔν' ἀπὸ σᾶς τὸ νιότερο ἄς ἀνεβῆ τὴ ράχη,
ἄς πάρη τὸ τουφέκι μου, τ' ἄξο μου καριοφίλι,
κι ἄς μοῦ τὸ ρίξη τρεῖς φορές καὶ τρεῖς φορές ἄς σκούξη :
«Ὁ γερο - Δῆμος πέθανε, ὁ γερο - Δῆμος πάει».
Θ' ἀναστενάξ' ἡ λαγκαδιά, θὰ νὰ βογκήσῃ ὁ βράχος,
θὰ βαργομήσουν τὰ στοιχειά, οἱ βρύσες θὰ θολώσουν,
καὶ τ' ἀγεράκι τοῦ βουνοῦ, ὅπου περνᾷ δροσάτο,
θὰ ξεψυχήσῃ, θὰ σβηστῆ, θὰ ρίξη τὰ φτερά του,
γιὰ νὰ μὴν πάρη τὴ βοή ἄθελα καὶ τὴ φέρη
καὶ τήνε μάθη ὁ Ὀλυμπος καὶ τὴν ἀκούσῃ ὁ Πίνδος
καὶ λιώσουνε τὰ χιόνια τους καὶ ξεραθοῦν οἱ λόγγοι.

Τρέχα, παιδί μου, γλήγορα,τρέχα ψηλά στὴ ράχη,
καὶ ρίξε τὸ τουφέκι μου. Στὸν ὕπνο μου ἐπάνω
θέλω γιὰ ὕστερη φορά ν' ἀκούσω τὴ βοή του.

Ἔτρεξε τὸ κλεφτόπουλο σὰ νὰ ἔτανε ζαρκάδι
ψηλά στὴ ράχη τοῦ βουνοῦ καὶ τρεῖς φορές φωνάζει :
«Ὁ γερο - Δῆμος πέθανε, ὁ γερο - Δῆμος πάει».
Κι ἐκεῖ πού ἀντιβούσανε οἱ βράχοι, τὰ λαγκάδια,
ρίχνει τὴν πρώτη τουφεκιά, κι ἔπειτα δευτερώνει.
Στὴν τρίτη καὶ τὴν ὕστερη, τ' ἄξο τὸ καριοφίλι
βροντᾷ, μουγκρίζει σὰ θεριό, τὰ σωθικά του ἀνοίγει,
φεύγει ἀπ' τὰ χέρια, σέρνεται στὸ χῶμα λαβωμένο,
πέφτει ἀπ' τοῦ βράχου τὸν γκρεμό, χάνεται, πάει, πάει.

Ἄκουσ' ὁ Δῆμος τῆ βοῇ μὲς στὸ βαθὺ τὸν ὕπνο,
τ' ἀχνό του χεῖλι ἐγέλασε, ἐσταύρωσε τὰ χέρια...
Ὁ γερο-Δῆμος πέθανε, ὁ γερο-Δῆμος πάει.

Τ' ἀντρειωμένου ἢ ψυχῆ, τοῦ φοβεροῦ τοῦ Κλέφτη,
μὲ τῆ βοῇ τοῦ τουφεκιοῦ στὰ σύγγεν' ἀπαντιέται,
ἀδερφικὰ ἀγκαλιάζονται, χάνονται, σβηθῶνται, πᾶνε.

Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης

26. Η ΑΓΙΑ ΣΟΦΙΑ

Α΄.

«Εἶδον τὸν ἅγιον ναόν!»! Τὸν εἶδα! Βαρύς, σιωπηλός, κατέχει τὴν κλιτὺν τοῦ πρώτου λόφου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐν μέσῳ εὐρυτάτης κιγκλιδοφράκτου αὐλῆς, πλήρους ποικιλομόρφων οἰκημάτων ὡς κελλίων, ὡς τάφων, ἅτινα ἔτι μᾶλλον βαρύνουσι τὸ ἔνδοξον οἰκοδόμημα, τὸ ὁποῖον ἐσεβάσθησαν δεκατέσσαρες αἰῶνες καὶ ἡ κερδαλεόφρων ἐπιμέλεια τῶν κατακτητῶν ἐκμεταλλεομένων ἐπικερδῶς τὸ εὐσεβὲς αἶσθημα τῶν ὀρθοδόξων καὶ τὸν θαυμασμόν τῶν περιηγητῶν. Σειρὰ παχῆσκιος καταπρασίνων καστανεῶν περικκομῆ τὴν πέριξ πλατεῖαν, ἀνοικτὴν καὶ λειοτάτην, καὶ σκιάζει τὴν πλακόστρωτον ὠραίαν αὐλήν.

Ἡ Ἁγία Σοφία! Γλυκύπικρον νανούρισμα τῆς δουλείας καὶ σεμνὸν ἐμβατήριον τῆς ἐλευθερίας! Φακὸς θολόμορφος, ἀπέραντος, συγκεντρῶν τοὺς στεναγμούς καὶ τὰ δάκρυα τοῦ Γένους τέσσαρας τῶρα αἰῶνας, τὰ ὁποῖα τόσον πικρῶς ἀποξηραίνει ἡ βαρυτάτη χρυσὴ ἡμισέληνος, ἡ ἐπὶ τῆς αἰθερίας κορυφῆς τοῦ θόλου του ἐπικαθημένη. Ἡ Ἁγία Σοφία! Βαρὺ καὶ σιωπηλὸν οἰκοδόμημα, προορισθὲν, θαρρεῖς, ὡς ἐν παμμέγιστον νεκρικὸν μνημῆμα μιᾶς ἀπεράντου ἐκλιπούσης αὐτοκρατορίας.

Β΄.

Εἰσερχόμενος διὰ τριῶν θυρῶν εἰς τὸν πρώτον νάρθηκα εὐρίσκεις ἀμέσως πέντε κατὰ πρόσωπον θύρας καὶ εἰσχωρεῖς οὕτως εἰς τὸν δεύτερον νάρθηκα. Καὶ οἱ δύο οὗτοι νάρθηκες εἶναι στενοὶ καὶ μα-

κροί, με τοίχους διαχρύσους ἐκ τῆς ὠραίας μουσειώσεως. Εἶτα εὐρίσκεις ἑννέα μεγαλοπρεπεῖς θύρας, ὧν ἡ μεσαία παμμεγίστη, σκαλιστὴ μετάλλινος, φέρουσα γλυφὰς σταυρῶν καὶ ἀγίων . . . Οὕτως εἰσέρχου εἰς τὸν ναόν.

‘Ὅποῖον θάμβος, ὅποῖον μεγαλεῖον, ὅποια ἔκστασις! Ἐνώπιόν σου ἔχεις πάραυτα ὀλόκληρον ἐν συνόλῳ τὸν ναόν. Οἱ τέσσαρες ὀγκώδεις τετράγωνοι πεσσοί, ἐφ’ ὧν στηρίζεται ἡ μᾶλλον ἐλαφρῶς ἐπακκουμβᾶ ὁ αἰθέριος μέγας θόλος, ἄλλος οὐρανὸς ἐπίγειος, θαῦμα τῆς τέχνης ἀμίμητον· αἱ ἀναρίθμητοι τοξοειδεῖς θυρίδες του, δι’ ὧν εἰσέρχεται τῆς ἡμέρας τὸ φῶς γλυκύ, μαλακόν. Οἱ χρωματιστοὶ ὠραῖοι κίονες, με κορμούς ὅλους μονολίθους, με τὰ σκαλιστὰ ὡς δαντελλόπλεκτα κιονόκρανα. Τὰ πολύμορφα ἀρχιτεκτονικὰ κοσμήματα τῶν ἀπεράντων στοῶν τῶν μεταρσίων κατηχουμένων. Αἱ πολυσχιδεῖς κόγχαι καὶ αἱ χιβάδες καὶ ἡ οὐρανοπρεπὴς τῆς Ἀγίας Τραπέζης θολία, ὅλα ταυτοχρόνως ὀρώμενα θαμβώνουν τὸ βλέμμα σου. Ὁ νοῦς ἰλιγγιᾶ, ἡ καρδιά πάλλει, ἡ ψυχὴ συστέλλεται. Καρφώνου ἀκίνητος, κατάπληκτος, φοβεῖσαι.

Ἴρις πολ’ ἡχρῶμος ἐπιφαίνεται τότε πρὸ τῶν θαμβωμένων ὀφθαλμῶν σου ἡ μακρὰ τοῦ Γένους ἱστορία. Βλέπεις σκιάς μυριάδας μυριάδων. Αὐτοκράτορες καὶ Πατριάρχαι καὶ ἡ πολυώνυμος χορεία τῆς βυζαντινῆς αὐλῆς καὶ ἄρχοντες ἄλλοι τῆς ἐκκλησίας παρέρχονται ἐνώπιόν σου ὡς φάσματα. Ἀκούεις βόμβον συγχεχυσμένον ἱερᾶς μουσικῆς, ἐνωτίζου πολυχρονισμῶν καὶ χερουβικῶν ὕμνων, μετέχεις ἀγίων λιτανειῶν καὶ ἐνδόξων θριάμβων. Εὐρίσκεσαι ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ. Νὰ ἡ θέσις τῶν αὐτοκρατορικῶν θρόνων ἀριστερά. Νὰ ἡ θέσις τοῦ μεγαλοπρεποῦς Δεσποτικῆς δεξιά. Ἡ θέσις τῶν χορῶν, τῶν πολυελαίων, τοῦ τεμπλέου, τῆς περιφήμου Ἀγίας Τραπέζης, τοῦ ἄμβωνος. “Ὅλα θέσεις! Σῶμα παναρμόνιον, γυμνὸν ὅμως, ἀνευ στολισμῶν καὶ χωρὶς καλλωπισμάτων.

Κι ἐκεῖ πού ἀναθαρρήσας ὀλίγον ἔβλεπες τὴν μειδιῶσαν ἐν τῷ ναῷ χρυσῆν τοῦ ἡλιακοῦ φωτὸς φρικίασιν καὶ ἀνάπαλιν, κάμνεις τότε νὰ ἰδῆς ἐπάνω, ὡς ἐν οὐρανῷ, τὸν Μέγαν Παντοκράτορα ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ θόλου, καὶ τὸ βλέμμα σου παγώνει κατέναντι τῶν παμμεγίστων τουρκικῶν γραμμάτων, δι’ ὧν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ θόλου εἶναι κεχαραγμένοι ρητόν τι τοῦ Κορανίου.

Καὶ τότε θεωρεῖς τοὺς κρεμαμένους τοῦ κατακτητοῦ στοργγύλους πίνακας μετὰ χρυσοπράσινα γράμματα εἰς διάφορα μέρη τῶν τοί-

χων, τῶν ὁποίων οἰκτρῶς οὕτω ἀπεφράχθη ἡ θαυμασία ὀρθομαρμάρωσις, θαῦμα ἀπερίγραπτον τῆς βυζαντινῆς τέχνης. Βλέπεις τοὺς εὐτελεῖς στεφάνους τῶν ἀναριθμήτων κανδηλίων καὶ διακρίνεις τὰς χρυσᾶς τῶν Χερουβειμ καὶ τῶν Σεραφειμ πτέρυγας εἰς τὰς τέσσαρας τριγωνικὰς βάσεις τοῦ θόλου μὲ τὰ ἀπεξεσμένα αὐτῶν πρόσωπα. Βλέπεις καὶ τὸ χρυσοσκαλισμένον προσευχητήριον τοῦ Σουλτάνου τότε καὶ τοὺς στενοὺς τῆς προσευχῆς τῶν κατακτητῶν ἄμβωνας μὲ τὰς πρασίνας ἱερὰς σημαίας των, μόλις συγκρατουμένας ὑπὸ τῆς πολυκαιρίας.

Ἡ καρδιά σου συνθλίβεται νὰ θραυσθῆ... Ὡς ἀπὸ ρεῦμα ἀέρος βαρὺ ὠθεῖσαι ὑπὸ τὰς μουσειωμένας χρυσᾶς στοᾶς. Ἐξέρχεσαι.

Γ'.

Μ' ἀρέσει ἔξω εἰς τὴν πλατεῖαν, πρὸς τὰ δεξιὰ, νὰ κάθημαι ὑπὸ τὰς δροσερὰς καστανεᾶς εἰς τὸ μικρὸν ὀθωμανικὸν καφενεῖον, θεωρῶν τὸν προσφιλῆ μου ναὸν σιωπηλὸν καὶ ἀκίνητον, μὲ τὸν οὐρανομήκη θόλον του, τὰς ἀναριθμήτους θυρίδας του καὶ τὰ πολυώνυμα οἰκοδομήματά του, τὰ μετριάζοντα τὸ ὕψος του. Καὶ ὑπὸ τὸν μεγαλύτερον καύσωνα πνέει δροσερὸς ἐκεῖ ἄνεμος, δροσίζων καὶ τὴν πλέον λυπημένην ψυχὴν. Μ' ἀρέσει νὰ διέρχωμαι ὥρας μακρὰς ἐκεῖ ἐν τῇ πλατείᾳ, ἔχων προσηλωμένους τοὺς ὀφθαλμούς μου εἰς τὸ προσφιλές μου κτήριο, μὲ τοὺς σοβαροὺς μιναρέδες του, σιωπηλοὺς καὶ κατηφεῖς ὡς νεκρικὰς κυπαρίσσους, σκιαζόντας τὸ σκυθρωπὸν τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας μνημα, πολυσχιδῆς καὶ παμμέγιστον, μὲ τὰς ἐρυθρὰς ζώνας τῶν τοίχων του καὶ μὲ τὸν ἀέρινον θόλον του.

Μ' ἀρέσει, ἀφαιρούμενος ὥρας μακρὰς ἐκεῖ, ὑπὸ τὴν ζωογόνον τοῦ Βοσπόρου δρόσον, ν' ἀναπολῶ τὴν πορφυρογέννητον τοῦ σεμνοῦ οἰκοδομήματος ἱστορίαν...

Ἀλέξανδρος Μωραϊτίδης

27. Η ΚΑΜΠΑΝΑ

Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1878 εἶχε τελειώσει· οἱ Τοῦρκοι εἶχαν ἐπιστρέφει εἰς τὸ χωριὸ καὶ ἐπισκευάσει ὅπως-ὅπως τὰ πυρπολημένα σπίτια των. Οἱ Χριστιανοὶ ἦσαν ἀκόμη ἔνοπλοι. Καὶ μίαν ἡμέραν ὁ

Παπαδογιάννης εισήλθεν εις τὸν τουρκικὸν καφενέ, μὲ μαχαίραν καὶ πιστόλαν εις τὴν ὄσφυν, καὶ ἀφοῦ ἐπέρασε κοντὰ ἀπὸ τὸν Φεζομουσταφᾶν, εις τρόπον ὥστε ἡ μαχαίρα ἤγγισε τὸν ὦμον τοῦ Τούρκου, ἐκάθισεν ἀπέναντί του.

Ὁ Μουσταφᾶς ἔγινε κάτωχρος, ἀλλὰ δὲν εἶπε τίποτε. Ὁ Παπαδογιάννης ὁμως ἐξηκολούθησε τὴν πρόκλησιν τὴν ὁποίαν ἤρχισεν ἡ μαχαίρα :

— Καὶ πῶς σοῦ φαίνονται, Μουσταφ' ἀγά, τὰ καινούρια ζαμάνια;

Ὁ Τοῦρκος τὸν ἠτένισε μὲ τὰ βλοσυρά του μάτια, τῶν ὁποίων τὰ βλέφαρα ἦσαν ὀλίγον ἀνεστραμμένα ἀπὸ ἐγκαύματα. Κατὰ τὸ ὅσον εἶχε ἀνατιναχθῆ μὲ ἄλλους Τούρκους ἀπὸ μίαν ὑπόνομον.

— Ἦρθε, πρέπει, κι ἐσᾶς ὁ καιρὸς σας. Ὅ,τι σᾶς περάσῃ κάμετέ το.

— Μὰ τὸ ἄλπιζες ποτέ σου νὰ δῆς τὸν Παπαδογιάννη ἀρματωμένο μέσα στὸν τουρκικὸ καφενέ; Ἐγὼ νὰ σοῦ πῶ τὸ ἄλπιζα πάντα μου, εἶπεν ὁ Παπαδογιάννης. Ἄλλ' ἐπὰ θὰ γενοῦνε κι ἄλλα πολλὰ πράματα.

— Ἰντα ἄλλα; Δὲ φτάνουν αὐτὰ πού γενήκανε; δὲν ἀπομένει παρὰ νὰ μᾶς σκοτώσετε, εἶπεν ὁ Μουσταφᾶς μὲ φωνὴν ὑπόκωφον, ὡς ἐὰν ὠμίλει ὁ βρασμὸς τῆς ψυχῆς του.

Ἐπειτα στυλώσας εἰς τὸν Παπαδογιάννη βλέμμα θρασύ, εἰς τὸ ὁποῖον ἐκιτρίνιζε θανάσιμον μῖσος, ἐπρόσθεσεν ἐντόνως :

— Μὰ δὲ σκοτώνονται οἱ Τοῦρκοι εὐκόλα! Τ' ἀκοῦς;

— Τώρα π' ἄρχισε καὶ κόβγει κι ἡ ρωμαίικη μαχαίρα, Μουσταφᾶ, ἀπήντησεν ὁ Παπαδογιάννης, ὑψώσας καὶ αὐτὸς τὴν φωνὴν καὶ κτυπήσας τὴν βαρεῖαν παλάμην ἐπὶ τῆς λαβῆς τῆς μαχαίρας, ὅλα ἔν' εὐκόλα. Ἐπέρασαν ἐκεῖνα πού κάτεχες. Μὰ δὲ σᾶς σκοτώνουμε, γιατί καὶ δέκα θανάτους νὰ σᾶς δώσωμε, δὲ θὰ σᾶς πλερώσωμε γιὰ τὰ ὅσα ἔχετε καμωμένα.

Τώρα δὲ τὸ μειδιάμα τοῦ Παπαδογιάννη εἶχε σβεσθῆ, τὸ πρόσωπόν του εἶχε συννεφωθῆ καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ του ἐξέπεμπον τὴν στυγνὴν λάμψιν τῆς ὀργῆς καὶ τοῦ μίσους.

— Δὲ σᾶς σκοτώνουμε, ἐξηκολούθησε. Δὲν εἶναι ἀνάγκη· θὰ σκοτωθῆτε μοναχοὶ σας ἀπὸ τὴ σκᾶση σας.

Οἱ ἄλλοι Τοῦρκοι πού ἦσαν εἰς τὸ καφενεῖον εἶχαν ἐκμανῆ· ὀλίγοι μόνον, οἱ δειλότεροι, ἠθελαν νὰ πάρουν τὸ πρᾶγμα εἰς τὸ ἀστεῖον. Αὐτοὶ δέ, ἀλλὰ καὶ ὁ φόβος τῶν πολυαριθμῶν Χριστιανῶν, οἵτινες

εύρισκοντο ἄπ' ἔξω, συνεκράτουν τοὺς ἐξωργισμένους. Καὶ ὁ Παπαδογιάννης ὅμως εἶχε διαρκῶς τὸ χέρι εἰς τὴν λαβὴν τῆς πιστόλας καὶ μόνος του ἦτο ἱκανὸς νὰ ἐμπνεύσῃ φόβον, διότι ἦτο γνωστὴ ἡ ἀφοβία καὶ ἡ τόλμη του.

— Ἡ Κρήτη, ἀγαδάκια μου, θὰ γενῆ Ἑλλάδα! εἶπε μετ' ὀλίγον καὶ τὸ προκλητικὸν του μειδιάμα ἀνεφάνη.

Τότε ὁ Φεζομουσταφᾶς ἠγέρθη διὰ μιᾶς καὶ μὲ στεναγμὸν ἀνθρώπου πνιγομένου εἶπεν:

— Ἀλλάχ! Ἀλλάχ! καὶ δὲ βαστῶ μπλιὸ νὰ τὸν ἀκούω! Καὶ ὤρμησεν ἔξω.

Ἄλλ' ὁ Παπαδογιάννης τὸν ἠκολούθησε καὶ ὅταν τὸν ἔφθασε πρὸ τοῦ τζαμιοῦ, τοῦ εἶπε:

— Θυμᾶσαι, Μουσταφᾶ, ἴντα σοῦ ἴπα στὰ 77, ὄντὲν ἐμαλώσαμε γιὰ τὸ σώχωρο; ... Σοῦ ἴπα πὼς θὰ παίξω καμπάνα στὴ γειτονιά σου. Τὸ λοιπὸς ἐτοιμάσου νὰ τὴν ἀκούσης. Ἡ γιῶρα ἔφταξε.

Ὁ πατέρας τοῦ Παπαδογιάννη ἦτο παπάς, ὁ δὲ «μπαμπάς» τοῦ Φεζομουσταφᾶ ἓνας ἀπὸ τοὺς σκληροτέρους γιαντισάρους, ὁ ὁποῖος, ἐκτὸς ἄλλων Χριστιανῶν, εἶχε φονεῦσει πρὸ τοῦ 21 καὶ δύο ἀδελφοὺς τοῦ παπᾶ καὶ θεῖους τοῦ Παπαδογιάννη.

Ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς τῆς Αἰγύπτου, ὁ ὁποῖος εἶχε τότε ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν του τὴν Κρήτην, περιώρισεν ὀλίγον τοὺς Τούρκους καὶ ἔδωσε κάποιαν ἄνεσιν εἰς τοὺς Χριστιανούς. Οὗτοι δὲ ἐπωφελήθησαν τὴν ἐνθάρρυνσιν ἐκείνην, πρωτίστως διὰ ν' ἀναστυλώσουν τοὺς κώδωνας εἰς τοὺς ναοὺς των, οἱ ὁποῖοι εἶχον καθαιρεθῆ ἅμα οἱ Τοῦρκοι κατέλαβαν τὴν Κρήτην καὶ ἀντικατεστάθησαν μὲ ξύλινα σήμαντρα. Τότε ὁ πατέρας τοῦ Παπαδογιάννη ἐφρόντισε νὰ προμηθευθῆ διὰ τὴν ἐκκλησίαν του σιδερένιον σήμαντρον, ἕως οὗ ἀγορασθῆ καμπάνα. Ἄλλ' ἓνα δειλινὸν ἐνῶ ἐκάλει δι' αὐτοῦ εἰς τὸν ἔσπερινὸν τοὺς ἐνορίτας του, διέβαινεν ὁ Φέζος καὶ τοῦ ἐφώνησεν:

— Ἰντα τὸ κτυπᾶς, μωρέ, αὐτὸ τὸ σιδερικὸ;

— Ἐχομε τὴν ἄδεια τοῦ Μουσταφᾶ πασᾶ καὶ τοῦ ζαμπίτη, ἀπήντησεν ὁ παπάς.

— Μὰ τὴ δική μου τὴν ἄδεια, μωρέ, δὲν τὴν ἐπῆρες.

Καὶ μὲ τοὺς τελευταίους λόγους ὤρμησε κατὰ τοῦ παπᾶ καὶ τὸν ἐμαχαίρωσε καὶ ὁ παπάς ἐκινδύνευσε ν' ἀποθάνῃ.

Ὁ γιὸς του ὁ Παπαδογιάννης τὰ ἐγνώριζεν ὅλα αὐτὰ καὶ ἐμίσει ὅλους τοὺς Τούρκους, ἀλλὰ ἰδιαίτερον ἐπιεν ἐκδίκησιν κατὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ γιαντισάρου. Καὶ ὅταν τὸ 1857 ἠγοράσθη τὸ πρῶτον καμπάνα καὶ ἐκρεμάσθη εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιον, ὁ Παπαδογιάννης, ἔφηβος τότε, ἔχυσε δάκρυα χαρᾶς μετὰ τῶν ἄλλων Χριστιανῶν τοῦ χωριοῦ. Εἰς τοὺς χαρμωμένους ἤχους τοῦ κώδωνος ἐκείνου ἤκουσε τὴν ἀγαλλίασιν καὶ τὴν ἐκδίκησιν τῶν ἀποθανόντων εἰς τὴν δουλείαν, καὶ τὰς μεγάλας ἐλπίδας τῶν ἐπιζώντων.

Εἰς τὴν οἰκογένειάν του ὑπῆρχε παράδοσις ὅτι οἱ πρόγονοι τοῦ Μουσταφᾶ ἦσαν συγγενεῖς των Χριστιανῶν, ἐξομώσαντες πρὸ ἑκατὸν πενήντα ἐτῶν. Διὰ τοῦτο τὰ κτήματά των παντοῦ σχεδὸν ἐγειτόνευαν, καὶ ἀφ' ὅτου ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τῆς πατρικῆς του περιουσίας ὁ Γιάννης συχνὰ διεπληκτίζετο μετὰ τὸν Φεζομουσταφᾶν. Ἀλλὰ τότε οἱ Τοῦρκοι ἦσαν ἰσχυροί, ἀστυνομία δὲ καὶ δικαστήρια ἔδιδαν πάντοτε ἄδικον εἰς τὸν Παπαδογιάννην, ὅστις ἐκάστοτε ἐφυλακίζετο. Αἱ ἀδικίαι αὗται ἐξηγρίωναν ἔτι μᾶλλον τὸ μίσός του, τὸ ὅποῖον δὲν ἠδυνήθη νὰ ἰκανοποιηθῆ κατὰ τὰς ἐπακολουθησάσας δύο ἐπαναστάσεις. Ὀλίγον πρὸ τῆς τελευταίας συνεπλάκησαν μίαν ἡμέραν εἰς τὸ νερόν, φιλονικοῦντες ποῖος πρῶτος ν' ἀρδεύσῃ τὸ περιβόλι του. Ὁ Παπαδογιάννης κατάρθρωσε νὰ καταβάλλῃ τὸν Μουσταφᾶν, καί, ἀφοῦ τοῦ ἔδωκε τῆς χρονιᾶς του, τοῦ εἶπε:

—Ἐπέρασαν κείνα πού κάτεχες. Ἐπέρασ' ὁ καιρὸς πού μαχαίρωνε ὁ κύρης σου ὁ πισσοκόκαλος γιὰ τὸ σημαντήρι. Ἐδὰ* χτυπᾶ καμπάνα καὶ γλήγορα θὰ τὴν ἀκούσης καὶ στ' ἀφτί σου κοντά!

Ὁ Παπαδογιάννης εἶχε πρὸ πολλοῦ σχέδιον, διὰ τὴν πραγματοποίησιν τοῦ ὁποίου ἐθεώρησε κατάλληλον τὴν περίστασιν μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 78, ὅτε ἐδόθη κάποια ἐλευθερία καὶ δικαιοσύνη εἰς τοὺς Χριστιανούς τῆς Κρήτης. Καὶ μίαν Κυριακὴν, μετὰ τὸ πέρασ τῆς λειτουργίας, εἶπε πρὸς τοὺς συνηγμένους εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ναοῦ Χριστιανούς:

—Ἀκούσετε νὰ σᾶς πῶ, χωριανοί. Στὸ Λιοντάρι, στὴν τούρκικη γειτονιά, κολλητὰ στὸ σπίτι τοῦ Φεζομουσταφᾶ, εἶναι μιὰ παλιὰ ἐκκλησιά.

—Εἶναι Παναγία, εἴπεν ὁ ἱερεὺς.

—Ναί, Παναγία. Ἀλλὰ οἱ Τοῦρκοι τὸν καιρὸ τῆς γιαντισαριᾶς τὴν πήρανε καὶ τὴν ἐκάμανε στάβλο καὶ βγάλανε τὰ μάτια τῶν

ἀγίων πού 'ναι ζωγραφισμένοι στους τοίχους. Εἶναι ντροπή μας νά τήν ἀφήσωμε σ' αὐτό τὸ χάλι. Τὸ λοιπὸν ἐγὼ λέω νά πᾶμε νά τήν πάρωμε μὲ τὸ ζόρι.

— Καλὰ λές, ἐφώναξαν πολλοί. Νά πᾶμ' ἐδὰ εὐθύς.

— Ἄς πάη ὁ καθένας νά πάρη τὸ τουφέκι του καὶ τήν τσάπα του καὶ νά 'ρθη. Πρέπει πρώτα νά ρίξωμε τὸ σπίτι πού 'ναι κτισμένο ἀπὸ πᾶνω.

Ὅλοι ἐκινήθησαν, διὰ νά συμμορφωθοῦν πρὸς τήν γνώμην τοῦ Παπαδογιάννη, ἀλλ' ὁ παπὰς καὶ μερικοὶ γέροντες ἀνεχαίτισαν. Δὲν ἔπρεπε νά μεταχειρισθοῦν βίαν. Δὲν ἦσαν γιανίτσαροι αὐτοί. Ἐπρεπε νά ἀποζημιώσουν τὴν χανούμισσαν εἰς τὴν ὁποίαν ἀνῆκε τὸ σπίτι. Ἡ πρότασις αὕτη δὲν ἤρρεσεν εἰς τοὺς ζωηροτέρους, ὁ Παπαδογιάννης ὁμως τὴν ἐδέχθη καὶ εἶπεν:

— Ὅσα ζητήσῃ ἡ Τούρκισσα ἐγὼ τὰ δίδω.

Ἡ Τούρκισσα ὁμως κατὰ συμβουλήν τῶν ὁμοθρήσκων τῆς δὲν ἐδέχθη νά πωλήσῃ τὸ σπίτι. Διὰ τοῦτο τὴν ἐπομένην Κυριακὴν δὲν ἐχρειάσθη δευτέρα ἀγόρευσις τοῦ Παπαδογιάννη. Μικρὸν μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τῆς λειτουργίας ὅλοι οἱ χωρικοὶ ἔνοπλοι διηυθύνθησαν πρὸς τὴν τουρκικὴν συνοικίαν Λιοντάρι. Καὶ ἐνῶ οἱ μισοὶ κατέλαβαν τὰς διόδους διὰ νά ἀποκρούσουν μὲ τὰ ὅπλα πᾶσαν ἀπόπειραν τῶν Τούρκων πρὸς ἀντίστασιν, οἱ ἄλλοι ἐκδιώξαντες τὴν ἐγκάτοικον χανούμισσαν καὶ ἀπορρίψαντες τὰ ἐπιπλα καὶ σκευὴ, ἤρχισαν νά κατεδαφίζουν τὸ σπίτι, ἔπειτα δὲ καὶ τὸν βεβηλωμένον ναόν. Καὶ μετὰ τινὰς ὥρας δὲν ὑπῆρχε πέτρα ἐπὶ πέτρας. Καθ' ὅλον δὲ τὸ διάστημα τοῦτο οἱ Τούρκοι δὲν ἐτόλμησαν νά ξεμυτίσουν.

Τὴν ἐπιούσαν ἤρχισεν ἡ ἀνοικοδόμησις καὶ μετ' ὀλίγον καιρὸν μικρὰ λευκὴ ἐκκλησία εἶχεν ὑψωθῆ δίπλα εἰς τὸ σπίτι τοῦ Φεζομουσταφᾶ, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τὴν λύσσαν του εἶχε γεράσει κατὰ δέκα ἔτη.

Τὴν ἡμέραν δὲ καθ' ἣν ὁ ἐπίσκοπος ἐτέλεσε τὰ ἐγκαίνια ἐφθασε καὶ ἡ δι' ἐξόδων τοῦ Παπαδογιάννη παραγγεληθεῖσα καμπάνα καὶ ὁ ἦχος τῆς ἐτάραξε τὴν κατηφῆ σιγὴν τῆς τουρκικῆς συνοικίας.

Ἄλλ' ὁ Παπαδογιάννης ἐπεφύλαττεν εἰς τοὺς χωριανούς καὶ ἄλλην ἐκπληξιν. Εἰς τὸ κωδωνοστάσιον ὑψώθη ἕξαφνα καὶ ἐκυμάτισε χαρμωδῶς μία ἑλληνικὴ σημαία. Καὶ ὁ λαὸς τὴν ἐχαιρέτισε μὲ φρενιτώδεις ἀλαλαγμούς, μὲ δάκρυα ἐνθουσιασμοῦ καὶ πυροβολισμούς.

Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ὁ ἐπίτροπος τῆς νέας ἐκκλησίας Παπαδογιάννης

δὲν ἀφῆκε τὴν καμπάναν τῆς Παναγίας νὰ σιγήσῃ. Τὴν δὲ τετάρτην ἡμέραν ἐκδηύετο ὁ Φεζομουσταφᾶς. Κατὰ τὴν γενικὴν πεποίθησιν ἔσκασεν ἀπὸ τὸ κακὸ του.

Ἰωάννης Κονδυλάκης

28. ΚΡΗΤΗ

Ἄπ' τὸ γαλάζιο πέλαγος σὲ ξαγναντεύω, Κρήτη!
 Τοῦ δειλινοῦ τὰ σύννεφα χρυσὸ σου πλέκουν στέμμα,
 κι ὁ ἥλιος, βασιλεύοντας κατὰ τὸν Ψηλορείτη,
 σμίγει τὸ αἷμα τοῦ οὐρανοῦ μὲ τὸ δικό σου τὸ αἷμα.

Παῦλος Νιρβάνας

29. ΑΙ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΑΙ ΜΟΥ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ

(Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Πρωτοψάλτην Σμύρνης Δημ. Λῶτον)

Ἐκ Μονπελλίου 11 Ἰουνίου 1786

... Καιρὸς παντὶ πράγματι. Εἶναι λοιπὸν καὶ καιρὸς καυχίσεως, καθὼς εἶναι καιρὸς ταπεινοφροσύνης. Καὶ ὅστις ἐν καιρῷ τοῦ καυχᾶσθαι ταπεινοφρονεῖ, ὑποκρίνεται ταπεινοφροσύνην, δὲν εἶναι ἀληθῶς ταπεινόφρων.

Ἄδελφέ μου, ἡ ἀγαλλίασις τῆς ψυχῆς μου εἶναι τοιαύτη, ὥστε τετράκις ἐπεχείρησα νὰ σὲ γράψω καὶ τετράκις ἐμποδίσθην ἀπὸ τὰ δάκρυα. Ταύτην τὴν ὥραν ἔρχομαι ἀπὸ τὴν Ἀκαδημίαν, ὥραν ἀρίστου. Ἄλλ' ἡ χαρὰ ἠφάνισε τὴν ὄρεξιν, καὶ ἀφῆκα τὸ γεῦμα, διὰ νὰ σὲ περιγράψω τὴν νίκην μου. Παρέστησα λοιπὸν τὴν «θέσιν» μου ἐνώπιον τῶν διδασκάλων μου καὶ μῖς συνδρομῆς διακοσίων πενήκοντα ἀνδρῶν, τῶν πλειόνων σοφῶν, ἰατρῶν, φιλολόγων.

Τὴν προλαβοῦσαν νύκτα δὲν εἶχον καλύψει τοὺς ὀφθαλμούς. Τοσαύτη ἦτον ἡ ἀμηχανία καὶ ὁ φόβος μου, καὶ μέχρι τῆς δεκάτης ὥρας (ταύτην τὴν ὥραν γίνονται αἱ κοιναὶ διαλέξεις) ἔτρεμον ὡς τὸ ὄψάριον, ἀλλ' ἐπλανώμην.

Οἱ διδάσκαλοί μου, ὁμοθυμαδὸν ἅπαντες, μὲ ἔκαμαν (δακρύω πάλιν) τὰ πλεόν λαμπρὰ ἐγκώμια. Εὐρηκαν τὴν «θέσιν» μου γραμμῆν μὲ μέθοδον, πλήρη ἀπὸ παρατηρήσεις ὥραϊας, στολισμένην μὲ πολλὴν φιλολογίαν, ἐν ἐνὶ λόγῳ, ἀδελφέ μου, εἶναι ἀδύνατον νὰ σὲ περιγράψω τὰ ὅσα εἶπαν οἱ κριταὶ μου. Ἄπ' αὐτοὺς λοιπὸν τοὺς ἐπαίνους ὁ φόβος μετεβλήθη εἰς θάρρος, τὸ θάρρος εἰς τόλμην, καί, ἂν ἡ συνέλευσις παρετείνετο ἀκόμη ὀλίγον, ἴσως ἡ τόλμη εἰς ἀναισχυντίαν. Ἀπεκρίθην εἰς τὰς ἐρωτήσεις των μὲ σαφήνεια, ἀνεσκέυασα τὰς ἀντιρρήσεις των. Εἶχα γράψει ὅτι πολλὰ νομιζόμενα τῶν νεωτέρων εὐρήματα τὰ ἤξευρεν ὁ Ἴπποκράτης πρὸ δύο χιλιάδων ἐτῶν. Ἐδιαφέντευσα τὴν τιμὴν τῶν προγόνων μου, ἐτίμησα τὸ γένος, τοὺς φίλους καὶ τὸν Πρωτοψάλτην μου. Ὅλη ἡ συνέλευσις ἔμεινε εὐχαριστημένη.

Ἐγὼ μόνον δὲν εἶμαι ἐντελῶς εὐτυχής. Τὸ γλυκύτερον, ἔλεγεν ὁ Ἐπαμεινώνδας (μετὰ τὴν ἐν Λεύκτροις μάχην), ἀφ' ὅσα μὲ συνέβησαν εἰς τὴν ζωὴν μου, ἦτο τὸ νὰ νικήσω τοὺς Λακεδαιμονίους ζῶντος ἔτι τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρὸς μου. Αὐτὴν τὴν χαρὰν μὲ ἐστέρησεν ἡ Πρόνοια. Πολλὰ τοὺς ἐλύπησα καὶ τοὺς δύο. Καὶ ἴσως ὁ σημερινός μου θρίαμβος ἤθελεν ἐξαλείψει τὰ τραύματα τῆς καρδίας των.

Βιβλία δὲν ἔχω. Ἐνδυμάτων στεροῦμαι. Ἡ τροφή μου εἶναι ἀθλία. Ἡ κατοικία μου ἀθλιωτέρα, διότι, διὰ νὰ ἔχω μίαν εὐρυχωροτέραν κάμεραν, πρέπει νὰ ἐξοδεύσω εἴκοσι γρόσια παραπάνω τὸν χρόνον. Ὅλα αὐτὰ, ἀδελφέ μου, κωλύματα, καὶ κωλύματα μεγάλα τῆς σπουδῆς. Τί νὰ κάμω, τί νὰ εἶπω; Οὕτως ἠθέλησεν ἡ Πρόνοια. Γενηθῆτω τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Μὲ κακοφαίνεται ὅμως νὰ εὐρίσκωμαι εἰς τὴν πηγὴν καὶ νὰ μὴν ἔχω ἄνθρωπον, ὅταν ταραχθῆ τὸ ὕδωρ, νὰ μὲ λούσῃ, νὰ μὲ ποτίσῃ, νὰ μὲ χορτάσῃ ἀπὸ ἐπιστήμην. Ὅθεν ἔχω ὁ ταλαίπωρος νὰ μείνω καθὼς ἦμην αὐτοῦ ἀμαθῆς, ἀμαθέστατος, ὄνος καθαρός. Ἀλλὰ περισσότερον λυποῦμαι τὴν λογιότητά σου, ὅστις, νομίζων με σοφόν, μὲ ἐκθειάζεις, ἔπειτα ἔχεις νὰ ψευσθῆς καὶ νὰ κατηγορηθῆς ἀπὸ τοὺς φίλους σου, ὅταν μὲ ἰδῆς ἀσυγκρίτως ὑποδεέστερον ἀφ' ὅ,τι μὲ νομίζεις.

Ὡς τόσον ἐγὼ εἶμαι εὐχαριστημένος καὶ δοξάζω ἐκ βάθους ψυχῆς τὸν δοτῆρα παντὸς ἀγαθοῦ, ὅστις μεταξὺ πολλῶν δεινῶν, τὰ ὅποια συνεχώρησε νὰ πάθω ἐπὶ ζωῆς μου, μ' ἔκανε καὶ μεγάλας

ευεργεσίας, και τοιουτοτρόπως πανσόφως και πανοικτιριμόνως ἀναμείξας τὰ καλὰ τοῖς κακοῖς, μ' ἐστήριξε μέχρι τοῦ νῦν κλονούμενον ὑπὸ τῆς ὀλιγοψυχίας.

Πρώτη και μεγίστη ευεργεσία Θεοῦ (και τὸ γνωρίζω καλῶτατα, φίλε μου), τὸ νὰ γεννηθῶ ἀπὸ γονεῖς ἐντίμους και φίλους τῆς προκοπῆς, οἱ ὅποιοι μετεχειρίσθησαν ὅλα τὰ μέσα διὰ τὴν καλὴν ἀνατροφήν μου. Δευτέρα ευεργεσία, νὰ γνωρίσω ἕνα φιλόανθρωπον ἄνθρωπον, τὸν Δόμινον Κεῦνον, ὅστις μ' ἐχορήγησεν ὅλα τὰ μέσα διὰ τὰ διασκεδάσω τὴν ἀμάθειάν μου. Τρίτη ευεργεσία, τὸ ταξίδιον τῆς Ὀλλανδίας, ὅπου γνωρίσας ἀνθρώπους σοφοὺς ἤρχισα νὰ σπουδάζω τοὺς Ἑλληνας συγγραφεῖς, με μέθοδον παντάπασι διάφορον. Ἡ ὁποία μέθοδος, ὄχι μόνον μ' ἔκαμε νὰ μαντεύσω πολλὰ δυσνόητα τῶν προγόνων μου, ἀλλὰ νὰ διορθώσω και τὴν μητρικὴν μου διάλεκτον ἐκ μόνης τῆς ἀναλογίας, τὴν ὁποίαν ἔχει πρὸς τὴν αὐτῆς μητέρα, τὴν παλαιάν. Τετάρτη ευεργεσία, ἐπειδὴ ἰσχυρογνωμόνως ἀπεφάσισα νὰ ἔλθω και δεύτερον εἰς τὴν Εὐρώπην, νὰ εὔρω τοὺς συγγενεῖς και φίλους ἐτοίμους εἰς τὸ νὰ με βοηθήσωσι. Πέμπτη ευεργεσία, νὰ ἐπιτύχω φίλον ἀκάματον, ἔτοιμον εἰς τὴν ὑπηρεσίαν μου, πρόθυμον νὰ τρέχη ἔνθεν κάκειθεν δι' ἐμέ, ἀκούραστον εἰς τὸ νὰ γράφῃ βιβλία ἀντὶ ἐπιστολῶν, και αὐτὸς ὁ φίλος εἶναι ὁ Πρωτοψάλτης τῆς Σμύρνης.

Ναί, ἀδελφέ μου και φίλε, ἂν και καμμίαν φορὰν σὲ ἐλέγχω, μὴ με νομίσης ἀχάριστον. Ἡξεύρω τοὺς κόπους, ὅσους ὑπέμεινας δι' ἐμέ. Εἶμαι βέβαιος ὅτι ἀφίνεις ἐν μέρει και τὰς ἰδίας σου ὑποθέσεις, διὰ νὰ θεωρήσης τὰς ἰδικὰς μου, και σὲ εἶμαι αἰδίως ὑπόχρεως. Ἐκτη ευεργεσία... Ἀλλὰ πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ καταριθμήσω τὰς ευεργεσίας τοῦ Θεοῦ;

Ἄδαμαντιος Κοραῖς

30. Η ΠΑΣΧΑΛΙΑ ΤΗΣ ΔΕΥΤΕΡΙΑΣ

Ἐτελείωμεν ἡ ἐκκλησιά. Ὁ παπὰς στεκότανε μπροστὰ στὴν Ὁραία Πύλη κι ἀντὶ «δι' εὐχῶν τῶν ἀγίων πατέρων ἡμῶν...» ἔλεγε «Χριστὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν, θανάτῳ...»

Ὅλο τὸ χωριὸ σταυροκοπιόταν, και διπλὴ χαρὰ ζωγραφιζόταν

στό πρόσωπό του. Τέτοια χαρούμενη Λαμπρή δὲ θυμόταν κανεὶς νὰ ἔχη δεῖ ἐκεῖ πέρα. Τελειώνοντας ὁ παπὰς τὸ τελευταῖο του « Χριστὸς ἀνέστη » εἶπε :

— Χριστὸς ἀνέστη, χωριανοί! Καὶ τοῦ χρόνου νὰ εἴμαστε καλά. Κι ὁ Μεγαλοδύναμος νὰ μᾶς φέρη καλά τ' ἀδέλφια μας ποὺ πολεμοῦνε στὸ γεφύρι τῆς Πλάκας, στὸ Λοῦρο, στὴν Πρέβεζα καὶ στὰ Πέντε Πηγάδια...

Τὴν τελευταία του φράση τὴν ἐπρόφερε μὲ δάκρυα, κι ὅλο τὸ χωριό, ἄντρες καὶ γυναῖκες, ἔκλαψαν μέσα στὴν ἐκκλησιά, ἀλλὰ ἔκλαψαν ἀπὸ χαρὰ κι ἀπὸ ἀναγαλλιασμό, καὶ φιλιόταν καρδιακὰ ὁ ἕνας μὲ τὸν ἄλλον γιὰ τὴν Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ καὶ γιὰ τὴν ἀνάσταση, ποὺ νόμιζαν, τῆς σκλαβωμένης Πατρίδας.

Ὁ παπὰς ξαναμπῆκε στὸ Ἱερό γιὰ νὰ ἀποτελειώσῃ τὴ λειτουργία, καὶ τὸ χωριὸ ἄρχισε νὰ βγαίνει ἀπὸ τὴν ἐκκλησιά φαμίλιες - φαμίλιες. Πρῶτα ἔβγαιναν οἱ μεγαλύτερες οἱ φαμίλιες κι ὕστερα οἱ μικρότερες, κι ἀπὸ τὶς φαμίλιες πάλι πρῶτοι ἔβγαιναν οἱ γερόντοι μὲ τὶς γριές, καὶ παραπίσω οἱ νοιοὶ καὶ οἱ νιές καὶ τὰ παιδιά.

Πρῶτος - πρῶτος βγῆκε ὁ προεστὸς τοῦ χωριοῦ, ὁ γερο - Λιόλιος, γέρος μ' ἑβδομήντα πέντε χρόνια καὶ πλιότερο στὴ ράχη του, μὲ κάτασπρα μαλλιά καὶ μὲ κάτασπρα μακριὰ μουστάκια, κρατώντας μὲ τὸ ζερβὶ του χέρι τὴν ἄσπρη του λαμπάδα κι ἀκουμπώντας μὲ τὸ ἄλλο σὲ μιὰ ροζιάρικη καὶ χοντρή πατερίτσα.

Ἀποπίσω ἐρχόνταν δυὸ παιδιά του, ἐπάνω ἀπὸ σαράντα ἢ σαράντα πέντε χρονῶν τὸ καθένα, δυὸ παντρεμένα ἐγγόνια, ἑπτὰ νυφάδες ἀπὸ παιδιά καὶ δυὸ ἐγγονόφυες καὶ καμιὰ εἰκοσαριά ἐγγόνια ἀπὸ εἴκοσι χρονῶν καὶ κάτω. Ἀπ' τὰ ἐπίλοιπα πέντε παιδιά τοῦ γερο - προεστοῦ ποὺ δὲν ἦτανε στὴν ἐκκλησιά, δυὸ ἦταν πεθαμένα καὶ τρία ξενιτεμένα, κι ἀπὸ τὰ τρία πάλι τὸ ἕνα ἦταν ἔθελοντὴς στὸν ἑλληνικὸ στρατό.

Τραβοῦσε μπροστὰ ὁ γερο - προεστὸς, σὰ σεργάρι* κοπαδιοῦ, κι ἔρχονταν ὅλο τὸ χωριὸ κοντά του, μὲ τὰ κερὰ στὰ χέρια ἀναμμένα. Ἦτανε νύχτα βαθιά κι ὁ Αὐγερινὸς δὲν εἶχε ξεπροβάλει ἀκόμα ἀπὸ τὴν κορυφή τῶν Τζουμέρκων. Ἀλλὰ μιὰ φωτεινὴ αὐλακιά ἀπλωμένη ἀπὸ τὸ κορφοβούμι τοῦ Περιστεριοῦ ὡς ἐπάνω στὰ Γιάννινα, ἔδειχνε πὼς τ' ἀστέρι αὐτό, ποὺ τ' ὀνομάζουν οἱ πλιότεροι « λαμπρό », δὲ θ' ἀργοῦσε νὰ βγῆ.

Ἐνάμεσα ἀπ' τὴν ἐκκλησιά καὶ τὸ χωριὸ εἶναι ἓνα μεγάλο δεντρόφυτο πλάτωμα. Ἐκεῖ σταμάτησαν ὅλοι κι ἔκαμαν ἓνα μεγάλο κύκλο νὰ μιλήσουν γιὰ τὸν πόλεμο.

Ἐνα φίλο ἀεράκι ποὺ τραβοῦσε ἀπ' τὸ χωριὸ ἔφερνε τὴ μοσχομυρουδιά τῶν ἀρνιῶν ποὺ ψήνονταν στὶς αὐλές τῶν σπιτιῶν.

— Τὰ μάθατε;

— Τί καινούρια;

— Ἀληθινὰ πῶς τοὺς τσάκισαν τ' ἀδέρφια μας τοὺς Τούρκους;

— Ὅλο καὶ καλά. Νικήθηκαν οἱ Τοῦρκοι στῆς Ἄρτας τὸ γεφύρι. Τοὺς τσάκισε ὁ Κίτσος ὁ Μπότσαρης.

— Τρεῖς μέρες καὶ τρεῖς νύχτες πόλεμο...

— Καημένο Σούλι, νὰ μὴν πεθάνης ποτὲ μὲ τὰ παλικάρια ποὺ βγάξεις!... Ἐσὺ στὰ παλιὰ τὰ χρόνια, ἐσὺ καὶ τώρα!

— Πόσοι ἀρχηγοὶ ἦτανε στὴν Ἄρτα;

— Δυό. Ὁ Κίτσος ὁ Μπότσαρης κι ὁ Κώστας ὁ Σέχος. Ὁ Μπότσαρης κλείστηκε στὴν Ἄρτα κι ὁ Σέχος πέρασε τὸ ποτάμι καὶ πῆρε τὰ πλευρὰ τῶν Τούρκων. Τότε οἱ Τοῦρκοι βάρεσαν μ' ὅλα τους τὰ δυνατὰ νὰ πάρουν τὴν Ἄρτα, γιὰ νὰ κλείσουν τὸ Σέχο μέσα στὸ Τούρκικο, ἀλλὰ τοὺς τσάκισε τὸ Μποτσαράκι, κι ἔτσι σκόρπισαν κι ὅπου φύγη - φύγη... Τότε ὁ δικός μας ὁ στρατὸς πέρασε τὸ γεφύρι τῆς Ἄρτας κι ἔπιασε τὰ Λέλοβα, τὴν Κανέττα καὶ τὰ Πέντε Πηγάδια.

— Σκοτώθηκαν πολλοὶ Τοῦρκοι;

— Σὰν πόσοι ἔπεσαν ἀπὸ τοὺς δικούς μας;

— Μετριοῦνται οἱ Τοῦρκοι τρεῖς φορές καὶ λείπουν τρεῖς χιλιάδες, μετριοῦνται τὰ Ἑλληνόπουλα καὶ λείπουν τρεῖς λεβέντες!

— Σὰν τί ἀνθρώποι νὰ 'ναι ὁ Κίτσος ὁ Μπότσαρης κι ὁ Κώστας ὁ Σέχος;

— Ὁ ἓνας μὰ πιθαμὴ ἀνθρώπος, μικρὸς μὰ θαμαχτός, κι ὁ ἄλλος θεριακωμένος. Δυὸ Τούρκους μπορεῖς νὰ κρεμάσης ἀπὸ τὰ μουστάκια του!

— Χαρὰ στὶς μάνες ποὺ τοὺς ἔκαμαν!

Ὁ γερο-προεστός, ποὺ εἶχε σταθῆ κι ἀφουγκραζόταν τί ἔλεγαν οἱ χωριανοί, φώναξε:

— Ὅρὲ παιδιά! Ποιὸς σᾶς τὶς ἔφερε αὐτὲς τὶς κουβέντες; Μὴ μιλάτε, μωρὲ παιδιά μου, ὅπως θέλει ἡ καρδιά σας καὶ σᾶς δοκιμάση ὁ Θεός!...

— Εΐναι ἀλήθεια, μπάρμπα, αὐτὰ πού λέμε! Εΐναι ἀλήθεια! Ἦταν κάτι Τσάμηδες* στήν Ἄρτα καί μέ τήν καταστροφή τῶν Τούρκων πέρασαν κι αὐτοὶ δῶθε χωρὶς διαβατήρια καί τράβηξαν γιά τὰ χωριά τους!

— Τοὺς εἶδες μέ τὰ μάτια σου ἐσύ; τὸν ρώτησε ὁ γερο-προεστὸς μέ δυσπιστία.

— Τοὺς εἶδα καί μίλησα μαζί τους καί μοῦ τὰ εἶπαν ὅλα!

— Ποιὰ μέρα φύγαν ἀπὸ τὴν Ἄρτα οἱ Τσάμηδες;

— Τὴ Μεγάλῃ Παρασκευῇ. Ἦρθαν ἀπ' τὰ Λακκοχώρια, πέρασαν ἀπὸ τὸν Καλαμὰ φές τὸ σουρούπωμα καί τράβηξαν νύχτα γιά τὰ χωριά τους...

— Ὅρέ, δὲν ἔχει κανένας ἀπὸ σᾶς ἄρματα; βροντοφώνησε ὁ γερο-προεστὸς πνιγμένος ἀπὸ τὴ χαρὰ του. Ἡ Πασχαλιὰ θέλει ἄρνια, ὁ Ἄι-Γιώργης κατσίκια, ὁ γάμος κριάρια, κι ἡ λευτεριά τουφέκια! Δὲν ἔχει κανένας ἀπὸ σᾶς ἄρματα γιά νὰ ρίξουμε καί νὰ χαιρετήσουμε τὴ λευτεριά; Πεντακόσια χρόνια δοῦλοι, ὄρε παῖδιά, καί νὰ μὴν ἔχουμε σήμερα ἓνα τουφέκι νὰ ρίξουμε καί νὰ καλωσορίσουμε τὴ λευτεριά μας;

— Ἄμ τί ρωτᾶς; τοῦ ἀπολογήθηκε ἓνας. Δὲ μᾶς τὰ ἔμασαν ὅλα τ' ἄρματα οἱ Τοῦρκοι; Ποιανοῦ ἄφηκαν τουφέκι ἢ πιστόλα;

— Ὅρέ, δὲν ἔχει κανένας ἓνα παλιοτούφεκο, μιὰ παλιοπιστόλα; ξαναρώτησε.

— Ἄμ τώρα, γερο-μπάρμπα, τοῦ εἶπε ἓνας, θὰ πλακώσουν γκράδες* καὶ βελουτᾶ* ὅσα θέλεις! Ὅρεξη νὰ χῆς νὰ τουφεκᾶς. Τουφέκια καὶ φυσέκια χάρισμα.

— Μωρέ, ἐγὼ τὸ θέλω αὐτὴ τὴ στιγμή, δὲν τὸ θέλω ὕστερα! Τί νὰ τὸ κάμω ὕστερα; ἔχει, ὄρε, κανένας σας κανένα παλιοτούφεκο γιά μιὰ φορά, καὶ τοῦ τὸ γυρίζω πίσω! Ἐνα ἄρνι διαλεχτὸ δίνω γιά ἓνα παλιοτούφεκο γεμάτο.

Σ' αὐτὸ ἐπάνω ζυγώνει μιὰ γριά καὶ τοῦ λέει:

— Δίν'ς τ' ἄρνι;

— Μωρ' ἔχεις ἄρματα, γρια-Τόλαινα;

— Μὰ τὸ ξύλο πόχω φάει ἀπ' τοὺς ἀντίχριστους γιά νὰ μὴν τοὺς τὸ μαρτυρήσω!

— Τουφέκι εἶναι;

— Naί, τουφέκι τοῦ μακαρίτη!...

Κι ἡ γριά ἄρχισε νὰ κλαίῃ τὸ μακαρίτη της.

—“Αφῆσε τὰ κλάματα, γριά, καὶ σύρε νὰ μοῦ φέρῃς τὸ τουφέκι στὸ σπίτι, νὰ σοῦ δώσω τ’ ἀρνί... .

“Ὅλο τὸ χωριὸ ἦταν τρελὸ ἀπ’ τὴ χαρὰ του. Ἀπὸ τὰ λόγια, ἀπὸ τὰ φερσίματα, ἀπὸ τὸ περπάτημα, νόμιζε κανεὶς πὼς ὅλος ἐκεῖνος ὁ κόσμος εἶχε φάει τὸ ζουρλόχορτο. Ὡς κι αὐτὰ τὰ λιανοπαῖδια, ποὺ δὲν μπορούσαν νὰ καταλάβουν καλὰ-καλὰ τί θὰ πῆ λευτεριά, φώναζαν ψαλμωδικά :

—“Ἐγινε ρωμαίικο! Καλημέρα σας! Ἐγινε ρωμαίικο! Καλημέρα σας!

— Μωρέ, Πασχαλιά μᾶς τὴν ἔστειλε ὁ Μεγαλοδύναμος τὴ χαρὰ τῆς λευτεριάς μας, ἔλεγε ὁ ἕνας.

— Τέτοιο καλὸ δὲν μπορούσε νὰ ῥθῆ ἄλλη μέρα παρὰ Πασχαλιά, ἀπαντοῦσε ὁ ἄλλος.

— Δοξασμένος νὰ ῥναι ὁ Κύριος!

Μὲ τέτοιες κουβέντες ὁ κόσμος ὅλος μπῆκε στὸ χωριό, καὶ κάθε φαμίλια πήγαινε στὸ σπίτι της. Οἱ αὐλές τῶν σπιτιῶν φεγγοβολοῦσαν ἀπὸ τὶς ψησταριές τῶν ἀρνιῶν, ποὺ στριφογύριζαν ἐπάνω στὴ θράκα.

“Ὅταν ὁ γερο-προεστὸς ἔφτασε στὸ σπίτι του, βρῆκε στὴν αὐλόθυρα τὴ γριά μὲ τὸ τουφέκι στὰ χέρια νὰ περιμένῃ. Μόλις τὴν εἶδε, ρίχτηκε ἐπάνω της νὰ τῆς τὸ πάρῃ.

— Τ’ ἀρνί πρῶτα! τοῦ φωνάζει ἡ γριά.

— Μωρὲ ἕνα ἀρνί μονάχα γυρεύεις, κουτή; τῆς λέει ὁ προεστὸς. Ἐγὼ τέτοια μέρα σφάζω ὅλο τὸ κοπάδι καὶ καίω καὶ τὸ σπίτι μου ἀκόμα!

Καὶ σὰ νὰ προσβλήθηκε ἀπὸ τὴν ἀπάντηση τῆς γριάς, ἔκραξε ἕνα ἐγγόνι του, ποὺ εἶχε ἀνεβῆ στὸ σπίτι :

— Ὅρὲ Κίτσο! Κίτσο ὀρέ!

— Ὅρισε, παππού! τοῦ ἀπολογήθηκε τὸ παιδί, παλικάρι ὡς δεκατεσσάρων-δεκαπέντε χρονῶν.

— Νὰ πεταχτῆς, ὀρέ, στὴ στάνη καὶ νὰ ξεκόψῃς δεκαπέντε ὡς εἴκοσι ἀρνιά καλὰ. Γρήγορα! Ἀκόμα ἐδῶ εἶσαι!...

Τὸ παιδί λάκκισε* σὰν ἐλάφι στὴ στάνη, ἀλλὰ ὁ γερο-προεστὸς, θέλοντας νὰ δείξῃ ὅλη τὴ χαρὰ τῆς καρδιάς του, φώναξε τὸ διαλαλητὴ τοῦ χωριοῦ :

—'Οοοορὲ Νάσο! Νάσο ὄρεεε!

—'Εφτασα, μπάρμπα, ἀπολογήθηκε μιὰ φωνή ἐκεῖ γύρω ἀπὸ τὰ σπίτια.

—Νὰ βγῆς, ὄρέ, στὴ ράχη καὶ νὰ διαλαλήσης στὸ χωριὸ πῶς ὅποιος δὲν ἔχει ἀρνί, νὰ ῥθῆ στὸ σπίτι μου νὰ πάρη!...

Ἡ γριά ὁμως, μ' ὅλα αὐτὰ ποὺ γίνονταν, κρατοῦσε τὸ τουφέκι μὲ τὰ δυὸ τῆς χέρια καὶ δὲν τὸ ἔδινε πρὶν τῆς φέρουν πρῶτα τ' ἀρνί.

— Δὲν τὸ δίνω ἀκόμα, ἔλεγε· θέλω τ' ἀρνί πρῶτα!

Τοῦ Νάσου ἡ φωνὴ ξεχύθηκε σ' ὅλο τὸ χωριὸ σὰ δυνατὸς βοριάς, κι ὅσοι δὲν εἶχαν ἀρνί ἔτρεξαν στὸ σπίτι τοῦ προεστοῦ. Ἐτρεξαν ἀκόμα κι ἐκεῖνοι ποὺ εἶχαν, ὄχι γιὰ νὰ ζητήσουν κι αὐτοί, ἀλλὰ γιὰ νὰ δοῦν μὲ τὰ μάτια τους τὸ ψυχικὸ τοῦ προεστοῦ.

Δὲν πέρασε πολλὴ ὥρα καὶ νὰ σου, ἔφτασε κι ὁ Κίτσοσ μ' ἓνα κοπάδι ἀρνια.

— Τὸ καλύτερο τῆς γριάς! φώναξε ὁ προεστὸς, καὶ στὴ στιγμή ὁ πιστικὸς, ποὺ ἐρχόταν μαζὶ μὲ τὸν Κίτσο, ἄρπαξε ἀπ' τὸ λαιμὸ ἓνα λάγιο* ἀρνί, μὲ μιὰ βούλα ἄσπρη στὸ μέτωπο σὰν τὸν αὐγερινὸ, ποὺ ἦταν μιὰ ὄργια βγαλμένος ἐκείνη τὴν ὥρα.

Ἡ γριά μὲ τὸ νὰ χέρι ἄρπαξε τ' ἀρνί καὶ μὲ τ' ἄλλο τρεμάμενο ἔδινε τὸ τουφέκι στοῦ προεστοῦ τὰ χέρια, ἀπὸ φόβο μὴν ἦταν ψέμα τὸ τάξιμο. Ὑστερ' ἀπὸ τὴ γριά πῆραν ἀπὸ ἓνα ἀρνί ὅσοι δὲν εἶχαν, κι ὁ προεστὸς, παίρνοντας τὸ τουφέκι στὸ χέρι του, εἶπε στὴ γριά:

— Γεμάτο εἶναι, ἀρή;

— Γεμάτο! ὅπως τὸ ἔχει ἀφήσει ὁ μακαρίτης.

— Μωρέ, εἶν' ἀκέρια πέντε χρόνια ἀπὸ τότε. Φοβοῦμαι μὴ δὲν πάρη φωτιά καὶ ντροπιαστώ!

Σηκώνει τὸ λύκο καὶ λέει:

— Χριστὸς Ἀνέστη, ὄρ' ἀδέρφια. Χριστὸς Ἀνέστη! Καλῶς μᾶς ἦρθ' ἡ λευτεριά!

Τὸ παλιοτούφεκο βρόντηξε καὶ τράνταξε τὸ χωριό, καὶ μὲ τὸ βρόντημά του σωριάστηκε κάτω κι ὁ προεστὸς ἄψυχος!

Ρίχνονται ἐπάνω του δικοὶ καὶ ξένοι, φέρνουν ἀναμμένα δαδιά, τοῦ ρίχνουν νερό, τίποτε. Εἶχε ξεψυχήσει. Τὸν εἶχε σκοτώσει ἡ χαρὰ.

31. ΣΤΑ ΓΙΑΝΝΕΝΑ

Ἄπ' ἔξω ἀπὸ τὰ Γιάννενα, σ' ἓνα ψηλὸ κλαδί,
 πουλί - πουλάκι ἐκάθισε καὶ γλυκοκελαδεῖ:
 — Ἀνοῖχτε στράτα διάπλατη καὶ στράτα μυρωμένη,
 κι ἔρχεται ἡ Λευτεριά ἢ κυρὰ μὲ τ' ἄνθη στολισμένη.

Τ' ἀκοῦνε οἱ σκλάβοι, πού βαθιὰ σ' ὄνειρου βάθος ζοῦνε,
 καὶ τὰ κεριά ἐτοιμάζουνε καὶ τοὺς παλμούς κρατοῦνε,
 καὶ τὸ καλὸ φθινόπωρο μὲ κάποια ἀνατριχίλα
 στρώνει τ' ὀλόχρυσο χαλὶ μὲ τὰ στερνὰ του φύλλα.

Ἡμερολόγιον Σκόκου, 1915

Στέφανος Δάφνης

32. Η ΚΑΤΑΠΟΛΙΑΝΗ

Κάθε Δεκαπενταύγουστο γιορτάζει ἡ Καταπολιανή. Καραβιῆς προσκυνητῶν ἔρχονται νὰ γονατίσουν κάτω ἀπὸ τὴ θαυματουργὴ εἰκόνα, πού μέσα ἀπὸ τὸ γαλήνιο χαμόγελο τῶν μεγάλων της ματιῶν χύνει τὸ γλυκὸ βάλαμο τῆς παρηγοριᾶς καὶ τῆς ἐλπίδας στὶς ψυχές πού ζητοῦν τὴν προστασία της καὶ τὴν καθοδήγησή της μὲς στῆς ζωῆς τὸ πολυτάραχο πέλαγος.

Ὅπως ἡ Τήνος εἶναι συνώνυμη τῆς Μεγαλόχαρης, ἔτσι κι ἡ Πάρος εἶναι τῆς Καταπολιανῆς.

Ὁ μέγας ναὸς πρωτοθεμελιώθηκε τὸν τέταρτο αἰῶνα καὶ τελείωσε τὸν ἕκτο.

Ἡ παράδοση λέει πὼς ἡ Ἁγία Ἐλένη, ἡ μητέρα τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, πηγαίνοντας στὴν Παλαιστίνη γιὰ τὴν ἀνεύρεση τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, ἀναγκάστηκε ἀπὸ τὴ μεγάλη φουρτούνα νὰ καταφύγει στὴν Πάρο. Πῆγε ἐκεῖ σ' ἓνα μικρὸ ἐκκλησάκι νὰ δεηθῆ στὴν Παναγία γιὰ τὴν εὐόδωση τοῦ ἱεροῦ σκοποῦ της, τάζοντας νὰ οἰκοδομήσῃ ἐκκλησία στὴν χάρη Της. Σὰ γύρισε στὴν Κωνσταντινούπολη, ἐξέφρασε τὸ μεγάλο πόθο της στὸν Αὐτοκράτορα τὸ γιό της. Δὲν πρόφτασε ὁμως νὰ δῆ πραγματοποιημένο τ' ὄνειρό της, γιατί σὲ λίγο πέθανε.

Ἄν καὶ τὰ χρόνια περνοῦσαν, ὁ Μ. Κωνσταντῖνος δὲν ξεχνοῦσε τὸ τάξιμο τῆς μητέρας του, πού τοῦ τό'χε ἀφήσει σὰν ἀπαράβατη

διαθήκη. Ένα πρωί — καθώς μᾶς λέει ἡ παράδοση — οἱ Παριανοὶ εἶδαν μὲ μεγάλη ἔκπληξή τους ἕνα βασιλικὸ καράβι νὰ μπαίνει στὸν κόλπο τῆς Παροικιάς καὶ νὰ ρίχνη τὴν ἄγκυρά του μὲ τὶς χρυσὲς ἀλυσίδες στὰ ἦσυχά νερά. Δὲν ἦταν συνηθισμένοι σὲ τέτοιου εἶδους θαλασσι- νὲς ἐπισκέψεις.

Τὰ κουρσάρικα καράβια τοὺς ἦταν πιὸ πολὺ γνωστά. Τοῦτο ἐδῶ ὅμως ἦταν σὰν ἐκεῖνο ποὺ λὲν τὰ παραμύθια, μὲ τὰ χρυσὰ κατάρτια, μὲ τὰ φουσκωμένα σὰν τὰ φτερά τῶν ζωτικῶν πουλιῶν πανιά. Ἡ ση- μαία μὲ τὸ δικάφαλο ἀετὸ ἀνέμιζε περήφανα στὴν κορυφή, ἐπάνω στ' ἄλμπουρα*, κὶ ἕνας χρυσὸς σταυρὸς λαμποκοποῦσε πάνωθῃ τους, κάτω ἀπὸ τὸ γαλάζιο τ' οὐρανοῦ. Ἦταν ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ τρικάρτα βυζαντινὰ καράβια, ποὺ τὰ ὀνόμαζαν « δρόμωνες » καὶ ποὺ ἐκτελοῦ- σαν τὶς αὐτοκρατορικὲς ἀποστολές. Δύο χρυσοστολισμένοι ἄρχοντες, σταλμένοι ἀπὸ τὸν Αὐτοκράτορα, κατέβηκαν στὴ στεριά κὶ ἄρχισαν νὰ ἐρευνοῦν τὸν τόπο σύμφωνα μὲ τὶς ὑποδείξεις τοῦ μεγάλου βασι- λιᾶ τους, καὶ στὰ μέρη ποὺ τοῦ εἶχε περιγράψει ἡ μητέρα του. Οἱ Πα- ριανοὶ κοιτοῦσαν θαμπωμένοι κὶ ἀναρωτοῦσαν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον τί πρόκειται νὰ συμβῆ. Κανεὶς τους δὲν ἐγνώριζε τὸ μυστικόν. Μόνο ἕνας γέρος παπάς ποὺ ἔμενε σ' ἕνα μικρὸ ἐκκλησάκι, τὸ σημερινὸ παρεκκλήσιο τοῦ Ἁγίου Νικολάου, μέσα στὴν Καταπολιανή. . . Σ' αὐτὸν ἡ Ἁγία Ἐλένη εἶχ' ἐξομολογηθῆ τὸ τάμα της.

Ἔτσι ἄρχισε νὰ χτίζεται ἡ Καταπολιανή, γιὰ νὰ συνεχιστῆ καὶ νὰ τελειώσῃ στὰ χρόνια τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Ἡ παραπάνω παράδοση δικαιολογεῖται, γιὰτὶ ἕνα μέρος τῆς ἐκ- κλησίας, τὸ παρεκκλήσιο τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ἀνήκει πραγματικὰ σὲ προγενέστερη ἐποχὴ, στὸν τέταρτο αἰῶνα, καὶ διατηρεῖ ἀκόμη ζωηρὸ τὸ σύνδεσμό του μὲ τὴν ἀρχαιότητα, γιὰτ' οἱ κολόνες του προέρχονται ἀπὸ ἀρχαίους ἑλληνικοὺς ναοὺς, τὸ δὲ σχῆμα του ἦταν κλασσικόν, τύπου παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς. Ὅταν χτίστηκε ὁ μεγάλος ναός, τὸ παρεκκλήσιο τοῦ Ἁγίου Νικολάου πέρασε ἀπὸ μερικὲς ἀρχιτεκτονικὲς μεταρρυθμίσεις, ὥστε νὰ συνδεθῆ ὀργανικὰ μὲ τὸν κύριο ναό.

Τὰ σχέδια γιὰ τὸ μεγάλο χτίσιμο τῆς Καταπολιανῆς χαραχτή- καν ἀπὸ σπουδαίους μηχανικοὺς τοῦ Βυζαντίου, ποὺ μαθήτευσαν σὲ μεγάλους ἀρχιτέκτονες, σ' αὐτοὺς ποὺ ἔχτισαν τὸ μεγαλοῦργημα τῶν αἰῶνων, τὴν Ἁγία Σοφία, καθὼς καὶ τοὺς Ἁγίους Ἀποστόλους

τῆς Πόλης, με τοὺς ὁποίους ἡ Καταπολιανὴ ἔχει περισσότερὴ ἀρχιτεκτονικὴ συγγένεια.

Ὅλοι βάλθηκαν νὰ ξεπεράσουν τοὺς δασκάλους τους. Μαστοράδες καὶ τεχνίτες, σκαλιστάδες καὶ ξυλογλύπτες, ζωγράφοι καὶ διακοσμητὲς ὀνομαστοὶ ἦρθαν ἀπὸ τὸ Βυζάντιο ἀρματωμένοι με πίστη, με γνώση ἀνώτερη, με ἱερὸν ἐνθουσιασμό. Γιὰ χρόνια δούλευαν.

Τὰ θαυμαστά μάρμαρα τῆς Πάρου, τὰ ὀλόασπρα καὶ λεπτόκοκκα, ποὺ τὰ χρησιμοποιοῦσαν οἱ μεγάλοι καλλιτέχνες τῆς ἀρχαιότητος γιὰ τ' ἀριστουργηματικὰ τους ἀγάλματα — ἀνάμεσά τους κι ὁ ὀνομαστός Πάριος γλύπτης Σκόπας* ὅπως κι ὁ Ἄγοράκριτος* — τὰ μάρμαρα ἀπ' ὅπου ἀναπήδησαν τὰ ὀλύμπια κορμιὰ τῆς Ἀφροδίτης τῆς Μήλου καὶ τοῦ Ἑρμῆ τοῦ Πραξιτέλους, τὰ ὠραιότερα μάρμαρα τοῦ κόσμου, ποὺ τὰ βγαζαν ἀπὸ τὰ βαθιὰ σπλάχνα τῶν βουνῶν, ὅπου δούλευαν με λυχνάρια — γι' αὐτὸ καὶ οἱ ἀρχαῖοι ὀνόμαζαν τὸ μάρμαρο τῆς Πάρου λυχνίτη — τὰ ἔβρισκαν ἔτοιμα. Τὰ περισσότερα τὰ παίρναν ἀπὸ τὸ πλῆθος καὶ τὸν πλοῦτο τῶν ἀρχαίων ναῶν ποὺ ἦταν διεσπαρμένοι στὴν Πάρο, ἢ τὰ κατέβαζαν φορτώματα σὲ μεγάλους ὄγκους ἀπὸ τὰ ὀνομαστὰ λατομεῖα τοῦ νησιοῦ πρὸς τὴν κάτω πόλη. Κι ἄλλα πολύχρωμα, κόκκινα καὶ πράσινα, ἀπὸ ἄλλα μέρη, με σκαλιστὲς φλέβες καὶ με παλμικὲς ραβδώσεις, πριονιστὰ καὶ σκαλιστὰ, τὰ ἔστηναν στοὺς τοίχους καὶ στόλιζαν με τὴν καλλιτεχνικὴ ὀρθομαρμάρωση τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ μεγάλου ναοῦ.

Τόσο δέ, καθὼς γράφει ἓνα παλιὸ χρονικὸ, « ἐλέπτυνεν ὁ τεχνίτης τὴν πέτραν καὶ τὴν ὕφανεν, ὅσον σοῦ ἐφαίνετο ὁ τοίχος ἐνδεδυμένος με ρούχα βυσσινιά καὶ με πορφυρὰ ὑφάσματα. Καὶ τόσην ἐπιτηδεϊότητα καὶ σπουδὴν ἔλαβεν εἰς τὸ τοιοῦτον ἔργον ὁ Μάστορας, ὅπου ἐπέτυχεν νὰ δώσῃ τὸ κάλλος καὶ τὴν ὁμορφιὰ τῆς αἰσθητῆς φύσεως εἰς τὰ ἀναίσθητα κτίσματα. Ἐκεῖνο τὸ πελέκημα, τὸ τόννευμα δὲν ἔδειχνε νὰ ἔχη φύσιν μαρμάρου, ἀλλὰ ἐφαίνετο πὼς ἦτο γάλα πηγυμένον κατὰ ἀλήθειαν ».

Ὅταν ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ τελείωσε « ὁ ἐν πολλαῖς κολώναις θεμελιωθεὶς ναὸς » κι ἐγίνε « ἡ τρυφὴ τῶν ὀφθαλμῶν », ἡ φήμη τῆς ὁμορφιᾶς του διαδόθηκε σ' ὅλο τὸ Βυζάντιο. Βασιλιάδες κι ἄρχοντες πήγαιναν νὰ τὸν θαυμάσουν καὶ νὰ τὸν προσκυνήσουν, κουβαλώντας κάθε λογῆς δῶρα καὶ ἀναθήματα.

« Ἄσπρα νησιὰ »

Ἰ. Ἀθηνᾶ Ταρσοῦλη

33. Ο ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ ΓΙΝΕΤΑΙ ΜΕΛΟΣ ΤΗΣ ΦΙΛΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

‘Ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης αναγκάστηκε, φεύγοντας την τουρκική καταδίωξη, να εγκαταλείψει την Πελοπόννησο και να ζήσει στη Ζάκυνθο από τὰ 1806 ὡς τὰ 1821.

‘Ο ‘Αλή πασάς στέλνει αὐτὸ τὸν καιρὸ ἐπίτηδες στὴ Ζάκυνθο τὸ γραμματικὸ του Μάνθο Οἰκονόμου: Νὰ προσκαλέσῃ τὸν Κολοκοτρώνη νὰ πάῃ στὰ Γιάννενα, νὰ πάρῃ στὴν αὐλὴ του ὅποια θέσῃ θέλει. ‘Ο Κολοκοτρώνης δὲ δέχτηκε νὰ ὑπηρετήσῃ τὸ « μεγάλο θερίο » τῆς ‘Ηπείρου, ὅπως ἔλεγε τὸν ‘Αλή. ‘Ο πόθος νὰ τραβήσῃ τὸ σπαθὶ γιὰ τὴν ‘Ελλάδα, καὶ μονάχα γι’ αὐτὴν, θέριεψε κάθε μέρα πρὸ ζωντανὸς κι ἀκράτητος μέσα του. Μὲ πόνο βαθύ σήκωνε τὰ μάτια κατὰ τὰ βουνὰ τοῦ Μοριᾶ καὶ μουρμούριζε ἀναστενάζοντας:

— ‘Αχ δὲ θὰ ξανάρθῃ τὸ σεφέρι* ; Δὲ θ’ ἀντιλαλήσῃ πάλι στὶς ράχες σας τὸ τουφέκι τὸ κολοκοτρωναϊκό ;

‘Επαιρνε πολλές φορές τὸ στερνοπαίδι του, τὸν Κολίνο, ἀπὸ τὸ χεράκι, κι ἀνέβαιναν τὸ δρόμο τοῦ κάστρου. Τοῦ ‘δειχνε μακριὰ τὰ βουνὰ τοῦ Μοριᾶ μὲ τὶς σταχτογάλαζες κορυφὲς στὴν ψιλὴ γάζα τῆς πάχνης:

— ‘Εκεῖ ἔζησαν οἱ πρόγονοί μας, τοῦ ‘λεγε· αὐτὸς ὁ τόπος στενάζει τώρα κάτω ἀπ’ τὸ ζυγὸ.

Τὸ λαϊκὸ τραγούδι ἔχει κάμει ἀθάνατες τοῦτες τὶς στιγμὲς καὶ τὴ σιωπηλὴ βαθιὰ συγκίνησή τους:

— *Τί ἔχεις, πατέρα μου, καὶ κλαῖς καὶ βαριαναστενάξεις;*

— *Βλέπω τὴ θάλασσα πλατιὰ καὶ τὸ Μοριᾶν ἀλόγα,*
μὲ πῆρε τὸ παράπονο καὶ τὸ μεγάλο ντέρτι.*

Δὲν ἀπελιπιζόταν ὅμως ποτέ. Περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλῃ φορὰ ἢ πίστη του ἦταν ἀσάλευτη πῶς μιὰ μέρα θ’ ἄστραφτε σ’ αὐτὰ τὰ βουνὰ ἢ λευτεριά. Μὰ πῶς; Σ’ αὐτὴν τὴν ἐρώτηση πού ‘ταν γεμάτη ἀγωνία, ἔλαβε τέλος ἀπόκριση ἕνα πρωὶ τοῦ 1818.

‘Ο ‘Αναγνωσταράς, ἀπὸ τοὺς ἀρχηγούς πού ‘χαν ἀνέβῃ στὴν Πετρούπολη, εἶχε γυρίσει τώρα μαζί μὲ τὸ Χρυσοσπάθη καὶ τὸ Δημητρακόπουλο, κατηχημένος στὰ μυστήρια τῆς Φιλικῆς καὶ σταλμένος νὰ κατηχήσῃ κι ἄλλους. Εἶχαν βγῆ κρυφὰ στὴν ‘Υδρα κι ἀγνώριστοι μένανε στὸ σπῆτι τοῦ Καλαβρυτινοῦ Νικηφόρου Παμπούκη, πού ἦταν δάσκαλος στὸ ‘Υδραϊκὸ σχολεῖο. Τὸ πρῶτο πού σκέφτηκε

ήταν να μπάσουν στη Φιλική τὸν Κολοκοτρώνη. Τοῦ ἔστειλαν πρόσκοπο τὸν Πάγκαλο. Ἦταν αὐτὸς ποὺ εἶχε μπάσει τὸν Ἀναγνωσταρᾶ στὰ 1804 στὸ ρωσικὸ στρατό. Ὑπηρετοῦσε τότε κι ὁ ἴδιος μὲ τὸ βαθμὸ τοῦ ταγματάρχη. Τώρα εἶχε παραιτηθῆ καὶ γύριζε μυστικά τὴν Ἑλλάδα, τῆς Φιλικῆς ἀπόστολος καὶ τοῦτος. Τὸν εἶχαν γιὰ τοὺς καπεταναίους. Εἶχε γνωρίσει κάμποσους στὰ Ἐπτάνησα, τὸν καιρὸ ποὺ ὑπηρετοῦσαν τοὺς Ρώσους. Ὁ Ἀναγνωσταρᾶς τοῦ ἔχε δώσει, γιὰ καλὸ καὶ γιὰ κακό, κι ἓνα γράμμα. Ὁ Κολοκοτρώνης τὸν θυμότανε κάπως. Ζαφινιάστηκε ὅμως ἅμα τὸν εἶδε. Τὸν τράβηξε σ' ἓνα ἐξοχικὸ περίπατο. Ὅταν ἄρχισε νὰ τοῦ κἀνῆ τὸ συνηθισμένο ψάρεμα στοὺς κατηχουμένους, ὁ Κολοκοτρώνης τὸν ἔκοψε ἀνυπόμονα.

— Πές μου τα ὅλα, μίλα ξάστερα ! Δὲν ταιριάζουν σὲ μένα λόγια λοξά. Εἶναι χρόνια ποὺ προσμένω τέτοιο χαμπέρι*.

Τοῦ τὰ εἶπε ὅλα. Φῶς ἄστραψε μέσα του. Ἡ ἰδέα μιᾶς πανελληνιας συνωμοσίας ποὺ νὰ ἐνώνῃ πολιτικούς κι ἱερωμένους, ἐμπόρους καὶ ναυτικούς, ὄπλαρχηγούς καὶ προεστούς, μιᾶς συνωμοσίας ποὺ θὰ χτυποῦσε ἀπ' ὀλοῦθε καὶ μ' ὅλους τοὺς τρόπους τὸν τύραννο μὲ δυνάμεις ἑλληνικές, χωρὶς μάταιη ἐλπίδα γιὰ ξένη βοήθεια, τοῦ φαινότανε ἡ μόνη σωτηρία. Εἶδε μπροστά του ζωντανὸ τὸ δρόμο τοῦ λυτρωμοῦ. Γύρεψε στὴ στιγμή νὰ ὀρκισθῆ.

— Ἐγώ, ἡ οἰκογένειά μου, τ' ἄρματά μου, τὸ αἷμα μου, ὅ,τι ἔχω, εἶναι γιὰ τὴν Ἑλλάδα.

Τράβηξαν κάτω ἀπὸ τὸ κάστρο τὸ δρόμο τῆς Μπόχαλης μὲ τίς μύριες ὀμορφιές. Τριγυρισμένο ἀπὸ καρυδιές, ἐλιές, φοινικές, κυπαρίσσια, κιτριές καὶ λεμονιές, ζωσμένο πρασινάδα καὶ λουλούδια, εἶν' ἓνα ἔκκλησάκι : Ὁ Ἅι - Γιώργης τῶν Λατίνων. Δὲν ἔχει καμιὰ σχέση μὲ τοὺς δυτικούς. Λατίνοι λέγονταν ἡ οἰκογένεια ποὺ τό ἔχτισε. Ἦτανε τὸ ἀγαπημένο ἔκκλησάκι τοῦ Κολοκοτρώνη. Σ' αὐτὸ εἶχε βαφτίσει ὅσα παιδιά εἶχε ἀποκτήσει στὴ Ζάκυνθο. Στοὺς ἴσκιους του, στὸ πλάτωμά του, εἶχαν καθίσει σταυροπόδι πολλὲς φορὲς νὰ κλάψουν τίς συμφορὲς τῶν Χριστιανῶν. Κάτω ἀπὸ τίς πορτοκαλιές καὶ τίς κιτριές του εἶχαν στρωθῆ ἐπίσημες ἀνοιξιάτικες μέρες, ὅπως ἡ Λαμπρῆ, νὰ φᾶνε τὸ σουβλιστὸ ἀρνί. Σὲ τοῦτο τὸ ἔκκλησάκι, ποὺ εἶχε δεθῆ τόσο μὲ τὴν ἱστορία τῆς οἰκογένειάς του, τῆς ξενιτιᾶς του καὶ τῶν πόθων του γιὰ τὴν Ἑλλάδα, τράβηξε ὁ

Κολοκοτρώνης τὸν Πάγκαλο, γιὰ νὰ δώση μπροστά του τὸ μεγάλο ὄρκο τῆς Φιλικῆς. Ὁ παπὰς ἦταν δικός τους. Ἦταν ὁ Ἡπειρώτης Ἄνθιμος Ἀργυρόπουλος. Βρισκόταν πρόσφυγας στὴ Ζάκυνθο, κατατρεγμένος ἀπὸ τὸν Ἄλῃ - πασά. Εἶχε φιλέψει στὸ σπίτι του τὸ Μπότσαρη καὶ τὰ παιδιὰ του, ὁ πασὰς εἶχε θυμώσει, τὸν εἶχε ρίξει στὴ φυλακὴ καὶ σάπιζε δεκαοχτὼ χρόνια, καὶ σὰν ἀπὸ θαῦμα εἶχε καταφέρει νὰ ξεγλιστρήσῃ τέλος καὶ νὰ γλιτώσῃ στὰ Ἐπτάνησα. Αὐτὸς ὄρκιζε ὕστερα ὅλους τοὺς Φιλικούς καὶ κρατοῦσε τακτικὸ ἄρχεῖο.

Ἐπάνω σ' ἓνα σκεβρωμένο παλιὸ εἰκονισματάκι μὲ τρεῖς σβησμένες μορφές ἔβαλε τὸ πλατύ, μεγάλο χέρι του ὁ λευτερωτῆς τῶν ραγιάδων, νὰ δώση τὸν ὄρκο. Εἶναι γονατιστός, σκυμμένος, μπροστὰ στὸ μεγαλεῖο τῆς ιδέας· τὸ μισόφωτο τῆς ἐκκλησιόστας ξαυλώνει τὶς τρεῖς μορφές. Κορμιὰ δὲν ὑπάρχουν, ψυχῆς λειτουργᾶνε. Μιά-μιά ξαναγουρίζουν τὶς φοβερές λέξεις τοῦ ὄρκου οἱ ἀντίλαλοι ἀπ' ὅλες τὶς γωνιές, πού 'ναι γεμάτες σκοτάδι καὶ μυστήριο. Καὶ τὶς μεγαλώνουν, τὶς πληθαίνουν. Σὰ νὰ 'ναι μπροστὰ ὅλα τὰ μαῦρα κοπάδια τῶν ραγιάδων καὶ νὰ ὀρκίζονται μαζί του. Ἀνήσυχτοι φτερουγίζουν, κάτω ἀπὸ τὸ θόλο, οἱ ἀντίλαλοι αὐτοί, σὰν πουλιὰ πού γυρεύουν ἀνοιχτὸ διάβα νὰ πετάξουν στὴν Ἑλλάδα, νὰ κράξουν σὲ συναγεμῶ τὰ σύννεφα τῆς μεγάλης τρικυμίας. Ὑστερα οἱ φράσεις γιὰ τὴν πατρίδα κόβονται ἀπὸ στεναγμούς κι ἀναφιλητά. Καὶ τώρα σιωπὴ βαθιὰ καὶ κατανυκτική. Τὸ μυστήριο ἔχει τελειώσει.

Ὁ Κολοκοτρώνης γυρίζει ἀλλαγμένος στὸ σπίτι του. Πότε εἶναι ἕλαφρός, χαρούμενος, πετάει καὶ πότε πέφτει ἔξαφνα σὲ συλλογὴ. Τὸν βλέπουν γιὰ πρώτη φορά, ὕστερ' ἀπὸ μῆνες, νὰ κοιτάζῃ, νὰ συγυρίξῃ τ' ἄρματά του. Κατεβαίνει στὸ κατώι καὶ ἐξετάζει μὴ λείπη τίποτ' ἀπὸ τὴ σέλα. Δὲν εἶναι ἤσυχος πιά.

«Ὁ Γέρος τοῦ Μοριᾶ», τ. Β'

Σπύρος Μελάς

34. ΔΙΑΓΓΕΛΜΑ
ΤΟΥ ΑΕΙΜΝΗΣΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Β΄

(22 Νοεμβρίου 1940)

Πρὸς τὰς Ἐνόπλους Δυνάμεις καὶ τὸν Ἑλληνικὸν Λαὸν

Εἶμαι εὐτυχής, διότι πρὶν παρέλθῃ ἀκόμη μὴν ἀπὸ τῆς στιγμῆς καθ' ἣν ἡ ἀγαπητὴ μας Πατρίς ἠναγκάσθη νὰ κατέλθῃ εἰς σκληρὸν ἀγῶνα πρὸς τὴν Ἰταλίαν, ἠμπορῶ μεθ' ὑπερηφανείας νὰ συγχαρῶ ὅλας τὰς ἐνόπλους δυνάμεις τῆς χώρας καὶ ὁλόκληρον τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν δι' ὅσα μέχρι σήμερον ἐπετεύχθησαν.

Ὁ ἀγὼν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, ἀγὼν ἱερός καὶ γενναῖος, ἀνέτρεψε κατὰ τρόπον πρωτοφανῆ καὶ θαυμαστὸν τὰ σχέδια τοῦ ἐχθροῦ καὶ ὄχι μόνον δὲν τοῦ ἐπέτρεψε νὰ πατήσῃ καὶ νὰ ὑποδουλώσῃ ἱερὰ ἐδάφη τῆς Πατρίδος μας καὶ νὰ καταστήσῃ δούλους τοὺς πολίτας χώρας, ἡ ὁποία ἐκληροδότησεν εἰς ὅλον τὸν κόσμον ὅ,τι ὠραιότερον καὶ οὐσιαστικώτερον ἔχει ὁ πολιτισμός, ἀλλὰ τὰ ἡρωϊκά μας στρατεύματα μετέφερον τὴν μάχην εἰς αὐτὰ ταῦτα τὰ ὀρμητήρια τοῦ ἐχθροῦ. Ἡ πρώτη φάσις τοῦ ἀγῶνος ἐτερματίσθη διὰ τῆς καταλήψεως τῆς Κορυτσᾶς καὶ ἡ νίκη ἔσπευε τὰ ὄπλα τῶν ὑπερασπιστῶν τοῦ δικαίου.

Οὐδὲν ἐπράξαμεν, διὰ νὰ προκαλέσωμεν αὐτὸν τὸν πόλεμον. Ἀφ' ἧς ὅμως μᾶς ἐπεβλήθη, ὁλόκληρον τὸ Ἔθνος, σύσσωμον ὡς εἰς ἄνθρωπος, ὠρθώθη ἐναντίον τοῦ ἐπιδρομέως.

Διευτυπηθῆναι εἰς τὰς ἡμέρας μας πολὺ ἡ σημασία τοῦ ὑλικοῦ παράγοντος. Ἡμεῖς, χωρὶς καθόλου νὰ τὸν ὑποτιμῶμεν, πιστεύομεν κατὰ πρῶτον λόγον εἰς τὴν καταπληκτικὴν δύναμιν τοῦ ἠθικοῦ παράγοντος. Διότι χωρὶς αὐτὸν ὁ ὑλικὸς παράγων εἶναι ἐργαλεῖον βάνουσον καὶ τραχὺ εἰς τρεμούσας χεῖρας. Καὶ αἱ ἔνοπλοι δυνάμεις τῆς χώρας Μου, ὁ ἡρωϊκὸς στρατός μας, τὸ ἔνδοξον ναυτικὸν καὶ ἡ ὀρμητικὴ ἀεροπορία μας ἀπέδειξαν ὅτι γνωρίζουν νὰ μάχωνται, νὰ νικοῦν καὶ νὰ ἀποθνήσκουν ἀκόμη, ὅταν ἡ Πατρίς κηρύσσεται ἐν κινδύνῳ καὶ ὅταν περισσότερον ἀπὸ τοὺς βωμούς καὶ τὰς ἐστίας μας ἀγωνιζώμεθα νὰ σώσωμεν τὴν μεγάλην πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν κληρονομίαν, πού οἱ ἀθάνατοι πρόγονοί μας κατέλιπταν ὄχι μόνον εἰς

ἡμᾶς, ἀλλὰ εἰς ὀλόκληρον τὴν ἀνθρωπότητα. Μαχόμεθα διὰ τὴν ἐλευθερίαν, διὰ τὴν τιμὴν, διὰ τὴν ἀξιοπρέπειαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ διὰ τὸ δίδαγμα ποῦ κατέλιπαν οἱ μεγάλοι διδάσκαλοι τῆς φυλῆς μας, ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη ὄντοτης εἶναι ἀξία οὐσιαστική, διότι ὁ ἀνθρώπος δὲν εἶναι στέλεχος ἄβουλον μιᾶς ἀγέλης. Δι' αὐτὰ μαχόμεθα καὶ δι' αὐτὸ νικῶμεν καὶ διὰ τοῦτο θὰ ἐπικρατήσωμεν. Ὅσαιδῆποτε καὶ ὅποιαιδῆποτε καὶ ἂν εἶναι αἱ φάσεις τοῦ μεγάλου ἀγῶνος, εἰς τὸν ὁποῖον ἔχει ἀποδυθῆ τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος, καὶ ὅσαοιδῆποτε δοκιμασίας καὶ ἂν γνωρίσῃ, ἕνα εἶναι γεγονός, ποῦ δὲν ἤμπορεῖ νὰ ἀμφισβητηθῆ: ἡ τελικὴ καὶ ὀριστικὴ ἐπικράτησις τοῦ δικαίου καὶ τῆς τιμῆς.

Αἱ ἔνοπλοι δυνάμεις τῆς Ἑλλάδος καὶ ὀλόκληρος ὁ ἄμαχος λαὸς τῆς, ποῦ τόσα θρηνεῖ τέκνα ἐκ τῶν ἀνάνδρων βομβαρδισμῶν τῶν ἀνοχυρώτων πόλεων, ἀπέδειξεν ὅτι εἶναι εἰς θέσιν νὰ φέρουν τὸ ὄνομα τοῦ Ἑλληνος καὶ ὅτι εἶναι λαὸς ἱκανὸς νὰ διεκδικῆ τὸν τίτλον τοῦ ἀπογόνου καὶ κληρονόμου τόσης μεγάλης καὶ δυσβαστάκτου ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς κληρονομίας. Διότι δὲν ἀρκεῖ νὰ φέρῃ κανεὶς ἕνα ὄνομα ἢ ἕνα τίτλον, ἂν δὲν εἶναι εἰς θέσιν ἀνα πᾶσαν ὥραν ν' ἀποδεικνύῃ ὅτι καλῶς καὶ δικαιωματικῶς τὸν κατέχει.

Ἀγάλλεται σύμπας ὁ Ἑλληνικὸς λαός, διότι εὐθύς ἐξ ἀρχῆς τὰ δικάια μας, μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ, εὐρίσκουν τὸν δρόμον τῆς πραγματοποιήσεως των καὶ ὅτι νῖκαι ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς τιμῆς στέφουν τὰ ὄπλα μας. Χωρὶς οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ν' ἀπομακρυνώμεθα τῆς ιδέας ὅτι ὁ πόλεμος εἶναι δοκιμασία σκληρά, χαρὰ πλημμυρίζει τὰς ψυχὰς μας δι' ὅσα ἐπετέλεσαν τὰ ἡρωϊκά μας στρατεύματα καὶ ὑπερφηφάνως ὑψώνομεν τὴν κεφαλὴν, διότι τὰ στήθη τῶν τέκνων τῆς Ἑλλάδος ἔγιναν ὅπως καὶ πρὸ τριῶν χιλιάδων χρόνων οἱ προμαχῶνες καὶ τὰ ἀκατάλυτα τείχη, ἐπάνω εἰς τὰ ὁποῖα συντρίβεται ἡ ἄνομος βία.

Πρὸς τὰ ἡρωϊκά αὐτὰ τέκνα στέλλω τὸν πλέον ἐγκάρδιον χαριετισμὸν Μου καὶ εὐχομαι τὸ ἴδιον θάρρος καὶ τὰ αὐτὰ ὑψηλὰ ἰδανικὰ νὰ θερμαίνουν τὰ στήθη των. Καὶ ἡ νίκη εἶναι ἰδικὴ μας, ἀφοῦ τὸ δίκαιον εἶναι ἐξ ὀλοκλήρου ἰδικόν μας.

«Νέον Κράτος» τ. Δ', 1940

35. 28 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1940

Μπρός στὰ χαλύβδινα ἄρματα ὀλοένα
τῶν τυράννων ποὺ ἐρήμωση σκορπίζουν,
ἔθνη — μικρὰ ἢ μεγάλα — τρομαγμένα,
σὰν ἀνεμόδαρτα κλαριά λυγίζουν.

Ἐσὺ μονάχα, Ἑλλάδα, τὴν ὠραία
τὴν κεφαλή σου ὑψώνεις. Τὰ παιδιὰ σου,
ὅπως στὰ χρόνια τῶν Περσῶν τ' ἀρχαῖα,
παίρνουν φτερά, πετοῦν στὰ σύνορά σου.

Καὶ ξάφνου ὁ κόσμος ὅλος, ποὺ τὴ φρίκη
τῆς συντριβῆς σου τρέμει, χαρμοσύνων
στροφές ἀκούει παιάνων γιὰ τὴ Νίκη —
τὴ νίκη τῶν ἀσύγκριτων Ἑλλήνων.

ὦ, χαῖρε, χαῖρε Ἑλλάδα, δοξασμένη
στὰ Μεσολόγια καὶ στοὺς Μαραθῶνες.
Σύμβολο τ' ὄνομά σου ἦταν καὶ μένει
τῆς Λευτεριᾶς ἀνάμεσα στοὺς αἰῶνες !

«Κασταλία Κρήνη»

Σωτήρης Σκίπης

36. ΣΤΗ ΒΟΡΕΙΟ ΗΠΕΙΡΟ

Τὸν ἐρχομό μου στὴ ζωὴ ὁ πατέρας μου
χαιρέτησε μὲ συμπάρα ἐνὸς παλιοῦ —
ἐνὸς παλιοῦ Σουλιώτικου, Ἠπειρώτικου,
μπαρουτοκαπνισμένου τουφεκιοῦ.

Καὶ σὰ μεγάλωσα, ἀπ' τὸν τοῖχο τὸ ξεκρέμασα
καὶ τό 'φαχνα καὶ τὸ ρωτοῦσα νὰ μοῦ πῆ
ποιά χέρια νὰ τὸ τίμησαν, ποιά χέρια νὰ τὸ δόξασαν ;
—Γεῖά σας, προγόνι μου ἱεροί.

Καί χαμηλῶναν τὰ βουνὰ τῆς πρώτης μου,
 τῆς πρώτης μου πατρίδας τῆς Ἑπείρου,
 καί σέ φωλιές αἰτῶν μέ σήκωναν, μέ φέρνανε
 μέ τ' ἄυλα τὰ φτερά, μέ τὰ φτερά τοῦ Ὀνείρου.

Κι ἔζησα πάντα μέ τήν ἔνθεη εἰκόνα σου
 καί ζῶ μέ τὸ ἀκατάλυτο ὄραμά σου,
 ὦ Γῆ μου Ἑλληνομάνα, ὦ Γῆ μου ἀτρόμητη,
 κάνε νὰ ἰδῶ γοργὰ τὴ λευτεριά σου !

«Κασταλία Κρήνη»

Σωτήρης Σκίπης

37. ΥΜΝΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΝ

(στρ. 139 - 147)

Ἡ καρδιά συχνοσπαράζει...
 Πλήν τί βλέπω; σοβαρὰ
 νὰ σωπάσω μέ προστάζει
 μέ τὸ δάκτυλο ἡ θεά.

Κοιτάει γύρω εἰς τὴν Εὐρώπη
 τρεῖς φορές μ' ἀνησυχία·
 προσηλώνεται κατόπι
 στὴν Ἑλλάδα καὶ ἀρχινᾷ :

Παλικάρια μου ! οἱ πολέμοι
 γιὰ σᾶς ὅλοι εἶναι χαρά,
 καὶ τὸ γόνα σας δέν τρέμει
 στοὺς κινδύνους ἐμπροστά.

Ἄπ' ἐσᾶς ἀπομακραίνει
 κάθε δύναμη ἐχθρική·
 ἀλλὰ ἀνίκητη μιὰ μένει
 ποὺ τὲς δάφνες σᾶς μαδεῖ·

Μία, πού ὅταν ὡσάν λύκοι
 ξαναρχόστενε ζεστοί,
 κουρασμένοι ἀπό τή νίκη,
 ἄχ ! τὸν νοῦν σᾶς τυραννεῖ :

Ἡ Διχόνοια, πού βαστάει
 ἓνα σκῆπτρο ἢ δολερή·
 καθενὸς χαμογελάει,
 πάρ' τὸ, λέγοντας, κι ἐσύ.

Κεῖο τὸ σκῆπτρο πού σᾶς δείχνει
 ἔχει ἀλήθεια ὠραία θωριά·
 μὴν τὸ πιάστε, γιατί ρίχνει
 εἰσὲ δάκρυα θλιβερά.

Ἀπὸ στόμα ὀπού φθονάει,
 παλικάρια, ἄς μὴν ἴπωθῆ,
 πῶς τὸ χέρι σας χτυπάει
 τοῦ ἀδελφοῦ τὴν κεφαλή.

Μὴν εἰποῦν στὸ στοχασμό τους
 τὰ ξένα ἔθνη ἀληθινά:
 Ἐὰν μισοῦνται ἀναμεσό τους
 δὲν τοὺς πρέπει ἐλευθεριά!

Διονύσιος Σολωμός

Γ'. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ

1. ΞΕΝΙΤΕΜΕΝΟΣ

Σάν πήγε στὴν Ἀμερική,
ἐγύριζεν ὁ νοῦς του πίσω,
καθημερινὴ καὶ Κυριακὴ !

Σάν ἄρχιζε νὰ γράφῃ γράμμα
— « Καλή μου μάνα κι ἀδερφή » —
ἐκεῖ τὸν ἔπιανε τὸ κλάμα.

Ἐπέρασε καιρὸς πολὺς
— στὰ ξένα ἀσπρίσαν τὰ μαλλιά του —
γυρίζει πίσω παραλήψ*.

Τὰ πλούτη του εἶναι περισσά,
ἔφερε γοῦνες καὶ ρολόγια,
ἔχει τὰ δόντια του χρυσά.

Πηγαίνει στὸ σπιτάκι του ἴσια.
Ἢ μάνα του ; Ἢ ἀδερφή ;
Εἶναι κι οἱ δυὸ στὰ κυπαρίσσια.

Ἄς ξαναζοῦσαν μιὰ βραδιά
— κι ἄς ἦτανε καὶ στ' ὄνειρό του —
θὰ ἴδινε ὀλόκληρο τὸ βίό του.

« Φιλολογικὴ Πρωτοχρονιά », Δ' (1947)

Ζαχαρίας Παπαντωνίου

2. Η ΛΑΧΤΑΡΑ ΤΟΥ ΓΕΡΟ — ΑΝΕΣΤΗ

Τὴν πέρασε τὴ ζωὴ του κι ὁ γέρος ὁ Ἀνέστης στὴν ξενιτιά, ζωὴ παραδαρμένη, παραβοτσακισμένη ζωὴ. Ὅχι δὲ καὶ πῶς τὴ μάδησε τὴν ψυχὴ του ἢ φτώχεια, ποὺ μάλαμα ἔπιανε καὶ κάρβουνο γινότανε.

Ἀπὸ τέτοιους πόνους ἡ ψυχὴ του δὲν ἔπαιρνε. Τὸν κρυφότερωγε ὁμως πάντα τῆς πατρίδας ὁ ἀκοίμητος ὁ καημός, καὶ σὰν εἶδε καὶ ἀπόειδε πῶς ἐλπίδα πιά δὲν τοῦ ἀπόμεινε, σὰν ἄρχισε κι ἔνωθε στὰ γέρικα στήθια του τὴν ἀνατριχίλα τοῦ χάρου, τό 'καμε ἀπόφαση καὶ τράβηξε γιὰ τὰ παιδιακίσια λημέρια του.

Ἄλλιώτικος γέρος αὐτὸς ὁ Ἀνέστης ! Γιὰ τοῦ κόσμου τὰ μεγαλεῖα δὲν τὸν πολυμέλε κίολας. Ὡστόσο νὰ γυρίση ἀπὸ τὰ ξένα καὶ νὰ φυτρώση ἀνάμεσα στοὺς δικούς του μὲ τέτοια χάλια, ὕστερα ἀπὸ χρόνους καὶ χρόνους ἀγωνία καὶ βάσανο, δὲν τοῦ ἐρχότανε καὶ πολὺ. Θὰ πῆς, οἱ καθαυτὸ οἱ δικοὶ του συχωρεμένοι ὄλοι, κι ἄλλους ἀπ' ἀνίψια καὶ τέτοιους δὲ θ' ἀντάμωνε πιά, ἐξὸν ἴσως δυὸ - τρεῖς ἀξαδέρφους, γέρους κι αὐτούς. Μὰ νὰ πάλι, ἀπὸ δῶ τὸ γύριζε, ἀπὸ κεῖ τὸ γύριζε, δὲν τοῦ πήγαινε. Τ' ὄνειρό του ἦτανε νὰ ξαναφανῆ στὴν πατρίδα του, μὰ νὰ εἶναι καὶ κάτι. Δὲν τὸ κατάφερε τ' ὄνειρο ; Τί νὰ πηγαίνει πιά τώρα καὶ νὰ τοὺς δείχνῃ τὴ γύμνια του ! Ἔλα ὁμως πού δὲν τό 'θελε καὶ νὰ πεθάνῃ στὰ ξένα ! Νὰ ζήσῃ στὰ ξένα, ναί· μὲ τὸ σήμερα, μὲ τὸ αὔριο, ζῆς στὰ ξένα. Μὰ νὰ πεθάνῃς στὰ ξένα ; Νὰ σὲ παραχώσουνε, λέει, μέσα στὴν κρύα ἐκείνη τὴ λάσπη, καὶ σύγκαιρα οἱ πατριῶτες σου νὰ γλυκοκοιμοῦνται στὸ μοσχομυρισμένο τους χῶμα – αὐτὸ δὲν μποροῦσε νὰ τὸ βαστάξῃ ὁ γέρος.

Τ' ὄνειρευότανε λοιπὸν καὶ τὸ λαχταροῦσε ν' ἀποθάνῃ στὸν τόπο του, κι ἔτσι ξεκίνησε μὲ τ' ἀπομεινάρια τοῦ εἶναι του. Νὰ πάῃ ὁμως μέσα στὸ χωριὸ καὶ νὰ πῆ πῶς ἐγὼ εἶμαι ὁ Τάδες, αὐτὸ δὲν τ' ἀποκοτοῦσε.

— Ἐπειτα εἶναι κι ἀργά. Ποίος θὰ μὲ πονέσῃ πιά τώρα ! ἔλεγε μονάχος του, καθὼς ἄραζε τὸ βαπόρι σὲ λιμάνι πού γειτόνευε μὲ τ' ἀγαπημένο νησί του.

Μόλις πάτησε πόδι στὴ χώρα ἐκείνη, κι ἴσια στὸ Σπιτάλι* μαζί μὲ τὸ ἔχει του.

— Νὰ μείνουν αὐτὰ ἐδῶ, λέει στοὺς ἀνθρώπους ἐκεῖ. Ἐμένα δὲ μοῦ εἶναι καὶ πολὺ χρειαζούμενα. Ὁ πρῶτος πού ἀναλάβῃ κι εἶναι ἔτοιμος νὰ μισέψῃ, τοῦ τὰ χαρίζετε.

Καὶ γίνεται ἄφαντος ὁ γερο-Ἀνέστης.

Τραβάει κατὰ τὴ Σκόλα, βρίσκει πέραμα, καὶ σ' ἓνα μερόνυχτο μέσα τηρᾷ τὶς ὀλόχαρες ἀκρογιαλιές τοῦ νησιοῦ του. Ἐκεῖ πού ἡ

πλάση λές για λούζεται κάθε ταχινή* και λαμπροφορείται θεοφώτεινη, όλοκάθαρη και παρθένα, πού μήτε κουρέλι μήτε παλιόχαρτο πολιτισμού δέ βλέπεις επάνω στ' άσπρογάλαζα τὰ χαλίκια πού στρώνονται στην άκρογιαλιά: εκεί πού στὰ πρώτα του χρόνια ό γέρος μας έπαιξε μ' ανάλαφρη καρδιά και μ' άξένοιαστο νοϋ, εκεί ξαναβρέθηκε τώρα, καταδαμασμένος από τοϋ χρόνου τ' άκαταπόνετο χέρι, σκυφτός, ζαρωματιασμένος, βουλιασμένα τὰ μάτια του, τὰ χέρια τρεμάμενα. Παράμερη έξοχή, πού τὸ καλοκαίρι μονάχα τὴ θυμοῦνται οί χωριανοί και τὴ διαλέγουνε για τὰ ξεφαντώματά τους.

Τώρα όμως, άνοιξη ακόμα, ό γέρος ό 'Ανέστης πλανιόταν όλο-μόναχος στη λησμονημένη εκείνη γωνιά τοϋ κόσμου, βγάζοντας ξεφωνήματα κι άκατανόητα λόγια κάθε φορά πού άγνάντευε βράχο ἢ χωράφι ἢ κορφοβούνι τριγύρω και τοϋ θύμιζε τῆς νιότης τὰ χρόνια. Μιά πάνω στην άλλη μαζευότανε στὸν αναγαλλιασμένο του νοϋ οί παλιές οί ιστορίες, τὰ παλιά τὰ γλέντια, τὰ περασμένα τὰ πρόσωπα και τὰ πράματα, πού κάθε κύμα έλεγε και τὰ τραγούδαγε με τὸ γλυκό του μουρμουρητό, εκεί πού πλαγιασμένος τώρα στὸν ἥλιο μισοάνοιγε κάθε λίγο τ' άδυνατισμένα του μάτια, νὰ τις δῆ άλλη μιὰ και νὰ τις χύση μες στην ψυχὴ του τις άνάλλαγες, τις άγέραστες όμορφιές τῆς πατρίδας του.

Θά 'λεγε πὼς άναστήθηκε μαζί με τὸ νοϋ του και τ' άποσταμένο κορμί του. Κι ώστόσο, καταπονεμένο τόσους χρόνους από τὴ βαριά τὴν ξενιτιά και τώρα πάλι μ' άξαφνης καρδιάς καρδιοχτύπια συνταραγμένο χειροτέρευε αντί νὰ καλύτερέψη ἢ σὰν τὸ φύλλο τρεμούλιαζε.

Μόλις τὸ βράδυ - βράδυ, σὰν άρχισε τὸ σκοτάδι και πλάκωνε, κι αὐτὸς ακόμα λόγιαζε, με τὰ μάτια όνειριασμένα, τ' άντικρινὰ τὰ βουνὰ ενός άλλου νησιοϋ, καταπόρφυρα με τὴν άντιφεγγιὰ τοϋ βασιλεμένου τοϋ ἡλιου, μόλις τότε τὸ στοχάστηκε πὼς όταν ξεπήδησε από τὸ καίκι κι έσυρε κατὰ τὴν έξοχή, δέ νοιάστηκε μήτε ενός μερόνυχτου ψωμι νὰ πάρη μαζί του.

— Κι αν μείνω και νηστικός μιὰ νυχτιὰ, τί πειράζει! λέει τότες. Θὰ με θρέψη τῆς πατρίδας τ' άγέρι ως τὸ ταχύ.

Κι άποκοιμήθηκε στην άκρογιαλιά, δίπλα στῆς θάλασσας τὸ νανούρισμα, με τὸ νοϋ μαγεμένο από τις μύριες εἰκόνες, πού τις άνιστοροῦσε όλες εκείνες τις ώρες.

Δὲν τὰ ξανάνοιξε πιά τὰ βαρεμένα του μάτια ὁ γέρος. Πιὸ γνωστικό κι ἀπὸ πολλοὺς φίλους τὸ κύμα, ἀπάνω στὴ μεγαλύτερη τὴν καλοτυχιά τῆς πονοδαρμένης ἐκείνης ψυχῆς, τήνε νανούρισε μὲ τὸ μουρμουρητό του καὶ τὴν ἔστειλε μιὰ καὶ καλὴ στὸν αἰώνιο τὸν ὕπνο.

«Νῆσιώτικες Ἱστορίες», 1912

Ἀργύρης Ἐφταλιώτης

3. ΜΙΣΕΜΟΣ

Μισεῦεις γιὰ τὴν ξενιτιά καὶ μένω μοναχὴ μου·
 σύρε, παιδί μου, στὸ καλὸ καὶ σύρε στὴν εὐχὴ μου !
 Τριανταφυλλένια ἢ στράτα σου, κρινοσπαρμένοι οἱ δρόμοι,
 γιὰ χάρη σου ν' ἀνθοβολοῦν καὶ τὰ λιθάρια ἀκόμη·
 τὰ δάκρμά μου νὰ γενοῦν διαμάντια σ' ὄ,τι ἀγγίσης,
 καὶ τὸ ποτήρι τῆς χαρᾶς ποτὲ νὰ μὴ στραγγίσης·
 νὰ πίνης καὶ νὰ ξεδιψᾷς καὶ νὰ ἔναι αὐτὸ γεμάτο
 σὰ νὰ ἔναι ἢ βρύση ἀπὸ ψηλά κι αὐτὸ νὰ ἔναι ἀπὸ κάτω.

Ἐκεῖ, παιδί μου, ποῦ θὰ πᾶς, στὰ μακρινὰ τὰ ξένα,
 δίχτυα πολλὰ κι ὀξόβεργες θὰ στήσουνε γιὰ σένα,
 ἢ ἐλπίδα μὲ τοὺς πόθους της, τὸ βιὸς μὲ τὰ παλάτια,
 κι ἢ ξεγελάστρα ἢ ὀμορφιά μὲ τὰ γλυκὰ τὰ μάτια.
 Ἡ ἐλπίδα ἢ ἀχαλίνωτη ξεχνᾷ τὰ περασμένα
 καὶ θὰ ξεχάσης κάποτε μαζὶ μ' αὐτὰ κι ἐμένα·
 τὸ βιὸς μὲς στὰ παλάτια του τὴν περηφάνια κρύβει·
 καὶ θὰ ντραπῆς γιὰ τὸ φτωχὸ τὸ πατρικὸ καλύβι·
 κι ἢ ξεγελάστρα ἢ ὀμορφιά μ' ἓνα φιλιὸ στὸ στόμα
 κάνει τὸ νιὸ ν' ἀπαρνηθῆ καὶ τὴν πατρίδα ἀκόμα.

Παιδί μου, ἂν τὴ μητέρα σου πάψης νὰ τὴ θυμᾷσαι,
 μὲ δίχως βαρυγκόμηση συχωρεμένος νὰ ἔσαι·
 κι ἂν τὸ φτωχὸ καλύβι μας ντροπὴ σοῦ φέρη ὡστόσο,
 καὶ πάλι θὰ ἔμαι πρόθυμη συχώρεση νὰ δώσω·
 μ' ἂν τὴν πατρίδα ἀπαρνηθῆς, ποῦ τὴ λατρεύομε ὅλοι,
 νὰ ἔναι ἢ ζωὴ σου, ὅπου κι ἂν πᾶς, ἀγκάθια καὶ τριβόλοι.

«Σπασμένα Μάρμαρα», ἔκδ. Ε'.

Ἰωάννης Πολέμις

4. ΑΝΘΟΣ ΤΟΥ ΓΙΑΛΟΥ

Ἐπὶ πολλὰς νύκτας κατὰ συνέχειαν ἔβλεπεν ὁ Μάνος τοῦ Κορω-
νιοῦ, ἐκεῖ ποῦ ἔδενε τὴν βάρκαν του κάθε βράδυ, κοντὰ στὰ κοτρόνια
τοῦ ἀνατολικοῦ Γιαλοῦ, ἀνάμεσα εἰς δύο ὑψηλοὺς βράχους καὶ
κάτω ἀπὸ ἓνα παλαιὸν ἐρημόσπιτον κατηρειπωμένον — ἐκεῖ ἔστρωνε
συνήθως τὴν κάπα ἐπάνω στὴν πλώρη τῆς βάρκας κι ἐκοιμᾶτο χο-
ρευτὸν καὶ ναουρισμένον ὕπνον, τρεῖς σπιθαμὲς ὑψηλότερ' ἀπὸ τὸ
κῦμα, θεωρῶν τὰ ἄστρα καὶ μελετῶν τὴν Πούλιαν καὶ ὅλα τὰ μυ-
στήρια τοῦ οὐρανοῦ — ἔβλεπε, λέγω, ἀνοικτὰ εἰς τὸ πέλαγος, ἔξω ἀπὸ
τὰ δύο ἀνθισμένα νησάκια, τὰ φυλάττοντα ὡς σκοποὶ τὸ στόμιον
τοῦ λιμένος, ἐν μελαγχολικὸν φῶς — κανδήλι, φανόν, λαμπάδα ἢ
ἄστρον πεσμένον — νὰ τρεμοφέγγη ἐκεῖ μακράν, εἰς τὸ βάθος τῆς με-
λανωμένης εἰκόνας, ἐπιπολῆς* εἰς τὸ κῦμα, καὶ νὰ στέκη ἐπὶ ὥρας,
φαινόμενον ὡς νὰ ἔπλεε, καὶ μένον ἀκίνητον.

Ὁ Μάνος τοῦ Κορωνιοῦ, λεμβοῦχος ψαρᾶς, ἦτον ἀδύνατος στὰ
μυαλὰ ὅπως καὶ πᾶς θνητός. Ἄρκετὸν ἦτο ἤδη ὅπου ἔδενε τὴν βάρ-
καν του κάθε βράδυ ἐκεῖ, δίπλα εἰς τοὺς δύο μαυρισμένους βράχους,
κάτω ἀπὸ τὸ ἐρημόσπιτον ἐκεῖνο, τὸ ὀλόρθον ἄψυχον φάντασμα,
τὸ ὅποιον εἶχε φήμην ὅτι ἦτο στοιχειωμένον. Ἐκαλεῖτο κοινῶς τῆς
Λουλούδως τὸ Καλύβι. Διατί; Κανεῖς δὲν ἤξευρεν. Ἡ, ἂν ὑπῆρχον
ὀλίγα γραῖδια « λαδικὰ », ἢ καὶ δύο - τρεῖς γέροι γνωρίζοντες πα-
λαιὰς ἱστορίας εἰς τὸν τόπον, ὁ Μάνος δὲν ἔτυχεν εὐκαιρίας νὰ τοὺς
ἔρωτήσει.

Ἐβλεπε, βραδιὲς τώρα, τὸ παράδοξον ἐκεῖνο μεμακρυσμένον φῶς
νὰ τρέμη καὶ νὰ φέγγη ἐκεῖ εἰς τὸ πέλαγος, ἐνῶ ἤξευρεν ὅτι δὲν ἦτο
ἐκεῖ κανεῖς φάρος.

Τί λοιπὸν ἦτο τὸ φῶς ἐκεῖνο; Ἡσθάνετο ἐπιθυμίαν, ἐπεὶδὴ σχε-
δὸν καθημερινῶς ἐπέρνα μὲ τὴν βάρκαν του ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ πέραμα,
ἀνάμεσα εἰς τὰ δύο χλοερὰ νησάκια, καὶ δὲν ἔβλεπε κανένα ἶχνος ἐκεῖ
τὴν ἡμέραν, τὸ ὅποιον νὰ ἐξηγῆ τὴν παρουσίαν τοῦ φωτὸς τὴν
νύκτα, νὰ πλεύσῃ τὰ μεσάνυκτα, διακόπτων τὸν μακάριον ὕπνον του
καὶ τοὺς ρεμβασμούς του πρὸς τ' ἄστρα καὶ τὴν Πούλιαν, νὰ φθάσῃ
πρὸς τὰ ἐκεῖ, νὰ ἰδῆ τί εἶναι, καὶ ἐν ἀνάγκῃ νὰ τὸ κυνηγήσῃ τὸ μυ-
στηριῶδες ἐκεῖνο φέγγος. Ὅθεν ὁ Μάνος, ἐπεὶδὴ ἦτο ἀσθενὴς ἄνθρω-
πος, καθὼς εἶπομεν, νέος εἰκοσαετής, ἐκάλεσεν ἐπίκουρον καὶ τὸν

Γιαλῆν τῆς Φαφάνας, δέκα ἔτη μεγαλύτερόν του, ἀφοῦ τοῦ διηγῆθη τὸ νυκτερινὸν ὄραμά του, διὰ νὰ τοῦ κάμη συντροφίαν εἰς τὴν ἀσυνήθη ἐκδρομὴν.

Ἐπῆγαν μίαν νύκτα, ὅταν ἡ σελήνη ἦτο ἐννέα ἡμερῶν κι ἔμελλε νὰ δύσῃ περὶ τὴν μίαν μετὰ τὰ μεσάνυκτα. Τὸ φῶς ἐφαίνετο ἐκεῖ ἀκίνητον, ὡς καρφωμένον, ἐνῶ ὁ πύρινος κολοβὸς δίσκος κατέβαινε ἡρέμα πρὸς δυσμὰς κι ἔμελλε νὰ κρυφθῆ ὀπίσω τοῦ βουνοῦ. Ὅσον ἔπλεαν αὐτοὶ μετὰ τὴν βάρκαν, τόσον τοὺς ἔφευγε, χωρὶς νὰ κινήται ὀφθαλμοφανῶς, ὁ μυστηριώδης πυρσός. Ἐβαλαν δύναμιν εἰς τὰ κωπιά, « ἐξεπλατίσθησαν », τὸ φῶς ἔμακρύνετο, ἐφαίνετο ἀπώτερον ὁλονέν. Ἦτο ἀφαστος. Τέλος ἔγινεν ἀφαντον ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμούς των.

Ὁ Μάνος, μαζί μετὰ τὸν Φαφάναν, ἔκαμαν πολλοὺς σταυρούς. Ἀντήλλαξαν ὀλίγας λέξεις.

- Δὲν εἶναι φανάρι, δὲν εἶναι καΐκι, ὄχι.
- Καὶ τί εἶναι;
- Εἶναι . . .

Ὁ Γιαλῆς τῆς Φαφάνας δὲν ἤξευρε τί νὰ εἴπῃ.

Τὴν νύκτα τῆς τρίτης ἡμέρας, καὶ πάλιν δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας μετ' αὐτὴν, οἱ δύο ναυτίλοι ἐπεχείρησαν ἐκ νέου τὴν ἐκδρομὴν. Πάντοτε ἔβλεπον τὴν μυστηριώδη λάμψιν νὰ χορεύῃ εἰς τὰ κύματα. Εἶτα, ὅσον ἐπλησίαζον αὐτοὶ, τόσον τὸ ὄραμα ἔφευγε. Καὶ τέλος ἐγίνετο ἀφαντον. Τί ἄρα ἦτο;

Εἰς μόνον γείτων εἶχε παρατηρήσει τὰς ἐπανειλημμένας νυκτερινὰς ἐκδρομὰς τῶν δύο φίλων μετὰ τὴν βάρκαν. Ὁ Λίμπος ὁ Κόκογιάς, ἄνθρωπος πενηντάρης, εἶχε διαβάσει πολλὰ παλαιὰ βιβλία μετὰ τὰ ὀλίγα κολλυβογράμματα ποὺ ἤξευρε, καὶ εἶχεν ὁμιλήσει μετὰ πολλὰς γραίας σοφὰς, αἵτινες ὑπῆρξαν τὸ πάλαι. Ἐκάθητο ὅλην τὴν νύκτα, ἀγρυπνῶν, σιμὰ εἰς τὸ παράθυρόν του, βλέπων πρὸς τὴν θάλασσαν, καὶ πότε ἐδιάβαζε τὰ βιβλία του, πότε ἐρέμβαζε πρὸς τὰ ἄστρα καὶ πρὸς τὰ κύματα. Ἡ καλύβη του, ὅπου ἔρημος καὶ μόνος ἐκατοικοῦσε, ἐκεῖτο ὀλίγους βράχους παραπέρα ἀπὸ τὸ σπίτι τῆς Λουλουδῶς, ὅπου ἔδενε τὴν βάρκαν τοῦ Μάνος, ἀνάμεσα εἰς τὸ σπίτι τῆς Βάσως τοῦ Ραγιᾶ καὶ τῆς Γκαβαλογίνας.

Μίαν νύκτα ὁ Κορωνιὸς καὶ ὁ ἔγγονος τῆς Φαφάνας ἠτοιμάζοντο νὰ λύσουν τὴν βάρκαν καὶ νὰ κωπηλατήσουν, τετάρτην φορὰν, διὰ νὰ κυνηγήσουν τὸ ἀσύλληπτον θήραμά των. Ὁ Λίμπος ὁ Κόκογιας τοὺς εἶδεν, ἐξῆλθεν ἀπὸ τὴν καλύβην του, φορῶν ἄσπρον σκοῦφον καὶ ράσον μακρὺ, ὅπως συνήθιζε κατ' οἶκον, ἐπήδησε δύο-τρεῖς βράχους πρὸς τὰ ἐκεῖ κι ἔφθασε παραπάνω ἀπὸ τὸ μέρος ὅπου εὐρίσκοντο οἱ δύο φίλοι.

—Γιὰ ποῦ, ἂν θέλῃ ὁ Θεός, παιδιά; τοὺς ἐφώναζεν. Εἶναι βραδιὲς τῶρα πού τρέχετε ἔξω ἀπὸ τὸ λιμάνι, χωρὶς νὰ γιαλεύετε*, χωρὶς νὰ πυροφανίζετε*—καὶ τὰ ψάρια σας δὲν εἶδαμε. Μήπως σᾶς ὠνείρεψε καὶ σκάφτετε πουθενά, γιὰ νὰ βρῆτε τίποτε θησαυρό;

Ὁ Μάνος παρεκάλεσε τὸν Κόκογιαν νὰ κατεβῆ παρακάτω καὶ νὰ ὁμιλῇ σιγανώτερα. Εἶτα δὲν ἐδίστασε νὰ τοῦ διηγηθῇ τὸ ὄραμά του.

Ὁ Λίμπος ἤκουσε μετὰ προσοχῆς. Εἶτα ἐγέλασε:

—Ἄμ ποῦ νὰ τὰ ξέρετε αὐτὰ ἐσεῖς οἱ νέοι, εἶπε, σείων σφοδρῶς τὴν κεφαλὴν. Τὸν παλαιὸν καιρὸν τέτοια πράγματα, σὰν αὐτὸ πού εἶδες, Μάνο, τὰ ἐβλεπαν ὅσοι ἦταν καθαροί, τῶρα τὰ βλέπουν μόνον οἱ ἐλαφροσκοιωτοί. Ἐγὼ δὲν βλέπω τίποτα. Τὸ ἴδιο κι ὁ Γιαλῆς βλέπει αὐτὸ πού λὲς πῶς βλέπεις;

Ὁ Γιαλῆς ἠναγκάσθη μὲ συστολὴν κατωτέρα τῆς ἡλικίας του νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι δὲν ἔβλεπε τὸ φῶς, περὶ οὗ ὁ λόγος, ἀλλ' ἐπέιθετο εἰς τὴν διαβεβαίωσιν τοῦ Μάνου, ὅστις ἔλεγεν ὅτι τὸ βλέπει.

Ὁ Κόκογιας ἤρχισε τότε νὰ διηγῆται.

—Ἀκοῦστε νὰ σᾶς πῶ, παιδιά. Ἐγὼ πού μὲ βλέπετε ἔφθασα τὴ μανού* αὐτῆς τῆς Βάσως τῆς γειτόνισσας, καθὼς καὶ τὴ μάνα τῆς Γκαβαλογίνας, ἀκόμα κι ἄλλες γριές. Μοῦ εἶχαν διηγηθῇ πολλὰ πρωτινά, παλαικὰ πράματα, καθὼς κι αὐτὸ πού θὰ σᾶς πῶ τῶρα:

«Βλέπετε αὐτὸ τὸ χάλασμα, τὸ καλύβι τῆς Λουλούδως, πού λένε πῶς εἶναι στοιχειωμένο; Ἐδῶ τὸν παλαιὸν καιρὸ ἑκατοικοῦσε μιὰ κόρη, ἡ Λουλούδω, ὅπου τὴν εἶχαν ὀνοματίσει γιὰ τὴν ἐμορφιά της—ἐλαμπε ὁ ἥλιος, ἐλαμπε κι αὐτὴ—μαζὶ μὲ τὸν πατέρα της τὸν γέρο-Θεριά—ἐλληνικὰ τὸν ἔλεγαν Θηρέα—ὅπου ἐκυνηγοῦσε ὅλους τοὺς Δράκους καὶ τὰ Στοιχεῖα μὲ τὴν ἀσημένια σαγίτα καὶ τὰ φαρμακωμένα βέλη. Ἐνα βασιλόπουλο ἀπὸ τὰ ξένα τὴν ἀγάπησε τὴν ὁμορφὴ Λουλούδω. Τῆς ἔδωκε τὸ δακτυλίδι του κι ἐκίνησε νὰ πάη

στο σφερί* και τῆς ἔταξε μέ ὄρκον ὅτι ἅμα νικήση τοὺς βαρβάρους, τὴν ἡμέρα πού θά γεννηθῆ ὁ Χριστός, θά ἔλθῃ νὰ τὴν στεφανωθῆ.

Ἐπῆγε τὸ βασιλόπουλο. Ἔμεινε ἡ Λουλούδω, ρίχνοντας τὰ δάκρυά της στὸ κῦμα, στὸν ἀέρα στέλλοντας τοὺς ἀναστεναγμούς της καὶ τὴν προσευχή στὰ οὐράνια, νὰ βγῆ νικητὴς τὸ βασιλόπουλο, νὰ ἔλθῃ ἡ μέρα πού θά γεννηθῆ ὁ Χριστός, νὰ γυρίσῃ ὁ πιστικός της νὰ τὴν στεφανωθῆ.

Ἐφθασεν ἡ μέρα πού ὁ Χριστὸς γεννᾶται. Ἡ Παναγία μὲ ἀστράπτειρό πρόσωπο, χωρὶς πόνου, χωρὶς βοήθεια, γέννησε τὸ Βρέφος μέσα στὴ Σπηλιά, τὸ ἐσήκωσε, τὸ ἐσπαργάνωσε μὲ χαρὰ καὶ τὸ ἔβαλε στὸ παχνὶ γιὰ νὰ τὸ κοιμίσῃ. Ἐνα βοϊδάκι κι ἕνα γαϊδουράκι ἐσίμωσαν τὰ χνώτα τους στὸ παχνὶ κι ἐφυσούσαν μαλακὰ νὰ ζεστάνουν τὸ θεῖο Βρέφος. Νά, τώρα θά ἴθῃ τὸ βασιλόπουλο νὰ πάρῃ τὴν Λουλούδω!

Ἦλθαν οἱ βοσκοί, δύο γέροι μὲ μακριὰ ἄσπρα μαλλιά, μὲ τὶς μαγκοῦρες τους, ἕνα βοσκόπουλο μὲ τὴ φλογέρα του, θαμβωμένοι, ξαφνιασμένοι, κι ἔπεσαν κι ἐπροσκύνησαν τὸ θεῖο Βρέφος. Εἶχαν ἰδῆ τὸν Ἄγγελον ἀστραπόμορφον, μὲ χρυσογάλανα λευκὰ φτερά, εἶχαν ἀκούσει τ' ἀγγελούδια πού ἔψαλλαν: Δ ὁ ξ α ἔ ν ὑ ψ ἰ σ τ ο ἰ ς Θ ε ῶ ! Ἔμειναν γονατιστοί, μ' ἐκστατικά μάτια, κάτω ἀπὸ τὸ παχνὶ, πολλὴν ὥρα, κι ἐλάτρευαν ἀχόρταγα τὸ θάμα τὸ οὐράνιο. Νά! τώρα θά ἴθῃ τὸ βασιλόπουλο νὰ πάρῃ τὴν Λουλούδω!

Ἐφθασαν κι οἱ τρεῖς Μάγοι, καβάλα στὶς καμήλες τους. Εἶχαν χρυσὲς μίτρες στὸ κεφάλι, κι ἐφοροῦσαν μακριὲς γοῦνες μὲ πορφύρα κατακόκκινη. Καὶ τ' ἀστεράκι, ἕνα λαμπρὸ χρυσὸ ἀστέρι, ἐχαμήλωσε καὶ ἐκάθισε στὴ σκεπὴ τῆς Σπηλιᾶς κι ἔλαμπε μὲ γλυκὸ οὐράνιο φῶς, πού παραμέριζε τῆς νυκτὸς τὸ σκοτάδι. Οἱ τρεῖς βασιλικοὶ γέροι ξεπέζευσαν ἀπ' τὶς καμήλες τους, ἐμβῆκαν στὸ Σπήλαιον, κι ἔπεσαν κι ἐπροσκύνησαν τὸ Παιδί. Ἄνοιξαν τὰ πλοῦσια τὰ δισάκια τους, κι ἐπρόσφεραν δῶρα: χρυσὸν καὶ λίβανον καὶ σμύρναν.

—Νά! τώρα θά ἴθῃ τὸ βασιλόπουλο νὰ πάρῃ τὴν Λουλούδω!

Πέρασαν τὰ Χριστούγεννα, τελειώθηκε τὸ μυστήριον, ἔγινε ἡ σωτηρία καὶ τὸ βασιλόπουλο δὲν ἦλθε νὰ πάρῃ τὴν Λουλούδω! Οἱ βάρβαροι εἶχαν πάρει σκλάβον τὸ βασιλόπουλο. Τὸ φουσατό* του εἶχε νικήσει στὴν ἀρχή, τὰ φλάμπουρά του εἶχαν κυριεύσει μὲ ἄλα-

λαγμό τὰ κάστρα τῶν βαρβάρων. Τὸ βασιλόπουλο εἶχε χυμῆξει μὲ ἀκράτητην ὄρμη ἐπάνω στὸ μούστωμα* καὶ στὴ μέθη τῆς νίκης. Οἱ βάρβαροι μὲ δόλο τὸ εἶχαν αἰχμαλωτίσει !

Τὰ δάκρυα τῆς κόρης ἐπίκραναν τὸ κῦμα τ' ἄλμυρό, οἱ ἀναστεναγμοὶ τῆς ἐδιαλύθηκαν στὸν ἄερα, κι ἡ προσευχὴ τῆς ἔπεσε πίσω στὴ γῆ, χωρὶς νὰ φθάσῃ στὸ θρόνο τοῦ Μεγαλοδύναμου. Ἐνα λουλουδάκι ἀόρατο, μοσχομυρισμένο, φύτρωσε ἀνάμεσα στοὺς δύο αὐτοὺς βράχους, ὅπου τὸ λέν Ἄνθος τοῦ Γιαλοῦ, ἀλλὰ μάτι δὲν τὸ βλέπει. Καὶ τὸ βασιλόπουλο ποὺ εἶχε πέσει στὰ χέρια τῶν βαρβάρων, παρεκάλεσε νὰ γίνῃ Σπίθα, φωτιά τοῦ πελάγου, γιὰ νὰ φθάσῃ ἐγκαίρως, ὡς τὴν ἡμέρα ποὺ γεννᾶται ὁ Χριστός, νὰ φυλάξῃ τὸν ὄρκο του ποὺ εἶχε δώσει στὴ Λουλούδω.

Μερικοὶ λένε πῶς τὸ Ἄνθος τοῦ Γιαλοῦ ἐγένεν ἀνθός, ἀφρὸς τοῦ κύματος. Κι ἡ Σπίθα ἐκείνη, ἡ φωτιά τοῦ πελάγου ποὺ εἶδες, Μάνο, εἶναι ἡ ψυχὴ τοῦ βασιλόπουλου, ποὺ ἔλιωσε, σβήσθηκε στὰ σίδερα τῆς σκλαβιάς καὶ κανεὶς δὲν τὴν βλέπει πλέον, παρὰ μόνον ὅσοι ἦταν καθαροὶ τὸν παλαιὸν καιρὸν καὶ οἱ ἐλαφροῖσκιωτοι στὰ χρόνια μας».

« Ἀ π α ν τ α » Τόμ. Α'

Ἄλέξανδρος Παπαδιαμάντης

5. ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΑΚΗΣ

Ὁ μέγας εὐεργέτης Ἰωάννης Βαρβάκης ἐγενήθη εἰς τὰ Ψαρά κατὰ τὴν μέσην τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Νεώτατος ἐγένετο πλοίαρχος καὶ ἐπολέμησε μετὰ τοῦ ἰδιοκτῆτου πλοίου του ἥρωικῶς κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1770. Μετὰ τὴν συνθήκην τοῦ Κιουτσούκ Καϊναρτζῆ (1774) κατάρθρωσε μετὰ πολλὰς περιπετείας νὰ καταφύγῃ εἰς Ὀδησσόν, ὅπου πεζὸς διήνησε τὴν τεραστίαν ἀπόστασιν μέχρι Πετροπόλεως, διὰ νὰ παρουσιασθῇ εἰς τὴν αὐτοκράτειραν. Ἡ Αἰκατερίνη Β' ἐβοήθησε τὸν Βαρβάκην διὰ χιλίων φλωρίων εἰς ἀνταμοιβὴν τῶν μεγάλων πρὸς τὴν Ρωσίαν ὑπηρεσιῶν του καὶ μὲ τὴν ἄδειαν τῆς ἀλιείας εἰς τὴν Κασπίαν θάλασσαν. Ἐκεῖ ἐθριάμβευσε τὸ ἐπιχειρηματικὸν δαιμόνιον του καὶ ταχέως ἔγινε πλουσιώτατος ἀλλὰ καὶ μέγας εὐεργέτης τῶν Ἑλληνικῶν παροικιῶν καὶ τῶν ἐνοπιῶν Ρώσων, ἰδίως εἰς Ἀστραχάν καὶ Ταϊγάνιον, ὅπου τελικῶς ἐγκατεστάθη.

Καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ ἀγῶνος ὑπερεβδομηκοντούτης ὧν ὁ Βαρβάκης, δὲν ἠδύνατο νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ν' ἀγωνισθῇ σωματικῶς,

οὐδ' ἐπὶ στιγμήν ὁμως ἔπαυσε νὰ κινηθῆ κατὰ τὴν παροιμίαν καὶ χεῖρας καὶ πόδας καὶ πάσας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις πρὸς εὐδόωσιν αὐτοῦ· καὶ πρῶτον μὲν πάντων ἐξώπλισε καὶ ἐφωδίασε διὰ τῶν ἀναγκαίων ἀπαντας τοὺς εὐρεθέντας ἐν τοῖς πέριξ τοῦ Ταϊγανίου Ἕλληνας ἢ ἄλλους, προθύμους νὰ συμμεθέξωσι, καὶ ἔπεμψεν εἰς τὰς ἡγεμονίας νὰ συναγωνισθῶσιν ὑπὸ τὸν Ὑψηλάντην. Μόλις δὲ μαθὼν τὰς ἐν Ἑλλάδι αἰχμαλωσίας καὶ πεισθεὶς ὅτι ἐν



τοῖς πατριαρχείοις καὶ μετὰ τὴν ἀπαγχόνισιν τοῦ Γρηγορίου ἐλαμβάνετο ἡ αὐτὴ ὑπὲρ τῶν καταδυναστευομένων καὶ αἰχμαλωτιζομένων πρόνοια, ἔπεμψεν εἰς παραλαβὴν τοῦ Πατριάρχου ἑκατὸν χιλιάδας ρούβλια, ἵνα χρησιμεύωσι πρὸς ἔξαγορὰν αἰχμαλώτων· σὺνάμα δὲ ἔπεμψεν εἰς τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα καὶ φορτία ὀλόκληρα σίτου· τινὰ μὲν εἰς παραλαβὴν τῶν συγγενῶν του, τινὰ δὲ ἀπ' εὐθείας εἰς παραλαβὴν τῆς δημογεροντίας, ἵνα χρησιμεύωσι πρὸς διατροφήν τοῦ ἀγῶνος· ἅπαξ δ' ἔπεμψε καὶ φορτίον πυρίτιδος. Ἄλλ' ἀγῶν, διαρκέσας τοσαῦτα ἔτη καὶ τοσαύτας σχῶν περιπετείας, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ λάβῃ

καὶ ἄλλας, μεγάλας μάλιστα, ἀνάγκας· ἐν μιᾷ τῶν περιπετειῶν τούτων συνέβη καὶ τὸ ἐξῆς περιστατικόν, ἐμφαίνον τὸν μέγαν πατριωτισμὸν καὶ τὴν ἄκραν ἀγαθότητα τοῦ Βαρβάκη.

Ἄναγκαῖον ἔθεωρήθη νὰ ἐκπλεύσῃ ὁ στόλος· ἀλλ' οἱ ναῦται ἐδήλωσαν ὅτι ἄνευ χρημάτων δὲν ἐκπλεύουσι· χρήματα δὲ οὐδαμοῦ ὑπῆρχον, πλὴν τῶν τοῦ Βαρβάκη παρά τινι συγγενεῖ του· οὗτος μὲν, αἰτηθεὶς παρά τῆς δημογεροντίας, ἤρνήθη δικαιολογούμενος ὅτι τὰ χρήματα εἶναι τοῦ Βαρβάκη· αὕτη δὲ ἐν τῷ δικαίωματι τοῦ ἰσχυροτέρου καὶ τῆς ἀνάγκης παρεβίασε τὸν οἶκον καὶ τὸ ταμεῖον τοῦ συγγενοῦς τοῦ Βαρβάκη καὶ ἔλαβεν ὅσα εὗρε χρήματα· ὁ συγγενὴς παρεπονέθη πικρότατα κατὰ τῆς διαγωγῆς ταύτης τῆς δημογεροντίας εἰς τὸν Βαρβάκην καὶ ἐξητεῖτο τρόπον τινὰ ἱκανοποίησιν. Ἄλλ' ὁ ἀγαθὸς πατριώτης, ἀναγνοὺς τὴν ἐπιστολήν, ἀντὶ παντὸς

ἄλλου, παρήγγειλεν εἰς τὸν συγγενῆ του νὰ σπεύσῃ νὰ ἐκφράσῃ τὴν εὐχαρίστησιν καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην τοῦ Βαρβάκη εἰς τὴν δημογεροντίαν, δι' ἣν λαμβάνει πρόνοιαν πρὸς σωτηρίαν καὶ ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος.

Ἄλλὰ δυστυχῶς αἱ ἐλπίδες τοῦ Βαρβάκη κατὰ τὸ τελευταῖον τοῦτο ἐματαιώθησαν. Ἐν Βιέννῃ δ' εὐρισκόμενος οὗτος ἔμαθε τὴν καταστροφὴν τῶν Φαρῶν· τότε δὲ δὲν ἤκουσεν οὔτε τὰς ἐκ τῆς κοινωνικῆς αὐτοῦ ἐν Ρωσίᾳ θέσεως ἐπιβαλλομένας ἀξιώσεις, οὔτε τὴν ἐκ τῶν γηρατειῶν φυσικὴν ἀδυναμίαν· ἀλλ' ὅλος αἴσθημα καὶ ὅλος καρδίᾳ γενόμενος, ἔσπευσεν ἀμέσως εἰς Τεργέστην· ἐκεῖθεν δέ, φορτώσας πλοῖα ὀλόκληρα μὲ ἐνδύματα καὶ τροφάς, ἐξέπλευσεν εἰς τὴν χώραν τῆς καταστροφῆς, ἵνα ἐπιχύσῃ τοῦλάχιστον ὅσον ἡδύνατο βάλσαμον εἰς τὰς ἐκ ταύτης προξενηθείσας οὐλὰς· ἀλλὰ ποῦ ν' ἀποβιβασθῆ; Τὰ Φαρά, ὡς γνωστόν, ἐπὶ μὲν τῆς ἀλώσεως αὐτῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων εἶχον μεταβληθῆ εἰς πραγματικὴν κοιλάδα τοῦ κλαυθμῶνος· μετὰ δὲ ταῦτα ἐπὶ τῆς ἀνακτήσεως αὐτῶν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων μετεσχηματίσθησαν εἰς φρικώδη ἔρημον, ἀναπολοῦσαν μόνον ὅσον ἐνδόξους τόσον καὶ σπαραξικαρδίους σκηνάς.

Κατ' ἀνάγκην λοιπὸν τότε ἀπεβιβάσθη ὁ Βαρβάκης εἰς Μονεμβασίαν· ἐκεῖ δὲ οὔτε στιγμὴν ἀπώλεσε· τὴν χεῖρα ἀείποτε εἰς τὸ βαλλάντιον ἔχων, ἔσπευδε τινῶν μὲν, καθ' ἑκατοντάδας, νὰ προμηθεύσῃ ἐνδύματα, τινῶν δὲ ἄλλων, κατὰ χιλιάδας νὰ οἰκονομήσῃ τροφάς ἢ ὑποδήματα ἢ ὄπλα ἢ πολεμοφόδια καί, ὡς εἰπεῖν, τῶν πάντων ἦτο ἠναγκασμένος νὰ προμηθεύσῃ τὰ πάντα ὁ Βαρβάκης. Τῷ ὄντι ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἅπαντες οἱ ἐν Μονεμβασίᾳ τῶν πάντων εἶχον ἀνάγκην καὶ εἰς ἅπαντα ἐπέχυσαν ἱαματικὸν βάλσαμον αἱ εὐεργετικαὶ χεῖρες τοῦ Βαρβάκη· ἐν μόνον δὲν ἦτο δυνατόν νὰ θεραπεύσωσιν αὐταί· ν' ἀποδώσωσι δηλαδὴ τέκνα εἰς τὰς μητέρας· υἱοὺς εἰς τοὺς πατέρας· ἀδελφὰς εἰς τοὺς ἀδελφούς· συζύγους εἰς τοὺς συζύγους· πατέρας εἰς τὰ τέκνα· καὶ τὰ Φαρά εἰς τοὺς Φαριανούς. Τὰ μὲν τούτων κατεβρόχθισαν, ὡς γνωστόν, τὰ κήτη τῆς θαλάσσης· τοὺς δὲ ἀγωνιζομένους υἱοὺς τῶν πατέρων διέβρωσαν αἱ φλόγες· αἱ δὲ περισωθεῖσαι ἀδελφαὶ τῶν ἀδελφῶν ἀπῆχθησαν εἰς αἰχμαλωσίαν· οἱ δὲ γέροντες πατέρες τῶν τέκνων ἀνετινάχθησαν εἰς τὸν ἄερα· καὶ τὰ Φαρά τελευταῖον εἶχον μετασχηματισθῆ, ὅπως περιγράφει αὐτὰ ὁ ποιητῆς Σολωμός:

Στῶν Ψαρῶν τὴν ὀλόμαυρη ράχη
περπατώντας ἢ Δόξα μονάχη
μελετᾷ τὰ λαμπρὰ παλικάρια
καὶ στὴν κόμη στεφάνι φορεῖ
γενναμένο ἀπὸ λίγα χορτάρια,
ποῦ εἶχαν μείνει στὴν ἔρημη γῆ.

Ἄλλὰ τί ἠδύνατο νὰ πράξει ὁ Βαρβάκης κατ' ἔναντι τοιούτων καὶ τοσοῦτων συμφορῶν ; Πλήν ἀλλ' ὁμως οὐδενὸς ἐκ τῶν ἐνόητων ἐφείσθη. Μόλις ἀναπνεύσας ἐν Μονεμβασίᾳ ἐκ τοῦ ὄλως φιλανθρωπικοῦ τούτου καθήκοντος, ἔσπευσε εἰς Ναύπλιον, ἐπαρουσιάσθη εἰς τὴν Βουλὴν καὶ ἐδήλωσεν ὅτι καταθέτει εἰς τὴν Τράπεζαν τῆς Ρωσίας ἰκανὴν ποσότητα χρημάτων πρὸς σύστασιν καὶ διατήρησιν ἑνὸς κεντρικοῦ σχολείου. Ἄπαντα δὲ τὰ μετὰ ταῦτα ἀφορῶντα τὸν Βαρβάκη προτιμῶμεν νὰ μεταφέρωμεν ἐναυθὰ κατὰ λέξιν, ὅπως περιέγραψεν αὐτὰ ὁ ναύαρχος Νικόδημος, μέλος καὶ πρόεδρος ὧν, νομίζομεν, τῆς ὑφισταμένης ἐπιτροπῆς, τῆς μεριμνώσης περὶ τῶν Βαρβακείων κληροδοτημάτων.

«Τὸ Βουλευτικὸν σῶμα — λέγει ὁ Νικόδημος — εὐχαρίστησε τότε τὸν Βαρβάκη διὰ τὰς πρὸς τὴν πατρίδα εὐεργεσίας καὶ ὑπεσχέθη ὅτι ἡ διοίκησις θέλει φροντίσει περὶ τε ἀνεγέρσεως κτηρίου καὶ περὶ σοφῶν καὶ ἐναρέτων διδασκάλων.

» Μετ' οὐ πολλὰς δὲ ἡμέρας, ἤτοι τὴν 20ὴν Νοεμβρίου 1824, ἐν πλήρει συνεδριάσει τοῦ Βουλευτικοῦ σώματος ἀνεγνώσθη τὸ πατριωτικὸν ἔγγραφο τῆς αἰωνίου προσφορᾶς διὰ τοὺς τόκους τῶν τριακοσίων χιλιάδων ρουβλίων, τὰ ὁποῖα καταθέτει εἰς τὸ βασιλικὸν ταμεῖον τῆς Μόσχας, ὥστε διὰ τούτων νὰ πληρώνωνται οἱ διδάσκαλοι εἰς τὸ ἐν Ἄργει κεντρικὸν σχολεῖον τῆς Ἑλληνικῆς ἐπικρατείας. Τὸ Βουλευτικόν, ἐκτιμῶν τὰς πατριωτικὰς πράξεις τοῦ Βαρβάκη, ἐκήρυξεν αὐτὸν μέγαν εὐεργέτην τοῦ ἔθνους.

» Ὀλίγος ἔκτοτε παρήλθε καιρὸς, ὅτε, ἐπανερχόμενος εἰς τὴν Ρωσίαν διὰ Ζακύνθου, ἐπλήρωσεν ἐκεῖ τὸ κοινὸν χρέος τὴν 12ην Ἰανουαρίου 1824. Ἡ εἶδησις τῆς ἀποβιώσεώς του πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος κατελύπησεν ἅπαντας. Τὸ δὲ Βουλευτικὸν σῶμα ἐν τῇ συνεδριάσει τῆς 26ης Φεβρουαρίου 1825, πληροφορηθὲν τὸν θάνατον τοῦ ἀοιδίμου Βαρβάκη, ἀπέστειλε προβούλευμα εἰς τὸ Ἐκτελεστικόν, ἐντελλόμενον, ἵνα διὰ τὰς μεγάλας τοῦ ἀνδρὸς εὐεργεσίας πρὸς τὸ ἔθνος, ὁ ὑπουργὸς

τῆς Θρησκείας διορίσῃ ὅλας τὰς κατὰ τὴν ἐπικράτειαν ἐκκλησίας νὰ ψάλωσι μνημόσυνον ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς αὐτοῦ. Τὸ δὲ Ἐκτελεστικὸν διὰ τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Θρησκείας διέταξε καὶ ἔγιναν τὰ μνημόσυνα εἰς τὰς ἐκκλησίας.

» Πόσον δὲ ἀκραιφνῆς ἦτον ἡ πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἀγάπη τοῦ ἀοιδίμου τούτου ἀνδρὸς δείκνυται ἐκ τῆς διαθήκης του. Ἄπασαν τὴν κολοσσιαίαν αὐτοῦ περιουσίαν ἐκληροδότησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, διατάξας ν' ἀνεγερθῇ Λύκειον, εἰς τὸ ὁποῖον νὰ ἐκπαιδεύωνται οἱ Ἑλληνοπαῖδες καὶ οἱ τούτων ἐνδεεῖς νὰ συντηρῶνται ἐκ τῶν τόκων τοῦ κληροδοτήματος. Καὶ τῶν οἰκείων δὲ συμπολιτῶν, τῶν παρ' ἀξίαν δυσπραγησάντων, δὲν ἐλησμόνησεν ἐν τῇ διαθήκῃ αὐτοῦ, καταλιπὼν δέκα χιλιάδας τάλληρα πρὸς ἀνέγερσιν νέας πόλεως, ὅπου ἤθελον ἀποκατασταθῶσιν οἱ Ψαριανοί. Ἡ ἐπιτροπὴ τῶν Ψαριανῶν, μαθοῦσα τὸν θάνατον τοῦ ἀοιδίμου, τὸν ἀνεκήρυξε πατέρα· ἡ δὲ δημοτικὴ ἀρχὴ τῶν Νέων Ψαρῶν, πρὸς αἰωνίαν εὐγνωμοσύνην, ὥρισε διὰ ψηφίσματος, ὥστε τὴν 12ην Ἰανουαρίου, ἡμέραν τῆς ἀποβιώσεως τοῦ μακαρίτου, νὰ τελεῖται ἐπ' ἐκκλησίας μνημόσυνον, δημοτικαῖς δαπάναις, ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς του καὶ ὠνόμασε καὶ ὄδον Βαρβάκη.

» Πολλοὶ τῶν διὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος ἀγαθοεργῶν πράξεων του μένουσιν ἄγνωστοι, καθὼς ἐπίσης ἄγνωστοί εἰσιν αἱ γενόμεναι εἰς τὰς κωμοπόλεις καὶ χωρία τῆς Ρωσίας καὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, εἰς τὰς Ἡγεμονίας καὶ εἰς τὴν Ἀσίαν, ἔνθα ἀνήγειρεν ἐκκλησίας καὶ συνέστησε σχολεῖα καὶ νοσοκομεῖα, περιέθαλπε δυστυχεῖς καὶ ἐχορήγει εἰς συγγραφεῖς συνδρομὰς γενναίας εἰς ἔκδοσιν συγγραμμάτων δι' ἀνάπτυξιν τῶν διανοητικῶν δυνάμεων τῆς Ἑλληνικῆς νεολαίας· ταῦτα πάντα ἐποίει, συμμορφούμενος πρὸς τὴν εὐαγγελικὴν ἐντολὴν μὴ γινώτω ἡ ἀριστερὰ σου τί ποιεῖ ἡ δεξιὰ σου. Διὰ τῶν μεγάλων δὲ τούτων εὐεργεσιῶν ἀπηθανάτισε τὸ ὄνομά του.

» Διὰ τοῦ μεγάλου εἰς τὴν Ἑλλάδα κληροδοτήματος ᾧ κοδομήθη τὸ μεγαλοπρεπὲς Βαρβάκειον Λύκειον, εἰς ὃ διδασκομένη ἡ νεολαία, ἀπονέμει εἰς ἐκεῖνον τὴν εὐγνωμοσύνην τῆς καὶ ἐκ τοῦ κληροδοτήματος τούτου μένουσι σήμερον ὑπὲρ τὰ δύο ἑκατομύρια, κατατεθειμένα εἰς τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν.»

Σ η μ ε ί ω σ ι ς : Ἡ Πατρις ἐτίμησεν ἐπαξίως τὸν Ἰωάννην Βαρβάκη : Εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ κήπου τοῦ Ζαππείου ἐστήθη μαρμάρινος ἀνδριάς αὐτοῦ; εἰς δὲ τὴν εἴσοδον τοῦ Α΄ Νεκροταφείου Ἀθηνῶν ἀνηγέρθη καλλιμάρμαρος τάφος, εἰς τὸν ὁποῖον ἔχουν ἐναποτεθῆ τὰ ὀστά του μεταφερθέντα τὸ 1934 ἐκ Ζακύνθου. Τὸ Βαρβάκειον Λύκειον ἔχει μετονομαστῆ εἰς Βαρβάκειον Πρότυπον Σχολήν, προσηρτημένην εἰς τὸ Διδασκαλεῖον Μέσης Ἐκπαιδύσεως, παραμένει ὁμως φερέοικος ἀπὸ τοῦ 1944, ὅτε ἐπυρπόλησαν οἱ κομμουνισταὶ τὸ κτήριο, τὸ ἀνεγερθὲν διὰ τοῦ κληροδοτήματος τοῦ Βαρβάκη. Τελευταίως διὰ νόμου ἰδρύθη τὸ «Βαρβάκειον Ἴδρυμα», τὸ ὁποῖον, διαχειριζόμενον τὸ κληροδοτήμα τοῦ Βαρβάκη, θὰ ἐπιδιώξῃ τὴν στέγασιν τοῦ Διδασκαλείου τῆς Μέσης Ἐκπαιδύσεως καὶ τῆς Βαρβακείου Προτύπου Σχολῆς. Ἡ Βαρβάκειος Πρότυπος Σχολὴ τελεῖ κατ' ἔτος τὴν 12ην Ἰανουαρίου μνημόσυνον τοῦ Ἰωάννου Βαρβάκη εἰς τὸν Μητροπολιτικὸν ναὸν τῶν Ἀθηνῶν.

«Βί ο ι Πα ρ ά λ λ ο ι », τόμ. Γ'

Ἀναστάσιος Γούδας

6. ΕΡΓΑΣΙΑ

Ζημερώνει. Αὐγὴ δροσάτη
 μὲ τὸ πρῶτο της πουλι
 λές καὶ κράζει τὸν ἐργάτη
 στὴ φιλόπονη ζωή.

Πρὶν ἀχνίση κάθε ἀστέρι,
 μὲ χαρούμενη καρδιά
 νέοι, μισόκοποι καὶ γέροι
 τρέξτε' ὅλοι στὴ δουλειά.

Πέρα ἐκείθεν οἱ φροντίδες
 ἄς πετάξουνε, καθὼς
 ξαφνιασμένες νυκτερίδες
 ὅπου ἀγνάντεψαν τὸ φῶς.

Μὴ σᾶς εἶναι ὁ ξένος πλοῦτος
 ἐν' ἀγκάθι στὴν καρδιά,
 πέστε ἀζήλευτα: « εἶναι τοῦτος
 ἐργασίας κληρονομιά ».

Σηκωθῆτε, ἡ γῆ χαρίζει
μόνον ἄφθονον καρπὸ,
ἂν ὁ κόπος τὴν ποτίζη
μ' ἕναν ἰδρωτα συχνό.

Σὰν ἐσᾶς, ἀδέλφια, ἰδρώνει
καὶ ὁ σοφός, πού μὲ τὸ νοῦ
κάμπους ἄμετρος ὀργώνει
γιά θροφή τοῦ λογισμοῦ.

Δίχως ἄνεση καὶσχόλη
πάντα, ὡς ἄξιος δουλευτής,
τὸ ἀνθρώπου περιβόλι
σκάφτει, σπέρνει ὁ ποιητής.

Πάντα, ναὶ τοῦ τίμιου κόπου
οἱ γλυκύτατοι καρποὶ
νά 'ναι οἱ μόνοι, πού τ' ἀνθρώπου
σῶμα θρέφουν καὶ ψυχή.

Πρωτοδημοσιεύτηκε μετὰ τὸ θάνατο τοῦ ποιητῆ στοὺς περιοδικὸ «Κερκυραϊκὴ
'Ανθολογία», 1915

Γεράσιμος Μαρκοῦδης

7. Η ΚΑΛΟΣΥΝΗ ΣΟΥ

Ἦ τί μεγάλη ἡ καλοσύνη σου !
Κακὸ δὲν κάνεις σὲ κανένα·
μὰ ὅ,τι κακὸ ἀπ' τοὺς ἄλλους γίνεται
τρέμεις μὴ γίνεται ἀπὸ σένα.

Κι ἂν τὸ κακὸ σ' ἐσένα γίνηκε,
νὰ συχωρέσης δὲ σοῦ φτάνει·
πᾶς καὶ ζητᾶς ἐσὺ συχώρεση
γιά τὸ κακὸ πού σοῦ 'χουν κάνει.

Σοῦ ἔχει γεμίσει ἡ καλοσύνη σου
 δροσιά τὰ χεῖλη, ἀνθούς τὰ χέρια,
 τὰ μάτια φῶς· πέφτουν στοῦ διάβα σου
 λευκὰ φτερά ἀπὸ περιστέρια.

Σύννεφο ἂν ἴσκιωσε τὰ μάτια σου,
 τὸ φῶς θὰ διώξη τὸ σκοτάδι·
 τὰ χέρια σου μ' ὀργή ἂν ἀπλώθηκαν,
 θ' ἀποτελειώσουν μ' ἓνα χᾶδι.

Πικρὰ τὰ χεῖλη σου ἂν ἀνοίχτηκαν,
 —ὦ καλοσύνη σου μεγάλη —
 γλυκὰ θὰ κλείσουν, καὶ στοῦ διάβα σου
 λευκὰ φτερά θὰ πέσουν πάλι.

« Κλειστὰ Βλέφαρα »

Γεώργιος Δροσίνης

8. Η ΓΟΡΓΟΝΑ

Μὲ τὸ μπρίκι τοῦ καπετὰν Φαράση ἀρμένιζα μισοκάνανα ἐκείνη τὴ νύχτα. Σπάνια νύχτα! πρώτη καὶ τελευταία, θαρρῶ, στή ζωή μου. Τί εἶχαμε φορτωμένο ; Τί ἄλλο ἀπὸ σιτάρι. Ποῦ πηγαίναμε ; Ποῦ ἄλλοῦ ἀπὸ τὸν Πειραιά. Πράματα καὶ τὰ δυὸ πού τὰ ἔκαμα τὸ λιγότερο εἴκοσι φορές. Μὰ ἐκείνη τὴ βραδιά ἔνιωθα τέτοιο πλάκωμα στὴν ψυχή, πού κινδύνευα νὰ λιποθυμήσω. Δὲν ξέρω τί μοῦ ἔφταιγε· θὲς ἡ γαληνεμένη θάλασσα, θὲς ὁ ξάστερος οὐρανός, θὲς τὸ τσουχτερὸ λιοπύρι· δὲν μπορῶ νὰ πῶ. Μὰ εἶχα τόσο βαριά τὴν ψυχή, πού, ἂν μὲ ἄρπαξε κανεὶς νὰ μὲ ρίξη στοῦ νερό, « ὄχι ! » δὲ θὰ ἔλεγα.

Ὁ ἥλιος ἦταν τώρα βασιλεμένος. Τὰ χρυσοπόρφυρα συννεφᾶκια πού συντρόφευαν τὸ βασίλειμά του σκάλωσαν κάπου μαῦρα σὰ μεγάλες καπνιές. Ὁ Ἀποσπερίτης ἔλαμψε κρυσταλλόχιονο μέσα στὰ σκοῦρα. Φάνηκαν ψηλὰ οἱ ἀστερισμοὶ ἕνας-ἕνας. Τὰ νερὰ κάτω πῆραν ἐκείνο τὸ λευκοσκότεινο χρῶμα, τὸ κρῦο καὶ λαχταριστὸ τοῦ ἀτσαλιοῦ. Τὸ ναυτόπουλο ἄναψε τὰ φανάρια· ὁ καπετάνιος κατέβηκε νὰ κοιμηθῆ· ὁ Μπούλμπερης ἔκατσε στοῦ τιμόνι. Ὁ Μπραχάμης,

ὁ σκύλος μας, κουλουριάστηκε στὴ ρίζα τοῦ ἀργάτη* νὰ ἡσυχάσει κι ἐκεῖνος.

Ἐγὼ οὔτε νὰ ἡσυχάσω μποροῦσα. Οὔτε ὕπνο οὔτε ζύπνο. Δοκίμασα νὰ πιάσω κουβέντα μὲ τὸν τιμονιέρη· μὰ εἶχε τόση ἀνοστιά, ποὺ ἔσβησε σὰ φωτιά ἀναμμένη σὲ χλωρόξυλα. Πῆγα νὰ παίξω μὲ τὸ Μπραχάμη· ἀλλὰ κι ἐκεῖνος τρύπωσε ἀκόμα περισσότερο τὸ μουσούδι* στὰ πόδια του καὶ βαριεστισμένος γρίνιασε, σὰ νὰ μοῦ ἔλεγε : — Ἄφησέ με καὶ δὲν ἔχω τὴν ὄρεξή σου !

Τότε βαριεστισμένος κι ἐγὼ πῆγα καὶ ξαπλώθηκα μπρούμυτα καταμεσῆς κι ἔκλεισα στὴ χούφτα τὰ μάτια μου. Ἦθελα νὰ μὴ βλέπω τίποτα, νὰ μὴν αἰσθάνωμαι πὼς ζῶ. Καὶ λίγο-λίγο σχεδὸν τὸ κατόρθωσα. Κάτι ἐλάχιστο, σὰ θαμπὸ καντηλάκι, ἔνωθα νὰ ζῆ μέσα μου καὶ γύρω τὸ κορμί μου νὰ σμίγη καὶ νὰ χωνεύη μέσα στ' ἀνάσθητα σανίδια τῆς κουβέρτας.

Πόσο ἔμεινα ἔτσι, δὲν ξέρω. Τί μοῦ ἦρθε στὸ νοῦ κι ἂν μοῦ ἦρθε τίποτα, δὲ θυμοῦμαι. Ἐξαφνα ὅμως ἄρχισα ν' ἀνατριχιάζω· σὰν κάποιος μαγνήτης νὰ ἐρέθισε τὰ νεῦρα μου, ὅπως ἡ ὑγρασία ἀναγκάζει τὰ πουλιά στὸ φλυάρισμα. Κι εὐθύς πορφυρὸ κύμα χύθηκε ἐπάνω μου. Καὶ ὅπως ὁ κοιμάμενος σὲ σκοτεινὸ δωμάτιο αὐτόματα ζυπνᾷ στὸ λαμπρὸ φῶς τῆς ἡμέρας, κι ἐγὼ ἄνοιξα τὰ μάτια μου. Τ' ἄνοιξα ἢ τὰ κλείσα, δὲ θυμοῦμαι. Θυμοῦμαι μόνο πὼς ἔμεινα ἀκίνητος. Πρῶτη μου σκέψη ἦταν πὼς ζύπνησα στὸ στομάχι κάποιου ψαριοῦ ποὺ ρούφηξε τὸ καράβι μας. Καὶ ὅμως δὲν ἦταν στομάχι ψαριοῦ. Ἦταν ὁ οὐρανὸς ψηλὰ καὶ κάτω ἡ θάλασσα. Μὰ ὅλα, ψηλὰ καὶ χαμηλά, στρωμένα ἦταν μὲ ροῦχο κατακόκκινο, κυματιστό, καὶ ἔβαφε μὲ ἄβρὸ φεγγοβόλημα ὡς καὶ τὸ σωτρόπι τῆς σκάφης μας. Κάπου στὰ πέρατα τῆς γῆς πυρκαϊὰ τίναζε τὴ λαμπάδα τῆς ψηλὰ κι ἔριχνε φοβεροὺς ἀπλοκαμούς πέρα - δῶθε. Μὰ ποῦ τὸ κάμα καὶ ποῦ ἡ αἰθάλη τῆς ; Καὶ τὰ δυὸ ἔλειπαν.

Κάτω στὰ βάθη τοῦ βοριά κάποιον μενεξεδένιο σύννεφο ἄπλωσε καὶ τύλιξε γαλαζόχρωμα τ' ἀστέρια, τὰ ἔκρυσε κάτω ἀπὸ τὸ πυκνὸ μαγνάδι* του. Καὶ παραπάνω τόξο ἀπλώθηκε λευκοκίτρινο κι ἔχυσε μεσοῦρανα ποτάμια σκοτεινὰ καὶ ποτάμια πράσινα, χρυσορόδινα καὶ γλαυκά, λὲς καὶ ἤθελε νὰ βάψη τὸ στερέωμα. Καὶ τὸ τόξο, κινητὸ σὰν ἀνεμόδαρτο παραπέτασμα, κουνούσε τὰ κρόσα ἐμπρός, ἄπλωνε τὶς ἀραχνοῦφαντες δαντέλες του καὶ πρόβαινε, ὅπως ἡ πλημμύρα

προβαίνει και σκεπάζει με άφρους και γλώσσες την άμμουδιά. Τ' άερίνα ποτάμια έτρεχαν γοργά και φούσκωναν και κυλοῦσαν πάντα σκοτεινά ή πράσινα, χρυσορόδινα ή γλαυκά, και σκόρπιζαν αντίφεγγίσματα ολούθε. 'Η θάλασσα άκίνητη άντανακλούσε τά τόσα χρώματα και φαίνονταν όλα ξαφνισμένα μέσα στην τόση λάμψη. Μά περισσότερο ξαφνιασμένος ήμουν έγώ. Δέν ήξερα τί να κάμω και τί να συλλογιστώ. 'Εφτασε, είπα, του κόσμου ή συντέλεια. Τέτοια όμως συντέλεια μπορούσε να εύχαριστήση τον καθένα. 'Η Γή βούλεται να πεθάνη μέσα στα ροδοκύματα !

'Εξαφνα άνατρόμαξα. Κάτω βαθιά, μέσ' από τὸ μενεξεδένιο σύννεφο, είδα να προβαίνει ίσκιος πελώριος. 'Η χοντρή κορμοστασιά, τὸ πυργογύριστο κεφάλι του φάνταζαν 'Αγιονόρος. Τά δυό του μάτια γύριζαν φωτεινούς κύκλους κι έβλεπαν περήφανα τον Κόσμο, πριν τον κλοτηήσουν στην καταστροφή. Νά τος, είπα, ὁ θεός ταλτος άγγελος, ὁ χαλαστής και σωτήρας ! Τὸν έβλεπα κι είχα σύγκρου στην ψυχή. 'Από στιγμή σε στιγμή πρόσμενα να πέση τὸ φριχτὸ χτύπημα. Πάει τώρα ή Γή με τούς καρπούς, πάει κι ή θάλασσα με τὰ ξύλα της ! Οὔτε τραγούδια πλιό, οὔτε ταξίδια.

'Αλλά δέν άκουσα τὸ χτύπημα. 'Ο ίσκιος πρόβαινε στα νερά με άλλατα πύρινα. Κι ὅσο γρηγορώτερα πρόβαινε, τόσο μικραίνει ή κορμοστασιά του.

Και εξαφνα ὁ θεότρομος ὄγκος, χιλιόμορφη κόρη, στάθηκε αντίκρου μου. Διαμαντοστόλιστη κορόνα φοροῦσε στο κεφάλι και τὰ πλούσια μαλλιά γαλάζια χήτη* άπλωναν στις πλάτες ὡς κάτω στα κύματα.

Τὸ πλατὺ μέτωπο, τ' άμυγδαλωτὰ μάτια, τὰ χείλη της τὰ κοραλλένια έχυναν γύρω κάποια λάμψη άθανασίας και κάποια περηφάνια βασιλική. 'Από τὰ κρυσταλλένια λαιμοτράχηλα κατέβαινε κι έσφιγγε τὸ κορμί ὀλόχρυσος θώρακας λεπιδωτὸς και πρόβαλλε στο άριστερὸ τὴν άσπίδα κι έπαιζε στο δεξι τὴ μακεδονική σάρισσα.

Δέν είχα συνέλθει από τὴν άπορία και φωνή γλυκιά, ήρεμη και μαλακή άκουσα να μου λήη :

— Ναύτη-καλεναύτη, ζή ὁ βασιλιάς 'Αλέξανδρος;

'Ο βασιλιάς 'Αλέξανδρος ! ψιθύρισα με περισσότερη άπορία. Πῶς είναι δυνατό να ζή ὁ βασιλιάς 'Αλέξανδρος ; Δέν ήξερα τί ρώτημα ήταν εκείνο και τί να τῆς άποκριθῶ, ὅταν ή φωνή ξαναδευτέρωσε :

—Ναύτη - καλεναύτη, ζή ὁ βασιλιάς Ἀλέξανδρος;

—Τώρα, Κυρά μου, ἀπάντησα χωρὶς νὰ σκεφτῶ. Τώρα βασιλιάς Ἀλέξανδρος ! Οὔτε τὸ χῶμα του δὲ βρίσκεται στὴ γῆ.

ἽΟιμέ ! κακὸ πού τὸ ἴπαθα ! Ἡ χιλιόμορφη κόρη ἔγινε μεμιάς φοβερό σίχαμα. Κύκλωπας βγήκε ἀπὸ τὸ κύμα κι ἔδειξε λεπτιοντυμένο τὸ μισὸ κορμί. Ζωντανὰ φίδια τὰ μεταξόμαλλα σηκώθηκαν πέρα-δῶθε, ἔβγαλαν γλῶσσες καὶ κεντριά φαρμακερὰ κι ἔχυσαν φοβεριστὸ ἀνεμοφύσημα. Τὸ θωρακωτὸ στῆθος καὶ τὸ παρθενικὸ πρόσωπο ἄλλαξαν ἀμέσως. Τώρα καλογνώρισα μὲ ποιόν εἶχα νὰ κάμω! Δὲν ἦταν ὁ Χάρος τῆς γῆς, ὁ χαλαστής καὶ σωτήρας ἄγγελος. Ἦταν ἡ Γοργόνα, τοῦ Ἀλέξανδρου ἡ ἀδερφή, πού ἔκλεψε τὸ ἀθάνατο νερὸ καὶ γύριζε ζωντανὴ καὶ παντοδύναμη. Ἡ Δόξα ἦταν τοῦ μεγάλου κοσμοκράτορα, ἀγέραστη κι αἰώνια σὲ στεριὰ καὶ θάλασσα. Καὶ μόνο γιὰ Κείνης τὸν ἐρχομὸ ἔχυσε ὁ Πόλος τὸ Σέλας του, νὰ στρώση τὸν ἀθήρα μὲ τῆς πορφύρας τὸ χρῶμα. Δὲ ρωτοῦσε βέβαια γιὰ τὸ φθαρτὸ σῶμα, ἀλλὰ γιὰ τὴ μνήμη τοῦ ἀφέντη της. Καὶ τώρα στὴν ἄκριτή μου ἀπόκριση μανιασμένη ἔριξε τὸ χέρι, ἓνα δασοτριχωμένο καὶ βαρὺ χέρι, στὴν κουπαστή, ἔπαιξε ζερβόδεξα τὴν οὐρά της κι ἔδειξε Ὡκεανὸ τὸ μαλακὸ Πόντο.

—Ὅχι, Κυρά, ψέματα ! . . . τρανοφώνωσα μὲ λυμένα γόνατα.

Ἐκείνη μὲ κοίταξε αὐστηρὰ καὶ μὲ φωνὴ τρεμάμενη ξαναρῶτησε :

— Ναύτη-καλεναύτη, ζή ὁ βασιλιάς Ἀλέξανδρος ;

— Ζῆ καὶ βασιλεύει ἀπάντησα εὐθύς. Ζῆ καὶ βασιλεύει καὶ τὸν κόσμο κυριεύει.

Ἦκουσε τὰ λόγια μου καλά. Σὰ νὰ χύθηκε ἀθάνατο νερὸ ἡ φωνὴ μου στὶς φλέβες της, ἄλλαξε ἀμέσως τὸ τέρας κι ἔλαμψε παρθένα πάλι χιλιόμορφη. Σήκωσε τὸ κρινάτο χέρι της ἀπὸ τὴν κουπαστή, χαμογέλασε ροδόφυλλα σκορπώντας ἀπὸ τὰ χεῖλη της. Καὶ ἔξαφνα στὸν ὀλοπόρφυρον ἀέρα χύθηκε τραγοῦδι πολεμικὸ, λὲς καὶ γύριζε τώρα ὁ μακεδονικὸς στρατὸς ἀπὸ τὶς χῶρες τοῦ Γάγγη καὶ τοῦ Εὐφράτη.

Σήκωσα τὰ μάτια ψηλὰ καὶ εἶδα τ' ἀέρινα ποτάμια, τὰ σκοτεινὰ καὶ τὰ πράσινα, τὰ χρυσοροδὶνα καὶ τὰ γλαυκά, νὰ σμίγουν στὸν οὐρανὸ καὶ νὰ κάνουν Στέμμα γιγάντειο. Ἦταν κάμωμα καιροῦ ἢ μὴν ἦταν ἀπόκριση στὸ ρῶτημα τῆς ἀθάνατης ; Ποιὸς ξέρει. Μὰ σιγά-σιγά οἱ ἀκτίνες ἄρχισαν νὰ θαμπώνουν καὶ νὰ σβήνουν μιὰ μὲ τὴν ἄλλη, λὲς κι ἔπαιρνε τὰ κάλλη μαζὶ της ἡ Γοργόνα στὴν ἄβυσσο.

Τώρα ούτε Στέμμα ούτε Τόξο φαινόταν πουθενά. Κάπου - κάπου σκόρπια σύννεφα ξμεναν σταχτιά και κάτωχρα· και μέσα στην ψυχή μου θαμπή και ξέθωρη ή πορφύρα τής πατρίδας μου.

Με το μπρίκι τουϊ καπετάν Φαράση άρμένιζα μισοκάναλα εκείνη τή νύχτα.

«Λόγια τής Πλώρης»

Άνδρέας Καρκαβίτσας

9. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΛΟΣΥΝΗ

Έξω από το χωριό Λιθιά, μιá γυναίκα που όδηγοῦσε λίγα πρόβατα σάστισε από τήν ξαφνική παρουσία τουϊ αὐτοκινήτου μας και προσπαθώντας να σώση όλα μαζί τὰ ζῶα της, που καθένα τράβηξε πρὸς ἄλλη κατεύθυνση, ἔπεσε πάνω στοῦ δεξι φτεροῦ και χτύπησε γερά τὸ γοφὸ της. Σταματήσαμε να τήν περιποιηθοῦμε και τήν ἀνασηκώσαμε. Ἄλλὰ μόλις βεβαιώθηκε πὼς τὰ πρόβατά της δὲν εἶχαν πάθει τίποτα, μᾶς χαμογέλασε και μᾶς εἶπε να πᾶμε στη δουλειά μας. Θελήσαμε να τή γυρίσωμε στοῦ χωριό της, να τήν περιποιηθοῦμε. Μὰ εκείνη φαινόταν για ἕνα μόνο πράμα να νοιάζεται, μήπως μᾶς στενοχωρήση, και μᾶς παρακαλοῦσε να μὴ καθυστεροῦμε.

Κάποιο ζευγάρι ξένων που ταξιδεύει μαζί μας ἀπορεῖ με τήν ἀγαθότητα τής χωριάτισσας. Κι ἐγὼ τοῦς ἐξηγῶ πὼς ἀπὸ τοῦς παλιούς χρόνους γνώρισμα τής φυλῆς μας στάθηκε ἡ καλοσύνη. Πέλαγος αἰσθήματος εἶν' ἡ καρδιὰ τῶν Ἑλλήνων. Ἄν δὲν εἶχαν αὐτὸ τὸ προτέρημα, θὰ ἦταν ἀνυπόφοροι τοῦς καιροῦς τής ἀναρχίας . . .

Πρῶτοι ἀπ' ὅλους τοῦς λαοῦς κατάργησαν οἱ Ἕλληνες τῖς ἀνθρωποθυσίες κι ὄρισαν ἀντὶ τῶν σκλάβων να θυσιάζονται βόδια. Μετὰ τή θυσία μάλιστα, μόλις ὁ σφάχτης σκότῳνε τὸ ζῶο, ἔτρεχε να κρυφτῆ σπῖτι του σάν ἐγκληματίας, ὅσο να πάη ἕνας ἱερῳμένος να τὸν ἐξαγνίση.

Τόση φρίκη τοῦς ἐνέπνεε ἡ θυσία ἀνθρώπων, ὥστε τήν ἀπαγόρευαν και στοῦς ἄλλους λαοῦς. Οἱ Καρχηδόνιοι συνήθιζαν να σκοτῳνουν παιδάκια στοῦ βωμὸ τουῦ θεοῦ Μολῳχ*. Ὄταν ὁ Γέλων τῶν Συρακουσῶν νίκησε τοῦς Καρχηδονίους, ἕνας ἀπὸ τοῦς ὄρους τής εἰρήνης που τοῦς ἐπέβαλε ἦταν να σταματήσουν αὐτὴ τήν ἀπάνθρωπη

συνθήχεια. Τέλος τὸν «Χρυσοῦν Αἰῶνα» ἴδρυσαν τοὺς «ἀναιμάκτους βωμούς», γιὰ νὰ μὴ σφάζωνται οὔτε κὰν ζῶα, καὶ ψηφίστηκαν στὴν Ἀθήνα οἱ πρῶτοι νόμοι προστασίας τῶν κτηνῶν, ἀρχίζοντας ἀπὸ ἓνα μουλάρι τῆς Ἀκροπόλεως πού στραβώθηκε, καὶ ἡ Βουλὴ διέταξε νὰ τρέφεται ἀπὸ τὸ δημόσιο ταμεῖο ὅσο νὰ ψοφήση.

Οἱ Ἕλληνες χωρικοὶ οὔτε ἔτρωγαν οὔτε πουλοῦσαν ποτὲ τὰ βόδια τοὺς ἅμα γερνοῦσαν, ὅπως κάνουμ' ἐμεῖς, ἀλλὰ τὰ γηροκομοῦσαν. Ἐνα σκύλο πού εἶχε μαζί του ὁ ναύαρχος Ζάνθιππος στὴ Σαλαμίνα, ὅταν πέθανε, τὸν ἔθαψε στὸ ἀκρωτήρι πού λέγεται ὡς σήμερα Κυνόσουρα, καὶ στὴν τελετὴ ἔλαβαν μέρος ὅλοι οἱ βετεράνοι* τῆς ναυμαχίας.

Ὁ Λυσίας γράφει πὼς μισοῦσαν τόσο τοὺς φονιάδες, ὥστε ἓναν Ἀγόρατο, πού 'χε σκοτώσει ἄνθρωπο χωρὶς νὰ θέλῃ, ἔπαψαν νὰ τὸν δέχωνται σπῖτι τους καὶ «ὡσπερ ἀλιτήριον οὐδεὶς διελέγετο», ὅσο νὰ τὸν ἀναγκάσουν νὰ ζενιτευτῇ.

Ἔτσι καὶ τὸν κατήγορο τοῦ Σωκράτη, τὸ Μέλητο, ἀφοῦ ἔδωσαν ἐκεινοῦ τὸ κώνειο, τὸν θεώρησαν μισαμένο καὶ τοῦ ἔκαμαν τὴ ζωὴ ἀβίωτη. Μιὰ μέρα πού πῆγε στὰ δημόσια λουτρά νὰ πλυθῇ, ἔφυγαν ἐπιδεικτικὰ ὅλοι οἱ ἄλλοι καὶ δὲν ξαναμπῆκαν μέσα παρὰ ἀφοῦ οἱ ὑπηρέτες τοῦ λουτροῦ καθάρισαν τὴ δεξαμενὴ κι ἄλλαξαν τὸ νερό.

Ὅταν ὁ Ἄλκανδρος δοκίμασε νὰ δολοφονήσῃ τὸ Λυκοῦργο τῆς Σπάρτης, ὁ Λυκοῦργος πέτυχε νὰ τοῦ τὸν παραδώσουν, γιὰ νὰ τὸν τιμωρήσῃ ὅπως ἤθελε. Πῆρε στὸ παλάτι τὸ δολοφόνο, τὸν παιδαγωγῶσεν καὶ τὸν ἔκανε ἐπιστήθιο φίλο του: «Ἀπὸ βίαιο, ἔλεγε, τὸν διόρθωσα σ' ἐνάρετο πολίτη».

Μετὰ τὴ μάχη τῶν Θερμοπυλῶν ὁ Ζέρξης, ἄρχοντας ἐν τούτοις τοῦ πιὸ πολιτισμένου κράτους μετὰ τὸ ἑλληνικόν, ἔκοψε τὸ κεφάλι τοῦ Λεωνίδα καὶ τὸ τριγύριζε σ' ἓνα παλούκι. Ἡ ἡμερότητα τῶν Ἑλλήνων φάνηκε στὶς Πλαταιές, ὅπου σκοτώθηκε ὁ ἀρχιστράτηγος τῶν Περσῶν Μαρδόνιος καὶ κάποιος ζήτησε γιὰ ἐκδίκηση νὰ κάμουν τὸ ἴδιο. Ὁ βασιλιάς ὅμως τῆς Σπάρτης Πausanίας, ἀνιψιὸς τοῦ Λεωνίδα, τὸ ἀπαγόρευε κι ἔθαψε τὸν ἐχθρὸ μὲ μεγάλες τιμές.

Ὅταν πολιορκῶντας τὰ Ἱεροσόλυμα ὁ Ἀντίοχος παρακλήθηκε ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους νὰ τοὺς δώσῃ ἑπτὰ μέρες ἀνακωχῆ νὰ γιορτάσουν τὴ Σκηνοπηγία*, ὄχι μόνον δέχτηκε, ἀλλὰ, ἐπειδὴ ἔμαθε ὅτι τοὺς ἔλειπαν ταῦροι καὶ λιβανωτὰ γιὰ τὶς καθιερωμένες θυσίες, τὰ πῆγε

μόνος του ώς τις πύλες τῆς Ἱερουσαλήμ καί τὰ παρέδωσε στὸν Ἀρχιερέα.

Ὁ Θουκυδίδης γράφει πὼς οἱ Κορίνθιοι πολεμώντας κάποτε τοὺς Ἀθηναίους ζήτησαν « ἔκχειρία », γιὰ νὰ τελέσουν τὰ Ἴσθμια, στὰ ὁποῖα καλέσανε καὶ πῆγαν οἱ ἀθλητὲς τῶν Ἀθηναίων.

Ἄμα γινόταν σεισμός σὲ μιὰ πόλη, ἔκαναν ἀμέσως ἔρανο οἱ ἄλλες καὶ τῇ βοηθοῦσαν, ἐχθρὲς καὶ φίλες. Ἔτσι, ὁ Πολύβιος ἀναγράφει τὰ ὀνόματα τῶν ἐχθρῶν τῆς Ρόδου ὅσων στείλανε μετὰ τὸ σεισμό πού τὴν κατὰστροφε καὶ τῆς γκρέμισε τὸν Κολοσσό, ποιὸς χρήματα, ποιὸς τροφές, ποιὸς σκεπάσματα.

Ἡ ἀγάθότητά τους φαίνεται καὶ στὸ ὠραῖο ἔθιμο τῆς « ἱκεσίας ». Ὅταν ὁ νικημένος πρόφτανε νὰ πέση στὰ γόνατα καὶ νὰ παρακαλέσῃ νὰ μὴν τὸν σκοτώσουν, ἦταν ὑποχρεωμένος ὁ νικητὴς νὰ συχωρέσῃ τὸν ἱκέτη· καὶ ὁ φιλόσοφος Βίας* ἐδίδασκε, πρὸ Χριστοῦ, ν' ἀγαπᾶμε ἀκόμα κι ὅσους μᾶς μισοῦν.

Οἱ Ἀθηναῖοι δημιούργησαν νόμους φιλανθρωπίας, πού ἔπρεπε νὰ περάσουν δυὸ χιλιάδες χρόνια γιὰ νὰ τοὺς ἀπολαύσῃ ὁ λοιπὸς κόσμος.

Στὴν Ἀνατολή, ὅταν καταδικαζόταν σὲ θάνατο καμιὰ γυναίκα, τὴν ἐκτελοῦσαν μαζί μ' ὅλα τ' ἀθῶα παιδιά της. Στὴν Ἀθήνα νόμος ἀπαγόρευε νὰ θανατωθῇ γυναίκα ἔγκυος, πρὶν γεννήσῃ. Ὅρισαν νὰ τρέφονται οἱ ἄνεργοι ἀπὸ τὸ Δῆμο, οἱ ἀνάπηροι νὰ γηροκομοῦνται ἀπὸ τὴν Πολιτεία. Στὶς γιορτὲς τῶν Παναθηναίων ἀνοίγαν τὶς πόρτες τῶν φυλακῶν, ἔδιναν τριῶν ἡμερῶν ἄδεια στοὺς φυλακισμένους γιὰ νὰ διασκεδάσουν, καὶ οἱ φυλακισμένοι γύριζαν στὸ κελί τους, μόλις περνοῦσε ἡ προθεσμία.

Ἡ γενναιοψυχία τῶν Ἑλλήνων ἀπλωνόταν ἐξίσου στοὺς σκλάβους. Δὲν ἐπέτρεπαν στὰ δικαστήρια νὰ τοὺς δίνουν παρὰ λιγοστὲς ξυλιές, τοὺς μεταχειρίζονταν σὰ μέλη τῆς οἰκογένειας, συνήθιζαν μάλιστα, μόλις τοὺς ἀγόραζαν, νὰ κάνουν τελετὴ τῆς εἰσόδου τους στὸ καινούριο σπίτι καὶ τοὺς ἔφαιναν μὲ σταφίδες.

Ἡ καλομεταχείριση πού ἔκαναν στοὺς σκλάβους οἱ Ἕλληνες, ἴσως νὰ δικαιολογῆται ἀπὸ τὴν ἀστάθεια ἐκείνων τῶν καιρῶν, γιὰτὶ ἡ δουλεία ἦταν συμφορὰ πού ὅλοι πιθανὸν νὰ πάθαιναν. Μήπως ὁ Εὐμαιός, ὁ χοιροβοσκὸς τοῦ Ὀδυσσεά, δὲν ἦταν ἓνα νικημένο πριγκιπόπουλο τῆς Σύρου ;

Μέσα στο αίμα του Ἕλληνας ὑπάρχει πολλή εὐαισθησία. Ἡ ἀνθρωπιά εἶναι τὸ κυριότερο γνώρισμά του καὶ ἂν ποτὲ ὁ ὕλισμός προχωρήσει τόσο στὸν ἄλλο κόσμον, πού νὰ τὸν κἀνὴ ν' ἀπαρνηθῆ τὸν ἀνθρωπισμὸ του, ὁ Ἕλληνας δὲν θὰ τὸν χάσει ποτέ, ἐπειδὴ εἶναι λαὸς πού διευθύνεται ἀπὸ τὴν αἰσθανόμενη ψυχὴ.

Αὐτὰ ἔλεγα στοὺς ξένους μου. Μὰ τίποτα δὲν τοὺς ἔκανε τόση ἐντύπωση, ὅσο τὸ χαμόγελο τῆς πονεμένης χωρικῆς . . .

«Τὸ περιβόλι τῶν Θεῶν», 1944, σ. 176-181 *Χρῆστος Ζαλοκώστας*

10. Ο ΤΑΚΗ - ΠΛΟΥΜΑΣ

Στὰ παιδικὰ μου χρόνια ὁ πιὸ μεγάλος
ἐξάδερφός μου μ' ἔπαιρνε μαζί,
στὰ πανηγύρια, πού ἦτανε, παρ' ἄλλους
πρῶτος στὴν ὁμορφιά καὶ στὴν ὀρμή.

Τί ὠραῖος ! τὸν θυμοῦμαι, ἀστροβολοῦσε
καβάλα στὸ φαρί του, βυσσινιά
φέρμελη* χρυσοκέντητη ἐφοροῦσε,
γιουρντάνια* ἀπὸ βενέτικα φλουριά.

Τοῦ Καπετὰν Πασᾶ φόραε τὴν πάλαι
καὶ τὸ χαρμπί* τοῦ Μπότσαρη, καὶ δυό,
στῆς σέλας του δεξόξερβα τὴ σπάλα*,
πιστόλια ἀπὸ τ' Ἀλῆ τὸ θησαυρό.

Φουστανελίτσα φόραε ζυγιασμένη
καὶ κάλτσες καὶ τσαρούχια φουντωτά,
παραγγελιά ἀπ' τὰ Γιάννενα φερμένη,
γαντζοῦδια* πρεβεζιάνικα, ἀσημιά.

*Ἔτσι σιαγμένος, κι ἔχοντας στὸν ὦμο
τὸ καριοφίλι, χαίτη καὶ λουριά
στὸ χέρι του, ἐλαμπάδιαζε τὸ δρόμο,
χιμῶντας ἀπ' τὴν πύλη τὴν πλατιά.

Κι ἐγώ, λίγο ξοπίσω του, ὅλο θάμπος,
 στὸ γλήγορο ἀλογάκι μου κι ἐγώ,
 δυνόμουν νὰ τὸν φτάσω, κι ἤμουν σάμπως
 νὰ 'χα φτερά, κορμάκι ἀερινό.

Κι ὡς τρέχαμε, θυμᾶμαι, τὰ κλεισμένα
 στὸ τουνεζι* φεσάκι του σγουρά,
 σκόρπια τριγύρα, φέγγανε σὰν ἕνα
 γνεφάκι ἀπ' ἀναμμένη ἀθμωινιά.

Κι ὡς πύρωνεν ἀκόμα στή φευγάλα,
 τρικυμισμένος κι ὅλος μὲς στὸ φῶς,
 χρυσόχυτος μοῦ ἐφάνταζε καβάλα
 σὰν τὸν 'Αἰ-Γιώργη, λίγο πιὸ μικρός.

ὦ, τὸ λεβέντη τοῦ Μεσολογγιοῦ μας,
 τὸν ἥλιο τῆς αὐγούλας μου ζωῆς !
 Καὶ νὰ μετρῶ, καὶ νὰ 'ναι ὁ Τάκη-Πλούμας
 τριάντα τρία χρόνια μὲς στή γῆς . . .

« Συντρίμματα », 1898

Μιλτιάδης Μαλακάσης

11. Ο ΑΙΧΜΑΛΩΤΟΣ

(Ἀπὸ τὴν μικρασιατικὴν ἐκστρατείαν τοῦ 1921)

Συνοδεία χωροφυλάκων τῆς στρατονομικῆς ὑπηρεσίας τοῦ Σώματος ὠδήγει πρὸς τὰς σκηναὺς μίαν ὁμάδα αἰχμαλώτων : Ἕνα λοχαγὸν μὲ τρίχας ποῦ ἤρχιζαν νὰ λευκαίνωνται, ἕνα ἐπιλοχίαν καὶ περὶ τοὺς εἴκοσι στρατιώτας.

Οἱ φαντᾶροι μας, περιέργοι ὅπως πάντοτε ἀλλὰ καὶ καλοκάγαθοι πρὸς τοὺς αἰχμαλώτους, περιεκύκλωσαν τὸν Τοῦρκον ἐπιλοχίαν καὶ τοὺς στρατιώτας, οἱ ὅποιοι εἶχαν καθίσει σταυροπόδι σιωπηλοὶ εἰς τὴν πενιχρὰν σκιὰν τῆς κωνικῆς σκηνῆς τοῦ ἀξιοματικοῦ στρατονόμου.

Κάποιος, ὁ ὁποῖος ἐγνώριζε τὰ τουρκικά, ἤρχισε νὰ τοὺς ἐρωτᾷ χειμαρρωδῶς χωρὶς νὰ πολυσκοτίζεται νὰ ἐξηγῆ τὰς ἀπαντήσεις των εἰς τοὺς συγκεντρωθέντας συναδέλφους του· εἰς μάτην οὗτοι τὸν ἐτραβοῦσαν κάθε τόσον ἀπὸ τὸ μανίκι, ἐρωτῶντες :

— Τί λένε, συνάδελφε ; Τί λένε ; Ρῶτα τους πόσοι ἦταν προχθές πού λακοῦσαν σὰν τὰ κατσίκια, ὅταν βάρεσε ἡ σάλπιγγα ἔφοδο . . .

‘Ο λοχαγὸς ὠδηγήθη ἀπὸ τὸν ἐπὶ κεφαλῆς τῆς συνοδείας ἐνωμοτάρχην μέσα εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ στρατονόμου. Ἐστάθη παρὰ τὴν εἴσοδον καὶ ἐχαιρέτισε κατὰ τὸν τουρκικὸν τρόπον, μὲ ἀνήσυχον ὅμως νευρικότητα. Αὐτὸς δὲν ὠμοίαζε μὲ τοὺς ἄλλους αἰχμαλώτους ἀξιωματικούς, νεωτάτους ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, ψυχραίμους καὶ πολὺ ἀξιοπρεπεῖς. Ἐφαίνετο ὡσὰν νὰ ἐπερίμενε ταπεινώσεις καὶ σκαϊότητα προσβλητικὴν. Ἐρενουῦσε μὲ τὸ βλέμμα του τὰ πρόσωπα τῶν ἀξιωματικῶν, πού εὐρίσκοντο μέσα εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ στρατονόμου — δύο ἀξιωματικῶν τοῦ Δευτέρου Γραφείου τοῦ Σώματος— διὰ νὰ μαντεύσῃ τὰς διαθέσεις των.

— Καλῶς ὤρισες, γιούζμπαση ἐφέντη, τοῦ εἶπεν ὁ στρατονόμος, κάθισε.

Καὶ τοῦ ὑπέδειξε τὸ κιβώτιον ἐκστρατείας, πού ἦτο εἰς τὸ βᾶθος τῆς σκηνῆς. ‘Ο Τοῦρκος λοχαγὸς τὸν παρετήρησε μ’ ἔκπληκτον δυσπιστίαν, ἐπροχώρησε διστακτικὰ ἕως τὸ κιβώτιον κι ἐκάθισεν εἰς τὸ ἄκρον τῆς γωνίας του.

‘Ο στρατονόμος ἔλαβε τὴν κατάστασιν αἰχμαλώτων, πού τοῦ ἔτεινεν ὁ ἐνωμοτάρχης, τὴν ἀπέθεσεν εἰς τὸ κρεβάτι ἐκστρατείας, ἔδωκε διαταγὰς διὰ τὴν προσωρινὴν φύλαξιν καὶ τὸ συσσίτιον τῶν κομισθέντων καί, ὅταν ὁ ἐνωμοτάρχης ἐχαιρέτισε κι ἐξῆλθεν ἀπὸ τὴν σκηνὴν, ἐστράφη πρὸς τὸν Τοῦρκον λοχαγόν :

— ‘Ομιλεῖτε γαλλικά ; τὸν ἠρώτησε.

— Τὰ ἐννοῶ καὶ τὰ ὀμιλῶ ὄχι καὶ τόσον καλὰ.

— Δὲν πειράζει . . . τὸ ἴδιο κι ἐγώ. Θὰ διψᾷτε βέβαια. Κάνει ζέστη διαβρολεμένη.

‘Ο Τοῦρκος αἰχμάλωτος παρετήρησεν ἐναλλὰξ τοὺς ἀξιωματικούς. Ἐσκυphen ἔπειτα τὸ κεφάλι καὶ εἶπε χαμηλοφῶνως :

— Ἄν εἶχατε λίγο νερό . . .

Ἐπειτα ἔκρυψε τὸ πρόσωπόν του εἰς τὰς παλάμας του.

‘Ο ένας από τους άξιωματικούς του Δευτέρου Γραφείου τον έθιξε τότε έλαφρά εις τον ώμον και του είπε :

— Γιούζμπαση έφέντη, μή στενοχωρείσαι ! . . . ‘Η τύχη του πολέμου δέν σοϋ ήτο ευνοική ! Κάνει όμως καθέννας ό,τι μπορεί για την πατρίδα του. Είσαι μεταξύ συναδέλφων. Θα τρώγωμεν μαζί όσον καιρόν μείνης έδω.

‘Ο αίχμάλωτος λοχαγός απέκάλυψε τό ώχρόν πρόσωπόν του. Τά μάτια του ήταν βουρκωμένα. ‘Εν τώ μεταξύ ένας στρατιώτης του έφερε τό τσαΐ, τό όποιον ήδη είχε παραγγείλει ό στρατονόμος δι’ αυτόν. ‘Εκείνος έπήρε τό κύπελλον, τό απέθεσε κατά γής και είπε προς τους άξιωματικούς με χαμηλήν κομμένην φωνήν, εις όχι άπταιστον άλλ’ άρκετά ευγλωπτον γαλλικήν :

— Σας ευχαριστώ, κύριοι. Πρέπει να σας εξηγήσω ότι έντρέπομαι τον έαυτόν μου . . . όχι τόσον διά την αίχμαλωσίαν μου, όσον διότι με διαψεύδετε ένώπιον των στρατιωτών μου που συνελήφθησαν μαζί μου. Τόσες φορές τους είπα, όπως κάνουν και όλοι οί συνάδελφοί μου, ότι οί ‘Έλληνες σφάζουν τους αίχμαλώτους των, άφοϋ τους βασανίσουν. Δέν τό πολυπίστευα ό ίδιος, αλλά τί να κάμω; ‘Αν δέν τους έλέγαμε αυτά, θα μάς έφευγαν . . . θ’ αυτομολούσαν άρκετοί . . . Αυτή είναι ή αλήθεια. Και τώρα έννοείτε ότι με τον τρόπον σας, με την περιποίησίν σας, μου έκάματε τό μεγαλύτερο κακό χωρίς να τό ξέρετε . . . Με καθαιρείτε από τον βαθμόν μου και την έπιβολήν μου εις την εκτίμησιν των άνδρών μου. Γι’ αυτούς είμαι τώρα έγώ ό έχθρός. ‘Αποδεικνύομαι ψεύστης. Και ήμουν ταγματάρχέων . . .

Οί άκούοντες δέν είχαν τί να του άπαντήσουν, διά να τον παρηγορήσουν. ‘Εκείνος έπτε τό τσαΐ του σιωπηλός, απέθεσε πάλιν τό κενόν κύπελλον κατά γής, έσηκώθη και ήρώτησε :

— Μοϋ έπιτρέπετε ;

— Τί θέλετε ;

— Να βγώ μιá στιγμή να πω δυό λόγια στους άνδρες μου, που περιμένουν έδω άπ’ έξω.

Οί άξιωματικοί συνήνεσαν.

‘Ο αίχμάλωτος έβγήκεν. ‘Ο διερμηνεύς, ό όποϊος ήτοιμάζε τά « φύλλα άνακρίσεως αίχμαλώτων », έξήγει βαθμηδόν χαμηλοφώνως προς τους έντός τής σκηνής όσα έλεγεν ό Τουρκος λοχαγός προς τους αίχμαλώτους :

—'Ακουσε, μπάς τσαούση κι έσεις άσκέρηδες. 'Ο 'Αλλάχ έγραψε να πιασθοϋμε. Θυμάσθε τί σ'ας έλεγα κι εγώ και οι άλλοι άξιωματικοί σας ; Δέν σ'ας λέγαμε τ'ο σωστό. Οι Γκιαούρηδες και ψωμί σ'ας δίνουν και κανείς δέν θά σ'ας πειράξη. Κοιτάξετε εκεί κάτω τ'ο χωριό, τ'ο Σθνανλῆ. Δέν τ'ο έχουν κάψει. Βλέπετε τις γυναΐκες στ' άλώνια... Τώρα σκεφθῆτε και τ'α χωριά τ'α δικά τους, όπου έμείναμε μεις... Τώρα σκεφθῆτε για έμέ και για τ'ους Γιουνάνηδες, ό,τι σ'ας φωτίση ό 'Αλλάχ...'

Τόν ηκουσαν σιωπηλοί. Σιωπηλός κι εκείνος έξαναμβῆκεν εις τήν σκηνήν μέ σκυμμένο τ'ο κεφάλι. Και άπαντοϋσεν έπειτα άφηρημένος εις τ'ας τυπικ'ας έρωτήσεις τῆς έξετάσεώς του.

1921

N. Καρβούνης

Δ. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΥΣΙΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟΙ ΤΟΠΟΙ

1. Ο ΗΛΙΟΣ

Κάθε καλοκαίρι ο ήλιος τή χρυσή κλωστή ξεπλέκει
καί κεντάει ἐδῶ τὸ ρόδο, τὸ ἀγιόκλημα παρέκει,
καί τὶς ἀντηλιές ὑφαίνει μὲ ὑπομονή καί τάξη,
μὲ τὸ ξέφτι μιᾶς ἀχτίνας καί μὲ ρόδινο μετάξι.

Τὸ χειμῶνα πιὰ δὲ βάζει οὔτε βελονιά στὰ κλώνια·
σπάζουν καί λυγοῦν στὰ φύλλα τὰ χρυσά του τὰ βελόνια,
καί ξεφτοῦν κι οἱ ἀντηλιές,
καί οἱ μαγικές του ἀχτίνες, τυλιγμένες στὰ κλωνάρια,
γίνονται χρυσὰ κουβάρια
στὶς πορτοκαλιές.

Τίμος Μωραϊτίνης

2. ΦΩΝΗ ΑΠΟ ΤΑ ΣΥΝΝΕΦΑ

Ἀπρίλης καί πασκαλόγιορτα καί μιὰ ἀνοιξη γλυκιὰ καί φιλό-
βροχη, ποῦ δὲ θυμοῦμαι παρόμοια.

Εἶχαμε τὰ πρόβατα προσωρινὰ στὴν Ἀρακαντέλλα, μιὰ ὁμορφη
καί ψηλὴ ράχη ἀντίκρυ στὸ χωριό μου, καί περιμέναμε νὰ περάσουν
τὰ κοπάδια τοῦ Ντίνου Ραμούση, νὰ τὰ σμιξώμε καί νὰ τραβήξωμε
γιὰ τὰ ξεκαλοκαιριὰ τῆς Ροδόβολης.

Εἶχα πάει ἔνωρὶς στὸν ἀρμεγῶνα καί περίμενα τὰ γαλάρια νὰ
τ' ἀρμέξωμε καί νὰ πάρω τὸ γάλα γιὰ τὸ σπίτι, γιατί τὸ ἤθελε ἡ
μὰνα μου, ἄλλο γιὰ βούτυρο καί ἄλλο γιὰ ξινόγαλο.

Τὰ γαλάρια βοσκοῦσαν ἀκόμα κάτω ἀπὸ τὰ Λύβια, ὡς τὴν
Παναγιά, κι οἱ πιστικοὶ δὲ φαίνονταν, ἂν καί κόντευε ἡ ὥρα τοῦ
ἀρμεγμοῦ.

Κάτω, μακριά, στὸ βάθος τῆς κοιλάδας, κυλοῦσε τὸν κατήφορο
τὰ γαλανὰ νερά του ὁ ποταμὸς τοῦ τόπου μας, ὁ Καλαμάς, κι ἔδι-
νε ζωὴ σ' ὅλη ἐκεῖνη τὴν πλούσια εἰκόνα ἀπὸ κάμπους καί βουνά,

ἀπό ράχες καὶ πλαγιές, ἀπὸ λόγγα καὶ χωριά, ἀπὸ κοπάδια καὶ λακκιές ποὺ στέκονταν γύρα - γύρα.

Ἡ ὥρα περνοῦσε καὶ τὰ γαλάρια δὲ συμμαζεύονταν, κι οἱ πιστικοὶ δὲ φαίνονταν.

Σὲ λίγο φάνηκε ἕνας πιστικός ποὺ ἔβγαινε ἀπὸ τὴ λακκιά, πίσω ἀπὸ τὴν Ἀρακαντέλλα.

— Τί γενήκαταν σήμερα ; τοῦ φώναξα.

— Τί νὰ γένωμε, μοῦ ἀπολογήθηκε ξέκαρδα, χάσαμεν τὸ Σιοῦτο-Κάλεσιο !

Μοῦ φάνηκε πὼς μὲ χτύπησε ἀστραπή.

— Ὁ Σιοῦτο-Κάλεσιος* χαμένος ; Χάνεται ποτέ τὸ πρῶτο κριάρι ποὺ σέρνει πίσω του ὄλο τὸ κοπάδι, ὁ δεῦτερος πιστικός τοῦ πατέρα μου ; Βέβαια κάποιος θὰ τὸν ἔκλεψε ! Κι ἂν τὸν ἔκλεψαν γιὰ ἔχος, θὰ τὸν ἔκλεψαν ἀπὸ μακριά, ἂν γιὰ φαγί, τώρα θὰ μαγειρεύεται. Δὲν ὑπάρχει καμιὰ ἐλπίδα νὰ ξαναβρεθῆ ὁ Σιοῦτο - Κάλεσιος.

Αὐτὰ ἔλεγα μέσα μου κι ἀνέβηκαν ἀπὸ τὴν καρδιά μου τὰ δάκρυα στὰ μάτια.

Τὸν ἀγαποῦσα τόσο πολὺ τὸ Σιοῦτο-Κάλεσιο, ποὺ νόμισα ἐκείνη τὴ στιγμή ὅτι εἶχα χάσει ὄχι μονάχα αὐτόν, ἀλλὰ ὀλάκερο τὸ κοπάδι ! Γιατί ὁ Σιοῦτο-Κάλεσιος ἦταν ἡ δόξα τοῦ κοπαδιοῦ μου, τὸ καμάρι τὸ δικό μου κι ὄλων τῶν πιστικῶν μου.

Σὲ λίγο ἔφτασε ἀπάνω ὁ πιστικός περίλυπος.

Χάθηκαν ἀπὸ τὰ μάτια μου ὄλα τ' ἀνοιξιάτικα κάλλη τοῦ Ἀπριλιοῦ κι ἄρχισε νὰ βασιλεύη μαῦρος χειμῶνας μέσα στὴν καρδιά μου.

— Τί λές, ὀρέ, τοῦ εἶπα, γιὰ τὸ Σιοῦτο μας ;

— Τί νὰ εἰπῶ ; μοῦ ἀπολογήθηκε δύσθυμα. Τί μπορῶ νὰ εἰπῶ ; Ἄλλο ποὺ μᾶς τὸν ἔκλεψαν ;

Ἐριξα ἐκείνη τὴ στιγμή τὰ μάτια μου πρὸς τὸ κοπάδι, ποὺ βοσκοῦσε κάτω στὰ Λύβια, καὶ τὸ εἶδα ξεσκισμένο ἐδῶ κι ἐκεῖ, σὰ νὰ εἶχαν μπῆ σαράντα λύκοι καὶ τὸ σκόρπισαν.

Μὲ πῆραν τὰ δάκρυα σβάρνα κι ἄρχισα νὰ κλαίω σὰ μικρὸ παιδί, ἂν καὶ ἤμουν δεκαεφτά χρονῶν παλικάρι τότε.

— Τί εἶν' αὐτὰ ; μοῦ εἶπε ὁ πιστικός. Δὲν ντρέπεσαι ; Τί ; θὰ χαθοῦμε γιὰ ἕνα κριάρ' ; Τὰ κοπάδια σου νὰ 'ν' καλὰ.

— Τέτοιο κριάρ' ! τοῦ εἶπα ἐγώ, ποῦ θὰ βροῦμε τέτοιο κριάρ' ;

— 'Αχαούχααααα ! ξεφώνησε ὁ πιστικός, θέλοντας νὰ μὲ παρηγορήσῃ. Γιὰ ἓνα παλιοκρίαρο κάν'ς ἔτσ' ; Τὸ μοναστήρ' νὰ 'ν' καλὰ κι ἀπὲ καλοέρ' ! Τὸ κοπάδ' σου νὰ 'ν' καλὰ ! . . . 'Εσεῖς νὰ 'στε καλὰ, οἱ νοικοκυραῖοι, καὶ κριάρια καὶ τραγιά καὶ βιὸ ὅσο θέλ'ς !

'Αλλ' ὅ,τι κι ἂν μόλεγε ὁ πιστικός, δὲν μπορούσε νὰ μοῦπραῦνη ἢ νὰ μοῦ μικρύνῃ τὸν πόνο μου καὶ τὴν ἐντύπωσή μου ἀπὸ τὸ χαμὸ τοῦ σημαδιακοῦ* κριαριοῦ μου, ποὺ στόλιζε τὰ κοπάδια μου σὰν τ' ἄστρο τ' οὐρανοῦ.

Σὲ λίγο ἄρχισαν νὰ φαίνωνται ἓνας-ἓνας οἱ πιστικοί, κι ἄλλοι ἔμειναν μὲ τὰ στέρφα καὶ μὲ τ' ἄρνοζύγουρα*, κι ἄλλοι σύμμασαν τὰ γαλάρια καὶ τὰ καντάριασαν* γιὰ τὸν ἄρμεγώνα. Ἐνῶ πρὶν μὲ τὸ Σιοῦτο-Κάλεσιο ἔρχονταν τὰ γαλάρια, τὸ πολὺ σ' ἓνα τέταρτο τῆς ὥρας ἀπὸ τὰ Λύβια στὸν ἄρμεγώνα, ἐκεῖνη τὴν ἡμέρα ἔκαναν μιὰ ὥρα ἀκέρια. Αὐτὸ θὰ πῆ τί ἀξίζει νὰ 'χῆς συρτάρι* στὸ κοπάδι σου, καὶ μάλιστα σὰν τὸν καημένο τὸ Σιοῦτο-Κάλεσιο ! Ἦταν ζωγραφισμένη ἢ λύπη στὸ πρόσωπο τῶν πιστικῶν καὶ τὸ κοπάδι φαινόταν σὰν ὄρφανό, ὅταν ἦρθαν κι αὐτοὶ κι αὐτὸ στὸν ἄρμεγώνα. Μοῦ φαινόταν ὅτι ὅλο ἐκεῖνο τὸ κοπάδι ποὺ ἀνέβηκε ἐκεῖ ἐπάνω μοῦ ζητοῦσε τὸ Σιοῦτο - Κάλεσιο. Μοῦ φαινόταν πὼς ἄκουα νὰ μοῦ λέγῃ :

—Νὰ βρῆς τὸ Σιοῦτο μας !

Δὲν μπορούσα πλιά νὰ βαστάξω καὶ ξέσπασα στὰ κλάματα, καὶ μοῦ ξανάειπε ὁ ἀρχιπιστικός :

—Τί εἶν' αὐτὰ ἀπὸ σένα ; Ντροπὴ νὰ κάν'ς ἔτσ' ! Δὲ χορταίν' τὸ μάτ' σου ἀπὸ τόσα πρόβατα ; Συλλογίσ' ὅτ' εἶναι τόσοι ἀνθρώποι ποὺ δὲν ἔχουν οὔτ' ἓνα ζωντανό !

Τὰ λογικὰ τὰ λόγια τοῦ ἀρχιπιστικοῦ μου ἄρχισαν νὰ δουλεύουν μέσα μου σὰ δραστήριο γιατρικό.

Δὲν εἶχε τελειώσει ἀκόμα τ' ἄρμεγμα, ὅταν εἶδα νὰ 'ρχεται ἓνα σύννεφο πέρα ἀπὸ τὴ Βαλαώρα* καταπάνω μας, σὰ φοβερός δράκοντας, καὶ μᾶς ἔκρυψε τὸν ἥλιο. Μιὰ δυνατὴ ἀστραπὴ ψηλὰ στὸ ραχοκέφαλο τῆς Βαλαώρας ἔδωκε τὸ σύνθημα τῆς μάχης ποὺ ἄρχισε ἀνάμεσα οὐρανοῦ καὶ γῆς. Ἄρχισαν νὰ πέφτουν ἀνάρια-ἀνάρια χοντρὲς σταλαματιές, κι ἂν τύχαινε νὰ πέση καμιὰ ἀπάνω μας, αἰσθανόμασταν βαρὺ τὸ χτύπο της. Δεύτερη, τρίτη ἀστραπὴ κι ἡ βροχὴ ἄρχισε δυνατὴ ψηλὰ στὴ Βαλαώρα, μιὰμιση ὥρα καὶ πλιότερο περὶπου μακριὰ ἀπὸ μᾶς ὡς ἐκεῖ.

Όταν τέλειωσε τ' ἄρμεγμα, εἶπε ὁ ἀρχιεπιστικός :

— Βάρτε τὰ πρόβατα στήν πλαγιά καί μὴ φοβᾶσαι τὴ βροχή, γιατί δὲ θὰ περάσει δῶθε ἀπὸ τὸν ἵπταμό.

Ἐκεῖ πού ἐτοιμάζαμε τὸ γάλα γιὰ τὸ σπίτι, μιὰ φωνή — ἀλλὰ τί φωνή ; φωνάρα! — σὰ νὰ βγαίνει ἀπὸ στόμα σαραντάπηχο κατέβαινε ἀπὸ τὰ σύννεφα· κι ἔλεγε ἡ φωνή :

— Τέτοιο κριάρι δὲν ἔχει π'θενὰ ὀλόγυρα ! οὔτε θὰ τοὺς πάη ὁ νοῦς πὼς εἶναι στὸ δικό μας τὸ κοπάδι! Αὐτοὶ θὰ τὸ γυρεύουν ἐκεῖ γύρα καί δὲ θὰ ριχτοῦν δῶθε! *Ἄς εἶν' καλὰ ὁ Καλαμὰς πού μᾶς χωρίζει! Χαχαχασαά!

Κι ἡ φωνὴ ἔπαψε ! Ξαφνίστηκα, κοίταξα καλὰ-καλὰ τὸν οὐρανό. Ζαφνίστηκαν καὶ οἱ ἄλλοι πού ἄδειαζαν τὸ γάλα γιὰ τὸ σπίτι. Μὲ κοίταζαν οἱ πιστικοὶ κι οἱ ὑπηρέτες καὶ τοὺς κοίταξα κι ἐγώ, χωρὶς νὰ ξέρωμε πὼς νὰ ἐξηγήσωμε τὴν ὀμιλία τὴ μεγαλόφωνη καὶ τὴν παράξενη πού κατέβαινε ἀπάνω ἀπὸ τὰ σύννεφα· ὁ ἀρχιεπιστικός ὅμως, πού ἦταν πολὺπειρος σ' ὅλα κι εἶχε ἀσπρίσει ὅλα τὰ μαλλιά του ἀπάνω στὰ κορφοβούνια τοῦ Πίνδου, μᾶς εἶπε ἤσυχα :

— Αὐτὸ εἶναι ἓνα θάμα πού τό' χω ἀκούσει μὲ τ'αὐτιά μου πολλὲς φορές. Μπορεῖς ν' ἀκούσης λόγια κι ὀμιλίες κι ἀπὸ δέκα ὥρες μακριά. Καμιὰ φορὰ τὰ σύννεφα, ὅταν ἀκουμποῦν στὴ γῆ, ὅπως τώρα στὴ Βαλαώρα, ἡ καὶ χαμηλώνουν, παίρνουν τὴ φωνὴ καὶ τὴ στέλνουν ὡς ἐκεῖ πού φτάνει ἡ οὐρά τους. Βλέπεις, ἤμασταν τυχεροί... Τὸ κριάρ' μας βρέθηκε ! Εἶναι στὸ κοπάδ' πού βόσκει στὴ Βαλαώρα! Τί τὸ θέλ'ς ; Εἶν' ἅγιο βιὸ τὸ βιὸ σου καὶ δὲν τρώγεται εὐκολα.

— Καὶ τί πρέπει νὰ κάνωμε τώρα, τοῦ εἶπα, γιὰ νὰ βροῦμε τὸ Σιοῦτο - Κάλεισιό μας ;

— Τί νὰ κάνωμε; μοῦ ἀπάντησε. Νὰ πᾶμε στὴ Βαλαώρα καὶ νὰ τὸν πάρωμε ἀπὸ τὸ κοπάδι πού βόσκει ἐκεῖ πέρα ! Νὰ κινήσωμε ἀμέσως καὶ νὰ μὴ χάνωμε καιρό, ἂν καὶ δὲν ἐλπίζω νὰ τὸν χαλάσουν, γιατί τὸν πῆραν γιὰ ἔχος καὶ ὄχι γιὰ φαγί.

Κι ἀκούγοντας τὴ συμβουλὴ τοῦ ἀρχιεπιστικοῦ, ξεκίνησα ἐγώ μὲ δυὸ πιστικούς μου, περάσαμε τὸ ποτάμι στοῦ Ράικου τὸ γεφύρι, κι ἀπὸ κεῖ στὴ Βαλαώρα. Κάναμε μὲ τὸν κύκλο τοῦ γεφυριοῦ δυὸ ὥρες καὶ πλιότερο. Χίμηξαν τὰ σκυλιὰ ἀπάνω μας ἅμα μᾶς ὀμίστηκαν, κι ἔτρεξαν οἱ πιστικοὶ νὰ μᾶς ἀπαντήσουν καὶ μᾶς ρώτησαν τί θέλωμε ἐκεῖ.

— Τί θέλουμε; τούς είπα. Τὸ Σιοῦτο - Κάλεσιο γλήγορα, ἢ θ' ἀρχίσουμε πόλεμο ! Δὲ φεύγουμε ἀπὸ δῶ χωρὶς τὸ κριάρ' μας !

Στὴν ἀρχὴ θέλησαν ν' ἀρνηθοῦν κι ὅτι δὲν ἤξεραν τίποτε, ἀλλὰ ἐγὼ τούς τὸ 'κοφα :

— Φέρτε γλήγορα τὸ κριάρ' καὶ μὴν κρύβετε τὴν κλειψιά σας ! Μᾶς ἔφερε τὸ σύννεφο τὴ φωνὴ σας πού λέγαταν: «Τέτοιο κριάρ' δὲν ἔχει π'θενὰ ὀλόγυρα. Οὔτε θὰ τούς πάη ὁ νοῦς ὅτι τὸ κριάρ' εἶν' ἐδῶ ! Αὐτοὶ θὰ τὸ γυρεύουν ἐκεῖ γύρα καὶ δὲ θὰ ριχτοῦν δῶθε. ἝΑς εἶν' καλὰ ὁ Καλαμάς πού μᾶς χωρίζει. Χαχαχαχααά ». Μᾶς τὴν ἔφεραν τὴν ὀμιλία σας τὰ σύννεφα.

Οἱ κλέφτες τοῦ Σιούτου-Κάλεσιου κοιτάχτηκαν ὁ ἓνας μὲ τὸν ἄλλον καὶ δὲν ἤξεραν τί ν' ἀπολογοῦν.

— Γλήγορα, τούς εἶπα, τὸ κριάρ' μας καὶ τὸ ποδοκόπι* μας ! ἝΑλιώτικα πιάνομέστε ἀπ' ἄρματα στὴ στιγμή.

Πῆγε ἓνας τους στὸ κοπάδι πόβοςκε λίγο παραπάνω καὶ μᾶς ἔφερε τὸ Σιοῦτο μας καὶ μᾶς παρακάλεσαν νὰ μὴν ἐπιμείνωμε γιὰ ποδοκόπι, ἀλλ' οἱ πιστικοὶ μου ἐπέμειναν νὰ μᾶς δώσουν ἓνα ἀρνὶ καλὸ γιὰ ποδοκόπι μας.

— Χώρ'ς τὸ ποδοκόπ' δὲν τὸ κουνοῦμε ἀπὸ δῶ, παλιοκλέφτες ! τούς εἶπαν οἱ πιστικοὶ μου ἄγρια, τὸ ποδοκόπι γλήγορα !

Τὸ ποδοκόπι σὲ τέτοιες περιστάσεις εἶναι νόμος, κι ὁ νόμος εἶναι σεβαστός, ὅταν ἐκεῖνος πού τὸ ζητάει ἔχη δύναμη. Κι ἐμεῖς εἴχαμε τὴ δύναμη πού χρειαζόταν, τὸ πήραμε καὶ γυρίσαμε ἀπὸ τὸν ἴδιο δρόμο μὲ τὸ Σιοῦτο καὶ μ' ἓνα ἀρνὶ ποδοκόπι, πού τὸ ἔφαξαν οἱ πιστικοὶ καὶ τὸ ἔφαγαν.

« Διηγήματα τῆς Στάνης »

Χρῆσιος, Χριστοβασιλῆς

3. ΤΟ ΛΥΚΟΦΩΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ

ἝΑπὸ τὴ Σπάρτη ἴσαμε τὸ Μιστρά ζετυλίγεται ἓνας δρόμος καθαυτὸ χιμαϊρικός : τεράστια πλατάνια, ἀσημοπράσινες ἐλιές, πολυφυλλες πορτοκαλιές, δροσάτη, ἀναπαυτικὴ σκιά καὶ γαλήνη.

Στὸ κάθε βῆμα τοῦ στρατοκόπου ὁ Ταῦγετος ἔρχεται πιὸ κοντά : Κυριαρχεῖ ἴσαμε τὰ μεσοῦρανα μὲ τὶς γαλάζιες του κορυφές, μὲ τὶς ἀπρόσιτες βαθιές του χαράδρες, μὲ τούς μεγάλους σκούρους λεκέδες τῆς

ὀργιαστικῆς του βλαστήσεως. Ἡ «Μαρμάρα», ἡ κρουσταλλένια βρύση στὰ ριζὰ τοῦ Μιστρᾶ, εἶναι ὁ ἀκράϊος σταθμὸς τῆς σωματικῆς εὐφροσύνης.

Ἀπὸ κεῖ καὶ πάνω ἀρχίζει τὸ σκαρφάλωμα, ἡ ἀτελεύτητη περιπλάνηση ἀνάμεσα σ' ἓναν κόσμον θλιβεροῦ καὶ σιωπηλοῦ μεγαλείου, ἡ ἀνεξάντλητη κι ἀπεριόριστη πνευματικὴ ἡδονή, πού πηγάζει ἀπὸ τὴν ἐπαφή μὲ τὸ θαῦμα τοῦτο τῆς βυζαντινῆς ψυχῆς καὶ πού ἀρχίζει ἀπὸ τὴ στιγμή πού θὰ δρασκελίσης τὸ κατώφλι τῆς Περιβλέπτου καὶ τελειώνει ἐπάνω στὸ φράγκικο κάστρο τοῦ Βιλλαρδουίνου. Καθὼς βγαίνεις ἀπὸ τὶς καμαρόπορτες, στὸ στρίψιμο ἑνὸς δρόμου, στὸ πλάτωμα μιᾶς ἐκκλησιᾶς, καθὼς στρέφεις τὰ μάτια πρὸς τὸ τεράστιο πράσινο φύλλο τοῦ κάμπου τῆς Σπάρτης, ἡ ἐντύπωση δὲν εἶναι μονάχα γοητευτικὴ· εἶναι κάτι πολὺ περισσότερο : καταπληκτικὴ. Σὲ σύντομες ταξιδιωτικὲς ἐντυπώσεις καθὼς αὐτές, δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ δοθῆ οὔτε ἡ ἱστορία, οὔτε ἡ τέχνη, οὔτε τὸ ἐσωτερικὸ νόημα τοῦ Μιστρᾶ. Αὐτὴ ἡ νεκρὴ πολιτεία μὲ τ' ἀνεξάντλητα ζωντανὰ διδάγματα, αὐτὸ τὸ βουνὸ πού κράτησε πάνω του ἴσαμε τὴν τελευταία τῆς στιγμή τὴ μεγάλη ψυχὴ τοῦ Βυζαντίου, γιὰ νὰ τὴν παραδώσῃ ἀπείραχτη καὶ στὸ πείσμα κάθε ἐναντιότητος στοὺς μεταγενεστέρους, εἶναι ἀπὸ τὰ αἰώνια πράγματα πού δὲν ἐξαντλοῦνται οὔτε στὸ πρῶτο οὔτε στὸ δεύτερο κοίταγμα καὶ πού πάντα ξυπνοῦν τὸ πάθος τῆς ἔρευνας, τὴν ἀγάπη τῆς ἀναδρομῆς καὶ τὴ νοσταλγία.

Ἡ ἱστορία τῆς γεμίζει μὲ πυκνὲς σελίδες ὅλη τὴν τραγικὴ περίοδο ἀπὸ τὴν πρώτη ἴσαμε τὴν τελευταία ἄλωση τῆς Πόλης, ἀπὸ τοὺς Φράγκους ἴσαμε τοὺς Τούρκους, καὶ βυθίζεται στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς. Ἀπὸ τὰ 1243, πού ὁ Γουλιέλμος Βιλλαρδουίνος ἔχτισε μὲ βυζαντινοὺς τεχνίτες τὸ κάστρο τοῦ Μιστρᾶ, γιὰ νὰ πολεμήσῃ ἀσφαλέστερα τοὺς ἀνυπότακτους Μελιγούς τοῦ Ταῦγετου, ἴσαμε τὰ 1449, ὁ Μιστρὰς μένει τὸ τελευταῖο προπύργιο τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἐδῶ στὴν ἔσχατη ἀπόληξη τοῦ ἠπειρωτικοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου, σ' ἓναν τόπον πού τὸν διαπερνᾷ ἡ προαιώνια παράδοση τῆς δωρικῆς ἀρετῆς.

Στὸ διάστημα τοῦτο ὁ Μιστρὰς δὲν εἶναι μονάχα ἓνα τελευταῖο χαράκωμα : εἶναι πολὺ περισσότερο, ἓνα μεγάλο ἐθνικὸ κέντρο, ἓνα ἀντιστάθμισμα πού ἀνακουφίζει τὴν πληγωμένη ψυχὴ τοῦ Ἑθνους. Ὁ Μιστρὰς ἀντιμάχεται τὸν ξεπεσμό μὲ μιὰν ἀναγέννηση τοῦ Ἑθνους, πού συγκεντρώνει τὶς τελευταῖες δυνάμεις του στὴν ἀπρόσιτη

τούτη προέκταση τοῦ Ταῦγκετου, κι ὄλο φρεσκάδα, πίστη καὶ πεποίθηση στ' ἀκατάλυτα πεπρωμένα τῆς φυλῆς δίνει μιὰ νέα περιλαμπρη μορφή στὴν ἀδιάκοπη πνευματικὴ του καρποφορία. Εἶναι θαυμάσιο νὰ συλλογιέται κανεὶς πόση ζωντανὴ οὐσία, τί βαθύτατη ἐσωτερικὴ καλλιέργεια, πόση ἀνάταση καὶ πόση δόξα θυμίζουν οἱ σωροὶ τῶν ἐρείπιων, οἱ ἐκκλησιῆς καὶ τὰ μοναστήρια, τὰ παλάτια καὶ τὰ ἰδιωτικὰ μέγαρα τοῦ Μιστρά. Οἱ Κατακουζηνοὶ κι οἱ Παλαιολόγοι, πού, ὕστερ' ἀπὸ τὴ νίκη τῆς Πελαγονίας καὶ τὴν αἰχμαλωσία τοῦ Γουλιέλμου Βιλλαρδουίνου, διαφέντεψαν τὸν τόπο τοῦτο, εἶναι τύποι κατ' ἐξοχὴν ἀντιπροσωπευτικοὶ καὶ τῆς ἀδιάκοπης προσπάθειας τῆς φυλῆς νὰ καλλύνη τίς μέρες της μὲ τὴν ἐπιζήτηση τῶν πνευματικῶν ἡδονῶν, μὲ τὴν καλλιέργεια τῆς λογοτεχνίας, τῆς ἐπιστήμης, τῆς τέχνης.

Ὁ Μιστράς δημιούργησε τὴν Ὑστεροβυζαντινὴ καὶ τὴ Μεταβυζαντινὴ παράδοση. Διατήρησε τὴν περηφάνια καὶ τὴν ἀξιοπρέπεια τοῦ Ἕθνους. Ἐφερε τὴν ἐξάισια ἀνταύγεια τῆς παλιᾶς βυζαντινῆς χλιδῆς στὶς ἀπλησίαστες παρυφές τοῦ Ταῦγκετου καὶ μὲ τὰ κάστρα του, μὲ τίς ἐκκλησιῆς του, διακοσμημένες ἀπὸ μιὰ ζωντανὴ καὶ παλλόμενη τέχνη, μὲ τ' ἀριστοκρατικὰ μέγαρά του, ἔδωσε τὴν ψευδαίσθηση πὼς ἡ καρδιὰ τῆς συντριμμένης αὐτοκρατορίας εἶχε κλειστῆ ἀνάμεσα στοὺς πολῦτιμους θησαυροὺς τῶν κτισμάτων του. Ὁταν βρίσκεται κανεὶς μέσα στὴν ἀπέραντη ρημαγμένη αἴθουσα τοῦ παλατιοῦ τῶν Παλαιολόγων, ὅταν στέκεται ἀντίκρυ στοὺς Ἀγγέλους τῆς Περιβλέπτου, ὅταν αἰσθάνεται τὴν ψυχὴ του ν' ἀναλύεται σὲ κατανυκτικὴ προσευχὴ στὴν Παντάνασσα, ὅταν κατηφορίζη πρὸς τὴ Μητρόπολη μὲ τὴν ἀμάραντη αἴγλη της, στερεώνεται στὴν πεποίθησή πὼς δὲ βρίσκεται ἀνάμεσα σ' ἕναν περασμένο κόσμον πὺν τέλειωσε κεῖ δὲ πέρα τίς θλιβρώτερες μέρες τοῦ ξεπεσμοῦ του, μὰ σ' ἕναν κόσμον δυνατὸ, περήφανο γιὰ τὸν ἑαυτό του, πλημμυρισμένον ἀπὸ γόνιμους σπόρους, πὺν ἕνας ξαφνικὸς χαλασμός τὸν μαρμάρωσε γιὰ πάντα μέσα στὴν ἀκίνησιὰ καὶ τὴν ἱερὴ σιωπῆ.

Ἀνεξάντλητες εἶναι οἱ περιπέτειες τοῦ μοναδικοῦ τούτου τόπου. Σήμερα, ὁ καυτερός ἥλιος τοῦ καλοκαιριοῦ, ὁ Ταῦγκετος κι ἡ ἀτελεῦτητη σιωπῆ παραστέκουν στὸ πλῆθος τῶν ἀναμνήσεων πὺν συνταράζουν τὸν προσκυνητῆ. Κάτω ἀπὸ τίς καμάρες τῆς Παντάνασσας καὶ μέσα στὴν αὐλὴ τοῦ Ἁι-Δημήτρη οἱ μέρες περνοῦν μὲ τὸ ρυθμὸ

τῆς αἰωνιότητος. Τὰ λιγοστά κυπαρίσσια ἀνατείνουσι πρὸς τὰ ὕψη τὸ καλογερίστικο παράστημά τους.

Καὶ στοὺς τοίχους τῶν παλατιῶν, πού, μισογκρεμισμένοι καὶ καταφαγωμένοι ἀπὸ τοὺς καιροὺς, ὄνειρεύονται τὴν αἴγλη τῶν περασμένων, ὁ πράσινος κισσὸς ἔρχεται νὰ κρύψῃ μὲ τὴν ἀριστοκρατικὴ του εὐγένεια καὶ μὲ τὴ συμπῶνια του τὶς βαθιὲς θλιβερὲς πληγές. Σήμερα δὲν ἀπομένει παρὰ ἡ παράδοση κι ἡ τέχνη.

Δὲν εἶναι ὁ τόπος ἐδῶ γιὰ μιὰ πλατιά ἐπισκόπηση τῆς καλλιτεχνικῆς σημασίας τοῦ Μιστρά. Μά, ὅσο καὶ νὰ θέλῃ, δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ προσπεράσῃ τὸ τεράστιο τοῦτο θέμα, χωρὶς νὰ σταθῇ ἄλλη μιὰ φορά, ἂν ὄχι πουθενὰ ἄλλοῦ, τὸ λιγότερο μπροστὰ στὶς τοιχογραφίες τῆς Περιβλέπτου μὲ τὸ θαυμάσιο νόημα πού τὶς ἐμψυχώνει. Ἡ κίνηση, ἡ δραματικότης τῆς ἐκφράσεως, τὸ ἐξάισιο χρῶμα, τὸ ὑπέροχο πνεῦμα τῶν τοιχογραφιῶν τούτων εἶναι μιὰ μεγάλη κατάρκτηση τοῦ βυζαντινοῦ κόσμου, πού, καθὼς ἀποσύρεται στὰ βάθη τῆς ἱστορίας, ρίχνει τοὺς σπόρους του γιὰ μιὰ μελλοντικὴ καρποφορία.

Οἱ προεκτάσεις πού δημιουργοῦν στὴν ψυχὴ τοῦ θεατοῦ οἱ τοιχογραφίες τῆς Περιβλέπτου, εἶναι ἀπόκτημα ἀπὸ τὰ πολυτιμότερα. Μπορεῖς νὰ ἴχῃς τούτῃ ἢ ἐκείνῃ τῇ γνώμῃ γιὰ τὸ Βυζάντιο, μὰ γιὰ τὴν Περιβλέπτο δὲν μπορεῖς νὰ ἴχῃς δεύτερη γνώμῃ !

«Μορφές τῆς Ἑλληνικῆς Γῆς»

Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος

4. ΜΑΛΕΑΣ ΚΑΙ ΜΟΝΕΜΒΑΣΙΑ

Ὁ ἥλιος βασίλευε σὲ μιὰν ἀποθέωση χρυσοῦ καὶ πορφύρας καὶ τὰ πηχτὰ λουλακιά νερὰ ἔπαιρναν κοκκινωπὲς ἀποχρώσεις. Κοντὰ στοὺς βράχους τῆς ἀκτῆς, κάτω ἀπὸ τὸ γιγάντιον ἴσκιο τους, ἦταν σκοτεινά. Ὁ ἄνεμος πού ἔπνεε τοὺς ἔδινε ἀργούς καὶ πλατιοὺς κυματισμοὺς φιδιοῦ. Ἀπὸ τὸ κατὰστρωμα τοῦ μικροῦ βαποριοῦ οἱ ἐπιβάτες περιεργάζονταν τὴν πλησιέστατη ἀκτὴ. Περνούσαμε ἐμπρὸς στὸ ἀκρωτήριο τοῦ Μαλέα, πού ἡ κακὴ του φήμη τὸ κάνει ἵπὸ ζοφερὸ ἀπ' ὅ,τι εἶναι πραγματικά. Ἀπὸ τὶς πιὸ μακρινὲς ἐποχὲς ὡς τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ἰστιοπλοίας, τὰ ἄγρια αὐτὰ παράλια, πού πέφτουν σχεδὸν κάθετα στὴ θάλασσα ἀπὸ ἓνα ἐντυπωσιακὸ ὕψος καὶ τῇ γεμίζουν μ' ἓνα ἴσκιο βαράθρου, ἦταν ὁ κακὸς δαίμονας τῶν

θαλασσοπόρων. Οί άρχαιοί έλεγαν πάντα : « Μαλέαν παρακάμψας έπιλάθου τών οικαδε . . . ». Είται, αλήθεια, σπανιότατο νά στρίψη κανείς τó άκρωτήριο αυτό με άκρα μπουνάτσα*. Κι όταν άκόμα ó άνεμος δέν είναι όρμητικός, τά νερά έχουν μιá μυστηριώδη άναταραχή. Δυνατά ρεύματα σηκώνουν όλο τó χρόνο άγριες τρικυμίες : λυσσασμένα τά κύματα δέρνουν άνήλεα τις παρυφές τών βράχων μ' ένα κολασμένο βουητό και κάνουν και τά μεγάλα άκόμα σημερινά πλοία νά δυσκολεύονται νά περάσουν. Θά 'λεγε κανείς ότι στο άξενο αυτό άκρωτήριο κατοικεί τó ίδιο εκείνο γιγαντιαίο και τρομερό πνεύμα, πού οί Πορτογάλοι θαλασσοπόροι τής έποχής τών 'Ανακαλύψεων τó τοποθετούσαν στο άκρωτήριο τής Καλής 'Ελπίδος και πού τού είχαι δώσει τó όνομα 'Αδαμάστωρ, -- τó κακό εκείνο πνεύμα πού, μόλις έβλεπε ένα καράβι, άνατάραζε τά νερά, για νά τó καταποντίσει . . .

Όταν περάσαμε μεις, ó Μαλέας, σχετικά με τή φήμη του, ήταν ήσυχος. Βλέπαμε νά ξετυλίγεται τά βραχώδη του παράλια με τά κοκκινωπά και γκρίζα τους χρώματα και με τά βαθιά, κάθε τόσο, ξεσχίσματα, όπου δέ φύτρωνε ή παραμικρότερη βλάστηση. Ήξαφνα στην παρυφή ενός από τους βράχους μιá μικρή και λευκή όπτασία συγκράτησε τή ματιά μας και μās συγκίνησε : ήταν ή έκκλησούλα τής 'Αγίας Ειρήνης, όπου άλλοτε οί Βενετοί είχαι ένα παρατηρητήριο για νά κατοπτεύουν τά καράβια πού περνούσαν. Λίγο μακρύτερα βλέπαμε, σκαλισμένο στο βράχο, τó έρημητήριο όπου ζούσε ως τά τελευταία χρόνια ένας γέρος έρημίτης, γνωστός σ' όλους τους ναυτικούς πού παραπλέανε τó Μαλέα. Τά μεγάλα πλοία δέν παρέλειπαν ποτέ νά τόν χαιρετήσουν με τή σειρήνα τους, και τά μικρά καΐκια πλησίαζαν, κάθε φορά πού τó επέτρεπε ó καιρός, για νά τού δώσουνε τρόφιμα, πού ó έρημίτης τ' άνέβαζε ως τó βράχο του μ' ένα μικρό πανέρι δεμένο σ' ένα μακρύ σχοινί. Ό έρημίτης αυτός ήταν γνωστός σ' όλο τόν κόσμο, γιατί όλοι οί ξένοι λυρικοί ταξιδιώτες πού είχαι περάσει από τó Μαλέα, έγραφαι για τή γραφική του ύπαρξη πάνω στο έρημο αυτό άκρωτήριο. Τώρα ó έρημίτης έχει πεθάνει, κι ή έλλειψη του κάνει πιό έρημο και πιό άγρια τά τρικυμισμένα αυτά βράχια.

Στρίβοντας τó Μαλέα, παίρνουμε τó δρόμο τού γυρισμού. Ό ήλιος έχει βασιλέψει, και τó μακρύ θερινό σούρουπο κρέμεται πάνω άπ' τά γαλήνια νερά και τις άχνές βουνοσειρές τής Λακωνίας. Πλέο-

με πρὸς τὴ Μονεμβασιά. Πάνω στὸ κατάστρωμα ἕνας φωνογράφος, γελοῖος σὰν ἐγγαστρίμυθος, ταράζει τὴ μεγάλη γαλήνη τῆς ὥρας...

Ἐκπαιδευτικὸ ἔσπερα στὴ φαντασία μου μιὰ εἰκόνα τῆς Μονεμβασιάς γεμάτη ζωηρότητα μαζί καὶ ἀφέλεια. Τ' ὄνομά της τὸ εἶχα ἀντικρύσει γιὰ πρώτη φορά, ἐνῶ γύριζα τὶς σελίδες ἐνὸς παλιοῦ βιβλίου, κάτω ἀπὸ ἕνα σχέδιο, ποὺ τὴν παράστανε μὲ τὸν τρόπο ποὺ οἱ μεσαιωνικοὶ χαρτογράφοι σχεδίαζαν τὶς παράλιες πολιτεῖες. Ἐβλεπα ἕναν τεράστιο βράχο, γυμνὸ καὶ ἀπότομο, καί, σφηνωμένη σὲ μιὰν ἀπ' τὶς πλαγιές του, μιὰ μικρὴ πολιτεία περιτριγυρισμένη ἀπὸ τεῖχη, ἐπάλξεις καὶ πύργους. Γύρω ἀπὸ τὸ βράχο ἀπλωνόταν ἡ θάλασσα, — ἀπέραντη, σχεδιασμένη στὴν εἰκόνα μὲ μικρὲς καμπύλες, ὅμοιες καὶ παράλληλες. Μιὰ γέφυρα ἔνωσε αὐτὸ τὸ βράχο μὲ τὴ στεριά. Ἐκπαιδευτικὸ φανταζόμενος τὴ Μονεμβασιά σὰν ἕνα βυζαντινὸ Γιβραλτάρ ποὺ ἐπιζούσε τῆς ἐποχῆς του σὰν τὸ Ἅγιον Ὄρος. Δὲν τὴν ἔβλεπα, βέβαια, μὲ πολεμιστὲς, οὔτε φανταζόμενος πὼς τὶς πύλες της τὶς ὑπεράσπιζαν σκοποὶ καὶ σηκωτὲς γέφυρες. Μὰ πιστεύω ὅτι ἡ Μονεμβασιά εἶχε στερεωθῆ στὴν αἰωνιότητα τοῦ θανάτου σὲ μιὰ οὐσιαστικὴ στιγμή τῆς ἀλλοτινῆς ζωῆς της.

Εἶχα τὴ σπάνια τύχη νὰ τὴν ἀντικρύσω νύχτα μέσα στὸ χλωμὸ φῶς τοῦ φεγγαριοῦ, κι ἡ ἐντύπωση ποῦ μοῦ ἔκανε ἦταν ἀκόμη βαθύτερη ἀπὸ κείνην ποὺ περίμενα. Ἐβλεπα, ἐνῶ τὸ πλοῖο πλησίαζε, ἕνα θεόρατο βράχο ποὺ ἀνέβαινε σκοτεινὸς καὶ ἀπότομος μέσα ἀπὸ τὴν ἀσημένια θάλασσα, σὰ μιὰ ἀπόκοσμη βίγλα τῶν νυχτερινῶν ὀριζόντων· ἀπὸ τὴν πλαγιά του κατηφόριζε πρὸς τὴ θάλασσα μιὰ μικρὴ πολιτεία, κατὰλευκη καὶ ἀχνὴ σὰν τὰ ἐπιτύμβια μάρμαρα, περιφραγμένη ἀπὸ μιὰ σκοτεινὴ ζώνη τειχῶν, — ποὺ ἦταν σὰ νὰ τὴν ἐμπόδιζαν νὰ κατρακυλήσει καὶ νὰ χαθῆ στὰ νερά. Μόνη ἡ Ραγούζα, τὸ λατινικὸ αὐτὸ διαμάντι τὸ σφηνωμένο στὸ δαχτυλίδι ἐνὸς δαλματικοῦ βράχου, μόνο ἡ λευκὴ καὶ ἀπόκοσμη Ραγούζα μοῦ εἶχε δώσει ἄλλοτε μιὰ τέτοια συγκίνηση. Κοιτάζοντάς τὴν θυμήθηκα τὸ λαϊκὸ δίστιχο ποὺ τὴν ἔχει τραγουδημένη :

Λουλούδι τῆς Μονεμβασιάς
καὶ κάστρο τῆς Ἀθήνας...

Ἦταν ἀληθινὰ σὰν ἕνα λουλούδι, σὰν ψυχρὴ κι ἄσπρη καμέλια,

ή μικρή πολιτεία, ή συμμαζεμένη κάτω άπ' τὸ φεγγάρι μέσα στη σκιά τῶν ψηλῶν τειχῶν της κι ή ποτισμένη άπ' τὸ θανατερό του φῶς. Γυρτὸς στὸ κατὰστρωμα, τήν άτένιζα σά μιὰ ὀπτασία, — τόσο άνάερα κι άπίθανη, πού δε θά ξαφνιαζόμεν, αν σβηνόταν ξαφνικά άπό τὰ μάτια μου . . .

Άπό τήν πλευρά τῆς στεριᾶς, ὁ θεόρατος βράχος τῆς Μονεμβασιᾶς φαίνεται ἔρημος. Στὰ πόδια του δέν ὑπάρχει παρὰ τὸ φτωχικὸ ξενοδοχεῖο ὅπου μέيناμε. Παίρνοντας ὁμως κανεῖς τὸ δρόμο πού εἶναι χαραγμένος στὸ βράχο, δέν άργεῖ ν' άντικρύση σέ μιὰ καμπή τήν πύλη ἑνὸς κάστρου καὶ τοὺς μαιάνδρους τειχῶν, πού άνεβαίνουν ὡς τήν κορυφή τοῦ βράχου στεφανώνοντάς την. Αὐτὰ τὰ τεῖχη, αν καὶ εἶναι ἔδῳ κι ἐκεῖ ἔρειπωμένα, διατηροῦν ὡστόσο ἀκόμα μιὰν ἀγέρωχη ἔκφραση. Κυριαρχώντας πάνω άπ' τή θάλασσα, ἀκολουθώντας ὅλες τῖς ἔσοχές καὶ προεσοχές τοῦ βράχου, κυκλώνοντας με κύκλους λαβυρίνθου τήν πανῦψηλη κορυφή πού μοιάζει με τεράστια καρένα καραβιοῦ, ἔξακολουθοῦν νὰ δίνουν στὴ Μονεμβασιά ἕναν πολεμικὸ χαρακτήρα, ἔκτάκτως συγκινητικὸ μέσα στὴ θανατερὴ σιγή πού τήν τριγυρίζει.

Όταν περάση κανεῖς τὴ βαθειὰ καὶ χαμηλὴ καμάρα τῆς εἰσόδου, πού ἔχει χαραγμένο στὴ μετόπη της τὸ βυζαντινὸ σταυρὸ με τὰ γράμματα ΙΣ ΧΣ ΝΙ ΚΑ, μπαίνει μέσα στὴ Μονεμβασιά σά σέ προαύλιο μοναστηριοῦ. Ἡ σημερινὴ Μονεμβασιά, μικρὸς συνοικισμὸς ἀπὸ τριακόσιες μὸλις ψυχές, χτισμένος κάτω ἀπὸ τὴ σκιά τοῦ βράχου, πιάνει ἕναν τόπο τόσο περιορισμένο, πού θυμίζει, σέ μικρότερη ἀκόμα κλίμακα, τήν πόλη τοῦ Σπαλάτου στὴ Δαλματία, πού εἶναι κλεισμένη ὀλόκληρη μέσα στὸ φρουριακὸ ἀνάκτορο τοῦ Διοκλητιανοῦ. Εἶναι σά μιὰ παρασιτικὴ βλάστηση μέσα στὴν παρυφὴ ἑνὸς βράχου. Τὰ λιγιστὰ σπίτια εἶναι κολλημένα τὸ ἕνα με τ' ἄλλο, κι οἱ δρόμοι τόσο στενοί, πού μὸλις χωροῦν νὰ περάσουν δυὸ ἄνθρωποι.

Ἔτσι ὅπως εἶναι ἡ σημερινὴ Μονεμβασιά, δέν ἀλλάζει σέ τίποτα τήν ψυχὴ τοῦ παρελθόντος. Ἄπεναντίας, τὸ ἀσήμαντο καὶ ἡ ἀθλιότητά της ὑπογραμμίζουν πιὸ ἔντονα τὸ μεγαλεῖο τῶν μεγάλων ἀχρηστων τειχῶν πού ἔξακολουθοῦν νὰ ζώνουν τὸ φάντασμα τῆς παλιᾶς Μονεμβασιᾶς, ὅπου, ὅπως λέει ἕνα βυζαντινὸ χρυσόβουλλο, ὑπῆρχαν « καὶ πλῆθος οἰκητόρων, καὶ πολυολβία*, καὶ πολιτείας εὐγένεια,

καί τεχνῶν ἀσκήσεις, καί ἀγορᾶς δαφίλεια*», καί πού σήμερα δέν εἶναι παρὰ νέκρα καί σκόνη. Μὲ τοὺς λιγοστοὺς φτωχοὺς κατοικοὺς της, ὄλους σχεδὸν παπουτσῆδες, καί μὲ τὰ σπιτάκια της, πού δέν ξεμυτίζουν ἀπὸ τὸν περίβολο τῶν παλιῶν τειχῶν, δὲ δίνει τὴν ἐντύπωση ὅτι ἀνήκει στὴν ἐποχὴ μας, ἀλλὰ ὅτι εἶναι ἡ βυζαντινὴ Μονεμβασιά στὸ τελευταῖο στάδιο τοῦ μαρασμοῦ καί τοῦ ξεπεσμοῦ της.

Πάνω στὸ κάστρο πού στέφει τὸ βράχο, ὁ θάνατος εἶναι πιὸ ζωντανὸς ἀπὸ τὴ ζωὴ τῆς σημερινῆς Μονεμβασιάς. Τὰ τεῖχη κι οἱ ἐπάλξεις πού κατεβαίνουν ὡς τὴν ἄβυσσο τῆς θάλασσας τόσο ἀπότομα, πού φέρνουν ἴλιγγο, ἐπιβάλλουν στὸ στοχασμὸ τὴν περασμένη ἐκείνη ἐποχὴ, πού ἡ Μονεμβασιά ἀντιστεκόταν τρία χρόνια στὴν πολιορκία τῶν Σταυροφόρων, καί ὅπου, ὅπως λέει τὸ χρονικὸ τοῦ Μορέως, οἱ κάτοικοι

ἐφάγασι καί ποντικούς, ὁμοίως καί γατία.

Τὸ τί νὰ φᾶν οὐκ εἶχασι, μόνον ὁ εἰς τὸν ἄλλον. . .

Ἔλα ἐκεῖ πάνω εἶναι ἐρειπωμένα, οἱ τοῖχοι πεσμένοι καί πνιγμένοι μέσα στὰ χόρτα καί τοὺς ἀσφοδέλους, οἱ βίγλες* ξεκοιλιασμένες, καί μόνο μιὰ βυζαντινὴ ἐκκλησία ὑψώνει τὸν τροῦλο της πάνω ἀπ' τὸ πολεμικὸ αὐτὸ πεδίο, τὸ θερισμένο ἀπὸ τὸ χρόνο. Ὅ,τι ὅμως διατηρεῖται ὀλοζώντανο ἀκόμα, εἶναι ἡ πολεμικὴ ἔκφραση τοῦ κάστρου, πού τὴν κάνει ἀκόμα πιὸ ἀγριωπὴ ἢ ἀκινήσια πού τὴν ἔχει σφραγίσει ὁ θάνατος. Τὴ νιώθει κανεὶς σὰ μιὰ ἀόρατη παρουσία. Δεσπάζει μὲ τὴν τεράστια σκιά της, —συγκινητικὴ ὅπως εἶναι ἡ ἔκφραση τοῦ Ἁγίου Ὀρους, ὅπου ἀγωνιᾷ ἡ χιλιόχρονη ψυχὴ τοῦ Βυζαντίου. Σὰ νὰ μὴν εἶχαν περάσει οἱ αἰῶνες, σὰ νὰ μὴν εἶχε συντελεστῆ ὁ ξεπεσμός, ἡ πολεμικὴ ψυχὴ τοῦ κάστρου τῆς Μονεμβασιάς ἐξακολουθεῖ νὰ ζῆ πάνω στὸ φανταστικὸ της βράχο, —ξεχασμένη γιὰ πάντα στὴ μάταιη ἀτένιση τῶν θαλασσίων ὀριζόντων. . .

«Ταξίδια στὴν Ἑλλάδα»

Κώστας Ουράνης

5. ΠΑΡΑ ΤΟΝ ΑΛΦΕΙΟΝ

Θαυμασία σεληνοφώτιστος νύξ. Ἄραιοι λάμπουν οἱ ἀστέρες καί ἡ Μεγάλῃ Ἄρκτος κλίνει ἤδη πρὸς τὴν δύσιν. Ἐν τῇ ἀπολύτῳ σιγῇ τῆς νυκτὸς ἡδέως ροχθεῖ τοῦ Κλαδέου καί τοῦ Ἄλφειοῦ τὸ νᾶμα,

διαρρεόντων ήρέμα, ελαίου δίκην. Καί συμμείγνυται πρὸς τὴν μελωδία ἀυτοῦ εἰς ἀνέκφραστον ἀρμονίαν τῶν ἀηδόνων τὸ κελάδημα· καὶ μετὰ τῶν λευκῶν, τῶν ἀραχνουφάντων ἀτμίδων, αἱ ὅποια αἰωροῦνται ἀνωθεν τῶν ἀργυρῶν ὑδάτων, συναιωρεῖται καὶ τῶν λύγων* καὶ τῶν ροδοδαφνῶν τὸ ἄρωμα βεβαρημένων ἀπὸ ἐρυθρὰς τολύπτας* ἀνθέων.

Ἄφινόμεν πρὸς ἀριστερὰ τοῦ Φειδίου τὸ ἐργαστήριον, τὸ Λεωνίδειον, τὸν ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου, τὸ Ἡραῖον. Καὶ ἐνῶ ἡ σελήνη ἐναγκαλίζεται τὰ θραύσματα τῶν μαρμάρων, ἐγκατεσπαρμένα ὡς ἐρείπια νεκροπόλεως καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τῆς Ἄλτεως, ἀναπηδοῦν ὑπὸ τὸν κρότον τῶν βημάτων τῶν ἵππων γλαῦκες καὶ θρηνοῦν παρέκει μονότονοι τοῦ βύα* αἱ κραυγαὶ καὶ οἱ κλαυθμοὶ τῶν ὑλακῶν τῶν παραποταμίων θῶων*. Ἐν τῷ μέσῳ τῶν συντριμμάτων τῆς ἀπροσίτου Τέχνης, ἐπὶ τῶν ὁποίων τὴν ὥραν ἐκείνην θορυβεῖ ὁ κόσμος οὔτος τῶν νυκτοβίων, ἐναλλάσσονται αἱ θυμῆρες ἐντυπώσεις τῆς ψυχῆς εἰς κατῆφειαν καὶ μελαγχολίαν ἀσύγκριτον. Διότι οὐδέποτε τὸ καταστρεπτικὸν ἔργον τοῦ χρόνου παρίσταται ἐν τῇ φαντασίᾳ τόσον ἄγριον, τόσον ἀνηλεές καὶ ἀδυσώπητον, ὅσον ὅταν διέρχεται τις νύκτα τῆς Ἄλτεως τὰ ἐρείπια καὶ ἀναζῆ ἐν αὐτῇ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῆς ψυχῆς διὰ τοῦ εἰρμού τῆς τραγικῆς ἀντιθέσεως τὸ ἀρχαῖον κάλλος· ὅταν ἐνωτίζεται ἐν γοητευτικῇ παραισθήσει τοὺς παιᾶνας καὶ τὴν ἰαχὴν τῶν Πανελλήνων, ἐπευφημούντων τοὺς νικητάς, καὶ τῶν πομπῶν τὰ σαλπίσματα καὶ τῶν ἵππικῶν ἀγώνων καὶ τῶν ἀματοδρομιῶν τὸν ποδοβολητόν, τότε αἰσθάνεται τὸ ἀκατάβλητον κράτος τῆς φθορᾶς. Τότε ἐννοεῖ ἐναργῶς πῶς παρασύρει καὶ περιδινεῖ καὶ αὐτόν, ταπεινὸν τῆς ὕλης μόριον, πρὸς τὸν μηδενισμόν ἢ ἀπαύστως καταιγίζουσα τοῦ χρόνου πνοή, ἡ ἐξανεμώσασα καὶ ἐξαφανίσασα τόσην ὑπέροχον ζωὴν. Τότε αἰσθάνεται ὅτι αὐτοῦ βαρύνει καὶ πιέζει καὶ συνθλίβει τὴν καρδίαν ὁ κύλινδρος τῶν αἰώνων, οἱ ὅποιοι διήλθον ἀνωθεν τῶν ἐρείπιων τούτων.

Ἄλλ' ἤδη πλέον εἴμεθα πολὺ μακρὰν τῆς Ἄλτεως καὶ ὁ ἥλιος, θερμὸς τοῦ Μαΐου ἥλιος, φωτίζει φαιδράς καὶ εὐφροσύνους εἰκόνας.

Διαρκῶς βαίνομεν παρὰ τὸν Ἄλφειόν. Ἐπὶ πέντε περίπτου ὥρας ἡ πορεία αὕτη εἶναι ἀτελεύτητον πανόραμα εἰκόνων θαυμασίων, διηλεκτῆς πανήγυρις τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τῆς ψυχῆς.

Ἐδῶ ἡ ὄχθη εἶναι χθαμαλὴ καὶ ἡ παραποτάμιος ἀτραπὸς ἐγγυ-

τάτη πρὸς αὐτήν. Οἱ λύγοι καὶ αἱ ροδοδάφναι καὶ αἱ ἔρεικαι* μὲ τοὺς ροδοχρόους θυσάνους των κλίνουν πρὸς τὸ ὕδωρ καὶ λούονται ἐν αὐτῷ, καὶ οἱ λιγυροὶ κλάδοι των λικνίζονται ὑπὸ τὴν ἐπιφορὰν τοῦ ρεύματος. Ἐδῶ προσηλώνουν τὴν προσοχὴν νησιδὲς ἀνεκφράστου κάλλους ἐγκατεσπαρμέναι ἐντὸς τῆς κοίτης, τὰς ὁποίας ἀπέσπασαν καὶ ἀπεχώρησαν ἀπὸ τῆς ξηρᾶς οἱ ιδιότροποι τοῦ ποιητικοῦ ποταμοῦ ἔλιγμοι. Καὶ κατακαλύπτουν ταύτας κάλαμοι καὶ δένδρα φίλυδρα· καὶ ἀναρριχῶνται καὶ ἐναγκαλίζονται τὰ δένδρα καὶ ἐνώνουν μετ' αὐτῶν τὴν παρασιτικὴν, τὴν ὑποτελῆ αὐτῶν ὑπαρξιν κισσοὶ καὶ κληματίδες καὶ ἄγρια αἰγοκλήματα καὶ παντὸς εἶδους περιπλοκάδες. Καὶ αἱ νησιδὲς αὗται καὶ αἱ ὄχθαι, μὲ τὴν ἄσωτον, τὴν δασιλῆ ταύτην βλάστησιν, κατοπτρίζονται εἰς τὰ ἀργυρὰ νάματα τοῦ νωχελοῦς ποταμοῦ μὲ ὄλην τὴν διαύγειαν τῶν χρωμάτων ὑποτρέμουσαι ὡς ἐὰν παρακολουθοῦν τὸ ρεῦμα τὸ πλάνον εἰς τὴν μοιραίαν πρὸς τῆς Ἄμφιτρίτης* τὴν ἀγκάλην πορείαν του.

Ἄλλαχοῦ πάλιν ποικίλλει τὸ τοπίον τῶν ὀλιέων τῶν ποταμιῶν ἰχθύων ἢ καλύβη καὶ τὰ καλάμινα αὐτῶν τειχίσματα· ἄλλοι ἐντὸς τοῦ ὕδατος μέχρι τῆς ὀσφύος ἀνασύρουν ὀρμιάς*, ἄλλοι συγκεντρῶνουν τοὺς ἀσπαίροντας κεφάλους ἐπὶ νησιδος, ἄλλοι ἀνάπτουν πυράς.

Καὶ ὅμοιος τῶν ὀφθαλμῶν παράδεισος εἶναι ὄλον τὸ πέριξ περιβάλλον. Βουνά, ἀτελεύτητα βουνά, ὅλα ἐκ χώματος, τῶν πλέον ἰδιοτρόπων, τῶν πλέον φανταστικῶν σχημάτων, μὲ χαράδρας ἀγρίας, ἐν αἷς λάλα καὶ θορυβώδη ροχθοῦν καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις νάματα· χαράδραι ἰλιγγιώδεις, δημιουργήματα τῶν σεισμῶν καὶ τῶν βροχῶν. Καὶ πανταχοῦ δάση, πανταχοῦ τὸ βαθυπράσινον τῆς δρυὸς ἢ τὸ χρυσίζον τῆς πίτυος, πανταχοῦ δασιλία βλαστήσεως σχεδὸν κουραστικῆ, σχεδὸν φέρουσα μετὰ πόθου πρὸς τὴν νοσταλγίαν τῶν γυμνῶν βράχων τῶν ἀττικῶν ὀρέων, τῶν ἰοχρόων ἐκ τοῦ διηνησιμένου θύμου καὶ ἐκ τῆς σεμνῆς αἰδοῦς τῶν φιλημάτων τοῦ ἀττικοῦ ἡλίου.

Καὶ ἡ μουσικὴ τῶν πτερωτῶν, τῶν μικροσκοπικῶν ἀοιδῶν ἀτελεύτητος. Ἄνὰ πᾶν βῆμα ἀηδόνες εἰς τὰς σκιερὰς λόχμας καὶ ὑπολαίδες* καὶ τὸ φλύαρον τερέτισμα τοῦ ἐρυθρολαίμου. Διεκρίνετο δὲ ἐν τῷ μέσῳ ὅλης ταύτης τῆς ὀρμονίας τοῦ πρὸς τὴν φύσιν ὕμνου τὸ φλύαρον τερέτισμα εἶδους μικροῦ μελανοκεφάλου, τοῦ ὁποίου τὸ κελάδημα, σειρὰ ἀτελεύτητος ἀνομοίων καὶ ἀσυναρτήτων τόνων, ὀμοιάζει

προς έριστικήν γραώδη φλυαρίαν. Εἰς τῶν συντρόφων μου, δεινὸς μουσικός, εὔρισκεν ὅτι πᾶσα φωνή τοῦ πτηνοῦ τούτου, πᾶς τόνος εἶναι καὶ ἓν στονάρισμα*, μία διαρκῆς παραφωνία. Ἄλλ' ἐγὼ ἐπέμενα μετὰ πείσματος ὅτι δὲν ὑπάρχουν παραφωνίαι εἰς τὴν μουσικήν τῆς φύσεως.

Εἶναι βεβαίως μέγα καλὸν ἡ σιδηροδρομικὴ συγκοινωνία. Ἄλλ' ὅταν συλλογίζωμαι ὅτι ὅλη αὕτη τῶν ὀφθαλμῶν ἡ πανήγυρις, ἀπὸ τῆς ὁποίας τίποτε δὲν ἐκφεύγει κατὰ τὴν ποιητικὴν δι' ἵππου ἢ ἡμίονου καὶ ὑπὸ τὴν μελαγχολικὴν μουσικὴν τῶν κωδωνίσκων πορείαν, ἤθελεν ἀπολεσθῆ δι' ἡμᾶς, ἐὰν τὸ ταξίδιον ἦτο σιδηροδρομικόν, ὅτι τὰ θαυμάσια ταῦτα μέρη θὰ διηρχόμεθα εἰς δίωρον διάστημα ἐντὸς ταπετσαρισμένων κασσοινίων, τὰ ὁποῖα ὀνομάζονται σιδηροδρομικὰ ὀχήματα, ὅτι ὅλαι αὗται αἱ θυμῆρες εἰκόνες θὰ διήρχοντο πρὸ τῶν βλεμμάτων ἡμῶν ὡς σκιάι, ὅτι θὰ παρενετίθετο μετὰ τῶν ὀφθαλμῶν μας καὶ αὐτῶν ὁ καπνὸς καὶ ἡ τέφρα, τὰ ὁποῖα κατὰ πᾶσαν πνοὴν ἐξεμεῖ τὸ στόμα τῆς ἀτμομηχανῆς, τότε εὐλογῶ τὴν βραδύτητα καὶ τὴν νωχέλειαν τῆς προόδου ἐν τῇ ἀναπτύξει τῆς συγκοινωνίας. Εἶναι πολὺ καλὸς ὁ σιδηρόδρομος — ἢ τὸ αὐτοκίνητον —, διὰ νὰ μεταβῆ τις ταχύτερον καὶ ἀσφαλέστερον ἐκεῖ, ὅπου ἔχει τὰς ἐργασίας του καὶ ὅπου τὸν καλοῦν ἐπείγουσαι ὑποθέσεις. Ἄλλ' ὅστις ταξιδεύων θηρεῖ ἐντυπώσεις, ὅστις ζητεῖ νὰ ἀναστραφῆ μετὰ τῆς ἀγροῖκου φύσεως καὶ ν' ἀκούσῃ παρ' αὐτῆς τὰς γοητευτικὰς ἐκμυστηρέσεις τῆς, ποτὲ βεβαίως δὲν θὰ ζητήσῃ σιδηροδρομικὸν εἰσιτήριον.

«Ὀδοιπορικαὶ Ἐντυπώσεις», 1920.

Ἐμμ. Στυλ. Λυκούδης

6. ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

Πέρασα τοὺς ἀπέραντους κάμπους τῆς Κύπρου μέσα στὸν Αὐγουστο. Ὁ Θεριστὴς ἔβαζε φωτιά στὸ χρυσάφι τῶν σπαρτῶν, ποὺ καλλιεργοῦνται μὲ πρωτόγονα μέσα. Οἱ φλόγες τ' οὐρανοῦ τύλιγαν τὸ πεντάφαρδο* τοπίο. Παντοῦ ἦταν ἀλώνια καὶ μέσα στ' ἀλώνια οἱ Κυπριώτισσες, σφιχτὰ μαντιλωμένες, ἔτρεχαν θρονιασμένες πάνω στὸ ξυλένιο ἔλκθηρο τοῦ ἀλωνίσματος, χουγιάζοντας* καὶ καμουτσίζοντας τ' ἄλογα ποὺ τὸ ἄσπρναν πάνω στὰ στάχυα. Αὐτὴ ἡ εἰκόνα

μέ παρακολουθοῦσε σ' ὅλη τὴ διαδρομὴ. Μιὰ μορφὴ ἀρχαϊκὰ ὠραία τῆς Κύπρου, τῆς δουλευτάρας, τῆς ἀγρότισσας, ποὺ ἔχει στεφανωμένο τὸ μελαχρινό της μέτωπο μὲ μιὰ χεροβολιὰ χρυσὰ-στάχυα. Ἐνέβηκα καὶ στὰ περίφημα βουνὰ τοῦ νησιοῦ. Ἐκεῖ εἶναι ἡ αἰώνια δροσιά, ἐκεῖ τρέχουν νερὰ καὶ τραγουδοῦν ρεματιές, ὅταν κάτω ὁ κάμπος καίεται καὶ ἰδρώνει. Ἐκεῖ τὰ δάση εἶναι πυκνὰ καὶ τὰ δέντρα ψηλὰ καὶ ἴσια, ψηλὰ ὡς τὸν οὐρανό, καὶ τρίζουν ἀπὸ τὸ βᾶρος τοῦ κρυσταλλένιου θόλου ποὺ σηκώνουν στὶς κορυφές τους. Ἐκεῖ παραθερίζουν οἱ πλοῦσιοι τοῦ νησιοῦ καὶ τῆς Αἰγύπτου καὶ τοῦ Λιβάνου, ἐκεῖ περνοῦν τὸ καλοκαίρι τους καὶ οἱ ἐπίσημοι Ἑγγλέζοι τῶν ὑπηρεσιῶν τῆς Κατοχῆς. Τὰ ξενοδοχεῖα εἶναι πελώρια, πολυτελῆ, οἱ κατασκηνώσεις εἶναι πεντακάθαρες, κάτω ἀπὸ γιγάντια πῦκα ποὺ σμίγουν τὴν κόμη τους. Ὅλα αὐτὰ ἦταν θαυμαστά, ὅπως θαυμαστὰ εἶναι τὰ γιγάντια μῆλα καὶ τὰ ἀχλάδια ποὺ σᾶς πουλοῦν οἱ χωρικοί. Λοιπὸν κι ἐκεῖ ἐπάνω δὲν ὑπῆρχε εἰδύλλιο. Ἦταν τὸ δάσος τὸ σοβαρό, τὸ σκοῦρο, ὁ ἴσκιος ὁ βαθύς, σχεδὸν βαρύς. Ἔτσι εἶναι ὅλη ἡ φυσιογνωμία τῆς Κύπρου. Τὸ στοιχεῖο τῆς ὁμορφίᾳς της εἶναι ἡ βαρύτητα. Ἡ ψυχὴ τῆς Κύπρου εἶναι ἀρσενική. Ἐπικὴ, ζῆ ἀκόμα τὸ Ἔπος τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα στὴ γραμμὴ τῶν βουνῶν, ποὺ ἐπάνω στὴν κόψη τους σοῦ δείχνουν τὰ σημάδια ἀπὸ τὴ χεριά ποὺ ἀποτύπωσε κεῖ ψηλὰ σὰν τ' ἄδραξε ὁ μυθικὸς γίγας.

Ἐνέβηκα στὸ Κάστρο τοῦ Ἁγίου Ἰλαρίωνα. Εἶναι χτισμένο πάνω στὶς πετρένιες μασέλες ἐνὸς κάθετου βουνοῦ, ποὺ ὁ ἄγριος βράχος του σηκώνει τὰ δόντια του μεσοῦρανα σὰν ἕνα μνημεῖο γοθτικόν. Ἐκεῖ πάνω εἶναι χτισμένη ἡ ἀιτοφωλιὰ τῶν Φράγκων καὶ τῶν Βυζαντινῶν ἀρχόντων τῆς μεσαιωνικῆς Κύπρου. Εἶναι καταπληκτικὴ ἡ ἐντύπωση ποὺ κάνει αὐτὸ τὸ δαιδαλώδες κάστρο. Εἶναι ἕνα ἔργο πολέμου φοβερό, ποὺ στέκεται ἐκεῖ ψηλὰ μὲ τὶς ἀπειρες στοῖες καὶ καμάρες καὶ πολεμιστρες του — « τὰ χίλια σπίτια τῆς βασίλισσας » τὸ λέει ὁ λαός. Καὶ εἶναι κεῖ ἕνα τοξωτὸ παράθυρο, « τὸ παράθυρο τῆς βασίλισσας », ἀπὸ ὅπου τὸ θέαμα τοῦ κάμπου καὶ τῆς θάλασσας ποὺ σέρνεται στὰ πόδια τοῦ βουνοῦ εἶναι ἐξάισιο. Τὰ ἐρείπια εἶναι γεμάτα ἀπὸ τὴ μυστηριώδη παρουσία τῶν αἰώνων ποὺ τὰ γέμισαν. Στὶς τρύπες τῶν στοῶν, στὶς σκιερὲς γαλαρίες, στὶς φαρυδιές ζεματίστρες, εἶναι, θαρρεῖς, κουρνιασμένες μαζὶ μὲ τσαμπιὰ νυχτερίδες ὅλες οἱ ψυχές, οἱ κραυγές, οἱ πολεμικὲς προσταγές, οἱ ἦχοι ἀπὸ σάλπιγγες ἰπ-

ποτῶν, ἀπὸ τὰ κυνηγετικά κέρατα τῆς αὐλῆς τῶν Λουζινιάν, ἀπὸ τὸ ἀλαλητὸ τῶν σκυλιῶν καὶ τὸ φρούμασμα τῶν ἀλόγων. Σὰν ἀρχίζῃ νὰ βραδιάζῃ, ὅλα αὐτὰ τρίζουν ἐκεῖ στοὺς θόλους. Κάτι σὰν ἔλυτρα*, κάτι σὰ θρόισμα ἀπὸ φτεροῦγες ἢ μεταξωτὰ πολύχρωμα φλάμπουρα μὲ σταυροὺς καὶ λιοντάρια. Τότε περπατεῖς σιγὰ-σιγὰ κάτω ἀπὸ τοὺς θόλους, γιατί φοβᾶσαι μὴν ἀκούσης τὰ βήματά σου νὰ ξυπνᾶν ἀπὸ τὸν ὕπνο τοῦ θανάτου ὅλα αὐτὰ τὰ φαντάσματα τῆς κυπριακῆς ἱστορίας.

Πουθενὰ δὲ βρῆκα τὴν Ἱστορία νὰ πατᾶ τόσο καταθλιπτικά τὸ στῆθος ἐνὸς τόπου, ὅσο στὴν Κύπρο.

Αὐτὴ τὴν ἐντύπωση μοῦ τὴν ἄφησαν οἱ πελώριοι γοθτικοὶ ναοὶ τῆς, τὰ ἀμέτρητα βυζαντινὰ ἐκκλησιάκια καὶ τὰ κάστρα τῆς. Δὲν εἶναι αὐτὰ χαρωπὰ καὶ ἀνθοστόλιστα, ὅπως τὰ κάστρα τῆς Ρόδου. Δὲν εἶναι γύρω στὶς πολιτεῖες τῆς Κύπρου μιὰ σκηνογραφία καλλιγραφημένη, μὲ τὸ φεστόνι* τῆς πετρένιας νταντέλας τοὺς φρεσκοσιδερωμένο. Εἶναι πύργοι βαριοὶ καὶ πένθιμοι, πού κοιτάζουν τὰ κύματα καὶ τὰ μετρᾶν ἐπὶ αἰῶνες, καὶ περιμένουν νὰ ἀγναντέψουν στὸ φουρτουνιασμένο πέλαγο τὰ μαῦρα καράβια τῶν Φράγκων κουρσάρων, τῶν σουλτάνων καὶ τῶν Ἀράπηδων. Εἶναι ἐκεῖ ὁ πύργος τοῦ Ὁθέλλου, πού τὸ πιὸ μεγάλο πνεῦμα τῆς Ἀγγλίας τὸν γιόμισε μὲ φαντάσματα, προικισμένα ἀπὸ αἰῶνια ζωὴ, ὅπως ἐκεῖνα τοῦ Ὁμήρου.

Ἡ θάλασσα βογκᾶ στὰ ριζὰ του καί, κεῖ ψηλά, πάνω στὰ φαρδιὰ μπεντένια του, σέρνει τὰ βήματά του ὁ Ἱάγος* πίσω ἀπὸ τὸ βελουδινο φόρεμα τῆς γλυκιᾶς Δυσδαιμόνας*, πού τῆς ἔχει σφραγίσει κιόλας ἢ μοῖρα τὸ μέτωπο μὲ τὸ σημάδι τοῦ θανάτου, ὅπως σφραγίζουν μὲ κόκκινο σταυρὸ στὸ μέτωπο τὰ ἀθῶα ἄρνια τοῦ Πάσχα.

Οἱ γοθτικὲς ἐκκλησίες, ἀφημένες στὴ μοῖρα τους ἀπὸ τὴν ἀγγλικὴ Κατοχὴ, εἶναι πελώρια ἔργα πετρένια, πού ὁ χρόνος καὶ οἱ πόλεμοι τὰ κατελοῦν σιγὰ-σιγὰ. Μερικὰ ἀπ' αὐτὰ, ὅπως τὸ Ἀρβαεῖο τοῦ Μπέλαπαῖς, εἶναι θαυμαστῆς τέχνης, ἀκόμα καὶ σ' αὐτὸ τὸ χάλι πού βρίσκονται. Ἄλλα πάλι – κι αὐτὰ εἶναι κεῖνα πού οἱ Τοῦρκοι κρατοῦν ἀκόμα ὡς τζαμιὰ – διατηροῦνται περίφημα. Ἀνέβηκα πάνω στὴ στέγη καὶ στὶς ἐπάλξεις τῆς Ἁγία-Σοφιάς, στὴ Λευκωσία, περνώντας μέσα ἀπὸ τοὺς ὑπερύψηλους μιναρέδες τῆς. Κάτω, στὸ ἀπέραντο δάπεδό τῆς, σκεπασμένο μὲ χαλιά, οἱ μουσουλμάνοι πιστοὶ, ναρκωμένοι ἀπὸ

τὴ νηστεία καὶ τὴν κούραση τοῦ ραμαζανιοῦ, ἦτανε ξαπλωμένοι σὰν ἄρρωστοί. Κι ἐκεῖ ψηλά, πάνω στὴ στέγη, μᾶς τριγύριζαν τὰ πετρίνια κοσμήματα καὶ οἱ γρυπόμορφες ρουγιές*, καὶ ξαναζούσαμε τὰ παιδιάτικα χρόνια μέσα στὶς γοητευτικὲς σελίδες τῆς «Παναγίας τῶν Παρισίων». Ὡρα μὲ τὴν ὥρα θὰ ἔπρεπε νὰ προβάλῃ πίσω ἀπὸ ἓνα θωράκιο κείνος ὁ ἀπαίσιος καλόγηρος* παραφυλάγοντας σὰ γεράκι τὴ μικρὴ, φυλακισμένη Τσιγγάνα. Ἐντὶς γιὰ τὸν Κουασιμόδο, βγήκε κάποτε ἓνας χότζας πάνω στὸν κυκλικὸν ἐξώστη τοῦ μιναρέ, ἔπιασε τὸ κιγκλίδωμα καὶ ἀπὸ κεῖ ψηλά κάλεσε τοὺς πιστοὺς στὴν προσευχὴ τοῦ Ἰσλάμ. Λάιλ—Ἄλλάχ.

Ἐνας ὁ Θεὸς καὶ ὁ Μωάμεθ ὁ προφῆτης Αὐτοῦ.

Ἡ φωνὴ κατεβαίνει ψαλμουδιστὴ, μελαγχολικὴ, πάνω στὴ μυρμηγκιά τῶν ἀνθρώπων ποὺ σαλεύουν μικροσκοπικοί, ἀσήμαντοι στοὺς πρόποδες τοῦ κολοσσιαίου χριστιανικοῦ ναοῦ, ποὶ ἔχασε τὸ Θεό του καὶ τούρκεψε.

« Α π ’ τ ῆ ν Ἑ λ λ ἄ δ α », 1954

Στράτης Μυριβήλης

7. ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΑ

Τὸ κείμενο ποὺ ἀκολουθεῖ γράφτηκε μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση (1945), ὅταν γιορτάστηκε ἐπίσημα ἡ προσάρτηση τῶν Δωδεκανήσων στὴν Ἑλλάδα.

Πάλλευκα, εὐτυχισμένα, ἀπλώνονται στὸν ἥλιο τὰ Δώδεκα Νησιά. Στὴ χαρμόσυνη τούτη μέρα λησμονοῦν τὶς δοκιμασίες καὶ τὰ δάκρυα αἰώνων. Δεμένα πιά στὸν ἔθνικὸ κορμὸ μὲ δεσμούς ἀκατάλυτους, τὰ ἐλεύθερα Δωδεκάνησα θὰ ἀκολουθήσουν κι αὐτὰ τὸ δρόμο, εὐτυχῆ ἢ δύστυχο, τὸ μεγάλο δρόμο τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Εὐλαβικοὶ προσκυνηταὶ θὰμποῦμε αὔριο στὰ εἰρηνικὰ λιμάνια. Θὰ φέρουμε τὸ χαιρετισμὸ τοῦ Ἔθνους. Θὰ τιμήσωμε τοὺς ἀνθρώπους, ποὺ ἀγωνίσθηκαν καὶ πόνεσαν. Θὰ μελετήσωμε ἓνα-ἓνα τὰ παλικάρια ποὺ ἔπεσαν. Κι ὕστερα θ’ ἀνεβοῦμε στὴν ψηλότερη κορυφὴ κι ἀπὸ κεῖ, ἐπάνω ἀπὸ τ’ ἀνθρώπινα, μακριὰ ἀπὸ τὰ γήινα, θ’ ἀγναψέψουμε τὰ πέλαγα. Εἶναι ἀκόμη θαμπὸ τὸ πρωινό, μὰ εὔκολα

θὰ μπορέσουμε νὰ ξεδιαλύνουμε τὶς μορφὲς τοῦ Χώρου καὶ τοῦ Χρόνου.

Θεσπέσιο θέαμα ! Μάταια τὸ ἀνθρώπινο χέρι, θρασύ καὶ ὑπερφίαλο, εἶχε χωρίσει τὸ ἀδιάσπαστο σύμπλεγμα. Ἐπάνω ἢ Πάτμος ἀδελφώνεται μὲ τὴ Νικαριὰ καὶ τὴ Σάμο, δένεται ἢ Ἀστυπάλαια μὲ τὶς Κυκλάδες, κι ἡ Κάσος κάτω στρέφεται πρὸς τὴν Κρήτη. Καθένα νησί κι ἕνας κρίκος τῆς μακρᾶς αὐτῆς ἀλυσίδας ποὺ δένει τὴν Ἀνατολὴ μὲ τὴ Δύση. Οἱ σπασμένοι κρίκοι ἐνώνονται. Θαρρεῖς κι ἀκούς μέσα στὴ γαλήνη τοῦ καλοκαιριάτικου πρωينوῦ τὸ ἀγκομαχητὸ τῶν Τιτάνων* καὶ τοὺς χτύπους τῆς σφύρας τοῦ Ἡφαίστου, ποὺ κλειδώνουν τοὺς τεράστιους χαλκᾶδες.

Ἐπάνω ἀπὸ τ' ἀνθρώπινα, μακριὰ ἀπὸ τὰ γήινα . . . Κι ὅμως ἡ δίψα τῶν ἀνθρωπίνων μᾶς ἔφερε στὴν ἀπόκοσμη τούτη βίγλα*. Κι ἂν τ' ἀνθρώπινα εἶναι ν' ἀρχίζουν ἀπὸ τὰ θεῖα, νὰ οἱ θεοί. Ἡ μυθολογία τους, ἡ γενεαλογία θεῶν καὶ ἀνθρώπων, οἱ θυμοὶ τοῦ Διός, οἱ ἔρωτες τῶν Ὀλυμπίων, οἱ μῦθοι τοῦ ἀπολλωνεῖου φωτός, συνδέονται μὲ τὶς πρώιμες παραδόσεις τῶν νησιωτῶν. Νὰ ὕστερα, ἀνάμεσα σὲ θεοὺς καὶ σὲ ἀνθρώπους, τὰ ροδίτικα καράβια τοῦ Τληπολέμου* ποὺ πηγαίνουν στὴν ἐκστρατεία τῆς Τροίας — πρῶτο καὶ τρανὸ σημάδι τῆς ἐθνικῆς ἐνότητας. Στὴν ἔφοδο τοῦ Ἀσιάτη ἀναταραχὴ καὶ σάλος. Μὰ πάντα μαζί τὰ νησιὰ στὶς μεγάλες ὥρες τῶν ἐθνικῶν ἐξορμήσεων, μαζί καὶ στὰ σπαράγματα τ' ἀδελφοκτόνα. Νὰ καὶ τῆς Ρώμης οἱ πρῶτες ὕστερόβουλες θωπιεῖς.

Ἡ θάλασσα φέρνει καὶ παίρνει τὸν πλοῦτο. Καράβια φορτωμένα ἀπὸ τὰ ἐξωτικά προϊόντα τῆς Ἀνατολῆς, ἀπὸ ὕδριες καὶ ληκύθους*— ἐξαισίας τέχνης λεπτουργήματα. Πάλλεται ἀπὸ ζωὴ τὸ πολύβουλο λιμάνι. Ὁ Ναυτικὸς Νόμος τῶν Ροδίων γίνεται ὁ παγκόσμιος νόμος τῆς θάλασσας. Θαλάσσια ξύλα κουβαλοῦν τὰ ἀκριβὰ προϊόντα, μὰ φέρνουν καὶ τὰ ρεύματα τῶν ιδεῶν, τοὺς ἀβρούς τρόπους τῆς ζωῆς, τὴν ἀνάγκη τοῦ περιττοῦ, ποὺ κάνει τὴ χαρὰ καὶ τὴν ἀξία τῆς ζωῆς. Ἡ Ἐπιστήμη θεραπεύεται, δόκιμοι ποιητὲς σμιλεῦσιν κομψοὺς στίχους, ἀρχιτέκτονες καὶ τεχνίτες στήνουν ναοὺς καὶ θεοτήτων ὁμοιώματα.

Θαυμάζω τοὺς ἀρχαίους ναοὺς, αἰσθάνομαι δέος μπροστὰ στὴ μεγαλοσύνη τους. Χαίρομαι τὸ κάλλος τῶν πλασμάτων τῆς ἀρχαίας τέχνης. Στὶς γραμμὲς τους, σκληρὲς ἢ ἀπαλές, διακρίνεις τὴ θεία πνοή.

πού οδήγησε τὸ χέρι τῶν ἀνθρώπων. Στὰ ταπεινά ὅμως ἐκκλη-
 σάκια, πού θεωρεῖς ἐκεῖ κάτω κάτωσπρα, λησμονημένα στὴν ἐρη-
 μικήν ἀκρογιαλιά, ξαναβρίσκω τὴν ψυχὴ-μου καὶ τὴν ψυχὴ τῆς
 Ρωμοσύνης. Νά τὸ μοναστήρι τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου στὴν Πάτμο,
 πού προίκισεν ἡ θερμὴ πίστη τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων. Ἐ-
 κεῖ γράφηκε τὸ βιβλίο τῆς Ἀποκαλύψεως, μὲ τὰ δαιμονικά τέρατα
 καὶ τὰ ἀλλόκοτα πλάσματα τῆς φαντασίας, ὅπου ἡ Ἀνθρωπότης,
 ἀδιάκοπα κυνηγημένη, ἀναζητεῖ τὶς μορφές τοῦ κακοῦ καὶ τὶς ἀφορμές
 τῶν ἐλπίδων.

Βλέπεις ἐκεῖ κάτω τοὺς ἀναρίθμητους βυζαντινοὺς στόλους, πού
 κουβαλοῦν ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο τὸ ξανθὸ σιτάρι. Θὰ θρέψουν τοὺς πο-
 λυτάραχους ὄχλους τῆς πρωτεύουσῃς. Διαβαίνουν ἀνάμεσα ἀπὸ
 τὰ νησιά μὲ τοὺς ἀσφαλεῖς ὄρμους καὶ τὰ ἐπίκαιρα ἀγκυροβόλια.
 Ντόπια παλικάρια πλουτίζουν τὰ πληρώματα τοῦ θέματος τῶν
 Καραβησιάνων τῆς Κιβύρας*. Ὑπερήφανοι οἱ δρουγγάριοι* προ-
 στατεύουν τὶς κινήσεις τῶν στόλων. Μὰ οἱ θάλασσες εἶναι γεμάτες
 κινδύνους. Πειρατὲς καὶ κουρσάροι, Ἰσαυροὶ καὶ Πέρσες, Σαρακηνοὶ
 ἀπὸ τὴν Ταρσό κι ἀπὸ τὴν Τρίπολη, Ἀγαρηνοὶ ἀπὸ τὴ Δαμιέττα καὶ
 τὴν Κρήτη, Πισάτες, Γενοβέζοι, Βενετσιάνοι . . . Ἀδιάκοπα πατιοῦνται
 τὰ νησιά.

Νά καὶ οἱ Σταυροφόροι. Ἡ δίψα τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ καινούριου,
 ἡ ἀκατανίκητη γοητεία τῆς πλάνης τοὺς φέρνει στὶς ἀπόμακρες τοῦ-
 τες ἀκτές. Δύσκολα κινοῦνται στοὺς ἄμμους καὶ στὰ βράχια οἱ βαριεῖς
 πανοπλίες τους, δύσκολα κινεῖται κι ἡ ψυχὴ τους κάτω ἀπὸ τὸν
 παιγνιδιάρικον ἥλιο τῆς Ἀνατολῆς. Γέννημα τῆς παρακμῆς. Σγουρός*
 τοῦ Αἰγαίου, θρασὺς τυραννίσκος, ὁ Λέων Γαβαλάς*, ἀποστάτης
 μ' ἑλληνικὴ καρδιά.

Ὑστερα οἱ Ἱππότες τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου. Διακόσια κι ἀπάνω
 χρόνια οἱ μεσαιωνικοὶ πύργοι, οἱ βράχοι καὶ οἱ θάλασσες τῶν νη-
 σιδῶν τοὺς εἶδαν νὰ περιφέρουν τὶς ἀλλόκοτες ἀρματωσιές τους. Σκλη-
 ροί, κερδαλέοι καὶ ὑβριστές, στρατιῶτες καὶ πειρατὲς γεμάτοι ἀπο-
 κοιτιά, καυχῆθηκαν νὰ στήσουν στὰ μακρινὰ πέλαγα τὸ μετερίζι*
 τῆς Χριστιανοσύνης. Ἦταν ὠμοὶ καὶ ἄρπαγες, μὰ μὲ συγκινοῦν οἱ
 βλάσφημοι αὐτοὶ διάκονοι τοῦ θείου. Συγχωρεῖ κανεὶς πάντα στὴν
 ἀνδρεία. Καὶ γέμισεν ἡ οἰκουμένη ἀπὸ τὴ φήμη τῆς τραχιᾶς πολιορ-
 κίας τῆς Ρόδου, τὸ 1522. Κι ἐνῶ οἱ Ἰωαννίτες ἀπομακρύνονται γιὰ

νά ζητήσουν άσυλο στη Μάλτα, ένα-ένα τὰ νησιά πέφτουν στὰ χέρια τῶν Τούρκων. Νύχτα αἰώνων !

Σκύβω κοντὰ στοῦ σκλαβωμένο νησιώτη. Γυρίζω τὶς ταπεινὲς καλύβες, ἀφουγκράζομαι παντοῦ. Κάτω ἀπὸ τὸν ἀψὺ τὸν Ἰωαννίτη, κάτω ἀπὸ τὸν Ἀσιάτη, τραβάει τὸ δικό του τὸ δρόμο. Θαυμάσιο τὸ φαινόμενο τοῦ Ἑλληνισμοῦ ! Ἀπὸ τοῦ Πόντου τὸν ὄχθο μέχρι τὰ Ἀκροκεραύνια, ἀπὸ τὴν Ἀγχιάλο μέχρι τὴν Κύπρο, ἀπὸ τὴν Καππαδοκία μέχρι τὴν Κορσική, κομματιασμένος, χωρὶς ἐπικοινωνία, ἀποξενωμένος συχνὰ ἀπ' τὸν κύριο κορμὸ του, σμιλεύει τὶς ἴδιες τυπικὲς μορφὲς τοῦ πνευματικοῦ βίου.

Ἐδῶ ἡ θάλασσα κυριαρχεῖ. Ἄν ὁ τραχὺς καὶ ξυπνὸς νησιώτης τῆς ἐπέβαλε τὸ γραπτὸ του Δίκαιο, αὐτὴ, τραχιὰ στὴ γοητεία της, ἐπιβάλλει παντοῦ τὸ δικό της ἀδυσώπητο ἄγραφο νόμο. Ἄν εἶσαι караβοκύρης, ἂν εἶσαι ναύτης ἐλεύθερος, χαρὰ σου καὶ καμὰρι σου τὸ καράβι.

Τὶ ἔχω καράβι ἀπὸ καρυὰ καὶ τὰ κουπιὰ πυξάρι,
ἔχω κι ἀντένες προύντζινες κι ἀτσάλινα κατάρτια,
ἔχω πανιὰ μεταξωτά, τῆς Προύσας τὸ μετὰξι,
ἔχω καὶ караβόσκοινα ἀπὸ ξανθῆς μαλλάκια.

Μὰ σ' αὐτὸ τὸ Λύκιο Πέλαγος ἀνεμικὲς καὶ μπόρες ἀκατάπαυστα ἀναταράζουν τὴ θάλασσα.

Εἶδα τὸν οὐρανὸ θολὸ καὶ τ' ἄστρα ματωμένα,
εἶδα τὴν μπόρα πού ἄστραψε καὶ τὸ φεγγάρι ἐχάθη,
καὶ στῆς Ἀττάλειας τὰ βουνὰ ἀστροχαλάζι πέφτει.

Κι ἂν ὁ θάνατος σὲ βρῆ στοῦ караβιοῦ τὴν πλώρη, ἢ στεριὰ θά ᾖναὶ ὁ ποθεινὸς τάφος.

Βοθᾶτε με νὰ σηκωθῶ, βοθᾶτε με νὰ κάτσω,
καὶ φέρτε καὶ τὴ χάρτα μου καὶ τ' ἀργυρὸ κουμπίάσο,
νὰ κομπασάρω* τὸν καιρὸ νὰ μπουῦμε σὲ λιμνίωνα.
Θωρεῖτε κεῖνο τὸ βουνὶ τὸ μαυραραχιασμένο,

ἐκεῖ νὰ πὰ ν' ἀράξετε, νὰ χώσετε κι ἐμένα.
 Νὰ μὴ μὲ θάψετε ψηλά, μόνο στὸ περιγιάλι,
 νὰ μὲ χτυπᾶ ἡ θάλασσα, νὰ 'χω χαρὰ μεγάλη.

Χαρά σου κι ἂν πεθάνης σ' ἐλεύθερο καράβι. Στὸν κοντινὸ λιμῖωνα
 νὰ βρῆς τὴ στοργικὴ ταφή. Μὰ εἶναι πικρὸς τῆς θάλασσας ὁ νόμος.
 Ὅσο καὶ νὰ βιγλίζουμε ἀποβραδὶς καὶ μέρα οἱ γνωστικοὶ γέροι τοῦ
 νησιοῦ, ἀσκέρι οἱ φοῦστες* πατοῦνε τ' ἀκρογιάλια. Ὁ ἀνθὸς τῆς νιότης
 σέρνεται στὰ κάτεργα. Στῆς Μπαρμπαριᾶς τὶς αὐλές, στὸ Μισίρι*,
 στῆς Ἀνατολῆς τὰ μέρη, οἱ σκλάβοι, « πολλὰ παραπονιάροι »,
 νοσταλγοῦν τὰ ἥρεμα δειλινὰ τῆς μακρινῆς Νισύρου. Μέσα στ' ἀνή-
 λια ἀμπάρια οἱ κατεργάροι* κι οἱ μελάχιδες* τῶν Βενετσιάνων καὶ
 τοῦ Καπουδάν - πασσᾶ οἱ σκλάβοι μένουν δεμένοι στὸ κουπί.

Ὁ σκλάβος ἀναστέναξε καὶ τὸ καράβι ἐστάθη.

Ἔξω, στὶς φτωχικὲς καλύβες, κλαῖνε ἀγέρωχες οἱ μανάδες :

Ὅλες οἱ μάνες κλαίγανε κι ὅλες παρηγοριοῦνται,
 μὰ μιὰ μανούλα ἑνὸς παιδιοῦ παρηγοριὰ δὲν ἔχει.
 Βάνει τὶς πέτρες στὴν ποδιά, τὰ τρόχαλα στὸν κόρφο,
 πετροβολαεὶ τὴ θάλασσα καὶ τροχαλαεὶ τὸ κύμα.

Στέκομαι κι ἀφουγκράζομαι. Παρθενικὸ χέρι ἀνάβει τὸ καντήλι
 στὸ εἰκονοστάσι μπροστά. Τὸ δειλὸ του φῶς γεμίζει ἀπὸ γαλήνη τὸ
 φτωχικὸ, γλυκαίνει τὶς αὐστηρὲς μορφὲς τῶν ἀγίων. Δὲν ἔχουν τίποτε
 τὸ θεῖο, τίποτε τὸ ὑπεράνθρωπο, οἱ αὐστηρὲς αὐτὲς μορφὲς ποὺ σὲ
 κοιτάζουν ἀπὸ τὸ εἰκονοστάσι. Στοργὴ καὶ καλοσύνη εἶναι γεμάτα
 τὰ μάτια τους καὶ μοιάζουν σὰ νὰ παραστέκουν στὴ χαρὰ — τόσο
 λιγοστή! — καὶ στὸν πόνο — τόσο συχνό! — τοῦ σπιτιοῦ. Ἄν τὸ θεῖο
 μποροῦσε νὰ 'χη ἐπιθυμιές, θὰ ζήλευε τὴν ἀνθρώπινη μοίρα τῶν
 ἁγίων ποὺ στέκονται στὸ εἰκονοστάσι τῆς Καλύμνου.

Λιγοστὲς οἱ χαρὲς. Λιτὴ καὶ αὐστηρὴ ἡ γλώσσα τῆς Ἀγάπης,
 φειδωλὰ τοῦ πάθους τὰ ξεσπάσματα. Δεμένες διαμαντόπετρες τὰ
 ροδίτικα Ἐκατόλογα* τραγουδοῦν ντροπαλὰ τὸν ἔρωτα καὶ τὸν
 πόθο. Αὐστηρὴ καὶ τῆς τάβλας ἡ ξεφάντωση, κι οἱ χαροκόποι χαρὰ

δὲν ἔχουν. Τοῦ χοροῦ τὰ τσακίσματα ἀρμονικά, τολμηρὰ τὰ πηδήματα ἱστοροῦν κόσμους ἐσώτερους. Τὸ τραγούδι μετουσιώνει τὶς μορφὲς τῆς Ζωῆς: τραγούδι τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ πόθου, τῆς ξενιτιᾶς καὶ τοῦ θανάτου, τραγούδι τῆς ἀνδρείας. Πλαισιώνουν οἱ μορφὲς τῶν ἡρώων, ντύνουν τὰ πλάσματα τῶν παραλογῶν, τὰ ἰδανικά καὶ τὰ ὄνειρα. Ἄθνατος ὁ Διγενής, ἀντρειωμένος ἀνάμεσα στοὺς ἀντρειωμένους, ἀγκαλιάζει τὶς ἐποχὲς καὶ γίνεται τὸ σύμβολο τῆς Ρωμιοσύνης.

Ἐπερήφανη Ρωμιοσύνη, κάτω ἀπὸ τὸν ἀψὺ τὸν Ἰππότη, κάτω ἀπὸ τὸν Ἀσιάτη, κάτω ἀπὸ τὸν Ἰταλό, καρτερική, πεισματωμένη κι εὐστροφη, δημιουργεῖς, μὲ τοῦ Ἀκριτά τὴν ἀδιάκοπη παρουσία, τὶς μορφὲς τῆς ζωῆς σου. Καὶ περιμένεις . . .

Δὲ θὰ περιμένῃς πιά. Ἐκεῖ κάτω, στὰ ἀνοιχτὰ πέλαγα, ὁ ἥλιος πᾶει νὰ βασιλέψῃ. Ἀπὸ τὰ νησιά σου, ἐλεύθερα, ἀνεβαίνει ὁ ἀχὸς τῆς Ζωῆς. Τὰ πολυτάραχα λιμάνια τὰ γεμίζει ἡ ζεστὴ ἀνάσα τῆς βρασμένης πίσσας. Βαριὲς σκοῦνες*, κομπὰ τρεχαντήρια* καρτεροῦν, σὰν ἀνυπόμον' ἄτια, νὰ ξεκινήσουν γιὰ μακρινὰ ταξίδια. Θαρρεῖς κι εἶναι ὄλα πρωτοτάξινά. Στ' ἀπόμακρα λιμάνια, στὶς ἐξωτικὲς πολιτεῖες, τὰ προσμένουν οἱ ἄνθρωποι. Τοὺς εἶναι οἰκείες οἱ ἀπαλὲς γραμμὲς τους, κι ἡ ἀνθρώπινη λαλιὰ ποὺ ἀκούεται δὲν τοὺς εἶναι ἀνεγνώρη. Θὰ σμίξουν ἄνθρωποι μ' ἀνθρώπους (δὲ σμίγουν πιά σήμερα οἱ ἄνθρωποι !). Θ' ἀνταλλάξουν τὰ προϊόντα τῆς γῆς καὶ τῆς τέχνης. Ἀκριβὴ πρᾶμάτεια — θὰ φέρουν καὶ θὰ πάρουν ἰδέες.

Εὐτυχησμένα Δωδεκάνησα ! Ἐπάνω ἀπὸ τοὺς ἐλεύθερους βράχους σας, ποὺ ἐνώνουν τὴν Ἀνατολὴ μὲ τὴ Δύση, μιὰ φυλὴ ἀδάμαστη θὰ περάσῃ γιὰ νέα ξεπετάγματα.

Περιοδικὸν « Ἐκλογὴ », Αὐγούστος 1946

Διον. Α. Ζακυνθινός

8. ΚΕΡΚΥΡΑ

Εἰς τὸ βορειότερον ἄκρον τῆς Ἑλλάδος, ἐκεῖ ποῦ τὰ ἑλληνικά νερὰ ἀδελφώνονται μὲ τὰ κύματα ποῦ τρέχουν νὰ ξεσπάσουν εἰς τὰς ἠπειρωτικὰς ἀκτὰς, ἡ Κέρκυρα ὑψώνεται μέσα ἀπὸ τὸν πόντον, ὅπως ἡ Ἀναδυομένη Ἀφροδίτη. Ὁ Ὀδυσσεύς, Σεβὰχ* Θαλασσινὸς τῆς ἀρχαιότητος, τὴν ἠῦρεν εἰς τὸν δρόμον του καὶ ὁ Ὅμηρος, ὁ παράδοξος τυφλὸς, ὁ ὁποῖος εἶδε τὴν φύσιν καὶ τοὺς ἀνθρώπους μὲ χίλια μάτια, ὅταν ἐπλησίασε τὸν ἥρωά του εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς νήσου αὐτῆς, ἠσθάνθη τὴν ἀνάγκην νὰ γίνῃ λυρικός. Καὶ ἔγινε θαυμάσιος, ὅπως ἠδύνατο καὶ ἤξευρε νὰ γίνεταί ὁ ποιητὴς ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος κατώρθωσε νὰ χύσῃ ἀπὸ τὴν ψυχὴν του τὴν ποίησιν ἑνὸς ὀλοκλήρου λαοῦ. Ἡ Κέρκυρα ζωγραφίζεται εἰς τὸ τέταρτον ἄσμα τοῦ Ὀδυσσεύος μὲ τόσην ἀβρὰν χάριν, ὥστε μόνη αὐτὴ ἢ περιγραφή θὰ ἤρκει νὰ ἀποδείξῃ θρῦλλον τὸν ἰσχυρισμὸν ὅτι ἦτο τυφλὸς ὁ θεῖος ζωγράφος. Ἴσως εἶναι καὶ αὐτὸ μία ὑπερήφανος ὑπερβολὴ τῶν προγόνων μας, ἐπιθυμούντων νὰ δείξουν πόσῃν δύναμιν ἠμποροῦν νὰ προσλάβουν κάποτε τὰ μάτια τῆς ψυχῆς.

Τὸ ἀτμόπλοιο, ὅταν ἀφήσῃ τὴν μικρὰν ἑλληνικὴν ἠπειρωτικὴν παραλίαν, πλέει ἀριστερὰ τῆς ἰσχυρᾶς καὶ ἀποτόμου ἀκτῆς, τὴν ὁποῖαν πλαισιώνουν τὰ ἄγρια καὶ ὑψηλὰ βουνὰ τῆς Ἠπείρου, αἰωνίνως χιονοσκεπῆ. Ἀπὸ τὴν κορυφὴν των, κατὰ τὴν παράδοσιν, μίαν ὥραϊαν πρωΐαν ἐξεκίνησαν οἱ πρῶτοι Ἕλληνες, καὶ ὀδηγούμενοι ἀπὸ θεῖαν ἔμπνευσιν, τὴν ὁποῖαν εὐρίσκομεν ἄλλην μίαν φορὰν ὀδηγοῦσαν τοὺς τρεῖς Μάγους, κατῆλθαν πρὸς νότον καὶ κατέλαβαν τὴν χώραν, ἡ ὁποία φέρει τὸ ὄνομά των.

Ὅλα εἶναι ἀκόμη ἄγρια πρὸς τὰ δεξιὰ. Οἱ βράχοι κατεβαίνουν αἵματοβαφεῖς πρὸς τὴν θάλασσαν, οἱ ἄνεμοι πνέουν ὀρμητικοί, τὸ κύμα εἶναι ἀνήσυχον καὶ ὀπίσω ἀπὸ τὰ ὑψηλὰ φυσικὰ τεῖχη μαντεύει κανεῖς ὅτι ζῆ φυλὴ ἀνυπότακτος, τρεφομένη μὲ ὀρμὴν καὶ μὲ ὑπερηφάνειαν ἀπὸ τὴν ἄγριαν φύσιν.

Ἀπέναντι ἡ Κέρκυρα εἶναι ὄλη ἀβρότης καὶ γλυκύτης καὶ χάρις. Μιὰ ἀκρόπολις ὑψοῦται ἀπέναντι τῆς ἠπειρωτικῆς ἀπειλῆς. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀκρόπολις τῆς Κερκύρας εἶναι λεπτὸν τεχνικὸν ἔργον, ἕνας μικρὸς κομψὸς Δαβίδ, ἀπέναντι τοῦ Γολιάθ τῆς ξηρᾶς. Ἡ φύσις ἠσθάνθη τὴν ἀνάγκην, ἀφοῦ ἐφάνη ἀδρὰ καὶ ἐπιβλητικὴ εἰς τὴν Ἠπειρον, νὰ

φιλοτεχνήση κάτι κομψόν διὰ τὴν θάλασσαν, καὶ ἡ γιγαντιαία γεωλογικὴ μεταβολή, ἡ ἀποσπάσασα ἀπὸ τὴν ξηρὰν τὸ τεμάχιον ἐκεῖνο τῆς γῆς, ἠθέλησε νὰ δείξῃ ὅτι εἶναι ἱκανὴ καὶ εἰς κομψότητος, ἀφοῦ ἦτο ἱκανὴ εἰς μεγαλεῖον.

Ἐν τούτοις καὶ εἰς τὴν Κέρκυραν ὑπάρχει κάτι ἀκόμη, τὸ ὁποῖον δεικνύει τὴν συγγένειαν πρὸς τὴν ξηρὰν. Ὁ Παντοκράτωρ νομίζει κανεὶς ὅτι δὲν εἶναι ὄρος κερκυραϊκόν. Κάτι τι ἠπειρωτικόν καὶ ἀλβαρικόν ἐσφηνώθη εἰς τὴν μαλακὴν γῆν τῆς νήσου. Καὶ μόνον ἡ κερκυραϊκὴ φύσις κατώρθωσε καὶ αὐτὸν τὸν ἄγριον κολοσσὸν νὰ ἐκπολιτίσῃ. Ἐπάνω εἰς τὰς κλιτύς του ἀναρριχᾶται πυκνὴ ἡ ἐλαία, καὶ εἰς μίαν πλευράν του, βλέπουσαν πρὸς τὴν θάλασσαν, αἱ γλυσίνοι σκύβουν ἕως τὸ κῦμα καὶ τὰ γαλανὰ ἄνθη των πνίγονται εἰς τὸν ἀφρόν.

Ἀπὸ τὴν νῆσον τῶν Φαιάκων, τὴν ὁποίαν συνήνητησεν εἰς τὸν δρόμον του τὸν περιπετειώδη ὁ Ὀδυσσεύς, δὲν γνωρίζομεν τί σφύζεται σήμερον μέχρις ἡμῶν. Εἰς τὸ μέρος, ὅπου ὑποτίθεται ὅτι ἀπεβίβασθη ὁ παμπόνηρος Ἕλληνας ἀρχηγός, δὲν ἠμπορεῖ βεβαίως νὰ ἀναπαραστήσῃ κανεὶς τὴν σκηνὴν τῆς Ναυσικῆς, κρυπτομένης ἐνώπιον τοῦ ξένου. Κερκυραῖος φιλόμαχος ὁμως διατείνεται ὅτι ἡ ἀποβίβασις ἐγένετο εἰς τὸ Κανόνι. Ἄν τοῦτο εἶναι ἀληθές, ἴσως μόνον οἱ βάτραχοι, ποὺ κράζουσι σήμερον μέσα εἰς τὰ καλάμια, θὰ εἶναι οἱ ἀπόγονοι τῶν βατράκων, ποὺ ἔρριψαν κραυγὴν φρίκης εἰς τὸ θέαμα τοῦ καραβοτσακισμένου ξένου.

Εἶναι βέβαιον ὅτι εἰς ὅλας τὰς ἑλληνικὰς πόλεις χωρὶς πολλὴν δυσκολίαν ἠμπορεῖ κανεὶς νὰ συναντήσῃ τὰ ἴχνη τῶν ἐποχῶν, ποὺ ἐπέρασαν ἀπὸ ἐπάνω των, μολονότι μία ταινία, καθαρῶς νεοελληνικὴ, καταγίνεται ν' ἀφαιρέσῃ τὰ ἴχνη αὐτά, μόλις ἐπιτρέπουσα εἰς τὰς πόλεις μας νὰ διατηροῦν τὸν συνεκτικὸν των μὲ τὴν κλασσικὴν ἀρχαιότητα δεσμόν.

Ἡ Κέρκυρα ὁμως εἶναι ἡ ἑλληνικὴ πόλις, ἡ κατ' ἐξοχὴν ἐστραμμένη πρὸς τὸ παρελθόν. Οἱ ἐπισκεφθέντες τὴν Φλωρεντίαν ἐξακριβώνουν μίαν τάσιν τῆς πόλεως εἰς τὸ νὰ σταματήσῃ εἰς τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν ἐτρώγετο ἐπὶ αἰῶνας μὲ τὴν Πίζαν. Τὸ ἴδιον μεσαιωνικὸν μυστήριον, κάτι τέλος πάντων ἀπομακρῦνον ἀπὸ τὴν ἐποχὴν μας, αἰωρεῖται ἐπάνω εἰς τὴν Κέρκυραν. Ὁ ταξιδιώτης πατῶν τὸν πόδα

του εἰς τὴν νῆσον δὲν εἶναι βέβαιος μόνον ὅτι ἔχει μεταβάλει τοπικὴν θέσιν· αἰσθάνεται ὅτι μετέβαλε καὶ χρονικὴν.

Ὅλοι αὐτοὶ οἱ δρόμοι οἱ στενοὶ καὶ ἀκανόνιστοι, τὰ πανύψηλα σπίτια, τὰ ὁποῖα νομίζει κανεῖς ὅτι θ' ἀφήσουν τὰς στέγας των ν' ἀγκαλιασθοῦν εἰς τὰ σύννεφα, τὸ πλῆθος τῶν ἐκκλησιῶν, οἱ κώδωνές των, ποὺ ζητοῦν — νομίζεις — ἀφορμὴν νὰ σημαίνουν, οἱ παπάδες, οἱ ὁποῖοι προβάλλουν εἰς κάθε γωνίαν δρόμου, παπάδες ἰδικοί μας καὶ καθολικοὶ καὶ Ἑβραῖοι, τὰ μαρμάρινα οἰκόσημα ποὺ στεφανώνουν μερικὰς θύρας, αἱ πινακίδες τῶν δρόμων μὲ τὰ παράδοξα ὀνόματα, αἱ μεγάλοι στοαί, κάτω ἀπὸ τὰς ὁποῖας περιπατεῖ τὸ πλῆθος ὅπως εἰς τὴν Βενετιάν καὶ εἰς τὸ Μιλάνον, ὅλα αὐτὰ δίδουν εἰς τὴν πόλιν βαθὺ καὶ ἔντονον μεσαιωνικὸν χρῶμα. Ὅταν τὸ βράδου-βράδου, ἀπὸ τοὺς δρόμους ποὺ φέρουν πρὸς τὴν Σπιανάδα, κατέρχωνται οἱ κάτοικοι βραδεῖς καὶ πυκνοί, εἰς τὴν ἀμφιβολίαν τῆς ἀμφιλύκης*, θὰ ἐνόμιζε κανεῖς ὅτι εἶναι οἱ ἰππῶται ποὺ ἐπεβιβάσθησαν ἕνα βράδου εἰς τὰς τετρακοσίας ὄγδοῆκοντα γαλέρας τοῦ Δανδόλου, διευθυνόμενοι εἰς τοὺς Ἁγίους Τόπους.

Ἡ πόλις τῆς Κερκύρας ἀποτελεῖ ὀλόκληρον μουσεῖον, καὶ τὸ Μουσεῖον, τὸ ὁποῖον κατέχει μίαν αἴθουσαν τοῦ Γυμνασίου, ὅπερ ὑπῆρξεν ἢ περίφημος Ἴόνιος Ἀκαδημία τοῦ Γκίλφορντ*, εἶναι τὸ ὀλιγώτερον σημαντικόν, τὸ ὁποῖον ἔχει νὰ ἐπιδείξη ἢ Κέρκυρα.

Ἐνας περίπατος εἰς τὴν πλατεῖαν, ἔπειτα ἀπὸ τὴν παραλίαν, ἢ ὁποῖα ἀπολήγει εἰς τὰ παλαιὰ βενετικὰ τείχη — τὰ Μουράγια — φθάνει, διὰ νὰ δείξη ὀλόκληρον τὴν Κέρκυραν. Οἱ Κερκυραῖοι εἶναι ὑπερήφανοι διὰ τὴν Σπιανάδα των καὶ ἔχουν δίκαιον νὰ εἶναι ὑπερήφανοι. Ἡ θεὰ ἀπὸ τὴν πλατεῖαν αὐτὴν δὲν εἶναι εὐρεῖα καὶ ποικίλη, ὅπως ἡ θεὰ ἀπὸ τὸ Ζάππειον. Ἄλλ' ἢ Σπιανάδα εἶναι τὸ λεύκωμα, εἰς τὸ ὁποῖον ὅλαι αἱ ἐποχαὶ ἔχουν θέσει τὰς ὑπογραφὰς των.

Ἀπέναντι, τὸ φρούριον τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, βαρὺ καὶ ὀγκῶδες μεσαιωνικὸν κτήριον, τὸ ὁποῖον χωρίζεται ἀκόμη μὲ τὴν διώρυγα, ποὺ τὸ ἀπέσπα ἀπὸ τὴν ξηρὰν εἰς στιγμὰς κινδύνου. Αἱ βροχαὶ καὶ ἡ ὑγρασία ἐμαύρισαν τὰ τείχη τοῦ φρουρίου καὶ ἡ ἀντίθεσις του πρὸς τὸν δεξιὰ λόφον τῆς Γαρίτσας, καταπράσινον καὶ ἀνθηρόν, καταλήγοντα εἰς τὸ κατάλευκον χωρίον Μπενίτσες, ἀποτελεῖ μίαν ἀνέκφραστον εὐχαρίστησιν τοῦ ὀφθαλμοῦ. Τὸ φρούριον τοῦ Ἁγίου

Γεωργίου και τὸ φρούριον τῆς νησίδος Βίδος ἀποτελοῦν τὴν πολεμικὴν Κέρκυραν. Τὸ πρῶτον ἔχει ἀκόμη τοὺς στρατῶνας του, τὸ νοσοκομεῖόν του, τὰς φυλακὰς του καὶ τὸ πρῶτὸ ἀπὸ τὰς ἐπάλλξεις του ὁ σαλπικγκτῆς ἐξυπνᾷ τὴν κοιμωμένην Κέρκυραν. Τὸ Βίδο ἔχει μόνον τὰ ἐρείπια τοῦ φρουρίου, κατεδαφισθέντος ὑπὸ τῶν Ἑγγλων, καὶ ἐπὶ τῶν ἐρείπιων ἐφύτρωσε τώρα εἰρηνικωτάτη Γεωργικὴ Σχολή.

Εἰς τὴν Σπιανάδαν τὰ μνημεῖα εἶναι δυσαναλόγως ἄφθονα. Ἡ Γαληνοτάτη Βενετικὴ Δημοκρατία ὑψωσεν ἕνα εἰς τὸν περιφνημον ναύαρχον Σούλεμπουργκ, «ζῶντος αὐτοῦ», διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς νήσου ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Ὁ ναύαρχος παρίσταται ὄρθιος, βλέπων πρὸς τὴν θάλασσαν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἔρχεται ὁ ἐχθρὸς. Ὁ Ἅγιος Σπυρίδων, ἐφανισθεὶς καθ' ὕπνου, ὑπέδειξεν εἰς τὸν ναύαρχον τὴν νίκην. Ἡ Κέρκυρα ἐνθυμεῖται τώρα περισσότερον τὸν Ἅγιον, τὸν ὁποῖον βλέπει σπανίως, παρὰ τὸν ἥρωα, τὸν ὁποῖον ἔχει διαρκῶς ἐμπρὸς εἰς τὰ μάτια της.

Ὅλιγον μακρύτερα ὑפוῦται τὸ μνημεῖον τοῦ Μαίτλανδ, ναῖσκος ὀλόκληρος, Ἰωνικοῦ ρυθμοῦ, ἐπ' ὀνόματι τοῦ Μαίτλανδ, τοῦ Ἑγγλου διοικητοῦ, ὅστις συνέδεσε τὸ ὄνομά του μὲ τὸ Ἴόνιον σύνταγμα καὶ μὲ τὴν ὑποδοχὴν εἰς τὴν Κέρκυραν τῶν ἐκουσίων ἐξορίστων τῆς Πάργας, πωληθείσης ὑπὸ τῆς Ἑγγλίας.

Τὸ μνημεῖον τοῦ Γκίλφορντ δὲν εἶναι τόσον προσιτὸν εἰς τὴν θεάν, κρυμμένον ὅπως εἶναι μέσα εἰς τὰ φυλλώματα τοῦ κήπου. Ὁ περιφνημος πρύτανις τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας παρίσταται ὄρθιος καὶ εἶναι ἔργον τοῦ γλύπτου Ἀπερέγη*. Λέγεται ὅτι προωρίζετο διὰ τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ ἔμεινε ἐπὶ πολὺ κλεισμένος εἰς τὸ ὑπόγειον τοῦ Ἰονίου Γυμνασίου.

Καὶ εἰς συμπλήρωσιν ὄλων αὐτῶν τῶν μνημείων ἰδοὺ τὸ ἀγάλμα τοῦ Καποδίστρια, προστιθέμενον εἰς τὴν μαρμαρίνην αὐτὴν βιβλιοθήκην. Ὁ πρῶτος τῆς Ἑλλάδος πολιτικὸς παρίσταται ὄρθιος, τυλιγμένος εἰς τὸν κλασσικὸν πλατὺν μανδύαν, βυθισμένος εἰς σκέψεις.

Δὲν περιλαμβάνεται εἰς τὴν Σπιανάδαν ἡ μικρὴ ἐκκλησία τῆς Παλαιοπόλεως, ἀλλὰ θὰ ἦτο ἄδικον νὰ μὴ μνημονευθῇ ἐδῶ τὸ τρισέβαστον αὐτὸ μνημεῖον, τὸ ὁποῖον ἐφιλοτέχνησαν ὅλοι οἱ αἰῶνες καὶ ὅλαι αἱ ἰδέαι, ὅσαι ἐπέρασαν ἀπὸ τὴν Κέρκυραν.

Εἰς τὸν δρόμον, τὸν φέροντα πρὸς τὸ Γαστούρι, κλειόμενον ἐκατέρωθεν ἀπὸ τὸν πράσινον πλοῦτον ποῦ παράγει ἀφειδῶς ἡ κερκυ-

ραϊκή φύσις, κάτι διακρίνει μεταξύ τῆς πρασινάδας ὁ περιπατητής. Εἶναι ἡ Παλαιόπολις, νῦν ἐγκαταλελειμμένος πλέον, τὸν ὁποῖον φυλάττει ἄγριος μανδρόσκυλος δεμένος εἰς τὴν ρίζαν μιᾶς ἐλαίας. Μία γυναικούλα, κατοικοῦσα εἰς χαμόσπιτον παραπλεύρως, κρατεῖ τὸ κλειδί καὶ τὸ προσφέρει εἰς τοὺς ἐπισκέπτας. Τεσσάρων θρησκευτῶν τὰ ὑλικά συνημολογήθησαν εἰς τὸ παράδοξον αὐτὸ θρησκευτικὸν οἰκοδόμημα, ἴσως συμβολίζον τὴν ὑπαρξιν ἑνὸς καὶ μόνου θεοῦ, διὰ μέσου τῶν διαφόρων μορφῶν, πού τοῦ ἔδωκαν οἱ ἄνθρωποι.

Τῶ ὄντι αἱ κορινθιακαὶ του στήλαι ἀποδεικνύουν ὅτι πρόκειται περὶ ἀρχαίου ἐθνικοῦ ναοῦ, καὶ ἡ στεφάνη, στολισμένη μὲ βυζαντινοὺς σταυρούς, πείθει ὅτι καὶ ἐδῶ ἡ νέα θρησκεία ἐνεθρονίσθη εἰς τὰ λείψανα τῆς παλαιᾶς. Εἰς τὴν αὐλὴν σφύζεται τὸ χαρακτηριστικὸν μάρμαρον τῶν τουρκικῶν τάφων. Οἱ Τοῦρκοι ἴσως ἐκεῖ, περαστικοὶ ἀπὸ τὴν νῆσον, ἔψαλλαν τὸν ὕμνον τοῦ Μωάμεθ εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἡ ὁποία ἀντῆχει εἰς τοὺς ὕμνους τοῦ Ἰησοῦ. Τέλος ὁ λέων τῆς Βενετίας εὐρίσκεται σφηνωμένος ἐπάνω ἀπὸ τὴν εἴσοδον.

Ἡ παράδοσις λέγει ὅτι ἡ Παναγία τῆς Παλαιόπολεως μετεβλήθη εἰς χριστιανικὴν ἐκκλησίαν ὑπὸ Κερκύρας, κόρης τοῦ βασιλέως τῆς νήσου, ἀσπασθείσης τὸν χριστιανισμὸν καὶ καταδιωχθείσης ὑπὸ τοῦ πατρός της. Μὲ τὴν παράδοσιν ταύτην συνδέεται καὶ ἡ παράδοσις περὶ κατακόμβων, τὰς ὁποίας ἀναφέρει ὁ ἱστορικὸς βαρῶνος Ἐμμανουὴλ Θεοτόκης*.

Δὲν εἶδα τὰς κατακόμβας καὶ δὲν ἐπρόφθασα νὰ ἴδω τὸ μωσαϊκόν, τὸ ὁποῖον ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν μετεφέρθη εἰς τὸ Μουσεῖον. Εἶδα ὁμως εἰς τὴν ὠραίαν πύλην τῆς ἐκκλησίας αὐτῆς ἕνα «Χριστὸν πάσχοντα», τὸν ὁποῖον δὲν θὰ λησμονήσω ποτέ. Οἱ Κερκυραῖοι δὲν τὸν γνωρίζουν ἢ δὲν τὸν ἐπλησίασαν, ὅπως συμβαίνει ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τοὺς ἐντοπίους. Ὅλον ὁμως τὸ μυστήριον, πού ἀναδίδεται ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν, πλαισιώνει τόσον ὑπερόχως τὸν μέγαν μάρτυρα, ὥστε ὁ πίναξ αὐτὸς ἦλθε στιγμή, πού μὲ ἐβύθισεν εἰς μυστικισμὸν καὶ εἰς ἔκστασιν.

Ἐνας πράσινος ὠκεανός, τὸν ὁποῖον συνταράσσει ὁ ἄνεμος εἰς μυροβόλα κύματα, χωρίζει τὴν πόλιν τῆς Κερκύρας ἀπὸ τὸ Ἀχιλλεῖον. Ἄσπρος καὶ εὐθύς καὶ ἀνηφορικός, καθὼς εἶναι ὁ δρόμος, θὰ ἤμπορούσε νὰ ἐκληφθῆ ὡς ἕνας πελώριος ὄφις γλιστρῶν μέσα εἰς τὴν

πρασινάδα. Εἰς μίαν καμπὴν τοῦ δρόμου αὐτοῦ, ὅπου φαίνεται σκαρφωμένον τὸ Γαστούρι, ἐμφανίζεται ἔξαφνα τὸ Ἀχιλλεῖον.

Ἐνας λευκὸς ὄγκος, δεσπίζων τῆς πρασίνης ἐκτάσεως, ἀνακίπτει ἀπὸ τὰς ἀνωμαλίας τοῦ ἐδάφους. Δεξιὰ ἢ κορυφῇ τοῦ λόφου ἀποτόμως κοπεῖσα, διὰ τὰ εὐρυνθῆ τὸ ὄροπέδιον, ἔμεινε στεφανωμένη μὲ μίαν δέσμη ἐλαιῶν. Ὅπισω οἱ Ἁγιοὶ Δέκα, εἰς τὴν πλευρὰν χλοεροῦ βουνοῦ, ἀποστέλλουν τὴν κατάνυξιν τῆς καμπάνας τοῦ Ἐσπερινοῦ.

Ἀριστερὰ ὅλη ἡ πεδιάς, μὲ παραδόξους κυματισμοὺς τοῦ ἐδάφους, μὲ ὅλας τὰς ἐναλλαγὰς καὶ τὰς ἀποχρώσεις τοῦ πρασίνου, καὶ εἰς τὸ βάθος ἢ πόλιν μὲ τὰ φρούρια καὶ τὰ κωδωνοστάσια τῆς κλειόμενα ἀποτόμως ἀπὸ τὴν αὐστηρὰν σιλουέτταν τοῦ Παντοκράτορος, ἀτενίζοντος μὲ νοσταλγίαν τὰ ἀδελφικὰ ἀπότομα ὄρη τῆς Ἠπείρου, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸν ἐχώρισε μίαν ἔξαφνη γεωλογικὴ μεταβολή.

Ὅλη ἡ δύναμις καὶ ἡ ἐπιβολὴ καὶ ἡ χάρις καὶ ἡ λεπτότης καὶ ἡ διαύγεια τῆς ἀτμοσφαιρας καὶ αἱ μυρωμένα πνοαὶ καὶ τὸ βαθὺ μυστήριον τῆς ἐλευθέρως φύσεως, ὅλα συνηθροίσθησαν εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο ὡς διὰ τὰ δεῖξουν τί κατορθώνει διὰ τοὺς εὐνοουμένους τῆς ἡ πλάσις.

Καὶ ἐνῶ ὁ ἐπισκέπτης πολλαπλασιάζει τὰ μάτια του καὶ ἐντείνει τὴν ἀντίληψίν του προσπαθῶν ν' ἀποτυπώσῃ εἰς μίαν πλάκα τῆς ψυχῆς τὴν εἰκόνα, μίαν βαρεῖα μεσαιωνίζουσα θύρα κυλιέται μὲ δυσκολίαν εἰς τοὺς στρόφιγγάς τῆς καὶ ὁ ἐπισκέπτης εἰσέρχεται εἰς τὸ παλάτι τῆς Αὐτοκρατορίας.

Εἶναι ἄραγε ἡ βαθύτατα πληγωθεῖσα μητρικὴ καρδιά, ἡ ὁποία ἐξέλεξε τὸν τόπον αὐτὸν ὡς ἐρημητήριον, ἢ μᾶλλον πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι μίαν θεῖαν ἔμπνευσις, ἐπιφοιτῶσα κάποτε εἰς τὰς ἐκλεκτὰς ψυχὰς, ἐσταμάτησε εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο τὴν θλιμμένην βασιλίσσαν, μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ κτίσῃ ἐκεῖ τὴν φωλεάν τῆς ;

Ὁ θρυλὸς τῆς κτίσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως διηγεῖται ὅτι ἓνας ἄγγελος προηγήθη τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τοῦ διέγραψε μὲ τὴν ρομφαίαν τὰ ὅρια τῆς νέας πόλεως. Ὑποπιτεύομαι ὅτι, ὅταν ἡ Ἐλισάβετ* ἀνερριχήθη εἰς τὸ Γαστούρι, ἓνας ἄγγελος ἄλιον, ἴσως ὄχι μὲ ρομφαίαν, πιθανώτατα μὲ ἓνα ἄνθος εἰς τὸ χέρι, ὑπέδειξε εἰς τὴν πλάνητα τὸ μέρος, ὅπου ἔπρεπε νὰ ὑψώσῃ τὸν ὠραιότερον ναὸν τῆς λύπης. Καὶ μᾶλλον ἔτσι, ὑπὸ μίαν μυστηριώδη ἔμπνευσιν,

πρέπει να δεχθώμεν ὅτι ὑψώθη τὸ ὄνειρον αὐτό, ναὸς λατρείας τῆς φύσεως καὶ τοῦ καλοῦ.

Διότι πραγματικῶς πουθενὰ δὲν αἰσθάνεται κανεὶς τὸ ἰδανικὸν νὰ τὸν διαπερᾶ ἀπὸ ὅλους τοὺς πόρους τῆς ψυχῆς, ὅσον εἰς τὸ ὕψος ἐκεῖνο τῆς ἀπολύτου σιγῆς, τῆς ὑπερτάτης ἡρεμίας, τῆς ἀταράκτου γαλήνης, εἰς τὸ ὕψος αὐτὸ ποὺ νομίζει κανεὶς χωρισμένον ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ἀπρόσιτον εἰς τὰ πάθη των, ἄφθαστον ἀπὸ τὰς κακίας των, ἀμόλυντον ἀπὸ μίση καὶ ἀπὸ βέλη καὶ ἀπὸ δηλητήρια. Ὁρισμένως δὲν ἀπέχει πολὺ ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τὴν κορυφὴν ἐκείνην, καὶ ὅταν ἀκούεται ὁ κῶδων τοῦ ἑσπερινοῦ τῶν Ἀγίων Δέκα, ἐνθυμίζει ὅτι κάποτε ἓνας ἄνθρωπος, ὁ Ἰακώβ, ἀνῆλθε τολμηρὸς τὴν κλίμακα, εἰς τὸ τελευταῖον σκαλοπάτι τῆς ὁποίας τὸν ἐπερίμενεν ὁ Θεός.

Δὲν εἶναι μέγαρον, οὔτε ἔπαυλις ἀπλῆ τὸ « Ἀχιλλεῖον ». Εἶναι μία ὑψηλὴ προσφορὰ πρὸς τὸν ὑπέροχον ἀρχηγὸν τῶν Ἀχαιῶν, ὅπως ἐκεῖναι ποὺ προσέφεραν οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὸν Δελφικὸν Ἀπόλλωνα ἀπὸ τὰ περσικὰ λάφυρα. Εἶναι ἓνας ναὸς ὑπέροχος τῆς φύσεως, δαμασθείσης ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον, καὶ τοῦ ἀνθρώπου, ἀπλωθέντος εἰς τὴν φύσιν. Ἄν εἶναι ἀφιερωμένος ὁ ναὸς εἰς τὸν Ἀχιλλέα, τὸν Ἀχιλλέα πρέπει νὰ τὸν δεχθώμεν ὡς μίαν ἐκδήλωσιν φυσιολατρικῆν, ἀπὸ ἐκείνας ποὺ ἐνέπνευσαν τὴν Θεογονίαν τοῦ Ἡσιόδου.

Περ. « Ἑλληνικὴ Δημιουργία », τεῦχος 111 Γεώργιος Τσοκόπουλος

9. ΖΑΚΥΝΘΟΣ

Κάποτε μ' ἔφεραν τὰ κύματα παιδί
 στὴ γῆ ποὺ εἶν' ἀπ' ἀνθούς κι ἀπὸ τραγούδια ἡλιοχυμένη,
 προτοῦ νὰ τὴ χαρῶ στοῦ Κάλβου* τὴν ὠδή,
 καὶ πρὶν τὴν ἀγαπήσω στὴ Φαρμακωμένη*.

Ἀπὸ ἓνα ψῆλωμα, ξεχάνω τ' ὄνομά του πιά,
 σὰ χώρα ἐπαγγελτὴ ξαγνάντεψα τὴν ἐξοχή της,
 τοῦ πράσινου μεθύσι καὶ χαροκοπία,
 μόςχος τ' ἀγέρι της καὶ μόςχος καὶ ἡ πνοή της.

Και με νεραϊδοπήρε ή χάρη ή θρυλική
 τῆς γῆς, καθὼς παιδί τὰ πάτησα τὰ χῶματά της·
 προτοῦ νὰ με φιλήση ή Μούσα ή λυρική,
 με πρωτοχαίδεψεν ἐκεῖ ή μοσχοβολιά της.

Χρόνια περάσαν, ἀπ' ἐμπρός μου ὁμως ποτέ
 δὲ χάνω τῆ στιγμή, καθὼς μακρίαθε σὲ πρωτοεῖδα,
 στὸν ἀταξίδευτο, ἐσὺ τόπε ποθητέ,
 τοῦ Φόσκολου* ἀκριβή, τοῦ Σολωμοῦ ή κοιτίδα.

« Περὰ σματα καὶ Χαιρετισμοὶ »

Κωστής Παλαμῆς

10. Ο ΚΑΗΜΟΣ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

Α'

Ὁρες - ὠρες κάθομαι καὶ συλλογιέμαι : Πῶς μπόρεσα τόσον καιρὸ
 καὶ ζῶ δίχως τῆ Λεσβιακῆ θάλασσα. Ὁ καημὸς τοῦ Αἰγαίου με μα-
 ραζώνει σὰ μιὰ γλυκιὰ ἀρρώστια. Ἡ θάλασσα... Εἶναι τόσο καλο-
 βαλμένο τὸ συναίσθημα μέσα στῆ λέξη. Ἡ θάλασσα... θάλασσα...
 Σφαλνῶ τὰ μάτια μου καὶ τὸ λέω ἔτσι ἀπανωτὰ με πολλὰ «σ»,
 τὸ λέω σιγανὰ καὶ τ' ἀφουγκράζομαι. Κι ἀκούγω τότες ὅλα τὰ κύ-
 ματὰ της τὰ καλοκαιρινά, πού ξεσέρνονται σουσουριστὰ στὸ στρωτὸ
 ἀμμογιάλι. Ἀχει καὶ τραγουδᾷ ἀκοίμητη μέσα στῆ λέξη. Κι ἡ λέξη
 εἶναι σὰν τὸ κοχὺλι, πού, σὰ βάλῃς τ' αὐτί σου στὸ ἀνοιγμά του,
 ἀκούς τίς φωνὲς τοῦ πελάγου, πού 'ναι γιὰ πάντα κλεισμένες μέσα
 στοὺς γύρους του, νὰ 'ρχονται ἀπ' ἀλάργα σὰ νὰ μιλᾷ ή ψυχὴ τῆς
 θάλασσας.

Γυρίζω καὶ μετρῶ ἀπελπισμένα τὸ μονότονο ἡμισφαίριο τ' οὐρα-
 νοῦ, πού κατεβαίνει ἕνα γύρω ὀλοῦθε κι ἀκουμπᾷ στέρεα κι ἀκίνητα
 πάνω στὸ χαμηλὸ κάμφο. Θυμᾶμαι στὸ σκολεῖο ἕνα σπῖνο πού ἀ-
 σφυχτιοῦσε κάτου ἀπὸ μιὰ παρόμοια γυάλινη κάψα, ὅταν ὁ καθη-
 γητῆς τῆς ἀναρρουφοῦσε λίγο - λίγο τὸν ἀέρα με μιὰν ἀεραντλία.
 Ἔτσι νιώθω κι ἐγὼ στενάχωρα τὴν ἀνεσασιά μου.

Μὰ αὐτοῦ κάτου τίποτα δὲν εἶναι ἀκίνητο. Οἱ γραμμὲς τῶν βου-
 ῶν χορεύουν, ἡ θάλασσα ἔχει χίλιους τρόπους νὰ σαλεύη, νὰ λου-

φάζη καὶ νὰ χιμάη κι ὁ ἥλιος παίζει μ' ὄλα τὰ χρώματα. Ὁ ἀγέρας αὐτοῦ κάτου, κι αὐτὸς ἀκόμα, ἔχει τὴ γεύση του καὶ τὴ μυρωδιά του.

Ἔχω κλεισμένα μέσα μου τόσα θαλασσινὰ ἡλιοβασιλέματα, πού ἢ θύμησή τους μοῦ ρίχνει ἀστραφιές, ρόδινο καὶ χρυσὸ φῶς μέσα στὴν ψυχὴ. Ὁ ἥλιος σέρνει πάνου στὰ νερὰ ἀτλαζέινες ρόμπες μὲ τριανταφυλλιές οὐρές. Φεύγει περπατώντας πὰ' στὰ κύματα μὲ χρυσὰ πασοῦμια.

Ὁ οὐρανὸς βρέχει κυκλάμια. Τὰ βουνὰ γίνονται θαμπογάλαζα, μισοδιάφανα, σὰν τὰ βάζα τῶν μουσείων πού 'ναι ἀπὸ πρωτινὸ γυαλί. Τὰ φύκια σειοῦνται σὲ πυκνές τοῦφες πάνου στὶς κορφές τῶν βράχων, πού 'ναι καθισμένοι πασάδικα στὸ ρηχὸ πιάτο τῆς θάλασσας, σὰ νὰ 'ναι τὰ λοφία τους.

Βγαίνουν τότες τὰ καβούρια πάνου στὶς πέτρες τῆς ἀκρογιαλιᾶς. Βγαίνουνε ἕνα-ἕνα, γεμάτα ὑποψία. Μοιάζουν μὲ μετάλλινες ταμπακερίτσες πού τοὺς ἔβαλες ποδαράκια. Τὸ φῶς κάνει μαλαματένια τὰ καβούκια τους καὶ τὰ βρεγμένα ματάκια τους εἶναι ρουμπινιές χάντρες. Σταματᾶνε στὶς σκισμὲς τῶν βράχων, ὅπου ἢ θαλασσινὴ πρασινάδα καὶ τὸ βρῦο εἶναι πιὸ παχιά, κι ἀρχίζουνε νὰ τρῶνε. Τρῶνε βιαστικὰ-βιαστικὰ μὲ τὰ δυὸ τους πιρουνάκια, ἃ μὲ τό' να, ἃ μὲ τ' ἄλλο. Χτυπᾶς μιὰ τὰ παλαμάκια, κι ὅπου φύγη φύγη, ὄλα μαζωμένα στὶς τρύπες τους.

Τὰ βουνὰ τοῦ νησιοῦ στέκουνε ντυμένα τὴν ὀμορφιά τους καὶ θαμάζουνε τὸν ἴσκιο τους πού πέφτει γιγάντιος βαθιά, ὡς κάτου μὲς στὴ θάλασσα. Σὰ νὰ 'ναι τὰ θεμέλια τους. Ἕνας μαραγκὸς βαράει μὲ τὴ ματσόλα* μιὰ χοντρή ξυλόπροκα σ' ἕνα γυριστὸ μαδέρη*. Ὁ ἀχὸς πέφτει σὰ βιτσιὰ στὰ νερὰ. Ὁ ταρσανὰς μοσκοβολᾷ πριονισμένο κυπαρίσσι καὶ βρασμένο κατράμι.

Ἕνα δίχτυ εἶναι ριγμένο στὰ ρηχὰ κι οἱ φελλοὶ του στέκονται ἀράδα ἀράδα πάνου στὸ νερὸ σὰν ἀποσιωπητικά. Δυὸ μεγάλα καράβια εἶναι φουνταρισμένα ἔξω ἀπὸ τὸ λιμάνι. Τό' να εἶναι μολυβὶ μὲ κόκκινη καρένα. Τ' ἄλλο εἶναι καρυδί. Τὰ κατάρτια τους σηκώνονται πιὸ ψηλὰ κι ἀπ' τὶς βουνοκορφές τῆς Ἀνατολῆς πού 'ναι γαλάζιες στὸν ὀρίζοντα. Πάνου στὴν πλώρη μιᾶς ἀνεμότρατας ἕνας ναύτης τραγουδᾷ τραβώντας μ' ἕναν πράσινο κάδο νερὸ ἀπ' τὴ θάλασσα.

B'.

Ὁ ἥλιος ὀλοένα γέρνει.

Μερικά τζάμια στὶς βίλες ἀνάβουν σὰν ἠλεκτρικά. Κάτι σύννεφα πάνου ἀπ' τὴν Ἀμαλὴ ἔχουνε γύρω τριγύρω μιὰν οὐγία ἀπὸ φλογισμένη πορφύρα.

Ἔχω τόσα ἡλιοβασιλέματα λεσβιακὰ κλεισμένα μέσα μου. Τὸ ὄραμα μιᾶς ἀκρογιαλιάς λεσβιακῆς, μὲ τὴν ἀδιάκοπη κίνησή της, μὲ τὸ ἀσυγκράτητο παίξιμο τῶν χρωμάτων, μὲ τὶς τράτες της καὶ μὲ τὸν ἥλιο, περπατᾶ πάνου στὰ νερὰ μὲ χρυσὰ πασουμάκια.

« Ἡ Ζωὴ ἐν Τάρφῳ »

Στρατῆς Μυριβήλης

11. ΤΟ ΠΕΤΡΟΧΕΛΙΔΟΝΟΝ

Ἐνῶ εἰς τὰ ὑπόστεγα τῶν καλόκαρδων σπιτιῶν τὰ χελιδόνια ἔχουν κτίσει τῆς πολυλογίας των τὴν ἐστίαν, εἰς τὴν Ἀκρόπολιν καὶ εἰς τὰ σπιτάκια, τὰ ὁποῖα, πιστὰ εἰς τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν, τὴν ἀγκαλιάζουν, ἐκεῖ φωλιάζουν τὰ ἀσπρόκοιλα πετροχελιδόνα, διακρινόμενα καὶ διὰ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν συμμετρίαν καὶ διὰ τὴν οἰκοδομικὴν τέχνην τῆς φωλεᾶς των.

Αὐτὰ δὲν συμβολίζουν μόνον ἀναγεννωμένης ἐλπίδας, ἀλλὰ συμβολίζουν καὶ τὸν ἐκάστοτε χειμαζόμενον καὶ πάλιν ἐπανθοῦντα ἀπ' αἰῶνων Ἑλληνισμόν.

Τὸ πετροχελιδόνον, ποῦ ἔκτισεν ἄλλοτε τὴν φωλίτσα του εἰς κάποιαν ὑψηλὴν γλυφὴν τοῦ προνάου ἀρχαίου ναοῦ, τὸ ἴδιον τὴν ἔκτισε κατόπιν εἰς τὴν γωνίτσα μιᾶς καμπύλης τοῦ σταυροθολίου*, εἰς τῆς Βυζαντινῆς ἀπλογράμμου καὶ συμμετρικῆς ἐκκλησίτσας τὸν ἔξω νάρθηκα.

Καὶ τώρα πάλιν, ποῦ ὁ ἐκκλησάρης τοῦ χαλνᾶ τὴν φωλίτσα του μ' ἓνα μακρὺ καλάμι, εὐρίσκει κάπου εἰς κανὲν παλαιὸν χάλασμα τῆς καλῆς γριᾶς καὶ ἡσυχίαν καὶ ἀσφάλειαν.

Καὶ εἰς τὴν παράμερην αὐτὴν κόγχην ποῦ ἐφώλιασε τὸ πετροχελιδόνον, ἔτυχε νὰ εἶναι ἐντειχισμένον ἓνα κομμάτι ἀρχαίου ἀναγλύφου.

Μὴ τὸ παίρνετε διὰ σύντριμμα τοῦ χρόνου καὶ τῆς βαρβαρότητος τὸ μάρμαρον αὐτό· πάρετέ το ὡς οἰκόσημον τῆς γριᾶς.

Ἦμπορεῖ νὰ εἶχαν οἱ δικοί της καὶ χρυσόβουλλον* καὶ νὰ τὸ ἐκόλλησεν ἢ γριά εἰς τὸ σπασμένο τζάμι, πού ἔμπαζε μέσα τὸν τρελοβοριά. Ἐκεῖ ἔμπαινε καὶ ὁ χρυσὸς αἰτὸς τοῦ παραμυθιοῦ της.

Λέγουν ὅτι τὴν γλαῦκα τὴν ἔδιωξεν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας ὁ ἀετός, καὶ αὐτὸν πάλιν, μὲ ὄλον του τὸ διπλὸν κεφάλι πού ἐφύτρωσε κατόπι, τὸν ἔδιωξε μιὰ φραγκόκοτα καὶ αὐτὴν τέλος κάποιος πελαργός.

Τὸν πελαργὸν τὸν ἔβαλε σημάδι ὁ ἄρματολός, καὶ πάει κι αὐτός.

Τὸ πετροχελίδονον ὅμως πού φεύγει, καί, ὅπως ὁ πιστὸς μετανάστης, πάλιν ξαναγυρίζει, αὐτὸ μόνον συμπληρώνει ἀπὸ τοὺς χρόνους τῶν ἀρχαίων θεῶν ἕως σήμερον τῆς Περσεφόνης τὸν μῦθον.

« Π α λ α ι α ἰ Ἀ θ ῆ ν α ι »

Δημήτριος Καμπούρογλος

12. ΤΟ ΚΕΝΤΗΜΑ ΤΟΥ ΜΑΝΤΙΛΙΟΥ

Στὴν ἄκρη τοῦ γιαλοῦ ξανθὴ κάθετα κόρη
κι ὠριόπλουμο λευκὸ χρυσοκεντάει μαντίλι,
μαντίλι τοῦ γαμπροῦ, τοῦ γάμου της κανίσκι*.
Τὴν θάλασσα κεντάει μὲ τὰ νησιά της ὅλα,
κεντάει τὸν οὐρανὸ μὲ τὰ λαμπρὰ του ἀστέρια,
τὴν γῆ μὲ τὰ πολλὰ καὶ τὰ ὠραῖα λουλουδία,
κεντάει κι ἓνα βουνὸ ψηλὸ ψηλὸ καὶ μέγα·
τὸ χάραμα γλυκὰ προβάλλει στὴν κορφή του
καὶ βάφεται ἢ κορφή καὶ τ' οὐρανοῦ ἢ λουρίδα
ροδόλευκη. Νερὰ καθάρια κι ἀσημένια
τὰ διάπλατα πλευρὰ ξετρέχουν κι αὐλακώνουν
χιλιοχρονα, παλιά, βαθιά, ἰσκιωμένα ὀρμάνια*,
κεντάει στὲς λαγκαδιές μὲ πράσινο μετάξι.
Στοὺς ὄχτους, στὰ ριζά, κοπάδια ἀσπρολογᾶνε
καὶ φαίνονται βοσκοὶ καὶ στ' ὄμορφο κεντίδι
φλογέρες λὲς κι ἀκοῦς, λὲς καὶ γρικᾶς τραγοῦδια,
βελάσματα βραχνὰ καὶ ἠχούς ἀπὸ τρουκάνια*.

Στὰ πόδια τοῦ βουνοῦ κεντάει γαλάζια λίμνη
μὲ καλαμιές χρυσές. Ἐνας ψαράς στὴν ἄκρη
πεζόβολον* κρατεῖ καὶ δόλωμα ἐτοιμάζει.

Κάμπον πλατύν πλατύν με σμαραγδένιο νήμα
 όλόγυρα κεντάει. Στήν μέση από τόν κάμπο
 ποτάμι σιγαλό και φιδωτό ξομπλιάζει
 με δάφνες, με μυρτιές και με δασιά πλατάνια,
 με ἀηδόνια, με φωλιές και στο πανώριο ξόμπλι*
 τόν φλοίσβο του νερού θαρρείς κι άκοϋς, τής δάφνης
 τόν μύρο, τής μυρτιάς, θαρρείς ότι άνασαινεis,
 πώς τόν κελαηδισμό των άηδονιών ξανοίγεις,
 πώς νιώθεις τὸ άπαλό τής φυλλουριάς μουρμούρι.
 Στήν άκροποταμιάν άλάφι ζωγραφίζει
 πού σκύφτει τὰ νερά νὰ πιῆ τὰ κρυσταλλένια
 και ξάφου σαϊτιά στήν πλάτη τὸ λαβώνει
 στρέφεται αυτό, κοιτάει με πόνο τήν πληγή του,
 πάσχει ν' άπαλλαχτῆ, δέν δύνεται τὸ μαϋρο,
 κι από τόν οϋρανόν, από τὰ δέντρα γύρα
 βοήθεια λές ζητάει.

‘Ολόγυρα από τόν κάμπο
 πλήθος μικρά χωριά κεντάει, χωράφια άλλοϋθε
 με όλόχρυσά σπαρτά, με θημωνιές, με άλώνια.
 Πράσινα άμπέλια άλλοϋ με κίτρινα σταφύλια
 κίτρινα σαν φλουριά, κι έμορφα κοπελουδία
 πού μπαίνουν με πλεχτά καλάθια και τρυγάνε.

Γάμον άρχοντικό σ' ένα χωριό πλουμίζει
 με νύφη, με γαμπρό, με φλάμπουρα*, με ψίκι*.
 Δράκους άλλοϋ κεντάει και λάμιες και νεράιδες,
 κεντάει κι έναν γιαλό με ζαφειρένια πλάτια
 στην άκρη του γιαλου τήν ίδια τή θωριά της
 όλόφαντη ιστορεί από έμορφιάν και νιότη
 και πλοϋτον, και άρχοντιά, και στα λευκά της χέρια
 τ' άργόχειρο κρατεί τ' ώριόπλομο μαντίλι,
 μαντίλι του γαμπρου, του γάμου της κανίσκι.
 Άνάρια τὸ κεντάει κι όλο του λέει τραγούδια.

«Ο Τραγουδιστής του χωριού και της στάνης», 1893

Κώστας Κωνστάλλης

13. Ο ΣΚΑΡΟΣ

Τί νά 'ναι ἡ λαμπερή φωτιά μές στό βουνό τὸ πέρα
 πού πότε - πότε ἀνάβεται καὶ πότε - πότε σβηθεται ;

Αὐτὴ τὴν ὥρα οἱ πιστικοὶ τὰ πρόβατα σκαρίζουν,
 Βόσκουν αὐτὰ μὲ τὴ δροσιὰ καὶ μὲ τὸ κρύο τῆς νύχτας
 σὲ γούπατον, σὲ λαγκαδιὰ καὶ σ' ὄχτους ἀπλωμένα.
 Γλυκὸς γλυκὸς ἀντίλαλος χύνεται ἀπ' τὰ κουδούνια.
 Κάποτε ὁ νυχτοκόρακας, κάποτε ἀγρίμι σκούζει,
 κάποτε σκύλου βάβυσμα βαθιὰ βαθιὰ γρικιέται
 μές στὴ μαυρίλα τὴν πυκνὴ. Κι ἀπὸ τὲς στάνες γύρα
 οἱ πιστικοὶ συνάζονται, κόβουν κλαριὰ ἀπὸ κέδρους,
 σταίνουν τετράπηλην φωτιά, στρώνονται ἀράδα-ἀράδα,
 καὶ μές στὴν πύρα τῆς φωτιάς, στὴ μυρουδιὰ τοῦ κέδρου
 καθέννας λέει τὰ λόγια του.

Κι ἄλλος γι' ἀγάπες λέει,
 καὶ μολογáει πὼς ἀγαπάει ἀπὸ καιρὸν μιὰ κόρη...
 "Ἄλλος γιὰ κοῦρσες μολογáει, γιὰ κλέφτες, γιὰ πρωτάτα,
 γι' ἀρματωσές, γιὰ σκοτωμούς, καὶ κάπου-κάπου ἀπλώνει
 κι ἀναγυρίζει τὴ φωτιά καὶ παίρνει ἕνα τραγούδι,
 τραγούδι τοῦ παλιοῦ καιροῦ, τοῦ Πάλα τὸ τραγούδι.
 "Ἄλλος γιὰ τὸ κυνήγι λέει στῆς νύχτας τὸ καρτέρι,
 σίντας ξεβγαίνη τὸ καπρί, τὸ ἀρκούδι, τὸ πλατόνι.
 "Ἄλλος πυξάρι πελεκάει καὶ ζωγραφίζει ἀγκλίτσαν.
 "Ἄλλος γαλαροκούδουνα περνάει στὰ κόθρα μέσα.
 "Ἄλλος ἀδράχτι σφοντυλάει καὶ κλώθει τ' ἀρνοπόκι.
 "Ἄλλος καυκόπουλο κεντάει, ἄλλος καρδάραν δένει.
 "Ἄλλος γιὰ τράστον γιὰ ἀραγὸ μαδάει προβιὰν καινούρια.
 "Ἄλλος ξανοίγει τὴ φωτιά, τραβάει ὀλίγη θράκια
 καὶ φένει ἀπὸ ἡμερόδεντρον βαλάνια καὶ μοιράζει.
 "Ἄλλος θυμάται τοὺς χορούς, ἄλλος ἀγάλια-ἀγάλια
 μὲ τὴ βραχνὴ τζαμάρα του τὸ «λάγιο ἀρνὶ» μαθαίνει.
 "Ἄλλος τὸν ὁμορφο βοσκὸ καὶ τὴ βασιλοπούλα
 θυμάται τοῦ παραμυθιοῦ πού τοῦ 'λεγε ἡ βαβὰ του
 κι ἀρχίζει καὶ τὸ μολογáει καὶ οἱ γύρα τὸν ἀκοῦνε.

Κι ένας άπ' όλους πλιό τρανός κι άπ' όλους λογισμένος,
 πού γέρνει άπάνου στο ραβδί, στερνός άπ' όλους λέει
 για την τσοπάνικη ζωή, κι όλο τους όρμηνεύει
 για τή βοσκή, για τ' άρμεγμα, για τής έρμιᾶς τ' άγρίμι,
 για τό μαντρί, για σάλαγον, για στάλισμα, για σκάρου,
 για γέννον και για βύζαμα και για τόν έρμον κοῦρο.

«Ο Τραγουδιστής του χωριού και της στάνης», 1893

Κώστας Κρυστάλλης

14. Ο ΤΡΥΓΟΣ

Όταν άνθίζ' ή άγράμπελη κι άπλώνη τὰ κλαδιά της
 στο σχοίνο, στο χαμόδεντρο, στοῦ πεύκου τὰ κλωνάρια,
 στα ρέματα του ποταμού, στον έγκρεμό του βράχου,
 κι άγέραν, κάμπους και βουνά, την πλάση πέρα ως πέρα
 γιομόζη από μοσχοβολιά με τόν άνασασμό της,
 πυκνό-πυκνό κι όλόμαυρο μελισσολόι πετιέται
 μέσ' από βράχους και κρινιά, μέσ' από έρμιές και κήπους,
 και τ' άνθη της βοσκολογαῖ και παίρνει τόν άχνό τους
 και διαλαλάει μ' ένα βοητό τόν άναγαλλιασμό του.
 Έτσι οί κοπέλες του χωριού πετιοῦνται από τὰ σπίτια
 κι εις κάμπους κι εις βουνά σκορποῦν, κι όπ' είναι άμπέλια τρέχου
 με τὰ καλάθια τὰ πλεχτά και με τὰ βατοκόπια
 και με τραγούδια, με χαρές, όταν άρχίζη ό τρύγος.

Άναταράζονται οί έρμιές, άχολογοῦν τ' άμπέλια,
 λές κι από κάθε πέτρα όρθή, λές κι από κάθε βάτον
 όπου στο χόρτο σέρνεται, κόρης κορμί φυτρώνει.
 Πράσινη άπλώνεται ή φυτειά κι οί ράγες μεστωμένες
 μαῦρες και κίτρινες, ξανθιές, μαυρολογοῦν, γυαλίζουν
 στην πρώτη άχτίδα του ζεστοῦ του ήλιου όπ' ανατέλλει,
 σαν μαῦρα μάτια, σαν χοντρά κλωνιά μαργαριτάρια.
 Οί βέργες οί καμαρωτές λαμποκοποῦν κι έκεινες,
 κι οί περιγολιές ξαπλώνονται στα δίπλατα κρεβάτια
 και στην πυκνή τους χλωρασιά και στον βαθύ τους ίσκιο

τὴν ἰδρωμένην ἀργατιά δροσίζουν, ἀνασαίνουν,
τὴν ἀργατιά πού ὀλημερίς ὄλο τρυγάει κι ἀπλώνει,
τὴν ἀργατιά πού λαχταρᾷ πότε νὰ πέσει ὁ ἥλιος,
πότε νὰ ἰσκιώσουν τὰ ριζά, νὰ δροσερέψη ὁ κάμπος.

Νά τος ὁ ἥλιος πού ἔπεσε καὶ πάει νὰ βασιλέψη
νὰ τα πού ἰσκιῶσαν τὰ ριζά καὶ δροσερεύει ὁ κάμπος.
Ὁ ἥλιος χάθη ὀλότελα καὶ τὰ βουνὰ σουρπῶσαν
θόλωσαν τ' ἀνοιχτὰ νερά κι ἀπάνου βγήκαν τ' ἄστρα.
Διπλὰ ἀνασαίν' ἡ ἀργατιά κι ἀπαρατάει τὸ ἔργο,
κι ἐκεῖ πού κληματόβεργες κι ἀπὸ παλιούρια φράχτες
καλύβι ὀλόρθο πλέκουνε, δεῖπνον ἀπλὸ κυκλώνουν,
καὶ τὸν ἀπλὸ τὸ δεῖπνο τους φωτáει θαμπὸ λυχνάρι.
Ὕστερα εἰς κάθε μιὰ φυτεία, κάθε ὄχτο, κάθε ἀμπέλι,
τρανὲς ἀνάβονται φωτιές μὲς στ' ἀπλωτὸ σκοτάδι.
Ὀλόυρα ὀλόυρ' ἀπ' τὲς φωτιές σταίνουν χορὸ οἱ κοπέλες·
στρώνονται χάμου οἱ γέροντες κι οἱ νιοί, κι ἀπ' ὄλους ἕνας
τοὺς συνοδεύει τὸ χορὸ μ' ἕνα ἀπαλὸ τραγοῦδι
καὶ μ' ἕνα λάλημα γλυκὸ-γλυκὸ τοῦ ταμπουρᾶ του.
Ὡσπου τ' ἄστέρια τ' οὐρανοῦ τὸ μεσονύχτι δείχνουν,
καὶ τότες οἱ χοροὶ χαλοῦν, σκορπᾶν οἱ δουλευτάδες.
Στρώνουν γιὰ στρώματα κλαδιὰ κι ἀποσταμένοι γέρνουν.
Κι ἐκεῖ πού σβήνονται οἱ φωτιές ἔρμες ἀνάρια-ἀνάρια,
τὸ νυχτοπούλι τ' ἄγρυπνο γλυκὰ τοὺς νανουρίζει,
ὥσπου νὰ σκάση ὁ αὐγερινός, πού θὰ ξυπνήσουν πάλι,
πάλι στὸ ἔργο τους νὰμποῦν, στὸν ζηλεμένο τρύγο.

« Ὁ Τραγουδιστὴς τοῦ χωριοῦ καὶ τῆς στάνης », 1893 *Κώστας Κροστάλλης*

15. Δ Ω Δ Ω Ν Η

Ἐπὶ τὰ Γιάννινα δύσκολος δρόμος ὀδηγεῖ στὴν ἀρχαία Δωδώνη.
Στὴν κλειστὴ μοναξιά της. Αἰσθάνομαι βαθύτατη ἱκανοποίηση, καθὼς
ἀντικρίζω σύννεφα βαριά ν' ἀρμενίζουν πρὸς τὸν ἀπότομο Τόμαρο,
τὸν Ὀλύτσικα. Καὶ προσεύχομαι πρὸς τὸν Δία τὸν ἀρχέγονο, τὸν
πελασγικό, νὰ συμμαζώξη τὴν καταχνιά του καὶ τὴ βαρυθυμιά του

πάνου σὲ κείνου τὸ κατατόπι, γιατί δὲν μπόρεσα ποτὲ νὰ τὴ συλλογιστῶ στὸ φῶς τοῦ καλοκαιριοῦ τὸ σκληρὸ τῆ Δωδώνη. Ἔτσι νυχτωμένη μέσα στὴν ἔρημιά της, μέσα στὸν προαιώνιο μῦθο της, τὴ συλλογίστηκα πάντα. Δυσχεῖμερη, καθὼς τὴν ὀνομάζει ὁ Ὅμηρος, στὴν Ἰλιάδα, στὸ Π :

Ζεῦ ἄνα Δωδωναίε Πελασγικέ, τηλόθι ναίων,
 Δωδώνης μεδέων δυσχειμέρου, ἀμφὶ δὲ Σελλοί
 σοὶ ναίουσ' ὑποφῆται ἀνιπτόποδες χαμαιεῦναι.

Στενὴ κοιλάδα μὲ βλάστηση λιγοστὴ καὶ νὰ τὴν ζώνουν ὀλόγυρα τὰ βουνὰ καὶ νὰ ἴναι ὁ χειμῶνας βαρῦς κι ἡ καλοκαιριὰ συντομώτατη.

Περάσματα καταπονετικά ὀδηγοῦσαν ἀπὸ τὴ Δωδώνη στὸν ἄλλο κόσμο. Ἐλλοπία λεγόταν ὁ τόπος. Κι οἱ κάτοικοὶ τοῦ Ἐλλοῖ ἢ Σελλοί. Οἱ πρῶτοι Ἕλληνες ἴσως. Οἱ ἀρχαιολόγοι ἀκόμα δὲν εἶναι βέβαιοι. Μὰ εἶναι πράμα βαθὺ καὶ πολὺ πονεμένο νὰ συλλογιέται κανεὶς, πῶς ἀπὸ κείνη τὴν περικλειστὴ χώρα τὴν ἐλάχιστη, τὴ δαρμένη ἀπὸ τοὺς ἀνέμους πού ἀσταμάτητα τῆς ἔστελναν τὰ βουνὰ, ξεκίνησε τ' ὄνομα τὸ μεγάλο πού γέμισε τὴν ἱστορία τῶν ἀνθρώπων μὲ τὴν ἀφθαρτὴ δόξα του.

Τὸ πνεῦμα τοῦ Δία βρίσκεται ἀκόμα ζωντανὸ στὶς πλαγιές τοῦ Τομάρου, στὴν ἀντικρινὴ Μανωλιάσα καὶ στὰ σταχτιά ρημάδια πού ἀπομένουν στὴ δωδωναία κοιλάδα.

Ὁ ἀρχέγονος Δίας ἦταν ἓνας θεὸς μελαγχολικός, βαρῦθυμος, ἐξουσιαστής τῆς συννεφιάς, τοῦ κερανοῦ, τοῦ ἀνέμου καὶ τῆς βροχῆς. Ἦταν μιὰ δύναμη ἀσύντριπτη, μιὰ πέτρα τεράστια ἀνάμεσα στὶς πέτρες τὶς ἄλλες, μιὰ παρουσία πελασγική*, χαμένη ὀλότελα στὸν ἴσκιο τοῦ μῦθου.

Κι οἱ πιστοὶ τῆς λατρείας του ἦταν ἓνας ρωμαλέος λαός, πού κυβερνοῦσε τὸν τόπο μὲ πείσμα κι ἀγάπη ἀντρίκεια καὶ τὸ βασάνιζε τὸ κορμί του, καθὼς οἱ ἀσκητὲς τῆς Ἀνατολῆς, γιὰ νὰ τοῦ σκοτώσει τὴν ἡδυπάθεια, γιὰ νὰ μετουσίωση τὴ φθορά του σὲ ἀστραφτερὴ ἀθανασία. « Ἀνιπτόποδες καὶ χαμαιεῦναι » ἢ « γηλεχεῖς » καὶ « χαμαικοῖται ». Ἀνθρώποι ἀρχαίότατοι, πού δὲν ἀγαποῦσαν νὰ φροντίζουν τὸ κορμί τους, γιὰ νὰ μὴν τὸ κάμη τρυφερὸ καὶ γυναικεῖο ἢ περιποίηση. Καὶ πλαγιαζάνε χάμου τὴν πέτρα τὴ σκληρὴ καὶ τὸ χῶμα χρησιμοποιοῦσαν γιὰ στρῶμα καὶ προσκεφάλι.

Κι οί παπαδες τοῦ Δία, οί ὑποφήτες, κι οί γυναίκες, οί ἰέρειες, πού ὑπηρέτησαν ἀργότερα στοῦ μαντείου τὸ διάσημο τῆς Δωδώνης καὶ πού τὶς εἶπανε « πέλειες » ἢ « πελειάδες » (κι ὁ λόγος τοῦτου « ἀγριοπερίστερα » θέλει νὰ πῆ), οί γυναίκες οί γριές τῆς Δωδώνης, καρτεροῦσαν νὰ συμμαζώξουν τοὺς χρησμούς κάτου ἀπὸ τὴν ἡμερὴ βελανιδιὰ τῆ μεγάλης, μεταγλωττίζοντας τὸ ἀνασάλεμά της σὲ θεῖα μηνύματα.

Ἔτσι ἀπὸ τὸ θρόισμα τῶν φύλλων καὶ τῶν κλάδων τῆς ἱερώτατης ἐκείνης « φηγοῦ » ἢ κι ἀπὸ τὸν πάταγο πού ἔκανε τὸ στεριωμένο στὴ ρίζα της χάλκινο λεβέτι* καθὼς τὸ χτυποῦσε ἡ μάστιγα πού εἶχαν προσφέρει στοῦ Δία τὸ Δωδωναῖο οἱ Κερκυραῖοι, καὶ μὲ ἄλλους τρόπους παρόμοιους ἔπαιρναν οἱ πιστοὶ τὶς μυστικὲς ἀποκρίσεις. Κι ἦταν ὁ τόπος ἐκεῖνος σὲ πολλὴ ὑπόληψη, χρόνια καὶ χρόνια πρὶν ἀπὸ τοὺς Δελφούς. Καὶ δὲ ρωτοῦσαν μόνο πολίτεῖς χῶρες καὶ λαοί, γιὰ νὰ μάθουν τὴ βούληση τοῦ Δία. Ρωτοῦσαν ἄνθρωποι ἀπλοϊκοὶ γιὰ τ' ἀπλοϊκὰ τῆς χαμοζωῆς τὰ τόσο ἀνθρώπινα.

Καθὼς διαβάζουμε τὰ ρωτήματα πού ἔφθασαν ἴσαμε τὰ χέρια μας, δὲν μποροῦμε νὰ μὴ συλλογιστοῦμε πὼς ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὶς ἴδιες ἔγνοιες καὶ τοὺς ἴδιους καημοὺς βασανίζεται πάντα. Ὁ ἕνας ρωτᾶει γιὰ τὴ δουλειὰ πού ἔχει στοῦ νοῦ του νὰ κάμη, ὁ ἄλλος γιὰ τὰ πρόβατά του, ὁ τρίτος ἂν θά'ναι σωστότερο νὰ κατοικήσῃ στοῦ σπίτι του ἢ νὰ τὸ δώσῃ μὲ νοίκι. Ἄπάνου σὲ πλακίτσες καμωμένες ἀπὸ μολύβι ἦταν σκαλισμένα τὰ ρωτήματα τοῦτα. Γιὰ ὅ,τι μπορεῖ νὰ βάλῃ ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου τὸν ρωτοῦσαν τὸ Δία.

Ὁ Ἡρόδοτος ἀναφέρει πὼς ἀπὸ τὶς Θῆβες* τὶς ἑκατόμυπυλες ξεκίνησαν κάποτε δυὸ περιστέρια· τὸ ἕνα ἀπάγγιασε* στὴ λιβυκὴ ἐρημιά, τὸ δεύτερο στὰ βουνὰ τῆς Ἡπείρου. Καὶ τὸ δεύτερο τοῦτο κατέβηκε στὴ δωδωναία κοιλάδα καὶ στάθηκε πάνου στοῦ ψηλὸ « ἡμερόδεντρο » καὶ πρόσταξε τοὺς χωριάτες μὲ φωνὴ ἀνθρώπινη νὰ ἰδρῦσουν « χρηστήριο » καὶ νὰ τιμήσουν τὸ Δία. Ἄμμωνας Δίας στὴ Λιβύη. Δίας Νάιος στὴ Δωδώνη. Ἡ λέξη θέλει νὰ δηλώσῃ τὸ νερὸ πού καρπίζει τὴ γῆ. Γιὰ τοῦτο ἀργότερα σιμὰ στοῦ Δία ἀγαπήθηκε κι ἡ Διώνη, ἢ γυναίκα, ἢ γῆ πού καρπίζεται. Κι ἔγινεν ἕνα ἡ Διώνη μὲ τὴν Ἄφροδίτη τῆς Ἀνατολῆς, τὴν Ἀστάρτη. Καὶ πλάι στοὺς ὑποφήτες ἦρθαν νὰ προστεθοῦν οἱ « πελειάδες ».

Μοῦ ἄρέσει νὰ θυμοῦμαι τὰ μυθολογήματα τοῦτα, καθὼς διαβαίνω συλλογισμένος καὶ συγκινημένος πολὺ τῆ δωδωναία κοιλάδα. Νιώθω μιὰ δύναμη μυστική νὰ μὲ φέρνῃ πολὺ μακριά, στὰ πεπρωμένα τ' ἀνθρώπινα τὰ πανάρχαια, στὶς ρίζες τὶς πρώτες. Ἐκεῖ, στὴ μοναξιά τὴν περικλειστή, καθὼς ἢ φαρέτρα τῶν ὀμηρικῶν ἥρώων. Τὸ μουρμούρισμα τῶν φύλλων τοῦ δέντρου τοῦ Δία στὸν ἄνεμο ἦταν ἢ φωνὴ ποὺ ἔρχεται ἀπὸ τ' ἀπάτητα δάση. Κι οἱ χάλκινοι δίσκοι καὶ τὰ λεβέτια ἀνάδιναν τὸν ἦχο τὸ μαγικό, τὸν πρωτόγονο ἦχο, ποὺ φυτεύει τὸ δέος στὴν καρδιὰ τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ τῆς πηγῆς τῆς ἱερῆς τὸ τραγούδι τὸ σιγαλὸ ἦταν ὁ ἀντίλαλος ἀπ' ὅλες τὶς θάλασσες, ἀπ' ὅλα τὰ νερὰ ποὺ περιζώνουν τὶς μεγάλες στεριές, μεγαλύτερα κεῖνα. Τὸ νερὸ καὶ τὸ δέντρο καὶ τὸ χῶμα τῆς γῆς τῆς ἀγαπημένης— ἢ δύναμη ποὺ ὑπάρχει στὴ φύση νὰ μιλῇ καὶ νὰ χρησιμοδοτῇ καὶ νὰ ξεσκεπάζῃ τὰ μυστικά της ! Κι ὁ Δίας ὁ ἀτάραχος ἀπάνου στὸν Τόμαρο νὰ διαφεντεύῃ τὶς χειμωνιές μὲ τὴ ματιὰ ἀνερμήνευτη κάτου ἀπὸ τὰ δασιά του, τὰ κατὰμαυρα φρύδια ! Κι ὀλόγυρα ὁ λαὸς ποὺ θρεφόταν μὲ βελανίδια, ποὺ πλάγιαζε χάμου, ποὺ ἀπόμεινε ἀπεριποίητος, καθὼς ἀπεριποίητη ἀπομένει κι ἡ πέτρα, πέτρα κι ἐκεῖνος, νὰ μαντεύῃ τὸ Δία χαμένον στὴν αἰώνια συννεφιά του, νὰ κοιτάζῃ τὰ πάντα μὲ μάτια παιδιοῦ καὶ νὰ φρικιάζῃ ἀπὸ σύγκρου τρόμου καὶ ν' ἀπορῇ καθὼς ἀποροῦμε καὶ σήμερα, γιὰ τὰ πάντα !

Μακάριοι ὅσοι μποροῦν νὰ ξαναβρίσκουν τὴ ματιὰ καὶ τὴν ἄλλη αἴσθησι τοῦ παιδιοῦ ! Νὰ γεννιοῦνται τὴν πάσα στιγμή σ' ἕναν κόσμον καινούριο ! Νὰ 'ναι χλωρὴ ἢ καρδιὰ τους κι ἢ ψυχὴ τους χλωρὴ. Νὰ κρατοῦν ἀξεθύμαστη μέσα τους τὴ συνείδησι τῆς ὥρας τῆς πρώτης !

« Νέα Ἑστία », τ. 50, 1951,

I. M. Παναγιωτόπουλος

16. Η ΔΑΦΝΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ

Ἡ μικρὴ καὶ δύσκολη αὐτὴ σκάλα εἶναι ἡ μοναδικὴ στοὺς Ὅρους. Ἐδῶ ἀράζει τὸ πλοῖο, ἂν τὸ ἀφήσῃ ὁ νοτιὰς νὰ σταθῇ. Οἱ ἀνυπόμονοι κι οἱ φίλοι τῆς περιπέτειας ἐπιχειροῦν κάποτε νὰ κάμουν μὲ βάρκα τὸ γύρο τοῦ Ὁρους γιὰ νὰ φτάσουν σύντομα-στὰ δυτικὰ μοναστήρια, κινδυνεύουν ὅμως νὰ κομματιαστοῦν στοὺς κάβους καὶ ξαναγυρίζουν στὴ Δάφνη. Ἄν ὅλα ἔχουν σκοπὸ νὰ διώξουν τὸν ξένο ἀπὸ τὸ ἔρημητήριό του, ἡ θάλασσα, μὲ τὶς ἀπότομες ἀλλαγές της, μὲ τὶς σπιλάδες* της, μὲ τὰ ρεύματα, ὡραία γιὰ τὰ μάτια τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἄπιστη γιὰ τὴν ἀσφάλειά του, ἐργάζεται ἀδιάκοπα νὰ τὸν χωρίσῃ ἀπ' τὸν κόσμο.

Μόνο ἔπειτα ἀπὸ τρικυμισμένο νυχτερινὸ ταξίδι νιώθει ὁ ταξιδιώτης τί ἀξίζει ὁ ξύλινος μπάγκος ποὺ τοῦ προσφέρει τὸ μοναδικὸ πανδοχεῖο αὐτῆς τῆς πολιτείας μὲ τοὺς εἴκοσι κατοίκους. Ἀσάλευτος κοιτάζει, μέσ' ἀπὸ τ' ἀνθισμένα κλαδιὰ μιᾶς ροδοδάφνης, τὸ θυμωμένο πέλαγος, ἐνῶ σαλεύει ἀπάνω του κάποια βάρκα μὲ καλογέρους. Ἐτσι ὁ ξένος ἔγινε ὁ εἰκοστὸς πρῶτος κάτοικος τῆς Δάφνης γιὰ ἓνα τέταρτο τῆς ὥρας. Σ' αὐτὸ τὸ τέταρτο περνοῦν ἐμπρὸς του ὁ χωροφύλακας, ὁ τηλεγραφετῆς, ὁ ἀτμοπλοϊκὸς πράκτωρ, ὁ τελώνης, ὁ καφετζῆς — ποὺ εἶναι καλόγερος — κι οἱ βαρκάρηδες. Ἡ Δάφνη ὅλη τελείωσε.

Ἡ Δάφνη εἶναι ὁ πρόλογος τοῦ Ὁρους, ἀπλὸς καὶ σύντομος. Οἱ καλόγεροι ἐκεῖνοι ποὺ κάθονται μαζί σου στοὺς ξυλένιους μπάγκους, χωρὶς νὰ σὲ προσέχουν, μ' ἓνα δέμα δίπλα τους, στηρίζοντας τὰ χέρια στὶς φουσκωμένες ὀμπρέλες, οἱ τραχιὲς γενειάδες, τὸ κυλινδρικό καλυμμαῦχι, τὸ χοντρὸ ράσο, ἡ βαριά ἀρχιτεκτονικὴ τοῦ ἀγορευτοῦ ποὺ στήνουν ἐμπρὸς σου, σὲ εἰδοποιοῦν πὼς πάτησες βυζαντινὸ ἔδαφος καὶ μπῆκες στοὺς παρελθόν.

Τὸ θεῖο φυτὸ τῆς Τέχνης ποὺ συναντοῦμε μόλις ξεκινοῦμε ἀπὸ τὴ Δάφνη γιὰ τὸ Ὅρος, μᾶς ἐξηγεῖ τ' ὄνομά της. Μὰ δὲν εἶναι μόνο ἡ δάφνη ποὺ φυτρώνει στὰ πρόβουνα τοῦ Ἄθω. Περνοῦμε μέσ' ἀπὸ ἀφθονία καὶ ποικιλία θάμνων. Ἐλλάδα θὰ πῆ θάμνος. Σ' αὐτὴ τὴ χαμηλὴ φυτεία εἶναι ὁ χαρακτήρας τῆς γῆς μας. Οἱ μαῦροι τόνοι τοῦ πουργαριῶ, οἱ γαλάζιοι τοῦ σκίνου, οἱ πράσινοι τῆς κουμαριάς, αὐτὲς οἱ κηλίδες, χυμένες σὲ μιὰ πλαγιὰ πλημμυρισμένη ἀπὸ ἥλιο, μᾶς

δίνουν κατ' ἔξοχὴν τὸ ἑλληνικὸ τοπίο. Κολλημένοι σφιχτὰ στὴ γαλάζια καὶ στὴ ρόδινη πέτρα, κοντοί, σγουροί, δυνατοί, παλεύοντας μὲ τὰ γιδοπρόβατα, οἱ θάμνοι ἔχουν τὸ τραγικὸ μαζί καὶ τὸ γραφικὸ, πού θὰ ἦταν ἀνύπαρκτο ἂν μεγάλωναν.

Τὸ τελευταῖο αὐτὸ ἔγινε στὸ Ὕρος ! Γιὰ λόγους ἀσκητικούς, οἱ ὁποῖοι ἀπαγορεύουν τὰ θηλυκὰ ζῶα κι ἐπομένως τὴν ποιμνιοβοσκὴ, οἱ θάμνοι μεγάλωσαν ἀνεμπόδιστοι, ἔγιναν δέντρα καὶ σκέπασαν τὸν Ἕθω. Ἐνωμένοι σχηματίζουν τὸ πυκνὸ καὶ ἀδιαπέραστο σκέπασμα τῆς ἀνεμπόδιστης φυτείας, πού βυθίζει τὸ Ὕρος σ' ἓνα χλωροπράσινο ἐκπληκτικὸ ὅσο καὶ μονότονο. Δασικὸς πλοῦτος κι αἰσθητικὸ δυστύχημα. Μιὰ τόση ἀφθονία σὲ πνίγει. Δὲν εἶναι ἑλληνική.

Ὅταν ὁ ταξιδιώτης, ἀνηφορίζοντας, βλέπη νὰ χάνονται ἔξαφνα τὰ ἄτομα — ὁ κέδρος, ἡ δάφνη, ἡ κουμαριά, ὁ σκίνος — γιὰ νὰ ἐνωθοῦν καὶ νὰ γίνουν σὲ λίγο τεράστιο κοινόβιο, ἀνάμεικτοι μὲ μυριάδες χαμόκλαδα, αἰσθάνεται πῶς κάτι γνώριμο τοῦ λείπει. Τότε, καθὼς ἀνεβαίνει πρὸς τὴν Καρυές, δὲ βλέπει ἄλλο παρὰ δασωμένες χαράδρες, πηχτὲς φυτεῖες, ἀχνοὺς ὄγκους νὰ ξεδιπλώνονται γύρω στὴ γυμνὴ καὶ σπαθωτὴ κορυφὴ τοῦ Ἕθω. Ὁ τόπος αὐτός, ὅπου κάθε κλαρὶ θὰ γεράση καὶ θὰ βαρεθῆ νὰ ζῆ, εἶναι σπάνιο δασικὸ φαινόμενο. Ἡ φυτεία του ἔχει τὴ μελαγχολία τῆς τέλει εὐτυχίας καὶ τῆς ἀπραξίας !

« Ἄγιον Ὕρος »

Ζαχαρίας Παπαντωνίου

17. Ο ΠΕΛΩΡΙΟΣ ΣΜΑΡΑΓΔΟΣ

Ἀπὸ τὰ ὑψώματα τῶν Καρυῶν βλέπομε τὴν κορυφὴ τοῦ Ἕθω νὰ πετιέται πρὸς τὸν οὐρανὸ καὶ νὰ τρυπᾷ τὰ σύννεφα, πέτρινη λόγχη πού φρουρεῖ τὸ μυστικισμό, ἐνῶ ξεκινᾷ ἀπὸ τὰ πόδια του καὶ ἀπλώνεται γύρω μὲ βελουδένια μαλακότητα ὅλος ὁ σμαραγδένιος Ἕθω τῶν μοναστηριῶν. Τὰ μαλακὰ ἐκεῖνα κύματα γῆς, πού δὲν ἔχουν τίποτε ἀνώμαλο, τίποτε πέτρινο καὶ τίποτε γυμνὸ, κατεβάζουν ὡς τὸ ἀκρογιάλι τὴν δασωμένην βαθύτατην χαράδρα τους. Ἀκηλίδωτη γαλάζια θάλασσα λούζει τὸν πελώριο αὐτὸ σμάραγδο. Μακριά, ἴσκιοι γαλανοί, — ἡ Θάσος, ἡ Ἴμβρος, ἡ Λήμνος.

Ταξιδεύουμε για τὸ Βατοπέδι. Ἡ ἴδια παντοῦ ἀποπνικτικὴ φυτεία. Ὅλα σκεπασμένα. Κανένα ξέφωτο. Κανένα χωράφι. Πουθενά πεδιάδα. Δέντρα καὶ θάμνοι πλεγμένοι, στενοχωρημένοι, πιγυμένοι, ζητοῦν διάστημα γιὰ νὰ σαλέψουν. Μόνο οἱ καστανιές, λεπτές κολόνες, ξεφεύγουν καὶ παίζουν ἐλεύθερα τὰ πλατιά φύλλα τους στὸν ἀέρα καὶ στὸν ἥλιο, πλέκοντας τὰ τόξα κάτω ἀπὸ τὰ ὅποια περνοῦμε.

Κάθε τόσο χάσκει μπροστά μας καὶ μιὰ ἀπὸ τὶς ἀμέτρητες δασολαγκάδες τοῦ Ἄθω. Ὀρμητικὲς καὶ βαθύτατες κατεβαίνουν γκρεμίζοντας τὴν καστανιά, τὸ ρεῖκι, τὴ βελανιδιά, τὴν ὀξυά, τὴν κουμαριά, τὸν πλάτανο. Ἐδῶ κι ἐκεῖ, στὸ δρόμο, μιὰ βρυσούλα σταλάζει γιὰ τὸν ὄδοιπόρο. Τὸ κτίριό της πάντοτε μεγάλο, μὲ σταυρούς, χρονολογίες καὶ τάσι. Τὸ νερό, δάκρυ. Ὁ ἐρημίτης μολαταῦτα ποὺ πέρασε ἀπὸ κεῖ, ἔβρεξε τὴ γλώσσα του. Μέτρησε καλὰ τὶς λίγες στιγμὲς ποὺ τοῦ ἐπιτρέπεται νὰ ξεκουραστῆ μέσα στὴν πελώρια αὐτὴ καὶ σκοτεινὴ στοὰ τῶν φύλλων. Ἐπειτα, ὅταν εἶδε πὼς οἱ καλὲς στιγμὲς γίνονται πολλὲς – πολυτέλεια, – φορτῶνεται πάλι τὶς σαράντα ὀκάδες τοῦ σάκου του μὲ τὰ ψώνια, καὶ μὲ τὰ πατημένα του παπούτσια ξεκινᾷ. Κάθε βρῦση θὰ ξεκουράζη καὶ μιὰν ἀπὸ τὶς μαῦρες αὐτὲς σκιές. Δὲν ἀποκοιμιοῦνται ποτέ. Ποῦ καιρὸς γιὰ τὸ σῶμα. Ἡ ὥρα κυλᾷ, ὁ δρόμος εἶναι μακρὺς, καὶ πρέπει νὰ φύγουν ἀμέσως. Χαιρετώντας τὸ διαβάτη μ' ἓνα σβησμένο κίνημα τῆς κεφαλῆς χάνονται.

Ὅσο πηγαίνομε, ὁ Ἄθως ξεδιπλώνεται. Κόκκινα στίγματα εὐφραίνουν τοὺς σμαραγδένιους του κυματισμούς – τὰ **κελλιὰ**. Εἶναι ἀμέτρητα. Βυθίζονται στὸ πράσινο, σκαρφαλώνουν στὶς ἀνηφορίες, φωλιάζουν στὶς λαγκάδες, κατεβαίνουν στὴ θάλασσα. Εἶναι μοναστηράκια μὲ μορφὴ ἀγροτικῶν σπιτιῶν. Μέσα κατοικοῦν δυὸ καλόγεροι μὲ τὸ γέροντά τους, νοικοκύρη τοῦ σπιτιοῦ καὶ ἀρχηγὸ τῆς πένθιμης αὐτῆς οἰκογένειας. Τὴν ἡμέρα δουλεύουν. Περιποιοῦνται τὶς φουντουκιές τους, τ' ἀμπέλια τους, κόβουν τὰ ξύλα τους, βάζουν τὸ κρασί τους.

Κατὰ τὰ μεσάνυχτα χώνονται μέσα στὴν μικρὴ ἐκκλησιά τοῦ **κελλιοῦ**, ποὺ ὑψώνει τὸ ἐλαφρὸ τύμπανό της μὲ τὸν τροῦλο ἐπάνω ἀπὸ τὰ σπίτια, καὶ ψάλλουν ἀτελεύτητα κείμενα ὡς τὸ πρωί. Αὐτὴ εἶναι ἡ δουλειά τους. Τὰ **κελλιὰ** δὲν εἶναι ποτέ στὸ δρόμο. Ὁ διαβάτης τὰ βλέπει ἀπὸ μακριά. Τίποτε ἀπὸ τὴ χαρὰ ἢ τὴν ἀνία τους

δὲν ἔννοεῖ. Ὅπως συνήθως, ὁ διαβάτης σκέπτεται μὲ τὰ μάτια του. Βλέπει στὰ κελλιὰ χαρωπὰ χρώματα, τὸ κόκκινο τῆς στέγης, τὸ γαλάζιο ἢ τὸ ἄσπρο τοῦ θόλου, λαμπρὲς κηλίδες ποὺ ξεκουράζου ἀπ' τὴν ὁμοιομορφία τῆς ἀτέλειωτης πρασινάδας.

Τὰ δάση τοῦ Ὄρους εἶναι καταπράσινα ἀπὸ τέτοια μοναστήρια καὶ οἱ «κελλιῶτες» ξεχωρίζουν ἀπὸ τοὺς μοναστηριῶτες μὲ τὴν ἄγρια γενειάδα τους, τὸ χοντρό τους ράσο καὶ τὸ τραχὺ ἀγροτικό τους ὕφος. Σὲ ὅλο μας τὸ δρόμο τὰ κελλιὰ ποὺ ἀσπρίζουν καὶ κοκκινίζουν, εἶναι τὰ μόνα ξαφνίσματα τῶν ματιῶν μας. Ἄλλο ἐπεισόδιο δὲν πρέπει νὰ περιμένῃ ὁ ταξιδιώτης. Κάπου κάπου καταδέχεται νὰ ἐμφανίσῃ μπροστά μας τὸ κεχριμπάρι του κανένας κότσυφας ποὺ χάνεται στὴ ρεματιά, καὶ συχνὰ σαλεύουν στὸν ἀέρα ἢ ἐ τὰ γοργὰ φτερά τους ἄσπρες, κίτρινες καὶ μαῦρες πεταλοῦδες.

Σὲ μιὰ καμπὴ τοῦ δρόμου εἶδαμε ξαφνα τὴν τραγικὴ τύχη τῆς αὐτοκρατορικῆς Ρωσίας. Ἐνας Ρώσος ἄσκητης, μὲ τὶς παντοῦφλες του, τὸ μεγάλο του ραβδί, τὸ σκοινὶ του γιὰ ζῶνῃ στὸ σταχτὶ τριμμένο ράσο του, στάθηκε καὶ μᾶς χαιρέτησε ψελίζοντας κάτι ρωσικά. Ἦταν μεγαλοπρεπὴς σὰν πατριάρχης.

Ἡ Ρωσία τοῦ Τσάρου ἔπεσε, τὰ πλούσια μοναστήρια τῆς ἐπείνασαν, κι αὐτὸς πήγαινε σὲ μακρινὴ σκῆπη νὰ δουλέψῃ γιὰ νὰ φάγῃ. Ὅταν ὁ σύντροφός μου τοῦ ἔδωσε ἓνα διδραχμο, ἐκεῖνος, μ' ὅλη του τὴν πατριαρχικὴ μεγαλοπρέπεια, χίμηξε νὰ τοῦ φιλήσῃ τὸ χέρι. Ὁ σύντροφός μου τὸν κράτησε. Μόλις προφθάσαμε νὰ μὴν ἰδοῦμε τόσο ξεπεσμένη τὴ Ρωσία τῶν μεγάλων μοναστηριῶν !

Ἡ πορεία εἶναι στὸ τέλος τῆς. Μέσ' ἀπὸ τὶς καστανιὲς λάμπει ἡ θάλασσα. Ἀκοῦμε τὸ ἤρεμο φύσημά της. Στὴν ἀμμουδιὰ ἐνὸς μακάριου μυχοῦ ζωγραφίζεται τὸ τεράστιο πέταλο τῶν ἀφρῶν της, καὶ στὴν ἄκρη τῆς θάλασσας μεγάλο πυκνὸ δάσος ἀπὸ θόλους, πύργους, τζάκια, καμπαναριὰ — τὸ μοναστήρι τοῦ Βατοπεδίου.

« Ἀ γ ι ο ν Ὁ ρ ο ς »

Ζαχάριος Παπαντωνίου

18. Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

‘Ο ποιητής περιγράφοντας τὸ πέρασμα τοῦ Βουλγαροκτόνου ἀπὸ τὴ Μακεδονία, γιὰ νὰ πάη στὴν Ἀθήνα νὰ προσκυνήσῃ τὴν Παναγιά τὴν Ἀθηνιώτισσα, βρίσκει εὐκαιρία νὰ περιγράψῃ τὴν πλούσια ἑλληνικὴ χώρα.

Κι ἀπάνου ἀπ’ ὄλα ἡ δόξα του πάει πρὸς τὴ χώρα, ποὺ εἶναι
τὸ Πάγγαιο τὸ λογάρι* τῆς κι εἶν’ ἡ Θεσσαλονίκη
βασιλίσσά τῆς, κι ἡ Ἔδεσσα μάνα τῆς, βρυσομάνα,
κι εἶναι τοῦ Σλάβου τ’ ὄνειρο καὶ τοῦ Ρωμιοῦ ἡ λαχτάρρα.
Ἀπλώνεται καὶ ὀργώνεται κι ἀνθίζει καὶ πατιέται
στὴ μέση τοῦ Ἀλιάκμονα καὶ τοῦ Ἀξιοῦ, ποὺ πάντα
ποτάμα ντεληπόταμα*, Βαρδάρρι* καὶ Βιστρίτσα*
δὲ στέκουν, ὄλο ξεχειλᾶν κι ἀγριεύουνε καὶ τρέχουν,
καὶ τὴ φυλάγουν καὶ τὴ ζοῦν τὴ χώρα, μὰ τοῦ κάκου,
γιατὶ νεροσυρμές λαῶν κι ἔθνῶν καταποτῆρες
κυλᾶνε πάντα ἀπάνου τῆς καὶ τήνε πλημμυρίζουν,
πολιτισμένοι, βάρβαροι, παλιές καινούριες φάρες*,
καὶ τιποτένιοι καὶ ἀκουστοὶ γοργὰ καὶ ἀργὰ διαβαίνουν,
ψάχνουν ἐδῶ, σκάφτουν ἐκεῖ, χτυπᾶν, παραμονεύουν,
σὰ νὰ ζητᾶν ὄλοι νὰ βροῦν κάπου στὰ χώματά τῆς
τὸ γιγαντένιο τ’ ἀγάλμα, χρυσοπελεκημένο,
ποὺ κάποτε στυλώνονταν καὶ θάμπωνε τὰ μάτια
στὸ Σλατοβρέκι* τὸ βουνό, σὲ μιὰ κορφὴ του ἀπάνου·
καὶ πολεμᾶνε τ’ ἀγάλμα νὰ βροῦν, καὶ δὲν τὸ βρίσκουν,
καὶ τοὺς θαμπώνει τὸ ὄραμα, κι ἡ χώρα κι ἡ ἴδια στέκει
σὰν ὄραμα θαμπωτικὸ τὴ φαντασία χτυπώντας.
Κι ἀπάνου ἀπ’ ὄλα ἡ δόξα του πάει κι ἔρχεται στὴ χώρα
καὶ διαβατάρρα ἀπὸ παντοῦ, σπιτώθηκ’ ἐδῶ, καὶ ἦρθε,
κι ἡ δόξα του, γεράκι, αἰτός, γρύπας, λιοκόρνο* πάντα,
κι ἡ δόξα του ἔγινε τσουκνιάς*, ἔγινε ψαροπούλι
κι ἔφαγε τὴν ἀφάγωτην ἀκρίδα τὴ βουργάρα.

« Ἡ Φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ »

Κωστής Παλαμᾶς

19. Ο ΕΒΡΟΣ ΙΣΤΟΡΕΙ...

Ἡ ροή μου ἀρχίζει μέσ' ἀπὸ τὰ βουνὰ τῆς Ρίλας καὶ τῆς Ροδόπης. Μερικὲς ἀφρισμένες νεροσυρμές ἀνταμώνονται καὶ σχηματίζουν τὴν ἀρχή μου. Ἡ μιὰ ἀνταμώνεται μὲ τὴν ἄλλη κελαρυστά. Καὶ τὸ κελάρυσμά τους ἔχει σκοπὸ καὶ ρυθμὸ. Εἶναι τὸ τραγούδι μου, τὸ τραγούδι τῆς ἀρχῆς μου. Οἱ παλιοὶ μὲ λέγαν Βόμβο, μὰ ὁ πνιγμὸς στὰ ρέματά μου μέσα τοῦ Ἐβρου, γιοῦ τοῦ Κάσσανδρου, βασιλιᾶ τῆς Θράκης, ἔδωσε στὰ νερά μου τὸ ὄνομά μου τοῦτο. Ἕνας ποιητῆς Ρωμαῖος μὲ καλοῦσε Οἰάγριο, ἀντρα τῆς μούσας Καλλιόπης καὶ πατέρα τοῦ Ὀρφέα. Ὁ Ἀλκαῖος μὲ ὀνόμαζε « κάλλιστον » καὶ ὁ Εὐριπίδης « ἀργυρορρύτην ».

Στὶς μαρμαρυγές* τῆς ροῆς μου ὁ Ὀρέστης, ὁ γιὸς τοῦ Ἀγαμέμνονος, μανιασμένος καὶ κατατρεγμένος ἀπὸ τὶς Ἐρινύες, λούστηκε, ἐκεῖ ὅπου ἀνταμώνονται στὰ ρεύματά μου οἱ ροὲς τοῦ Τόντζου καὶ τοῦ Ἀρτισκοῦ. Ἔτσι βρῆκε γιαιρεία καὶ ἐξάγνιση, πού γιὰ θύμησή της ἔχτισε τὴν Ὀρεστιάδα στὰ τρία γιοφύρια μου πάνω.

Στὶς ὄχθες μου νὰ ἦ βοτάνη, πού οἱ Θράκες, κουρεύοντάς την τὴν καῖγαν μετὰ τὰ δειπνα γιὰ νὰ ζαλιστοῦν μὲ τοὺς καπνοὺς καὶ νὰ πέσουν σὲ ὕπνο βαθύ. Εἶναι οἱ ὑποβλητικοὶ καπνοὶ τῶν δεισιδαίμωνων Θρακῶν. Στὴ ροή μου κατέβασα καὶ χρυσάφι. « Χρυσορρόα » μὲ καλοῦσαν οἱ παλιοί. Στὸ κατέβασμά μου, στὴ Βισαπάρα τὴν παμπάλαιη ἀντικρίζω νὰ ὄνειρεύεται κοιμισμένη καὶ τὴν ἐπτάλοφη Εὐμολπιάδα, τὴν ξακουσμένη ὕστερνὰ τοῦ Φιλίππου πόλη. Κεῖθε καὶ κάτω γίνομαι πλωτὸς καὶ αὐλακώνουν τὰ νερά μου τρεχαντήρια ὡς τὴν Ὀρεστιάδα. Ἄλλοῦ πλατύνω κι ἄλλοῦ στενεύω, ὥσπου νὰ φθάσω στὸ τρίκλωνο τοῦτο πού γίνεται μὲ μένα, τὸν Τόντζο καὶ τὸν Ἀρτισκό.

Στὸ πέρασμα τῶν αἰῶνων εἶδα πολλὲς νὰ περνοῦν καὶ νὰ χάνωνται φυλές. Εἶδα ἔθνη καὶ λαοὺς ἄγριους, εἶδα ἡμερωμένους λαοὺς καὶ μαλακοὺς. Οἱ πουλάνθρωποι Θράκες μείναν ὁ λαὸς πού δὲν ξεκόλλησε ποτὲ ἀπὸ κοντά μου, ὥσπου ἡ φύτρα τους ἔσβησε καὶ πάει μέσα στοὺς αἰῶνες σ' ἀγῶνες φυλετικούς. Ἔτσι, διαλεχτὴ φυλὴ, στάθηκε πλάγι μου νὰ ἱστορῇ τ' ἀνθρώπινα ἢ ἑλληνικὴ φυλὴ, πού ἡμέρεψε τοὺς Θράκες, τοὺς δίδαξε θρησκεία καὶ τοὺς μετὰδωκε ἦθη καὶ ἔθιμα καὶ γλώσσα ἑλληνικὴ. Τὴ γλώσσα τούτη τῶν θεῶν ἀκολούθησαν κατόπιν γλώσσες βάρβαρες καὶ ταπεινές, κακὸς ἡγεῖς καὶ τραχιές.

Οἱ ἰτιές, μέ τὰ κλωνάρια τους τὰ χαμόζηλα, δασύσκιωτες καί ἰσκιερές πυκνώνουν τίς ὄχθες μου. Ὅταν ὁ βοριάς τσουχτερὸς χιμήξη ἢ ἡ νοτιὰ φυσήξη, τὸ πένθιμο τραγούδι τους δυναμώνει. Παλιοὶ ὕμνοι καί χαμένοι ἤχοι ἀναζοῦν τότε. Τότε ὁ Διόνυσος ἀπὸ τῆς Στράντζας τὰ δασύσκιωτα ρουμάνια πιωμένος φτάνει κέφι καί χαρά, κρατώντας τὸ ἄσκι, κρασί μαῦρο γιομάτο. Τὸν ἀκολουθεῖ τὸ κατάργυρο γέρικο φεγγάρι καί τὸν ξεσκεπάζει. Τὸν ἀκολουθοῦν Σάτυροι καί Μαινάδες. Καί στή ροή μου πάνω, μέσα στίς ἰτιές τίς χαμοκλαδοῦσες, στήνουν ξωτικὸ χορὸ. Κι ἀναζοῦν τ' Ἀναστενάρια, τὰ Διονύσια καί τὰ Δημήτρια. Ὁ Διόνυσος καλεῖ τοὺς πάντας στὸ μεθύσι. Καί χορεύουν στίς φωτιές καί τραγουδοῦν :

Πιάσε πυρά, πιάσε θρακιά,
τοὺς ρυθμούς τῶν ποδιῶν μου
στὰ σείστρα τῆς ψυχῆς μου ν' ἀναστήσω.

Πιάσε πυρά, πιάσε θρακιά,
τὸ πόδι ἄργὸ-ἄργὸ νὰ σύρω
στή φωτιά πάνω κι ἄχ καί ἴχ ν' ἀφήσω.

Πιάσε πυρά, πιάσε θρακιά,
δαύλισε κι ἄλλη φωτιά,
τοὺς ρυθμούς τῶν ποδιῶν μου νὰ ρυθμίσω.

Πιάσε τὸ νάμα τ' ἀμπελιοῦ
χέρι μέ χέρι δῶσ' νὰ πιοῦμε
τὴν τσότρα τῆ θρακιώτικη, ὠσπου νὰ μεθυστοῦμε.

Τέτοια τραγουδοῦν χεροπιαστοί, καί ρυθμικοὶ πατοῦν στίς φωτιές καί χορεύουν στή θρακιά πιασμένοι ἀπὸ τὴ μανία καί τὴ ἔκσταση οἱ Βάκχοι καί οἱ Σάτυροι καί οἱ Μαινάδες.

Ὁ τρύγος ἀκόμα κρατᾶ. Οἱ ληνοὶ πηγαينوέρχονται. Τὸ σταφύλι συνάζεται στὰ πατητήρια, στὰ μεγάλα βαρέλια, στίς τῆνες. Ὁ μούστος βράζει κι ἀφρίζει κι ἀναδίνεται ὁ μόσχος τοῦ σταφυλιοῦ καί χύνεται μιὰ ζάλη. Μεθᾶς καί παίξεις. Κάθε βράδυ στὸν αὐλόγυρο στήνεται ὁ χορὸς. Στοῦ καντηλιοῦ τ' ἄχνὸ φῶς σχηματίζονται χίλια σχήματα ξωτικά τῶν χορευτῶν. Χορεύουν οἱ Σάτυροι, κι ὁ Διόνυσος τοὺς

οίστηρλατεῖ καί τοὺς σπρώχνει. Οἱ τρυγητρες γίνονται Μαινάδες καὶ πηδώντας τρελὰ φωνάζουν ρυθμικά : Ἄχ, ἴχ, ἔχ ! Στοὺς τοίχους βλέπεις τοὺς ἴσκιους μιᾶς ζάλης χορευτικῆς. Ἄχ, ἴχ, ἔχ ! Ζωφόροι θαρρεῖς τοῦ Παρθενῶνος. Εἶναι τὸ ἀκολούθημα τοῦ φαγητοῦ καὶ τοῦ πότου ὕστερα ἀπὸ τὸ μάζεμα τοῦ σταφυλιοῦ, τὸ ριζιμὸ του στοὺς ληνοὺς, τὸ μάζεμα τοῦ μούστου, τὸ κουβάλημα τῶν τσοῦπρων στὶς τῆνες.

Ὅλ' αὐτὰ σὰν ζωφόρες* φειδικῆς ξετυλίγονται μέσα στοὺς κάμπους τοὺς ἀτέλειωτους τῶν ἀμπελιῶν τῆς Θράκης, πού τοὺς τριγυρίζουν τὰ ποτάμια — τὰ πολλὰ ποτάμια — πού ὅλο χύνονται νὰ φουσκώσουν τὴ ροή μου στὸ δρόμο της. Καὶ ἡ ροή μου κατεβαίνει προσπερνώντας μεγάλα γιοφύρια, γιοφύρια τοξωτά, πέτρινα, καμπυλωτά, καμαρωτά, θεμελιωμένα μὲ κορμιὰ ἀνθρώπινα. Προσπερνῶ τὰ μεγάλα γιοφύρια τῆς Ὁρεστιάδος, τὴ Μακρογέφυρα — ξωτικό τὸ παμπάλαιο πολύτοξο γιοφύρι — πού μὲ καβαλικεῦει στεριωμένη στὸ κύμα μου μὲ τοῦ πρωτομάστορα τὴν ὄρια τὴ γυναίκα. Μακριὰ στὸ κατέβασμά μου τὸ πηχτὸ ἀγναντεύω τ' ἀκρογιάλια καὶ τὰ περιγιάλια τοῦ Αἰγαίου. Εἶναι τὸ πέλαγο τὸ γαλανό, πού τὸ ἡμερεύουν τ' ἀμέτρητα νησιὰ τὰ Κυκλαδίτικα. Καὶ νά, τὸ τέρμα τοῦ ταξιδιοῦ μου. Ἡ ροή μου γίνεται διχάλα ἐδῶ καὶ σχηματίζεται τὸ δέλτα τῆς ἐκβολῆς μου πρὸς τὴ διψασμένη θάλασσα ἀπὸ τὰ γλυκὰ μου βουνίσια νερά, τὰ κατὰ πηχτα καὶ τὰ λιπαρά.

Ἐδῶ τελειώνει τ' ὄνειρομένο μου ταξίδι. Ἀρχίζοντας ἀπὸ μικρὸ ἀφρισμένο μ' ἄλλα ἀμέτρητα τέτοια ἀδερφάκια μου, ἀβγατίζοντας, κατεβαίνω βουνά, χαράδρες, ρουμάνια, κάμπους σὲ στενὲς κι ἀπλόχωρες κοίτες τραγουδώντας τὰ τραγούδια τοῦ βουνοῦ καὶ τοῦ κάμπου, τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου χιλιάδων χρόνων, ἀναρχων ἐποχῶν : « Εἶμαι ὁ Ἐβρος, τοῦ Εὐριπίδου ὁ « ἀργυρορρύτης », ὁ « κάλλιστος » τοῦ Ἀλκαίου, τῆς Θράκης ὁ « λιπαντῆς » καὶ ὁ « ὑδροδότης », πού ταξιδεύοντας τῆς Θράκης τῆς πολυάνθρωπης τοὺς ἀπέραντους κάμπους, βυθίζομαι — στοῦ ταξιδιοῦ τὸ τέρμα — στοῦ Αἰγαίου τὰ περιγιάλια ἀπέθαντος, ἀτέλειωτος, πολυζῶως καὶ δυνατός. Μὲ γεννᾷ ἡ Ροδόπη καὶ τὸ Σκόμιο, μὲ πλουτίζουν ὁ Τόντζος κι ὁ Ἀρδίσκος κι ὁ περίφημος Ἐργίνης καὶ μὲ θεριεύουν οἱ ἑξὶ δεκάδες τῶν ποταμιῶν τῆς πλουσιόκαμπης Θράκης, τῆς σιτοφόρας καὶ τῆς καρπερῆς τῆς ἑλληνικῆς ».

« Νέα Ἑστία », τ. 38, 1945,

Πολύδωρος Παπαχριστοδούλου

20. Η ΘΑΛΑΣΣΑ

‘Ο πατέρας μου — μύρο τὸ κύμα πού τὸν τύλιξε — δὲν εἶχε σκοπὸ νὰ μὲ κάμη ναυτικό.

—Μακριά, ἔλεγε, μακριά, παιδί μου, ἀπὸ τ’ ἄτιμο στοιχειό ! Δὲν ἔχει πίστη, δὲν ἔχει ἔλεος. Λάτρεψέ την ὅσο θές· δόξασέ την ἐκείνη τὸ σκοπὸ της. Μὴν κοιτᾶς πού χαμογεῶ, πού σοῦ τάζει θησαυρούς. Ἄργα γρήγορα θὰ σοῦ σκάψη τὸ λάκκο ἢ θὰ σὲ ρίξη πετσί καὶ κόκαλο, ἄχρηστο στὸν κόσμο.

Καὶ τὰ ἔλεγε αὐτὰ ἄνθρωπος, πού ἔφαγε τὴ ζωὴ του στὸ καράβι· πού ὁ πατέρας, ὁ πάππος, ὁ πρόπαππος, ὅλοι ὡς τὴ ρίζα τῆς γενιᾶς ξεψύχησαν στὸ παλαμάρι*. Μὰ δὲν τὰ ἔλεγε μόνο αὐτός, ἀλλὰ κι οἱ ἄλλοι γέροντες τοῦ νησιοῦ, οἱ ἀπόμαχοι τῶν ἀρμένων* τώρα, καὶ οἱ νεώτεροι, πού εἶχαν ἀκόμη τοὺς κάλους στὰ χέρια, ὅταν κάθιζαν στὸν καφενὲ νὰ ρουφήξουν τὸ ναργιλέ, κουνούσαν τὸ κεφάλι καὶ στενάζοντας ἔλεγαν :

—‘Η θάλασσα δὲν ἔχει πιὰ ψωμί. Ἄς εἶχα ἓνα κλῆμα στὴ στεριά καὶ μαύρη πέτρα νὰ ρίξω πίσω μου.

‘Η ἀλήθεια εἶναι πῶς πολλοὶ τοὺς ὄχι κλῆμα, ἀλλὰ νησι δολάκερο μποροῦσαν ν’ ἀποκτήσουν μὲ τὰ χρήματά τους. Μὰ ὅλα τὰ ἔριχναν στὴ θάλασσα. Παράβγαιναν ποιὸς νὰ χτίση μεγαλύτερο καράβι· ποιὸς νὰ πρωτογίνη καπετάνιος. Κι ἐγώ, πού ἄκουα συχνὰ τὰ λόγια τους καὶ τὰ ἔβλεπα τόσο ἀσύμφωνα μὲ τὰ ἔργα τους, δὲν μποροῦσα νὰ λύσω τὸ μυστήριό. Κάτι, ἔλεγα, θεϊκὸ ἐρχόταν κι ἔσπερνε ὅλες ἐκεῖνες τὶς ψυχὲς καὶ τὶς γκρέμιζε ἄβουλες στὰ πέλαγα, ὅπως ὁ τρελοβοριάς τὰ στειρολίθαρα*.

Ἄλλὰ τὸ ἴδιο κάτι μ’ ἔσπρωχνε κι ἐμένα ἐκεῖ. Ἄπὸ μικρὸς τὴν ἀγαποῦσα τὴ θάλασσα. Τὰ πρῶτα βήματά μου, νὰ εἰπῆς, στὸ νερὸ τὰ ἔκαμα. Τὸ πρῶτο μου παιγνίδι ἦταν ἓνα κουτὶ ἀπὸ λουμίμι μ’ ἓνα ξυλάκι ὀρθὸ στὴ μέση γιὰ κατάρτι, μὲ δυὸ κλωστὲς γιὰ παλαμάρια*, ἓνα φύλλο χαρτί γιὰ πανάκι καὶ μὲ τὴν πύρινη φαντασία μου πού τὸ ἔκανε μπάρκο τρικούβεργο*. Πῆγα καὶ τὸ ἔριξα στὴ θάλασσα μὲ καρδιοχτύπι. Ἄν θέλῃς, ἤμουν κι ἐγώ ἐκεῖ μέσα. Μόλις ὅμως τὸ ἀπίθωσα, καὶ βούλιαξε στὸν πάτο. Μὰ δὲν ἄργησα νὰ κάμω ἄλλο μεγαλύτερο ἀπὸ σανίδια. Ὁ ταρσανάς* γιὰ τοῦτο ἦταν στὸ λιμανάκι τοῦ Ἄι-Νικόλα. Τὸ ἔριξα στὴ θάλασσα καὶ τ’ ἀκολούθησα

κολυμπώντας ως την έμπατή του λιμανιού, πού τὸ πῆρε τὸ ρέμα μακριά. Ἀργότερα ἔγινε πρῶτος στὸ κουπί, στὸ κολύμπι πρῶτος· τὰ λέπια μου ἔλειπαν.

—Μωρὲ γειά σου, κι ἐσύ θὰ μᾶς ντροπιάσης ὅλους! ἔλεγαν οἱ γεροναῦτες, ὅταν μ' ἔβλεπαν νὰ τσαλαβουτῶ σὰ δέλφινας.

Ἐγὼ καμάρωνα καὶ πίστευα νὰ δείξω προφητικά τὰ λόγια τους. Τὰ βιβλία—πήγαινα στὸ Σχολαρχεῖο θυμοῦμαι—τὰ ἔκλεισα γιὰ πάντα. Τίποτα δὲν ἔβρισκα μέσα νὰ συμφωνῆ μὲ τὸν πόθο μου. Ἐνῶ ἐκεῖνα πού εἶχα γύρω μου, ψυχωμένα κι ἄψυχα, μοῦ ἔλεγαν μύρια. Οἱ ναῦτες μὲ τὰ ἠλιοκαμένα τους πρόσωπα καὶ τὰ φανταχτερὰ ροῦχα· οἱ γέροντες μὲ τὰ διηγῆματά τους· τὰ ξύλα μὲ τὴ χτυπητὴ κορμοστασιά, οἱ λυγερὲς μὲ τὰ τραγούδια τους :

ἽΟμορφος πού ἔναι ὁ γεμιτζῆς* ὅταν βραχῆ κι ἀλλάξη
καὶ βάλῃ τ' ἄσπρα ροῦχα του καὶ στὸ τιμόνι κάτση.

Τὸ ἄκουα ἀπὸ τὴν κούνια μου κι ἔλεγα πῶς ἦταν φωνὴ τοῦ νησιοῦ μας, πού παρακινούσε τοὺς ἄντρες στὴ θαλασσινὴ ζωή. Ἐλεγα πότε κι ἐγὼ νὰ γίνω γεμιτζῆς* καὶ νὰ κάτσω θαλασσοβρεμένος στὸ τιμόνι. Θὰ γινόμουν ὁμορφος τότε, παλίκαρος σωστός· θὰ μὲ καμάρωνε τὸ νησί! Ναι· τὴν ἀγαποῦσα τὴ θάλασσα! Τὴν ἔβλεπα νὰ ἀπλώνεται ἀπὸ τ' ἀκρωτήρι ὡς πέρα, πέρα μακριά, νὰ χάνεται στὰ οὐρανοθέμελα σὰ ζαφειρένια πλάκα στρωτὴ, βουβὴ καὶ πᾶσχιζα νὰ μάθω τὸ μυστικὸ της. Τὴν ἔβλεπα, ὀργισμένη ἄλλοτε, νὰ δέρνῃ μὲ ἀφρούς τ' ἀκρογιάλι, νὰ καθαλικεῦῃ τὰ χάλαρα*, νὰ σκαλώνῃ στὶς σπηλιές, νὰ βροντᾶ καὶ νὰ ἠχάη, λὲς καὶ ζητοῦσε νὰ φθάσῃ στὴν καρδιὰ τῆς Γῆς γιὰ νὰ σβήσῃ τὶς φωτιές της. Κι ἔτρεχα μεθυσμένος νὰ παίξω μαζί της, νὰ τὴ θυμώσω, νὰ τὴν ἀναγκάσω νὰ μὲ κυνηγήσῃ, νὰ νιώσω τὸν ἀφρό της ἐπάνω μου, ὅπως πειράζομε ἀλυσοδεμένα τ' ἀγρίμια. Καὶ ὅταν ἔβλεπα καράβι νὰ σηκῶνῃ τὴν ἄγκυρα, νὰ βγαίνει ἀπὸ τὸ λιμάνι καὶ ν' ἀρμενίξῃ στ' ἀνοιχτά, ὅταν ἄκουα τὶς φωνὲς τῶν ναυτῶν πού γύριζαν τὸν ἀργάτη*, καὶ τὰ κατευοδῶματα τῶν γυναικῶν, ἢ ψυχὴ μου πετοῦσε θλιβερὸ πουλάκι ἐπάνω του. Τὰ σταχτόμαυρα πανιά, τὰ ὄλοφούσκωτα σκοινιά τὰ κοντυλογραμμένα, τὰ πόμολα*, πού ἀφηναν φωτεινὴ γραμμὴ ψηλά, μ' ἔκραζαν νὰ πᾶω μαζί τους, μοῦ ἔταζαν ἄλλους τόπους, ἀνθρώπους ἄλλους, πλοῦτη, χαρές. Καὶ νυχτόμερα ἢ ψυχὴ μου κατάντησε ἄλλον πόθο νὰ μὴν

ἔχη παρὰ τὸ ταξίδι. Ἐκείνη καὶ τὴν ὥρα ποῦ ἐρχόταν πικρὸ χαμπέρι* στὸ νησί καὶ ὁ πνιγμὸς πλάκωνε τὶς ψυχὲς ὄλων καὶ χυνόταν βουβή ἢ θλίψη ἀπὸ τὰ ζαρωμένα μέτωπα ὡς τ' ἄψυχα λιθάρια τῆς ἀκρογιαλιᾶς· ὅταν ἔβλεπα τὰ ὄρφανοπαῖδια στοὺς δρόμους καὶ τὶς γυναῖκες μαυροφόρες· ὅταν ἄκουα νὰ διηγοῦνται ναυαγοὶ τὸ μαρτύριό τους, πείσμα μ' ἔπιανε ποῦ δὲν ἦμουν κι ἐγὼ μέσα πείσμα καὶ σύγκρυο μαζί.

Δὲν κρατήθηκα περισσότερο. Ἐλεπε ὁ πατέρας μὲ τὴ σκούνα* στὸ ταξίδι. Μίσευε κι ὁ καπετὰν Καλιγέρης ὁ θεῖος μου γιὰ τὴ Μαύρη θάλασσα. Τοῦ ἔπεσα στὸ λαιμό· τὸν παρακάλεσε κι ἡ μάνα μου ἀπὸ φόβο μὴν ἀρρωστήσω· μὲ πῆρε μαζί του.

—Θὰ σὲ πάρω, μοῦ λέει, μὰ θὰ δουλέψης· τὸ καράβι θέλει δουλειά. Δὲν εἶναι ψαρότρατα νὰ ἴχης φαί καὶ ὕπνο.

Τὸν φοβόμουν πάντα τὸ θεῖο μου. Ἦταν ἄγριος καὶ κακὸς σὲ μένα, ὅπως καὶ στοὺς ναῦτες του. Κάλλιο σκλάβος στ' Ἀλιτζέρι—πάρω μὲ τὸν Καλιγέρι, ἔλεγαν, γιὰ νὰ δείξουν τὴν ἀπονία του. Κι ὁ λόγος του πάντα προσταγή. Μόνον ἀπελπισμένοι πῆγαιναν στὴ δούλεψή του. Μὰ ὁ μαγνήτης ποῦ ἔσερνε τὴν ψυχὴ μου, ἔκαμε νὰ τὰ λησμονήσω ὅλα. Νὰ πατήσω μὰ στὴν κουβέρτα*, ἔλεγα, καὶ δουλεῖα ὅση θές.

Ἀληθινὰ ρίχτηκα στὴ δουλειά μὲ τὰ μοῦτρα. Ἐκαμα παιγνίδι τὶς ἀνεμόσκαλες. Ὅσο ψηλότερα ἢ δουλειά, τόσο πρόθυμος ἐγώ. Μπορεῖ ὁ θεῖος μου νὰ ἤθελε νὰ παιδευτῶ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ γιὰ νὰ μετανιώσω. Ἀπὸ τὴν πλύση τῆς κουβέρτας στὸ ξύσιμο· ἀπὸ τὸ ράψιμο τῶν πανιῶν στῶν σκοινιῶν τὸ πλέξιμο· ἀπὸ τὸ λύσιμο τῶν ἀρμένων στὸ δέσιμο. Τώρα στὴν τρόμπα*· τώρα στὸν ἀργάτη*· φόρτωμα - ξεφόρτωμα, καλαφάτισμα*, χρωμάτισμα πρῶτος ἐγώ. Πρῶτος; Πρῶτος· τί μ' ἔμελε; Μοῦ ἔφτανε πὼς ἀνέβαινα ψηλὰ στὴ σταύρωση* κι ἔβλεπα κάτω τὴ θάλασσα νὰ σκίζεται καὶ νὰ πισωδρομῆ ὑποτακτικὴ μου. Τὸν ἄλλον κόσμο, τοὺς στεριανούς, μὲ θλίψη τοὺς ἔβλεπα.

—Ψέ ! . . . ἔλεγα μὲ περιφρόνηση. Ζοῦνε τάχα κι ἐκεῖνοι ! . . .

« Λόγια τῆς Πλώρης » (Ἀπόσπασμα) Ἀνδρέας Καρκαβίτσας

21. Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΤΟΥ ΣΚΟΜΒΡΟΥ

Σκόμβρος είναι τὸ σκουμπρί. Σκόμβρος είναι ὅμως καὶ ὁ τσίρος, δηλαδή τὸ ἀπεξηραμένο, τὸ ἀφυδατωμένο σκουμπρί. Θὰ τὰ βάλουμε λοιπὸν καὶ τὰ δύο μαζί, δηλαδή θὰ μιλήσουμε καὶ γιὰ τὸ σκουμπρί ὅταν θὰ φθάσουμε στὸν τσίρο. Τώρα θὰ ποῦμε δύο λόγια γιὰ τὴν οἰκογένεια.

Εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες οἰκογένειες τοῦ βυθοῦ. Ἀρχίζει ἀπὸ τὸ σκουμπρί καὶ καταλήγει στὸν τόνο. Σκουμπρί, κολιός, τορίκι, παλαμίδα, τονίνα, τόνος. Ὅλα λιπαρά, ταξιδιάρικα, ἀφρόψαρα, διαφόρων διαμετρημάτων. Ψάρια γονιμότητα. Μᾶς ἐπισκέπτονται κάθε ἀνοιξη σὲ ἀτέλειωτα κοπάδια. Πιάνονται μὲ πολλοὺς καὶ διαφόρους τρόπους.

*
* *
*

Η ΠΑΛΑΜΙΔΑ. Ἡ παλαμίδα ἔχει σῶμα ἀλλὰ καὶ ὄνομα χορταστικό . . . Παλαμίδα! Τὸ λὲς καὶ γεμίζει τὸ στόμα σου. Ἔπειτα τὴν κοιτᾶς καὶ χορταίνει τὸ μάτι σου. Παχύ, γυαλιστερό, μεγάλο ψάρι. Κατόπιν τὴν ψήνεις στὸ κεραμίδι καὶ βαριέσαι νὰ τρῶς. Κρέας ἀφθονο. Καὶ λέπι οὔτε τόσο δά. Ὁ Θεὸς τὴν ἐτοίμασε κατευθεῖαν γιὰ τὴ σχάρα . . . Σχίζεις τὴν κοιλιά της, πετᾶς τὰ ἐντόσθια, τὴν ἀλατίζεις καὶ τὴ ρίχνεις στὴ φωτιά. Ἔπειτα . . . βουλιάζεις, μαζί μὲ τὸ πιρουνι σου, μέσα στὸ ψαχνό.

Ἀφθονία παρουσιάζεται καὶ στὸν ἀριθμό. Ἀναρίθμητο εἶναι κάθε κοπάδι. Ὅπου πέση ἡ παλαμίδα, γεμίζουν ὅλα. Οἱ κόρφοι, οἱ ἀκρογυαλιές, τὰ δίχτυα, τὰ πορτοφόλια, τὰ στομάχια. Ἐμεῖς ὅμως γιὰ τὸ « εὐχαριστῶ » τὴν κατηγοροῦμε. « Οὐφ ! εἶναι ψάρι βαρύ. Καὶ μυρίζει ἄσχημα ! ». Μυρίζει ; Χμ ! Ζήτημα μύτης. Ἀλλὰ καὶ μαγειρικῆς. Ζέρετε ὅμως γιατί κυρίως μυρίζει ; Γιατί εἶναι μπόλικη καὶ φθηνή. Γιὰ ὅς ἦτανε λιγοστή καὶ ἀκριβὴ καὶ τὰ λέγαμε. Τότε θὰ κάναμε μαζί της κόρτε ἀπὸ μακριά, ὅπως κάνουμε μὲ τὴν τσιπούρα. Καὶ ἡ μυρουδιά της θὰ μᾶς ἦτανε πολὺ ὀρεκτική.

Εἶναι ἡ ξένη μας. Ἀφρόψαρο πού μᾶς ἔρχεται κοπαδιαστὸ ἀπὸ μακριά. Ἐνας στρατός, πού ταξιδεύει χοροπηδώντας καί . . . τρώγοντας. Πλέει καὶ παίξει, πλέει καὶ τρώει. Ὁ στρατός, λένε οἱ νόμοι τοῦ πολέμου, τρέφεται ἀπὸ τὴ χώρα πού διασχίζει. Αὐτὸ κάνει καὶ ἡ

παλαμίδα. Πλέει και καταβροχθίζει ό,τι βρῆ στο δρόμο της. Τρώει ταξιδεύοντας. Φυσικά, όσο βρίσκει φαί, δέν τσιμπάει στ' άγκίστρι. Κι οί ψαράδες σκάζουν! Νά τις βλέπτης νά πηδοῦν μπροστά σου και νά μην τσιμποῦν! Δέν θα πιάσουν τὰ κρύα; λείει ό ψαράς. Θα σκορπίσει ό γαῦρος, θα χαθῆ τὸ « ψιλὸ » και τότε τὰ λέμε. Πού θα μου πᾶς; Θα χτυπήσης και στη συρτή τῆ δικῆ μου.

Αὐτά, ἐννοεῖται, τὰ λένε οί ἐρασιτέχνες. Γιατί οί συστηματικοί ψαράδες μεταχειρίζονται ἄλλα συστήματα. Μέθοδο ἐπιθετική. Μόλις ἀντικρίσουν τὸ κοπάδι, τὸ ζώνουν με τὰ δίχτυα. Φυσικά οί παλαμίδες ἔχουν μάτια, και τις περισσότερες φορές γλιστρᾶνε. Φεύγουν ἐγκαίρως μακριὰ κι ἄντε κυνήγα τες! "Όταν ὅμως τις μπλοκάρουν μέσα σὲ μέρος στενὸ, δέν τοὺς ξεφεύγει οὔτε μιὰ.

Ἐραῖο, θεαματικὸ πολὺ, εἶναι αὐτὸ τὸ κυνήγι. Τὸ καῖκι, με τῆ μηχανῆ και με τὰ δίχτυα, ὀργώνει τῆ θάλασσα περήφανα. Ντούπ, ντούπ, ντούπ! . . . "Ενας ψαράς εἶναι ἀνεβασμένος στὸ κατάρτι. "Όρθιος ἐκεῖ ψηλά, ἐπισκοπεῖ τὸ πέλαγος, ἐνῶ ἡ πλῶρη σχίζει τὰ νερά! . . . Ντούπ, ντούπ, ντούπ! Τὸ μάτι πέρα, τὸ μάτι γύρω, παντοῦ. Και νά οί παλαμίδες! Παίζουν ἐπάνω στὸν ἀφρὸ! Οί μαῦρες ράχες τοὺς φαίνονται και χάνονται. Παίζουν και κυνηγοῦνε. Καταδιώκουν τὰ μικρόψαρα. Ἐπὸ ψηλά οί γλάροι τοῦ κρατᾶνε συνοδεία. Τις ἀκολουθοῦν βῆμα πρὸς βῆμα, ξεσηκωμένοι κι αὐτοὶ γιὰ τὸ ψητό. . . Κλώθουν, σβουρίζουν στὸν ἀέρα και σέρνονται πέρα, σὰν ἕνα μάτσο ἄσπρα χαρτιά πού τὰ σῆκωσε και τὰ πῆρε ὁ ἀνεμος. Ἐλίμονο στὰ φτωχὰ μικρόψαρα! Ἐν γλιτώσουν ἀπὸ τὸ στόμα τῆς παλαμίδας, θα πέσουν στῆ μύτη τοῦ γλάρου. Ἐπὸ τῆ Σκύλλα στῆ Χάρυβδη.

Ἐστώσο τὸ καῖκι προχωρεῖ στὸ κοπάδι και τὸ ζώνει με τὰ δίχτυα. Και τότε νά δῆς τί γίνεται στ' ἀνέβασμα! Τὸ δίχτυ πᾶει νά σπάση ἀπὸ τὸ βάρος, κι ἡ πλῶρη σὲ λιγάκι γεμίζει ἀπὸ ἀστραφτερὰ ψάρια πού χτυπᾶνε στὸ κατάστρωμα βαριά.

Λάμπουνε τὰ πλευρὰ και κοκκινίζουνε τὰ σπάρραχνα. Λένε πὼς ἡ παλαμίδα ἔχει τὸ πιὸ κόκκινο σπάρραχνο τοῦ κόσμου. Ἐίσως, ἄλλὰ ἐσεῖς νά μη βασίζεστε ἀπόλυτα σ' αὐτὴν τὴν κοκκινάδα και νά μην τῆ θεωρῆτε ἀψευδὲς σημεῖον τῆς φρεσκάδας τοῦ ψαριοῦ. Γιατί ὑπάρχει και κόκκινη . . . βαφή και τὸ σπάρραχνο βᾶφεται πολὺ εὔκολα. Λένε ἐπίσης ὅτι ἡ παλαμίδα ἀντέχει στὸ δυναμίτη. Πλέει ἔχοντας κλειστὰ τ' αὐτιά, και τὰ ἀέρια τῆς ἐκρήξεως δέν τὴν πειράζουν.

Οί παλαμίδες πιάνονται καί σέ δίχτυα στάσιμα. Πρέπει ὅμως τὸ μάτι τοῦ διχτυοῦ νὰ εἶναι ἄρκετὰ μεγάλο γιὰ νὰ χωράη κάπως μέσα τὸ κεφάλι τῆς παλαμίδας. Ἄν τὸ μάτι εἶναι ψιλότερο, ἢ παλαμίδα δὲν πιάνεται ἀλλὰ οὔτε καὶ φεύγει. Ἐπιμένει νὰ ξεπεράσῃ τὸ δίχτυ καί, στὸ τέλος, σκάζει ἀπὸ τὸ κακὸ της καὶ βουλιάζει ἐπὶ τόπου ! . . . Πιο πεισματάρικο ψάρι δὲ γίνεται.

* * *

Ο ΚΟΛΙΟΣ ΚΑΙ ΤΑ ΧΟΥΓΙΑ ΤΟΥ. Ὁ κολιὸς τῆς θάλασσης δὲ μοιάζει μὲ τὸν κολιὸ τῆς παροιμίας. Πρῶτα γιὰτὶ οἱ κολιοὶ στὴ θάλασσα δὲν εἶναι ὅλοι « ἀπὸ ἓνα βαρέλι », δὲν ἔχουν δηλαδὴ « μιὰ κόψη ὅλοι ». Καὶ ἔπειτα γιὰτὶ δὲν περιμένουν τὸν Αὔγουστο γιὰ νὰ ἴναι « στὸν καιρὸ τους ». Καιρὸς τους εἶναι καὶ ἡ ἀνοιξη κι ὅλο τὸ καλοκαίρι. Πιάνονται ὅλο τὸν καιρὸ. Λαμπρά, ἀλλὰ πῶς πιάνονται ; Γιὰτὶ ἐδῶ βέβαια δὲν πρόκειται νὰ ἀνακατευτῆ ἡ τράτα. Ὅταν μιλάμε γιὰ ψάρεμα κολιοῦ, μιλάμε γιὰ ψάρεμα κολιοῦ κι ὄχι γιὰ λαϊκὸ παζάρι, γιὰ ὅ,τι τύχη κι ὅ,τι περάσῃ. Ἐδῶ πᾶς γιὰ κολιό, ρίχνεις γιὰ κολιό ! Ἡ τράτα εἶναι ἄλλη ὑπόθεση. Μιὰ σκούπα ποῦ σαρώνει τὸ βυθὸ κι ἀρπάζει ὅ,τι λάχη. Δίκαιοι μετὰ ἀδίκων, ὅλοι στὸ σάκο ! Βέβαια εἶναι καὶ τὸ γρι-γρι. Τὸ κυκλικὸ δίχτυ ποῦ ζώνει ὀρισμένα ψάρια, καὶ φυσικὰ καὶ κολιούς. Μ' ἂν θέλῃς νὰ ψαρεύσῃς εἰδικὰ κολιούς, πρέπει νὰ πᾶς μὲ τὴ συρτῆ.

Ἄλλὰ ἐδῶ πλέον, ἀντὶ νὰ καθαρίσουνε τὰ πράγματα, θολώνουν περισσότερο. Γιὰτὶ συρτῆ εἶναι μιὰ κουβέντα. Τί συρτῆ ὅμως χρειάζεται ; Καὶ πρὸ παντὸς ποιά ὥρα πρέπει νὰ ψαρεύῃς, σὲ τί νερὰ καὶ μὲ τί δόλωμα ;

— Ἀποβραδὶς, σοῦ λέει ὁ ἕνας, ψηλὰ στ' ἀφρόνερα, μὲ δόλωμα ἄσπρο.

— Κουρουφέξαλα, ἀπαντᾷ ὁ ἄλλος. Ἡ ὥρα ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἐποχὴ. Στὴν καθυτὸ ἐποχὴ του, δηλαδὴ τὸν Αὔγουστο, ὁ κολιὸς πρέπει νὰ ψαρεύεται πρωὶ-πρωί, γύρω ἀπὸ τὸ σκάσιμο τοῦ ἡλίου. Δολώνεις φτεροὺ γλάρου καὶ πᾶς γιαλὸ-γιαλὸ.

— Γιαλὸ-ἀνοιχτά, δὲ θὰ πῆ τίποτα, ἐπεμβαίνει ὁ τρίτος. Ἐδῶ ὅλο τὸ πᾶν εἶναι νά'ναι τὰ νερὰ ζεστά. Ζεστά καὶ ἄλμυρά. Κι ὅσο γιὰ τὸ φτεροὺ τοῦ γλάρου, αὐτὸ χρειάζεται ὥσπου νὰ πιᾶσῃς τὸ πρῶτο ψάρι. Ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα κόβεις λουρίδες καὶ δολώνεις.

Ποιός έχει δίκιο ; Και οι τρεις ! Γιατί ο κολιός πιάνεται μ' όλους αυτούς τους τρόπους και με κάμποσους άλλους ακόμα.

—Πρωί με θέλετε ; λέει στους ψαράδες. 'Εδώ είμαι ! Βράδυ με ζητάτε ; 'Απίκου βρίσκομαι ! Μά είναι κρύα τὰ νερά ; Δὲν πειράζει. Κατεβαίνω ἕνα - δυὸ μέτρα πιὸ βαθιά. Καί . . . κατεβήτε κι ἐσεῖς.

Μὲ μιὰ λέξη ὁ κολιὸς δὲ χαλάει κανενὸς χατίρι. Πιάνεται ἀκόμα και στὴ συρτὴ τοῦ ἀτζαμῆ. Μὰ τοὺς πολλοὺς κολιοὺς θὰ τοὺς πιάση μόνο ὁ τεχνίτης. 'Ακόμα περισσότερους θὰ πιάση βέβαια ἡ τράτα. Αὐτὴ πέφτει στὸ κοπάδι, δηλαδή τὸ κοπάδι πέφτει ἐπάνω της. 'Αλλὰ πρέπει νὰ ποῦμε δυὸ λόγια περισσότερα γιὰ τὸ κοπάδι αὐτό.

Οἱ κολιοὶ εἶναι ψάρια μεταναστευτικὰ και κοπαδιάρικα. Κάθε ἀνοιξη μᾶς ἔρχονται ἀπὸ ἀγνωστὴ διεύθυνση μαζί με τὶς παλαμίδες και τὰ σαβρίδια. 'Ο τόπος τῆς προελεύσεώς τους εἶναι ἀμφίβολος. "Άλλοι λένε τὴ Μαύρη θάλασσα. "Άλλοι μιλοῦν γιὰ τὰ παράλια τῆς Συρίας και τῆς Παλαιστίνης. Μιὰ φορὰ, τὴν ἀνοιξη μᾶς ἐπισκέπτονται τακτικὰ και δίχως ἄλλο, πάντοτε μέσα στὴν προθεσμία. Οὔτε μέρες δὲ λαθεύουν. Τὸ καραβάνι τους εἶναι τὸ πολυπληθέστερο ἀπ' ὅλα. Μυριάδες μυριάδων οἱ ταξιδιαραῖοι, ἕνα κοπάδι ὅλοι ! Μέγα στράτευμα. Δυστυχῶς τὸ στράτευμα αὐτό, μέχρις ὥρας, ἀκολουθεῖ πορεία ἀγνωστὴ και ἀνεξιχνίαστὴ. Κανεὶς δὲν ξέρει ἀπὸ ποῦ περνάει και ποῦ καταστολάζει. Καλά, θὰ πῆτε, και οἱ κολιοὶ ποῦ πιάνουμε ; 'Απὸ ποῦ πέφτουν ; 'Απὸ τὸν οὐρανό ; "Όχι, τοῦ κοπαδιοῦ εἶναι κι αὐτοί, ἀλλὰ εἶναι λιποτάκτες. Γιὰ πολλοὺς και διαφόρους λόγους, (ἐναντία ρεύματα, ἀναζήτηση τροφῆς, κυνηγητὸ ἀπὸ μεγάλη ψάρια), ξεκόβουν ἀπὸ τὸ κοπάδι και ξεπέφτουν στὰ παράλια μας. Κοπαδιαστοὶ παρουσιάζονται κι αὐτοί. Μὰ τὰ κοπάδια αὐτὰ εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μικρὲς ὁμάδες. Μὲ δύναμη λόχου τὸ πολὺ.

Αὐτοὺς λοιπὸν τοὺς συγυρίζουνε οἱ τράτες και τὰ γρί - γρί, και περισσεύει κι ἕνας ἀριθμὸς γιὰ τ' ἀγριόψαρα και γιὰ τὶς συρτές. Καμιὰ φορὰ ὅμως ἡ τράτα πετυχαίνει ὀλόκληρη . . . διλοχία ἢ και . . . μεραρχία σωστή. Κοπάδι τρανταχτό, χιλιάδες κομμάτια. Γεμίζει τότε ὁ σάκος τίγκα και δὲν μπορεῖ νὰ τραβηχτῆ. Εἶναι ἡ τυχερὴ καλάδα. Ψάρι νὰ δῆ τὸ μάτι σου ! Γεμίζει κι ἀσημολογáει ἡ ἀμμουδιά ! Κι ὁ κόσμος ἀπὸ γύρω μαζεύεται περιέργως, γιὰ ν' ἀπολαύση

τό . . . φαινόμενο. Καί τότε . . . βρέχει ψάρια. Είναι οί κολιοί πού πετᾶνε οί τρατάρηδες μ' άπλοχεριά στή γαλαρία . . .

*
* *

Ο ΤΣΙΡΟΣ. Ὁ Ἰανός, ὁ ἀρχαῖος θεός πού ἔδωκε τὸ ὄνομά του στὸ μήνα Ἰανουάριο, εἶχε δυὸ μορφές. Ἄλλες δύο μορφές ἔχει καὶ τὸ σκουμπρί. Ἀνάλογα μὲ τὴν ἐποχή, εἶναι τετράπαχο ἢ ἀδύνατο. Κι ἀνάλογα μὲ τὴν ἐποχή, πουλιέται ὡς σκουμπρί ἢ ὡς τσίρος. Τὸ ὄνομά του δηλαδὴ εἶναι ἀνάλογο μὲ τὸ πάχος του. Ἄς ἀρχίσουμε ὁμως τὴν ἱστορία του ἀπὸ τὴν ἀρχή, γιὰ νὰ γίνουμε περισσότερο καταληπτοί.

Κάθε ἀνοιξη, ἡ θάλασσα τοῦ Μαρμαρᾶ γεμίζει ἀπὸ χρυσοπράσινο ἰριδισμό. Εἶναι τὰ σκουμπριά, πού κατεβαίνουν ἀπὸ τὴ Μαύρη θάλασσα στὴ Μεσόγειο γιὰ νὰ παραθερίσουν. Ὅσα πιαστοῦν τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, εἶναι ὀλόπαχα. Εἶναι αὐτὰ πού τρῶμε φρέσκα ἢ παστὰ ἢ καπνιστά. Κατόπιν ἀδυνατίζουν — μὲ τὴ γέννα. Ἀδύνατα σὲ σημεῖο ἀπελπιστικό, σχεδὸν ἀγνώριστα, ξαναπαίρνουν τὸ δρόμο τοῦ γυρισμοῦ γιὰ τὰ μαυροθαλασσίτικα λημέρια τους. Ὅσα πιάνονται στὴν περίοδο αὐτὴ, εἶναι γιὰ πέταμα. Καὶ πραγματικὰ στὴν ἀρχὴ οἱ ψαράδες τὰ πετοῦσαν. Ἐπειτα ὁμως σκεφθῆκανε ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ πηγαίνῃ τόσο ψάρι χαμένο. Τὰ κρατήσανε λοιπὸν καὶ τὰ χρησιμοποιήσανε διαφορετικά. Τὰ κάμανε τσίρους.

Ὅποιος ἔχει γνωρίσει σκουμπρί ζωντανό, ἐπάνω στὴν ἀκμὴ του καὶ στὴ λάμψη του, δὲν μπορεῖ νὰ μὴ μελαγχολήσῃ στὸ θέαμα, στὸ ἀντίκρισμα τοῦ τσίρου. Τί κατάντημα ! Παραλλήλως ὁμως θὰ θαυμάσῃ καὶ τὸ πρακτικὸ μυαλὸ τῶν ψαράδων πού καταφέρανε νὰ ἀξιοποιήσουν τὸ ξερακιανὸ σκουμπρί ξεραίνοντάς το περισσότερο ! Μέσα ὁμως ἀπὸ ὅλη αὐτὴ τὴν ἱστορία ἀναπηδᾷ καὶ ἓνα ἄλλο νόημα, πιὸ βαθύ : Ὅτι ὑπάρχει πάντοτε περιθώριο γιὰ τοὺς ξεπεσμένους. Ὅτι ὅταν κανεὶς φθάσῃ στὸ « μὴ περαιτέρω », ἀρχίζει νὰ παίρῃ ἐπάνω του ἀπὸ ἄλλη μεριά. Τὸ ξεπεσμένο σκουμπρί γίνεται τσίρος, ὁ ἀποτυχημένος δικηγόρος γίνεται ὑπουργός, καὶ ὁ σαχλὸς λογογράφος κριτικὸς περιωπῆς ἢ . . . μορφωτικὸς σύμβουλος.

Τὸ σκουμπρί εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ γονιμότερα ψάρια. Γεννάει πεντακόσιες χιλιάδες αὐγά. Ἀφθονία καὶ εὐλογία. Τρῶνε τὰ ψάρια, τρῶνε οἱ ἄνθρωποι, καὶ πάλι περισσεύει πράγμα. Μὴ φαντασθῆτε δὲ ὅτι,

έπειδή είναι άφθονο, δέν είναι νόστιμο. Είναι νοστιμότερο από πολλά άλλα ψάρια, όμόφυλα και άλλόφυλα. Και είναι ψάρι άβλαβο. Μπορείς να φάς όσο θέλεις. Ύπό έναν όρον : Να είναι φρέσκο. Γιατί, όσο άβλαβο είναι φρέσκο, τόσο επικίνδυνο είναι όταν μπαγιατιάψη.

Μία από τις πιό περιέργες συνήθειες του σκουμπριού είναι ή παρακολούθηση τής ρέγγας. "Όπου βρῆ ρέγγες, τις παίρνει από πίσω. Τις παρακολουθεϊ κατά πόδας. Για ποιο λόγο νομίζετε ; Για να ιδῆ ποῦ θα γεννήσουν, και να πάη κατόπιν — δηλαδή άμέσως — να φάη τ' αυγά . . . Το αυγό είναι ή αγαπημένη τροφή του, κυρίως τὸ αυγό από ρέγγα. Η μισή αυγοπαραγωγή τής ρέγγας καταστρέφεται από τὰ σκουμπριά. Τὴν ἴδια δουλειὰ κάνει και ή άθερίνα. "Ας τῆ βλέπετε μικρῆ και άθῶα. Καταστρέφει χιλιάδες αυγά. Αυτῆ μάλιστα ρημάζει τ' αυγά όλων τῶν ψαριῶν άδιακρίτως.

«Έδῶ Βυθός»

Θέμος Ποταμιάνος

22. ΠΡΩΤΟΜΑΓΙΑ

Του Μαγιοῦ ροδοφαίνεται ή μέρα,
 που ώραιότερη ή φύση ξυπνάει,
 και τὴν κάνουν λαμπρά και γελάει,
 πρασινάδες, άχτίνες, νερά·
 άνθη κι άνθη βαστοῦνε στο χέρι
 παιδιὰ κι άντρες, γυναίκες και γέροι·
 άσπροεντύματα, γέλια και κρότοι.
 "Όλοι οί δρόμοι γιομάτοι χαρά·
 ναί, χαρῆτε του χρόνου τῆ νιότη,
 άντρες, γέροι, γυναίκες, παιδιὰ.

(Ἄ π ό σ π α σ μ α)

Διονύσιος Σολωμός

Ε'. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ — ΑΙΣΘΗΤΙΚΑ

1. ΦΙΛΑΡΓΥΡΟΣ

Ὁ καημένος Χρυσολάτρης
ξάπλα κείτεται, βογκάει,
μέ τὸ Χάρο πολεμάει·

ἐλαιμάργησεν ὁ δόλιος,
τί γιομάτισε σὲ σπίτι
κάποιου πλούσιου συμπολίτη.

Τοῦ ἐπρόβαλαν καμπόσοι
μέ καρδιάς κι ἀγάπης ζέση
τὸ γιατρὸ νὰ προσκαλέση.

Τώρα αὐτὸς καὶ τὴν ἀρρώστια
καὶ τὸν κίνδυνο λογιάζει,
μόν' τὰ ξεοδα τρομάζει !

Ἕνας φίλος του ἀστεῖος,
μέ σκοπὸ νὰ χωρατέψη,
τοῦ εἶπε μήπως ἐξοδέψη

πλιὸ παράνω στή θανή του,
ἂν ἀπόμνησκεν ἀκόμα
ἔτσι ἀνήμερος στὸ στρῶμα.

Τότε πλιὸ ἐκαταζαλίστη·
παντοχή καὶ θάρρος χάνει,
καὶ φωνάζει : θὰ πεθάνη !

Καὶ οἱ πόνοι του ἀβγαταίνουν,
καὶ γιατροῦ ζητάει τὴ χάρη,
μὴ ὁ θάνατος τὸν πάρη.

Ἐξανάλαβε ὥστόσο
 μὲ ὀλίγα τὴν ὑγεία του.
 Μόν' γι' αὐτὴ τὴ συμφορὰ του

ἔκαμε ὄρκον, ὅσο ζῆση,
 νὰ δειπνᾷ μόν' τὸ βράδου
 μὲ νερὸ καὶ παξιμάδι.

« Ἀπαντα »

Ἰωάννης Βιλαρόις

2. Ο ΠΕΡΙΕΡΓΟΣ

Ὁ κυριευόμενος ἀπὸ τὸ ἐλάττωμα τοῦτο δὲν εἶναι κύριος τοῦ ἑαυτοῦ του, καὶ σπρώχνεται ἀπὸ ἀκαταμάχητην ὄθησι νὰ γνωρίσῃ τὰ μὴ ἐπιτρεπόμενα.

Τοῦ ἐμπιστεῦσαι μιὰ δέσμη; ἓνα τί κλεισμένο καὶ σφραγισμένο; Ζουρλαίνεται νὰ μάθῃ τί εἶναι μέσα. Τὸ μαλάζει ἀπ' ἔξωθε, τὸ φαχουλεύει μὲ τὰ δάχτυλά του, τὸ κοιτάζει, τὸ ξετάζει, προσπαθεῖ νὰ μαντέψῃ... Καὶ ὅσο τὸ φαχουλεύει καὶ τὸ μαλάζει, τόσον γένεται διακαέστερος ὁ πόθος του διὰ νὰ ἰδῆ, νὰ γνωρίσῃ, νὰ μάθῃ τί τὸ περιεχόμενο. Εἶσαι δὲ πολὺ τυχερὸς ἂν ἤμπορέσῃ ν' ἀνθέξῃ στὴν ὄθησι τῆς ἐπιθυμίας του καὶ νὰ μὴ σοῦ τὸ ἀνοίξῃ.

Ἦλθε σήμερα ἓνας ξένος εἰς τὸ σπίτι τοῦ γειτόνου. « Ποίος νὰ ᾿ναι ἐκεῖνος ὁ ξένος; Καὶ ποῦθεν ἔρχεται; Καὶ διατί ἐπῆγε ἐκεῖ; Καὶ τί νὰ θέλῃ; Ἀπὸ τὴν ὑπέρητριά του ἤμποροῦμε νὰ μάθωμε. Νὰ βάλωμε τὴ δική μας νὰ τὴν ξετάξῃ ».

Ἄν ὁ περιεργὸς εὐρίσκεται σὲ ξενοδοχεῖο, κοιτάζει ἀπὸ τὴν κλειδονότρυπα νὰ ἰδῆ ποίος εἶναι στὴν κοντακιανὴ κάμαρα καὶ τί κάνει καὶ στέκει μὲ τ' αὐτιά τεντωμένα ν' ἀκούσῃ τί λένε. Θέλει νὰ ξέρῃ τί τρώει ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα καὶ τοὺς ἀκολουθεῖ στὴν ἀγορὰ καὶ κοιτάζει νὰ ἰδῆ τί ψωνίζουνε καὶ ἂν κάνουνε σύβασα, ἢ ἂν δίνουνε ὅσο τοὺς γυρέφουνε· κι ἂν παίρουν ἀπὸ τὸ ἀκριβότερο ἢ ἀπὸ τὸ φθινότερο· ἂν τὸ πληρώνουνε ἀπὸ τὰ ἔτοιμα ἢ ἂν τὸ παίρουν ἐν πίστει... Σ' ὅλα τοῦτα προσέχει ὁ περιεργὸς καὶ τὰ σημειώνει καὶ βαστάει λογαριασμό. Πηγαίνει πάντα ζητώντας νὰ μάθῃ τὲς δουλειὲς τοῦ καθενός, ἐνῶ αὐτὸς δὲν λέγει τὲς ἰδικές του.

Περιφέρεται και ζητάζει τίνος μαγερειό καπνίζει και τίνος ὄχι· παρατηρεῖ τί φορεῖ ὁ καθέννας· τί φορεῖ ἡ γυναίκα του· τί φοροῦν τὰ παιδιά του. Τοῦ μετράει πόσα ξοδεύει και τὰ παραβάλλει μὲ τὰ ἔσοδά του· και κρίνει και προλέγει τὸ τέλος του.

Ὁ μικροπρεπῆς τοῦτος περιέργως γίνεται ἐνοχλητικὸς εἰς τοὺς ἄλλους, ὅσοι γνωρίζουν τὸν χαρακτήρα του και ἐπιτηροῦνται ἀπὸ αὐτόν. Εἶναι δὲ ἠθικῶς ἔλεινός και ἀξιοκαταφρόνητος.

Ἰδού ὁ ἄνθρωπος»

Ἀνδρέας Λαυκαράτος

3. Ο ΦΙΛΟΠΟΝΟΣ

Ὁ φιλόπονος εὐρίσκεται σήμερα εἰς τὰς κατωτέρας τάξεις τῆς κοινωνίας περισσότερο παρὰ εἰς τὴν ἀνωτέραν, ἐκείνην τῶν κυρίων.

Τὸν βαραίνει ἡ ἀκαμασιά* περισσότερο παρ' ὅ,τι ἡ δουλειὰ βαραίνει τὸν ἀκαμάτη*. Ἡ ὀκνηρία κάμνει ἀνυπόφερτη τὴ ζωὴ του. Ἄν εἰς τὸν τόπο του δὲν εὐρίσκη δουλειὰ, και δουλειὰ πού νὰ εὐχαριστῆ τὴν δραστηριότητά του και τὴν κλίσι του, φεύγει ἀπὸ τὸν τόπο γυρεύοντας πόρον ζωῆς και πλοῦτον εἰς τὰ ξένα· ἡ προσιρέχει στὰ ἐκπαιδευτήριά μας ζητώντας πνευματικὴν μόρφωσιν.

Ἄν ξενιτευθῆ, τραβᾷ σχεδὸν πάντοτε ἀνατολικά, στὲς Ἡγεμονίες*, στὴ Ρωσία, στὴν Αἴγυπτο κλπ. Ἀρχίζει εὐθύς νὰ δουλεύη· και δὲν ἀργεῖ ν' ἀρχίσῃ νὰ στέλνῃ χρηματικὲς βοήθειες στὸ σπίτι του.

Τὸ ἐπιτηδεύμα του προοδεύει, ἐπειδὴ ἐκεῖνος προοδεύει εἰς τὴν γνώρισιν κι ἐπιτηδεϊότητα τοῦ ἔργου του· και, ὅσο ἀπλώνεται ἡ ἐπιχείρησί του, τόσο ἐκεῖνος διπλώνει τὴν ἐνεργητικότητά του.

Πλατυνόμενες οἱ ἐργασίες του, πολλαπλασιάζονται οἱ ὠφέλειές του. Καὶ σὲ λίγους χρόνους εὐρίσκεται κύριος πλοῦτου, ὅστις τὸν ἀναβιβάζει μεταξὺ τῶν προσώπων τῆς πρώτης κοινωνικῆς τάξεως. Οἱ γυνῶσες ἔπειτα και ἡ ἱκανότητα πού ἔλαβε στὴν ἀπόκτησιν τοῦ πλοῦτου του, τὸν ἱκανώνουν, ὥστε νὰ μὴν κἀνῃ κακὴν παρρησίαν μεταξὺ τῶν νέων τούτων ὁμοτίμων του.

Ἄν πάλε μείνῃ στὸν τόπο του και βάλῃ τὴν φιλοπονία του στὰ γράμματα, τότε, κατεβασμένος εἰς τὴ χώρα, ἂν χωρικός, καταφεύγει εἰς εὐτελῆ φτωχικὰ δωμάτια. Ὑποχρεώνεται νὰ θρέφεται μὲ στενοχω-

ρίαν· καί, χάριν τῆς ἐπιδιωκομένης του προκοπῆς, διάγει ἀσκητικὴν ὑπαρξιν. Ἄλλ' ἐν ταυτῷ δίδεται εἰς τὴν σπουδὴν μὲ ὄλην τὴν σπαρτιατικὴν ἀπόφασιν τοῦ « ἦ τὰν ἦ ἐπὶ τὰς » τῆς προκοπῆς.

Ὑποφέρει συχνὰ ἡ ὑγεία του ἀπὸ τὴν σκληραγωγία καὶ ἀπὸ τοὺς κόπους· μὰ τοῦτος εἶναι συνήθως ὁ καλύτερος μαθητὴς τῶν ἐκπαιδευτηρίων. Δὲν ἀργεῖ νὰ φανῆ ἄξιος προγυμναστὴς τῶν συμμαθητῶν του καὶ μετέπειτα καθηγητὴς ἄξιος. Ἀλλὰ τότε τὸν εὕρισκομεν ἀναβιβασμένον καὶ τοῦτον εἰς τὴν πρώτην κοινωνικὴν τάξιν, μετὰ τῶν κυρίων, καὶ θεωροῦμεν τιμὴ μας νὰ ἔχωμε τὴ σχέσιν του.

Νέοι τέτοιοι φιλόπονοι εἶναι οἱ ἀντίθετοι τῶν ὀκνηρῶν νέων. Καὶ ἐνῶ ὁ ὀκνηρός, ἂν υἱὸς κυρίου, ἀφήνει ἀτιμασμένην τὴν ἀνωτέραν κοινωνικὴν θέσιν, ὅπου τοῦ ἐκληροδότησεν ὁ πατέρας του, ὁ φιλόπονος τῆς κατωτέρας τάξεως τὴν παίρνει καὶ τὴν τιμᾶ, βανόμενος αὐτὸς ἀντιτὰ* ἐκείνου.

Ἔτσι, τὰ παιδιὰ τῶν χυδαίων, φαίνονται προορισμένα νὰ ἀντικαταστήσουν διὰ τῆς φιλοπονίας των τοὺς ἀρχαίους εὐγενεῖς μὲ νέαν πραγματικὴν εὐγένειαν ἐδικὴν τους. Ἐπειδὴ ἡ φιλοπονία εἶναι τὸ πρῶτιστο καὶ μέγα κεφάλαιον διὰ κάθε νέον. Εἶναι δὲ ἡ μόνη χορηγῆτρια τῶν ἀπάντων.

« Ἰδού ὁ ἄνθρωπος »

Ἄνδρῆς Λασκαράτος

4. Ο ΔΟΚΗΣΙΣΟΦΟΣ

Ὁ δοκησίσοφος ἔλαβε ἀπὸ τὴ φύσιν τὸ χάρισμα τοῦ νὰ ἔχη μεγάλην ιδέαν διὰ τὸν ἑαυτὸν του καὶ διὰ τὲς γνώσεις του. Ὁ δὲ τοιοῦτος καὶ ζῆ μεγάλος μὲ τὴ φαντασία του, ἕως ὅτου οἱ περιστάσεις τοῦ τὸ ἐπιτρέπουνε . . .

Καλὰ γεμάτος ἀπὸ τὴν ιδέαν του καὶ συνηθισμένος νὰ μιλῇ ὡς ἀπὸ καθέδρας διὰ πράγματα πού κάπως ἐννοεῖ, ξεθαρρεῖ ἀγάλι-ἀγάλι καὶ ἀπλώνεται νὰ φλυαρῇ μὲ τὸν ἴδιον διδακτικὸν τρόπον καὶ διὰ πράγματα εἰς τὰ ὅποια δὲν ἔχει διόλου γνώρισιν.

Ὅτι δὲ ἡ μεγάλην ιδέα τοῦ ἑαυτοῦ του φυσικῶς τῷ λόγῳ τότε φέρνει στὴ φλυαρία, εὐκόλως ἤμπορεῖ νὰ ἐννοηθῇ· ἐπειδὴ, ἀφοῦ ἔφθασε νὰ πείσῃ τὸν ἑαυτὸν του ὅτι εἶναι κάτοχος μιᾶς σιτανίας νοημοσύνης, μιᾶς

σωστότητος κρίσεως ἀλανθάστου, ἑνὸς πνεύματος ὁποῦ ἀπὸ λίγο ἐννοεῖ πολὺ . . . ἀπὸ τότε δὲν ἀμφιβάλλει πλέον ὅτι τὸν φθάνει ν' ἀπαντήθηκε κάπου μὲ τὸν Ἀραγκό* διὰ νὰ μπορῆ νὰ ἐξηγῆ τὲς περιοδεῖς τῶν κομητῶν· νὰ ἔχαιρετήθηκε μὲ τὸν Βίσμαρκ*, διὰ νὰ ἀποφθέγγεται στὰ πολιτικά· νὰ ἐπισκέφθηκε τὸ Παρίσι, διὰ νὰ ἐξευγενίσθηκε· νὰ εἶδε τὴ Σμύρνη, διὰ νὰ γνωρίζη τὴν Ἀσία· ὅτι ἔχει γνώσες ἀνώτερες ἀπὸ τοὺς ἄλλους· ὅτι ἀκολούθως εἶναι ἄνθρωπος μὲ βάρους· καὶ ἔτσι, ἐκεῖ κοντὰ σοφὸς καὶ ἀλάνθαστος νὰ νομίζη ὅτι μπορεῖ νὰ μιλῆ ἀπὸ καθέδρας γιὰ κάθε πράγμα.

Εἰς τὴν διεξαγωγὴν ὅμως τῆς δοκησιοφίας του, ἀπαντᾷ κάθε τόσο χάσματα, εἰς τὰ ὁποῖα καὶ αὐτὴ του ἡ οἴηση πρέπει νὰ σταματήσῃ. Φιλονικώντας τότε μὲ ἄλλους, καὶ ἀντιπαθώντας νὰ ὁμολογήσῃ ἀμάθειαν, ριψοκινδυνεύει νὰ πηδήσῃ τὸ χάσμα διὰ πηδήματός, εἰς τὸ ὁποῖον ἐνδέχεται καὶ νὰ πέσῃ μέσα.

—Ναί, Κύριε Χ., σεῖς βέβαια θὰ γνωρίζετε μὲ πόσῃν ἐπιτυχίαν ὁ Δνεῖπερ καταπολεμεῖ αὐτά, τὰ ὁποῖα πρεσβεύετε . . .

—Ἄ, τὸν Δνεῖπερ ἐγὼ τὸν ἐδιάβασα ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους· ἀλλὰ τὰ ἐπιχειρήματά του εἶναι σαθρά.

—Ἐχετε ὑπομονήν, Κύριε Χ., ἀλλὰ ὁ Δνεῖπερ δὲν εἶναι συγγραφεύς. Εἶναι ποταμὸς εἰς τὴν Ρωσίαν !

Καὶ ἰδοὺ ὁ δοκησίσοφος εἰς τὴν ξυλόγατα* ! . . .

« Ἰ δ ο ὄ ὁ ἕ ν θ ρ ω π ο ς »

Ἄνδρέας Λασκαράτος

5. Ο ΑΡΡΩΣΤΟΜΑΝΗΣ

Εἶναι διαρκῶς ἄρρωστος. Ἐδῶ καὶ τριάντα χρόνια. Ἐπὸ τί ; Δυστύχως . . . ἀπὸ τίποτε. Ἄν ἦταν πραγματικῶς, θὰ εἶχε θεραπευθῆ. Τώρα ὅμως τὸν παραδέρνουν ὅλες οἱ ἀρρώστιες, ὅσες ἀκούει ἢ διαβάζει. Τὶς περνάει ὅμως στὸ πόδι. Δὲν εὐκαιρεῖ νὰ πέσῃ στὸ κρεβάτι. Εἶναι πολυάσχολος. Τρέχει δηλαδὴ ἀδιακόπως διὰ γιатρούς, φάρμακα, ἀναλύσεις, ἠλεκτρισμούς, μασσάζ, ἱατρικὰ συμβούλια, μεταλλικὰ νερά, κινίνα, συναπισμούς, βεντοῦζες, τιμόλ, μεντόλ ! . . .

Ἄλλῃ του ἡ ζωὴ συγκεντρώνεται εἰς ἓνα ἀπελπιστικὸν ἀγῶνα : πῶς νὰ γλιτώσῃ ἀπὸ τὰ δόντια τοῦ Χάρου. Καὶ ὁ ἀχρεῖος αὐτὸς

ούτε καν τὸν ἐπρόσεξε καλὰ - καλὰ ἀκόμη. Ἐξακολουθεῖ μόνον νὰ ἀστείζεται σκληρῶς μαζί του ἐπισείων τὸ φοβερόν του δρέπανον.

Ἐν τῷ μεταξύ τρώγει, χωνεύει, πεινᾷ, ξανατρώγει καὶ κηδεύει συγγενεῖς, συναδέλφους, φίλους, γείτονας. Κοντεύει νὰ τοὺς ξεκάνη ὅλους. Αὐτὸς ὅμως ξεφεύγει κάθε φοράν. Ἀμύνεται ὀλονέν. Ὁ νοῦς του ἐκεῖ πάντοτε : εἰς τὸν ἐνεδρεύοντα ὕπουλον ἔχθρόν !

Καὶ λαμβάνει δρακόντεια μέτρα. Ἐξετάζει τακτικὰ τὴν γλῶσσαν του εἰς τὸν καθρέπτην. Μετρᾷ διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς τοὺς κτύπους τῶν σφυγμῶν του ἐπὶ τῆς ἄλλης. Ζυγίζεται κάθε φοράν εἰς τὴν πλάστιγγα, διὰ νὰ πεισθῇ ἂν τὸν ἀδυνάτισε ἡ τελευταία φανταστικὴ προσβολή. Κατοπτρεύει ἀνήσυχος τὸν ὀρίζοντα. Παρακολουθεῖ καὶ τὸ τελευταῖον ἀθῶον συννεφάκι. Συμβουλευέται τὸ βαρόμετρον : τί νὰ πάρη ἄραγε : μπαστούνι ἢ ὀμπρέλα ; Τίς προάλλες - διαβολικῆ συνεργείᾳ ἀστείων φίλων - εἶχε πάθει ἀποπληξίαν - ὄχι αὐτός, μπά ! Θεὸς φυλάξοι ! - τὸ θερμόμετρόν του, σταματήσαν κακεντρεχῶς εἰς τοὺς 38 βαθμούς. ὦ, δυστυχία ! Ὁ πυρετὸς τῆς γρίπης βέβαια ! Τί ἄλλο ; Καὶ δῶσ' του κινίνο ἐπὶ μίαν ἑβδομάδα ! Ἄλλὰ ἐπρόλαβαν εὐτυχῶς καὶ τοῦ. τὸ ἄλλαξαν. Καὶ ἔτσι . . . τὴ γλίτωσε φθινά.

Ἐπληροφορήθη σοβαρὰ ὅτι ὁ ὀργανισμὸς, διὰ νὰ ἀντέχη, χρειάζεται ἀδιάκοπον τόνωσιν καὶ ὑπερσιτισμὸν καὶ τρώγει ὡς θηρίον, μέχρι δυσπεψίας ἀκόμη, ὁπότε καταφεύγει εἰς καθαρτικά. Τρώγει καὶ πεινᾷ. Εἰς τὸ σπίτι δὲν τὸν προφθάνουν. Ἄλλὰ προτιμᾷ νὰ συμπληρῶνῃ τὰ κενὰ εἰς τὸ ξενοδοχεῖον, ὅπου τρέχει συχνά.

Ἐσχάτως ἐκρεβατώθησαν ὅλοι στὸ σπίτι : ἡ γυναῖκα του, τὰ παιδιὰ του, ἡ κουνιάδα του. ὦ, τρομάρα του ! Καὶ τώρα ; Ἄν κολλήσῃ κι αὐτός ; Ποιὸς θὰ τὸν κοιτάξῃ τότε ; Ποιὸς θὰ τὸν περιποιηθῇ ; Τρέξατε, πρὸς Θεοῦ ! Λιγάκι ἀκόμα, ἂν ἐξακολουθήσῃ ἡ ἐπιδημία, τετέλεστα ! Θὰ πεθάνῃ . . ὅλους γύρω του !

Καὶ τί θὰ γίνῃ ἔπειτα αὐτός, μόνος, κατάμονος, εἰς τὸν τρισάθλιον κόσμον, καὶ μάλιστα ἔτσι ἄρρωστος ὅπως εἶναι ; . . .

« Χ ρ ο ν ο γ ρ α φ ῆ μ α τ α »

Κιορσατινὸς Σκόκο:

6. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΦΙΛΙΑ

Δύο μεγάλους φίλους έχουν τὰ βιβλία εἰς τὸν κόσμον αὐτόν: τοὺς ποντικούς καὶ τοὺς Ἕλληνας. Κάθε ἄνθρωπος, πού ἔχει εἰς τὸ σπίτι του τὸ περιττὸν ἔπιπλον, τὸ ὀνομαζόμενον βιβλιοθήκη, εἶναι εἰς θέσιν νὰ τὸ γνωρίζῃ.

Ἐγώ, λόγου χάριν, ἐὰν εἶχα κάποτε μερικά βιβλία καὶ ἐὰν δὲν ἔχω σήμερον, τὸ ὀφείλω εἰς τοὺς δύο αὐτοὺς παράγοντας. Τὰ μισὰ μοῦ τὰ ἔφαγαν οἱ ποντικοί, χωρὶς νὰ γίνουν σοφώτεροι ἀπὸ ὅ,τι ἦσαν. Τὰ ἄλλα μισὰ μοῦ τὰ ἔφαγαν οἱ φιλιαναγνώσται φίλοι.

—Μοῦ δανεῖζεις, καημένε, κανένα βιβλίον, νὰ περνᾶω τὴν ὥρα μου ;

—Πολὺ εὐχαρίστως, φίλε μου. Τί εἶδος βιβλίου θέλεις ;

—Ὅ,τι καὶ νὰ εἶναι ! Μοῦ εἶναι ἀδιάφορον.

Ὁ Ἕλληνας φιλιαναγνώστης δὲν ἔχει προτιμήσεις. Τὸν ἐνδιαφέρουν ἐξ ἴσου ὅλα τὰ βιβλία. Πῶς ἤμπορεῖ λοιπὸν νὰ τοῦ ἀρνηθῆ κανεὶς τὸν πνευματικὸν του ἄρτον ; Δὲν τὸν ἀρνήθηκα ποτέ μου εἰς κανένα. Βαθμηδὸν τὰ ἐρμάρια τῆς βιβλιοθήκης μου ἤρχισαν νὰ χάσκουν ὡς γεροντικὴ ὀδοντοστοιχία.

—Αὐτὰ τὰ βιβλία πού ἐδανείσατε, κύριε, δὲν θὰ ξαναγυρίσουν καμιά φορά· μοῦ εἶπε κάποτε ἡ ὑπηρέτριά μου, ἡ ἐπιφορτισμένη μὲ τὸ ξεσκόνισμα τῆς βιβλιοθήκης, καὶ ἡ ὁποία ἀπεστρέφετο τὰ κενά, ὅπως ἡ Φύσις.

—Θὰ ξαναγυρίσουν κάποτε, παιδί μου· τῆς εἶπα. Ἄλλὰ ταξίδι εἶναι αὐτό, βλέπεις. Ποιὸς ξέρει τί τοὺς συνέβη στὸ δρόμο ; Ὑπάρχουν, ὅπως γνωρίζεις, καὶ ναυάγια.

Ὁμιλοῦσα ἐκ ναυτικῆς πείρας. Πράγματι, πολλὰ ἀπὸ τὰ πτωχὰ μου βιβλία δὲν ἐγύρισαν ποτέ. . . Κύριος οἶδεν εἰς ποίους ὠκεανούς ἔχουν ναυαγήσει. Τὰ ἐπερίμενα, ὅπως περιμένει κανεὶς τοὺς ξενιτευμένους του, τρέμων νὰ βάλῃ τὸ κακὸν εἰς τὸν νοῦν του. Καὶ ἐξακολουθῶ νὰ ζῶ μὲ τὴν τραγικὴν αὐτὴν προσδοκίαν. Ποιὸς ξέρει ! Καὶ ὁ Ροβινσὼν* εἶχε χαθῆ χρόνια καὶ χρόνια. Οἱ δικοί του τὸν ἐθεωροῦσαν χαμένον. Ἐξαφνα ἕνα εὐσπλαχνικὸν κύμα τὸν ἔφερεν εἰς τὴν πάτριον γῆν. Ἄλλὰ μήπως ὁ Ὀδυσσεύς ; Πόσους ἐνιαυτοὺς τὸν ἐπερίμεναν ἡ Πηνελόπη ; Ἐξαναγύρισε καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Ἰθάκην. Διατί νὰ μὴν ἐλπίζω καὶ ἐγὼ ὅτι ἡ Ἰθάκη τῆς βιβλιοθήκης μου θὰ ξαναδεχθῆ κάποτε τοὺς Ὀδυσσεῖς τῆς ;

Ἐν τῷ μεταξύ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ξενιτευμένους μου φθάνουν ἔξαφνα ἐκεῖ πού δὲν τοὺς περιμένω. Καὶ ὅλοι ἔχουν τὴν θλιβερὰν ὄψιν τῶν ναυαγῶν. Ὅλοι διηγοῦνται ἀπὸ μίαν τραγωδίαν. Κουρελιασμένοι, βρώμικοι, ἀκρωτηριασμένοι, ἀγνώριστοι. Ἀπὸ τὸν ἕνα λείπει τὸ ἐξώφυλλον. Ἀπὸ τὸν ἄλλον τὰ μισὰ του φύλλα. Ἄλλος εἶναι γεμᾶτος λαδιές, ὡς πετσέτα λαϊκοῦ οἰνομαγειρείου. Καὶ ἄλλος μαρτυρεῖ μὲ τίς καπνιές καὶ τὴν στεατίνην, πού εἰκονογραφοῦν τὰς σελίδας του, ὅτι κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀπουσίας του κατεγίνετο νὰ σβήνῃ κάθε βράδου τὸ σπερματσέτο τοῦ φιλομαθοῦς φίλου, εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ὁποίου εἶχεν ἀποσπασθῆ. Ὁ τελευταῖος, ὅταν μοῦ ἐπέστρεψε τὸ ταλαίπωρον βιβλίον, ἐθεώρησεν ὑποχρέωσίν του νὰ μοῦ δικαιολογήσῃ τὸ ἀσύνηθες γεγονός :

—Σοῦ ἔφερα, μοῦ εἶπε, ἐκεῖνο τὸ βιβλίον. Δὲν μοῦ χρησιμεύει πλέον. Ἔβαλα, ξέρεις, ἠλεκτρικὸ σπῆτι μου καὶ δὲν μεταχειρίζομαι τώρα σπερματσέτο.

Ἐννοεῖται ὅτι κατόπιν τῶν ἀλλεπαλλήλων αὐτῶν συγκινήσεων, πού μοῦ ἐδημιούργησεν ἡ βιβλιοθήκη μου, ἔπαυσα πρὸ πολλοῦ ν' ἀγοράζω βιβλία. Ὑπάρχουν τόσοι βιβλιόφιλοι εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὥστε νὰ μὴ χρειάζομαι κι ἐγώ. Ἐξέκαμα λοιπὸν καὶ τὰ τελευταῖα μου βιβλία καὶ ἀπέστειλα τὸ σχετικὸν ἔπιπλον εἰς τὴν κουζίαν, διὰ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πιασθῆκη.

Τὸ συμπέρασμα εἶναι ὅτι ὅποιος ἀγαπᾷ τὰ ζῶα καὶ τὰ βιβλία εἰς τὴν Ἑλλάδα, δὲν πρέπει νὰ ἔχη οὔτε ζῶα οὔτε βιβλία. Ἀποτελοῦν ἕναν διαρκῆ πόνον ψυχῆς.

« Χ ρ ο ν ο γ ρ α φ ῆ μ α τ ο »

Παῦλος Νισβάνου

7. ΗΡΩΣ ΠΟΙΗΤΗΣ

Ὁ Πόλεμος μᾶς ἀφῆρπασε ἕνα ἔξοχον ποιητὴν, ἕνα θαυμάσιον ἄνθρωπον, ἕνα λαμπρὸν φίλον. Εἶναι ὁ Κερκυραῖος Λαυρέντιος Μαβίλης, λοχαγὸς τῶν Γαριβαλδινῶν, ὁ ὁποῖος ἐφονεύθη εἰς μίαν ἀπὸ τὰς αἰματηρὰς καὶ ἐνδόξους μάχας τῆς Ἡπείρου. Μία σφαῖρα τοῦ ἐτρύπησε τὰς παρειάς, μία ἄλλη ἐσφηνώθη εἰς τὸν λάρυγγά του καὶ μὲ ὄλην τὴν αἱμορραγίαν, ὁ γενναῖος πολεμιστὴς ἐξεκίνησε μόνος

διὰ τὸ νοσοκομεῖον. Κάπου ἐκεῖ συνήντησε τὸν στρατηγὸν Γαριβάλ-
δη, ὁ ὁποῖος μόλις τὸν εἶδε πληγωμένον, τοῦ ἐφώναξε διὰ νὰ τὸν ἐν-
θαρρύνῃ :

—'Εβίβα, Μαβίλη ! 'Εβίβα !

Κατέβαλε μίαν προσπάθειαν τελευταίαν, διὰ νὰ φθάσῃ μέχρι τοῦ
στρατηγοῦ του, ἀλλὰ δὲν ἠμπόρεσε. Καὶ λέγουν ὅτι, πρὶν ξεψυχήσῃ,
κατ'ᾤρθωσε νὰ προφέρῃ τὰς τελευταίας αὐτὰς λέξεις : « 'Επερίμενα
ὅλας τὰς τιμὰς, ἀλλ' ὄχι καὶ τὴν μεγάλην τιμὴν ν' ἀποθάνω μαχό-
μενος ὑπὲρ τῆς πατρίδος μου ! ». Δὲν ἤξεύρω ἂν ἡ φράσις εἶναι ἀκρι-
βῶς ὅπως τὴν εἶπε, διότι ἀλλοῦ τὴν εἶδα διαφορετικὴν. 'Αλλ' ὅπως
καὶ ἂν τὴν διετύπωσεν, ἦτο μία φράσις μαρτυροῦσα τὴν εὐδαιμονίαν
ποῦ τοῦ ἐπροξενούσεν ὁ θάνατός του. Ποτὲ δὲν τὸν εἶχε φαντασθῆ
ὠραιότερον ὁ ποιητής, ὁ ὁποῖος ἦτο συγχρόνως καὶ ἥρωσ ! Ἔλαβε
μέρος καὶ εἰς ἄλλους πολέμους. Τὸ 1897 ἦτο πάλιν ἐθελοντὴς ἐρυθροῦ
χίτων. 'Αλλ' αἱ ἐχθρικαὶ σφαῖραι τοῦ εἶχον τότε φεισθῆ. Καὶ ἐνῶ ἐζοῦσε
τὴν ἡσυχον καὶ εἰρηνικὴν ζωὴν τοῦ ποιητοῦ, νομίζω ὅτι δὲν θὰ τοῦ
ἐδίδετο πλέον ἡ εὐκαιρία νὰ λάβῃ τὰ ὄπλα,—ἦτο καὶ προχωρημένης
ἡλικίας ἄνθρωπος, μὲ ἀσημένια πλέον μαλλιά — ἰδοὺ ἔξαφνα ὁ ἀπρόο-
πτος αὐτὸς πόλεμος, ὁ μέγας, ὁ λαμπρός, ὁ νικηφόρος. 'Ανελπί-
στως ὁ γηραιὸς Μαβίλης ἠμπόρεσε πάλιν νὰ περιβληθῆ τὴν ἀγαπη-
μένην του στολὴν καὶ ηὐτύχησε ν' ἀποθάνῃ μαχόμενος καὶ νικῶν.
Δι' αὐτὸ εἶπεν, ὅτι δὲν ἐπερίμενε ποτὲ τόσο μεγάλην τιμὴν καὶ
εὐτυχίαν. Ἡ ὠραία ζωὴ του ἔλαβε τὸ ὠραῖον τέλος, τὸ ὁποῖον δὲν
ἐτολμοῦσε πλέον νὰ ὀνειρεύεται. Καὶ ἠμπόρεσε νὰ γράψῃ μὲ τὸν θά-
νατόν του τὸ ὠραιότερόν του ποίημα.

'Αλήθεια ὁ Μαβίλης ἦτο ἀπὸ τοὺς σπανίους ἐκείνους ποιητὰς,
τῶν ὁποίων καὶ ἡ ζωὴ ἀποτελεῖ ἓνα ποίημα. Ὁραῖος ἄνθρωπος,
ἀπὸ τοὺς ὠραιότερους ποῦ ἠμποροῦσε κανεὶς νὰ ἰδῆ, εὐγενής, δυνατός,
γενναῖος, ἀγαθὸς καὶ συγχρόνως μεγαλοφυής, ἐζοῦσεν, ὅπως οἱ εὐπα-
τρίδαι τῆς παλαιᾶς ἐποχῆς, πολεμῶν ἐν καιρῷ πολέμου καὶ καλλιεργῶν
ἐν καιρῷ εἰρήνης τὰ κτήματά του καὶ τὰ γράμματα. Ἦτο τύπος
Κερκυραίου ἀρχοντος, ἀπὸ ἐκείνους ποῦ ὀλονὲν ἐκλείπουν. Καὶ ἦτο
ἀκόμη τύπος Ἑπτανησίου λογίου, ἀπὸ ἐκείνους ποῦ ὀλονὲν γίνονται
σπανιώτεροι.

Θετικὸς καὶ βαθὺς εἰς τὰς μελέτας του,— ἀληθινὸς φιλόσοφος — καὶ εἰ-
λικρινής, εὐσυνείδητος εἰς τὴν ποιητικὴν του ἐργασίαν. Ὅλίγα ἔγραψε

— κυρίως σονέττα — ἀλλ' ἀριστουργήματα. Ἐνας ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους ποιητὰς τῆς Ἑπτανησιακῆς Σχολῆς, ἀπὸ τοὺς καλυτέρους μαθητὰς τοῦ Σολωμοῦ. Ἡ δὲ μετριοφροσύνη του ἔφθανε μέχρις ἐλαττώματος. Τὸν ἐγνώρισα ἐδῶ, ὅταν ἦλθεν ὡς βουλευτὴς Κερκύρας εἰς τὴν Διπλὴν Βουλὴν, — τότε ποῦ ἔκαμε καὶ τὴν θαυμασίαν ἐκείνην ἀγόρευσιν περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος, τὴν ὁποίαν μὲ τὴν αὐτὴν προσοχὴν καὶ εὐλάβειαν ἤκουσαν καὶ δημοτικισταὶ καὶ καθαρευουσιᾶνοι. Κάποτε — δὲν θὰ τὸ λησμονήσω — εὐρέθημεν μαζὶ εἰς μίαν φιλολογικὴν ἔσπερίδα, ὅπου μία κυρία καλλιτέχνις ἀπήγγειλεν ἐν ἀπὸ τὰ ὠραιότερα ποιήματά του, τὴν « Λ ή θ η ν ». Κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀπαγγελίας ὁ Μαβίλης, κόκκινος ἀπὸ τὴν ἐντροπὴν του, σὰν μαθήτρια, ζωρμένος, ἐκάθητο ὀπίσω ἀπὸ τοὺς ὀρθίους ἀκροατὰς, διὰ νὰ μὴ τὸν βλέπουν. Καὶ ἔπειτα εἶπε σιγὰ πρὸς τὴν καλλιτέχνιδα :

— Ἀπαγγείλατε τόσον ἔμορφα τὸ τιποτένιο μου ποίημα, ποῦ κατήντησε τώρα νὰ μοῦ ἀρέσῃ κι ἐμένα.

Τί μετριοφροσύνη ! Καὶ τί διαφορὰ ἀπὸ μερικοὺς ἄλλους ποῦ ἀπαγγέλλουν οἱ ἴδιοι ἀτελείωτα ποιήματά των, καμαρώνοντες, γαυριῶντες καὶ δεχόμενοι, καταδεκτικῶς, τὰ συγχαρητήρια ὡς φόρον ἐλάχιστον ὀφειλομένου θαυμασμοῦ ! . . .

Περιοδ. « Δ ι ἄ π λ α σ ι ς τ ῶ ν π α ἰ δ ῶ ν »

Γρηγόριος Ξενόπουλος

8. ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΝΕΚΡΟΥ ΑΔΕΡΦΟΥ

Μέσα στὰ τραγούδια τοῦ τρόμου, τοῦ ὀνείρου καὶ τοῦ θανάτου, ὅπου τὸ στοιχεῖο τῆς φαντασίας βρίσκεται σὲ κίνηση δαιμονικὴ καὶ τὰ ὁποῖα, εἴτε λαὸς τὰ ἔκαμε εἴτε ἄτομο, ὀνομάζομε μὲ τὸ διεθνὴ ὄρο *μπαλάντα* ἢ μὲ τὴν ἑλληνικὴ λέξη « παραλογὴ » — ἐξαιρετικὴ θέση ἔχει τὸ ἑλληνικὸ « Τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ », ὁ « Βουρκόλακας ».

Πρῶτος στὴν Εὐρώπη τὸ δημοσίεψε ὁ Φωριέλ* μὲ τὸν τίτλο « Νυκτερινὴ περπατησιὰ » στὰ 1825, μέσα στὴ φωτιὰ τοῦ ρομαντισμοῦ. Δὲν μποροῦσε νὰ βρεθῆ εὐνοϊκότερη ὥρα γιὰ τέτοιο ἀκράτητο τόλμημα τῆς φαντασίας. Ὁ ρομαντισμὸς θεωροῦσε ὡς τὸ τραγικότερο καὶ ὠραιότερο ἔργο τοῦ εἶδους αὐτοῦ τὴν περίφημη μπαλάντα

τῆς Λεωνώρας τοῦ Μπύργκερ*, γραμμένη πενήντα χρόνια πρωτότερα. Τώρα λοιπὸν γνωρίστηκε μὲ παρόμοιο ἔργο ἑνὸς νέου λαοῦ, τὴν ὥρα πού ὁ λαὸς αὐτὸς ἔβγαινε ἀπὸ τὸν τάφο. Ἄν, γενικὰ, τὰ δημοτικά τραγούδια τῶν Ἑλλήνων, ὅταν πρωτοφάνηκαν, ἦταν, κατὰ τὴ φράση ἑνὸς ἱστορικοῦ « σεισμὸς γιὰ τὶς φαντασίες », μαντεύομε ὅλοι τὸν κλονισμό τοῦ ρομαντισμοῦ ἀπὸ ἕνα τέτοιο ποίημα, τὸ ὁποῖον, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἔκλαμπρη τέχνη του, εἶχε ἀκόμα καὶ τὸ ἀκαταμάχητο θέλημα τῆς ἀνωσυμίας.

Τὸ τραγούδι αὐτὸ καὶ σήμερα, ἑκατὸ χρόνια ἔπειτα, μπορεῖ νὰ θεωρηθῆ πρωτάκουστο. Εἶναι μοναδικὸ στὸ εἶδος του. Συναντᾶται βέβαια μὲ τὶς μπαλάντες* ἄλλων λαῶν ἢ ποιητῶν σὲ μερικὰ χαρακτηριστικὰ κοινὰ σ' αὐτοῦ τοῦ εἶδους τὰ ἔργα. Οἱ ὅμοιοι θρύλοι καὶ οἱ ἐμπνευσμένες ἀπ' αὐτοὺς μπαλάντες ἔχουν πάντα τὴν ἀρπαγὴ κόρης ἀπὸ πεθαμένο καρβαλάρη, τὴν ὀρμητικὴ νυχτερινὴ ἵππηλασία, τὸ φρικιαστικόν. Ἄλλὰ ἐκεῖνο πού μένει ἐντελῶς δικό του εἶναι ἡ τέχνη του καὶ ἡ ἑλληνικὴ του ἀλήθεια, ἡ προσαρμογὴ του στὶς ἠθικὰς εὐαισθησίαις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, στὸ ψυχικὸ δράμα τῆς στοργῆς, τῆς ἀδυναμίας πού τὸν παρακολουθεῖ στὶς πιὸ μεγάλες μεταναστευτικὰς του τόλμας.

Τὸ θέμα τοῦ τραγουδιοῦ εἶναι ὁ χωρισμὸς—καίριο θέμα γιὰ μετανάστη λαόν, αἰώνιο δράμα τῆς ἑλληνικῆς οἰκογενείας—καὶ ἡ δύναμη τῆς ἀγάπης, πού κινεῖ ὅλο τὸν ἠθικὸν κόσμον τῶν Ἑλλήνων γύρω σ' αὐτὴν τὴν ἐναντιότητα. Ὅταν ἦρθε ἡ ὥρα νὰ παντρεύουν στὰ ξένα τὴν Ἀρετὴν, μονάκριβη κόρη μάνας χαροκαμένης, καὶ ἡ μάνα ἔκλαιγε καὶ δερνόταν γιὰ τὸ χωρισμόν, ὁ μικρότερος γιὸς της, ὁ Κωσταντής, τῆς ὀρκίστηκε πὼς μιὰ μέρα θὰ φέρῃ τὴν ἀδερφήν του ἀπὸ τὴν ξενιτιὰ πίσω στὸ σπίτι της γιὰ νὰ τὴν ἰδῇ. Στὸ μεταξύ ὁ Κωσταντής πέθανε. Τὸν ὄρκον ὅμως πού ἔδωσε πρὸς τὴν μάνα του, τὸν φύλαξε καὶ νεκρός. Βγῆκε ἀπ' τὸν τάφον του καὶ τῆς ἔφερε τὴν Ἀρετὴν.

Αὐτὸ εἶναι μὲ λίγες λέξεις τὸ ποίημα. Ἡ ἐξάισια τεχνικὴ τῶν ὀγδόντα δυὸ του στίχων, ἡ ἀπλότης του, ἡ ἀρχιτεκτονικὴ του, τὸ κάνουν ἀριστοῦργημα μέσα στὰ δημοτικά μας τραγούδια καὶ μέσα στὴν ποίησιν κάθε λαοῦ. Εἶναι ἔργο τελειότερον ἀπὸ ὅλες τὶς μπαλάντες, κάτω ἀπὸ τὶς ὁποῖες μεγάλοι ποιητὲς ἔχουν βάλει τὶς ὑπογραφὰς των—καὶ τὴ γνώμη τοῦ Τομμαζέο*, πὼς ἡ περιφνημὴ « Λεωνώρα » τοῦ

Μπύργκερ είναι κατώτερή του, ὅποιος συγκρίνη τὰ δυὸ ἔργα θὰ τῆ βρῆ πολὺ λογική.

Μένει τώρα νὰ ἰδοῦμε τὴ θέση τοῦ ἑλληνικοῦ τραγουδιοῦ μέσα στὰ ἀνάλογα τῶν βαλκανικῶν λαῶν.

Ὅλοι σχεδὸν οἱ βαλκανικοὶ λαοὶ ἔχουν τὸ τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ· Σέρβοι, Βούλγαροι, Ρουμάνοι, Ἀλβανοί, Ἕλληνες. Εἶναι, θὰ ἔλεγε κανεὶς, ἓνα πνευματικὸ ἀγώνισμα τῶν λαῶν στὸν Αἴμο. Ὅσο βέβαια κι ἂν ἀποφύγωμε τὸ σοβινισμὸ* σὲ τέτοιο λεπτὸ ζήτημα, εἶναι ἀδύνατο νὰ μὴν ποῦμε τὴν ἀλήθεια. Ἡ ἀλήθεια εἶναι πὼς τὸ ἑλληνικὸ τραγούδι δὲ συγκρίνεται μὲ κανένα ἀπὸ τὰ ἄλλα. Ἡ τραγικὴ μουσικὴ τῶν ἡχηρῶν του δεκαπεντασυλλάβων καὶ ἡ ἰλιγγιώδης φυγὴ τῶν λαμπρῶν του εἰκόνων μέσα στὴ συντομία τοῦ ποιήματος, μᾶς παρουσιάζουν ἀμέσως μιὰ φυλὴ μὲ καλλιτεχνικὴ ἀνωτερότητα, ἡ ὁποία διετύπωσε μὲ ἐξαιρετικὴ δύναμη τὶς ἠθικὲς τῆς λεπτότητες.

Εἶναι ἀλήθεια πὼς σοφοὶ ἄνθρωποι σχημάτισαν ἄλλοτε τὴ γνώμη κι ἐπείσαν καὶ ἄλλους πὼς αὐτὸ τὸ ἔργο εἶναι μίμηση τοῦ σερβικοῦ ἢ τοῦ βουλγαρικοῦ. Τὸ αἰσθητικῶς τέλειο εἶχε μιμηθῆ τὰ πολὺ κατώτερα του. Αὐτὸ ἔλεξαν. Ἐνῶ τὸ φυσικότερο εἶναι νὰ πιστεύσωμε πὼς τὰ κατώτερα ἐπήγασαν ἀπὸ τὸ ὠραῖο, τοῦ ὁποίου ἔμειναν ἀτελεῖ ἀντίγραφα, προσαρμοσμένα μόνο στὸν ἓνα ἢ στὸν ἄλλον ἐθνικὸ χαρακτήρα.

Μία ἀπὸ τὶς καλύτερες ὑπηρεσίαι τοῦ Ν. Πολίτη* στὴν ἐπιστήμη καὶ στὸν τόπον μας εἶναι πὼς μὲ τὴ μελέτη του στὰ 1885 ἐγκρέμισε, κατὰ τρόπον ὀριστικόν, τὴ γνώμη τοῦ Βόλνερ καθὼς καὶ τοῦ Ψυχάρη (1884) πὼς τὸ πρωτότυπο εἶναι τὸ σερβικόν. Ὁ Πολίτης ἔγραψε ὅτι τὸ σερβικόν εἶναι μίμηση τοῦ βουλγαρικοῦ καὶ ὅτι καὶ τὰ δυὸ εἶναι μίμηση τοῦ ἑλληνικοῦ. Τίποτε οἱ Ἕλληνες δὲν ἐπῆραν ποτὲ ἀπὸ τὴ σλαβικὴ φιλολογία, λέγει ὁ Πολίτης, καὶ κυρίως δὲν ἐπῆραν ποτὲ δημοτικὰ τραγούδια ἀπὸ τοὺς Σλάβους. Τὸ ἐναντίον συμβαίνει στοὺς Σλάβους : « Τὰ πρῶτα τούτων φιλολογικὰ δοκίμια, προσθέτει, εἶναι μεταφράσεις ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ, ἢ πρώτη φιλολογικὴ κίνησις τῶν σλαβικῶν ἐθνῶν ἐκδηλοῦται ἐν τῇ μεταφράσει καὶ μιμῆσει ἑλληνικῶν πρωτοτύπων. Πρῶτοι οἱ Βούλγαροι ἔσχον φιλολογίαν, μεταφράσαντες ἀπὸ τοῦ ἰδίου αἰῶνος καὶ μετέπειτα Ἕλληνας ἐκκλησιαστικούς συγγραφεῖς, λειτουργικὰ καὶ ἀσκητικὰ βιβλία καὶ πληθὺν ἄλ-

λων έργων, ἐκ δὲ τῆς βουλγαρικῆς παρέλαβον ταῦτα Ρῶσοι καὶ Σέρβοι ». Τὸ συμπέρασμα τοῦ Πολίτη εἶναι πὼς μεταξύ τῶν ἑλληνικῶν έργων ποὺ μετέφρασαν οἱ Βούλγαροι, εἶναι καὶ τὸ μεσαιωνικὸ μας ἔπος τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα, μὲ τὸ ὁποῖο συνδέεται στενότερα τὸ δημοτικὸ τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ. Διὰ μέσου τοῦ Ἀκριτικοῦ ἔπους τὸ τραγούδι ἐπῆγε στους Βουλγάρους. Ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους ἐπῆγε στους Σέρβους. Ἄν τὸ τραγούδι ἀνήκη στὸν Ἀκριτικὸ λεγόμενον κύκλο—καὶ αὐτὸ τὸ ὁποῖο πρῶτοι ὑπεστήριξαν ὁ Σάθας* καὶ ὁ Λεγκράν* τὸ θεωρεῖ ἀναμφισβήτητο ὁ Πολίτης, μὲ τὴ συγκριτικὴ μελέτη τραγουδιοῦ καὶ Ἀκριτικοῦ ἔπους—τότε δὲν ὑπάρχει καμιά ἀμφιβολία πὼς τὸ πρωτότυπο τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ εἶναι τὸ ἑλληνικὸ καὶ πὼς οἱ σλαβικοὶ λαοὶ τοῦ Αἴμου τὸ ἐμιμήθησαν διὰ μέσου τοῦ Ἀκριτικοῦ μας ἔπους.

Ἀπὸ τὸ 1885 ποὺ γράφηκαν αὐτά, ὡς σήμερα δὲν ἔχουν ἀντικρουσθῆ. Ἀπεναντίας. Ὁ βούλγαρος λαογράφος Σισμάνωφ, σοφὸς ἀληθινός, ἀπολυτρωμένος ἀπὸ κάθε σοβινισμό, στὴν πολύτιμη μελέτη του γιὰ τὸ τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ, μὲ τὴν ὁποῖαν ἀνατρέχει σὲ ὅλες τὶς ἀρχικὰς πηγὰς καὶ ἐξετάζει ὅλες του τὶς βαλκανικὰς μορφὰς, ἐπικυρώνει τὴ γνώμη τοῦ Πολίτη καὶ ἀποφαίνεται πὼς τὸ ἑλληνικὸ τραγούδι εἶναι τὸ πρωτότυπο καὶ τὰ ἄλλα παραλλαγὲς ἢ ἀντίγραφα.

Δὲν μένει παρὰ ἡ αἰσθητικὴ σύγκριση τῶν ἄλλων τραγουδιῶν μὲ τὸ ἑλληνικόν. Ἀναφέρομε ἐδῶ τὶς κατωτερότητες τοῦ σερβικοῦ καὶ τοῦ βουλγαρικοῦ. Εἶναι πολλὰ καὶ ὀλοφάνερες.

Τί γίνεται στὸ ἑλληνικὸ τραγούδι ; Οἱ ὀκτῶ ἀδερφοὶ ἐναντιώνονται στὸν ξενιτεμὸ τῆς κόρης. Ὁ Κωσταντῆς συμβουλεῦει τὸν ξενιτεμὸ καὶ δίνει τὸν ὄρκο στὴ μάνα πὼς θὰ τῆς φέρῃ μιὰ μέρα τὴν Ἀρετῆ. Στὸ μεταξύ ἀπὸ μιὰ ἐπιδημία πεθαίνουν κι οἱ ἐννιά ἀδερφοί. Ἡ μάνα μοιρολογιέται στὸν τάφο τοῦ Κωσταντῆ καὶ τοῦ θυμίζει τὸ τάμα του. Ὁ Κωσταντῆς, ἀκούοντας τὴ φωνὴ τῆς, σηκώνεται ἀπὸ τὸν τάφο, παίρνει τὴν ἀδερφή του καὶ τὴν πηγαίνει στὴ μάνα τῆς.

Τὸ ποίημα ἔχει καθαρὰ λογικὴ καὶ ἠθικὴ ἐνότητα, ὄση καὶ εὐγένεια. Μάταια ὅμως θὰ ζητήσωμε τὶς ἀρετὰς αὐτὰς στὰ βαλκανικὰ τραγούδια τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ, καὶ τοῦτο θὰ φανῆ μόνις ἐδῶ σημειώσωμε τὶς ἐξῆς ἀτέλειές των ἢ ἀσυνέπειες :

Στὸ σερβικὸ ἢ μάνα δὲν παίζει κανένα ρόλο. Δὲν εἶναι ὁ πόνος τῆς μάνας, πού κινεῖ τὸ τραγούδι. Ἡ μάνα δὲν ἐζήτησε νὰ τῆς φέρουν τὴν κόρη της, οὔτε ὁ Κωσταντῆς ἀνασταίνεται γι' αὐτήν. Ἡ ὑπόσχεση ἔχει δοθῆ ἀπὸ τὸ μικρότερο ἀδερφὸ ὄχι στὴ μάνα, ἀλλὰ στὴν ἀδερφή, στὴν ὁποία ὑπόσχεται (χωρὶς νὰ ὀρκίζεται) πὼς μιὰ βδομάδα τὸ χρόνο θὰ πηγαίνουν τ' ἀδέρφια της νὰ τὴ βλέπουν ἐκεῖ πού εἶναι παντρεμένη. Ὁ ἀδερφός, πού πέθανε κι ἀνασταίνεται ὕστερα, παίρνει τὴν ἀδερφή του γιὰ νὰ τὴν ὀδηγήσῃ στὰ παντρεμένα ἀδέρφια της. Καὶ ὅμως ἡ ἀδερφή, ἀφοῦ ἐξαφανίστηκε τὸ φάντασμα τοῦ ἀδερφοῦ, πηγαίνει στῆς μάνας της. Κι ἐνῶ ἡ μάνα δὲν εἶχε παίζει κανένα ρόλο στὸ τραγούδι, οὔτε εἶχε παραπονεθῆ γιὰ τὸν ξενιτεμὸ τῆς κόρης της, οὔτε εἶχε ζητήσῃ τὸ γυρισμό, οὔτε τῆς τὸν εἶχε ὑποσχεθῆ κανένας, ἐμφανίζεται στὴ μέση τοῦ τραγουδιοῦ γιὰ νὰ ὑποδεχθῆ τὴν κόρη της καὶ νὰ πεθάνῃ. Μὲ τέτοιες ἀσυνέπειες καὶ τέτοια κενὰ δὲν μπορεῖ νὰ σταθῆ τὸ σερβικὸ τραγούδι στὸ ἐπίπεδο τοῦ ἑλληνικοῦ.

Ἄλλη ἀτεχνία τοῦ σερβικοῦ τραγουδιοῦ, καθὼς καὶ τοῦ βουλγαρικοῦ: Δὲν εἶναι ὁ δοσμένος ὄρκος πού κάνει τὸ νεκρὸ ἀδερφὸ νὰ βγῆ ἀπὸ τὸν τάφο, ἀλλὰ ἐπέμβαση τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεός, ἀκούοντας τὴν ἀδερφή νὰ κλαίγεται, πού δὲν ἔκαμαν οἱ ἀδερφοὶ τὸ τάμα των— νὰ πᾶνε νὰ τὴν ἰδοῦν—τὴ λυπᾶται καὶ στέλνει ἄγγελο νὰ ζυπνήσῃ τὸν ἀδερφὸ ἀπὸ τὸ μνήμα του. Ἔτσι φαίνεται πὼς δὲν τὸν ἀναγκάζει νὰ βγῆ ἀπὸ τὸν τάφο του ἡ ὑποχρέωση τοῦ ὄρκου ὅπως στὸ ἑλληνικὸ, ἀλλὰ μόνο ἓνα θαῦμα.

Ὅσο γιὰ τὰ καθαρῶς ποιητικὰ ἐλαττώματα τῶν δύο σλαβικῶν τραγουδιῶν, αὐτὰ εἶναι ἀκόμη φανερώτερα. Ἀντίθετα πρὸς τὴν κλασικὴ λιτότητα τοῦ ἑλληνικοῦ, γεννιῶνται στὴν πορεία τοῦ μύθου των λεπτομέρειες πολλὲς καὶ ἀνταισθητικές, ὅπως ἐκείνη ὅπου οἱ ἄγγελοι φτιάνουν ψωμί γιὰ τὸν ἀναστημένο ἀδερφὸ ἀπὸ τὸ χῶμα καὶ δῶρα ἀπὸ τὸ σάβανό του. Ἡ λεπτὴ καλαισθησία τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἀπέφυγε τέτοια μακάβρια λάθη τῆς φαντασίας. Ὁ μύθος πηγαίνει ἴσα στὸ σκοπὸ του, ἀνάμεσα ἀπὸ εἰκόνες καὶ πράξεις καθαρῶς αἰσθητικές, οἱ ὁποῖες μπορεῖ νὰ προκαλοῦν τρόμο, ἀ π α ρ έ σ κ ε ι α ὅμως ποτέ.

Τὸ βουλγαρικὸ τραγούδι (πρῶτὴ παραλλαγή) ἔχει ἓναν ἀπίστευτο παραλογισμό, πού ἀποτελεῖ καταδίκη γιὰ ὀλόκληρο τὸ

ἔργο : Οἱ ὀκτώ ἀδερφοὶ πεθαίνουν ἀπὸ τὴν κατάρρα τῆς μάνας. Ἐπειδὴ πάντρεψαν τὴν ἀδερφή των στὰ ξένα, ὅσο κι ἂν ὑποσχέθηκαν πῶς θὰ τὴν φέρουν τῆς μάνας, ἡ μάνα τοὺς καταράστηκε νὰ σαρωθοῦν ἀπὸ τὴν πανούκλα καὶ αὐτοὶ καὶ τὰ παιδιά τους, καὶ ἡ κατάρρα τῆς ἔπιασε.

Σὲ μιὰν ἄλλη βουλγαρική παραλλαγή ὁ ἄνδρας τῆς παντρεμένης ἀδερφῆς, φονιάς καὶ ληστής, τῆς φέρνει στὸ δισάκι κομμένο τὸ κεφάλι ἐνὸς ἀπὸ τ' ἀδέρφια τῆς. Εἶναι ἀπίστευτο πῶς ἓνας λαὸς πέφτει σὲ τέτοιες παρακρούσεις, ἀφήνοντας τὴ φαντασία του νὰ τρέχει ἀρρύθμιστη καὶ ἀσυγκράτητη ἀπὸ τὴν ἠθικὴ εὐγένεια, πράγμα πού δὲν γίνεται στὸ ἑλληνικὸ τραγούδι. Μολαταῦτα, ἡ δευτέρη παραλλαγή τοῦ βουλγαρικοῦ τραγουδιοῦ ἔχει ἀπορρίψει αὐτὲς τὶς ἀγριότητες. Πράγματι, σ' αὐτὸ τὸ βουλγαρικὸ τραγούδι ἔχει ἐνότητα καὶ εὐγένεια, μιὰν ἀναλαμπὴ τοῦ ἑλληνικοῦ, τοῦ ὁποῖου – κατὰ τὸν Βούλγαρο λαογράφου Σισμάνωφ – εἶναι ὁμοίωγραφο.

Ἄς προσθέσωμε ὅτι σὲ μιὰ βλαχική παραλλαγή τοῦ τραγουδιοῦ ὑπάρχουν πεζότητες καθὼς αὕτη : Ὁ ἀδερφός, ὅταν ἀναστήθηκε ἀπὸ τὸν τάφο, πῆγε καὶ βρῆκε τὴν ἀδερφή του πιασμένη στὸ χορὸ. Γιὰ νὰ κατορθώσῃ νὰ τὴν ἀπομονώσῃ ἀπὸ τὶς ἄλλες, βγάνει λεπτὰ ἀπὸ τὴν τσέπη του καὶ τὰ σκορπιᾶ καταγῆς.

Στὶς εἴκοσι ἑλληνικὲς παραλλαγές πού δημοσίευσε ὁ Πολίτης, δὲν βλέπομε πουθενὰ τὸ τραγούδι νὰ χαμηλώνῃ σὲ τέτοιες χοντροκοπιές. Ἐξακολουθεῖ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος τὸ πέταγμα του μὲ πλατιά φτερά σὲ τραγικὸ οὐρανό, σὰν πουλι πού σκίζει τὴ θύελλα.

Κανένα ἔργο τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ δὲν φανερῶνει σὲ τέτοιο βαθμὸ τὴν πλαστικὴ δυνάμη του.

«Ὁ ὄρκος τοῦ πεθαιμένου»

Ζαχαρίας Παπαντωνίου

9. ΤΟΥ ΝΕΚΡΟΥ ΑΔΕΡΦΟΥ

Μάνα μὲ τοὺς ἐννιά σου γιούς καὶ μὲ τὴ μιά σου κόρη,
 τὴν κόρη τὴ μονάκριβη, τὴν πολυαγαπημένη,
 τὴν εἶχες δώδεκα χρονῶ κι ἥλιος δὲ σοῦ τὴν εἶδε !
 Στὰ σκοτεινὰ τὴν ἔλουζε, στ' ἄφεγγα τὴ χτενίζει,
 στ' ἄστρο καὶ στὸν αὐγερινὸ ἔπλεκε τὰ μαλλιά της. 5
 Προξενητάδες ἦρθαν ἀπὸ τὴ Βαβυλώνα,
 νὰ πάρουνε τὴν Ἄρετὴ πολὺ μακριὰ στὰ ξένα.
 Οἱ ὀχτῶ ἀδερφοὶ δὲ θέλουνε κι ὁ Κωσταντῖνος θέλει.
 « Μάνα μου, κι ἄς τὴ δώσωμε τὴν Ἄρετὴ στὰ ξένα,
 στὰ ξένα κεῖ πού περπατῶ, στὰ ξένα πού πηγαίνω, 10
 ἂν πᾶμ' ἐμεῖς στὴν ξενιτιά, ξένοι νὰ μὴν περνοῦμε ».
 « Φρόνιμος εἶσαι, Κωσταντῆ, μ' ἄσκημ' ἀπιλογήτης.
 Κι ἄ μόρτη, γιέ μου, θάνατος, κι ἄ μόρτη, γιέ μου, ἀρρώστια,
 κι ἂν τύχη πίκρα γὴ χαρά, ποιός πάει νὰ μοῦ τὴ φέρη ; »
 « Βάλλω τὸν οὐρανὸ κριτὴ καὶ τοὺς ἀγίους μαρτύρους, 15
 ἂν τύχη κι ἔρτη θάνατος, ἂν τύχη κι ἔρτη ἀρρώστια,
 ἂν τύχη πίκρα γὴ χαρά, ἐγὼ νὰ σοῦ τὴ φέρω ».

Καὶ σὰν τὴν ἐπαντρέψανε τὴν Ἄρετὴ στὰ ξένα,
 κι ἐμπῆκε χρόνος δίσεχτος καὶ μῆνες ὀργισμένοι,
 κι ἔπεσε τὸ θανατικὸ κι οἱ ἐννιά ἀδερφοὶ πεθάναν, 20
 βρέθηκε ἡ μάνα μοναχὴ σὰν καλαμιὰ στὸν κάμπο.
 Σ' ὅλα τὰ μνήματα ἔκλαιγε, σ' ὅλα μοιρολογιόταν
 στοῦ Κωσταντῖνου τὸ μνημεῖο ἀνέσπα* τὰ μαλλιά της.
 « Ἄναθέμά σε, Κωσταντῆ, καὶ μυριανάθεμά σε,
 ὅπου μοῦ τὴν ἐξόριζες τὴν Ἄρετὴ στὰ ξένα ! 25
 Τὸ τάξιμο πού μοῦ ἔταξες πότε θὰ μοῦ τὸ κάμης ;
 Τὸν οὐρανὸ ἔβαλες κριτὴ καὶ τοὺς ἀγίους μαρτύρους,
 ἂν τύχη πίκρα γὴ χαρά, νὰ πᾶς νὰ μοῦ τὴ φέρης ».
 Ἄπὸ τὸ μυριανάθεμα καὶ τὴ βαριά κατάρρα,
 ἡ γῆς ἀναταράχτηκε κι ὁ Κωσταντῆς ἐβγήκε.
 Κάνει τὸ σύγνεφο ἄλογο καὶ τ' ἄστρο χαλινάρι,
 κὼ τὸ φεγγάρι συντροφιά καὶ πάει νὰ τῆς τὴ φέρη.

- Παίρνει τὰ ὄρη πίσω του καὶ τὰ βουνὰ μπροστά του.
Βρίσκει την κι ἔχτενίζονται ὄξω στὸ φεγγαράκι.
- Ἐκείνη μακριὰ τῆ χαιρετᾷ κι ἀπὸ κοντὰ τῆς λέγει : 35
- « Ἄνιτε, ἀδερφή, νὰ φύγωμε, στὴ μάνα μας νὰ πᾶμε ».
« Ἄλιμονο, ἀδερφάκι μου, καὶ τί εἶναι τούτη ἡ ὥρα ;
Ἄν ἴσως κι εἶναι γιὰ χαρά, νὰ στολιστῶ καὶ νὰ ῥθω,
κι ἂν εἶναι πίκρα, πές μου το, νὰ βάλω μαῦρα νὰ ῥθω ».
- « Ἐλα, Ἀρετῆ, στὸ σπίτι μας, κι ἄς εἶσαι ὅπως κι ἂν εἶσαι » 40
- Κοντολυγίζει τ' ἄλογο καὶ πίσω τὴν καθίζει.
- Στὴ στράτα ποὺ διαβαίνανε πουλάκια κιλαηδοῦσαν,
δὲν κιλαηδοῦσαν σὰν πουλιά, μήτε σὰ χελιδόνια,
μόν' κιλαηδοῦσαν κι ἔλεγαν ἀνθρωπινὴ ὁμιλία :
- « Ποιὸς εἶδε κόρη νῶμορφη νὰ σέρνῃ ὁ πεθαμένος ! » 45
- « Ἄκουσες, Κωσταντῖνε μου, τί λένε τὰ πουλάκια ; »
« Πουλάκια εἶναι κι ἄς κιλαηδοῦν, πουλάκια εἶναι κι ἄς λένε ».
Καὶ παρεκεῖ ποὺ πάγαιναν κι ἄλλα πουλιά τοὺς λένε :
- « Δὲν εἶναι κρίμα κι ἄδικο, παράξενο, μεγάλο,
νὰ περπατοῦν οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς ἀπεθαμένους ! » 50
- « Ἄκουσες, Κωσταντῖνε μου, τί λένε τὰ πουλάκια,
πὼς περπατοῦν οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς ἀπεθαμένους ; »
« Ἀπρίλης εἶναι καὶ λαλοῦν καὶ Μάης καὶ φωλεύου ».
« Φοβοῦμαί σ', ἀδερφάκι μου, καὶ λιβανιὲς μυρίζεις ».
- « Ἐχτὲς βραδὺς ἐπήγαμε πέρα στὸν Ἄι-Γιάννη 55
κι ἐθύμισέ μας ὁ παπὰς μὲ περισσὸ λιβάνι ».
Καὶ παρεμπρὸς ποὺ πήγανε, κι ἄλλα πουλιά τοὺς λένε :
- « Γιὰ ἰδὲς θάμα κι ἀντίθαμα ποὺ γίνεται στὸν κόσμο,
τέτοια πανώρια λυγερὴ νὰ σέρνῃ ὁ πεθαμένος ! ».
- Τ' ἄκουσε πάλι ἡ Ἀρετῆ κι ἐράγισε ἡ καρδιά της. 60
- « Ἄκουσες, Κωσταντάκη μου, τί λένε τὰ πουλάκια ; »
« Ἄφησ', Ἀρέτω, τὰ πουλιά, κι ὅ,τι κι ἂ θέλ' ἄς λέγουν ».
« Πές μου, ποῦ εἶναι τὰ κάλλη σου, καὶ ποῦ εἶν' ἡ λεβεντιά σου,
καὶ τὰ ξανθὰ σου τὰ μαλλιά καὶ τ' ὄμορφο μουστάκι ; »
- « Ἐχὼ καιρὸ π' ἀρρώστησα καὶ πέσαν τὰ μαλλιά μου » 65

Αὐτοῦ σιμά, αὐτοῦ κοντὰ στὴν ἐκκλησιὰ προφτάνουν.

- Βαριά χτυπᾷ τ' ἄλογου του κι ἀπ' ἔμπροστά της χάθη.
 Κι ἀκούει τὴν πλάκα καὶ βροντᾷ, τὸ χῶμα καὶ βοῖζει.
 Κινᾷει καὶ πάει ἡ Ἄρετὴ στὸ σπίτι μοναχὴ της.
- Βλέπει τοὺς κήπους της γυμνοὺς, τὰ δέντρα μαραμμένα, 70
 βλέπει τὸν μπάλσαμο ξερό, τὸ καρνοφύλλι μαῦρο,
 βλέπει μπροστὰ στὴν πόρτα της χορτάρια φυτρωμένα.
 Βρίσκει τὴν πόρτα σφαλιστὴ καὶ τὰ κλειδιὰ παρμένα,
 καὶ τὰ σπιτοπαράθυρα σφιχτὰ μανταλωμένα.
- Χτυπᾷ τὴν πόρτα δυνατὰ, τὰ παραθύρια τρίζουν. 75
 « Ἄν εἶσαι φίλος, διάβαινε, κι ἂν εἶσαι ἐχθρὸς μου, φύγε,
 κι ἂν εἶσαι ὁ πικροχάροντας, ἄλλα παιδιὰ δὲν ἔχω,
 κι ἡ δόλια ἡ Ἄρετούλα μου λείπει μακριὰ στὰ ξένα ».
 « Σήκω, μανούλα μου, ἄνοιξε, σήκω, γλυκιὰ μου μάνα ».
 « Ποιὸς εἶν' αὐτὸς ποῦ μοῦ χτυπάει καὶ μὲ φωνάζει μάνα ; » 80
 « Ἄνοιξε, μάνα μου, ἄνοιξε κι ἐγὼ εἶμαι ἡ Ἄρετὴ σου ».

Κατέβηκε, ἀγκαλιάστηκαν κι ἀπέθαναν κι οἱ δύο.

(Ν. Γ. Πολίτου. «Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ») *Δημοτικὸ*

ΣΤ'. ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ — ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΑ

1. ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΟΥ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΥ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΠΕΡΣΩΝ

208. Ἐν δὲ τούτῳ τῷ χρόνῳ καὶ μῆνυσις κατεπέμφθη παρὰ Ἑρμogeneous ἕνεκεν τῆς συμβολῆς τοῦ πολέμου Ῥωμαίων τε καὶ Περσῶν. Στρατηγοὶ γὰρ Περσῶν καταδραμόντες μετὰ βοήθειας χιλιάδων ἕξ, ὡς ὀφείλοντες παραλαβεῖν Μαρτυρόπολιν* ἦσαν γὰρ σκηνώσαντες εἰς τὰ μέρη Ἀμίδες* παρὰ τῷ λεγομένῳ Νυμφίῳ* ποταμῷ. Ἀντικαταστάντες δὲ Ῥωμαῖοι Πέρσαις οὐκ ἐδυνήθησαν τρέψαι αὐτούς. Καὶ δευτέραν σύγκρουσιν συμβαλόντες, καὶ τρακτάτῳ* φυγῆς χρῆσάμενοι Ῥωμαῖοι, ἐδόκουν φεύγειν. Οἱ δὲ Πέρσαις καταδραμόντες νομίσαντες αὐτούς διώκεσθαι, ἔλυσαν τὰ ἑαυτῶν τάγματα· στραφέντες δὲ Ῥωμαῖοι ἔκοψαν ἐκ τῶν Περσῶν χιλιάδας δύο, χειρὶ λαβόντες καὶ τινὰς ἐξάρχους αὐτῶν αἰχμαλώτους, ἀφειλάμενοι ἕξ αὐτῶν καὶ βάνδα*. Τῶν δὲ λοιπῶν ἐκφευγόντων ἐκπερᾶν τὸν Νυμφίον ποταμὸν ἐν τοῖς ρεύμασι τοῦ παταμοῦ ἀπώλοντο διωκόμενοι· Ῥωμαῖοι δὲ ὑπέστρεψαν εἰς Μαρτυρόπολιν. Ὁ δὲ δούξ Ῥωμαίων σὺν τοῖς κτήτορσιν ἐξελθὼν ἐσκύλευσε τὰ λείψανα τῶν Περσῶν, τοὺς ἐξάρχους αὐτῶν ἐν φρουρᾷ ἀποθέμενοι.

209. Ἐν αὐτῷ δὲ τῷ χρόνῳ καὶ Δωρόθεος ὁ τῆς Ἀρμενίας στρατηλάτης ἔχων Ῥωμαϊκὴν χεῖρα πολεμικὴν ὤρμησε κατὰ Περσῶν καὶ περιγεγόμενος ἀπώλεσε Περσαρμενίους καὶ Πέρσας, πικρῶς αὐτοῖς χρῆσάμενος. Παρέλαβε δὲ καὶ πολλὰ καστέλλια* Περσικὰ· ἐν οἷς παρέλαβε καστέλλιον ὄχυρον κείμενον ἐπάνω ὄρους, μίαν ὁδὸν ἔχον μονοπατίου, ὅθεν κατιόντες οἱ ἐκεῖσε ὑδρεύοντο ἐκ τοῦ παραρρέοντος ποταμοῦ. Οἱ δὲ πραγματευταὶ τῶν Περσῶν πάντα ὅσα ἐπεφέροντο ἐν τῇ πραγματείᾳ ἐκεῖσε ἀπετίθουν, ὡς ἀσφαλοῦς τοῦ τόπου ὄντος. Καὶ μηνυθὲν τῷ αὐτῷ Δωροθέῳ παρεφόσσευσε* τῷ κάστρῳ φυλάττων τὴν ἀνοδὸν αὐτοῦ· καὶ λιμώξαντες οἱ ἔνδοθεν Πέρσαις, ὄρκοις πεισθέντες προέδωκαν. Καὶ καταπεμφθείσης μηνύσεως ὑπὸ Δωροθέου τῷ βασιλεῖ Ἰουστινιανῷ περὶ τῶν εὐρεθέντων ἐν τῷ καστελλίῳ, ἐξέπεμψε Νάρσην κουβικουλάριον* ἐπὶ τῷ παραλαβεῖν τὰ ἀποκείμενα ἐν τῷ καστελλίῳ. Καὶ κατελθόντος Νάρσου παρέδωκαν πάντα.

210. Οἱ δὲ ἐξάρχοι Περσῶν ἀνήγαγον τὰ γενόμενα τῷ αὐτῶν βασιλεῖ· καὶ ἐκπεμφθέντος πλήθους στρατοῦ Περσικοῦ, ἤλθον πλησίον Μαρτυροπόλεως· ἦν γὰρ λαβόντες ἀπόκρισιν ὑπὸ τοῦ αὐτῶν βασι-

λέως μὴ ὑποστρέψαι ἐν Περσίδι, ἕως οὗ τὸ αὐτὸ καστέλλιον ἀντιπα-
ραλάβωσι. Καὶ ἐπιστάντες τῷ τόπῳ παρεκάθισαν πολεμοῦντες καὶ
κατορύσσοντες, κλίμακας τε ποιοῦντες καὶ τῷ τείχει ἐπανορθοῦντες.
Ἔσπερον δὲ πύργον ὑψηλὸν διὰ ξύλων μηχανησάμενοι οὐδὲν ἠδυ-
νήθησαν ὠφελῆσαι· ἦν γὰρ ἐκεῖσε φοσευθεὶς ἀνὴρ σοφός, ὅστις ἀντι-
μηχανησάμενος ταῖς τῶν Περσῶν ἐπιβουλαῖς, ποιήσας ἔσθωθεν ὑψηλό-
τερον πύργον, καὶ τῶν Περσῶν ἐκ τοῦ πύργου ἔξωθεν μαχομένων,
τῶν δὲ Ρωμαίων ἔσθωθεν ἐκ τοῦ πύργου ἀντιμαχομένων, κίων ἀπελύθη
ὑπὸ μηχανήματος καὶ πάντα κατέστρεψεν ἕως ἐδάφους, καὶ Πέρσας
δὲ πολλοὺς συναπώλεσεν. Ὡς οὖν εἶδον τὸ γεγονός οἱ λοιποὶ Πέρσαι,
φθειρόμενοι καὶ ἀκηκόοτες ὡς Ζίττα στρατηλάτου Ρωμαίων κατερχο-
μένοι πρὸς βοήθειαν τῶν ὄντων ἐν τῷ καστελλίῳ, ἀνεχώρησαν οἱ
αὐτοὶ Πέρσαι, φοβούμενοι μήπως καὶ κυκλωθῶσιν. Ἀκούσας δὲ ταῦτα
ὁ βασιλεὺς Ἰουστινιανὸς διεκώλυσε τοὺς ἑαυτοῦ πρεσβευτὰς τοῦ
εἰσελθεῖν ἐν Περσίδι ἄχρι δευτέρας αὐτοῦ μηνύσεως, ἀλλ' ἔμειναν εἰς
τὰ Ρωμαϊκὰ σὺν τοῖς δώροις.

211. . . Τῇ δ' ὀγδῶντη τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς ὁ βασιλεὺς Περσῶν
Κωάδης, ἀκηκόων τὰ συμβάντα Πέρσαις κακὰ ὑπὸ Ρωμαίων, καὶ αἰφνί-
διον παρεθεις* τὰ δεξιὰ μέρη, καὶ ἀγαγὼν τὸν δεύτερον αὐτοῦ υἱὸν
Χοσρόην, ἀνηγόρευσε βασιλέα, ἐπιθεὶς αὐτῷ στέφανον τῇ κορυφῇ· καὶ
ἄρρωσθήσας ἡμέρας πέντε ὁ τῶν Περσῶν βασιλεὺς Κωάδης τελευτᾷ, ὡν
ἐνιαυτῶν πβ' καὶ μηνῶν τριῶν· ἐβασίλευε δὲ ἔτη μγ' καὶ μῆνας δύο.

212. Ὅτε δὲ ἀνηγορεύθη βασιλεὺς Περσῶν Χοσρόης, ἐδήλωσε
τοῖς πρεσβευταῖς Ρωμαίων διὰ Πέρσου Μαγιστριανοῦ εἰσελθεῖν
ἐν τοῖς Περσικοῖς καὶ ποιῆσαι εἰρήνης πάκτα* μεταξύ Ρωμαίων τε καὶ
Περσῶν· τῶν δὲ πρεσβευτῶν Ρωμαίων μὴ ἀνασχεθέντων εἰσελθεῖν
εἰς τὰ Περσικὰ δίχα κελεύσεως βασιλικῆς, ἀπολογούμενοι. Οὐ τολ-
μῶμεν τὰ πρὸς ὑμᾶς καταφθάσαι, καὶ γνοὺς ταῦτα ὁ Περσῶν βασιλεὺς,
γράφας ἐπιστολὴν ἔπεμψεν πρὸς τὸν βασιλέα Ἰουστινιανόν, αἰτῶν
ἐπιτραπήναι τοὺς πρεσβευτὰς Ρωμαίων εἰσελθεῖν ἐν Περσίδι καὶ πάκτα
ποιῆσαι. Καὶ γράφας φιλικὴν ἐπιστολὴν ὁ βασιλεὺς Περσῶν, ἐπέστειλε
δι' Ἐρμογένους μαγίστρου· ἦντινα μήνυσιν δεξάμενος ὁ βασιλεὺς Ρω-
μαίων ἀντέγραψεν. Ἡμεῖς οὐκ ἐπιτρέπομεν τοῖς ἡμετέροις πρεσβευ-
ταῖς πρὸς ὑμᾶς καταλαβεῖν· οὔτε γὰρ ἐπιστάμεθά σε βασιλέα Περσῶν.

«Χρονογραφία»

Ἰωάννης Μαλάς

(J. P. Migne, Ἑλληνικὴ Πατρολογία, τ. 97)

2. ΕΠΑΝΟΔΟΣ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΝΙΚΗΝ. ΥΨΩΣΙΣ ΤΟΥ ΤΙΜΙΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ

Τούτῳ τῷ ἔτει εἰρήνης γενομένης μεταξύ Περσῶν καὶ Ρωμαίων ἀπέστειλεν ὁ βασιλεὺς Θεόδωρον τὸν ἑαυτοῦ ἀδελφὸν μετὰ γραμμάτων καὶ ἀνθρώπων Σιρούου τοῦ βασιλέως Περσῶν, ὅπως τοὺς ἐν Ἐδέσση καὶ Παλαιστίνῃ καὶ Ἱεροσολύμοις καὶ ταῖς λοιπαῖς πόλεσι τῶν Ρωμαίων Πέρσας μετὰ εἰρήνης ἀποστρέψωσιν ἐν Περσίδι καὶ ἀβλαβῶς παρέλθωσι τὴν τῶν Ρωμαίων γῆν.

Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐν ἕξ ἔτεσι καταπολεμήσας τὴν Περσίδα, ἐν τῷ ἑβδόμῳ εἰρηνεύσας μετὰ χαρᾶς μεγάλης ἐπὶ Κωνσταντινουπόλεως ὑπέστρεψεν, μυστικὴν τινα θεωρίαν* ἐν τούτῳ πληρώσας. Ἐν γὰρ ἕξ ἡμέραις πᾶσαν τὴν κτίσιν δημιουργήσας ὁ Θεὸς τὴν ἑβδόμην ἀναπαύσεως ἡμέραν ἐκάλεσεν· οὕτω δὲ αὐτὸς ἐν τοῖς ἕξ χρόνοις πολλοὺς πόνους διανύσας, τῷ ἑβδόμῳ ἔτει μετ' εἰρήνης καὶ χαρᾶς ἐν τῇ πόλει ὑποστρέψας ἀνεπαύετο.

Ὁ δὲ λαὸς τῆς πόλεως τὴν ἔλευσιν αὐτοῦ μαθόντες, ἀκατασχέτῳ πόνῳ πάντες εἰς τὴν Ἱέρειαν ἐξῆλθον εἰς συνάντησιν αὐτοῦ, σὺν τῷ Πατριάρχῃ καὶ Κωνσταντίνῳ βασιλεῖ καὶ υἱῷ αὐτοῦ, βαστάζοντες κλάδους ἐλαιῶν καὶ λαμπάδας, εὐφημοῦντες αὐτὸν μετὰ χαρᾶς καὶ δακρύων. Προσελθὼν δὲ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἔπεσεν εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ καὶ περιπλακέντες ἀλλήλοις, ἔβρεξαν ἀμφοτέρω τὴν γῆν τοῖς δάκρυσιν. Τοῦτο θεασάμενος ὁ λαός, πάντες εὐχαριστηρίους ὕμνους τῷ Θεῷ ἀνέπεμπον· καὶ οὕτω λαβόντες τὸν βασιλέα σκιρτῶντες εἰσῆλθον ἐν τῇ πόλει.

Τούτῳ τῷ ἔτει ἀπάρας ὁ βασιλεὺς ἅμα τῷ ἔαρι ἀπὸ τῆς βασιλευούσης πόλεως ἐπὶ τὰ Ἱεροσόλυμα ἐπορεύετο, ἀπαγαγὼν τὰ τίμια καὶ ζωοποιὰ ξύλα τοῦ ἀποδοῦναι τῷ Θεῷ τὴν εὐχαριστίαν.

Ἐλθόντι δὲ αὐτῷ ἐν Τιβεριάδι κατηγόρησαν οἱ χριστιανοὶ Βενιαμίν τινα ὀνόματι, ὡς κακοποιοῦντα αὐτούς. Ἦν γὰρ ἐνούσιος* σφόδρα. Καὶ ὑπεδέξατο τὸν βασιλέα καὶ τὸν στρατὸν αὐτοῦ. Ὁ δὲ βασιλεὺς κατέκρινεν αὐτόν, λέγων. Διὰ ποίαν αἰτίαν κακοποιεῖς τοὺς Χριστιανούς; Ὁ δὲ εἶπεν: Ὡς ἐχθροὺς τῆς πίστεώς μου. Ἦν γὰρ Ἰουδαῖος. Ὁ δὲ βασιλεὺς νουθετήσας αὐτὸν καὶ πείσας ἐβάπτισεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Εὐσταθίου τοῦ Νεοπολίτου, Χριστιανοῦ ὄντος, καὶ αὐτοῦ ὑποδεξαμένου τὸν βασιλέα.

Είσελθὼν δὲ ὁ βασιλεὺς ἐν Ἱεροσολύμοις καὶ ἀποκαταστήσας Ζαχαρίαν τὸν πατριάρχην καὶ τὰ τίμια καὶ ζωοποιά ξύλα εἰς τὸν ἴδιον τόπον καὶ πολλὰ εὐχαριστήσας τῷ Θεῷ, ἀπήλασε τοὺς Ἑβραίους ἀπὸ τῆς ἁγίας πόλεως, κελεύσας μὴ ἔχειν αὐτοὺς ἐξουσίαν ἀπὸ τριῶν μιλίων τῆς ἁγίας πόλεως πλησιάζειν. Καταλαβὼν δὲ τὴν Ἔδεσσαν ἀπέδωκεν τὴν ἐκκλησίαν τοῖς ὀρθοδόξοις, ὑπὸ Νεστοριανῶν κατεχομένην ἀπὸ Χοσρόου.

« Χ ρ ο ν ο γ ρ α φ ί α »

(J. P. Migne, Patrologia Graeca, τ. 108)

Θεοφάνης

3. Ο ΑΚΑΘΙΣΤΟΣ ΥΜΝΟΣ

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ποίησις ἀποτελεῖ τὸ ἀποκορύφωμα τῆς βυζαντινῆς λογοτεχνίας. Γνησίᾳ θρησκευτικῇ συγκίνησις καὶ ἀρτία τεχνικὴ τοῦ στίχου καὶ τοῦ μέλους μᾶς ἔδωκαν ἀνυπέρβλητα ποιητικὰ ἔργα, προϊόντα πηγαίου λυρισμοῦ, πού γνωρίζει νὰ βυθίζεται εἰς τὴν κατάνυξιν τῆς συντριβῆς, ἀλλὰ καὶ νὰ μετασιώνεται εἰς τὸ φῶς τῆς ἐλπίδος καὶ τῆς χαρᾶς, νὰ προσέχεται καὶ νὰ ὑμνῇ, νὰ μεταγγίξῃ τὸ ρῖγος τῆς θερμῆς καὶ θαυματουργοῦ πίστεως.

Ὁ λεγόμενος Ἀκαθίστος Ὑμνος, ἀπὸ τὰ ὠραιότερα καὶ γνωστότερα ποιητικὰ μνημεῖα τοῦ θρησκευτικοῦ λυρισμοῦ τῶν Βυζαντινῶν, εἶναι γνωστὸν ὅτι ἐψάλη ὡς εὐχαριστήριος ὕμνος πρὸς τὴν Θεοτόκον, μετὰ τὴν σωτηρίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τὴν πολιορκίαν τῶν Ἀβάρων (29-7-626). Πιστεύεται ὅμως ὅτι μόνον τὸ Προοίμιον («Τῆ ὑπερμάχῳ...») ἤμπορεῖ ν' ἀνήκῃ εἰς τὴν ἡμέραν ἐκείνην, διότι αἱ 24 στροφαὶ (ἢ «Ὀἴκοι») τοῦ Ὑμνου ἠμποροῦν νὰ θεωρηθοῦν παλαιότεραι.

Ἡ στιχουργία τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποιήσεως εἶναι ἰδιόμορφος. Δὲν ἀκολουθεῖ τὴν προσφθίαν τῆς ἀρχαίας ποιήσεως. Εἶναι σοφοὶ καὶ περίτεχνοι συνδυασμοὶ μέτρων καὶ ρυθμῶν, κανονιζόμενοι ὑπὸ τοῦ μέλους, τὸ ὁποῖον συνοδεύει τὸν στίχον. Κάθε στίχος ἔχει τὴν ἰδίαν του μουσικότητα, ἡ ὁποία συνήθως ἐνισχύεται μὲ συνηγήσεις καὶ παρηγήσεις, ὁμοιότελευτα, ἀντιθέσεις κλπ. Εἰς τοὺς κατωτέρω στίχους τῆς Α' στροφῆς ὁ ρυθμὸς ἐπιτυγχάνεται μὲ τὴν ἰσομετρίαν ἐκάστου διστίχου (οἱ στίχοι ἀνά δύο ἔχουν τὸν αὐτὸν ἀριθμὸν συλλαβῶν καὶ τὸν τόνον εἰς τὴν αὐτὴν συλλαβὴν), μὲ τὴν ἐσωτερικὴν μουσικότητα τῶν παρηγήσεων (χαρὰ-ἀρά, ἀστήρ-γαστήρ), μὲ τὰς ἀντιθέσεις (ὕψος-δυσανάβαστον-βάθος-δυσθεώρητον) καὶ συχνότατα μὲ τὰ ὁμοιότελευτα (ἐκλάμψει-ἐκλείψει, λογισμοῖς-ὀφθαλμοῖς). Ἡ ὁμοιοκαταληξία θὰ ἐμφανισθῇ πολλοὺς αἰῶνας βραδύτερον. Εἰς τὸ τέλος ἐκάστης στροφῆς (12 στίχοι) ἐπαναλαμβάνεται ρυθμικώτατα ἡ παρήχησις τῆς ἐπφδοῦ: «Χαῖρε, Νύμφη ἀνύμφευτε».

Προοίμιον

Τῇ ὑπερμάχῳ στρατηγῷ τὰ νικητήρια,
 ὡς λυτρωθεῖσα τῶν δεινῶν, εὐχαριστήρια,
 ἀναγράφω Σοι ἡ πόλις Σου, Θεοτόκε·
 ἀλλ' ὡς ἔχουσα τὸ κράτος ἀπροσμάχητον,
 ἐκ παντοίων με κινδύνων ἐλευθέρωσον, 5
 ἵνα κράζω Σοι : Χαῖρε, νύμφη ἀνύμφευτε !

Στροφή α'

*Ἄγγελος πρωτοστάτης οὐρανόθεν ἐπέμφθη
 εἰπεῖν τῇ Θεοτόκῳ τὸ « Χαῖρε »
 καὶ σὺν τῇ ἀσώματῳ φωνῇ
 σωματούμενόν Σε θεωρῶν, Κύριε,
 ἐξίστατο καὶ ἴστατο κραυγάζων πρὸς αὐτὴν τοιαῦτα: 5
 Χαῖρε, δι' ἧς ἡ χαρὰ ἐκλάμπει·
 χαῖρε, δι' ἧς ἡ ἀρὰ ἐκλείπει·
 χαῖρε τοῦ πεσόντος Ἀδάμ ἡ ἀνάκλησις·
 χαῖρε, τῶν δακρύων τῆς Εὐας ἡ λύτρωσις· 10
 χαῖρε, ὕψος δυσανάβατον ἀνθρωπίνοις λογισμοῖς·
 χαῖρε, βάθος δυσθεώρητον καὶ ἀγγέλων ὀφθαλμοῖς·
 χαῖρε, ὅτι ὑπάρχεις βασιλέως καθέδρα·
 χαῖρε, ὅτι βαστάζεις τὸν βαστάζοντα πάντα·
 χαῖρε, ἀστήρ ἐμφάνων τὸν ἥλιον·
 χαῖρε, γαστήρ ἐνθέου σαρκώσεως· 5
 χαῖρε, δι' ἧς νεουργεῖται ἡ κτίσις·
 χαῖρε, δι' ἧς βρεφουργεῖται ὁ Κτίστης·
 χαῖρε, νύμφη ἀνύμφευτε !

Στροφή β'

Χαῖρε, βουλῆς ἀπορρήτου μύστις·
 χαῖρε, σιγῆς δεομένων πίστις·
 χαῖρε, τῶν θαυμάτων Χριστοῦ τὸ προοίμιον·
 χαῖρε, τῶν δογμάτων αὐτοῦ τὸ κεφάλαιον·
 χαῖρε, κλίμαξ ἐπουράνιε, δι' ἧς κατέβη ὁ Θεός·
 χαῖρε, γέφυρα μετάγουσα τοὺς ἐκ γῆς πρὸς οὐρανόν·
 χαῖρε, τὸ τῶν ἀγγέλων πολυθρύλητον θαῦμα·
 χαῖρε, τὸ τῶν δαιμόνων πολυθρήνητον τραῦμα·

χαῖρε, τὸ φῶς ἀρρήτως γενήσασα·
 χαῖρε, τὸ πῶς μηδένα διδάξασα·
 χαῖρε, σοφῶν ὑπερβαίνουσα γνῶσιν·
 χαῖρε, πιστῶν καταυγάζουσα φρένας·
 χαῖρε, νύμφη ἀνύμφευτε !

10

(G. Soyter: Byzantinische Dichtung, Ἀθήναι 1938, σ. 33-34)

Ἄγνώστου

4. ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΟΚΤΟΝΟΥ

2. Οὗτοι γὰρ παιδιά ὄντες περιεκόπησαν ἀπὸ τῆς προγονικῆς βασιλείας ἀναμεταξὺ τοῖς καιροῖς τοῦ Φωκᾶ καὶ τοῦ Τζιμισχῆ· ὡς γοῦν διέβησαν κάκεινοι, καὶ οὔτοι εὗρον ῥάδιον τὸν καιρὸν καὶ ἐπιτήδειον, πάλιν ἐφανέρωσαν καὶ περισύναξαν αὐτὴν ὡσπερ χρυσὴν ἄλυσον. Ὁ γοῦν πρῶτος ἀδελφὸς Βασίλειος ἐμιμήθη τὸν προπάππου αὐτοῦ Βασίλειον, ἐκείνον τὸν Μακεδόνα καὶ τὸν καρτερικώτατον Ἑρακλέα, καὶ τοὺς ἄλλους ὀνομαστοὺς καὶ γενναιοτάτους βασιλεῖς· τὰ δὲ βρώματα*, πόματα* καὶ τὴν εὐπάθειαν καὶ τὴν ἀνάπαυσιν παντελῶς ἐμίσησεν ἀπὸ καρδίας. Ἠγάπησε δὲ τὴν δυσπάθειαν καὶ τὸν κόπον καὶ τὰ ἄρματα καὶ τὰς στρατείας καὶ τοὺς πολέμους, καὶ ἐν αὐτοῖς ἦν ἡ χαρὰ αὐτοῦ καὶ ὁ γλυκασμός. Φορῆματα δὲ εὐμορφα ἢ κραβάτια χρυσόστρωτα καὶ μαργαριταρόλιθα οὐδὲ ἐπὶ καρδίαν αὐτοῦ ἀνέβαινον· ἀλλ' ἐπεθύμει νὰ βλέπη σκουταρίων* κτύπους καὶ ἄλογα πολεμικὰ καὶ ἡκονισμένα σπαθία καὶ κασίδια* ἔκλαμπρα καὶ κοντάρια ἔκστιλβα ἐκεῖνα οἰκονόμα, εἰς ἐκεῖνα ἠντράνιζεν*.

3. Ἄλλ' ὁ φθόνος καὶ ἡ κακία πάλιν ἐσέβη καὶ ἐνεμπόδιζε τὴν καλὴν αὐτοῦ προθυμίαν καὶ τὸ τοσοῦτον καλόν. Ὁ γὰρ Βάρδας ὁ Σκληρός, ἄνθρωπος καὶ μέγας καὶ πολεμικώτατος καὶ συγγενὴς τοῦ βασιλέως, ἠπίστησε καὶ ἐσύναξε φοσοῦτα* ἰσχυρὰ καὶ ἐγύρευε νὰ ἐπάρῃ τὴν βασιλείαν. Καὶ ἡ ταραχὴ καὶ ἡ δυναστεία αὐτοῦ ἦν μεγάλη καὶ φοβερὰ, καὶ ἐτάραξε τὴν ζωὴν τοῦ βασιλέως, ὡσπερ εἰς τὸ πέλαγος μικρὸν πλοιάριον, ὅταν τὸ εὖρη ἢ ἀνεμοζάλῃ καὶ κλύδων μέγας. Ἐπεὶ δὲ ἡ μάχη καὶ ἡ ἀποστασία τοῦ Σκληροῦ ἐκράτησε καιρὸν πολύν, καὶ ἦτον ἐμφύλιος σύγχυσις καὶ τοπικὴ ἀκαταστασία, ἠύρασιν οἱ Ἀραβες ἄδειαν καὶ ἐξέβησαν καὶ κατέλυσαν τὴν Ἀνατολήν,

καὶ ὁ τόπος τῶν Ρωμαίων καὶ αἱ χῶραι εἶχασιν μεγάλην στενοχωρίαν ἀπὸ τοῦ Ἀσσυρίου. Ἐξέβησαν δὲ καὶ οἱ Βούλγαροι, καὶ ἐκούρσευαν* τὴν Θράκην· καὶ ἀπὸ πᾶσαν μεραίαν ἦτο τὸ κακὸν πολὺ· καὶ ὁ βασιλεὺς ἦτον εἰς τὴν μέσην ὥσπερ ἀρνίον μέσον εἰς πολλοὺς λύκους, ἢ πούλιν εἰς δρακόντων στόματα. Ἄλλὰ πάλιν ἐξαίφνης ἐγένετο γαλήνη ἀντὶ χειμῶνος καὶ ἔφθασεν ἀντὶ τοῦ κλύδωνος εὐδία· καὶ ὁ μὲν Βάρδας ἐποίησεν ὀρκωματικά μετὰ τοῦ βασιλέως καὶ ἐγένετο ἀγάπη μεγάλη.

4. Καὶ εὐθύς ἅπαντες οἱ ἀγαπῶντες τὴν βασιλείαν συνήχθησαν. Ἄλλ' ὁ Βασίλειος οὐδὲν ἐκαρτέρησεν μετὰ τῆς καταστάσεως ταύτης, ἀλλ' ἐκίνησε πᾶσαν Ρωμαϊκὴν δύναμιν καὶ ἐξέδραμε κατὰ τῶν Ἀράβων, καὶ διέβη μέχρι τῶν Ἰβήρων* καὶ ἕως Φοινίκης. Ἐφριξαν γοῦν οἱ βασιλεῖς καὶ τοπάρχαι καὶ σατράπαι αὐτῶν, καὶ ὥσπερ ἀστραπὴ σύντομος διέβη τὴν Ἀνατολὴν ὅλην· καὶ ἐμεθύσθη ἡ ρομφαία αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἐθνικῶν* αἱμάτων, καὶ οὐκ ἔδωκεν ἀνάπαυσιν τοῦ κορμίου αὐτοῦ οὔτε ὑπνον τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ, ἕως οὗ ὅτι ἐδίωξε τοὺς ἀγρίους λύκους καὶ τὰ βάρβαρα καὶ ἄπιστα ἔθνη, ἅτινα διέφθειραν τὴν Χριστιανικὴν μάνδραν, καὶ ἐποίησεν αὐτοὺς νὰ τρέμουσιν τὴν σπάθην τῶν Ρωμαίων. Εἶτα ἐστράφη μυριονικηφόρος εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν μετὰ πλήθους αἰχμαλωσίας καὶ πλοῦτου πολλοῦ.

5. Μαθὼν δὲ ὅτι οἱ Βούλγαροι εὐρόντες ἄδειαν διὰ τὴν εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἀποδημίαν τῶν στρατευμάτων, κατεπάτησαν καὶ ἠρήμωσαν πολλὴν γῆν τῶν Ρωμαίων, πάλιν ἐνεπλήσθη θυμοῦ δικαίου καὶ ζήλου· καὶ πάλιν ἐξέβη μετὰ ὀρμῆς καὶ δυνάμεως κατ' αὐτῶν, καὶ ἔβαφε τοὺς κάμπους ἀπὸ τῶν αἱμάτων αὐτῶν. Καὶ ἐγέμισαν αὐτοὺς τὰ παράπλαγα καὶ τὰ ρυάκια, καὶ ἀπὸ τοὺς πολλοὺς φόνους ἐβρώμισεν ἡ γῆ καὶ ἐκοκκίνησεν, καὶ τὰ σπαθία καὶ τὰ κοντάρια τῶν Ρωμαίων ἀποστομώθησαν ἀπὸ τὰ ὀστᾶ τῶν βαρβάρων καὶ ἀπὸ τοὺς πολλοὺς τραχηλοκοπημοὺς αὐτῶν· καὶ περιεπατοῦσαν ἄφοβα καὶ ἀρματωμένοι μὲν καὶ ἀναρμάτωτοι οἱ Ρωμαῖοι· καὶ παρέλαβεν ὁ βασιλεὺς κάστρα καὶ χώρας τῶν Βουλγάρων πολλὰς καὶ ἔβαλεν εἰς αὐτὰς φυλάκτορας ἐδικούς του. Παρέλαβε δὲ καὶ τὴν χώραν, ἐν ἣ ἦτο ἡ βασίλισσα τῶν Βουλγάρων καὶ εὔρεν ἐν αὐτῇ πράγματα καὶ θησαυροὺς πολλοὺς καὶ χρυσίον καὶ ἀργύριον ἄπειρον καὶ στέμματα καὶ διαδήματα καὶ ἀποσκευὰς βασιλικὰς.

6. Ἴδὼν δὲ ὁ ἀρχηγὸς τῶν βαρβάρων τὴν τοσαύτην βίαν καὶ

ὅτι τὸ φοσσᾶτον αὐτοῦ διεφθάρη καὶ ἐρημώθη, ἐκράτησε πρὸς ὀλίγον τὴν ἀλαζονεῖαν αὐτοῦ καὶ ἐταπείνωσε τὸ βαρβαρικὸν θράσος. Ἐπεὶ δὲ πάλιν ἐπερυσύναξε στρατὸν ἄλλον καὶ προσκαλεστικὸν φοσσᾶτον ξένον καὶ ἐξέβη εἰς πολέμους καὶ μάχας θυμοῦ πνέων καὶ μανίας καὶ ἔκλεισε τὰς κλεισούρας καὶ τὰ διαβατά, ποῦ μὲν μετὰ τείχους, ποῦ δὲ μετὰ νευρέας* καὶ τείχους, καὶ ἐποίησε χαντάκια μηχανικά. Καὶ ἦτον τὸ φοσσᾶτον ὅπερ ἔσυρνε χιλιάδες τξ', καὶ ἠλαζονεύετο ἐπὶ τοσοῦτου πλήθους· τὰ δὲ στενώματα ἐποίησε διὰ σκοπὸν, ὅτι, ἂν ἀποκλείσῃ τὸν βασιλέα μετὰ τοῦ φοσσᾶτου αὐτοῦ, νὰ μηδὲν ἤμπορῇ νὰ ἔχη ἔκβασιν καὶ γλυτώσῃ. Ἦλθε γοῦν καὶ ἔπεσε κοντὰ εἰς τὰ σύνορα τῶν Ρωμαίων· καὶ ἐκεῖ ὅπου ἔκειτο, ἦτον κάμπος καὶ ποταμοὶ μεγάλοι καὶ ὄρη μεγάλα καὶ ὑψηλὰ καὶ σκληρὰ καὶ χιονισμένα μέσον τῆς Ρωμανίας καὶ τῶν Βουλγάρων καὶ ἦτον πόρος εἰς καὶ ἔδησεν αὐτόν· καὶ ἔβαλε φύλαξιν δυνατὴν καὶ ἐπολέμα καθ' ἡμέραν ἐμφάνειαν* καὶ ἀνέπαυε τὰ φοσσᾶτα· ἢ αἰτία διὰ νὰ ἐξέβη ἐξαίφνης νὰ ἐμπλακῇ τὸν βασιλέα.

7. Ὁ οὖν βασιλεὺς διὰ παντὸς εἶχε κατασκόπους, καὶ ἐγίνωσκε πάντα καὶ ἐστερέωσε τὸν λογισμὸν αὐτοῦ. Καί, ἵνα δείξῃ ποταπήν* ἀνδρείαν καὶ τόλμην ἔχουσιν οἱ Ρωμαῖοι, οὐδὲν ἐπέμεινε, ἵνα ἔλθωσιν ἐκεῖνοι πρὸς αὐτόν, ἀλλ' οὐδὲ ἐδειλίασεν νὰ στραφῇ ὀπίσω, οὐδὲ ἠγάπα νὰ ἀποκλείεται ἔσω εἰς τὸ παλάτι καὶ νὰ κρύπτεται ὡσπερ τρυφερὸν κοράσιον· ἀλλὰ τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ τὰς ποτε μαυρισμένας ἔβαψαν αὐτὰς αἱ πάχυναι καὶ δροσῖαι τῆς αὐγῆς, καὶ ἡ σὰρξ αὐτοῦ ἀπὸ τὸν κοινορτὸν καὶ ἀπὸ τῶν ἰδρώτων ἐκδάρθη· καὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἠμαύρωσεν ἀπὸ τὴν πυρὰν τοῦ ἡλίου.

Ἀπέστειλε δὲ δύο στρατηγούς, ἕκαστον μετὰ καρβαλλαρίων ἐκλεκτῶν, δώδεκα χιλιάδας, καθὼς ὀρθώσωσιν, ἵνα εὕρωσι μονοπάτια ἀπὸ τόπους δυσβάτους καὶ νὰ σύρωσι τὰ ἄλογα αὐτῶν καὶ νὰ ἀναβῶσιν εἰς τὸ ὄρος πεζοί, ἐνθα οὐκ εἶχασιν οἱ βάρβαροι προσοχὴν ἢ λογισμὸν καὶ νὰ καταβῶσιν ἀπὸ τόπους, οὓς θέλουσι σύρειν αὐτοὺς οἱ πρόβοδοι*. Ὁ δὲ ἕτερος στρατηγὸς ὁμοίως ἐτάχθη νὰ ὑπάγῃ καὶ αὐτὸς δι' ἄλλης ὁδοῦ νὰ πέσῃ ἐπάνω εἰς τὴν φύλαξιν, ὅπου ἐκράτει τὸν πόρον καὶ νὰ τοὺς δώσουν οὕτως ἐπιδέξια, ὅπου οὔτε κἀν εἰς ἐξ αὐτῶν εἶπειν νὰ μηδὲν γλυτώσῃ νὰ ὑπάγῃ μαντᾶτον. Καὶ ὁ μὲν πρῶτος ἐπῆρε τὸ ὄρος καὶ ἐπ' αὐτὸ ἀνέβη μετὰ χιλιάδων ἰβ'· καὶ ἐγένετο μεγάλη βία, ὥστε νὰ διαβῶσιν αὐτὸ ἔως τρεῖς καὶ ἑνω-

κτοπάτησε και κατέβη εις την άλλην μεραϊάν και ἐγκρυμάτωσεν* εις τόπον σύνδενδρον και κρυπτόν. Και οί Βούλγαροι ήσαν πλησίον, άλλ' ουκ ειχασιν ειδησίν τινα περι τούτων. 'Ο δέ άλλος ευρε και αυτος τόπους λίαν δυσκόλους και δυσβάτους· όμως μετά σκοπού* πολυού διεβη αυτούς και απήγγεν από του εσωθεν μέρους, ενθα ην ή φύλαξις· και προς ώραν τής αυγής εδωκαν τά όργανα και τά παιγνίδια του πολέμου.

Και εφοβήθησαν οί Βούλγαροι φόβον μέγαν εις το ανέλπιστον κακόν· επήδησαν γούν οί Ρωμαίοι οί επάνω αυτών και εκύκλωσαν αυτούς, και άλλους μέν εσφασαν, άλλους δέ επίασαν· και ουδέ εις εγλύτωσεν από τας χείρας αυτών. Και ούτως έχάλασαν το δέμα· και ό βασιλεύς ών ετοιμος μετά του εισήλθεν και απήγγεν μετά προθυμίας κατά του μεγάλου εκείνου φοσσάτου και ούτως απερχώμενος καθ' όδον υπήντησε τους καβαλλαρίους, όπου ηρχοντο δια βίγλαν*, και επίασεν απαντας· και μετ' όλίγον παλιν υπήντησεν άλλους εκατόν, βίγλας και αυτούς οντας και επίασε και αυτούς. Οί Βούλγαροι ούν θαρρούντες ότι εχουσι βίγλας, ήσαν αμέριμνοι, και εκαθέζοντο δίχα φόβον τινα.

Και ό βασιλεύς παλιν ενυκτοπάτησε και προς ώραν τής αυγής εδωκεν επάνω εις αυτούς άφνω* και από του ετέρου μέρους ό εγκρυματωμένος στρατηγός ομοίως· και ευρέθησαν οί Βούλγαροι αναρμάτωτοι και βεβαρημένοι του υπνου και ώρμησαν να φύγουν· και εγένετο ή συντριβή και ή ανάγκη* αυτών και ό φόβος πολλά μέγας· και ουκ έγινωσκαν ποϋ υπάγωσιν, και επιπταν εις τους ποταμούς και επνίγοντο· και κατέσφασεν εις τον άλλον· και οί Ρωμαίοι κατέκοπτον και εφόνευον αυτούς ανηλεώς. Και επεσον από τής Ρωμαϊκής σπάθης την ήμέραν εκείνην ρξ' χιλιάδες βαρβάρων· και οί ποταμοί άντι ύδατος ερρεον αίμα, και ό αρχηγός αυτών εφυγε, και επήρασιν οί Ρωμαίοι τας τέντας* και τά χρήματα και τά άρματα και τας άποσκευάς των Βουλγάρων, και εγένετο χαρά μεγάλη και ευχαριστία εις Θεόν.

8. 'Αλλά παλιν ό βασιλεύς Βουλγάρων ουδέν ηθέλησε να σιγάση ουδέ να καταπαή και να υπομένη όπερ επαθε κακόν, αλλά μετ' όλίγας ήμέρας επερισύναξε το έναπολειφθεν φοσσάτον· απέστειλε δέ και επροσκαλέσατο φοσσάτα και από άλλας γενεάς, και ήλθε κατά πρόσωπον του βασιλέως να εκδικηθή· και εις τον χαλασμόν και κα-

ταλυμὸν αὐτοῦ χορτασίαν οὐκ εἶχεν· ἀμὴ ὠμοίαζεν ἄγριοχοίριν, ὅταν συναπαντηθῆ μετὰ τοῦ κυνηγοῦ καὶ ἀπὸ τὸν θυμὸν αὐτοῦ κονντᾶ τὸ κορμὶν αὐτοῦ εἰς τὸ ξίφος καὶ καταφρονεῖ τὸν θάνατον. Ὅμως ἤρματώθησαν οἱ Ῥωμαῖοι ἀπὸ τὸ ἐν μέρος καὶ οἱ Βούλγαροι ἀπὸ τὸ ἕτερον· καὶ ἐκ τῶν δύο μερῶν ὀλοσίδηροι ὄντες καρβαλλάριοι καὶ ἄρματωμένοι καὶ ὀλοσίδηροι κονταρᾶτοι, ἐσήκωσαν τὰ φλάμμουλα* αὐτῶν καὶ ἐδώκασιν τὰ βούκινα* καὶ τὰ τρομπέτια* σημεῖα τοῦ πολέμου. Καὶ ἦτον μεγάλη βοή καὶ ταραχή καὶ εἰς τὰ δύο φουσᾶτα καὶ πολλὸς τρόμος.

Ὡς δὲ συναπαντήθησαν καὶ ἐδώκασιν ἀλλήλως, ὥσπερ ἄγρια καπρία ἢ λέοντες ἰσχυροί, καὶ ἐτζάκισαν τὰ κοντάρια καὶ ἐκτυποῦσαν καὶ ἐσυντρίβοντο τὰ σπαθία, καὶ ὁ κτύπος καὶ ἡ βοή καὶ ἡ ἀνάγκη ἀνέβαιεν ἕως εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ τὰ αἵματα ἐχύνοντο ὑπὲρ ὕδωρ, καὶ τῶν ἀλόγων ὁ χλιμιντρισιμὸς ἐσκέπαζε τὸν ἀέρα, καὶ ὁ βασιλεὺς τῶν Ῥωμαίων ἀνέβαινε καὶ κατέβαινε ὥσπερ γοργὸς πετρίτης* ἢ πρόθυμον γεράκιν, καὶ ἔδιδεν δύναμιν εἰς τὰς παραταγὰς* αὐτοῦ καὶ παρεκίνα τοὺς στρατηγούς αὐτοῦ νὰ δείξουν ὀπόσον χρήζουσιν* οἱ Ῥωμαῖοι ἀπὸ τὰς ἄλλας γενεάς. Εἰς τὸ ὕστερον δὲ ἐτράπησαν οἱ Βούλγαροι καὶ ἐγύρισαν πρόσωπον νὰ φεύγουν· τὰ δὲ στρατεύματα τῶν Ῥωμαίων ἐδίωκαν αὐτοὺς ἐξόπισθεν καὶ ἐσκότωναν καὶ ἐκατεπάτουσαν αὐτοὺς καὶ ἐκούρσευαν τὰς τέντας αὐτῶν καὶ ἐνίκησαν αὐτοὺς νίκην μεγάλην. Οὕτως οὖν παρέλυσεν ὁ βασιλεὺς τὴν ἀλαζονεῖαν καὶ τὸ θράσος τῶν Βουλγάρων καὶ ἐδίωξε καὶ κατέστησεν αὐτοὺς δούλους καὶ ὑποχειρίους.

«Χρονικὸν Σύντομον»

Γεώργιος Ἀμαρτωλὸς

(J. P. Migne, Patrologia Graeca, τ. 110)

5. ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΙΔΙΟΝ ΥΙΟΝ ΡΩΜΑΝΟΝ

Ὁ βυζαντινὸς αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος Ζ' ὁ Πορφυρογέννητος (912-959) ὑπῆρξεν ὄχι μόνον φιλόμουσος, ἀλλὰ καὶ συγγραφεύς. Ἀπὸ τὰ ἔργα του γνωστότερον εἶναι ἡ «Ἐκθεσις τῆς βασιλείου τάξεως», ὅπου περιγράφεται καὶ κωδικοποιεῖται τὸν τρόπον τινὰ ἡ ἐθιμοτυπία τῆς βυζαντινῆς αὐλῆς. Ἐξ Ἰσοῦ πολῦτιμοι εἶναι τὸ «Περὶ θεμάτων» (δηλαδὴ περὶ τῶν διοικητικῶν καὶ στρατιωτικῶν τμημάτων τοῦ κράτους)

σύγγραμμά του. Τὰ κείμενα ὅμως, τὰ ὁποῖα παραθέτομεν κατωτέρα, ἐλήφθησαν ἀπὸ τὸ ὀλιγώτερον γνωστὸν ἔργον τοῦ ἐπιγραφόμενου «Π ρ ὸ ς τ ὸ ν Ἰ δ ι ο ν υ ἰ ὸ ν Ὶ ρ ω μ α ν ὸ ν». Ὁ ἐστεμμένος συγγραφεὺς συνοψίζει χάριν τοῦ διαδόχου τοῦ τὴν πειρὰν του, διδάσκει τὴν τέχνην τοῦ διοικεῖν καί, διὰ τὴν ἐξηγήσῃ τὰς σχέσεις τῆς βυζαντινῆς ἐξουσίας ἀπέναντι τῶν ὑποτελῶν τῆς καὶ τῶν γειτονικῶν λαῶν, συμμάχων ἢ ἐχθρῶν τοῦ κράτους, δίδει συχνὰ τὸ ἱστορικὸν των. Τὸ ἔργον ἐγράφη περὶ τὸ 952 εἰς τὴν ἀπλὴν γλῶσσαν τῶν μορφωμένων τῆς ἐποχῆς, χωρὶς καμμίαν προσπάθειαν νὰ ἀττικίζῃ, ὅπως ὁ ἴδιος ὁ συγγραφεὺς λέγει εἰς τὸ προοίμιόν του:

I. ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ

Ἄκουσον τοίνυν, υἱέ, ἃ μοι δοκεῖ σε μὴ ἀγνοεῖν, καὶ νοήμων γενοῦ, ἵνα κτήσῃ κυβέρνησιν. Φημί γὰρ καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν εἶναι καλὸν τῶν ὑποτεταγμένων τὴν μάθησιν, διαφερόντως δὲ σοὶ τῶ ὑπὲρ τῆς πάντων σωτηρίας ὀφείλοντι διαμεριμνᾶν καὶ τὴν κοσμικὴν ὁλκάδα πηδαλιουχεῖν τε καὶ κυβερνᾶν. Εἰ δὲ σαφεῖ καὶ καθημαξευμένων¹ λόγῳ καὶ οἷον εἰκῆ² ῥέοντι, πεζῶ καὶ ἀπλοϊκῶ, πρὸς τὴν τῶν προκειμένων ἐχρησάμην δῆλωσιν, μηδὲν θαυμάσης, υἱέ· οὐ γὰρ ἐπίδειξιν καλλιγραφίας³ ἢ φράσεως ἠττικισμένης καὶ τὸ διηρμένον⁴ διογκούσης⁵ καὶ ὑψηλὸν ποιῆσαι ἐσπούδασα, ἀλλὰ μᾶλλον διὰ κοινῆς καὶ καθωμιλημένης ἀπαγγελίας διδάξαι σε ἔσπευσα, ἵαπερ οἶομαι δεῖν σε μὴ ἀγνοεῖν καὶ ἃ τὴν ἐκ μακρᾶς ἐμπειρίας σύνεσίν τε καὶ φρόνησιν εὐμαρῶς σοὶ δύναται προξενεῖν...

II. Ο ΑΓΙΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ ΣΩΖΕΙ ΤΗΝ ΠΟΛΙΝ ΤΩΝ ΠΑΤΡΩΝ

Πραγματευόμενος τὰ κρατοῦντα εἰς διαφόρους ἐπαρχίας τῆς αὐτοκρατορίας, ἀνατρέχει εἰς τὸ παρελθὸν καὶ ἀφηγεῖται ἀξιοληπτικῶς ἱστορικὰ συμβάντα. Τὸ παρατιθέμενον ἀπόσπασμα ἀναφέρεται εἰς γεγονότα τοῦ 805, τὰ ὁποῖα μετὰ 150 περίπου ἔτη, ὅποτε ἔγραφεν ὁ Πορφυρογέννητος, εἶχον περιβληθῆ μετὰ τὴν ἀγγλὴν τοῦ θρόλου. Ὅπως εἶναι γνωστὸν, κατὰ τὸ 805 ἀσύντακτα στίφη «Σκλαβήνων», τοὺς ὁποίους οἱ βυζαντινοὶ εἶχον ἐγκαταστήσει παλαιότερον ὡς δούλους εἰς

1. καθημαξευμένος: τετριμμένος, κοινὸς (ρ. καθημαξεύω: κατατρίβω διὰ τῶν τροχῶν τῆς ἀμάξης). 2. εἰκῆ: εἰκῆ καὶ ὡς ἔτυχε, χωρὶς ἐπιτήδευσιν. 3. καλλιγραφία: καλλιπέπαια. 4. τὸ διηρμένον (ὑψος): τὸ ἐπηρμένον, τὸ πομπῶδες ὑψος (ρ. διαίρω). 5. διογκῶ: ἐξογκῶνω.

τὴν Πελοπόννησον, ἐπανεστάτησαν, ὑποκινούμενοι ἴσως καὶ ὑπὸ Ἀράβων «Σαρακηνῶν» καὶ ἐπεδόθησαν εἰς λεηλασίας τῆς ὑπαίθρου χώρας, βαδίσαντες καὶ κατὰ τῆς πόλεως τῶν Πατρῶν, τὴν ὅποιαν ἐπολιόρκησαν. Ὁ στρατηγὸς τοῦ θέματος Πελοποννήσου καὶ τὰ βυζαντινὰ στρατεύματα εὐρίσκοντο μακρὰν. Μόνος ὅμως ὁ ἀοπλος λαὸς τῆς πόλεως ὠργάνωσε τὴν ἡρωϊκὴν ἐξοδὸν καὶ κατώρθωσε νὰ διασκορπίσῃ τοὺς πολιορκητάς, οἱ ὅποιοι αἰχμαλωτισθέντες ἀφιερώθησαν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου ὡς δούλοι καὶ καλλιεργηταὶ τῶν κτημάτων τῆς Μητροπόλεως Πατρῶν. Διηγεῖται λοιπὸν ὁ βυζαντινὸς αὐτοκράτωρ:

49. Νικηφόρος¹ τὰ τῶν Ῥωμαίων σκῆπτρα ἐκράτει, καὶ οὗτοι, ἐν τῷ θέματι ὄντες Πελοποννήσου, ἀπόστασις² ἐννοήσαντες, πρῶτον μὲν τὰς τῶν γειτόνων οἰκίας Γραικῶν ἐξεπύρθουν καὶ εἰς ἀρπαγὴν ἐτίθεντο, ἔπειτα δὲ καὶ κατὰ τῶν οἰκητόρων τῆς τῶν Πατρῶν ὀρμήσαντες πόλεως, τὰ πρὸ τοῦ τείχους πεδία κατέστρεφόν τε καὶ ταύτην ἐπολιόρκουν, μεθ' ἑαυτῶν ἔχοντες καὶ Ἀφρικοὺς³ Σαρακηνοὺς.

Ἐπεὶ δὲ χρόνος ἱκανὸς διῆλθεν, καὶ σπάνις τῶν ἀναγκαίων τοῖς ἐνδοθεν τοῦ τείχους γίνεσθαι ἤρξατο, ὕδατός τε καὶ τροφῶν, βουλήν βουλευόνται εἰς συμβιβάσεις τε ἐλθεῖν καὶ λόγους ἀπαθείας λαβεῖν καὶ τηλικαῦτα τὴν πόλιν ὑποτάξαι αὐτούς.

Ἐπεὶ οὖν ὁ τηλικαῦτα στρατηγὸς ὑπῆρχε πρὸς τὴν ἄκραν τοῦ θέματος, ἐν κάστρῳ Κορίνθου, καὶ προσδοκία ἦν τοῦ παραγενέσθαι αὐτὸν καὶ καταπολεμῆσαι τὸ ἔθνος τῶν Σκλαβήνων, ὡς καὶ πρῶην καταμηνυθέντος αὐτοῦ περὶ τῆς καταδρομῆς αὐτῶν παρὰ τῶν ἀρχόντων, ἐβουλεύσαντο οἱ τοῦ κάστρου οἰκήτορες πρότερον ἀποσταλῆναι σκοπὸν⁴ εἰς τὰ ἀνατολικώτερα τῶν ὀρέων καὶ ἀποσκοπεῦσαι⁵ καὶ γινῶναι, εἰ ἄρα παραγίγεται ὁ στρατηγός, παραγγείλαντες καὶ σημεῖον δεδωκότες τῷ ἀπεσταλμένῳ, ἵνα, εἰ μὲν ἴδοι ἐρχόμενον τὸν στρατηγόν, ἐν τῇ ὑποστροφῇ⁶ αὐτοῦ κλίνη τὸ φλάμμουλον⁷, ὅπως γινῶσι τὴν ἔλευσιν τοῦ στρατηγοῦ, εἰ δὲ μὴ γε, κατέχειν ὀρθὸν τὸ φλάμμουλον πρὸς τὸ μὴ ἔχειν αὐτοὺς προσδοκίαν τοῦ λοιποῦ παραγίνεσθαι τὸν στρατηγόν.

Τοῦ οὖν σκοποῦ ἀπελθόντος καὶ μαθόντος μὴ παραγίνεσθαι τὸν

1. Νικηφόρος ὁ Α΄ βασιλεύσας ἀπὸ τοῦ 802 μέχρι τοῦ 811. 2. ἀπόστασις: ἀποστασία. 3. Ἀφρικοί: Ἀφρικανοί (Ἀραβες). 4. παρατηρητήν. 5. νὰ παρατηρήσῃ. 6. κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν του. 7. Φλάμμουλον: λατιν. flammulum, νεοελλην. φλάμπουρο = σημαία.

στρατηγόν, ὑπέστρεφεν ὀρθὸν κατέχων τὸ φλάμμουλον. Καὶ δὴ, τοῦ Θεοῦ εὐδοκήσαντος διὰ πρεσβειῶν τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Ἀνδρέου, τοῦ ἵππου ὀλισθήσαντος καὶ τοῦ ἐπιβάτου ὑποπεπτωκός, ἔκλινε τὸ φλάμμουλον, καὶ οἱ τοῦ κάστρου οἰκήτορες, ἰδόντες τὸ γεγονός σημεῖον καὶ νομίσαντες ἐξ ἅπαντος παραγίνεσθαι τὸν στρατηγόν, ἤνοιξαν τὰς πύλας τοῦ κάστρου καὶ ἐξῆλθον θαρσαλέοι κατὰ τῶν Σκλαβήνων, καὶ εἶδον τὸν Πρωτόκλητον Ἀπόστολον ὀφθαλμοφανῶς ἵππῳ ἐπικαθήμενον καὶ δρόμῳ ἐπερχόμενον κατὰ τῶν βαρβάρων· καὶ δὴ τρέψας τούτους κατὰ κράτος καὶ διασκορπίσας καὶ ἀπελάσας πόρρω τοῦ κάστρου φυγάδας ἐποίησεν. Οἱ δὲ βάρβαροι ἰδόντες καὶ καταπλαγέντες καὶ ἔκθαμβοι γεγονότες ἐπὶ τῇ κατ' αὐτῶν κραταίᾳ ἐπελεύσει τοῦ ἀηττήτου καὶ ἀκαταγωνίστου ὀπλίτου καὶ στρατηγοῦ καὶ ταξιάρχου καὶ τροπαιούχου καὶ νικηφόρου πρωτοκλήτου ἀποστόλου Ἀνδρέου, ἐταράχθησαν, ἐσαλεύθησαν, τρόμος ἐπελάβετο αὐτούς, καὶ προσέφυγον εἰς τὸν πάνσεπτον ναὸν αὐτοῦ.

Τοῦ οὖν στρατηγοῦ μετὰ τὸ τρόπαιον ἐν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ καταλαμβάνοντας καὶ τὴν νίκην τοῦ Ἀποστόλου μαθόντος, κατεμήνυσεν τῷ βασιλεῖ Νικηφόρῳ τὴν τε ἔφοδον τῶν Σκλαβήνων καὶ τὴν προνομήν καὶ αἰχμαλωσίαν καὶ ἀφανισμόν καὶ τὴν λεηλασίαν καὶ τὰλλα δεινά, ὅσα καταδραμόντες ἐποίησαν εἰς τὰ μέρη τῆς Ἀχαΐας, ἔτι δὲ καὶ τὴν πολυήμερον πολιορκίαν καὶ τὴν κατὰ τῶν οἰκητόρων τοῦ κάστρου διηνεκῆ ἐπίθεσιν, ὡσαύτως καὶ τὴν ἐπισκοπὴν καὶ συμμαχίαν καὶ τὸ τρόπαιον καὶ τὴν κατὰ κράτος νίκην, τὴν γενομένην παρὰ τοῦ Ἀποστόλου, καὶ ὡς ὀφθαλμοφανῶς ὠράθη ἐπιτρέχων καὶ διώκων τοὺς πολεμίους κατὰ νῶτον καὶ τροπούμενος αὐτούς, ὡς καὶ αὐτοὺς τοὺς βαρβάρους αἰσθέσθαι τὴν τοῦ Ἀποστόλου πρὸς ἡμᾶς ἐπισκοπὴν καὶ συμμαχίαν, καὶ διὰ τοῦτο προσφυγεῖν αὐτοὺς εἰς τὸν σεβάσμιον ναὸν αὐτοῦ. Ὁ δὲ βασιλεὺς ταῦτα ἀναμαθὼν παρεκελεύσατο οὕτως: «Ἐπεὶ καὶ τὸ τρόπαιον καὶ ἡ κατὰ κράτος νίκη παρὰ τοῦ Ἀποστόλου γέγονεν, ὀφειλόμενον καθέστηκεν πᾶσαν τὴν ἐκστρατείαν τῶν πολεμίων καὶ τὰ λάφυρα καὶ τὰ σκῦλα αὐτῶ ἀποδοθῆναι». Καὶ διωρίσατο αὐτοὺς τε τοὺς πολεμίους μετὰ πάσης τῆς φαμίλιας καὶ συγγενείας καὶ πάντων τῶν προσηκόντων αὐτοῖς, ἔτι δὲ καὶ πάσης τῆς ὑπάρξεως αὐτῶν, ἀφορισθῆναι! εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀποστόλου ἐν τῇ μητροπόλει Πατρῶν,

1. ἀφορισθῆναι: ἀφιερωθῆναι.

ἐν ἣ ὁ πρωτόκλητος καὶ μαθητὴς τοῦ Χριστοῦ τὸν τῆς ἀθλήσεως διή-
 νυσεν ἀγῶνα, δεδωκὼς περὶ αὐτῶν καὶ σιγίλλιον ἐν τῇ αὐτῇ μητρο-
 πόλει.

Ταῦτα οὖν οἱ πρεσβύτεροι καὶ ἀρχαιότεροι ἀνήγγειλαν, παρα-
 δόντες ἀγράφως χρόνῳ τε καὶ βίῳ τοῖς ὕστερον, ὅπως ἂν, κατὰ τὸν
 Προφήτην, «γυνῶ γενεὰ ἢ ἐρχομένη τὸ γεγονός θαῦμα» διὰ πρε-
 σβειῶν τοῦ Ἀποστόλου, καὶ «ἀναστήσονται καὶ ἀπαγγελοῦσιν αὐτὸ
 τοῖς υἱοῖς αὐτῶν, ἵνα μὴ ἐπιλάβωνται τῶν εὐεργεσιῶν, ὧν ἐποίησεν
 ὁ Θεός» διὰ πρεσβειῶν τοῦ Ἀποστόλου...

«Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ρωμανόν»
 (Ἔκδοσις Moravcsik, 1949 σ. 228-230)

Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος

6. Ο ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΣ ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ

Ὅμοίως δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς τῇ αὐτῇ ὀδυνηρᾷ ἐσπέρα τῆς Δευτέρας
 συνάξας πάντας τοὺς ἐν τέλει ἄρχοντας καὶ ἀρχομένους δημάρχους
 καὶ ἑκατοντάρχους καὶ ἑτέρους προκρίτους στρατιώτας, ταῦτα ἔφη:

«Ὑμεῖς μὲν, εὐγενέστατοι ἄρχοντες καὶ ἐκλαμπρότατοι δήμαρχοι
 καὶ στρατηγοὶ καὶ γενναιότατοι συστρατιῶται καὶ πᾶς ὁ πιστὸς
 καὶ τίμιος λαός, καλῶς οἴδατε ὅτι ἔφθασεν ἡ ὥρα καὶ ὁ ἐχθρὸς τῆς
 πίστεως ἡμῶν βούλεται, ἵνα μετὰ πάσης τέχνης καὶ μηχανῆς ἰσχυρο-
 τέρως στενοχωρήσῃ ἡμᾶς, καὶ πόλεμον σφοδρὸν μετὰ συμπλοκῆς
 μεγάλης καὶ συρρήξεως ἐκ τῆς χέρσου καὶ θαλάσσης δώσῃ ἡμῖν μετὰ
 πάσης δυνάμεως, ἵνα, εἰ δυνατὸν ὡς ὄφει τὸν ἰὸν ἐκχύσῃ καὶ ὡς λέων
 ἀνήμερος καταπίῃ ἡμᾶς.

Διὰ τοῦτο λέγω καὶ παρακαλῶ ὑμᾶς ἵνα στῆτε ἀνδρείως καὶ
 μετὰ γενναίας ψυχῆς, ὡς πάντοτε ἕως τοῦ νῦν ἐποιήσατε, κατὰ τῶν
 ἐχθρῶν τῆς πίστεως ἡμῶν. Παραδίδωμι δὲ ὑμῖν τὴν ἐκλαμπροτάτην
 καὶ περίφημον ταύτην πόλιν καὶ πατρίδα ἡμῶν καὶ βασιλεύουσαν
 τῶν πόλεων. Καλῶς οὖν οἴδατε, ἀδελφοί, ὅτι διὰ τέσσαρά τινα ὀφει-
 λέται κοινῶς ἔσμεν πάντες, ἵνα προτιμήσωμεν ἀποθανεῖν μᾶλλον ἢ
 ζῆν. Πρῶτον μὲν γὰρ ὑπὲρ τῆς πίστεως ἡμῶν καὶ εὐσεβείας, δεύτερον
 δὲ ὑπὲρ τῆς πατρίδος, τρίτον δὲ ὑπὲρ τοῦ βασιλέως ὡς Χριστοῦ

κυρίου, καὶ τέταρτον ὑπὲρ συγγενῶν καὶ φίλων. Λοιπὸν, ἀδελφοί, ἔαν χρεῶσται ἔσμεν ὑπὲρ ἑνὸς ἐκ τῶν τεσσάρων ἀγωνίζεσθαι ἕως θανάτου, πολλῶ μᾶλλον ὑπὲρ πάντων τούτων.

Ἡμεῖς ἐν ὀνόματι Κυρίου τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν πεποιθήμεν, δεύτερον δὲ καὶ ἐν ταῖς ἡμετέραις χερσὶ καὶ ρωμαλεότητι, ἣν ἔδωρήσατο ἡμῖν ἡ θεία δύναμις. Γνωρίζω δὲ ὅτι αὕτη ἡ μυριάριθμος ἀγέλη τῶν ἀσεβῶν, καθὼς ἡ αὐτῶν συνήθεια, ἐλεύσονται καθ' ἡμῶν μετὰ βαναύσου καὶ ἐπηρμένης ὄφρυος καὶ θάρσους πολλοῦ καὶ βίας, ἵνα διὰ τὴν ὀλιγότητα ἡμῶν θλίψωσι καὶ ἐκ τοῦ κόπου στενοχωρήσωσι, καὶ μετὰ φωνῶν μεγάλων καὶ ἀλαλαγμῶν ἀναριθμήτων, ἵνα ἡμᾶς φοβήσωσι. Τὰς τοιαύτας αὐτῶν φλυαρίας καλῶς οἴδατε, καὶ οὐ χρὴ λέγειν περὶ τούτων. Καὶ ὦρα ὀλίγη ταῦτα ποιήσωσι, καὶ ἀναριθμήτους πέτρας καὶ ἔτερα βέλη ὡσεὶ ἄμμον θαλασσῶν ἄνωθεν ἡμῶν πτήσουσι. Δι' ὧν, ἐλπίζω γάρ, οὐ βλάψωσι, διότι ὑμᾶς θεωρῶ καὶ λίαν ἀγάλλομαι καὶ τοιαύταις ἐλπίσι τὸν λογισμὸν τρέφομαι, ὅτι, εἰ καὶ ὀλίγοι πάνυ ἔσμεν, ἀλλὰ πάντες ἐπιδέξιοι καὶ ἐπιτήδαιοι ρωμαλεοὶ τε καὶ ἰσχυροὶ καὶ μεγαλήτορες καὶ καλῶς προπαρασκευασμένοι ὑπάρχετε.

Ταῖς ἀσπίσιν ὑμῶν καλῶς τὴν κεφαλὴν σκέπεσθε ἐπὶ τῇ συμπλοκῇ καὶ συρρῆξει. Ἡ δεξιὰ ὑμῶν ἢ τὴν ρομφαίαν ἔχουσα μακρὰ ἔστω πάντοτε. Αἱ περικεφαλαῖαι ὑμῶν καὶ οἱ θώρακες καὶ οἱ σιδηροὶ ἱματισμοὶ λίαν εἰσὶν ἱκανοὶ ἅμα καὶ τοῖς λοιποῖς ὄπλοις, καὶ ἐν τῇ συμπλοκῇ ἔσονται πάνυ ὠφέλιμοι. Ἄ οἱ ἐναντιοὶ οὐ χρῶνται, ἀλλ' οὔτε κέκτηνται. Καὶ ἡμεῖς ἔσωθεν τῶν τειχῶν ὑπάρχετε σκεπτόμενοι, οἱ δὲ ἀσκεπεῖς μετὰ κόπου ἔρχονται. Δι' ὅ, ὧ συστρατιῶται, γίνεσθαι ἔτοιμοι καὶ στερεοὶ καὶ μεγαλόψυχοι διὰ τοὺς οἰκτιρμοὺς τοῦ Θεοῦ...

Αἱ πέλται ὑμῶν καὶ ρομφαῖαι καὶ τὰ τόξα καὶ ἀκόντια πρὸς αὐτοὺς πεμπέτωσαν παρ' ὑμῶν. Καὶ οὕτως λογίσθητε ὡς ἐπὶ ἀγρίων χοίρων πληθὺν κινήγιον, ἵνα γινώσωσιν οἱ ἀσεβεῖς ὅτι οὐ μετὰ ἀλόγων ζώων, ὡς αὐτοὶ εἰσὶ, παράταξιν ἔχουσιν, ἀλλὰ μετὰ κυρίων καὶ αὐθέντων αὐτῶν καὶ ἀπογόνων Ἑλλήνων καὶ Ρωμαίων. Οἴδατε καλῶς ὅτι ὁ δυσσεβὴς αὐτὸς Ἀμηρᾶς καὶ ἐχθρὸς τῆς ἀγίας ἡμῶν πίστεως χωρὶς εὐλόγου αἵτίας τινὸς τὴν ἀγάπην ἣν εἵχομεν ἔλυσεν, καὶ τοὺς ὄρκους αὐτοῦ τοὺς πολλοὺς ἠθέτησεν ἀντ' οὐδενὸς λογιζόμενος, καὶ ἔλθων αἰφνιδίως φρούριον ἐποίησεν ἐπὶ τὸ στενὸν τοῦ Ἀσωμάτου, ἵνα καθ' ἐκάστην ἡμέραν δύνηται βλάπτειν ἡμᾶς. Τοὺς ἀγροὺς

ἡμῶν καὶ κήπους καὶ παραδείσους καὶ οἴκους ἤδη πυριαλώτους ἐποίησεν. Τοὺς ἀδελφούς ἡμῶν τοὺς Χριστιανούς, ὅσους εὔρεν, ἔθανάτωσε καὶ ἠχμαλώτευσεν. Τὴν φιλίαν ἡμῶν ἔλυσε. Τοὺς δὲ τοῦ Γαλαταῖα ἐφιλίωσε, καὶ αὐτοὶ χαίρονται, μὴ εἰδότες καὶ αὐτοὶ οἱ ταλαίπωροι τὸν τοῦ γεωργοῦ παιδὸς μῦθον, τοῦ ἐψήνοντος τοὺς κοχλίας καὶ εἰπόντος, ὧ ἀνόητα ζῶα, καὶ τὰ ἐξῆς. Ἐλθὼν οὖν, ἀδελφοί, ἡμᾶς ἀπέκλεισε, καὶ καθ' ἑκάστην τὸ ἀχανές αὐτοῦ στόμα χάσκων, πῶς εὔρη καιρὸν ἐπιτήδειον, ἵνα καταπίῃ ἡμᾶς καὶ τὴν πόλιν ταύτην, ἣν ἀνήγειρεν ὁ τρισμακάριστος καὶ μέγας βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἐκεῖνος, καὶ τῇ πανάγων Δεσποίνῃ ἡμῶν Θεοτόκῳ καὶ ἀειπαρθένῳ Μαρίας ἀφιέρωσε καὶ ἐχαρίσατο τοῦ κυρίαν εἶναι καὶ βοηθὸν καὶ σκέπτην τῇ ἡμετέρᾳ πατρίδι καὶ καταφύγιον τῶν Χριστιανῶν, ἐλπίδα καὶ χαρὰν πάντων τῶν Ἑλλήνων, τὸ καύχημα πᾶσι τοῖς οὖσιν ὑπὸ τὴν τοῦ ἡλίου ἀνατολήν...

Τὰς ἀγίας ἐκκλησίας ἡμῶν, ἔνθα προσκυνεῖται ἡ ἀγία Τριάς καὶ δοξολογεῖται τὸ πανάγιον, καὶ ὅπου οἱ ἄγγελοι ἠκούοντο ὑμνεῖν τὸ θεῖον καὶ τὴν ἔνσαρκον τοῦ Θεοῦ λόγου οἰκονομίαν, βούλεται ποιῆσαι προσκύνημα τοῦ αὐτοῦ ψευδοπροφήτου Μωάμεθ καὶ κατοικητήριον ἀλόγων καὶ καμῆλων. Λοιπόν, ἀδελφοί καὶ συστρατιῶται, κατὰ νοῦν ἐνθυμήθητε, ἵνα τὸ μνημόσυνον ὑμῶν καὶ ἡ μνήμη καὶ ἡ φήμη καὶ ἡ ἐλευθερία αἰωνίως γενήσεται».

Ἀκούσαντες δὲ πάντες καρδίαν ὡς λέοντες ἐποίησαν, καὶ ἀλλήλοις συγχωρηθέντες ἦσαν εἰς τῷ ἐτέρῳ καταλλαγῆναι, καὶ μετὰ κλαυθμοῦ ἐνηγκαλίζοντο, μήτε φιλότων τέκνων μνημονεύοντες οὔτε γυναικῶν ἢ πλούτου φροντίζοντες, εἰμὴ μόνον τοῦ ἀποθανεῖν ἵνα τὴν πατρίδα φυλάξωσι. Καὶ ἕκαστος ἐν τῷ διατεταγμένῳ τόπῳ ἐπανεστρεψε, καὶ ἀσφαλῶς ἐποίουν ἐν τοῖς τείχεσι τὴν φυλακὴν.

Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐν τῷ πανσέπτῳ ναῷ τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου Σοφίας ἐλθὼν καὶ προσευξάμενος μετὰ κλαυθμοῦ τὰ ἀχραντα καὶ θεῖα μυστήρια μετέλαβεν. Ὁμοίως καὶ ἕτεροι πολλοὶ τῇ αὐτῇ νυκτὶ ἐποίησαν.

«Χρονικὸν»

Γεώργιος Φραντζῆς ἢ Σφραντζῆς

7. ΑΝΑΚΑΛΗΜΑ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΠΟΛΗΣ

(Ἄ π ό σ π α σ μ α)

Τὸ «Ἀνακάλημα τῆς Κωνσταντινόπολης» ἀποτελεῖται ἀπὸ 118 ἀνομοιοκαταλήκτους δεκαπεντασυλλάβους στίχους καὶ ἐκφράζει τὸν πόνο τοῦ Ἑλληνισμοῦ γιὰ τὴ μεγάλη ἐθνικὴ συμφορὰ, τὴν Ἄλωση.

- Οῤῥῆνος, κλαυθμὸς καὶ ὄδυρμός, καὶ στεναγμὸς καὶ λύπη,
 θλίψις ἀπαραμύθητος ἔπεσεν τοῖς Ρωμαίοις !
 ἐχάσασιν τὸ σπίτιν τους, τὴν πόλιν τὴν ἀγία,
 τὸ θάρρος καὶ τὸ καύχημα καὶ τὴν ἀπαντοχὴν τους.
 Τίς τὸ ἔπεν ; τίς τὸ μῆνυσε ; πότε ἔλθεν τὸ μαντάτο; 5
 Καράβιν ἐκατέβαινε στὰ μέρη τῆς Τενέδου,
 καὶ κάτεργον* τὸ ὑπάντησε, στέκει καὶ ἀναρωτᾷ το·
 «καράβιν, πόθεν ἔρκεσαι, καὶ πόθεν κατεβαίνεις ; »
 —Ἐρκομαι ἅκ' τ' ἀνάθεμα κι ἐκ τὸ βαρὺν τὸ σκότος,
 ἅκ τὴν ἀστραποχάλαζην, ἅκ τὴν ἀνεμοζάλην, 10
 ἀπὲ τὴν Πόλιν ἔρχομαι τὴν ἀστραποκαμένην.
 Ἐγὼ γομάριν* δὲ βαστῶ, ἀμὲ μαντάτα φέρνω
 κακὰ διὰ τοὺς χριστιανούς, πικρὰ καὶ δολωμένα·
 οἱ Τοῦρκοι ὅτε ἤρθασιν, ἐπήρασιν τὴν Πόλιν,
 ἀπώλεσαν τοὺς χριστιανούς ἐκεῖ καὶ πανταχόθεν».
-
- Μὴ τὸ ἔπομένης, οὐρανέ· καί, γῆ, μὴ τὸ βαστάξης, 87
 ἦλιε σκότασε τὸ φῶς, σελήνην μὴν τοὺς δώσης !
 Εἶπω καὶ τίποτε μικρὸν ἀλληγορίας λόγον·
 ἦλιον τάξε νοητὸν τὸν Μέγαν Κωνσταντῖνο, 90
 σελήνη ἐπονόμασε τὴν νέαν του τὴν πόλιν.
 Μὴ σοῦ φανῆ παράξενο τοῦτον ἀποῦ σοῦ λέγω·
 κόσμο μέγαν τὸν ἀνθρωπον Θεὸς ἐπονομάζειν,
 ὄν ἔθετο εἰς τὸ μικρὸν κόσμον, τὴν πᾶσα κτίσιν.
 Αὐτὸς λοιπὸν ἐκόσμησε ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος 95
 τὴν πόλιν τὴν ἐξάκουστην, ἦν βλέπεις καὶ ἀκούεις,
 καθὼς τὴν κλῆσιν ἔλαβε καὶ τὴν ἐπωνυμίαν·
 ὁμοίως Οὐστινιανὸς ἐκόσμησε μεγάλα,
 ἔκτισε τὴν ἀγία· Σοφία, τὸ θέαμαν τὸ μέγα,
 παραπλησίον γέγονε Σιών τῆς παναγίας· 100

ἐκεῖνοι ἦσαν ἥλιος κι ἡ Πόλη'ν' ἡ σελήνη.
 (Χωρὶς ἡλίου πούποτε σελήνη οὐδὲν λάμπει).
 Ἐκεῖνοι γὰρ οἱ βασιλεῖς, οἱ εὐσεβεῖς, οἱ θεῖοι,
 ἔλαμπον, ἐφωτίζασιν τὴν παναγίαν Πόλιν,
 τὴν Δύσιν, τὴν Ἄνατολήν, ὄλην τὴν οἰκουμένην. 105
 Ὅταν εἰς νοῦν ἀθυμηθῶ τῆς Πόλεως τὰ κάλλη,
 στενάζω καὶ ὀδύρομαι καὶ τύπτω εἰς τὸ στήθος,
 κλαίω καὶ χύνω δάκρυα μεθ' οἰμωδῆς* καὶ μόχθου.
 Ὁ κόσμος τῆς ἀγίᾳς Σοφίᾳς, τὰ πέπλα τῆς τραπέζας
 τῆς παναγίας, τῆς σεπτῆς τὰ καθιερωμένα, 110
 τὰ σκεύη τὰ πανάγια, καὶ ποῦ νὰ καταντήσαν
 Ἄρα ἔβλεπεν ἄγγελος, ὡς ἦτον τεταγμένος,
 ὅστις καὶ ἔταξεν ποτὲ τοῦ πάλαι νεανίσκου*;
 Εἶπεν γάρ· «οὐκ ἐξέρχομαι, ἕως ὅτου νὰ ἔλθης».
 Ὁ νεανίας ἔρχεται, ὁ ἄγγελος ἀπῆλθεν· 115
 οὐχὶ ἐκεῖνος ὁ ποτὲ παῖδας τῶν ἐκτιτόρων,
 ἀλλ' ἄλλος παῖδας ἔφθασε πρόδρομος Ἄντιχρίστου,
 καὶ ἄγγελοι καὶ ἅγιοι πλέον οὐ βοηθοῦσι.

(Ἔκδοσι E. Κριαρᾶ, 1956)

Ἄγνωστος

8. ΤΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΑΚΡΙΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΕΠΟΣ «ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΔΙΓΕΝΗΣ ΑΚΡΙΤΑΣ»

Ἀκρίται ὠνομάσθησαν οἱ ἐπίλεκτοι ἄνδρες, οἱ ὅποιοι ἐπὶ Ἡρακλείου (610-641) ὠργάνωθησαν εἰς εἰδικὸν σῶμα διὰ τὴν φρούρησιν τῶν ἀνατολικῶν συνόρων τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. ὠνομάσθησαν δὲ ἀκρίται διότι ἐφύλαττον τὰ ἄκρα (τὰ σύνορα). Διετηρήθησαν μέχρι τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου. Οἱ ἥρωικοὶ ἀγῶνες τῶν κατὰ τῶν Ἀράβων καὶ τῶν ληστῶν (ἀπελατῶν) καὶ τὰ προσωπικὰ κατορθώματα πολλῶν ἐξ αὐτῶν ἐξύψωσαν τοὺς ἀκρίτας εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ λαοῦ, ὁ ὅποιος δικαίως τοὺς ἀνήγαγεν εἰς περιωπὴν ἐθνικῶν ἡρώων. Ἀνώτερος ἔδων ἐθεωρήθη ὁ Διγενής, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι ἐξυμνήθησαν ὑπὸ τῆς λαϊκῆς μούσης (Ἄνδρόνικος, Ἀρμούρης, Βάρδας, Κωσταντᾶς, Θεοφύλακτος, Πορφύριος, τὸ μικρὸν Βλαχόπουλο κ.ἄ.).

Τὰ ἀκριτικά τραγούδια ἀποτελοῦν ὀλόκληρον κύκλον. Ὁ Ν.Γ. Πολίτης τὰ ὑπελόγησεν εἰς 1350. Μεγαλυτέραν διάδοσιν εἶχον εἰς

τὸν Πόντον, εἰς τὴν Κύπρον καὶ εἰς τὴν Κρήτην, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλα τὰ ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος εἶναι γνωστά. Μερικὰ ἀπὸ αὐτὰ εἶναι ἀπὸ τὰ καλύτερα δημοτικά μας τραγούδια. Παραθέτομεν τὴν περὶ τούτων γνώμην τοῦ Ν. Γ. Πολίτου.

«Ἀπὸ τῶν ἐσχατιῶν τῆς Καππαδοκίας μέχρι τῶν Ἰογίων νήσων, καὶ ἀπὸ τῆς Μακεδονίας καὶ τῶν χωρῶν τῶν δυτικῶν ἀκτῶν τοῦ Εὐξείνου μέχρι τῆς Κρήτης καὶ τῆς Κύπρου, ᾄδονται μέχρι τοῦ νῦν ᾄσματα, ἀφηγούμενα τοὺς ἄθλους καὶ τὰς περιπετείας τοῦ Διγενῆ καὶ τοὺς ἀγῶνας αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἀπελάτας καὶ τοὺς Σαρακηνοὺς, καὶ φέρονται διὰ στόματος παραδόσεις ἀναφερόμεναι εἰς τόπους καὶ ἀντικείμενα, μεθ' ὧν συνδέεται τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Εἰς ταῦτα ἡ φαντασία τοῦ λαοῦ ἐγκατέπλεξε μύθους, ὧν τοὺς πλείστους παρέλαβε ἀνακαινίσασα ἐκ τῆς πλουσίας μυθικῆς κληρονομίας τῆς ἀρχαιότητος, καὶ ἀπήρτισε τὸν ἰδεώδη τύπον ἥρωος νεαροῦ ὡς ὁ Ἀχιλλεύς, κραταιοῦ ὡς ὁ Ἡρακλῆς καὶ ἐνδόξου ὡς ὁ Ἀλέξανδρος. Ἐν κεφαλῶν δ' εἶπειν εἰς τὸν Διγενῆ Ἀκρίταν ἀποκορυφοῦνται οἱ πόθοι καὶ τὰ ἰδεώδη τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, διότι ἐν αὐτῷ συμβολίζεται ἡ μακρῶν καὶ ἀληκτος πάλῃ τοῦ Ἑλληνικοῦ πρὸς τὸν Μουσουλμανικὸν κόσμον»¹.

Τὸ ἔπος «Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρίτας» εἶναι ἔργον ἀγνώστου καὶ συνετέθη ἀπὸ ἓνα πλῆθος δημοτικῶν ἀκριτικῶν ᾄσμάτων, τὰ ὁποῖα προὔπηρχον. Ἡ ὑπόθεσις του εἶναι ἡ ἑξῆς: Ὁ Ἀγαρηνὸς ἐμίρης τῆς Συρίας ἀπάγει τὴν θυγατέρα τοῦ Βυζαντινοῦ Ἀνδρονικοῦ Δούκα καὶ τὴν νυμφεύεται μετὰ τὴν συγκατάθεσιν τοῦ πατρὸς της, ἀφοῦ πρῶτον ἐβαπτίσθη χριστιανός. Ἐκ τούτων ἐγεννήθη ὁ Διγενῆς (ὡς καταγόμενος ἀπὸ δύο γένη), ὁ ὁποῖος ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας παρουσίασεν ἠράκλειον ρώμην. Τὰ κατορθώματά του εἰς τὰ κυνήγια καὶ κατόπιν εἰς τοὺς πολέμους κατὰ τῶν ἀπελατῶν (ληστῶν) εἶναι ὑπερφυσικά. Ἀνδρωθεὶς λαμβάνει σύζυγον τὴν Εὐδοκίαν, θυγατέρα τοῦ στρατηγοῦ Δούκα. Κτίζει τὸ ἀνάκτορόν του παρὰ τὸν Εὐφράτην καὶ συνεχίζει τὰ ἠρωικά κατορθώματά του, τὰ ὁποῖα τὸν ἀνύψωσαν εἰς τὸν κυριώτερον ἔθνικόν ἥρωα τοῦ Βυζαντίου. Ἀποθνήσκει εἰς ἡλικίαν 33 ἐτῶν. Ὁ Διγενῆς ἔζησε κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν αὐτοκρατορῶν Ρωμανοῦ καὶ Νικηφόρου Φωκᾶ (10ος αἰών).

1. Ν. Γ. Πολίτου, «Περὶ τοῦ ἔθνικοῦ ἔπους τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων».

Μερικοί μελετηταὶ προσπαθοῦν νὰ συνταυτίσουν τὸν Διγενῆ μὲ ἱστορικὰ πρόσωπα.

Ἔχομεν ἔξ χειρόγραφα τοῦ ἔπους, ἐκ τῶν ὁποίων ἐν εὐρεθὲν εἰς τὴν νῆσον Ἄνδρον εἶναι εἰς πεζὸν λόγον. Ἡ γλῶσσα τοῦ εἶναι ἡ λαϊκὴ τῶν ἀρχῶν τοῦ 11ου αἰῶνος ἀνάμεικτος μὲ στοιχεῖα ἀπὸ τὴν λογίαν γλῶσσαν.

Ι. ΑΠΟ ΤΑ ΑΚΡΙΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

1. Ἡ ΑΡΠΑΓΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΟΣ ΤΟΥ ΑΚΡΙΤΗ

Τὸ θέμα τῆς ἐπανάδου τοῦ ἥρωος ἀνδρὸς μετὰ μακρὰν ἀπουσίαν καὶ τῆς παρακωλύσεως τοῦ νέου γάμου, ὃν ἐξεβιάζετο νὰ συνάψῃ ἡ σύζυγός του, διὰ τῆς ἀρπαγῆς αὐτῆς ἢ τῆς ἀποπομπῆς ἢ τοῦ φόνου τοῦ μνηστήρος, εἶναι κοινότατον εἰς ἄσματα, μύθους καὶ παραδόσεις πολλῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως, ἐπαναλαμβανομένου τοῦ ὀμηρικοῦ μύθου περὶ Ὀδυσσεῶς καὶ τῶν μνηστήρων τῆς Πηλελόπης κατὰ ποικιλωτάτους τρόπους. Πρὸς τὸ θέμα δὲ τοῦτο προσηρμύσθη καὶ τὸ ἐπεισόδιον τῆς ἀρπαγῆς τῆς γυναίκος τοῦ Ἀκρίτου ὑπὸ ἐχθρῶν αὐτοῦ καὶ τῆς λυτρώσεως ταύτης ὑπὸ τοῦ ἥρωος, προσλαβὸν ἀμπόλλα στοιχεῖα ἐκ τῶν διαφόρων διασκευῶν τοῦ μύθου (Ν. Γ. Πολίτης).

- Ἔς ἔτρωγα κι ὡς ἔπινα σὲ μαρμαρένια τάβλα,
ὁ μαῦρος μου χλιμίντρισε καὶ τὸ σπαθὶ μου ἐράη,
κι ἐμένα ὁ νοῦς μου τό 'βαλε, παντρεύουν τὴν καλὴ μου,
μὲ κάποιον ἄλλον τὴ βλογοῦν κι ἐκεῖνη δὲν τὸν θέλει,
- 5 παντρευναρραβωνιάζουν τὴν κι ἐμένα μ' ἀστοχοῦνε.
Περνώ καὶ πάω στοὺς μαύρους μου, τοὺς ἐβδομήντα πέντε.
« Μαῦροι μου ἀκριβοτάγιστοι καὶ μοσκαναθρεμμένοι,
ποιὸς εἶν' ἀψὺς καὶ γλήγορος νὰ τὸν καθαλικάψω,
ν' ἀστράψῃ στὴν ἀνατολὴ καὶ νὰ βρεθῇ στὴ δύση ; »
- 10 Οἱ μαῦροι μου ὅσοι τ' ἄκουσαν οὔλοι βουβοὶ ἀπομείναν,
κι ὅσες φοράδες τ' ἄκουσαν ἔριξαν* τὰ πουλάρια
κι ἓνας γρίβας* παλιόγριβας, σαρανταπληγιασμένος,
κεῖνος ἀπολογήθηκε, ἔγυρίζει καὶ μοῦ λέει :
- « Ἐγὼ εἶμαι ἀψὺς καὶ γλήγορος νὰ πάω ὅθε κι ἂν εἶναι.
- 15 Ὅπου εἶναι γάμος καὶ χαρὰ πᾶνε τὰ νιά μουλάρια,
ὅπου εἶναι πόλεμος φρικτὸς παίρνουν ἐμὲ τὸ γέρο.
Ἐγὼ εἶμαι γέρος κι ἄχαρος, ταξίδια δὲ μοῦ πρέπουν,
μὰ γιὰ χατίρι τῆς κυρᾶς νὰ μακροταξιδέψω,

- όπου μ' ἀκριβοτάγιζε στο γύρο τῆς ποδιᾶς της,
 20 κι όπου μ' ἀκριβοπότιζε στή χούφτα τοῦ χεριοῦ της.
 Μόν' δέσε τὸ κεφάλι σου μὲ δυὸ μὲ τρία μαντίλια,
 καὶ σφίξε τὴ μεσούλα σου μὲ δυὸ μὲ τρία ζουνάρια,
 νὰ μὴ σὲ φάη ἢ βουή καὶ ντραλιστῆς* καὶ πέσης.
 Καὶ μὴ σὲ πάρη κουρτεσιὰ* καὶ βάλης φτερινιστήρι,
 25 καὶ θυμηθῶ τὴ νιότη μου καὶ κάμω σάν πουλάρι,
 καὶ σπείρω τὰ μυαλούδια σου σ' ἐννια μωδιῶ* χωράφι ».

Στρώνει γοργὰ τὸ μαῦρο του, γοργὰ καβαλικεύει.
 Δίνει βιτσιὰ* τοῦ μαύρου του καὶ πάει σαράντα μίλια,
 καὶ μεταδευτερώνει του καὶ πάει σαράντα πέντε.

- 30 Στὴ στράτα νόπου πήγαινε τὸ Θιὸν ἐπαρακάλει :
 « Θέ μου, νὰ βρῶ τὸν κύρη μου στ' ἀμπέλι νὰ κλαδεύη ».
 Σὰ χριστιανὸς πού τό 'λεγε, σάν ἅγιος ἐξακούστη,
 κι ἀπάντησε τὸν κύρη του πού κλάδευε στ' ἀμπέλι.
 « Καλῶς τὰ κάνεις, γέροντα, τὸ τίνος εἶν' τ' ἀμπέλι ;
 35—Τῆς ἐρημιᾶς, τῆς σκοτεινιᾶς, τοῦ γιοῦ μου τοῦ φευγάτου.
 Σήμερα τῆς καλίτσας του τῆς δίνουν ἄλλον ἄντρα,
 ἐψές ἐπῆραν τὰ προικιά καὶ σήμερα τὴ νύφη.
 —Παρακαλῶ σε, γέροντα, ἀλήθεια νὰ μὲ δώσης,
 τάχα θὰ φτάσω στὴ χαρά, θὰ φτάσω καὶ στο γάμο ;
 40—'Αν ἔχης μαῦρο γλήγορο, στο σπίτι τοὺς προφτάνεις,
 κι ἂν εἶν' ὀκνὸς ὁ μαῦρος σου, στὴν ἐκκλησιὰ τοὺς βρίσκεις ».

Δίνει βιτσιὰ τοῦ μαύρου του καὶ πάει σαράντα μίλια,
 καὶ μεταδευτερώνει του καὶ πάει σαράντα πέντε.

- Στὴ στράτα νόπου πήγαινε τὸ Θιὸν ἐπαρακάλει :
 45 « Θέ μου, νὰ βρῶ τὴ μάνα μου στὸν κῆπο νὰ ποτίζη ».
 Σὰ χριστιανὸς πού τό 'λεγε, σάν ἅγιος ἐξακούστη,
 κι εὐρῆκε τὴ μανούλα του πού πότιζε τὸν κῆπο.
 « Ὡρα καλή, γερόντισσα, τὸ τίνος εἶν' ὁ κῆπος ;
 —Τῆς ἐρημιᾶς, τῆς σκοτεινιᾶς, τοῦ γιοῦ μου τοῦ φευγάτου,
 50 πού σήμερα ἡ γυναίκα του θὰ πάρη ἄλλον ἄντρα,
 ἐψές ἐπῆραν τὰ προικιά καὶ σήμερα τὴ νύφη.
 —Πές μου νὰ ζῆς, γερόντισσα, φτάνω κι ἐγὼ στο γάμο ;
 —'Αν ἔχης μαῦρο γλήγορο, στο σπίτι τοὺς προφτάνεις,

- κι ἂν εἶν' ὄκνός ὁ μαῦρος σου, στήν ἐκκλησιά τούς βρίσκεις ».
- 55 Δίνει τοῦ μαῦρου του βιτσιά, στή χώρα κατεβαίνει.
 Ἐκεῖ σιμά, ἐκεῖ κοντά στό σπίτι του νά φτάσει,
 ὁ μαῦρος του χλιμίντρισε κι ἡ κόρη ἀναστενάζει.
 « Τί ἔχεις, κόρη μ', καί θλίβεσαι καί βαριαναστενάζεις,
 τὰ ροῦχα σου δὲν εἶν' καλά, ἢ τὰ φλωριά σου λίγα ;
- 60—Φωτιά νά κάψ' τὰ ροῦχα σου καί λάβρα τὰ φλωριά σου,
 τί ὁ μαῦρος πού χλιμίντρισε σάν τοῦ καλοῦ μου μοιάζει.
 —Ἄν εἶν' ὁ πρῶτος ἄντρας σου, νά βγῶ νά τὸν σκοτώσω.
 —Δὲν εἶν' ὁ πρῶτος ἄντρας μου, νά βγῆς νά τὸν σκοτώσης,
 μόν' εἶν' ὁ πρῶτος μου ἄδερφός πού φέρνει τὰ προικιά μου.
- 65—Ἄν εἶν' ὁ πρῶτος σου ἄδερφός, ἔβγα νά τὸν κεράσης ».
 Χρυσὸ ποτήρι νάρπαξε νά βγῆ νά τὸν κεράση.
 « Δεξιά μου στέκα, λυγερή, ζερβά μου πέρνα, κόρη ».
 Τὸ μαῦρο του χαμήλωσε κι ἡ κόρη ἀπάνω εὐρέθη.
 Βγάλει καί τὸ χρυσὸ σπαθὶ καί τ' ἄργυρὸ μαχαίρι,
- 70 δίνει τοῦ μαῦρου του βιτσιά καί πῆρε χίλια μίλια,
 μηδὲ τὸ μαῦρον εἶδανε, μηδὲ τὸν κορνιαχτό του.
 Ὅπου εἶχε μαῦρο γλήγορο, νεῖδε τὸν κορνιαχτό του,
 κι ὅπου εἶχε μαῦρο κι εἶν' ὄκνός, μηδὲ τὸν κορνιαχτό του.

2. Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΔΙΓΕΝΗ

Ὁ Ν. Γ. Πολίτης συνέλεξε 72 παραλλαγὰς ἀναφερομένας εἰς τὸν θάνατον τοῦ Διγενῆ. Ἐκ τούτων παραθέτομεν δύο ἐκ τῶν καλυτέρων, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ πρώτη ἐκ Κρήτης καὶ ἡ δευτέρα ἐκ πολλῶν μερῶν τῆς Ἑλλάδος.

1

- Ὁ Διγενῆς ψυχομαχεῖ κι ἡ γῆ τότε τρομάσσει !
 Βροντᾶ κι ἀστράφτει ὁ οὐρανὸς καὶ σειέτ' ὁ ἀπάνω κόσμος.
 κι ὁ κάτω κόσμος ἄνοιξε καὶ τρίζουν τὰ θεμέλια,
 κι ἡ πλάκα τὸν ἀνατριχιᾶ πῶς θὰ τότε σκεπάση,
- 5 πῶς θὰ σκεπάση τὸν αἰτὸ τῆς γῆς τὸν ἀντρειωμένο !
 Σπίτι δὲν τὸν ἐσκέπαζε, σπήλιο δὲν τὸν ἐχώρει,
 τὰ ὄρη ἐδιασκέλιζε, βουνοῦ κορφὲς ἐπήδα,
 χαράκια* ἀμαδολόγανε* καὶ ριζιμιὰ ξεκούνει.

- Στὸ βίτσιμά* ἔπιανε πουλιά, στὸ πέταμα γεράκια,
 10 στὸ γλάκιο* καὶ στὸ πήδημα τὰ λάφια καὶ τ' ἀγρίμια*.
 Ζηλεύει ὁ Χάρος, μὲ χωσιά*, μακρὰ τότε βιγλίζει,
 κι ἐλάβωσε του τὴν καρδιά καὶ τὴν ψυχὴ τοῦ πῆρε.

2

- Τρίτη ἐγεννήθη ὁ Διγενὴς καὶ Τρίτη θὰ πεθάνη.
 Πιάνει καλεῖ τοὺς φίλους του κι ὅλους τοὺς ἀντρειωμένους,
 νὰ ῥθῃ ὁ Μηνᾶς κι ὁ Μαυραϊλῆς, νὰ ῥθῃ κι ὁ γιὸς τοῦ Δράκου
 νὰ ῥθῃ κι ὁ Τρεμαντάχειλος, ποὺ τρέμει ἢ γῆ κι ὁ κόσμος.
- 5 Καὶ πῆγαν καὶ τὸν ἠύρανε στὸν κάμπο ξαπλωμένο.
 Βογκάει, τρέμουν τὰ βουνά, βογκάει, τρέμουν οἱ κάμποι.
 —« Σὰν τί νὰ σ' ἠύρε, Διγενή, καὶ θέλεις νὰ πεθάνης ; ».
 —Φίλοι, καλῶς ὀρίσατε, φίλοι κι ἀγαπημένοι,
 συχάσατε, καθίσατε κι ἐγὼ σᾶς ἀφηγιέμαι.
- 10 Τῆς Ἀραβίας τὰ βουνά, τῆς Σύρας τὰ λαγκάδια,
 ποὺ κεῖ συνδυὸ δὲν περπατοῦν, συντρεῖς δὲν κουβεντιάζουν,
 παρὰ πενήντα κι ἑκατὸ καὶ πάλε φόβον ἔχουν,
 ἐγὼ μονάχος πέρασα πεζὸς κι ἀρματωμένος,
 μὲ τετραπίθαμο σπαθί, μὲ τρεῖς ὀργιές κοντάρι.
- 15 Βουνά καὶ κάμπους ἔδειρα*, βουνά καὶ καταράχια,
 νυχτιές χωρὶς ἀστροφεγγιά, νυχτιές χωρὶς φεγγάρι.
 Καὶ τόσα χρόνια ποὺ ἔζησα δῶ στὸν ἀπάνου κόσμο
 κανένα δὲ φοβήθηκα ἀπὸ τοὺς ἀντρειωμένους.
 Τώρα εἶδα ἕναν ξυπόλυτο καὶ λαμπροφορεμένο,
 πού'χει τοῦ ρίσου* τὰ πλουμιά*, τῆς ἀστραπῆς τὰ μάτια·
 μὲ κράζει νὰ παλέψωμε σὲ μαρμαρένια ἀλώνια
 κι ὅποιος νικήσῃ ἀπὸ τοὺς δύο, νὰ παίρῃ τὴν ψυχὴ του ».

Καὶ πῆγαν καὶ παλέψανε στὰ μαρμαρένια ἀλώνια·
 κι ὅθε χτυπάει ὁ Διγενὴς, τὸ αἷμα αὐλάκι κάνει·
 κι ὅθε χτυπάει ὁ Χάροντας, τὸ αἷμα τράφο* κάνει.

II. ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΔΙΓΕΝΗΣ ΑΚΡΙΤΑΣ (ΤΟ ΕΠΟΣ)

(Ἀπόσπασμα)

Ὁ Διγενὴς φονεύει τὸν δράκοντα καὶ τὸ λιοντάρι, ποὺ ἐπιβουλεύονται
 τὴν ζωὴ τῆς γυναίκας του, νικᾷ τριακοσίους ἀπελάτας, ποὺ ἠθέλησαν νὰ

τὴν ἀπαγάγουν. Κατόπιν ἔρχονται οἱ τρεῖς περιφημότεροι ἀπελάται καὶ τοῦ προτείνουν νὰ μονομαχήσῃ μὲ ὅποιον θέλῃ ἀπ' αὐτούς.

(στίχοι 3122 – 3244)

- 3122 « Ὑπάγετε, πεζεύσατε, δεῦτε οἱ τρεῖς εἰς ἓνα,
εἰ δὲ καὶ δὲν αἰσχύνησθε, δεῦτε μετὰ τῶν ἵππων,
καὶ ἐκ τῶν ἔργων μάθετε ποῖος ἐγὼ τυγχάνω,
3125 ἂν θέλετε ν' ἀρχίσωμεν τῆς μάχης ἀπ' ἐντεῦθεν ».
Τοῦτο εἰπὼν καὶ ἀναστάς, λαμβάνω τὸ ραβδίον
καὶ τὸ χειροσκουτάριον*, ἐκεῖ γὰρ εἶχον ταῦτα,
καὶ πρὸς ὀλίγον ἐξελθὼν εἶπον αὐτοῖς μεγάλα
« Ἄρχοντες, ὡς προστάζετε, ἕτοιμος γὰρ τυγχάνω »
3130 Τούτων ὁ πρῶτος ἔφησεν : « Ὡς λέγεις οὐ ποιοῦμε,
ἡμεῖς τόπον οὐκ ἔχομεν ἔλθειν οἱ τρεῖς εἰς ἓνα ».
Ἐκεῖνοι ἐθάρρουν πῶς νικοῦν καθένας χιλιάδας.
« Ἐγὼ γὰρ ὁ Φιλόπαππος εἰμί, ὅπου ἀκούεις,
οὗτος Ἰωαννίκιος, καὶ Κίνναμος ὁ τρίτος,
3135 [Ἰωαννίκιος γὰρ λέγεται καὶ Κίνναμος ὁ ἄλλος
λοιπὸν καὶ ἐντρεπόμεθα τοῦ πολεμῆσαι ἓνα,
ἀλλὰ διάλεξον ἀφ' ἡμῶν ὅποιον σὺ προστάξεις,
καὶ ἔκτοτε γνωρίσωμεν ἀλήθειαν τὴν πᾶσαν ».
3140 Εὐθύς δὲ ὁ Φιλόπαππος κατέβη ἐκ τοῦ ἵππου
καὶ τὸ σπαθίν του ἐσήκωσεν ὁμοῦ καὶ τὸ σκουτάριον*
μεγάλως ἤλθεν πρὸς ἐμὲ νομίζων νὰ μὲ φοβῆσθαι,
ὡς λέων δὲ ἐφώναζεν, ὡς δράκοντας συρίζων
εἶχεν καὶ γὰρ ὡς ἀληθῶς ὀρμὴν ἀνδρειοστάτην.
3145 Σπαθέαν οὖν μοῦ ἔδωσεν καλὴν εἰς τὸ σκουτάριον,
τοῦ σκουταριοῦ τὸ κράτημα ἐπόμεινεν στὸ χέρι.
Οἱ δύο ἐξεφώνησαν ἀντικρὺς βλέποντάς μας
« Καὶ ἄλλην μίαν, Φιλόπαππε, γεροντικὴν τοῦ δῶσε ».
Ἐκεῖνος τότε ἠθέλησε νὰ σηκώσῃ τὸ σπαθί του,
3150 ἐγὼ ὀπισθαπόδισα μικρὸν ἀναπηδήσας,
μὲ τὸ ραβδί τὸν ἔδωσα στὴν κεφαλὴν ἀπάνω,
καὶ εἰ μὴ ταύτην ἔσκεπε διόλου τὸ σκουτάριον,
κόκαλον δὲ ἀπόμεινεν γερὸν ἀπάνω εἰς αὐτὴν
ὁμως ὁ γέρων ζαλισθεὶς ἐτρόμαξε μεγάλως,

- 3155 καὶ μυκησάμενος ὡς βοῦς ἐπὶ τὴν γῆν ἠπλώθη.
Οἱ ἄλλοι τοῦτον βλέποντες ὡς ἦσαν ὀπλισμένοι,
μετὰ πολλῆς δυνάμεως ὄρμησαν πρὸς ἐμένα,
καὶ μηδαμῶς αἰδούμενοι, ὡς πρώην ἐκαυχῶντο.
Τούτων ὡς εἶδον τὴν ὄρμην, ἀρπάζω τὸ σκουτάρην
- 3160 ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ γέροντος καὶ πρὸς αὐτοὺς ἐκτρέχω,
καὶ γενομένης συμπλοκῆς πολέμου τε ἐνστάτου*,
οἱ δύο τότε ἔπεσον ὡς σκύλοι ξαπλωμένοι,
ἀπὸ τὴν πείναν τὴν πολλὴν τρέχουν ὡσὰν ἀγριοί,
διὰ νὰ καταφάγουσιν ἐκεῖνο ὅπου εὗρουν.
- 3165 Ὅπισω δὲ ὁ Κίναμος νὰ μὲ πλανέσῃ ἐζήτει·
νὰ κρούῃ καὶ νὰ δέχεται ἦτον ἀνδρειωμένος.
Ἰωαννίκιον εὗρισκον τὸν πρῶτον καὶ ἀνδρεῖον·
εἶδον γὰρ πολεμιστὰς δοκίμους ἐν ἀληθείᾳ.
Τὴν κόρην τότε ἔφώνησα πρεπόντως ταύτη οὕτως·
- 3170 « Οὗτοι εἶναι τοῦ θέλουσι νὰ κρούουν καὶ νὰ παίρνουν ».
Ἐβλεπον Ἰωαννίκιον μήπως κρυφῶς μὲ δώσῃ,
ἐκεῖνος δὲν ἐδύνετον ποσῶς νὰ μοῦ σιμώσῃ
τις ἐκ τῶν δύο τῶν λαμπρῶν ἐκείνων τῶν ἀνδρείων.
Ὅπότεν ἐγὼ ἔριψον τὴν ἰδικὴν μου ράβδον,
- 3175 ἔφυγον ὡσπερ πρόβατα ἀπὸ προσώπου λύκου,
καὶ αὐθις πάλιν ἤρχοντο ὡς κύνες ὑλακτοῦντες.
Ἐφ' οὕτως δὲ ἐγένετο, καὶ εἰς ὀλίγην ὥραν
ἡ κόρη μου κατέλαβεν, πλὴν ἴστατο μακρόθεν,
ἐξ ἐναντίας πρὸς ἐμὲ τὸν πόλεμον νὰ βλέπῃ.
- 3180 Ὡς εἶδε ὅπου μὲ κύκλωσαν τρίγυρα ὡς οἱ κύνες,
λόγον ἐμοὶ ὑπήκουον μοῦ ἔριξεν ἡ κόρη·
« Ἀνδρίζου, ὦ παμφίλτατε ». Εὐθύς δὲ σὺν τῷ λόγῳ,
εὐθύς δὲ ἐκατέλαβον τὸν λόγον τῆς φιλτάτης,
τὸν Ἰωάννην ἔκρουσα ἄνωθεν τοῦ ἀγκῶνος,
- 3185 ἐν τῇ χειρὶ τῇ δεξιᾷ μὲ δύναμιν μεγάλην·
τὰ κόκαλα συντρίβησαν, ὅλη ἡ χεὶρ ἠπλώθη,
ὀλίγον δὲ μοι σίμωσεν, ἔπεσεν ἐκ τοῦ ἵππου,
καὶ τὸ σπαθίον ἐπὶ γῆς ἔπεσε παραχρῆμα,
ἐκ τῆς χειρὸς τὸν συντριμμὸν ἠκούμβησεν εἰς πέτραν.
- 3190 Τοῦτον ἰδὼν ὁ Κίναμος ἐκτύπησε τὸ φαρίν* του,

- καὶ μετὰ πάσης τῆς ὀργῆς ἐπάνω μου κατῆλθε,
 τὴν χεῖρα του ἐσήκωσε ραβδέαν νὰ μοῦ δώσῃ·
 καλὴν ραβδέαν ἔδωσα στὴν κεφαλὴν τῆς φάρας*
 καὶ μὲ τὸν καβαλάρην τῆς ἔπεσεν ἔμπροσθέν μου.
- 3195 Αὐτὸν ἐγὼ ἐλάλησα· «Μὴ πίπτῃς, ἀλλ' ἐγείρου,
 δὲν θέλω σένα κείμενον νὰ σὲ πολεμήσω,
 ἀλλὰ περιπορεύθητι, ἂν θέλῃς πάλιν ἔρχου».
 Γοργὸν δὲ διεγείρεται, πηδᾶ, καβαλικεύει,
 ἐπῆρε τὸ κοντάρι του, τρανῶς ἐπεγυρίσθη·
- 3200 σύντομα κείνος ἔτρεξεν ραβδέαν νὰ μοῦ δώσῃ·
 τὴν ράβδον μου ἐβάσταζον, τὸν ἔδωσα ραβδέαν,
 καὶ σύσσελον τὸν ἔριψα ἀπὸ τὴν φάραν κάτω·
 ἀγκῶνας του ἐσυντρίφθηκε στὴν γῆν ὡσὰν τὸ ἄλας.
- 3205 Ὡς εἶδεν ὁ Φιλόπαππος χαρίσμασι τοιούτοις,
 ἐκείνος εἶπε πρὸς ἐμέ· « Νεώτερε, καλέ μου,
 τὸν πόλεμον κατὰλειψον καὶ ποιήσον ἀγάπην,
 μᾶλλον, ἂν καταδέχεσαι, δέξου τὴν συμβουλήν μου,
 καὶ ἀναδέξου τὴν ἀρχὴν ὄλων τῶν ἀπελάτων,
 ἔνθα κελεύεις ἅπαντας τοὺς σοὺς καλοὺς ἰκέτας ».
- 3210 Τοὺς λόγους τούτους ἤκουσα καὶ ἄφησά τους ὄλους,
 τὸν Κίναμον ἠλέησα, ὁμοῦ καὶ Ἰωάννην,
 νὰ μὲ καταπραῦνουσι μὲ λόγους ψευματώδεις,
 κι ἐγὼ γελῶντας πρὸς αὐτὸν εἶπον τοιοῦτον λόγον:
 « Φιλόπαππε, ἐξύπνησες καὶ ὄνειρα μοὶ λέγεις·
- 3215 ἐπειδὴ εἰς κατάνυξιν ἐγύρισες τὸ γῆρας,
 ἀνάστα, λάβε τοὺς σὺν σοί, πορεύου ὅπου θέλεις,
 ἐδικούς σου ἔχων ὀφθαλμούς εἰς μάρτυρας τῶν πραγμάτων,
 καὶ οὓς ζητεῖτε πιστεύσον, λείψουσι γὰρ ἀπάρτι*
 Ἐχάλασθήκετε ἐσεῖς κακῶς ἀπὸ τ' ἐμένα.
- 3220 Ἄρχειν δὲ δὲν ἀγαπῶ, ἀλλὰ νὰ εἶμαι μόνος,
 ἐπεὶπερ καὶ μονογενῆς τυγχάνω τοῖς γονεῦσιν,
 ὑμῖν γὰρ ἄρχειν ἔξεστι νὰ βοηθῆσθε ἀλλήλους,
 ἐν οἷς ἔχετε δύναμιν νὰ κάμνετε τὰ κούρησιν*·
 καὶ εἰ πολλάκις θέλετε πάλιν νὰ πολεμοῦμεν,
- 3225 ἐξέλθατε, ζητήσατε πάντας τοὺς ἀπελάτας,
 πού δὲν οἶδασι τὸν πόλεμον, μηδὲ ἐμὲ γνωρίζουν·

- ὄσοι γὰρ μὲ προσέκρουσαν, ἐμὲ οὐ θεωροῦσιν.
 Ἐγὼ ὑμᾶς νὰ καρτερῶ, καλῶς νὰ περιμένω ».
- 3230 Ἐχάρη δ' ὁ Φιλόπαππος δεξάμενος τὴν λύσιν,
 ἐφώνησε τοὺς φίλους του τὴν λύτρωσιν μηνῶν
 (Ὁ Διγενὴς ἐχάρισε βλέπειν τὸ φῶς ἡλίου,
 οὐδένας αὐτῶν ἤλπιζε ζωῆς ἀξιωθῆναι,
 ἀλλ' εἶχον τότε τὰς ψυχὰς πρὸ τοῦ θανάτου πύλας).
- 3235 Ὡς ἤκουσεν ὁ Φιλόπαππος τοῦ Διγενοῦς τὸν λόγον,
 τοὺς δύο ἔβαλεν ὁμοῦ νὰ φύγωσιν ταχέως.
 Τότε εὐχαριστούσασι μεγάλως τὸν Ἀκρίτην.
 « Ἐγνωμεν οὕτως, λέγοντες, τὸν Διγενῆν Ἀκρίτην,
 ἔχει τὴν φήμην δὲ μακράν, τὴν δύναμιν μεγάλην,
 τὰ ἔργα του εἶναι εὐπρόσδεκτα πολλῇ τῇ εὐσπλαχνίᾳ,
- 3240 οὐδένας δὲ ἐφάνηκεν ὡς πρὸς αὐτὸν ἀνδρείος,
 καὶ ἀντιδῶν σοι ὁ Θεὸς κατὰ τὴν γνώμην, ὀπδοχεῖς,
 μείζονα τὰ χαρίσματα, ζωὴν μετὰ τῆς κόρης.
 Ἀνδρείαν ἔχεις περισσὴν καὶ δύναμιν μεγάλην,
 καὶ κόρην ἔχεις λαμπερὰν σὰν τὸ λαμπρὸν φεγγάρι ».

(Ἐκδοσις Ἀντ. Μηλιαράκη, κατὰ τὸ ἐν Ἀνδρῶ ἀνευρεθὲν χειρόγραφον)

9. ΒΕΛΘΑΝΔΡΟΣ ΚΑΙ ΧΡΥΣΑΝΤΖΑ

Κατὰ τὸν ΙΙ' καὶ ΙΔ' αἰῶνα φραγκικὴ ἐπίδρασις ἔφερεν εἰς τὸ Βυζάντιον τὰ περιπετειώδη ἱστορικὰ μυθιστορήματα τῆς Δύσεως. Βυζαντινοὶ λόγιοι ἐστιχοῦργησαν ἐπὶ τῇ βάσει δυτικῶν προτύπων μακρότατα ἔμμετρα μυθιστορήματα, εἰς τὰ ὅποια ὅμως κάπου-κάπου συναντᾶ κανεὶς καὶ δροσερὰς ἀπηχῆσεις δημοτικοῦ τραγουδιοῦ. Οἱ τίτλοι τῶν ἔργων αὐτῶν εἶναι γνωστοὶ μὲ τὰ ὀνόματα τῶν ἡρώων τῆς Μυθιστορίας: Ἰμπεριος καὶ Μαργαρώνα, Φλώριος καὶ Ηλατζιαφλώρα, Καλλιμάχος καὶ Χρυσορρόη, Λύβιστρος καὶ Ροδάμνη, Βέθανδρος καὶ Χρυσάντζα. Ἀπὸ τὸ τελευταῖον αὐτὸ ποίημα παραθέτομεν ἀποσπάσματα:

Ο ΒΕΛΘΑΝΔΡΟΣ ΦΕΥΓΕΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΑΤΡΙΔΑ ΤΟΥ

Δυνάστης ἦτον βασιλεὺς Ροδόφιλος ὀκάτις¹,

25

1. ὀκάτις: κάποιος (ὀκάτι: κάτι).

(τὸ ὄνομα ρωμαϊκόν), χωρῶν ὑπεραπείρων.
 Τυραννικῶς αὐθέντευεν ὡς φυσικὸς αὐθέντης
 καὶ τοὺς ἐκεῖσε γύρωθεν ἐδέσποζε τοπάρχας.
 Εἶχε καὶ παῖδας εὐειδεῖς, ἡγαπημένους δύο.
 Ὁ πρῶτος ὠνομάζετο Φίλαρμος παρὰ πάντων, 30
 Βέλθανδρος δὲ ὁ δεύτερος τὴν τῶν Ρωμαίων λέξιν,
 παράξενος καὶ κυνηγός, πανευτυχῆς δεξιότης¹,
 εἰς κάλλος καὶ εἰς σύνθεσιν² μέγας τε καὶ ἀνδρείος,
 ξανθὸς καὶ σγουροκέφαλος, εὐόφθαλμος καὶ ὠραῖος·
 ἄσπρον ἦτον τὸ στήθος του μάρμαρον ὥσπερ κρῦον, 35
 καὶ εἰς ἀρμελοτόπλασιν³, ἐν ἦσαν καὶ οἱ δύο.
 Ἐπεὶ δὲ — τύχης μανικόν, τῆς κακοδαίμου μοίρας ! —
 ὑπὸ πατρὸς ἐθλίβετον, μυριοκαταφρονᾶτον,
 καὶ τότε γοῦν ἠθέλησε εἰς τὸ ν' ἀποδημήσει,
 μακρὰ που νὰ ξενιτευθῆ, ὅπου τὸν πάρ' ἡ τύχη, 40
 ξένην ὁδὸν ἐζήτησε πατρὶ τῷ βασιλεῖ του.

 Ἐπέζησε καὶ κάθισε μὲ τὰ παιδόπουλά του.
 Ἦτον ἡ νύκτα ὀλόφεγγος, χαριτωμένη νύκτα,
 καὶ βρύση καταδεύουσα χλωρὸ λιβαδοτόπι· 125
 καὶ θέτει τὴν κατοῦνα* του μόνος ἐκεῖ καὶ πίπτει·
 καὶ μουσικὴν⁴ καθήμενος ἐκράτει κι ἔπαιζεν τὴν·
 καὶ μοιριολόγιν ἔλεγε στεναγμογεμισμένον :
 « Ὁρη καὶ κάμποι καὶ βουνά, λαγκάδια καὶ νάπαι⁵
 κάμην νῦν συνθρηνήσατε τὸν κακομοιριασμένον . . . ». 130

Η ΧΡΥΣΑΝΤΖΑ ΜΟΙΡΟΛΟΓΕΙ ΤΟΝ ΒΕΛΘΑΝΔΡΟΝ

Καὶ ἀφ' τὴν θλίψιν τὴν πολλὴν ἀναίσθητος ἐγίνη,
 σύρριζον τὴν καρδίαν τῆς ἀνέσπασεν ἡ λύπη, 1155
 καὶ μόλις ἐσυνέφερε τὸν νοῦν τῆς ἡ Χρυσάντζα,
 ἦρξατο κλαίειν κλάηματα, ἔλεγε μοιριολόγιν :
 « Βέλθανδρε, φῶς μου, μάτια μου, ψυχὴ μου καὶ καρδιά μου,

1. δεξιότης: τοξότης.—2. σύνθεσις: σωματικὴ διάπλασις.—3. ἀρμελοτόπλασις: ἡ ἄρμονία τῶν μελῶν.—4. μουσικὴ: μουσικὸν ὄργανον.—5. νάπη: δασώδης κοιλάς.

νεκρὸν καὶ πῶς σὲ θεωρῶ, ἄπνουν καὶ πῶς σὲ βλέπω !
 Ἄντὶ στρωμάτων τε λαμπρῶν, βασιλικῆς τε κλίνης, 1160
 καὶ πέπλου μαργαρόστρωτου, οἷς ἔδει σὲ σκεπάζειν,
 κέῖσαι εἰς ἄμμον ποταμοῦ οὕτως γεγυμνωμένος !
 Ποῦ τοῦ πατρός σου ὁ κλαυθμός, ποῦ καὶ τοῦ ἀδελφοῦ σου,
 τῶν συγγενῶν σου τῶν λαμπρῶν, ποῦ καὶ τῶν μεγιστάνων ;
 οἱ δοῦλοι καὶ δουλίδες σου νὰ κλαύσουν, νὰ θρηνήσουν ; 1165
 Καὶ ποῦ ὁ ρήξ¹ καὶ ρήγαινα, πατὴρ ἐμὸς καὶ μήτηρ,
 νὰ συνθρηνήσουν μετ' ἐμοῦ καὶ νὰ μὲ συμπονέσουν ;
 Καὶ ποῦ τὸ παρηγόρημα πασῶν τῶν ἰδικῶν μου ;
 Ἄπὸ τοὺς ὅλους συγγενοὺς ἐγὼ ὑπάρχω μόνη,
 ἢ δυστυχῆς, ἢ ἔλλεινῆ καὶ κακομοιριασμένη ! 1170
 καὶ τί νὰ ποίσω τάλαινα ; τί νὰ γενῶ, ἢ ξένη ;
 καὶ ποῖα στράτα, ποῖαν ὁδόν, ποῦ πορευθῶ, ἢ ἀθλία ;
 Ἔδε ὅπου ἴπαθα κακόν, μυστήριον ποῦ μ' ἐγένην !
 ὦ θαῦμα, πῶς νὰ γίνωμαι, τί πράξω, τί ποιήσω ;
 Πῶς οὐκ αἰσθάνομαι, καλέ, τὰς λαμπροχάριτάς σου, 1175
 παράξενέ μου Βέλθανδρε, ἐρωτικέ μου αὐθέντα ; »

(Ἔκδοσις Ε. Κριραῶ)

10. ΛΥΒΙΣΤΡΟΣ ΚΑΙ ΡΟΔΑΜΝΗ

Τὸ βυζαντινὸ ποίημα « Λύβιστρος καὶ Ροδάμνη » εἶναι
 ρομαντικὸ ἔμμετρο μυθιστόρημα, ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ 3841 δεκαπεντα-
 σύλλαβους στίχους, καὶ ἀνήκει στὸν ἴδιο κύκλο ὅπως καὶ τὰ ἄλλα μεσαιω-
 νικὰ ἑλληνικὰ μυθιστορήματα, π.χ. « Καλλίμαχος καὶ Χρυσορρόη » καὶ
 « Βέλθανδρος καὶ Χρυσάντζα ». Ὑπόθεσις ἔχει ὅτι ὁ Λύβιστρος, νέος κα-
 βαλάρης, ξεκινᾷ μὲ φίλους του πρὸς τὸ μακρινὸ Ἀργυρόκαστρο, τὴν πόλη
 ὅπου γνώρισε καὶ παντρεύτηκε τὴν ἀρχοντοπούλα Ροδάμνη.

Ἄπὸ τὸ ποίημα παρατίθενται ἐδῶ οἱ περιγραφές α) γιὰ τὸ κάστρο τῆς
 Ροδάμνης ποὺ ἔλαμπε σὰν ἥλιος, καὶ β) γιὰ τὰ ἀγάλματα τῶν δώδεκα μη-
 νῶν ποὺ εἶχαν τοποθετηθῆ γύρω στὸν πύργου τοῦ κάστρου.

1. ὁ ρήξ (λατιν. rex), τοῦ ρηγός : ὁ ρήγας.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ ΤΗΣ ΡΟΔΑΜΝΗΣ

Ὁ Λύβιστρος ὕστερα ἀπὸ πολλές περιπέτειες ἔρχεται μὲ τοὺς ἑκατὸ ἐπίπλους συντρόφους του στὸ κάστρο τῆς Ροδάμνης, τὸ «Ἀργυρὸν» ἢ «Ἀργυρόκαστρον».

Ὅκάποτε ἐσιμώσαμεν τὸ κάστρον τῆς Ροδάμνης,
 ἐξέβημεν τὰ δύσκολα καὶ ἐσέβημεν λιβάδιν,
 εἰς τὴν ἀρχὴν ἐπέσαμεν, ἀρχὴν τοῦ λιβαδίου,
 ποῦ νὰ περιαναπαύσωμεν τοὺς παροπίσω χρόνους.
 Βραδὺν ἦτο ὅταν ἤλθαμεν, φίλε μου, εἰς τὸν λιβάδιν,
 καὶ εὐθύς ἑκατουνεύσαμεν* νὰ περιαναπαυθοῦμεν.
 Ἔδωκεν ὁ ἥλιος τὸ πρωὶ καὶ ἀνέτειλεν τὸ κάστρον,
 ἐλάμπασιν οἱ ἀκτίνες του καὶ ἐδέρνασι τὸ κάστρον,
 καὶ ἄλλες ἀκτίνες ἔδερναν τὸν ἥλιον ἐκ τοῦ κάστρου·
 ἤθελες ἴδει, φίλε μου, καὶ ἂν ζοῦμε νὰ ἴδης πάλε,
 τὸ κάστρον ἐσυνέριζεν τὸν ἥλιον εἰς τὸ λάμπειν.
 Εἰ μὲν εἰς ἥλιον ἤθελες πολλάκις ἐντρανίζης*,
 ἔδερνεν ὁ ἥλιος τὴν αὐγὴν τὸ πύργωμαν τοῦ κάστρου,
 καὶ ἔβλεπες ἥλιον αἰσθητόν, οὐκ ἦτον συντυχία*,
 ὅτι ἀνατέλλει τὴν αὐγὴν ἀπέσω ἀπὲ τὸ κάστρον·
 ἂν δὲ εἰς ἀσήμεν ἤθελες πολλάκις ἐντρανίσσης,
 ἔβλεπες τὰ λιθάρια τοῦ κάστρου ὅτι λάμπουν
 ὡς ἔν' τὸ ἀσήμεν τὸ ἄδολον ὀλολογαριασμένον,
 καὶ ἤθελες ἴδει ἐριδαν τοῦ κάστρου καὶ τοῦ ἥλιου,
 νὰ ἐνι ὡς κάλλιος ὁ ἥλιος καὶ ἀντὶ ἀσημίου λιθάρην.
 Ἔδωκεν ὁ ἥλιος τὴν αὐγὴν, ἐξύπνωσέ μας ὅλους,
 ἐβγαίνω ἀπὸ τὴν τέντα μου, θωρῶ ἀντίκρυς τοῦ κάστρου,
 λέγω τοὺς συντοπίτας μου, φωνάζω ἀπὸ χαρᾶς μου :
 « Βλέπετε τὸ Ἀργυρόκαστρον ! ἤδη ἐσώσαμεν το ! ».
 Παρέλαβέ μας ἡ χαρὰ καὶ ἀφῆκεν μας ἡ θλίψις.

ΑΓΑΛΜΑΤΑ ΤΩΝ ΜΗΝΩΝ ΤΗΣ ΑΝΟΙΞΕΩΣ

Τὸ κάστρο τῆς Ροδάμνης ὀνομαζόταν Ἀργυρὸν ἢ Ἀργυρόκαστρον. Δὲν εἶχε μόνον τὸ ὄνομα ἀλλὰ καὶ τὴν ιδιότητα νὰ εἶναι ὠραιότατον καὶ νὰ λάμπη ὡς ἄργυρος. Ἐπίσης εἶχε γύρω στὶς πλευρὰς του ἀνάγλυφα τῶν δωδεκά ἀρετῶν ἦσαν δ' αὐταὶ ἡ Φρόνησις, ἡ Ἀνδρεία, ἡ Ἀλήθεια, ἡ

Σύνεσις, ἡ Δικαιοσύνη, ἡ Σωφροσύνη, ἡ Ταπεινοφροσύνη, ἡ Ἀγάπη, ἡ Προσευχή, ἡ Μακροθυμία, ἡ Ἐλπίς καὶ ἡ Ἐλεημοσύνη.

Ἐκτὸς τῶν δώδεκα ἀρετῶν, τίς ὁποῖες τὸ βυζαντινὸν τοῦτο ποίημα λεπτομερῶς περιγράφει, ἦσαν καὶ ἀγάλματα τῶν δώδεκα μηνῶν. Ἀπὸ τοὺς δώδεκα τούτους μῆνας λαμβάνομεν τὴ σχετικὴ περιγραφή γιὰ τοὺς τρεῖς μῆνες τῆς Ἀνοξείας.

Εἶδες τῶν δώδεκα ἀρετῶν τὰ γράμματα καὶ οἱ λόγοι
τὰ ἠῦρηκα, φίλε, εἰς τὸ πλευρὸν τοῦ Ἀργυροῦ τοῦ Κάστρου
καὶ εἰς τὸ ἄλλον τὸ πλευρὸν τῆς πόρτας τὸ ἀπέκει,
τοὺς δώδεκα καὶ ἴστανται μῆνας λατομημένους*,
χαρτία καὶ ἐκείνοι νὰ κρατοῦν ὅλοι μετὰ γραμμάτων.
Ὁ Μάρτης ἦτον ἔνοπλον στρατιώτης εἰς τὸ σχῆμα,
ἀπάνω κάτω νὰ ἴλεγεσ ὅλος σιδερωμένος,
ζωσμένος ἦτον ἄρματα, καὶ εἰς τὸν ἕναν του τὸ χέριν
ἐβάσταζεν σπαθὴν καὶ εἰς τὸ ἄλλον χαρτὴν μετὰ γραμμάτων :
« Πρόβodus* εἶμαι τοῦ καιροῦ, στρατιώτης τοῦ πολέμου,
καὶ ἀπάρτι μὴ καθέζεσθε, κινᾶτε εἰς τοὺς ἐχθροὺς σας ».
Ὁ Ἀπρίλιος, ἦτον ἀπ' αὐτοῦ, νὰ εἶδες ποιμέναν ἄνδραν,
ἀσκέπαστος, ἀκτένιστος, ἄτσαλος* εἰς τὴν πλάσιν,
νὰ ἔχη ἐμπρός του πρόβατα νὰ βόσκη ὡς ποιμένας,
τὸ ἕναν του χέριν νὰ κρατῆ ποιμενικὸν καλάμιν,
καὶ τὸ ἄλλον χέρι νὰ κρατῆ χαρτὴ μετὰ γραμμάτων :
« Διώχνω πρόβατα πολλὰ καὶ βόσκω ὡς ποιμένας,
καὶ τῶν ἀρνῶν τοὺς σκιρτασοὺς* ἔχω το εἰς χαρὰν μου ».
Τὸν Μάϊον ἠῦρα ἀπ' αὐτοῦ ἄνδρα καλὸν εἰς εἶδος,
καὶ εἰς τὴν κοπὴν ἦτον καλὸς μᾶλλον καὶ εἰς τὸ σχῆμαν,
φίλε μου, εἰς τὸ κεφάλιν του νὰ ἔχη στεφάνι ἀπ' ἄνθη,
στά χέρια του τριαντάφυλλα κόκκινα νὰ βαστάζῃ
καὶ στὸ ἄλλον του εἶχεν τὸ χαρτὴν καὶ ἦσαν οἱ λόγοι οὗτοι :
« Ζῆσε τοῦ κόσμου τὸ καλό, πᾶς ἄνθρωπος εὐγνώμων,
μὴ παραδράμῃς τὰ καλά, χάρησε, σκίρτησέ* τα ».

(*Ἐκδοσις J. A. Lambert).

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟΝ

Α

- Ἀγοράκριτος, ὁ** — Ἕλλην γλύπτης ἐκ Πάρου, ἀκμάσας κατὰ τὰ μέσα τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος.
ἀγορίμ, τὸ — ἡ ἀγρία αἰς, ὁ αἰγαγρος, κάθε ἀγριον ζῶον.
ἀδιαφόρετος — αὐτὸς ὁ ὁποῖος δὲν ἔχει προοδεύσει, ἀνωφελής.
Ἀκαδημία τοῦ Γκίλφορντ — Ἀνώτατον ἐκπαιδευτήριον, ἰδρυθὲν εἰς τὴν Κέρκυραν τὸ 1824 ὑπὸ τοῦ φιλέλληνος λόρδου Γκίλφορντ καὶ διατηρηθὲν μέχρι τῆς ἐνώσεως τῶν Ἑπτανήσων μετὰ τῆς Ἑλλάδος (1863).
ἀκαμασιά, ἡ — ἡ ὀκνηρία.
ἀκαμάτης, ὁ — ὀκνηρός.
ἀκωκή, ἡ — ἡ αἰχμή, ἡ ἄκρα.
ἀλιβάνιστος, ὁ — ὁ μὴ λιβανισθεὶς, ὁ μὴ καπνισθεὶς διὰ λιβανωτοῦ.
ἄλμπουρο, τὸ — ὁ ἰστός τοῦ πλοίου.
ἄλφριτον, τὸ — τὸ χονδροκοπανισμένον κριθάρι, τὸ ἄλευρον, ὁ ἄρτος.
ἄμαδολογῶ — παίζω τὴν ἀμάδα (τὸν δίσκον).
Ἀμίδες, οἱ — κάτοικοι τῆ πόλεως Ἀμιδα, εὕρισκομένης εἰς τὸ τουρκικὸν Κουρδιστάν.
ἀμφιλύκη — τὸ λυκόφως.
Ἀμφιτρίτη — Νηρηΐς, θυγάτηρ τοῦ Νηρέως, μήτηρ τοῦ Τρίτωνος.
ἀνάγκη, ἡ — ἡ ταραχή.
ἀνασπῶ — σύρω πρὸς τὰ ἄνω, τραβῶ.
ἄντιτα — ἀντί.
ἀντλητήριον, τὸ — ὁ πρὸς ἀντλησιν καδίσκος.
ἀντρανίζω — σκοτίζω, ἐνοχλῶ.
ἀπαγγιάζω — καταφεύγω εἰς ὑπήνεμον μέρος.
ἀπάστι — κατὰ μέρος.
Ἀπέργης — σύγχρονος γλύπτης.
Ἀραγκὸ Δομίνικος — Γάλλος ἀστρονόμος καὶ μαθηματικὸς (1786-1853).
ἀργάτης, ὁ — βαροῦλικον τοῦ πλοίου.
ἄρμενα, τὰ — οἱ ἴστοι καὶ τὰ ἴστια τοῦ πλοίου.
ἀρνοζύγουρα, τὰ — τὰ ἄρνια καὶ τὰ πρόβατα ἡλικίας δύο ἐτῶν.
ἀρύομαι — ἀντλῶ, λαμβάνω.
ἄσκωμα, τὸ — δερμάτιον τιθέμενον παρὰ τὸν σκαλμὸν πρὸς εἴκοτον κίνησιν τῆς κώπης.
ἀσπαίρω — σπαράζω.
ἀστόμωτος — κοπτερός, ἀχόρταστος.
ἄτσαλος — ἀπρόσεκτος, « ἄτσαλος εἰς τὴν πλάσιν », χονδροκομμένος εἰς τὴν κατασκευήν.

- ἄφλαστον, τὸ — ἡ καμπύλη πρύμνη τοῦ πλοίου μετὰ τῶν κοσμημάτων της.
- ἄφνω — αἴφνης.
- ἸΑχερουσία, ἡ — λίμνη τῆς Ἡπείρου, τὴν ὁποίαν οἱ ἀρχαῖοι ἐθεώρουν εἴσοδον τοῦ Ἄδου.

B

- Βαλαώρα, ἡ — ὀνομασία τόπου. Χωρίον τῆς Εὐρυτανίας.
- βαλμάς, ὁ — ὁ βοσκὸς ἵππων.
- βάνδα, ἡ — γένος φυτῶν καλλωπιστικῶν.
- Βαρδάρη, τὸ ἢ Βαρδάρης, ὁ — ὁ ποταμὸς Ἀξίως.
- βασιλιάς — ὁ σουλτάνος.
- Βενιαμὴν ἐκ Τουδέλας — Ἰουδαῖος περιηγητὴς τοῦ IB' μ. Χ. αἰῶνος.
- βελονωτὸς — βελονωτὰ ὄπλα ἐλέγοντο οἱ πρόδρομοι τῶν σημερινῶν τυφεκίων, ποὺ ὁ ἐπικρουστήρ των (κοινῶς κόκορας) ἔφερε μικρὰν βελόνην.
- βερέμης — γκρινιάρης, καχεκτικὸς.
- βετεράνος — ὁ παλαίμαχος, ὁ ἐμπειροπόλεμος.
- Βίας — εἰς τῶν ἑπτὰ σοφῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, καταγόμενος ἐκ Πιρήνης (625-540 π.Χ.).
- βίγλα, ἡ — ἡ φρουρά, ἡ σκοπιά.
- Βίσμαρκ Ὁθων — ἐπιφανὴς Γερμανὸς πολιτικὸς (1817-1898).
- Βιστρέτσα, ἡ — ὁ ποταμὸς Ἀλιάκιμων.
- βιτσιά, ἡ — τὸ κτύπημα τῆς βίτσας (βέργας).
- βίτσιμα, τὸ — τὸ τίναγμα τοῦ σώματος.
- βούκινο, τὸ — τὸ πολεμικὸν κέρας.
- βρωμα, τὸ — φαγητόν.
- βύας, ὁ — τὸ πτηνὸν μπουῖφος.

Γ

- Γαβαλᾶς Λέων — Καῖσαρ καὶ αὐθέντης τῶν Κυκλάδων καὶ κύριος τῆς Ρόδου κατὰ τὸν II' αἰῶνα.
- γαντζούδι — ἡ πόρπη, καρφίτσα γενικῶς: κοσμήματα με πόρπας.
- Γέλων — τύραννος τῶν Συρακουσῶν ἀπὸ τοῦ 484 μέχρι τοῦ 478 π.Χ. κυριαρχήσας ἐφ' ὀλοκλήρου σχεδὸν τῆς Σικελίας.
- γεμιτζής, ὁ — ναυτικὸς, θαλασσινὸς (λέξις τουρκικὴ).
- γιαλενω — πλησιάζω τὸν (αἰ)γιαλόν, ψαρεύω πλησίον τῆς ἀκτῆς.
- γιορρντάνι — περιδέραιον ἀποτελούμενον ἀπὸ ἀλυσίδας καὶ χρυσᾶ ἢ ἀργυρᾶ νομίσματα.
- γκράς, ὁ — ὀπισθογεμὸς τυφεκίον, ἐν χρήσει παλαιότερον εἰς τὸν Ἑλλ. στρατόν.

γλάκιο, τὸ
γομάριν, τὸ
γρίβας, ὁ

- τὸ τρέξιμο, ὁ ἀγὼν δρόμου.
- τὸ φορτίον.
- ὁ ἵππος μὲ φαιὸν χρῶμα.

Δ

Δάνδολος
δαφίλεια, ἡ
δρονγγάριος
Δυσδαίμονα

- Δόγης Βενετός.
- ἡ ἀφθονία.
- ναύαρχος ἢ ἀντιναύαρχος τοῦ βυζαντινοῦ στόλου.
- ἥρωϊς ἔργου τοῦ Σαίξπηρ, φονευθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ὁ-θέλλου.

Ε

ἐγκρημματιῶ
ἐδᾶ
ἔδειρα
ἐθνικοί
Ἑκατόλογα
Ἐλισάβετ, ἡ

ἔλτρον
ἐνθύμησις

- ἀποκρύπτω τὸ στράτευμα.
- (κρητικὸν) τώρα.
- (μεταφορικῶς) ἐπέρασα ἐπανειλημμένως.
- εἰδωλολάτραι.
- δημῶδες Ροδιακὸν ποίημα τοῦ ΙΕ' αἰῶνος.
- αὐτοκράτειρα τῆς Αὐστρίας, ἡ ὁποία ἔκτισε τὸ Ἄ-χιλλεῖον εἰς τὴν Κέρκυραν (1837-1898).
- περικάλυμμα ἀσπίδος ἢ τόξου ἀπὸ δέρμα ἢ ὕφασμα.
- ἔτσι ἐπεκράτησε νὰ ὀνομάζωνται τὰ σύντομα χρονο-γραφικὰ σημειώματα, τὰ ὁποῖα συναντῶμεν εἰς παλαιὰ χειρόγραφα. Τὰ ἔγραφαν συνήθως ἄνθρωποι ἀπλοῦχοι καὶ ὀλιγογράμματοι, σημειώνοντες προχειρῶς — συχνὰ καὶ εἰς τὰ παράφυλλα βιβλίων — τὰ κατὰ τὴν γνώμην των αξιόλογα ἢ τραγικὰ συμβάντα τῆς ἐποχῆς των, « εἰς ἐνθύμησιν » τῶν μεταγενεστέρων. Πολλὰ τοιαῦτα σημειώματα ἀποτελοῦν σημαντικὴν πηγὴν ἀγνώστων ἱστορικῶν λεπτομερειῶν. Ἡ χρονολόγησις — μέχρι καὶ τῶν τελευταίων ἀκόμη αἰῶνων τῆς Τουρκοκρατίας — γίνεται ὄχι ἀπὸ Χριστοῦ, ἀλλὰ κατὰ τὸ Βυζαντινὸν σύστημα, ἀπὸ « Κτίσεως Κόσμου », ἧτοι ἀπὸ τοῦ ἔτους 5508 π.Χ. Οὕτω ἀντὶ τοῦ 1453 ἔγραφον ἔτος ἀπὸ Κτίσεως Κόσμου 6961 (ἧτοι 5508 + 1453 = 6961).

ἐνούσιος
ἐνστατος πόλεμος
ἐντρανίζω
ἐπιπολιῆς
ἐρεΐκη

- ὑπάρχων, πραγματικὸς.
- ὁ πεισματώδης πόλεμος.
- παρατηρῶ ἐπιμόνος.
- ἐπιπολιῆς, εἰς τὴν ἐπιφάνειαν.
- θαμνῶδες φρυγανοειδὲς φυτόν.

ἔριξαν τὰ πουλάρια
εὐωχία

- ἀπέβαλον.
— πλούσιον γεῦμα, εὐθυμία, φαιδρότης.

Z

ζω(ο)φόρος

- τὸ μεταξύ ἐπιστυλίου καὶ γείσου τοῦ Ἰωνικοῦ ναοῦ
τιμῆμα, κοσμούμενον μὲ γλυπτὰ παραστάσεις ζώων
κυρίως.

H

Ἡγεμονίες, οἱ

- ἡ Βλαχία καὶ ἡ Μολδαβία.

(-)

Θεοτόκης Ἑμμανουήλ
θεωρία, ἡ

- πολιτικός καὶ λόγιος ἐκ Κερκύρας (1777-1837).
— τὸ νὰ εἶναι κανεὶς θεατῆς εἰς ἀγῶνας ἢ θεατρικὰς πα-
ραστάσεις.

Θῆβες ἑκατόμυλλες

- ἀρχαιοτάτη πόλις τῆς Αἰγύπτου ἐπὶ τοῦ Νείλου, κέν-
τρον λατρείας τοῦ θεοῦ Ἀμμωνος.

θυμοιδή, ἡ

- ὁ θυμός.

θῶς ὁ, ἡ

- τσακάλι.

I

Ἰάγος

- ἐν τῶν κυρίων προσώπων τῆς τραγωδίας τοῦ Σαίξ-
πηρ « Ὀθέλλος ». Εἶναι ὁ τύπος τοῦ πανούργου καὶ
καταχθονίου συκοφάντου.

Ἰαπυγία ἄκρα, ἡ

- ἀκρωτήριο τῆς Ἰταλίας.

Ἰβηρες, οἱ

- οἱ κάτοικοι τῆς παρά τὸν Καύκασον Ἰβηρίας.

Ἰβήρων μονή, ἡ

- μία τῶν μεγαλυτέρων μονῶν τοῦ Ἁγίου Ὁρους.

K

καθ' ἡμέραν ἐμφάνειαν

- ἐφ' ὅσον ἐφώτιζεν ἡ ἡμέρα.

καλαγάτισμα, τὸ

- τὸ κλεισιμον τῶν ραγάδων τοῦ σκάφους ἢ τοῦ βαρελίου.

Κάλβος Ἀνδρέας

- διαπρεπῆς ποιητῆς ἐκ Ζακύνθου (1792-1867).

καλπουζανιά, ἡ

- ἡ πονηρὰ πρᾶξις.

κανίσκι, τὸ

- τὸ δῶρον.

κανταριάζω

- περιορίζω.

κασίδι, τὸ

- τὸ κράνος.

καστέλλιον, τὸ

- τὸ φρούριον.

κατεργάσης

- σκλάβος προσδεδεμένος ὡς κωπηλάτης εἰς κάτεργον
(= πλοῖον).

κάτεργον, τὸ

- εἶδος μεσαιωνικοῦ πλοίου κωπηλάτου καὶ ἰστιοφόρου.

κατούνα, ἡ

- σκηνή, τέντα, καταυλισμός, συνοικισμός. Ὁμώνυμος
κωμόπολις τῆς Ἀχαρνανίας.

κατουνεύω	— καταλιζώ, κατασκηνώω.
κεντηράριον, τὸ	— μονὰς βάρους σημαίνουσα ποσὸν 100 λιτρῶν χρυσοῦ.
κεσάτι, τὸ	— ἡ ἔλλειψις ἐργασίας τῶν ἐμπόρων.
Κιβύρα	— τὸ θέμα τῶν Κυβουραιωτῶν ἢ Καραβησιάνων, εἰς τὸ ὅποσον ἀνήκεν ἡ Ρόδος. Ἦτο μία ἀπὸ τὰς κυριωτέρας ναυτικὰς διοικήσεις τοῦ Βυζαντίου.
κνώδαλον, τὸ	— ἄγριον ἢ επικίνδυνον ζῷον. Κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ὡς καὶ σήμερον, ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς ὄνειδισμὸς ἢ ὕβρις ἀνθρώπων.
κολονᾶτο, τὸ	— ἀργυροῦν ἰσπανικὸν νόμισμα ἀξίας ἐνὸς ταλήρου.
κομπασάρω	— κρατῶ τὸ κομπάσσο (=γεωμετρικὸν ὄργανον, πυξίς) καὶ ἐξετάζω τὸν καιρὸν.
κότσι, τὸ	— τὸ μεταξὺ τῶν σφυρῶν ὄστάριον.
κοσμητής, ὁ	— πολιτικὸν ἀξίωμα.
κουβέρετα, ἡ	— τὸ κατὰστρωμα τοῦ πλοίου.
κουβικουλάριος, ὁ	— ὁ ὑπηρετῶν εἰς τὸν κοιτῶνα τῶν βασιλέων, ἀνώτατος ἀξιωματοῦχος.
κουρσεύω	— λεηλατῶ, ληστεύω.
κοῦρσος, τὸ	— ἡ λεηλασία, ἡ ληστεία.
κουρτεσιά, ἡ	— ἡ φιλοτιμία.

Λ

λάγιο ἀρνί	— μὲ μαῦρον τρίχωμα.
λαγνεία	— ἐπιδίωξις σωματικῶν ἀπολαύσεων.
λακκίζω	— τρέχω γρήγορα, φεύγω.
Λάσκαρης Θεόδωρος Α'	— ἰδρυτὴς τοῦ κράτους τῆς Νικαίας (1204-11)
λατομημένος	— (λατομεῖον). Ἐνταῦθα, ὁ γλυπτὸς, ὁ δι' ἐπεξεργασίας τῆς πέτρας κατασκευασθεὶς.
λεβέτι, τὸ	— μέγας λέβης, καζάνι.
Λευκῶν Αἰμίλιος	— Γάλλος νεοελληνιστὴς (1841-1903) γράφας πολυπληθεῖς ἐργασίας διὰ τὴν νέαν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ φιλολογίαν. Ἐξέδωκε πολλὰ κείμενα βυζαντινῶν καὶ νεωτέρων Ἑλλήνων συγγραφέων.
λήκυθος, ἡ	— ἀρχαῖον ἀγγεῖον.
λιοκόρνο, τὸ	— μυθολογικὸν ζῷον, ὕψις μὲ ἓνα κέρατον.
λογάρι, τὸ	— ὁ θησαυρός.
λύγος, ἡ, ὁ	— λυγαριά.

Μ

μαγνάδι, τὸ	— λεπτὸν κάλυμμα τῆς κεφαλῆς, πέπλος.
μανον, ἡ	— γαγιὰ.

<i>μαρμαρυγή</i>	— λάμψις, ακτινοβολία.
<i>Μαγνηρόπολις</i>	— πόλις τῆς Ἀρμενίας παρὰ τὸν Νύμφιον, παραπόταμον τοῦ Τίγρητος.
<i>ματσόλα</i>	— ξύλινο σφυρί.
<i>μελίχιδες</i>	— ναυτικοὶ ποῦ ἐστρατολογοῦντο ἀναγκαστικὰ διὰ τὰ πλοῖα τοῦ βενετικοῦ καὶ τουρκικοῦ στόλου.
<i>μετερίζι</i>	— ὀχύρωμα, πρόχωμα.
<i>Μισίρι</i>	— Αἴγυπτος.
<i>μισοκάναλα</i>	— εἰς τὸ μέσον τοῦ καναλιοῦ, τοῦ πορθμοῦ.
<i>Μοάβ</i>	— τμήμα τῆς Ὑπεριορδανίας, ἀνατολικῶς τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης, μὲ βραχῶδη ὄρη.
<i>μόδι, τὸ</i>	— μέτρον χωρητικότητος καρπῶν (8 κιλά).
<i>Μολόχ</i>	— θεὸς τῶν Ἀμμωνιτῶν, εἰς τὸν ὅποιον προσέφερον πρὸς ἐξιλέωσιν βρέφη.
<i>μουράγιο, τὸ</i>	— τεῖχος, κυρίως παραθαλάσσιον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου σπάζουν τὰ κύματα.
<i>μουσοῦδι</i>	— ρύγχος ζώου.
<i>μούστομα</i>	— ζάλη ἀπὸ μούστον, μέθη.
<i>μπαλλάντα</i>	— εἶδος ἀφηγηματικοῦ ποιήματος μὲ λυρικά καὶ δραματικά στοιχεῖα.
<i>μπάοχο τρικούβερο</i>	— μέγα ἱστιοφόρον μὲ σταυρωτὰς κεραίας καὶ μὲ τρία καταστρώματα.
<i>μπουνάτσα, ἡ</i>	— ἡ γαλήνη.
<i>Μπύργκεο</i>	— περίφημος Γερμανὸς ποιητὴς (1747-1794). Ἐγραψε ποιήματα διακρινόμενα διὰ τὸ αἶσθημα καὶ τὴν δραματικότητά των.

N

<i>ναπολεόνιον, τὸ</i>	— τὸ γαλλικὸν χρυσοῦν εἰκοσόφρακτον.
<i>νεανίσκος, ὁ</i>	— Σφίζεται βυζαντινὴ παράδοσις ὅτι ἄγγελος φυλάσσει τὴν Ἀγίαν Σοφίαν μέχρις ὅτου ἐπανέλθῃ ὁ υἱὸς τοῦ πρωτομάστορά της, τὸν ὅποιον ἔστειλε νὰ φέρῃ τὸν πατέρα του καὶ τοὺς ἐργάτας, διὰ νὰ συνεχίσουν τὸ ἔργον. Ὁ Ἰουστινιανὸς πληροφορηθεὶς τὸ γεγονός ἀπεμάκρυνε τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸν νέον, διὰ νὰ παραμείνῃ φύλαξ τοῦ ναοῦ ὁ ἄγγελος ἀναμένων τὴν ἐπάνοδόν του.
<i>νευρέα, ἡ</i>	— τὸ κύρτωμα.
<i>ντεληπόταμο, τὸ</i>	— τὸ μεγάλο ποτάμι.
<i>ντέρτι, τὸ</i>	— ἡ λύπη, ὁ πόνος.
<i>ντραλίζομαι</i>	— ζαλιζομαι.
<i>Νύμφιος ποταμὸς</i>	— παραπόταμος τοῦ Τίγρητος.

Ξ

- ξόμπλι, τὸ — ὑπόδειγμα, πρότυπον, σχεδιάσμα.
 ξυλόγατα — φάκα, μυάγρα.

Ο

- Ὁθέλλος — ἦρωσ τῆς ὁμωνύμου τραγωδίας τοῦ Σαίξπηρ, προσωποποιήσις τῆς ζηλοτυπίας.
 οἴση — ἀλαζονεία, ὑπερηφάνεια.
 ὄρμια — λεπτὸν νῆμα διὰ τὴν πρόσδεσιν τῶν ἀγκίστρων.
 ὀρμάνι, τὸ — δάσος, δρυμὸς (λέγεται καὶ ρουμίνι).

Π

- πάκτα, ἡ — ἡ εἰρήνη.
 παλαμάρι, τὸ — χονδρὸν σχοινίον τῶν πλοίων, διὰ τοῦ ὁποίου δένονται εἰς τὴν ξηράν.
 παραλής, ὁ — ὁ ἔχων πολλοὺς παράδες, πλοῦσιος.
 Παραλογή — ἡ προσταγή.
 παραταγή, ἡ — περιβάλλω διὰ τάφρου.
 παραφοσσεύω — ὑποστάς παράλυσιν τοῦ δεξιῷ μέρους τοῦ σώματός του.
 παρεθείς τὰ δεξιὰ μέρη — εἶδος ἀλιευτικοῦ δικτύου, ριπτόμενον καὶ ἀνασυρόμενον ἀπὸ τῆς ξηρᾶς.
 πεζόβολο, τὸ — πολὺ πλατύς, ἐκτεταμένος.
 πεντάφαρδος — περιστρέφω, στριφογυρνῶ.
 περιδινῶ — εἶδος ἰέρακος.
 πετρίτης, ὁ — παχύς, εὐφορος.
 πίων — ποικίλματα, στολίδια.
 πλουμιά, τὰ — ὁ κόπος διὰ τὴν ὄδοιπορίαν.
 ποδοκόπι, τὸ — ἀστυνομικός, ἀστυφύλαξ.
 πολισμάνος — σοφὸς καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν (1852-1921) συγγραφέας πλήθους λαογραφικῶν μελετῶν, πατὴρ τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας.
 Πολίτης Νικόλαος — ὁ μέγας πλοῦτος.
 πολυολβία, ἡ — τὸ ποτόν.
 πόμα, τὸ — τὰ ὀρειχάλκινα ἐξαρτήματα τοῦ πλοίου.
 πόμολα, τὰ — πόσον μεγάλῃ.
 ποταπή — τὰ μέρη ὅπου κατασταλάζουν αἱ ὑποστάθμαι (μοῦργες) τοῦ ἐλαίου.
 ποτόκια, τὰ — ὁ ὀδηγός, συνοδός, πρόδρομος, «πρόβodus τοῦ καιροῦ» αὐτὸς ποῦ μᾶς φέρνει τὸ καλοκαίρι, ὅπως ὄντως εἶναι ὁ μὴν Μάρτιος.
 πρόβodus, ὁ

- προπηλακίζω — ἐπιχρίω μὲ πηλόν, προσβάλλω.
 πρυμνήσια, τὰ — τὰ σχοινία διὰ τῶν ὀπλοίων δένεται ἢ ἀγκυρα εἶτε τὸ πλοῖον εἰς τὴν ξηράν.
 πυροφανίζω — ἀνάπτω πυροφάνι, φανόν ἀστυλινης διὰ τὴν προσέλ-
 κυσιν ἰχθύων κατὰ τὴν νυκτερινὴν ἀλειάν.

Ρ

- ρέγχω. — ροχαλίζω.
 ρικνός — κατάξηρος, ζαρωμένος.
 ρήσος ὁ — ὁ λύγξ (ζῷον ἀρπακτικόν).
 Ροβινσών, ὁ — ὁ πρωταγωνιστὴς τοῦ ὁμώνυμου περιπετειώδους μυ-
 θιστορήματος, ἔργου τοῦ Ἁγγλοῦ συγγραφέως Δα-
 νιήλ Ντεφόε, τὸ ὅποιον ἐδημοσιεύθη τὸ 1719.
 ρουινά — ὕδρορρόη.
 ρούπια, ἢ — νομισματικὴ μονὰς τῶν Ἰνδιῶν καὶ ἄλλων ἀσιατικῶν
 χωρῶν.
 ροίφουλας, ὁ — ἀπότομον στριφογύρισμα τοῦ ἀνέμου, (ἀνεμοστρόβιλος)
 ἢ τοῦ ὕδατος (ρουφήχτρα).

Σ

- Σάβας Κωνσταντῖνος — πολυγραφώτατος καὶ ἐρευνητικώτατος Ἑλλήν ἱστοριο-
 δίδης τοῦ παρελθόντος αἰῶνος (1842-1914).
 Σαραντάπηχοι, οἱ — κατὰ τὰς παραδόσεις τοῦ κρητικοῦ λαοῦ οἱ πρό τοῦ
 κατακλισμοῦ γιγάντειοι καὶ ρωμαλεοὶ κάτοικοι τῆς
 Ἰδης.
 Σγουρός Λέων — τοπικὸς ἄρχων καὶ ὑπερασπιστὴς τῆς Πελοποννήσου
 μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Φράγκων κατάλυσιν τοῦ Βυζαν-
 τίνου κράτους τὸ 1204.
 Σεβὰχ Θαλασσινός — ὁ ἦρως μιᾶς ἐκ τῶν σπουδαιότερων διηγήσεων τῆς
 ἀραβικῆς Χαλιμάς (Χίμαι καὶ μία νύκτες).
 σερτάρι — ζῷον προπορευόμενον καὶ ὀδηγοῦν τὸ ὑπόλοιπον ποί-
 μνιον (βλ. καὶ συρτάρι).
 σεφέρι, τὸ — συγκρότημα στρατοῦ πρὸς ἐκστρατείαν, πόλεμος.
 σημαδιακός — αὐτὸς ποῦ ἔχει διακριτικὸν σημεῖον, ἐξαιρετος, σπά-
 νιος.
 σιλονέτα — περίγραμμα.
 Σιοῦτο-Κάλεισος — ὀνομασία κριοῦ ἄνευ κεράτων καὶ μὲ χρῶμα προσώ-
 που λευκὸν καὶ μέλαν.
 Σκηνοπηγία — μεγάλη ἰσραηλιτικὴ ἐορτὴ πρὸς εὐχαριστίαν διὰ τὴν
 συγκομιδὴν τῶν καρπῶν καὶ πρὸς εὐγνωμοσύνην
 πρὸς τὸν Θεὸν διὰ τὴν καθοδήγησιν τοῦ Ἰσραὴλ εἰς
 τὴν ἔρημον.

σκιασός, ὁ	— τὸ χοροπήδημα ποῦ ἔρχεται ἀπὸ πολὺν χαρὰν.
σκίσησε (τὰ καλά).	— εὐχαριστήσου τὰ καλά, διασκέδασέ τα.
Σκόπας ὁ Πάριος	— διάσημος ἀρχαῖος γλύπτης τοῦ Δ' π.Χ. αἰῶνος.
σκοπός, ὁ	— ἡ προσοχή.
σκοῦνα, ἡ	— δίστηλον ἱστιοφόρον μὲ τετράγωνα ἱστία.
σκουτάρην, τὸ	— ἡ ἀσπίς.
σκουτάριος, ὁ	— ὁ ἀσπιδοφόρος στρατιώτης.
σοβινισμός	— ἔξαλλος καὶ μισαλλόδοξος ἐθνικισμός.
σοβῶ	— βάλλω εἰς κίνησιν τὸ ποιμνιον, τρομάζω διὰ φωνῶν, προτρέπω.
σουροτούκης, ὁ	— ὁ ἀλήτης.
σπάλα	— ὠμοπλάτη, πλάτη.
σπιλάδα	— ἀπότομος ριπή ἀνέμου.
σπιτάλι, τὸ	— τὸ νοσοκομεῖον.
Σλατοβρέκι, τὸ	— ὕψος τῆς Μακεδονίας.
σταυροθόλιον	— εἶδος θολωτῆς ὀροφῆς, κυρίως εἰς τοὺς ναοὺς.
σταύρωση, ἡ	— ἡ θέσις τῆς κεραίας τῶν τετραγώνων ὑψηλῶν ἱστιῶν τοῦ πλοίου.
στερολιθάρα, τὰ	— τὰ λιθάρια τῆς παραλίας, ὅπου οὐδεμία βλάστησις ὑπάρχει.
στέμφυλον, τὸ	— τὸ τσίπουρο, ὁ σωρὸς τῶν πατημένων σταφυλῶν.
στονάρισμα	— λυπητερόν ἄσμα.
συντυχία	— σύμπτωσις.
συρτάρι, τὸ	— τὸ κριάρι ποῦ ὀδηγεῖ τὸ κοπάδι (βλ. καὶ σερτάρι).
σφαδάζω	— σπαρταρῶ.

T

ταρσανάς, ὁ	— τὸ ναυπηγεῖον.
ταχυνή	— αὐγή, πρωί.
τελμπεντέρης, ὁ	— ὁ λεβέντης.
τέντα, ἡ	— ἡ σκηνή.
Τιτάνες	— υἱοὶ τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῆς Γῆς μὲ ὑπερφυσικὰς δυνάμεις ἐπαναστατήσαντες κατὰ τοῦ πατρὸς των.
Τληπόλεμος	— βασιλεὺς τῆς Ρόδου, λαβῶν μέρος εἰς τὴν ἐκστρατεῖαν τῆς Τροίας.
τολόπη	— σύνολον ἀνθέων ἢ ἔριου.
Τομμαζέο ἢ Θωμαζαῖος	— 1802-1874. Ἴταλὸς λόγιος καὶ συγγραφεύς. Ἐγκατεστάθη ἀπὸ τοῦ 1849 εἰς Κέρκυραν. Μετέφρασεν εἰς τὴν δημῶδη ἐλληνικὴν διάφορα σερβικὰ ἄσματα.
Νικόλαος	— βλέπε Βενιαμίν.
Τονδέλας Βενιαμίν	— κατεσκευασμένος εἰς Τύνιδα, ἐρυθρός.
τοννεζί	— τὸ τέχνασμα.
τρακτῆτον, τὸ	

τραφος, ὁ	— ἡ τάφος.
τραχαντήρι	— μικρὸν ταχύπλοον ἱστιοφόρον μὲ ὀξεῖαν πρύμνην.
τρομπία, ἡ	— ἡ ἀντλία.
τρομπέτια, τὰ	— ἡ σάλπιγξ.
τρουκάνι, τὸ	— εἶδος κουδουνιοῦ κρεμώμενον εἰς τὸν λαιμὸν τῶν προβάτων καὶ αἰγῶν..
Τσάμης	— ὁ ἀνήκων εἰς μίαν τῶν Ἀλβανικῶν φυλῶν, γενικῶς ὁ Ἀλβανός.
τσουκνιάς, ὁ	— πτηνὸν τῆς λιμνοθαλάσσης τοῦ Μεσολογγίου.

Υ

ὑπολαῖς	— μικρὸν πτηνόν, κοινῶς ποταμίδα.
---------	-----------------------------------

Φ

φάρα, ἡ	— ἡ πατριά.
φαρί(ν), τὸ ἢ φάρα, ἡ	— ὁ ἵππος, ἰδίως νέος καὶ ὀρμητικὸς, κατάλληλος δι' ἀγῶνας ἵππικούς καὶ πρὸς πόλεμον.
Φαρμακωμένη, ἡ	— ποίημα τοῦ Σολωμοῦ, τὸ ὁποῖον μελοποιηθὲν εἶχε γίνεи λαϊκὸν ᾄσμα.
φέρμελη	— χρυσοποίκιλτον ἢ μεταξοκέντητον γιλέκι.
φεστόνι	— εἶδος κεντήματος.
φηγός, ἡ	— δρυς.
φλάμπουλο, φλάμμουλο ἢ φλάμπουρο, τὸ	— ἡ σημαία.
Φόσκολος Οὄγρος	— ἐπιφανὴς Ἰταλὸς ποιητὴς γεννηθεὶς ἐν Ζακύνθῳ ἐκ μητρὸς Ἑλληνίδος (1778-1827).
φουσσάτο ἢ φουσσᾶτον, τὸ	— τὸ στράτευμα.
φούστα, ἡ	— εἶδος στενοῦ καὶ μακροῦ ἱστιοφόρου, τὸ ὁποῖον ἐχρησιμοποιεῖτο κυρίως ὑπὸ τῶν πειρατῶν διὰ τὴν ταχύτητά του.
Φωριέλ	— Γάλλος ἱστορικὸς καὶ φιλόλογος (1772-1844) δημοσιεύσας συλλογὴν Ἑλληνικῶν δημοτικῶν ᾄσμάτων (1824).

Χ

χάλαρο, τὸ	τόπος πετρώδης ἢ κρημονώδης.
χαμπέρι, τὸ	— ἡ εἶδησις, ἡ πληροφορία.
χαράκι, τὸ	— ὁ ὀγκώδης λίθος.
χαρμπι, τὸ	— διακοσμητικὸν μαχαιρίδιον, κρεμάμενον εἰς τὸ σελάχι τοῦ φουστανελλοφόρου.

χειροσκουτάριον, τὸ	— άσπίς.
χήτη	— χαιτή.
χοιγιάζω	— κραυγάζω.
χοήζω	— άξίζω.
χρυσόβουλλον, τὸ	— αὐτοκρατορικὸν ἔγγραφον, εἰς τὸ τέλος τοῦ ὁποίου ὑπῆρχε χρυσῆ βοῦλλα (σφραγίς).
χωσιά, ἡ	— ἔνεδρα.

Ψ

ψίχι, τὸ	— ἡ συνοδεία τοῦ γάμου
----------	------------------------

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ. Έγεννήθη εις τὰς Ἀθήνας τὸ 1885 καὶ ἀπέθανε τὸ 1937. Ἐσπούδασε φιλολογίαν καὶ συνεπλήρωσε τὰς σπουδὰς του εἰς τὴν Γαλλίαν. Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς Βυζαντινῆς Τέχνης εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Διακρίνεται διὰ τὴν γλαφυρότητα τοῦ ὕφους του καὶ διὰ τὴν ἰκανότητά του νὰ ἐκλαϊκεύῃ τὴν ἱστορικὴν ἐπιστήμην.

ΑΜΑΡΤΩΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ. Ἐζῆσε κατὰ τὸν Ἰ' μετὰ Χριστὸν αἰῶνα. Μοναχὸς καὶ χρονογράφος. Τὸ «Χρονικὸν σύντομον» διαιρεῖται εἰς τέσσαρα βιβλία καὶ περιλαμβάνει πολλὰ μυθώδη καὶ φανταστικὰ γεγονότα. Πολύτιμοι εἶναι αἱ πληροφορίες του διὰ τὰ γεγονότα τῆς ἐποχῆς του.

ΒΑΛΛΩΡΙΤΗΣ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ. Έγεννήθη τὸ 1824 εἰς τὴν Λευκάδα ἀπὸ παλαιὰν ἀρματολικὴν οἰκογένειαν. Ἐσπούδασεν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ Γαλλίαν. Ὡς βουλευτὴς εἰς τὴν Ἰόνιον Βουλὴν ἠγωνίσθη διὰ τὴν ἔνωσιν τῶν Ἑπτανήσων μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος. Ἐξελέγη βουλευτὴς καὶ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Βουλὴν. Ἀπέθανεν τὸ 1879 εἰς τὴν παρὰ τὴν Λευκάδα ἰδιόκτητον νησίδα Μαδουρῆν, ὅπου ἔγραψε καὶ τὰ περισσότερα ποιήματά του. Ὡς πρότυπά του εἶχε τὰ δημοτικὰ τραγούδια καὶ τὸν μεγάλον Γάλλον ποιητὴν Βίκτωρα Οὐγκώ.

ΒΗΛΑΡΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. Έγεννήθη τὸ 1771 εἰς τὰ Ἰωάννινα. Ἐμορφώθη εἰς τὰ σχολεῖα τῶν Ἰωαννίνων καὶ ἐσπούδασεν ἰατρικὴν εἰς τὴν Πάδοβαν καὶ τὴν Βολωνίαν τῆς Ἰταλίας. Διετέλεσεν ἰατρός τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ. Ἀπέθανεν εἰς τὸ Τσεπέλοβον τοῦ Ζαγορίου τὸ 1823. Εἶναι εἰς ἕκ τῶν ἀνανεωτῶν τῆς Νεοελληνικῆς ποιήσεως καὶ γλώσσης, πρόδρομος τοῦ Σολωμοῦ.

ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ. Έγεννήθη εἰς Ναύπακτον τὸ 1868 καὶ ἐνεφανίσθη εἰς τὰ γράμματα μετὰ τὸ ψευδώνυμον Γιάννος Ἐπαχτίτης. Τὸ ἔργον του εἶναι πολὺπλευρον, εἰς ὅλους δὲ τοὺς τομεῖς τῆς δραστηριότητός του εἰργάσθη ἐπιτυχέστατα. Ἀπέθανε τὸ 1945. Τὸ ἱστοριοδιφικὸν ἔργον του στρέφεται περὶ τὴν Τουρκοκρατίαν καὶ τὴν Ἐπανάστασιν.

ΒΟΥΤΥΡΑΣ ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ. Έγεννήθη εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸ 1871 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1958. Ἦτο διηγηματογράφος καὶ μετὰ ἰδιάζον ὕφος καὶ τεχνοτροπίαν.

ΓΟΥΔΑΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ. Έγεννήθη εἰς τὰ Ἰωάννινα τὸ 1816 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1882. Ἐσπούδασεν ἰατρικὴν εἰς τὸ τότε νεοῦδρὸθὲν Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ ἀργότερον εἰς Παρίσιους. Σημαντικώτερον εἶναι τὸ ὀκτάτομον ἔργον

τουα « Βίοι Παράλληλοι », εἰς τὸ ὅποιον βιογραφοῦνται οἱ στρατιωτικοί, θρησκευτικοί, πολιτικοὶ καὶ ἔθνικοι εὐεργέται, οἱ συντελέσαντες εἰς τὴν ἔθνικὴν ἀναγέννησιν. Δι' αὐτοῦ μακθάνομεν τοὺς ἀγῶνας, τοὺς μύχθους καὶ τὰς θυσίας τῶν πρωτεργατῶν τῆς ἐλευθερίας μας.

ΔΑΦΝΗΣ ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Θρασυβούλου Ζωιπούλου. Ἐγενήθη εἰς τὸ Ἄργος τὸ 1882 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1947.

ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ ΙΩΝ. Ἐγενήθη τὸ 1878 ἐν Ἀθήναις καὶ ἀπέθανε τὸ 1920. Ἠσχολήθη μετὰ τὴν πολιτικὴν, κυρίως ὅμως ἠγάπησε μετὰ θέρημν τὸ ἔθνος του καὶ ἀνεμίχθη εἰς διαφόρους κινήσεις ποὺ ἐπεδίωκεν προοδευτικὸς σκοπός.

ΔΡΟΣΙΝΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ. Ἐγενήθη τὸ 1859 εἰς τὰς Ἀθήνας ἀπὸ γονεῖς Μεσολογγίτας καὶ ἀπέθανε τὸ 1951. Ἐσπούδασεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Γερμανίαν. Ἀπὸ τοῦ 1926 διετέλεσε μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ποιητὴς καὶ πεζογράφος. Τὰ ἔργα του διακρίνονται διὰ τὴν ἀγάπην τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων τῆς ὑπαίθρου καὶ διὰ τὴν λιτότητα τοῦ ὕφους του.

ΕΦΤΑΛΙΩΤΗΣ ΑΡΓΥΡΗΣ. Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Κλεάνθους Μιχαηλίδου. Ἐγενήθη εἰς Μήθυμναν (Μόλυβον) τῆς Μυτιλήνης τὸ 1849 καὶ ἀπέθανε τὸ 1923. Ἠσχολήθη μετὰ τὴν λογοτεχνίαν. Μετέφρασεν ἐμμέτρως καὶ τὴν Ὀδύσειαν τοῦ Ὁμήρου. Διακρίνεται διὰ τὴν ἀγάπην του πρὸς τὴν λαϊκὴν ζωὴν τῆς ἰδιαίτερας πατρίδος του.

ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ. Ἐγενήθη τὸ 1905 εἰς Ληξούριον Κεφαλληνίας. Ἀπὸ τοῦ 1939 μέχρι τοῦ 1970 καθηγητὴς τῆς Βυζαντινῆς Ἱστορίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν

ΖΑΛΟΚΩΣΤΑΣ ΧΡΙΣΤΟΣ. Ἐγενήθη εἰς Ἀθήνας τὸ 1895. Ἐδημοσίευσε βιβλία ταξιδιωτικῶν ἐντυπώσεων καὶ ἄλλα.

ΘΕΟΦΑΝΗΣ. Ἐγενήθη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐκ γονέων πλουσίων καὶ ἐπιφανῶν, ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου Ε' (740-775). Ἐπῆρξε μοναχὸς εἰς τὴν μονὴν Σιγριανὴν τῆς Κυζίκου, ὅπου συνέγραψε τὴν «Χρονογραφίαν» του, ἣ ὅποια ἀρχίζει ἀπὸ τοῦ Διοκλητιανοῦ (244 μ.Χ.) καὶ φθάνει μέχρι τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ Β' (813 μ.Χ.). Ἐπειδὴ ἐτάχθη κατὰ τῶν εἰκονομάχων, ἐφυλακίσθη καὶ τέλος ἐξωρίσθη ἐπὶ Λέοντος Ε' εἰς Σαμοθράκην, ὅπου ἀπέθανε τὸ 817 μ.Χ.

ΚΑΜΠΟΥΡΟΓΛΟΥΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ. Ἐγενήθη τὸ 1852 εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἀπέθανε τὸ 1942. Ἐσπούδασε νομικά. Ἐπῆρξε μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Τὰ ἔργα του εἶναι λαογραφικά, λογοτεχνικά καὶ ἱστορικά. Εἶναι πολυγραφέατος. Θεωρεῖται ὡς ὁ σπουδαιότερος ἱστορικός τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς Τουρκοκρατίας καὶ ἔπειτα. Διὰ τοῦτο τοῦ ἀπενεμήθη ἡ προσωνυμία « Ἀθηναιογράφος ».

Τὰ λογοτεχνικά ἔργα του διακρίνονται διὰ τὸ σπινθηροβόλον πνεῦμά του καὶ διὰ τὸν πλοῦτον τῶν λαογραφικῶν στοιχείων.

ΚΑΡΒΟΥΝΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ. Ἐγεννήθη εἰς Ἰθάκην τὸ 1880. Δημοσιογράφος καὶ λογοτέχνης. Μετέσχε τῶν πολέμων 1912—1913 ὡς καὶ τῆς Μικρασιατικῆς ἐκστρατείας καὶ ἐδημοσίευσεν εἰς ἑφημερίδας λογοτεχνικάς περιγραφάς. Ἀπέθανε τὸ 1947.

ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑΣ ΑΝΔΡΕΑΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1866 εἰς τὰ Λεχαινά τῆς Ἡλείας. Ὑπηρετήσεν ὡς ἱατρός εἰς τὸ ἐμπορικὸν ναυτικὸν καὶ εἰς τὸν στρατόν. Ἀπέθανε τὸ 1922. Ἐδημοσίευσεν μόνον διηγήματα καὶ ἐλάχιστα ποιήματα. Ἐγνώρισεν ὅσον ἴσως οὐδεὶς ἄλλος πεζογράφος μας τὴν ζωὴν τοῦ λαοῦ τῆς ὑπαίθρου καὶ τῆς θαλάσσης καὶ ἐμελέτησε μετὰ μεγάλης προσοχῆς τὴν γλῶσσαν, τὰ ἤθη καὶ τὰ ἔθιμά του.

ΚΟΝΔΥΛΑΚΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1862 εἰς τὴν Βιάννον τῆς Κρήτης καὶ ἀπέθανε τὸ 1920 εἰς τὸ Ἡράκλειον. Ἦτο διδάσκαλος εἰς τὴν Κρήτην καὶ διεκρίθη ὡς χρονογράφος καὶ διηγηματογράφος εἰς τὰς Ἀθήνας.

ΚΟΡΑΗΣ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Σμύρνην ἐκ γονέων Χίων τὸ 1748 καὶ ἀπέθανε τὸ 1833 εἰς Παρισίους. Ἐσπούδασεν ἱατρικὴν εἰς Μομπελιὲ τῆς Γαλλίας, ἀλλὰ τὴν ἐγκατέλειψε χάριν τῆς φιλολογίας, διακριθεὶς ὡς εἰς τῶν μεγαλύτερων φιλολόγων τῆς ἐποχῆς του. Ἐξέδωκε 66 τόμους ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων, εἰς τὰ « Προλεγόμενα » τῶν ὁποίων ἔγραψε σοφωτάτας πατριωτικὰς συμβουλὰς πρὸς τοὺς νέους καὶ πρὸς ὀλόκληρον τὸ ἔθνος. Εἶναι ὁ μεγαλύτερος διδάσκαλος τοῦ Γένους καὶ ὁ μεγαλύτερος φιλόλογος τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος μετὰ παγκόσμιον φήμην, συντελέσας ὅσον ὀλίγοι εἰς τὴν ἐθνικὴν ἀποκατάστασιν. Ὁ Κοραῆς εἶναι ὁ εἰσηγητὴς τῆς μέσης γλωσσικῆς ὁδοῦ κατὰ τὸν ἀγῶνα μεταξὺ ἀρχαϊστῶν καὶ δημοτικιστῶν, γενόμενος οὕτω ὁ πατὴρ τῆς καθαρουοῦσης.

ΚΟΥΚΟΥΛΕΣ ΦΑΙΔΩΝ. Ἐγεννήθη εἰς Σύρον τὸ 1881 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1956. Διέτελεσε καθηγητὴς Πανεπιστημίου καὶ Ἀκαδημαϊκός. Ἐδημοσίευσεν πλείστα μελέτας περὶ τοῦ βίου τῶν Βυζαντινῶν.

ΚΡΥΣΤΑΛΛΗΣ ΚΩΣΤΑΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1868 εἰς τὸ Συρράκον τῆς Ἠπείρου καὶ ἀπέθανε τὸ 1894 εἰς τὴν Ἄρταν. Νεώτατος ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν τότε ὑπόδουλον ἰδιαιτέραν πατρίδα του καὶ νὰ ἔλθῃ εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου εἰργάσθη ὡς τυπογράφος καὶ ὡς ὑπάλληλος τῶν σιδηροδρόμων. Ἐνεπνεύσθη τὰ περισσότερα ἔργα του ἀπὸ τὴν εἰρηνικὴν ζωὴν τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος του. Τὰ ποιήματά του ἔχουν ὡς πρότυπον τὰ δημοτικὰ τραγοῦδια.

ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1811 εἰς τὸ Ληξούριον καὶ ἀπέθανε τὸ 1901. Ἐσπούδασε νομικὰ εἰς τὴν Εὐρώπην, ἀλλ' ἤσχολήθη περισσότερον μετὰ

τὴν λογοτεχνίαν. Ἐσατίρισε κυρίως τὴν ἀμάθειαν καὶ τὰς προλήψεις τοῦ λαοῦ τὸν ὁποῖον ἤθελε νὰ διαφωτίσῃ καὶ ἐξυψώσῃ.

ΛΥΚΟΥΔΗΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ. Ἐγενήθη εἰς τὸ Ναύπλιον τὸ 1849 καὶ ἐσπούδασε νομικὰ. Ἀπέθανεν τὸ 1925. Ἐδημοσίευσε διηγήματα εἰς περιοδικὰ καὶ εἰς φιλολογικὰ ἡμερολόγια. Ἐχρησιμοποίησε καὶ τὴν δημοτικὴν καὶ τὴν καθαρεύουσαν μὲ τελειότητα, καὶ αἱ περιγραφαὶ προσώπων καὶ πραγμάτων γίνονται μὲ φυσικότητα καὶ χάριν.

ΜΑΛΑΚΑΣΗΣ ΜΙΑΤΙΑΔΗΣ. Ἐγενήθη εἰς Μεσολόγγιον τὸ 1870 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1948. Εἶναι γνήσιος λυρικός ποιητής, ἔχει τὴν αἴσθησιν τοῦ ρυθμοῦ καὶ τῆς μελωδίας καὶ πηγαίαν τὴν ἔμπνευσιν.

ΜΑΛΑΛΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἐγενήθη εἰς τὴν Ἀντιόχειαν καὶ ὑπῆρξε σύγχρονος τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Τὸ ἔργον του « Χρονογραφία » εἶναι εἶδος παγκοσμίου ἱστορίας, τῆς ὁποίας ὅμως ἔχει ἀπολεσθῆ ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος. Ἀρχίζει ἀπὸ τὴν μυθικὴν ἐποχὴν τῶν Αἰγυπτίων καὶ φθάνει μέχρι τῶν τελευταίων ἐτῶν τοῦ Ἰουστινιανοῦ (563). Τὸ ἔργον του ἐμιμήθησαν ὄχι μόνον οἱ ἄλλοι Βυζαντινοὶ χρονογράφοι ἀλλὰ καὶ πολλοὶ Σλάβοι.

ΜΑΡΚΟΡΑΣ ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ. Ἐγενήθη τὸ 1823 εἰς τὴν Κεφαλληνίαν ἀπὸ ἐπιφανῆ κερκυραϊκὴν οἰκογένειαν. Ἐσπούδασε νομικὰ εἰς τὴν Ἴόνιον Ἀκαδημίαν καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἀπέθανε τὸ 1911. Εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς καλύτερους ποιητὰς μας καὶ ὁ καλύτερος μαθητὴς τῆς ποιητικῆς τεχντροπίας τοῦ Σολωμοῦ.

ΜΕΛΑΣ ΠΑΥΛΟΣ. Ἐγενήθη εἰς τὴν Μασσαλίαν τὸ 1870 καὶ ἐφονεύθη τὴν 13ην Ὀκτωβρίου 1904 εἰς Στάτισταν τῆς Μακεδονίας ὑπὸ τουρικοῦ ἀποσπάσματος. Ὑπῆρξε μόνιμος ἀξιωματικός καὶ πρῶτος ἔσπευσεν εἰς τὸν Μακεδονικὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν Βουλγάρων κομιτατζήδων, οἱ ὁποῖοι προσεπάθουν νὰ ἐκβουλγαρίσουν διὰ τῆς βίας τὸν ὑπόδουλον εἰς τοὺς Τούρκους Ἑλληνικὸν πληθυσμὸν. Εἰς τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν δικαίως ἀναγνωρίζεται ὡς ὁ πρῶτεργάτης καὶ ὁ πρωτομάρτυς τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνος.

ΜΕΛΑΣ ΣΠΥΡΟΣ. Ἐγενήθη τὸ 1882 εἰς τὴν Ναύπακτον καὶ ἀπέθανεν τὸ 1966 εἰς Ἀθήνας. Ἐγραψεν εἰς ὄλα σχεδὸν τὰ εἶδη τῆς Λογοτεχνίας. Διεκρίθη κυρίως εἰς τὸ χρονογράφημα, τὴν ἱστορικὴν βιογραφίαν καὶ τὸ δράμα. Μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

ΜΗΤΣΑΚΗΣ ΜΙΧΑΗΛ. Ἐγενήθη εἰς τὰ Μέγαρα τὸ 1868. Ἀπέθανε τὸ 1916 ἐν Ἀθήνας. Μετὰ τὸν θάνατόν του συνεκεντρώθησαν μερικὰ τῶν ἔργων του ὑπὸ τὸν τίτλον « Φιλολογικὰ Ἔργα » εἰς δύο τόμους.

ΜΥΤΡΙΒΛΗΣ ΣΤΡΑΤΗΣ. Ἐγενήθη εἰς Συκαμινίαν τῆς Λέσβου τὸ 1892. καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1969. Διακρίνεται διὰ τὴν ρεαλιστικὴν ἀπεικόνισιν τῆς ζωῆς καὶ τὴν διείδυσιν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ἀνθρώπου. Μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

ΜΩΡΑ-Ι-ΤΙΔΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ. Έγεννήθη τὸ 1850 εἰς τὴν Σκιάθον καὶ ἀπέθανε τὸ 1929. Ἐσπούδασε φιλολογίαν καὶ ὑπηρέτησεν ὡς καθηγητὴς εἰς γυμνάσια. Διακρίνεται διὰ τὴν θρησκευτικότητά του καὶ διὰ τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν φύσιν τῆς γενετέρας του.

ΜΩΡΑ-Ι-ΤΙΝΗΣ ΤΙΜΟΣ. Έγεννήθη τὸ 1885 ἐν Ἀθήναις. Συνειργάζετο εἰς διαφόρους ἔφημερίδας καὶ περιοδικά. Ἔχει γράψει θεατρικὰ ἔργα καὶ μυθιστορήματα. Ἀπέθανε τὸ 1952.

ΝΙΡΒΑΝΑΣ ΠΑΥΛΟΣ. Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Πέτρου Ἀποστολίδου. Έγεννήθη τὸ 1866 εἰς τὴν Μαριούπολιν τῆς Ρωσίας καὶ ἀπέθανε τὸ 1937 εἰς τὰς Ἀθήνας. Πολυγραφώτατος διηγηματογράφος, μυθιστοριογράφος, ποιητὴς, θεατρικὸς συγγραφεὺς, κριτικὸς, διέπρεψεν ἰδίως ὡς χρονογράφος. Διετέλεσε μέλος τῆς Ἀκαδημίας. Διεκρίθη κυρίως διὰ τὴν εὐγένειαν τοῦ γλωσσικοῦ ὕφους του.

ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Έγεννήθη τὸ 1867 εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀπὸ πατέρα Ζακύνθιον καὶ μητέρα Φαναριώτισσαν καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1951. Ἐσπούδασε μαθηματικά εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν. Ἔγραψε πολλὰ διηγήματα, μυθιστορήματα, ἐπιστολάς, χρονογραφήματα καὶ δράματα. Διετέλεσε μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Εἶναι ἓνας ἐκ τῶν καλύτερων πεζογράφων μας.

ΟΥΡΑΝΗΣ ΚΩΣΤΑΣ. Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Κ. Νεάρχου. Έγεννήθη τὸ 1890 εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀπέθανε τὸ 1953 εἰς τὰς Ἀθήνας. Κυρίως ἡσχολήθη μὲ τὴν ποίησιν καὶ τὰς ταξιδιωτικὰς ἐντυπώσεις. Ὁ Οὐράνης διακρίνεται διὰ τὴν ἀγάπην πρὸς τὰ ταξίδια καὶ διὰ τὴν ἐκτίμησιν τοῦ ἰδιαίτερου χαρακτῆρος τοῦ τοπικοῦ ἐκάστης χώρας, τὴν ὁποίαν ἐπεσκέφθη.

ΠΑΛΑΜΑΣ ΚΩΣΤΗΣ. Έγεννήθη τὸ 1859 εἰς τὰς Πάτρας ἐκ γονέων Μεσολογγιτῶν καὶ ἀπέθανεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1943. Ἐσπούδασε νομικὰ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, τοῦ ὁποῦ διετέλεσεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη γενικὸς γραμματεὺς. Διωρίσθη μετὰξ τῶν πρώτων μελῶν τῆς Ἀκαδημίας. Παλυγραφώτατος ποιητὴς καὶ πεζογράφος. Εἶναι ὁ καθολικώτερος ποιητὴς μας, διότι ἐνεπνεύσθη τὰ ἔργα του ἀπὸ τὴν τρισχιλιετῆ ἔθνηκην ἱστορίαν μας, ἀπὸ τὴν σύγχρονον εὐρωπαϊκὴν διανόησιν καὶ ἀπὸ τὸν συναισθηματικὸν βίον τῆς συγχρόνου ἐποχῆς. Διὰ τὴν δύναμιν τῶν ποιητικῶν συλλήψεών του καὶ διὰ τὴν πρωτοτυπίαν του εἶναι μαζὶ μὲ τὸν Σολωμὸν ὁ μεγαλύτερος ποιητὴς μας.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ Μ. ΙΩΑΝΝΗΣ. Έγεννήθη εἰς τὸ Αἰτωλικὸν τὸ 1901. Εἶναι ὁ πολυγραφώτερος ἐκ τῶν ζώντων Ἑλλήνων λογοτεχνῶν, τὸ δὲ ἔργον του, κυρίως πεζογραφικόν, διακρίνεται διὰ τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ ὕφους καὶ τὴν ποιητικὴν διάθεσιν.

ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1851 εἰς τὴν νῆσον Σκιάθον ἐκ πατρὸς ἱερέως. Ἀπέθανε τὸ 1911. Ἐδημοσίευσεν εἰς ἡμερησίους καὶ περιοδικὰ πολλὰ διηγήματα, δύο μυθιστορήματα, καὶ ὀλίγα ποιήματα θρησκευτικοῦ περιεχομένου. Τὰ περισσότερα καὶ τὰ καλύτερα διηγήματά του ἔχουν ὑποθέσεις ἀπὸ τὴν ζωὴν τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος του.

ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ ΖΑΧΑΡΙΑΣ. Ἐγεννήθη εἰς Καρπενήσιον τὸ 1877 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1940. Ἐδημοσίευσεν τὰ «Πολεμικὰ τραγούδια» τὸ 1897, διεκρίθη ὁμῶς κυρίως ὡς πεζογράφος. Διετέλεσε διευθυντὴς τῆς Ἐθνικῆς Πινακοθήκης καὶ ἐξελέγη Ἀκαδημαϊκός. Διακρίνεται διὰ τὴν κομψότητα τοῦ ὕφους καὶ τὴν λεπτότητα τῆς ἐκφράσεως.

ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1815 εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὁ πατὴρ του ἐφονεύθη κατὰ τὰς σφαγὰς τοῦ 1821. Ἐξεπαιδεύθη εἰς τὴν Ὀδησσόν. Τὸ 1851 διωρίσθη καθηγητὴς τῆς ἱστορίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, ὅπου ἐδίδαξε μέχρι τοῦ θανάτου του (1891).

Ἐκτὸς ἀπὸ ἄλλα ἱστορικὰ ἔργα του ἔγραψε τὴν πεντάτομον ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἔργον, διὰ τοῦ ὁποίου ἀπέδειξε τὴν ἱστορικὴν συνέχειαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀπὸ τῆς ἡρωϊκῆς ἐποχῆς μέχρι τῆς ἐπανδρύσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ βασιλείου. Εἶναι ὁ μεγαλύτερος νεώτερος Ἕλλην ἱστορικός.

ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ ΠΟΛΥΔΩΡΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1886 εἰς Σαράντα Ἐκκλησιὰς τῆς Θράκης. Ἐσπούδασε φιλολογίαν καὶ ἠσχολήθη μὲ τὴν λογοτεχνίαν καὶ τὴν λαογραφίαν. Ἐκδίδει τὸ περιοδικὸν «Ἀρχεῖον τοῦ Θρακικοῦ θησαυροῦ». Ἐγραψεν ἐπίσης διηγήματα ἀπὸ τὴν ζωὴν τῶν κατοίκων τῆς Θράκης.

ΠΕΤΙΜΕΖΑΣ-ΛΑΥΡΑΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ. Ἐγεννήθη εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1873. Ἦτο ἀξιωματικὸς τοῦ πυροβολικοῦ. Ἐχει γράψει ἀρκετὰ διηγήματα καὶ ποιήματα. Ἀπέθανε τὸ 1952.

ΠΟΛΕΜΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1862 εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἀπέθανε τὸ 1920. Ἐγραψε πολλὰς ποιητικὰς συλλογὰς. Μετέφρασε τὰ «Εἰδύλλια» τοῦ Θεοκρίτου. Πολλὰ ποιήματά του ἔχουν μελοποιηθῆ. Διακρίνεται διὰ τὴν ἀπλότητα τοῦ ποιητικοῦ ὕφους του.

ΠΟΛΙΤΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Καλαμάταν τὸ 1852 καὶ ἀπέθανε εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1921. Ἐσπούδασε φιλολογίαν καὶ νομικὰ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ εἰς τὴν Γερμανίαν. Διετέλεσεν ἀπὸ τοῦ 1890 καθηγητὴς τῆς Ἀρχαιολογίας καὶ Μυθολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Εἰσήγαγε πρῶτος εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν Λαογραφίαν ὡς ἐπιστήμην. Ἐχει διεθνῆ φήμην μεγάλου ἐπιστήμονος.

ΠΟΡΦΥΡΑΣ ΛΑΜΠΡΟΣ. Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Δημητρίου Σύψωμου. Ἐγεννήθη τὸ 1879 εἰς τὴν Χίον καὶ ἀπέθανε τὸ 1932 εἰς τὸν Πειραιᾶ, ὅπου ἔζησε τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ βίου του καὶ ἔγραψε τὰ ποιήματά του.

Ἐτιμήθη μὲ τὸ Ἔθνικὸν Ἀριστεῖον τῶν Γραμμάτων. Ἡ ποίησίς του διακρίνεται διὰ τὴν προτίμησιν τῆς ἡρέμου ἐρημικῆς ζωῆς, τὴν χριστιανικὴν ἐγκαρτέρησιν καὶ τὴν μελαγχολικὴν διάθεσιν.

ΠΟΤΑΜΙΑΝΟΣ ΘΕΜΟΣ. Ἐγενήθη τὸ 1895 εἰς Πύλαρον Κεφαλληνίας. Εἰς τὴν λογοτεχνίαν ἐνεφανίσθη τὸ 1917. Εἰς τὰ θέματά του προτιμᾷ τὸν θαλάσσιον κόσμον καὶ παρουσιάζει μὲ χάριν καὶ γλαφυρότητα τὴν ζωὴν καὶ τὰς ιδιότητας τῶν ζώων τῶν θαλασσῶν.

ΡΑΔΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. Ἐγενήθη εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1862 καὶ ἀπέθανε τὸ 1932. Διετέλεσε πρόεδρος τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας. Ἐκτὸς τῶν ἐπιστημονικῶν ἔργων του ἐδημοσίευσε καὶ τρεῖς τόμους διηγημάτων ἱστορικῶ καὶ ναυτικοῦ περιεχομένου.

ΣΚΙΠΗΣ ΣΩΤΗΡΗΣ. Ἐγενήθη εἰς Ἀθήνας τὸ 1881. Ἐπῆρξε πολυγραφώτατος. Εἰς τὴν ποίησίν του ὑπάρχουν ἐπιδράσεις γαλλικῶν τεχνοτροπιῶν, δὲν ἀπεμακρύνθη ὅμως ἀπὸ τὰς ἑλληνικὰς παραδόσεις καὶ γενικῶς τὴν ἑλληνικὴν ζωὴν. Ἐξέλεγγη Ἀκαδημαϊκὸς τὸ 1945 καὶ ἀπέθανε τὸ 1951. Τὴν ἀπουσίαν τολμηρᾶς φαντασίας εἰς τὸ ἔργον τοῦ Σκίπη ἀντικαθιστᾷ τὸ αἶσθημα καὶ ἡ μουσικότης τῶν στίχων.

ΣΚΟΚΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. Ἐγενήθη τὸ 1854 καὶ ἀπέθανε τὸ 1925. Ἐγραψε χρονογραφήματα, ὁδοιπορώσεις, σατιρικά, ἰδίως ὅμως διεκρίθη εἰς τὰ ἐπιγράμματα, τὰ ὁποῖα ἐδημοσίευσεν ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον « Σ α τ α ν ᾱ ς ».

ΣΟΛΩΜΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ. Ἐγενήθη τὸ 1798 εἰς τὴν Ζάκυνθον. Ἐσπούδασεν εἰς τὴν Κρεμόναν καὶ κατόπι εἰς τὴν Παβίαν τῆς Ἰταλίας. Κατέγινε κυρίως εἰς φιλολογικὰς μελέτας καὶ εἰς τὴν ποίησιν. Τὸ 1818 ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ζάκυνθον, ὅπου διέμεινε μέχρι τοῦ 1828. Ἐκτοτε μέχρι τοῦ θανάτου του (1857) διέμενεν εἰς τὴν Κέρκυραν. Ἐγραψε τὰ πρῶτα ποιήματά του εἰς τὴν ἰταλικὴν γλῶσσαν, ἔνωρις ὅμως ἐπεδόθη εἰς τὴν συστηματικὴν μελέτην τῆς ἑλληνικῆς καὶ εἰς τὴν σύνθεσιν ἑλληνικῶν ποιημάτων. Διὰ τὴν μεγάλην ποιητικὴν δύναμιν καὶ τὴν πρωτοτυπίαν του δικαίως ἀνεγνωρίσθη ὡς πατὴρ τῆς νεωτέρας ποιησεῶς μας.

ΤΑΡΣΟΥΛΗ ΑΘΗΝΑ. Ἐγενήθη τὸ 1887 εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἐσπούδασε ζωγραφικὴν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ εἰς τοὺς Παρισίους. Ἐγραψε καὶ λογοτεχνικὰ ἔργα, τὰ ὁποῖα διακρίνονται διὰ τὴν ἀγάπην πρὸς τὸ ἑλληνικὸν ὑπαιθρον, πρὸς τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν καὶ πρὸς τὰς ποικίλας ἐκδηλώσεις τοῦ λαϊκοῦ βίου.

ΤΣΟΚΟΠΟΥΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ. Ἐγενήθη τὸ 1871 εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἀπέθανε τὸ 1923. Ἐγραψε θεατρικὰ ἔργα, ἱστορικὰς μελέτας κ.ἄ. Διακρίνεται διὰ τὴν ἀπλῆν καθαρεύουσαν γλῶσσαν του καὶ τὸ λιτὸν ὕφος του.

ΤΣΟΥΝΤΑΣ ΧΡΙΣΤΟΣ. Έγεννήθη τὸ 1857 εἰς Στενήμαχον τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας καὶ ἀπέθανε τὸ 1934 εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἐσπούδασε φιλολογίαν εἰς Ἀθήνας καὶ ἀρχαιολογίαν εἰς Γερμανίαν. Ὑπερέτησεν ὡς ἔφορος ἀρχαιοτήτων καὶ ὡς καθηγητῆς τῆς ἀρχαιολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Εἶναι εἰς τῶν διαπρεπεστέρων ἀρχαιολόγων, διεθνῶς γνωστός καὶ διὰ τὰς ἐπιτυχεῖς ἀνασκαφὰς του καὶ διὰ τὰ ἀξιόλογα συγγράμματά του.

ΧΡΙΣΤΟΒΑΣΙΛΗΣ ΧΡΙΣΤΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1862 εἰς τὸ Σουλόπουλον τῆς Ἡπείρου ἐκ γονέων Σουλιωτῶν καὶ ἀπέθανε τὸ 1937. Νέος ἦλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἠσχολήθη μὲ τὴν δημοσιογραφίαν καὶ τὴν πολιτικὴν. Εἰς τὰ ἔργα του παρουσιάζεται ἡ παλαιότερα ἠπειρωτικὴ ζωὴ εἰς ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις της.

Φιλοτέχνησις Ἐξωφύλλου Κ. ΣΤΑΥΡΙΔΗ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΙΚΟ ΕΡΓΑΣΙΟ
Το παρόν κείμενο αποτελεί το αποτέλεσμα της συζήτησης
που έγινε στο πλαίσιο του προγράμματος «Εκπαίδευση
και Πολιτική» και αφορά στην ανάπτυξη της
επιστημονικής και πρακτικής έρευνας στην
εκπαίδευση.

Η έρευνα στην εκπαίδευση αποτελεί ένα
πολύπλοκο και διεπιστημονικό πεδίο, το οποίο
απαιτείται την συνεργασία των κοινωνικών
επιστημών, της ψυχολογίας, της φιλοσοφίας,
της ιστορίας και της παιδαγωγικής. Η
επιστημονική έρευνα στην εκπαίδευση
σκοπίζει στην κατανόηση των διαδικασιών
της μάθησης και στην ανάπτυξη νέων
παιδαγωγικών μεθόδων.

Η πρακτική έρευνα στην εκπαίδευση
αφορά στην εφαρμογή της θεωρίας στην
πρακτική της διδασκαλίας. Η πρακτική
έρευνα στοχεύει στην επίλυση των
πρωτογενών προβλημάτων που προκύπτουν
στην εκπαιδευτική πράξη. Η πρακτική
έρευνα στην εκπαίδευση είναι μια
επιχειρηματική διαδικασία που στοχεύει
στη βελτίωση της ποιότητας της εκπαίδευσης.

Η επιστημονική και η πρακτική έρευνα
στην εκπαίδευση είναι αλληλοεπηρεασίματες.
Η επιστημονική έρευνα παρέχει τη θεωρητική
βάση για την πρακτική έρευνα, ενώ η
πρακτική έρευνα παρέχει υλικά στοιχεία
για την επιστημονική έρευνα.

Η ανάπτυξη της επιστημονικής και
πρακτικής έρευνας στην εκπαίδευση
απαιτείται την υιοθέτηση μιας ολιστικής
προσεγγίσης. Η ολιστική προσέγγιση
λαμβάνει υπόψη τόσο την επιστημονική
έρευνα όσο και την πρακτική έρευνα, και
σκοπίζει στην αλληλοεπίδραση των δύο
επιπέδων. Η ολιστική προσέγγιση στην
εκπαίδευση είναι μια διαδικασία που
σκοπίζει στην κατανόηση της εκπαίδευσης
ως ενός ολιστικού φαινομένου.

Η ανάπτυξη της επιστημονικής και
πρακτικής έρευνας στην εκπαίδευση
απαιτείται την υιοθέτηση μιας ολιστικής
προσεγγίσης. Η ολιστική προσέγγιση
λαμβάνει υπόψη τόσο την επιστημονική
έρευνα όσο και την πρακτική έρευνα, και
σκοπίζει στην αλληλοεπίδραση των δύο
επιπέδων. Η ολιστική προσέγγιση στην
εκπαίδευση είναι μια διαδικασία που
σκοπίζει στην κατανόηση της εκπαίδευσης
ως ενός ολιστικού φαινομένου.

ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ
Η έρευνα στην εκπαίδευση αποτελεί
ένα πολύπλοκο και διεπιστημονικό πεδίο,
το οποίο απαιτείται την συνεργασία των
κοινωνικών επιστημών, της ψυχολογίας,
της φιλοσοφίας, της ιστορίας και της
παιδαγωγικής. Η επιστημονική έρευνα
στην εκπαίδευση σκοπίζει στην κατανόηση
των διαδικασιών της μάθησης και στην
ανάπτυξη νέων παιδαγωγικών μεθόδων.

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ ΚΑΤΑ ΣΥΛΛΟΓΑΣ

Α'. Ἐκ τῆς συλλογῆς Λ. Βρανούση-Β. Σφυρόερα

	Σελίς
1. Στούς ἀγίους τόπους, Κώστα Ουράνη	6
2. Ἡ γέννηση τοῦ Σωτῆρος, Σπύρου Μελά	9
3. Τὸ ἀστέρι τῶν μάγων (ποίημα), Σωτῆρη Σκίπη	13
4. Ἡ πρώτη Ἰανουαρίου εἰς τὸ Βυζάντιον, Ἄδαμ. Ἀδαμαντίου	47
5. Ἡ Βυζαντινὴ Θεσσαλονίκη, Ἄδαμ. Ἀδαμαντίου	51
6. Βίος καὶ γλῶσσα, Φαίδωνος Κουκουλέ	60
7. Τὸ Παιδομάζωμα, Δημητρίου Γρ. Καμπούρογλου	66
8. Γιὰ τὸ παιδομάζωμα (ποίημα), Δημοτικόν	67
9. Ἡ Πασχαλιὰ τῆς λευτεριάς, Χρ. Χριστοβασίλη	94
10. Στὰ Γιάννενα, (ποίημα), Στέφ. Δάφνη	100
11. Διάγγελμα τοῦ ἀειμνήστου Βασιλέως Γεωργίου Β'	106
12. 28 Ὀκτωβρίου 1940 (ποίημα), Σωτῆρη Σκίπη	108
13. Στὴ Βόρειο Ἠπειρο (ποίημα), Σωτῆρη Σκίπη	108
14. Ὕμνος εἰς τὴν ἐλευθερίαν (ποίημα), Διον. Σολωμοῦ	109
15. Ξενιτεμένος (ποίημα), Ζαχ. Παπαντωνίου	111
16. Ἡ λαχτάρα τοῦ γερο - Ἀνέστη, Ἀργύρη Ἐφταλιώτη	111
17. Μισεμὸς (ποίημα), Ἰωάννου Πολέμη	114
18. Ἄνθος τοῦ γιалоῦ, Ἄλεξ. Παπαδιαμάντη	115
19. Ἡ Γοργόνα, Ἄνδρ. Καρκαβίτσα	126
20. Ἑλληνικὴ καλοσύνη, Χρίστου Ζελοκόστα	130
21. Ὁ Τάκη-Πλούμας (ποίημα), Μιλτ. Μαλακάση	133
22. Παρὰ τὸν Ἀλφειόν, Ἐμμ. Στυλ. Λυκούδη	149
23. Στὴν Κύπρο, Στράτη Μυριβήλη	152
24. Δωδεκάνησα, Διον. Α. Ζακυθνοῦ	155
25. Τὸ πετροχειλιδονον, Δ. Καμπούρογλου	170
26. Δωδώνη, Ι. Μ. Παναγιωτοπούλου	175
27. Ἡ Δάφνη τοῦ Ἁγίου Ὅρους, Ζαχ. Παπαντωνίου	179
28. Ὁ Ἐβρος ἱστορεῖ..., Πολυδώρου Παπαχριστοδοῦλου	184
29. Ὁ Φιλάργυρος (ποίημα), Ἰωάννου Βηλαρά	196
30. Ὁ περίεργος, Ἄνδρ. Λασκαράτου	197
31. Ὁ ἀρρωστομανῆς, Κωνστ. Σκόκου	200
32. Τὸ τραγοῦδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ, Ζαχ. Παπαντωνίου	205
33. Τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ (ποίημα), Δημοτικόν	211
34. Ὁ Ἀκάθιστος Ὕμνος, Ἀγνώστου	217
35. Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ρωμανόν, Κ. Πορφυρογεννήτου	223
36. Βέλθανδρος καὶ Χρυσάντζα (ποίημα), ἀγνώστου	240

Β'. Ἐκ τῆς Συλλογῆς Γ. Καλαματιανοῦ

	Σελίς
1. Ὀνειρεμένη Προσευχὴ (ποίημα), Κωστῆ Παλαμᾶ	5
2. Λαμπριάτικος ψάλτης, Ἀλεξάνδρου Παπαδιαμάντη	20
3. Ἡ ἡμέρα τῆς Λαμπρῆς (ποίημα), Διονυσίου Σολωμοῦ	27
4. Στίς Θερμοπόλες (ποίημα), Κωστῆ Παλαμᾶ	28
5. Γενικαὶ σκέψεις περὶ τοῦ ἀνατολικοῦ Ἑλληνισμοῦ, Κ. Παπαρρηγοπούλου	29
6. Ἡ ναῦς τοῦ Φαῦλλου, Κωνστ. Ράδου	32
7. Ναυσικᾶ (ποίημα), Ἰωάννου Πολέμη	40
8. Τὰ Εἰσοδήματα τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους, Κ. Παπαρρηγοπούλου	54
9. Ὁ Δικέφαλος (ποίημα), Γεωργίου Δροσίνη	62
10. Παραδόσεις: α) Ὁ Διγενής, β) τὰ λιγγρία τοῦ Διγενῆ, Ν. Γ. Πολίτου	64
11. Ὁ Διγενὴς κι ὁ Χάροντας (ποίημα), Κωστῆ Παλαμᾶ	65
12. Ἡ Καταπολιανή, Ἀθηνᾶς Ταρσούλη	100
13. Ὁ Κολοκοτρώνης γίνεται μέλος τῆς Φιλ. Ἐταιρείας, Σπ. Μελά	103
14. Ἰωάννης Βαρβάκης, Ἀναστ. Γούδα	119
15. Ἐργασία (ποίημα), Γερασίμου Μακρορᾶ	124
16. Ἡ καλοσύνη σου (ποίημα), Γεωργίου Δροσίνη	125
17. Φωνὴ ἀπὸ τὰ σύννεφα, Χρίστου Χριστοβασίλη	138
18. Μαλέας καὶ Μονεμβασία, Κώστα Οὐράνη	145
19. Ἡ Κέρκυρα, Γεωργίου Τσοκοπούλου	161
20. Ἡ Ζάκυνθος (ποίημα), Κωστῆ Παλαμᾶ	167
21. Τὸ κέντημα τοῦ μαντιλιοῦ (ποίημα), Κ. Κρυστάλλη	171
22. Ἡ Μακεδονία (ποίημα), Κωστῆ Παλαμᾶ	183
23. Ἡ θάλασσα, Ἄνδρ. Καρκαβίτσα	187
24. Πρωτομαγιά (ποίημα), Διον. Σολωμοῦ	195
25. Ὁ φιλόπονος, Ἄνδρ. Λασκαράτου	198
26. Ὁ δοκησίσοφος, Ἄνδρ. Λασκαράτου	199
27. Ἡ ἑλληνικὴ βιβλιοφιλία, Παύλου Νιρβάνα	202
28. Πόλεμος τοῦ Ἰουστινιανοῦ κατὰ τῶν Περσῶν, Ἰ. Μαλάλα	214
29. Ἐπάνοδος τοῦ Ἡρακλείου μετὰ τὴν νίκην. Ὑψῶσις τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, Θεοφάνους	216
30. Βασιλεία Βασιλείου Βουλγαροκτόνου, Γ. Ἀμαρταλοῦ	219
31. Ἀνακάλυμμα τῆς Κωνσταντινόπολης, Ἀγνώστου	230
32. Τὰ δημοτικὰ ἀκριτικὰ τραγούδια καὶ τὸ ἔπος Βασίλειος Διγενῆς Ἀκριτάς	231

Γ'. Ἐκ τῆς Συλλογῆς Κ. Ρωμαίου — Π. Παρῆ

	Σελίς
1. Διπλό δράμα, Ν. Πετιμεζᾶ-Λαύρα	13
2. Ἐσπερινός (ποίημα), Λάμπρου Πορφύρα	19
3. Ὁ Ἑρμῆς τοῦ Πραξιτέλους, Χρ. Τσουντα	41
4. Ἐπιτύμβια ἀνάγλυφα τῶν ἀρχαίων, Χρ. Τσουντα	42
5. Τὸ ἀνάγλυφο τοῦ Δεξιλέω (ποίημα), Κωστή Παλαμᾶ	46
6. Κεραμεικός (ποίημα), Λάμπρου Πορφύρα	47
7. Ἡ μάνα τοῦ Γρίζα, Δημ. Βουτυρᾶ	68
8. Ἡρώων καὶ μαρτύρων αἷμα, Ἴωνος Δραγούμη	72
9. Παῦλος Μελάς (ποίημα), Κωστή Παλαμᾶ	77
10. Ἡ Σουλιωτοπούλα, Γιάννη Βλαχογιάννη	77
11. Ὁ Γεροσουλιώτης, Γιάννη Βλαχογιάννη	78
12. Τῆς Λένως τοῦ Μπότσαρη (ποίημα), Δημοτικόν	80
13. Ὁ ἐκδικητής, Ἄνδρ. Καρκαβίτσα	80
14. Ὁ Ἀῆμος καὶ τὸ καριοφίλι του (ποίημα), Ἄρ. Βαλαωρίτου	83
15. Ἡ Ἁγιά Σοφιά, Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου	85
16. Ἡ καμπάνα, Ἰ. Κονδυλάκη	87
17. Κρήτη (ποίημα), Π. Νιρβάνα	92
18. Αἱ διδακτορικαὶ μου ἐξετάσεις, Ἄδαμ. Κοραῆ	92
19. Ὁ αἰχμάλωτος, Νικ. Καρβούνη	134
20. Ὁ ἥλιος (ποίημα), Τίμου Μωραϊτίνη	138
21. Τὸ λυκόφως τοῦ Βυζαντίου, Γ. Μ. Παναγιωτοπούλου	142
22. Ὁ καημός τοῦ Αἰγαίου, Στράτη Μυριβήλη	168
23. Ὁ σκάρος (ποίημα), Κων. Κρυστάλλη	173
24. Ὁ τρύγος (ποίημα), Κων. Κρυστάλλη	174
25. Ὁ πελώριος σμάραγδος, Ζαχ. Παπαντανίου	180
26. Ἡ οἰκογένεια τοῦ σκόμβρου, Θ. Ποταμιάνου	190
27. Ἡρως ποιητής, Γρηγ. Ξενοπούλου	203
28. Ὁ τελευταῖος λόγος τοῦ Κων. Παλαιολόγου, Γ. Φραντζῆ	227
29. Λύβιστρος καὶ Ροδάμη, Ἀγνώστου	242

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Α'. ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΖΩΗ

	Σελίς
1. 'Ονειρεμένη προσευχή (ποίημα), Κωστή Παλαμά	5
2. Στους άγιους τόπους, Κώστα Ούρανη	6
3. 'Η γέννηση του Σωτήρος, Σπύρου Μελά	9
4. Τò άστέρι τών μάγων (ποίημα), Σωτήρη Σκίπη	13
5. Διπλό δράμα, Ν. Πετιμεζά-Λαύρα	13
6. 'Εσπερινός (ποίημα), Λάμπρου Πορφύρα	19
7. Λαμπριάτικος ψάλτης, 'Αλεξάνδρου Παπαδιαμάντη	20
8. 'Η ημέρα τής Λαμπρής (ποίημα), Διονυσίου Σολωμού	27

Β'. ΕΘΝΙΚΗ ΖΩΗ

1. Στις Θερμοπόλες (ποίημα), Κωστή Παλαμά	28
2. Γενικαί σκέψεις περί του άνατολικού 'Ελληνισμού, Κ. Παπαρρηγοπούλου	29
3. 'Η ναύς του Φαύλλου, Κωνστ. Ράδου	32
4. Ναυσικά (ποίημα), 'Ιωάννου Πολέμη	40
5. 'Ο 'Ερμής του Πραξιτέλους, Χρίστου Τσουντα	41
6. 'Επιτύμβια ανάγλυφα τών άρχαίων, Χρίστου Τσουντα	42
7. Τò ανάγλυφο του Δεξίλεω (ποίημα), Κωστή Παλαμά	46
8. Κεραμεικός (ποίημα), Λάμπρου Πορφύρα	47
9. 'Η πρώτη 'Ιανουαρίου εις τò Βυζάντιον, 'Αδαμ. 'Αδαμαντίου	47
10. 'Η Βυζαντινή Θεσσαλονίκη, 'Αδαμ. 'Αδαμαντίου	51
11. Τά εισοδήματα του Βυζαντινού Κράτους, Κωνστ. Παπαρρηγοπούλου	54
12. Βίος καί γλώσσα, Φαίδωνος Κουκουλέ	60
13. 'Ο Δικέφαλος (ποίημα), Γεωργίου Δροσίνη	62
14. Παραδόσεις: α) 'Ο Διγενής, β) Τά λιγγρία του Διγενή, Ν. Γ. Πολίτου	64
15. 'Ο Διγενής κι ó Χάροντας (ποίημα), Κωστή Παλαμά	65
16. Τò παιδομάζωμα, Δημητρίου Γρ. Καμπούρογλου	66
17. Γιὰ τò παιδομάζωμα (ποίημα), Δημοτικόν	67
18. 'Η μάνα του Γρίζα, Δημ. Βουτυρά	68
19. 'Ηρώων καί μαρτύρων αίμα, 'Ιωνος Δραγούμη	72
20. Παύλος Μελάς (ποίημα), Κωστή Παλαμά	77
21. 'Η Σουλιωτοπούλα, Γιάννη Βλαχογιάννη	77
22. 'Ο Γεροσουλιώτης, Γιάννη Βλαχογιάννη	78

23. Τῆς Λένως τοῦ Μπότσαρη (ποίημα), Δημοτικόν	80
24. Ὁ Ἐκδικητής, Ἄνδρ. Καρκαβίτσα	80
25. Ὁ Δῆμος καὶ τὸ καριοφίλι του (ποίημα), Ἄρ. Βαλαωρίτου	83
26. Ἡ Ἁγιά Σοφιά, Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου	85
27. Ἡ καμπάνα, Ἰωάννου Κονδυλάκη	87
28. Κρήτη (ποίημα), Π. Νιρβάνα	92
29. Αἱ διδακτορικαὶ μου ἐξετάσεις, Ἄδαμ. Κοραῆ	92
30. Ἡ Πασχαλιὰ τῆς λευτεριάς, Χρ. Χριστοβασίλη	94
31. Στὰ Γιάννενα (ποίημα), Στεφάνου Δάφνη	100
32. Ἡ Καταπολιανή, Ἄθηνᾶς Ταρσοῦλη	100
33. Ὁ Κολοκοτρώνης γίνεται μέλος τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, Σπ. Μελά	103
34. Διάγγελμα τοῦ ἀειμνήστου Βασιλέως Γεωργίου Β'	106
35. 28 Ὀκτωβρίου 1940 (ποίημα), Σωτήρη Σκίπη	108
36. Στὴ Βόρειο Ἡπειρο (ποίημα), Σωτήρη Σκίπη	108
37. Ὕμνος εἰς τὴν Ἐλευθερίαν (ποίημα), Διονυσίου Σολωμοῦ	109

Γ'. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ

1. Ξενιτεμένος (ποίημα), Ζαχ. Παπαντωνίου	111
2. Ἡ λαχτάρα τοῦ γερο-Ἀνέστη, Ἀργύρη Ἐφταλιώτη	111
3. Μισεμός (ποίημα), Ἰωάννου Πολέμη	114
4. Ἄθος τοῦ γιαιοῦ, Ἀλεξ. Παπαδιαμάντη	115
5. Ἰωάννης Βαρβάκης, Ἀναστ. Γούδα	119
6. Ἐργασία (ποίημα), Γερασίμου Μαρκορά	124
7. Ἡ καλοσύνη σου (ποίημα), Γεωργίου Δροσίνη	125
8. Ἡ Γοργόνα, Ἄνδρ. Καρκαβίτσα	126
9. Ἡ ἑλληνικὴ καλοσύνη, Χρίστου Ζαλοκώστα	130
10. Ὁ Τάκη-Πλούμας (ποίημα), Μιλτ. Μαλακάση	133
11. Ὁ Αἰχμάλωτος, Νικ. Καρβούνη	134

Δ'. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΥΣΙΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟΙ ΤΟΠΟΙ

1. Ὁ ἥλιος (ποίημα), Τίμου Μωραϊτίνη	138
2. Φωνὴ ἀπὸ τὰ σύννεφα, Χρίστου Χριστοβασίλη	138
3. Τὸ λυκόφως τοῦ Βυζαντίου, Ι. Μ. Παναγιωτοπούλου	142
4. Μαλέας καὶ Μονεμβασιά, Κώστα Οὐράνη	145
5. Παρὰ τὸν Ἄλφειόν, Ἐμμ. Στυλ. Λυκούδη	149
6. Στὴν Κύπρο, Στράτη Μυριβήλη	152
7. Δωδεκάνησα, Διον. Α. Ζακαυτηνοῦ	155
8. Κέρκυρα, Γεωργίου Ἰσοκοπούλου	161
9. Ζάκυνθος (ποίημα), Κωστῆ Παλαμαῦ	167
10. Ὁ καημὸς τοῦ Αἰγαίου, Στράτη Μυριβήλη	168

11. Τὸ πέτροχελίδονον, Δ. Καμπούρογλου	170
12. Τὸ κέντημα τοῦ μαντιλιοῦ (ποίημα), Κ. Κρυστάλλη	171
13. Ὁ σκάρος (ποίημα), Κ. Κρυστάλλη	173
14. Ὁ Τρύγος (ποίημα), Κ. Κρυστάλλη	174
15. Δωδώνη, Ι. Μ. Παναγιωτοπούλου	175
16. Ἡ Δάφνη τοῦ Ἁγίου Ὄρους, Ζαχ. Παπαντωνίου	179
17. Ὁ πελώριος σμάραγδος, Ζαχ. Παπαντωνίου	180
18. Ἡ Μακεδονία (ποίημα), Κωστή Παλαμᾶ	183
19. Ὁ Ἔβρος ἱστορεῖ..., Πολυδῶρου Παπαχριστοδούλου	184
20. Ἡ Θάλασσα, Ἄνδρ. Καρκαβίτσα	187
21. Ἡ οἰκογένεια τοῦ σχόμβρου, Θ. Ποταμιάνου	190
22. Πρωτομαγιά (ποίημα), Διον. Σολωμοῦ	195

Ε'. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ — ΑΙΣΘΗΤΙΚΑ

1. Φιλάργυρος (ποίημα), Ἰωάννου Βηλαρᾶ	196
2. Ὁ περίεργος, Ἄνδρ. Λασκαράτου	197
3. Ὁ φιλόπνοος, Ἄνδρ. Λασκαράτου	198
4. Ὁ δοκησίσοφος, Ἄνδρ. Λασκαράτου	199
5. Ὁ ἀρρωστομανής, Κωνστ. Σκόκου	200
6. Ἡ ἑλληνικὴ βιβλιοφιλία, Παύλου Νιρβάνα	202
7. Ἡρώς ποιητής, Γρηγορίου Ξενοπούλου	203
8. Τὸ τραγοῦδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ, Ζαχ. Παπαντωνίου	205
9. Τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ (ποίημα), Δημοτικὸν	211

ΣΤ'. ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ — ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΑ

1. Πόλεμος τοῦ Ἰουστινιανοῦ κατὰ τῶν Περσῶν, Ι. Μαλάλα	214
2. Ἐπάνοδος τοῦ Ἡρακλείου μετὰ τὴν νίκην. Ὑψώσεις τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, Θεοφάνους	216
3. Ὁ Ἀκάθιστος ὕμνος, Ἀγνώστου	217
4. Βασιλεία Βασιλείου Βουλγαροκτόνου, Γ. Ἀμαρτωλοῦ	219
5. Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ρωμανόν, Κων. Πορφυρογεννήτου	223
6. Ὁ τελευταῖος λόγος τοῦ Κων. Παλαιολόγου, Γεωργ. Φραντζῆ	227
7. Ἀνακάλυμμα τῆς Κωνσταντινέπολης, Ἀγνώστου	230
8. Τὰ δημοτικὰ ἀκριτικὰ τραγοῦδια καὶ τὸ ἔπος Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρίτας	231
9. Βέλθανδρος καὶ Χρυσάντζα, Ἀγνώστου	240
10. Λύβιστρος καὶ Ροδάμνη, Ἀγνώστου	242
Λεξιλόγιον	245
Βιογραφίαι Συγγραφέων	256
Πίναξ περιεχομένων κατὰ συλλογὰς	265
Πίναξ περιεχομένων	269

Έκδοσις ΙΒ', 1974 (ΙV) - Άντίτυπα 88.000 - Σύμβασις: 2390/13-3-74

Έκτύπ.: Ι. ΔΙΚΑΙΟΣ - Βιβλιοδ.: Π. ΟΚΤΩΡΑΤΟΣ - Κ. ΚΟΥΚΙΑΣ

